



Pashto
بشټو

د ابن هشام

مختصر سيرة الرسول ﷺ

نقمان حكيم حكمت

تهذيب سيرة ابن هشام

نقمان حكيم حكمت

PASHTO
پښتو



ح المكتب التعاوني للدعوة والإرشاد و توعية الجاليات بالربوة، ١٤٤١هـ

فهرسة مكتبة الملك فهد الوطنية أثناء النشر

عبدالبصير، لقمان حكيم

تهذيب سيرة ابن هشام - اللغة البشتو . / لقمان حكيم عبدالبصير. - الرياض، ١٤٤١هـ

٣٩٢ ص، ١٧ سم x ٢٤ سم

ردمك : ٧-٤٣-٨٢٤٩-٦٠٣-٩٧٨

١- السيرة النبوية أ. العنوان

١٤٤١/١٥٥٧

ديوي ٢٣٩

رقم الايداع: ١٤٤١/١٥٥٧

ردمك : ٧-٤٣-٨٢٤٩-٦٠٣-٩٧٨

مركز أصول
Osoul Center

أعد هذا الكتاب وصمّم من قبل مركز أصول، وجميع الصور المستخدمة في التصميم يملك المركز حقوقها، وإن مركز أصول يتيح لكل مسلم طباعة الكتاب ونشره بأي وسيلة، بشرط الالتزام بالإشارة إلى المصدر، وعدم التغيير في النص، وفي حالة الطباعة يوصي المركز بالالتزام بمعايره في جودة الطباعة.

+٩٦٦ ١١ ٤٤٥ ٤٩٠٠ 

+٩٦٦ ١١ ٤٩٧ ٠١٢٦ 

ص. ب. ٢٩٤٦٥ - الرياض ١١٤٥٧ 

osoul@rabwah.sa 

www.osoulcenter.com 

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ



لړلیک

۱۱	د استاد مجيب الرحمن عمر تقريظ
۱۳	د استاد قمر الدين قمر تقريظ
۱۵	د ژباړن پيليزه
۱۷	د ليكوال پيليزه
۱۷	تاريخ او سيرت ته لنډه كتنه
۱۹	د سيرت خورا مشهور پياوړي ليكوالان
۱۹	د ابن اسحاق سيرت
۲۰	د ابن هشام سيرت
۲۱	د ابن هشام د سيرت علمي ارزښت
۲۲	تهذيب سيرت ابن هشام
۲۴	تر ادم عَلَيْهِ السَّلَام پورې د محمد ﷺ مبارک نسب
۲۵	د اسمعيل عليه السلام څخه راپدېخوا نسبي سلسله
۲۶	د ربيعه بن نصر خوب ليدل
۲۹	د يمن واک پر كډۍ د ابوكرب تبان اسعد ناسته او د يثرب غزا
۳۳	په يمن باندې د حبشيانو د واک دور
۳۴	په واک باندې د ابرهه او ارباط ترمنځ ترښخوالی
۳۵	د اصحاب الفيل قيصه
۴۰	د نزار بن معد د بچيانو سلسله
۴۰	د عبدالمطلب بن هاشم بچيان
۴۱	د نبي كريم ﷺ مور او پلار
۴۱	د زمزم كوهي كنسټنه او د عبدالمطلب سره تاو ترښخوالی
۴۳	د عبدالمطلب د خپل ځوی د حلالولو نذر
۴۷	كوم مهال چې اميني بي بي په نبي كريم ﷺ حمل واخست
۴۷	د نبي كريم ﷺ زېږونه
۴۸	د حلیمي قيصه
۵۱	د سيني څيرل
۵۱	د نيکه په څارنه کې
۵۲	نبي كريم ﷺ دخپل تره په څارنه کې
۵۲	د مجبرا قيصه
۵۵	د فجار شخړه
۵۵	پر خديجي رضي الله عنها باندې د نبي كريم ﷺ
۵۷	د ورقه بن نوفل واقعه
۵۸	د كعبې نوې رغونه
۶۰	د نبي كريم ﷺ په اسماني استازيتوب د عربي كاهنانو، يهودي عالمانو او نصراني عابدانو زيری

٦١	د نبي کریم ﷺ صفت
٦١	په انجیل کې د نبي ﷺ صفت
٦٢	د نبي ﷺ اسماني استازیتوب
٦٥	د قرانکریم د نزول پیل
٦٦	د خدیجی رضي الله عنهما اسلام
٦٦	د وحی ځنډېدل
٦٧	لومړي اسلام ته غاړه اېښودونکي
٦٩	په ښکاره توګه اسلام ته رابلنه
٧٢	د قرانکریم اړوند د ولید بن مغیره درېځ
٧٤	نبي ﷺ ته د قریشو زیان رسونه
٧٥	د حمزه رضي الله عنهما اسلام
٧٦	د نبي کریم ﷺ په راوړي شریعت کې د عتبه بن ربیعہ فیصله
٧٨	د نبي کریم ﷺ او قریشو مشرتابه وو ترمنځ په لویه کچه مذاکرات
٨٢	د ابو جهل غبرګون
٨٢	د نضر بن الحارث واقعہ
٨٤	په بي وسه او بي کسه مسلمانانو باندې د مشرکانو زور زیاتي
٨٧	حبشو ته لومړی هجرت
٨٧	له حبشي څخه مکي ته بېرته د مهاجرینو راستولو لپاره د قریشو نجاشي ته پلاوې لیږدونه
٩٣	د عمر بن الخطاب رضي الله عنهما اسلام راوړل
٩٦	د قریشو ژمنلیک اړوند معلومات
٩٧	نبي ﷺ د خپل قوم له لاسه د ناوړینو سره مخامخ کېدل
١٠٣	له حبشي نه د مهاجرینو ستنېدل چې کله خبر شول چې د مکې والا اسلام اعلان کړ
١٠٣	د غوڅ ژمنلیک ماتول
١٠٦	له اراشي څخه د ابوجهل د اوښ پېرودلو لپري
١٠٧	د اسراء لپري
١١٠	د معراج لپري
١١٢	د ابو طالب او خدیجی رضي الله عنهما مړینه
١١٥	له ثقیف قبیلې څخه د رسول الله ﷺ د مرستې اړیل
١١٧	د نصیبین د پېریانو قیصه
١١٧	بېلابېلو قبیلو ته د اسلامي دعوت وړاندېزونه
١٢٠	د انصارو د اسلام راوړلو پیل
١٢١	د عقبې لومړی بیعت
١٢٢	د عقبې دوهم بیعت
١٢٧	د دوهمې عقبې د بیعت شروط
١٢٧	د الله پاک له پلوه د جهادي مشن په پیل اجازه
١٢٩	مسلمانانو ته مدینې ته په هجرت کولو اجازه
١٢٩	مدینې ته د مهاجرینو کاروانونه
١٣٠	د نبي ﷺ هجرت
١٣٨	قباء ته رسېدل

۱۳۹	مدینې ته رسېدل
۱۴۱	په مدینه کې د نبي ﷺ خطبې او نوي تړونونه
۱۴۶	د مهاجرینو او انصارو ترمنځ وروړولي
۱۴۷	د اذان قیصه
۱۴۸	په مدینه کې د نبي کریم ﷺ د څښو ملګرو رنځورېدل
۱۴۹	د هجرت تاریخ
۱۴۹	لمړۍ غزا
۱۵۰	د عبیده بن الحارث رضي الله عنه جنګي لیکه چې د نبي کریم ﷺ لومړۍ جنګي کاروان و
۱۵۰	د بحر غاړې ته د حمزه رضي الله عنه جنګي کاروان
۱۵۰	د بواط غزا
۱۵۱	د عشرې غزا
۱۵۱	د سعد بن ابی وقاص رضي الله عنه جنګي کاروان
۱۵۱	د سفوان (بدر) لومړنۍ غزا
۱۵۲	د عبدالله بن حنظل رضي الله عنه جنګي کاروان
۱۵۴	کعبې ته د قبلي راوړېدل
۱۵۵	د بدر لومړنۍ غزا
۱۷۳	په ګډر کې د بنو سليم سره غزا
۱۷۴	د سويق غزا
۱۷۵	د ذي امر غزا
۱۷۵	په بحران کې د فُرْع غزا
۱۷۵	د بنو قینقاع پېښه
۱۷۷	نجد قرده ته د زيد بن حارثه رضي الله عنه جنګي کاروان
۱۷۷	د ا حد غزا
۱۹۵	د هجرت په دریم کال د ربيع پېښه
۲۰۰	د هجرت په څلورم کال د بئر معوني دردناکه پېښه
۲۰۲	په څلورم هجري کال کې د بنو نظير شړل
۲۰۶	په څلورم هجري کال کې ذات الرقاع غزا
۲۰۹	په څلورم هجري کال کې د بدر دوهمه غزا
۲۱۱	په پنځم کال کې د دومة الجندل غزا
۲۱۱	په پنځم هجري کال کې د خندق غزا
۲۲۱	په پنځم هجري کال کې د بنو قريظه غزا
۲۳۰	د بنو لحيان غزا
۲۳۱	د ذي قرد غزا
۲۳۳	د مصطلق يا د مريسيه غزا
۲۳۷	د هجرت په شپږم کال د بنو مصطلق په غزا کې په عایشې رضي الله عنها باندې د تور غمجنه پېښه
۲۴۴	د هجرت په شپږم کال د حديبي سوله
۲۴۸	د رضوان بيعت
۲۴۹	د صلح حدیبیه سوله ايز تړون
۲۵۳	په اووم هجري کال کې د خيبر غزا

۲۶۰	له حبشي څخه د جعفر بن ابي طالب رضي الله عنه راتگ
۲۶۲	د هجرت په اووم كال د قضايي عمرې داستان
۲۶۳	د اتم هجري كال د جمادى الاولى په مياشت كې د مؤته غزا
۲۷۰	د هجرت په اتم كال درمضان په مياشت كې د مكې فتحه
۲۹۰	د مكې له فتحې وروسته په اتم هجري كال كې د حنين غزا
۲۹۸	په اتم هجري كال كې د طائف غزا
۳۰۲	له هوازن څخه د غنيمت شوي مال تقسيم
۳۰۸	په اتم هجري كال كې له جعراني څخه د نبي كريم ﷺ عمره او عتاب بن اسيد رضي الله عنه ته دمكې د چارو سپارتنل
۳۰۹	د نبي كريم ﷺ له طائف څخه له راستنېدو وروسته د كعب بن زهير تشويشناك حالت
۳۱۴	په نهم هجري كال كې د تبوك غزا
۳۲۱	نبي كريم ﷺ اكيدر دومه ته د خالد بن وليد رضي الله عنه استول
۳۲۳	دهجرت په نهم كال كې د رمضان په مياشت كې د ثقيف د قبيلي پلاوي او اسلام اعلانول
۳۲۷	د هجرت په نهم كال د پلاوي راتگ او د سورت فتح نازلېدل
۳۲۸	د بنو تميم پلاوي راتگ او د سورت حجرات نزول
۳۳۴	د بنوعامر د پلاوي او د عامر بن الطفيل او اربد بن قيس پېښه
۳۳۷	د عبدالقيس په پلاوي كې د جارود راتگ
۳۳۸	د مسيلمه كذاب په ملتيا د بنوحنيفه پلاوي
۳۳۹	د عدي بن حاتم رضي الله عنه قيصه
۳۴۲	د فروة بن مسك المرادي رضي الله عنه راتگ
۳۴۳	د ځينو زبيديانو په ملتيا د عمرو بن معديكرب پلاوي
۳۴۵	د بنو كنده په وفد كې د اشعث بن قيس راتگ
۳۴۶	نبي كريم ﷺ ته د صرد بن عبدالله آزدي راتگ
۳۴۷	د حمير د نوابانو استازي ليك راوړل
۳۴۹	د نبي كريم ﷺ معاذ رضي الله عنه ته نصيحت چې يمن ته تلو
۳۴۹	د خالد بن وليد په لاس د بنوالحارث بن كعب كورنۍ اسلام
۳۵۳	د دوه سترو دروغچنانو مسيلمه او اسود عنسي پېښه
۳۵۳	د زكاتونو په راټولولو د گمارل شوي غړو وتل
۳۵۴	نبي ﷺ ته د مسيلمه الكذاب ليك او دهغه ځواب
۳۵۵	حجة الوداع
۳۵۶	فلسطين ته د اسامه رضي الله عنه لېږدول
۳۵۷	ټولواكانو، ملكانواو باچايانو ته د نبي كريم ﷺ استازو لېږدول
۳۵۹	د اخري جنكې كاروان لېږدول
۳۵۹	د رسول الله ﷺ د رنځ لومړۍ پړاو
۳۶۰	د نبي كريم ﷺ د بي بيانو پېژندگلو
۳۶۵	د نبي كريم ﷺ ناجورتيا ته دوباره كتنه
۳۶۸	په لمونځ كې د ابوبكر رضي الله عنه امامت
۳۷۲	د بنو ساعده د سقيفي پېښه
۳۷۷	د نبي كريم ﷺ د تدفين مراسم



د کتاب په اړه د درون او علمي شخصیت استاذ مجیب الرحمن حفظه الله تقریظ

الله تعالی فرمائي ﴿لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُوا اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا﴾ [سورت احزاب: ۲۱].

ترجمه: خامخا يقينا ستاسې لپاره شته د الله په رسول كې بڼايسته نمونه، د هغه چا لپاره چې د الله د ملاقات او وروستنی ورځې امید (پخه عقیده) لري او الله ډیر یادوي.

د رسول الله ﷺ سپیڅلی سیرت او د هغه د ژوند کره وړه په حقیقت کې د اسلامي شریعت د عملي تطبیق یوه نمونه ده، د هغه پاک سیرت زمونږ لپاره د ژوند په ټولو ډگرونو کې: په عباداتو، معاملاتو، اخلاقو او سیاستونو کې د اقتدا بڼایسته مصدر دی، افسوس! چې نن سبا ځینې مسلمانان د رسول الله ﷺ تعظیم، احترام او درناوی یوازې په تقلیدي توګه ترسره کوي، او د هغه مبارک سیرت یې یوازې په یوڅو کیسو او شعرونو او په یو څو قصیدو کې خلاصه کړی دی چې یوازې د میلاد په شپو او ورځو کې یې بیانوي.

د رسول الله ﷺ سره محبت په دې نه پوره کیږي چې یوازې په خوله د هغه صفتونه وکړو او بس... بلکې پکار ده چې د ژوند ټول کره وړه د هغه سپیڅلي سیرت موافق برابر کړو، خپل عبادات، معاملات، اخلاق، او سیاستونه... د رسول الله ﷺ دستنو او د هغه د تګلارې موافق ترسره کړو، له دې امله په هر مسلمان د نبوي سیرت زده کړه لازمه ده، ترڅو خپله زندګي د هغه موافق تېره کړي.

د نبوي سیرت په برخه کې ډیر کتابونه لیکل شوي دي خو تر ټولو یې د (ابن هشام مختصر سیرت) چې په عربي ژبه لیکل شوی دی او زمونږ ورور او نزدې ملګري (استاد/ لقمان حکیم حکمت) پښتو ژبې ته ژباړلی خورا مشهور او د اعتماد وړ دی، زمونږ پښتانه وروڼه دېته اړ وو چې د سیرت یو داسې مستند کتاب پښتو ژبې ته وژباړل شي ترڅو د خپل ژوند د چارو په سمون ترې ګټه پورته کړي

زمونږ ورور، نزدې ملګري، ژمن لیکوال او ژباړن (استاد/ لقمان حکیم حکمت) د پښتو ادب او اسلامي کلتور د علمي بشپړتابه کاروان سرخیل دی چې پښتون ولس یې د یوه لوی اثر (د ابن هشام مختصر سیرت) په ژباړه وویاړ.

زه د دې کتاب پښتو ژباړه خپل ځورېدلي ولس او ټولو پښتنو وروڼو لپاره ډیر ستر خدمت بولم، او د دې کتاب په بریالۍ ژباړه درانه استاد/ لقمان حکیم (حکمت) ته دزړه له کومې

مبارکي وړاندې کوم، او پوره نیکبخته او د شایبش وړېې گڼم، چې په سلگونو مخونو مشتمل د اسلام د ستر پیغمبر د سپیڅلي سیرت ژباړه یې خپلو پښتنو ورونو ته وړاندې کړه. په پای کې د الله تعالی نه ورته د اسلامي دعوت په ډگر کې د لا زیاتو خدمتونو او بریالیتوبونو غوښتونکی یم.

مجیب الرحمن (عمر)
پېښور کې د امام بخاري جامعي استاد



د کتاب اړوند لوستوالو ته د مولوي صيب قمر الدين (قمر) حفظه الله سپارښتنه

هغه ذات لره ټولې ستاينې او نېک صفتونه دي چې د مالي، قولي او بدني عبادتونو مستحق دی، هغه ذات چې محمد بن عبدالله بن عبدالمطلب ﷺ يې دې دنيا ته د خپل استازي او سفير په صفت راستولی دی او پر مخلوق يې ورته غوره والی ورکړی دی د معراج په سفر کې يې د ټولو لېږدول شو استازو لپاره مقتدا او امام گرځولی دی، پر دغه بابرکته انسان دې هزار ځله درود او سلام وي چې خپله له گردو کرغېړنو خويونو او عادتونو څخه پاک او د نورو لپاره پاکونکی و، د هغه پر شخصيت دې بې شمېره درود او سلام وي چې الله پاک دې دنيا ته د خراغ په حيث الله راېږلی دی او د ټولو ناخوالو په وړاندې يې مبارزه کړې ده او په هر حکم او پېغام کې يې له انصاف څخه کار اخستی دی.

گرانو! که ز مونږ غوندې خلک هرڅومره د محمد ﷺ د نېکو صفاتو بياندويه شي د هغه د نېکې روپې حق به اداء نه کړی شي که له بعثت څخه وړاندې د جاهليت دور خلکو چال چلند په نظر کې ونيسو او له هغه بدلون او انقلاب سره يې موازنه کړو چې محمد مصطفي ﷺ د پيغمبرۍ په وجه دنيا کې راغی او په ذاتي او فردي شکل سره يې انسانيت ته کومه ښکلا ورکړېده داسې ښايسته انسان چې تر نن تاريخ پورې د ده په شان انسان نه مور زېږولی او نه سترگو ليدلی او نه به يې وزېږوي او نه به يې سترگې وگوري، نو راته به جوته شي چې هغه مبارک په سوچه توگه د انسانيت غښتلتيا او دسپيڅلي مقام د برحال ساتو په خاطر راستول شوی دی، د هغه مبارک پر سيرت، احوالو او کړو وړو باندې ديني علماوو ډېر په زړه پورې کتابونه ليکلي دي چې سړی يې نه په لوستلو ستومانه کيږي او نه يې په اورېدو ښپېمانه کيږي د دغو کتابونو له جملې څخه يو کتاب (سيرت ابن هشام) دی که څه هم محمد بن اسحاق رحمه الله ډېر په زړه پورې انداز ليکلی دی او ټول هغه څه چې په دې کې نقل کړي دي ثابت او مستند دي خو دا چې لوستلو يې د وخت لويه برخه نېولی شوه نو غښتلي اديب او عربي ليکوال عبدالسلام هارون يې تهذيب او تلخيص وکړ خو دا چې له تهذيب سيرت ابن هشام څخه گټه اخستل پښتنو ورونو لپاره لويه تشه وه، دا چې د کتاب خیر لا پسې وغځيږي او هر څوک ورته لاس رسې ولري نو د ځوان فکر خاوند استاد لقمان حکيم صاحب د محمد رسول الله سره د محبت په جذبه دغه کتاب پښتو ژبې ته وژباړه.

الله دې وکړي چې زمونږ ټول پښتانه لوستوال خلک نور او ښځه او په ځانگړې توگه ځوان نسل خپل قميتي وخت د بې هوډه او بې مفهومه کبسو او رسالو په کتلو خراب نه کړي چې

اخلاقي او ديني دواړه اړخونه يې گواښي، بايد بدل كې يې دې كتاب ته لاس رسى ولري او د خپل نبي محمد صلى الله عليه وسلم د حالاتو نه ځان په سمه توگه اگاه كړي او نورو ته هم توصيه وكړي. الله دې د كتاب مولف او ژباړونكي او هغه څوك چې د كتاب د چاپ زيار او مصارف پر غاړه اخلي په خپلو عملونو كې ماجور وگرځوي. وصلى الله تعالى على خير خلقه محمد ﷺ

قمرالدين (قمر)

د امام بخاري د پوهنتون د اداري چارو مسؤل.



د ژباړن پليزه

زه به څه ووايم، د سيرت اړوند خبرې، د تاريخ پس منظر او نور هغه اړخونه چې ياد ترې اړين بريښي ليكوال يې خپله په سريزه كې په زړه پورې شننه كړې ده.

يواخې دومره به ووايم چې كه هر څوك د دنيا په هر گوډ كې د اسلامي دعوت مينوال وي او دوسته گڼي چې دين ته په دعوت كې ونډه ولري، په عامه توگه د داعيانو له تاريخ څخه په استنباط بايد لومړی په سيرت پېل وكړي، د سيرت په بيان چې داعي د خپل دعوت دروازه څومره خلاصه او څومره خلك پرې اسلام ته دعوت كولاى شي، فكر نه كوم كه د دعوت نور اساليب په لومړي ځل دومره وده ولري.

د ژباړې په جريان كې هغه ايتونه چې عبدالسلام هارون نيمگړي ذكر كړي دي، زيار مې وديستې چې د ترجمې سره يې په پوره توگه ذكر كړم او ترجمه مې ورله په حاشه كې په دې خاطر ذكر كړېده ترڅو ترجمه شوي متن كې واقعيت وړاندې لاړ شي.

الله دې د ژباړې دا زيار زما او د ټولو لوستوالو او په چاپ كې د مالي زيار ويستونكو لپاره صدقه جاريه وگرځوي، دا ترجمه دې الله پاك خالص د هغه د رضا په خاطر وگرځوي، الله دعا اوريدونكى او قبلونكى دى، هغه د هېڅ چا زيار نه ضايع كوي، په بندگانو نهايت رحيم او بې تحاشا مهربانه دى.

كه د لوستوال تر نظر لاندې هر ډول علمي، املائي او مطبعي خطا راشي د احسان له مخې مو په لاندې عنوان و خبروئ ترڅو يې اصلاح كړو، ځكه له خطا څخه هېڅ څوك هم معصوم نه دي.

لقمان حكيم حكمت



د ليکوال پبليزه

هغه وړانگينه ځلا چې د ورپڅو د زوال په خبره يې د بدپرستي او ناپوهۍ گردې ترورمۍ په زوال کړې، گرد انسانيت ته د الله پاک له لورې هغه راستولی شوی هدايت چې انسان يې د تمامو بدمرغيو او هلاک څخه وژغوره، انسانيت يې له سترو مهلکو بې نوري او بې لارۍ څخه د سعادت په لور ره يې کړ، دنبي کریم ﷺ جهادي ژوند د انسانيت د بقاء او بچاو لپاره تر ټولو روښانه صفحه ده، د هغه ژوند ژواک د رحم او مهربانۍ او د ښې روپې ژوندۍ بېلگه ده، د هغه ژوند ژواک د خالق او مخلوق سره د مناسبې روپې لوړ او ستر منار دی، د نبي کریم ﷺ ژوند او سيرت د الله پاک په سپيڅلي کتاب کې په زرينو ځلا ځليږي، الله پاک يې اړوند فرمايي: ﴿وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ﴾ [سورت قلم: ۴].

ژباړه: ته پېغمبر ﷺ په لوړ او لويو اخلاقو سمبال يې.

ژوند يې له پخوا راهيسې د پياوړو تاريخ پوهانو په ارزښتناکو ليکنو کې وړانگينې پلوشې لري، د دغې مبارک ژوند پکې خورا خواږه حيرت انگيز لحظات لري.

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَرَضِيَ وَأَنْعَمَ



تاريخ او سيرت ته لنډه کتنه

د جاهليت په دور کې د پلار نيکه څخه راپاتې روايتونو پرته تاريخي ودې شتون نه درلود، تاريخ هم هغه مهال ايکې يواځې د عربي ژوند ژواک اړوند حرکت درلود، د پلار نيکه وياړونه، د اتلولو او بې چورته مالي لگښت، په ژمنې وفا کول، د حسب او نسب او نور قومونه د ځان ملاتړي جوړولو څخه به د تاريخ ميچن چورلښت درلود، که څه هم په دغې تاريخي پس منظر کې د بيت الله او د هغې د سېمالښت، د زمزم د اوبو د راپورته کېدو، د جرهم اود قریشو د سردارانو، د مآرب بند ماتېدل او د خلکو تس نس کېدل، د کاهنانو او دهغوی د سجعو اړوند وړيکې مات گوډ معلومات وو چې د جاهليت د دور ټولنيز او سياسي او ديني اړخونه پکې په تفصيلي توگه نږدې ښه خپرل شويدي.

که څه هم د جاهليت د ټاټوبي د کهانينو او قيصو غونډې گرمې وې، او په روايتي بنسټ به له لويانو څخه کوچنيانو ته معلومات پاتې وو، هغه و چې د اسلامي دين د ظهور وړاندې د نبوت

ځينې نښې نښانې راولاړې او څرگندې شوې، د نبی کریم ﷺ کوچنیتوب مبارک او عامه طرز زندگی، د پیغمبرانو حال احوال او د صحابه کرامو رضی الله عنہم اجمعین د ژوند نوی پړاو، د نبی ﷺ د راز راز اغیارو او دښمنانو د اغتیا لهلې ځلې، د مشرکانو او یهودانو او نصرانیانو ترمنځ د نبی ﷺ د ژوند بېلگې قیصې او اخبار رڼه چینه وه، هغوی هم دغه اخبار د راولیانو له مخې مشرانو نه کشرانو ته پاتې اثرات وښودل، د ژوند د دغې نوي پړاو لپاره د قرانکریم ایتونه او نبوي حدیثونه او د صحابه کرامو رضی الله عنہم اجمعین رښتینې ویناوې ژوندې بېلگه ده.

که څه هم قرانکریم په لیکلي بڼه شتون درلود خو ولې تر ډېره مهاله نبوي حدیثونه د لیک او قلمبندي څخه په کناره کې و، خو حدیثونه به د موثقو (باوري) جهاتو له لارې خلکو روایت کول، د نبی کریم ﷺ څخه د ابوسعید الخدری رضی الله عنہ د روایت کړي حدیث په بنسټ چې (لَا تَكْتُبُوا عَنِّي شَيْئًا سِوَى الْقُرْآنِ فَمَنْ كَتَبَ عَنِّي شَيْئًا سِوَى الْقُرْآنِ فَلْيُمْحُهِ).

له قرانکریم پرته نور له ما څخه هېڅ شی مه لیکئ، که چا د قرانکریم پرته نور څه لیکي وي نو لیرې (متاوه، وران) دي کړي.

په عامه توګه هېڅ چا هم د حدیثونو د لیکلو او نوښته کولو جرأت او زړه ورتوب نه شو کولای. د حدیثونو د نه لیکلو لامل ډاکیزه و چې تر څو نبوي حدیثونه د قراني ایتونو سره ګډوډ نه شي، د دغې نېکې موخې د لاس ته راوړو په خاطر د نه لیکلو خبره په وختي توګه وه.

د عمر بن عبدالعزیز رَحْمَةُ اللهِ د واک په دور کې (۹۹-۱۰۱هـ) پورې خبره د تېر په څېر وه، داسې ویل کېږي چې د حدیثونو په لیکلي بڼه راټولولو باندې عمر بن عبدالعزیز رَحْمَةُ اللهِ څلوېښت ورځې استخاره وکړه، الله پاک ورته د خیر لاره خلاصه کړه او ابوبکر محمد بن عمرو بن حزم ته یې اجازه وکړه، هغه په خپل ذهني محیط کې ضبط کړي ټول حدیثونه نوښته کړل، او نوښته شوي معلومات (حدیثونه) یې د قلمرو بېلابېلو برخو ته واستول.

ابوبکر بن حزم رَحْمَةُ اللهِ دا مهال په مدینه باندې ګورنر و، او په (۱۲۰هـ) کې وفات دی.

د تېر په څېر عمر بن عبدالعزیز د امام مالک استاذ محمد بن مسلم بن شهاب زهري رَحْمَةُ اللهِ ته امر وکړ چې د نبی کریم ﷺ ثابت حدیثونه راغونډ کړي، د امر سره سم هغه په کتايي بڼه ځینې حدیثونه راغونډ کړل.

له دې پړاو وروسته په حدیثونو کې رنگارنگ لیکني مسلمانانو پیل کړې چې د ځانګړي ترتیب او تنسيق سره یې هېڅ اړیکي نه درلودې، بلکې ځینو لا د تشریح د ځانګړو بابونو اړوند د حدیثونو راغونډونې وکړې، خبره تر دې حده ورسېده چې د نبی کریم ﷺ د حدیثونو د راټولولو لپاره داسې ډول لیکنو شتون پیدا کړ چې د هغې د روزمره زندگی او د عامې زندگی لکه د هغه زېږدنه او رضاعت ان تر بعثت پورې یې ژوند په بابونو او مستقلو فصلونو وویشل شو.

له دې وروسته قریش د الله پاک دین ته رابلل او په مکه کې د قریشو په ځورونو او ربرولو تحمل او زغم وپستل او د غزاگانو او جنگي پلاوې لېږدونې او د جهاد نور اړوند گرد متعلقات یې پکې په تفصیلي انداز خپرلي دي.

تاریخ پوهانو پکې د تاریخ د لیکنې نورې لارې هم غوره کړې دي، ځېنو یې لیکنه د نبی کریم ﷺ د ژوند مبارک اړوند ځانګړې کړه تر څو خپل دین ته مایله تنده وڅړوي، ځکه چې دغه تنده ماتېدنه د نبی ﷺ د مسلمانانو لپاره د نېکې نمونې او مهتدینو لپاره د لارې مثال و.



د سیرت خورا مشهور پیاوړي لیکوالان

د سیرت لومړی لیکوال عروة بن الزبیر بن العوام (۹۲هـ) و، بیا ابان بن عثمان (۱۰۵هـ) بیا وهب بن منبه (۱۱۰هـ) ورپسې شرحبیل بن سعد (۱۲۳هـ) او بیا ابن شهاب الزهري (۱۲۴هـ) او بیا عبدالله بن أبي بکر بن حزم (۱۳۵هـ) وو.

هېره دې نه وي چې د دوی لیکوالانو دغه لاس لیکنې له منځه تللي دي، که څه هم مات ګوډ ځېنې برخې یې د تاریخ په ځېنو کتابونو کې خوندي هم پاتې دي لکه تاریخ طبري، او یا لکه د جرمني په بنار هیدلبرګ کې چې د وهب بن منبه د لیکنې ځېنې برخه نمونه پرته ده.

له دې څخه وروسته بیا د مؤلفینو لړۍ پېل شوه چې خورا شهرت یافته یې موسی بن عقبه (۱۴۱هـ)، معمر بن راشد (۱۵۰هـ)، او محمد بن اسحاق (۱۵۰هـ) وو.

بیا دریمه طبقه راڅرګنده شوه چې له جملې څخه یې یو هم زیاد البکائي (۱۸۳هـ) واقدي (۲۰۷هـ) چې د مشهور کتاب (المغازي) لیکوال هم دی، ابن هشام (۲۱۸هـ)، او محمد بن سعد (۲۳۰هـ) چې د (الطبقات) په نوم ارزښتناکه لیکنه لري.



د ابن اسحاق سیرت

د لیکوالانو په دغې لیکنو کې ارزښتناکه علمي او باوثوقه باور وړ لیکنه د محمد بن اسحاق رَحْمَةُ اللهِ سیرت دی^(۱) چې د عباسیانو د واک د دور په لومړیو مرحلو کې یې نوښته کړی دی.

(۱) اسم کنیه یې ابو عبدالله، نوم یې محمد او د پلار نوم یې اسحاق او د یسار بن خیار لمسی و، پلرنې ټاټوبې یې د کوفې لویديځه برخه کې د [عين تمر] نوم کلی و، د ابوبکر رضي الله عنه د واک په دور (۱۲هـ) کې مسلمانانو فتحه کړ او د دې نیکه (یسار) پکې د قیس بن محرمه بن المطلب بن عبدمناف غلام راوستل شو، هغه و

داسې ويل کيږي چې د محمد بن اسحاق په بغداد کې د ابو جعفر المنصور سره ليدنه کتنه وشوه، د ابو جعفر سره چې خپل ځوي (مهدي) هم ناست و، منصور له ابن اسحاق څخه وپوښتل دا پېژنې؟ هغه ورته وويل: هو دا د اميرالمؤمنين ځوی دی، منصور ورته وويل: د دې لپاره د آدم عَلَيهِ السَّلَام د پېدائښت له پېل څخه تر نن ورځ پورې گرد معلومات راټول کړه، ابن اسحاق پېل وکړ او لوی کتاب يې وليکه، هغه ورته وويل: ابن اسحاق! دا خو دې لوی کتاب ليکلی دی، کله لږ دې نچور کړ ډېر به ښه وي.

هېره دې نه وي چې دغه لوی کتاب د اميرالمؤمنين په مکتبه کې خوندي پاتې شو.



د ابن هشام سيرت

د ابن اسحاق نه وروسته ابن هشام^(۱) راغی او نزدې يوه نيمه پېړۍ وروسته يې د زيات البکائي^(۲) د يو راوي په توسط د ابن اسحاق سيرت خلاصه روايت کړ.

د ابن هشام په روايت د ابن اسحاق د سيرت کتاب چې نن ځمونږ مخې ته پروت دی په دې اندازه نه دی، بلکې ابن هشام د ابن اسحاق د سيرت ځېنې اړخونه د زيات او اضافه کارۍ

چې په (۸۰هـ) کال کې يې لمسی (محمد) په مدينه کې وزېږېد، محمد رَحْمَهُ اللهُ که څه هم خپله ځواني په مدينه کې تېره کړه، خو ولې د ځېنو مصرينو په ملتيا مصر ته ولاړ، بيا له هغه ځايه کوفې ته، جزيره العرب، ري، بصره او بيا بغداد ته ولاړ، هلته يې د اجل داعي ته لبيک ووايه او په (۱۵۲هـ) کې وفات شو.

د دې اړوند ابن عدي وايي: محمد بن اسحاق چې د وخت واکداران يې له هر څه نه د نبي کریم ﷺ په غزواتو بوخت وساتل، که له دې پرته هېڅ بل فضيلت او غوره والی ونه لري دا يې بسنه کوي.

(۱) اسم کنيه يې ابو محمد، نوم يې عبدالملک د هشام ځوی دی، په قام قبيل حميري و، زوکړه يې په بصره کې شوېده او مصر ته ولاړ، هلته يې د امام شافعي سره ليدل کتل وشول، دواړو سره خپل منځ کې د عربانو د شعرونو زياته برخه يو بل ته زمزمه کړل.

ابن هشام د ابن اسحاق د سيرت د تهذيبولو پرته نورې ليکنې هم لري، يوه ليکنه يې د حمير په نسبونو او واکدارانو طبقه خلکو ليکلي ده، او بل اثر يې د عربانو د شعرونو په غريبو الفاظو شرحه ليکلي ده، په فسطاط کې په (۲۸هـ) کې وفات شوی دی.

(۲) اسم کنيه يې ابو محمد نوم يې زيات د پلار نوم يې عبدالملک او د نيکه نوم يې طفيل و، د کوفې مېشتوال او په قام قبيله عامري و، په بنو عامر کې د بکاء له کورنۍ څخه و نو ځکه ورته بکائي ويل کيږي، بغداد کې يې خلکو ته مغازي د محمد بن اسحاق په روايت او فرائض د محمد بن سالم په روايت ښودل، له بغداد څخه بېرته کوفې ته ستون شو.

ابن هشام به يې ډېر زيات قدر او احترام کو، هغه د کتاب پېل کې وايي: [د ځېنو داسې خبرو له ليکلو څخه مې ډډه وکړه چې بد بريښي او نور ځېنې داسې و چې په خلکو ښه نه لږېدل، او ځېنې نور معلومات داسې وو چې د بکائي روايت درست نه بلل].

سره، او ځينې برخه يې په نچور او خلاصه کولو او څه يې هو بهو د هغه روايتونه ذکر کړيدي، کله ناکله پرې نيوکې هم کوي او يا يې هم د نورو علماوو د روايتونو سره پرتله کوي، هغه د کتاب په ليکلو کې خپله د ليکنې تگلاره د کتاب په لومړۍ برخه کې څرگنده کړېده.

د نهوکو او لنډيز باوجود بيا هم ابن هشام د ابن اسحاق د سيرت په کتاب کې د روايت او امانتدارۍ ځانگړی خيال ساتلی دی.

هېڅ يوه کلمه يې ورله رد و بدل کړې نه ده، د نورو روايتونو سره د تعارض په مهال او يا هم د تېروتنې د اصلاح کولو، او يا د لفظ د تشریح کولو څخه وړاندې خامخا وايي [ابن هشام وايي].

که څه هم لنډيز د ابن هشام بنسټيز لامل دی، له همدې کبله يې د اسمعيل بن ابراهيم عَلِيهِمَا السَّلَام څخه وړاندې د پېدائښت پېل، د اسمعيل عَلِيهِ السَّلَام بچيان، زياتره شعرونه او نور هغه حالات چې ابن هشام يې زيات بولي او له سيرت څخه يې نه شميري ټول حذف کړيدي.

او نه هغه حوادث قابل ذکر بولي چې د راويانو ثقتوب يې مشکوک وي، خو که د ابن هشام د روايت کړي سيرت د اصل غوڅه پلټنه وکړي شي جوته به شي چې په روايت کې يې د امانت ډېر زيات خيال ساتلی دی، او دا خبره له شک نه وتلي ده چې مخکني اسلامي علماوو کې دې خوي په لويه کچه شتون درلود.



د ابن هشام د سيرت علمي ارزښت

د محمد بن اسحاق د سيرت ليکلی کتاب د سيرت د گردو لوستوالو لپاره له پخوا راهيسې تر نن ورځ پورې عمده او اصيله سرچينه ده، هېڅ څوک به داسې نه وي چې د رسول ﷺ د سيرت اړوند شننه کوي مگر دا چې د ابن اسحاق کتاب يې مخې ته پروت وي.

لږ څه وړاندې تاسو وپېژندل چې د ډېرې زمانې څخه راپدېخوا علماوو د ابن اسحاق نوشته کړي سيرت د ابن هشام د سيرت په نوم ځکه پېژنده چې ابن هشام يې راوي او همدې يې لنډيز کړی و.

ابن خلکان وايي: (ابن هشام هغه هستی ده چې د ابن اسحاق له ليکنې څخه يې د نبی کریم ﷺ سيرت او غزاگانو غورچاڼ کړی دی، هغه دا سيرت پاک صفا او بيا يې لنډيز کړ، د ابن اسحاق ليکلی سيرت د خلکو په منځ کې د ابن هشام د سيرت په نوم شهرت لري).

په رښتيا چې د ابن هشام سيرت د شارحينو او لوستوالو په نيز ژوندی احترام لري، همدا سيرت ابو القاسم عبدالرحمن السهيلي^(۱) د [الروض الأنف] په نوم شرح کړی دی.

(۱) اسم کنیه يې ابو القاسم، نوم يې عبدالرحمن، د پلار نوم يې احمد او د نيکه نوم يې اصبع و و په اندلس کې

له دې څخه وروسته ابو ذر الحاشني^(۱) راولاړ شو او د سيرت کتاب ته په ځانگړې توگه داسې څېر شو چې گران فهمه کلمات يې ورله شرح کړل او د اړتيا وړ يې په ځېنو ځايونو نېوکې هم وکړې، او خپل دغه زيار ته يې د [شرح السيرة النبوية] نوم ورکړ، هېره دې نه وي چې د دې کتاب د خپرونې زيار ډاکټر برونله وېستلی دی.

د تېر په څېر پرې بدرالدين محمد بن احمد العيني د [كشف اللثام في شرح سيرة ابن هشام] په نوم هم شرح وليکله چې په (۸۰۵هـ) کې ترې وزگار شو.

له بلې خوا ځېنې نورو علماوو د سيرت د ليکنې په لنډيز ځانگړې پاملرنې پيل کړې، چې يو يې هم له جملې څخه برهان الدين ابراهيم بن محمد چې په ابن مرحل شافعي يې شهرت درلود و، هغه سيرت نژدې په اتلسو مجلسونو (درسونو) کې راخلاصه کړ چې تر څنگ يې په ناقصو ځايونو زياتونې هم وکړې، او خپلې دغې ټولگې ته يې د [الذخيرة في مختصر السيرة] نوم ورکړ، او په (۶۱۱هـ) کال يې د ليکلو له زيار څخه وزگار شو.

له بلې خوا د ابن هشام سيرت ابو العباس احمد بن ابراهيم بن عبدالرحمن الواسطي هم د [مختصر سيرة ابن هشام] په نوم خلاصه کړ او په (۷۱۱هـ) کې يې له زيار څخه وزگار شو.

او ځېنې نور هغه علماء چې سيرت يې د نظم او شعر په بڼه ترتيب کړ يو هم ورپکې ابو محمد عبدالعزیز بن محمد بن سعد الدميري الديريني دی چې په (۶۶۳هـ) کال کې وفات دی.

سيرت په شعري بڼه ابوبکر محمد بن ابراهيم چې په ابن شهيد شهرت لري هم ترتيب کړ او خپل دغې ترتيب شوي ليکنې ته يې د [الفتح القريب في سيرة الحبيب] نوم ورکړ، نژدې څه د پاسه لس زره بېتونه لري.



تهذيب سيرة ابن هشام

د خپلې ځوانۍ په لومړيو کې ما څو څو وار د دې کلک هوډ وکړ چې د سيرت دغه عملي او ارزښتناکه ليکنه له پيل څخه تر پای ولولم، خو ولې د تېروياتو او د خبرو ترمنځ يو تړبله د نه سمون له کبله چې ذهن نا ارامه کوي، نفس ته له ستومانې پرته نور څه نه ورکوي، ما ترې

د سهيل د درې هستوگن و، اندلس کې په (۵۰۸هـ) کې زېږدلی دی، او د ژوند زياتره برخه يې هم دلته تېره ده، په مراکش کې درې کاله پاتې شو او هلته په (۵۸۱هـ) کې وفات شوی دی.
(۱) اسم کنیه يې ابو ذر نوم يې مصعب د محمد ځوی او د مسعود لمسی و، په اندلس کې د خشين نوم کلي اوسېدونکی و، په (۵۳۲هـ) کې پېدا او په (۶۱۴هـ) کې وفات دی.

هم لکه په لويه شلېدلي بيابان کې د گل او گلاب په څېر ځېنې ځېنې برخې ولوستې، د نېکې پای او گلابترينو خوږو خوږو اسلوبونو يې د لوستلو سره ځان ته جذب کړم.

په رښتيا چې ما د نبي کریم ﷺ د سيرت په لوستلو کې د قرانکریم د اياتونو د تلاوت او يا هم د نبي ﷺ د حديثونو او مبارکو خبرو په څېر رښتني او ځان نه ښوولو عبادت او خاکساري او عاجزانه انداز مونده کړ.

زما پلار چې په [تلخيص الدروس الأولية في السيرة المحمدية] په نوم کتاب قلمبند کړ، د يرش فصلونه يې درلودل، د ديني معاهدو پرته نور په هېڅ کومې تعليمي اداره کې نه لوستل کېده، ځکه چې له نورو ادارو سره د [دروس السيرة] په نوم ځانگړې او مستقلې مادې شتون درلود، شايد د سيرت بيا لوستلو زه همدې ته اړ کړم چې د ابن هشام ليکلي سيرت را لنډ کړم.

چونکه مخکې مې د دې يادونه وکړه چې د کتاب خپل اسلوب ډېرې ستړياوې لرلې، خو د لوستلو لپاره مې ټول کتاب بيا له توانه ووت.

د بدر د بنديوانانو د نومونو په مهال د سيرت په کتاب کې لوستوال ته نور گڼ شمېر فصلونه مخې ته ورځې، دا چې په بدر کې د مسلمانانو د اسونو نومونه څه و؟ هغه خلک چې د انصارو يا مهاجرينو له جملې څخه يې د بدر په غزا کې گډون کړی وو، د هغوی نومونه، کوم مسلمانان په بدر کې شهيدان شوي وو؟ يا د بدر په معرکه کې چې کوم اشعار او ترانې ويل شوې وې، د اوږد ترينو نسبونو په ذکر کولو او لوی لوی قافيه لرونکي اشعار او دېته ورته سردي نورې اړوند پېښې چې د کتاب خوند يې ورک کړې و، لکه سرسخته الفاظ، يا د قرانکریم ځېنې هغه اياتونه چې د سيرت د دغې ذکر کړي ځای سره هېڅ سمون نه خوري، ولو که اندکه اشاره يې ورته کړي وي، وريکې ايت ذکر شوی دی، ټول هغه څه وو چې زه يې هک پک او حيران دريان کړی وم.

بايد هغه سند ته پکې هم اشاره شوی وای چې د سيرت زياتې فقرې ورباندې روايت شوي دي، د نيکه کونکي علماوو پرته نور هېڅ چا ته دا ارزښت نه لري.

ما دا زيار وويست چې دا (لنډيز) لوستوالو او مينوالو ته په داسې پوښاک کې وړاندې کړم چې د هغوی سترگې ورباندې يخې شي، او له بل پلوه يې ورته په لوستلو کې هم هېڅ ستونزې نه راولاړېږي، د دې برسېره مې د اصلي کتاب په نص ځانگړي خيال ساتلی دی، لوستوال کولای شي نص يا د استشهاد لپاره د نظم په ژبه شعرونه لومړني کتاب (اصل) ته منسوب کړي، دا ځکه چې ما د کتاب هېڅ نص هم رد او بدل کړی نه دی، د علمي امانت خاص خيال مې کړی دی چې چرته هم د ابن هشام نصوص دي، زياتره مې هغه ته د کتاب په متن کې او يا هم لاندې حاشيه کې منسوب کړي دي.

کوم چې عام طوره نصوص دي نو هغه د ابن هشام په روايت د ابن اسحاق نصوص دي، له اړتيا پرته مې هغه ته نص منسوب کړی دی، او نور مې د ليکنې په مقتضا عام تام پرېښي دي چې يا د ابن هشام او يا هم ابن اسحاق روايت کړيوي.

د ټولو نصوصو د ضبط انتهائي ډېر خاص خيال مې ساتلی دی، کوم ځای چې مې د شرحې ځېنې ځايونو کې اړتيا ليدلې ده د هغې شرحه مې هم د سيرت د شارحينو، او يا هم د اثارو له ليکنو او د لغت د معتمدو کتابونو څخه مې پکې استفاده کړېده.

چونکه مختصر سيرت د هغه چا لپاره د لوستلو زرينه موقعه ده چې د کتاب اصل ته لاس رسي نه شي لرلی، او له بل پلوه د نني اوسني ځوانانو د تېرو قابل شرف له سپيڅلي تراث سره د تړون ډېر ښه پړاو هم دی.

ستا لپاره همدومره بسنه کوي چې د زيات خبر او علمي تراث د لاس ته راوړلو لپاره دا کتاب لږ شمېر ورځو کې ولولې، خو که د کتاب د اصل لوستل دې پېل کړل سره له دې چې له توانه به دې هم بهر وي خو نزدې لوستل به يې درځه گن شمېر مياشتې هم ونيسي.

د الله پاک څخه ارزو لرم چې دا کتاب چې زما په اند ډېر لږ زيار مې پکې ايستلی دی، د خبر نه ډک وگرځوي، په دې مې يواځې د الله پاک او د هغه د رسول ﷺ خوشحالول موخه ده، نور هېڅ نه دي.

مصر [ربيع الثاني / ۱۳۹۶ هـ اپريل ۱۹۷۶ م]



تر ادم عَلَيْهِ السَّلَام پوري د محمد ﷺ مبارک نسب:

ابو محمد عبدالملک بن هشام وايي:

دا د نبي کریم ﷺ د سيرت اړوند ټولگه ده.

محمد د عبدالله ځوی د عبدالمطلب (شيبه) ځوی د هاشم (عمرو) ځوی د عبدمناف (مغیره) ځوی د قصي (زيد) ځوی د کلاب ځوی، د مرة ځوی د کعب ځوی د لؤي ځوی د غالب ځوی د فهر ځوی د مالک ځوی د نضر ځوی د کنانة ځوی د خزيمه ځوی، د مدرکه (عامر) ځوی د الياس ځوی دمضر ځوی د نزار ځوی د معد ځوی د عدنان ځوی د ادد ځوی د مقوم ځوی د ناحور ځوی د تيرح ځوی د يعرب ځوی د يشجب ځوی د نابت ځوی د اسمعيل عَلَيْهِ السَّلَام ځوی د ابراهيم

خليل الرحمن عَلَيْهِ السَّلَامُ ځوى د تارح (ازر) ځوى د ناحور ځوى د ساروغ ځوى د راعو ځوى د فالخ ځوى د عيبر ځوى د شالخ ځوى د ارفخشذ ځوى د سام ځوى د نوح عَلَيْهِ السَّلَامُ ځوى د ملك ځوى د متوشلخ ځوى د اخنوخ (د گمان له مخې دا د ادريس عَلَيْهِ السَّلَامُ نوم و) د ږد ځوى د مهليل ځوى د قين ځوى د يانش ځوى د شيث ځوى د ادم عَلَيْهِ السَّلَامُ ځوى.

ابن هشام وايي: زه ددې كتاب د اسمعيل عَلَيْهِ السَّلَامُ تر نبي كريم ﷺ او د ټولو هغو چا چې ددې دواړو ترمنځ وي، په پرله پسې توگه چې په نسبي سلسله كې شمول لري پېل كوم، د اسمعيل عَلَيْهِ السَّلَامُ نه تر نبي كريم ﷺ پورې چې د دوى ترمنځه تېر شوي وي او څه ورته مخې ته راغلي وي، او د مزید اختصار له كبله د اسمعيل عَلَيْهِ السَّلَامُ دنورو بچيانو د ژوند كېهانى نه صرف نظر كېږو، او وړاندې مو وويل چې د اختصار له كبله به د ابن اسحاق هغه معلومات هم نه ذكر كوو چې د نبي كريم ﷺ اړوند نه وي، او نه يې په هكله قراني اياتونه نازل شوي وي، نه د كتاب ستونزې اواروي، او نه يې سرسخته الفاظ تشرېحيوي، او نه د شواهدو په حيث تاييدي كلمات وي.

هغه داسې شعرونه ذكر كړيدي چې علماء يې د شعرونو په نوم نه پېژني، او ځېنې نور يې داسې شيان ذكر كړيدي چې ياد يې ښه نه بريښي او ځېنې نور يې داسې معلومات ذكر كړيدي چې خلك يې پر كند او نيمگړتياوې بولي، او نور ځېنې داسې معلومات دي چې په دروستوالي يې مونږ ته بكاڼي^(۱) رَحْمَةُ اللهِ پخپلو روايتونو كې هېڅ ذكر نه دى كړى، له دغې پرته به دنورو متعلقاتو لږې دروايتونو او د علم په اندازه جاري ساتو - ان شاء الله -.



د اسمعيل عَلَيْهِ السَّلَامُ څخه راپدېخوا نسبي سلسله

اسمعيل عَلَيْهِ السَّلَامُ دولس نارينه زامن زړولي وو: نابت، قيذر، اذبل، ميشا، مسمعا، ماشي، دما، آذر، طيما، يطور، نبش، قيذم، نابت.

نابت نه يشجب پيدا شو او د يشجب نه يعرب او د يعرب نه تيرح او د تيرح نه ناحور، د ناحور نه مقوم، د مقوم نه ادد، د ادد نه عدنان پيدا دى.

بيا د اسمعيل عَلَيْهِ السَّلَامُ په اولاد كې د عدنان نه قبائل خواره واره شول.

عدنان د وه نارينه زامن لرل: معد بن عدنان، او عك بن عدنان، عك يمن ته ولاړ او هتله

(۱) بكاڼي رَحْمَةُ اللهِ د ابن هشام استاذ او د ابن اسحاق شاگرد دى، خپل نوم يې زيادبن عبدالله بن طفيل بكاڼي دى، په (۱۸۳هـ) كې وفات دى، او بكاڼ د بنو عامر بن صعصعة د قبيلو په خېلونو كې يو خېل دى.

شته شو، هغه داسې چې عك په اشعريانو کې رشته وکړه او له رشتې کولو سره هلته پاتې شو، ان چې کور او ژبه يې سره يوه شول، او اشعريان د اشعر بن نبت بن ادد بن هميسع بن عمرو بن عريب بن يشجب بن زيد بن کلهان بن يشجب، بن يعرب بن قحطان اولاده ده.

د معد بن عدنان نه څلور نارينه بچي پيدا شول: نزار، قضاة، قنص، او اباد. قضاة ترې حمير بن سبأ ته ولاړ، او د معد د نسيبانو په وينا دقنص بن معد پاتې اولاده نيست نابود او هلاک شول چې د جملې څخه يې يو دحيري باچا نعمان بن منذر هم و.



د ربیعة بن نصر خوب لیدنه

ربیعة بن نصر دیمن له واکدارانو څخه هغه ټولواک دی چې له هول او هیبت څخه يې ډک ډارونکی خوب ولید، هېڅ یو ساحر، کاهن او پالګر يې پرې نښود مګر دخپل خوب د تعبیر کښې غوښتنه يې ترې وکړه، تر دې چې د خپل قلمرو په داخل کې يې ټول نجومیان هم پرې نه ښودل، ټول يې راپنډ کړل او ورته يې وویل: ما ډېر زیات ډارجن خوب لیدلی دی، او زه يې نهایت زیات ګېراو کړی يم، په جدي توګه يې راته تعبیر وواياست، ټولو ورته وویل: مونږ ته دې لیدلی خوب واوروه تر څو يې درته تعبیر درکړو.

هغه وویل: که زه درته خپل لیدلی خوب هم واوروم ګومان مې نه شي که ډاډمن تعبیر راکړې او حوصله مې جوړه کړئ، زما د لیدلي خوب تعبیر هغه څوک کولای شي چې د خوب اورېدو وړاندې تعبیر کښي وکړي.

یو تعبیر کش وویل: که رښتیا هم باچا سلامت دخوب تعبیر د خوب ویلو وړاندې غواړي نو هر وروږ دې سطح او شق راوغواړي، په تعبیر کښې کې له هغو دواړو څخه څوک ډېر نه پوهیږي، که باچا سلامت له هغوي څخه وپوښتي شاید دروست معلومات ورکړي.

هغه و چې دواړه يې راوغوښتل خو دا چې سطح له شق څخه مخکې دربار ته حاضرې ورکړه، باچا ورته وویل: داسې خوب مې لیدلی دی چې زه يې په ډار او ترس کې اچولی يم، او ورڅخه ډېر زیات ګېراو يم، ما ته يې تعبیر واوروه، که په خوب پوهه يې شاید تعبیر به يې هم دروست ووايي.

سطح وویل: هو ولې نه، تعبیر يې درکولی شم، تا د اور توکړه (بخرکې) ولید چې د تورتم نه راووت، او په ټیټه نسکوره ځمکې پرېوت، او هلته يې هر یو د سر څښتن وخور.

باچا وويل: سطیحه! روغه خبره دې وکړه خو وایه چې د خوب تعبیر څه دی؟

سطیح: د تورو غونډو ترمنځ په میشتو انسانانو مې دې سوگند وي چې ستاسو قلمرو ته به حبشيان راځي او د (ابین) نه تر (جرش) پورې به ستاسو د ځمکې واک او اختیار د هغوی په لاس کې ولیري.

باچا: سطیحه! دا خو ډېر زیات دردونکی او غمجن تعبیر دی!! خو دغه حالات به کله وي؟ زما د واک په دور کې او که له دې جریان نه به وروسته وي؟

سطیح: نا ستا په دوران کې نه بلکې شپېته یا اویا کلونه وروسته به وي.

باچا: د حبشيانو دغه زور ځواک به دوامدار وي او که به زوال خورې؟

سطیح: نا، څه د پاسه او یا کاله وروسته به د وراوښتې مرگ ژوبلې له کبله زوال سره مخ شي او په تینننه به ولاړ شي.

باچا: د حبشيان د مرگ ژوبلې او د ویستلو دواک واگې به چا سره وي؟

سطیح: د دغې لړې سرمشري به دارم بن ذي یزن سره وي، هغه به عدن څخه پېل واخلي او په یمن کې به د حبشيانو نه هیڅ څوک پرې نه ږدي.

باچا: ایا د ارم دغه رژیم به دوام وخوري او که نه له منځه به ولاړ شي؟

سطیح: دغه رژیم به له منځه ولاړ شي.

باچا: څوک به یې له منځه یوسي؟

سطیح: پاک دامن پېغمبر چې د الله پاک له پلوه به ورته وحی کېدای شي.

باچا: دغه پېغمبر به د کومې کورنۍ غړی وي؟

سطیح: دغه پېغمبر به د غالب بن فهر بن مالک بن النضر له زواواد څخه وي، او د دغه پېغمبر زور ځواک به د زمانې تر پایه وي.

باچا: ایا زمانه هم زوال او نهایت لري؟

سطیح: هو پای به یې هغه ورځ وي چې ټول لومړني او وروستي پکې راغونډ کړی شي، دینداره او نیکه طبقه خلکو ته به پکې د نیکمرغۍ ژوند ورکړل شي، او بدبخته به ورپکې د خپل بد برخلیک په منگولو کې حصار شي.

باچا: ایا ته سمې دمې خبرې کوي؟

سطیح: هو زما دې د ورځې په اخرنۍ رڼا او د شپې په سرځۍ قسم وي، زما دې په هغه

سهار قسم وي چې د شپې تورتمونه ختموي چې زما خبرې رښتيا او حقيقت دي؟
 وخت لا تېر نه و څه گوري چې (شق) هم راغی، شق ته يې ټول هغه څه وويل چې سطح
 ته يې ويلي و، خو له شق څخه يې د سطح ټول تعبير په بشپړ توگه پټ کړ تر څو ويو هيري چې
 ايا شق او سطح سره په تعبير کې يو خبر دي او که بېلابېل تعبيرونه لري؟
 شق ورته وويل: ستا د ليدلي خوب اورولو وړاندې درته تعبير درکولی شم.

تا اور وليد چې له تيارو څخه رابهر شو، د شنې سرسبزې ځمکې او د کجورو د ونو ترمنځه
 ولوېد او هر انسان يې وخوړ.

د تعبير اورېدو سره باچا پوهه شو چې دواړه تعبيرکش سره يو خبر او دواړو رښتيا وويل:

باچا: تېر نه وتې، رښتيا دې وويل خو د دغې خوب تعبير څه دی؟

شق: د تورو گټکو د خاورې په انسان مې دې قسم وي چې ستاسو قلمرو ته به توريان
 هر ورو راښي، په هر چا به برلاسي شي د (ابین) نه تر (نجران) پورې به يې واک او اختيار وي.

باچا: دا خو ډېر زيات دردونکی او غمجن تعبير دی!! خو دغه حالات به کله وي؟ زما د
 واک په دور کې او که له دې جريان نه به وروسته وي؟

شق: نا ستا د واک او اختيار نه به ډېر وروسته وي، بيا به عظيم الشان انسان تاسو د مصيبت
 د دغه لړې نه خلاص او ورته به امان ورکړي، او توريان به د ډېرې سپکاوي سره مخ کړي.

باچا: دغه عظيم الشان انسان څوک دی؟

شق: دغه عظيم الشان انسان به ذويزن له کورنۍ څخه وي، د ډېر کمال له کبله به پليت
 او وليدلي کارونه نه کوي، او د يمن نه به ټول توريان وباسي.

باچا: ايا د دغه عظيم الشان د واک گدی به دوامداره وي او که د زوال سره به مخ شي؟

شق: نا د واک گدی به يې د عادل او حق رښتوني پيغمبر په راتگ نسکوره شي، او د دغه
 پيغمبر واک او زور ځواک به د فيصلو تر ورځې پورې وي.

باچا: د فيصلو ورځ لا څه شی ده؟

شق: هغه ورځ ده چې خلکو ته به پکې بدلې ورکول کيږي، په دغه ورځ کې به له بره څخه
 خلک راوبلل شي، د بلنې دغه اواز به هر ژوندی او مړی واورې، د معلوم وخت لپاره به پکې
 خلک راغونډ کړي شي او ټول نېکه طبقه خلک به په برياليتوب او نېکو بدلو ونازول شي.

باچا: ايا ستا خبرې رښتيا دي؟

شق: هو! زما دې د اسمانونو او ځمکو او د اسمانونو او ځمکو ترمنځ د لوړو ژورو او تیتو نسکورو په رب قسم وي چې زما تعبیر کشي او ټولې خبرې رښتیا دي، هیڅ شک پکې نشته. دشق او سطح په تعبیر کشي د ربیعة زړه ناقراره شو، خپله او خپله ټوله کورنۍ یې د عراق په لور وټپول، او په عراق کې یې فارسي باچا سابور بن حرذاذ ته ددې د کورنۍ هلته د میشت کېدو اړوند غوښتنه ولیکله، هغه و چې فارسي باچا ورته په (حیره) کې ځای ورکړ او هلته ځای پرځای شول.



د یمن واک پر گدی د ابوکرب تیان اسعد ناسته او د یترب غزا

چې کله هم ربیعة بن نصر ومړ، د یمن واک او اختیار واگې حسّان بن تیان اسعد په لاس کې ونيولې، د حسان د رژیم نه وړاندې د دې پلار تیان اسعد د مدینې په لار کې له ختیځ څخه راروان و چې هلته په مدینه یې خپل ځوی د مدینې د چارو په سمبالولو وگمارو، هغه و چې ځوی یې د یوې حملې په ترڅ کې سر وخوړ، تیان اسعد د خپل ځوی د غچ اخستنې په فکر د غټ لښکر په شمول د مدینې د ویجاړولو او د هستوگنوالو د بیخ کني او نیست نابودولو لپاره راوټپید، د مدینې خلکو د خبر د اورېدو سره سم د عمرو بن طلة په مشرې د جنگ لپاره راغونډ شول، د تیان اسعد او د عمرو بن طلة د لښکرو ترمنځ خونړیزې معرکې پېل واخیست، د مدینې د انصارو د روایت له مخې چې دوی به ورسره د ورځې په خونړیزې بوخت او د شپې له مخې به یې بېرته په میلمستیا بوخت وو، تیان اسعد دغې جریان هک پک او حیران کړی و چې دا خو ډېر عزتمند خلک دي!!

د جنگ میدان لا همغسې تود و چې تیان اسعد ته د یهودانو دوه پیاوړي او غښتلي عالمان راغلل، دواړو اوریدلي و چې تیان اسعد د مدینې ټول میشت خلک له تیغه تیروي او مدینه وړانوي، دواړو ورته وویل: په مدینه له نظامي برید او یرغل څخه لاس په سر شه، که زموږ خبره ونه منې او هر ورو په مدینه یرغل وکړې، د دنیاوي سختو شکنجو او ازار سره به مشت او گروان شې.

تیان اسعد وویل: ولې؟ او دغه څنگه؟ یهودي عالمانو ورته وویل: په مکه کې به د قریشو په قبيله کې وروستنی پیغمبر راځي او مدینه به د دغه پیغمبر کور او سکون وي!

له یرغل څخه لاس په سر شو او دواړو عالمانو خبره یې ومنله، د دې سره سره یې د هغوی د دین پېروي یې هم پېل کړه.

چونکه مکه د تُبَع (تبان اسعد) یمن ته لاره وه او تبع د خپل قوم په شمول بدپرستان وو، د یمن په لور روان شو، کله چې تبان اسعد د (عسفان) او د مدینې اړوند (امج) نومې کلي ته راوړسېد، د هذیل بن مدرکه له قبیلې څخه څه خلک راغلل او ورته یې وویل: باچا سلامت! تا ته مونږ د مالیت نه د ډکې خونې رهنمایي نه کوو چې له تا څخه مخکې ټول باچاهان له دغې خزانه څخه بې غوره او نا خبره وو؟ په دغې خونه کې لعلونه، ملغلرې، یاقوت، زبرجد، سره او سپین زر پراته دي.

باچا وویل ولې نه، توندي وکړئ او په چټکه توګه یې راته وایښای، هغوی ورته وویل: په مکه کې یو کور دی چې د مکې خلک یې عبادت کوي او ترڅنګ یې لمونځونه اداء کوي!!

هذیلنو غوښتل چې مکه او ورپکې د الله پاک ودان کور د باچا په لاسونو ونړوي، چونکه د یهودو دواړو عالمانو ته معلومات وو چې په بیت الله که هر چا او هر ټولواک بده اراده لرلې ده عذابونه یې خورلي دي، نو باچا (تبان اسعد) د خپلې زیرکتیا له مخې دواړو یهودانو ته د هذیلنو روارې نظر وړاندې کړ او ورڅخه یې تفصیل هم وغوښت، یهودي عالمانو ورته وویل چې دغه هذیلن تا او ستا جنګي لیکي نیست نابودول غواړي، مونږ په ګرده ځمکه کې له دغې خونې پرته د الله پاک بل کور نه پېژنو، او که د ویجاړولو اراده دې وکړه، ته او ستا ټوله جنګي قوه به د مرګ او هلاکت ښکار شئ.

باچا (تبان اسعد) ورته وویل: چې کله زه د الله پاک دغې خونې ته ورشم ستاسو راته وصیت او نېکه مشوره څه ده؟ باید څه وکړم؟

دواړو ورته وویل: ته به هغه څه کوې چې د دغه ځای میشت خلک یې کوي، په ډېر زیات درناوی، عزت او احترام به ترې طواف وکړې، د خپل سر وپښتان به لرې کړې، او تر هغه ګرې به په ډېره عاجزانه انداز د ژوند لمحات تېروې چې تر څو ترې راووځي.

باچا ورته وویل: تاسو ولې بیا د دغې عبادتونو لپاره خپله نه ورځي؟

هغوی وویل: لوړه په رب لایزال چې دغه زمونږ د پلار ابراهیم عَلَیْهِ السَّلَامُ جوړ کړی کور دی، او حقیقت ټول ستا تر غوږ دی، خو زمونږ د نه ورتګ ستر لامل هم دا دی چې د مکې میشتوالو ورپکې بوت پرستي پېل کړې ده، د غیر الله لپاره ورپکې نذرانې او وینې تویوي، او د مشرکانو ترمنځ دوی حالاً ډېر پلټ مشرکان دي.

تبان اسعد دواړو یهودان په گفتار کې رښتوني وبلل او په کړي نصیحت یې عمل پېل کړ، هغه هذیلن چې د بیت الله د تخریب اړوند یې غمازي کړپوه د خلکو په مخکې راوغوښتل، لاسونه او بښې یې ترې غوڅې کړې، بیا مکې ته ولاړ له بیت الله څخه یې طواف وکړ او حلالکه یې وکړه، هلته شپږ ورځې پاتې شو، ذبحې به یې کولې او خلکو ته به یې خوراکونه هم تیارول، او په ځښاک کې به یې ورته شهد ورکول.

بيا تبان اسعد خوب وليد چې بيت الله ته جامه واغوندي، هغه و چې بيت الله يې په پېرو قيمتي وړېښمين پوښاک باندې ويونښو.

بيا يې وروسته بل خوب وليد چې بيت الله په تور قيمتي پوښاک باندې هم ويونښي، د خوب ليدو سره سم يې دوباره بيت الله د يمن په ښااسته اعلى ترينو پوښاکو سمبال کړي.

د روايتونو له مخې تبع (تبان اسعد) لومړنۍ هستۍ ده چې بيت الله ته يې د لومړي ځل لپاره پوښاک اچولی دی، او د جرهم د قبيلې واکداره طبقه يې د بيت الله د صفایۍ په کولو مامور کړل، هغوی ته يې هدايت وکړ چې له دې وروسته به د بيت الله ترڅنگ د ښځو په مياشتني مرض لرل شوې توتې، گندگي او خځلې او نورې مردارې نه اچول کيږي.

هغه د بيت الله لپاره دروازه او د دروازي کونجې هم جوړه کړه.

د گردو مراسمو له اداء کولو وروسته تبان اسعد د خپلو لښکرو سره د دواړو يهودي عالمانو په شمول يمن ته مخه کړه، کله چې د يمن خاورې ته ننوتل د يمن د قلمرو ميشت خلک يې هغه دين ته راوبلل چې د نوي سفر په دوران کې يې د ځان لپاره غوره کړی و، د يمن خلکو يې د دعوت له منلو څخه سرغړونه اختيار کړه، بالاخره يې پرېکړه په يمن کې اور ته يوره.

په يمن کې يو اور و چې کله به سره يمنيان خپل منځ کې مختلف او تريو تريخ شول اور به يې فيصله کوله، ظالم به يې وخوړ او مظلوم به بچ، روغ رمت او سالم راووت.

د يمن خلک د خپلو بتانو او نذرانو سره راووتل او دواړه پيروانو (يهودي عالمانو) هم خپل کتابونه په گړپوان راوځړول، چې له کوم ځای څخه به اور راوتو هلته يې د انتظار شېبې تېرې کړې.

هغه و چې اور راووت او خلکو په وړاندې رانږدې شو، خلک وېرې او هيبت ونيول، خود پرېکړې انتظار ويستونکو ورته په صبر او زغم بار بار توصيه کوله، په صبر دومره کلک شول چې اور راغی او د حمير د قبيلې ټول بوتان، نذرانې، او دبتانو په عبادت کلک ولاړ خلک يې وخوړل، او دواړه يهودي عالمان له اور څخه په داسې حالت کې راپورته شول چې په تندې يې خولې راماتې وې، او کتابونه يې هم هغسې په گړپوانونو کې اوېزان وو چې اور ورته هيڅ راز ځاني نقصان نه و اړولی.

د حقانيت د رانښکارېدو سره سم ټولو د حمير د قبيلې خلکو د تبان اسعد راوړي دين ته غاړه کېښوده.

يمن ته يهوديت په اصل کې له دې لارې ننوتی و.

کله چې د واک واگې د تبان اسعد ځوی حسان ته په لاس ورغلې او د زور ځواک په گدی

کهناست، د ټولو عربو او عجمو د ځمکې د لاندې کولو لپاره يې يمنيان په مسلح انداز له يمن څخه وويستل، کوم مهال چې د بحرين ځمکې ته د يمنيانو جنگې قوه ورسېده، حمير او د يمن نورو قبيلو نه غوښتل چې جنگي مهم يې نورو ځمکو ته هم وغځيږي.

د حسان بن تبان ورور عمرو بن تبان اسعد سره يې پټه خبره زمزمه کړه چې ته دې خپل ورور وواژه، مونږ به پخپل ځان د واک واکې تا ته درکړو، او ته به مو بېرته خپل ټاټوبي ته ستانه کړي.

عمرو د خلکو سره د خپل ورور د مرگ په هکله سلا مشوره وکړه خو د حمير د قبيلې نه (ذورعين) ورسره موافقه ونه وکړه، او د ورور له مرگ څخه يې منعه کړ، خو د ذورعين خبره يې و نه منله، ذورعين دغه شعرونه وويل:

أَلَا مَنْ يَشْتَرِي سَهْرًا بِنَوْمٍ *** سَعِيدٌ مَنْ يَبِيْتُ قَرِيرَ عَيْنٍ
فَأَمَّا جُمَيْرٌ غَدَرَتْ وَخَانَتْ *** فَمَعْدِرَةٌ إِلَيْهِ لِيُذِي رُعَيْنٍ

ایا داسې څوک شته چې د شپې په خوب شبگېږي وپېږي؟ څوک چې په سوکالي سره د شپې آرام او خوب کوي ډېر نېکمرغه او نېکبخته دی.

د حمير قبيلې دوکه او خیانت وکړ، خو ولي ذورعين الله پاک ته د دغې دوکې په هکله خپل عذر وړاندې کوي.

دغه شعرونه يې وليکل او له لاسليک وروسته عمرو ته راغی او ورته يې ورکړل، ورته يې وويل: زما دا ليکل د ځان سره سمبال کړه، بيا لاړ او خپل ورور حسان يې وواژه او د يمن ټولې قبيلې يې بېرته يمن ته ستنې کړې، کوم مهال چې عمرو د يميني قبيلو د لښکرو په شمول د يمن قلمرو ته داخل شول له عمرو څخه خوب وټښتېد او سترگې يې بې خوبه شوې، دغې بې خوبۍ دومره ستومانه کړ چې په خپل قلمرو کې يې هېڅ پالگر او معالج پرې نه ښود خو د علاج لپاره يې راوغوښت، يو ورته پکې وويل:

لوږه په رب لايزال چې ستا په څېر هر څوک خپل ورور او يا هم بل خپل خپلوان بې گناه په زياتي سره قتل کړي مگر له سترگو څخه يې خوب ټښتي او بې خوبه کيږي.

هغه و چې د يمن په مخه ورو کې چې چا هم د ورور د قتل سلا مشوره ورکړې وه، ټول يې راغونډ او بيا يې قتل کړل، دا چې لاسونه يې د ذورعين گړپوان ته وغځېدل هغه ورته وويل: ستا د ورور د مرگ نه له تا سره زما براءت شتون لري، عمرو وويل: ستا براءت ما سره چرته دی؟؟ ذورعين ورته وويل: هغه خط چې ما تا ته درکړی و.

عمرو چې کله هم ليکل پراو کړل وپوهېد چې ذورعين ورته نصيحت کړې دی، د وخت په تېرېدو سره عمرو هم ومړ، او د عمرو د مرگ سره سم د حمير د قبيلې دېدبه او شان شوکت هم اوبه شو، ټول سره جلا جلا شول.

په حمير قبيلې باندې د (لخنيعة ينوف ذو شناتر) په نوم حميري مسلط او د حمير د قبيلې ټول مخه ور خلک يې ووژل، او د پاتې حميرينو په کورنو يې لوبې وکړې، هېره دې نه وي چې دغه حميري د حمير د قبيلې د شاهانو له کورنۍ څخه نه و.

لخنيعة چې پخپله فاسق، فاجر او لوطي انسان و، د حسان بن تبان ورور زرعة ذې نواس بن تبان چې د خپل ورور د مړينې په مهال لا ماشوم و پسې يې سوال ځواب وکړ، زرعة چې د ځوانې په موسم کې ښه په زور زبردستی کې و، د لخنيعة د استازي د راتگ سره زرعة وپوهېد چې ما د بدکارۍ لپاره ځان ته غواړي، په پېزار کې پټ يې د ځان سره چاره (خنجر) ننويست، او په ناڅاپي بريد کې يې لخنيعة له منځه يوړ، چې کله بهر خلکو ته راووت خلکو ورته وويل: دا چې تا مونږ له ځان سره او پلټې څيرې نه په ارام کړو، ته زمونږ باچا او ټولواک يې.

د حمير قبيلې په شمول د يمن ټولو قبيلو يې حکم ته غاړه کېښوده، په واک او اقتدار تر ډېره مهاله پاتې شو، زرعه ذو نواس د حمير د قبيلې اخرنی باچا دی، او دا هغه څوک دی چې د الله پاک په دين ولاړو ته يې د اور کندنې کنستلی وې. خو بيا هم په نجران کې د عيسى عليه السلام په دين ولاړ طبقه خلک د گوتو په شمېر شتون درلود چې مشري يې عبدالله بن تامر په غاړه لرله، ذو نواس باچا د خپل زور ځواک له مخې ټول عيسويان د يهوديت پر منلو مجبور کړل، او مجبوريته ته يې هم ورله دوه ډوله اختيار ورکړ چې يا خو به يهوديت ته غاړه ږدي او يا به قتليري. څوک يې په کندو کې په اور وسوځول او څوک يې له تيغه تېر او ورباندې يې مثله وکړه، نژدې شل زره مسلمانان يې ووژل. د ذو نواس او د جنگي قوي اړوند يې الله فرمايي:

﴿قُلْ أَصْحَابُ الْأَحْدُودِ ﴿٤﴾ النَّارُ ذَاتُ الْوُقُودِ ﴿٥﴾ إِذْ هُرِّعَتْهَا فُجُودٌ ﴿٦﴾ وَهُمْ عَلَىٰ مَا يَفْعَلُونَ بِالْمُؤْمِنِينَ شُهُودٌ ﴿٧﴾ وَمَا نَقَمُوا مِنْهُمْ إِلَّا أَنْ يُؤْمِنُوا بِاللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ ﴿٨﴾﴾ (١).

د يو روايت له مخې ذو نواس په لاس شهيدانو کې د مسلمانانو سرلښکر ابن تامرهم و.



په يمن باندې د حبشيانو د واک دور

د هغه وخت مومنانو نه د ذو نواس باچا د تعذيب د «دوس ذو ثعلبان» په نوم يو سړي پخپل اس باندې په شگلنه ځمکه کې د روم باچا قيصر ته د انتقام او بدلې اخستنې لپاره د مرستې

(١) سورت بروج: (٤-٨) ژباړه: د کندو ويستونکو والا هلاک او برباد او لعنتيان دی * د هغه اور والا چې بلېدونکي اور و * چې دوی خپله د اور او مسلمانانو د سوځولو سېل او تماشي ته ناست و * او دوی چې په مسلمانانو څه کول دوی پرې خپله گواه دي * او دغو يهودانو انتقام نه اخست له دغو مسلمانانو نه مگر د دې چې دوی په الله پاک باندې چې زور اور او ستاڼی شوی ذات دی ايمان راوړی و.

کولو پناه یوره، او ترڅنگ یې ترې د ذو نواس باچا پر ضد د جنگیالو غوښتنه هم وکړه، قیصر ورته وویل: ستاسو کلي کورونه زمونږ څخه ډېر زیات لرې دي، شاید دغه لږوالی د نه کومک کولو ستر لامل وي، خو ستا د مرستې لپاره به زه تاته د حبشې باچا ته ستا په لاس لیک واستوم شاید مرسته دې په دې خاطر وکړي چې هغه خپله هم د عیسی عَلَیْهِ السَّلَامُ په دین دی.

قیصر د حبشې باچا ته د «دوس ذو ثعلبان» سره د مرستې او ورله د انتقام اخستلو امر وکړ. دوس هم نجاشي ته د قیصر راستولی لیک په احترام وړاندې کړ، نجاشي فوراً د «دوس ذو ثعلبان» سره د «اریاط» په نوم قائد لاندې اویا زره جنگیالی یمن ته واستول، په دغې جنگیالیو کې «ابرهه» هم شمول درلود.

اریاط د دوس ذو ثعلبان په شمول خپلې جنگي لیکي د بحر له لارې د یمن خاورې ته ننوښتې، د مقابلې لپاره ورته ذو نواس د حمیر د قبیلې په شمول د یمن ټولې قبیلې راوویستې خو بالاخره هم د جنگ پایله د ذو نواس او د هغه د لښکرو په شکست تمامه شوه.

کله چې ذو نواس د خپل جنگي لښکر شکست ولید، خپل اس یې توند د بحر په لور وځغلو، او په اوبو کې تر هغه حده ولاړ چې مرگ ترې طمعه توقع وه، هلته تباه او له منځه ولاړ. اریاط چې خپله حبشي و، د ذو نواس مرگ نه وروسته یې د یمن واک واگې سمبال کړې.



په واک باندې د ابرهه او اریاط ترمنځ تریخوالی

اریاط لا هم هغسې د واک په گدی ناست و چې د واک او اختیار د لاس ته راوړنې لپاره ورسره ابرهه کږې نسکورې شروع کړې، هغه و چې په یمن کې نیم حبشیان د اریاط او نور سم نیم یې د ابرهه پلوي وکړه، د دواړو لښکرو ترمنځ خونړیزه معرکه د پېل کېدو په حالت کې وه، چونکه ابرهه ډېر ځېرکه او دانا و، د بدن په لحاظ هم څربه او ښه ودان و، په قد او قامت لنډ و، اریاط ته یې وویل: د واک د لاس ته راوړنې لپاره ولې حبشیان سره پخپل منځ کې له تېغه تېروو، خو د دواړو لښکرو په وړاندې به ما او تا د جنگ مېدان ته راوځو، څوک چې مړ شو د واک پر گدی به یې قاتل کیني، اریاط چې له ونې څخه لوړ چاق او ښایسته سړی و، خبره یې ورله سمه وبلله، نېزه په لاس د مېدان په منځ کې ودرېد، ابرهه چې خپله هم نصراني و د «عتوده» په نوم غلام یې د ځان نه وروسته ودر و، اریاط په ابرهه یرغل وکړ غوښتل یې چې سر یې دوه پرچه کړي، خو گوزار پرې سم ونه لگېد او تندې، پوزه، وروځې، سترگه او شونډې یې پرکنډ شوې، له وروسته څخه پرې د ابرهه غلام عتوده حمله وکړه او اریاط یې له منځه یوړ، هغه و چې په یمن کې ټول حبش د ابرهه تر ولقې لاندې په یو څېر راټول شول.

د اصحاب الفيل قيصه

وخت لا په تېرېدو و چې ابرهه د قَلَيْس په نوم بې نظيره او لا مثاله كليسا د يمن په صنعا ښار كې په دې خاطر ودانه كړه چې د عربو د حج په نوم د عبادت مراسم به ټول هلته ادا كولاى شي، او نجاښي ته يې ليك واستو چې ستا لپاره مې داسې لا مثاله كليسا جوړه كړه چې ستا نه مخكې به د بل باچا لپاره دغسې عبادت خانه هېڅ چرته هم نه وي جوړه شوې، تر هغه دمه نه كېنم ترڅو د عربانو د حج مراسم ورته راواړوم.

دغه مهال په يمن كې نسائي عرب^(۱) و، د ابرهه د شومې ارادې اورېدو سره يې سم په كليسا كې ډك اودس مات كړ او په چټكه توگه مكې ته ستون شو.

ابرهه ته د دغه جريان لري واورول شوه، هغه وپوښتل چې د كليسا دغه بې عزتي چا كړېده؟

چا ورته وويل: دغه كار د مكې هغه هستوگن كړى دى چې په مكه كې يې د كور نه يې ټول عرب د حج د عبادت مراسم تره سره كوي، او دغه كار يې هغه مهال وكړ چې ستا دا خبره يې واورېده چې دې كليسا ته به زه د عربانو د حج مراسم راړوم، دغه عرب نژاد غصه شو او ستا د كليسا بې عزتي يې په دغې انداز وكړه چې يمې كليسا هيڅكله هم دومره قابل قدر نه شي كېداى چې د بيت الله مقابله پرې وشي.

ابرهه سوگند پورته كړ چې مكې ته به هر ورومرو ځي او بيت الله (كعبه) به له بنسټه نړوي، ټول حبشيان يې دغې معركې ته چمتو كړل، ځان سره يې فيل هم روان كړ، د ابرهه په دغې كار چې كله هم عرب خبر شول ډېر زيات گېراو شول او د ابرهه كړي ارادې ته يې په غټه سترگه وكتل، د بيت الله د وړانولو او ويجاړولو څخه د رابندولو په هكله يې ورسره جنگ جگړه ستر جهاد وباله، په يمن كې (ذونفر) د خپلې قوماندې لاندې د يمن د عربانو قبيلې دابرهه پرضد راپورته كړې، او د ابرهه خلاف د جهاد اعلان يې وكړ، زيات شمېر عربانو د د ذونفر قوماندې لاندې د ابرهه په ضد د جنگ مېدان ته گامونه پورته كړ خو ولې د جنگ پايله د ذونفر په شكست تمامه شوه، او ذونفر يې د ځان سره بندي د مكې په لور روان كړ.

(۱) دوپته ناسيغ ځكه ويل شي چې د مياشتو حرمتونه به يې تاخېرول، له مني څخه چې به ووتل د بنوكنانه څخه به هلته يو سړي كښېناست او ورته به يې وويل: زه عيب او تور نه لگوم، زما دعا هر ورومرو قبلېري، ټولو به ورته وويل: ته رښتوني يې، له مونږ څخه د محرم د مياشتې حرمت صفر مياشتې ته واړوه، ځكه چې مشركانو به د دريو حرامو مياشو پرله پسې توب غندو چې يرغل به يې پكې نه شو كولاى، او حالانكه د هغوى رزق اوخوراكونه په نورو قومونو باندې په بريدونو كې وو.

ابرهه د خپلې موخې د لاس ته راوړنې لپاره مخ په وړاندې روان و چې ناگهان د نفيل بن حبيب خثعمي په قيادت د خثعم د قبيلې دوه كندي (شهران او ناهس) د ابرهه پر خلاف د خثعميانو په ځمكه ورسره د بيت الله د ويجاړولو څخه د رامنعه كولو لپاره جنګي مهم پېل كړ، خو له بده مرغه د نفيل بن حبيب برخليک شكست او ماتې وه، او د ذونفر په څېر ورته نفيل هم لاس تړلی او بندي راوستل شو، ابرهه نفيل له بند څخه خلاص او په بدل کې به يې ورته د مكې لارې او كړليچونه سمول.

كله چې ابرهه د طائف خاورې ته ننوت، مسعود بن معتب ورته د ثقيف د قبيلې په مخه ورو كې د استقبال لپاره راووت، او ورته يې وويل: باچا سلامت! مونږ ټول لكه ستا د غلامانو په څېر يو، ستا د هرې خبرې اوريدونكي او تابعدار يو، ستا سره مو هېڅ راز مخالفت نشته، ته زمونږ عبادت خانه (لات) نه وړانوې، بلكې ته په مكه كې موجود كور وړانول غواړې، ستا د مزېدې مرستې لپاره مونږ كولاى شو درسره داسې څوك واستوو چې د مكې لارې كوڅې درته په نښه كړي.

د دې خبرو د اوريدو سره ترې ابرهه صرف نظر شو او ابورغال يې ورسره لارښود وليږدو، كله چې د ابورغال په شمول د ابرهه لښكرې د طائف او مكې ترمنځ (مغمس) نوم ځاى ته ورسېدې، ابورغال مړ شو چې بيا به په مغمس كې به ټولو عربانو او خلكو د ابورغال قبر په تيگو او كلنو وديشته.

مغمس ته په رسېدو سره ابرهه د خپلې جنګي قوې په شمول واړوله، او د (اسود بن مقصود) په نوم يې يو حبشي مكې ته واستو، اسود بن مقصود د تهامي د خلكو څاروي رايه مخه كړل چې د عبدالمطلب دوه سوه اوښان هم پكې وو، دغه مهال عبدالمطلب خپله د قريشو مشر، مخه وړ اولوي جرګه مار هم و.

قريشو، بنو هذيل، اوبنوكنانه په دې كلك عهد وكړ چې د سختې جګړې له لارې د ابرهه مخه ونيسي خو چې كله په دې وپوهېدل چې د ابرهه د جنګي قواو پر ضد يې د زور اوبه په بره نه ځي، بېرته ساړه او قلاړه شول.

له دغې لړې وروسته ابرهه يو ځل بيا د (حناطة حميري) په نوم بل نفر مكې ته واستو تر څو د مكې د سيد او مشر سره ليدل كتل وكړي او د ابرهه فرمان ورته واوروي چې: زه تاسو سره جګړه كول نه غواړم، زما موخه يواځې هم د دغې كور نړول دي، تر څو تاسو خپله زما د موخې د لاس ته راوړنې ترمنځ حائل واقع نه شئ، نو زما هم ستاسو وينو تويولو ته ته هېڅ اړتيا نشته.

او كه د مكې مشر مونږ سره د جنګ كومه اراده نه لرله نو زما خوا ته يې راوله.

كله چې د ابرهه استازى حناطة مكې ته ننوت لومړى يې د مكې د سيد او مشر تابه په هكله پوښتنه وكړه، عبدالمطلب بن هاشم ورته په گوته كړى شو، حناطه ورته د ابرهه د امر سره سم

فرمان واورو، عبدالمطلب ورته كړه: مونږ د ابرهه سره هېڅكله د جنگي ټكراو اراده نه لرو، او نه مونږ د هغه د جنگ وس او توان لرو، دا د الله كور دی او هغه به يې ترې خپله منعه كوي، او دا د هغه د خليل ابراهيم عَلَيْهِ السَّلَام كور دی، كه الله پاك يې ترې وگرځوي نو د هغه كور او حرم دی، او كه الله پاك يې ورته پرېږدي، مونږ يې د دفاع هېڅ توان نه لرو.

حناطه ورته وويل: سمه ده، د ابرهه د امر سره سم ته زما سره د هغه حضور ته عارض شه، ځكه ما ته هغه امر كړی دی چې د مكې مشرتابه به د جنگ نه كولو په مهال ما ته راولې، عبدالمطلب ورسره د خپلو ځېنو پچو په شمول ولاړ، ان چې د ذونفر سره د هغه د بنديواني په حالت مخامخ شو.

عبدالمطلب وويل: ايا په مونږ باندې د متوقع خطر د لړۍ مخه نه شي نيولای؟

ذونفر ورته كړه: هغه سړی به د مصيبت مخه څه ونيسي چې پخپله د باچا د بند په ولقه كې پروت دی، د دې معلومات ورته نشته چې سبا او كه بېگناه به د مرگ ښكار كېږي؟؟

خو دومره ده د فيل واگوال مې يو اندازه ملگري دی، زه دی سره ستا د راروان مصيبت اړوند خبرې اترې كوم، او انيس (د فيل واگوال) به ستا له قومي رتبې او عظمت څخه هم خبر كړم شايد ستا لپاره د باچا سره د ملاقات او خبرو اترو اجازه وغواړي، او ورته به د خپل توان په اندازه ستا سفارش هم وكړي، عبدالمطلب وويل: ډېره ښه ده.

ذونفر د فيل واگوال انيس ته سوال ځواب وكړ چې عبدالمطلب په مکه كې د قريشو مشرتابه دی، عبدالمطلب هغه هستی ده چې په اواره كې خلكو ته او په لوړو كې وحشي ځناورو ته د خوراك څښاك غم كوي، او وس مهال ترې پاچا دوه سوه اوبنان ترخپلې ولقې لاندې راوستي دي، لومړی خود دې لپاره د باچا نه د ملاقات وخت واخله، او ورته د دې لپاره د خير او منفعت نه ډك سفارش او منځگړيتوب هم وكړه.

انيس وويل: ډېره ښه ده، انيس د ابرهه مقام ته حاضر شو او ورته يې وويل: باچا سلامت! عبدالمطلب په مکه كې د قريشو مشرتابه دی، په سمه او اواره كې د خلكو او په لوړو غرونو كې د وحشي ځناورو د خوراك او څښاك، او د لوړې او تندې د درد او غم پالنه كوي، هغه غواړي چې ستا سره خبرې اترې وكړي.

ابرهه ورته د هغه د اړتيا اړوند خبرو اترو اجازه وركړه.

د قواړې او خبرې په لحاظ عبدالمطلب ښايسته لوړ او په غوښه ډك انسان و، چې كله هم ابرهه وليد، د وقار او باعزتو انسان په سترگه يې ورته وكتل، ابرهه يې د ميلمستيا له كبله دا هم مناسبه ونه گڼله چې خپله پخپل پالنگ او عبدالمطلب لاندې كښنوي، او نه يې دا مناسب وليدل چې له خپل ځان سره سره يې د خپل پاچاهۍ په تخت كښوي تر څو حبش يې ونه ويني.

ابرهه خپله هم له پالنګ څخه رابنګته شو او د پالنګ لاندې په غوریدلي تېرې د ځان سره کېنو، او ترجمان ته یې وویل: ورته ووايه غوښتنې دې پیل کړه.

عبدالمطلب: باچا سلامت، باید ما ته زما دوه سوه اوبنان چې دې راڅخه نیولي دي بیرته راکړې! ابرهه ترجمان ته وویل، ورته ووايه چې: زما په سترگو کې خو ته د یو باچا په څېر ما ته ښکاره، ته د خپلو دوه سوو اوبنانو غم راخستی یې او یواځې د هغې اړوند وغږېدې، او هغه کور دې تر شاه کړ چې زه یې د نړولو په خاطر راوتی يم، سره له دې چې دغه کور ستا او ستا د پلار او نیکونو دین هم دی، ولې دې هېڅ ونه ویل او عبث دې پرېښود؟؟

عبدالمطلب وویل: زه د اوبنانو څښتن يم، او دغه کور خپل مالک او څښتن لري، هغه یې وړانولو ته نه پرېږدي.

ابرهه وویل: کله هم هغه ما د کور له رانړولو څخه نه شي بندولای. عبدالمطلب ورته وویل: ته او هغه سره پوهه شی، مونږ مو منځ کې مداخلت نه لرو.

ابرهه د غوښتنې سره سم عبدالمطلب ته خپل اوبنان وسپارل، عبدالمطلب مکې ته ولاړ، او قریش یې په ټولې کهانۍ و خبرول او ورته یې امر وکړ چې د مکې هر اوسېدونکی دې د غرونو سرونو او لمنو ته د ابرهه له لښکره پناه یوسي، د څه شمېر کسانو په شمول عبدالمطلب کعبې ته نزدې راغی او د دروازې د ستګیر یې ونیو، د ابرهه او د هغه د لښکر د ماتې او شکست دعا یې له الله پاک څخه په ډېرې عاجزې سره وغوښته.

عبدالمطلب لا هم هغسې د کعبې د دروازې دستګیر نیولی و او دا شعرونه یې هم وویل:

لَا هُمْ إِنْ الْعَبْدَ يَمْنَعُ رَحْلَهُ فَاَمْنَعُ جَلَالِكَ
لَا يَغْلَبَنَّ صَالِيَهُمْ وَ مَحَالَهُمْ غُدْوًا مَحَالِكَ
إِنْ كُنْتَ تَارِكُهُمْ وَقَبَلْتَنَا فَأَمْرٌ مَا بَدَا لَكَ

په دې کې هېڅ شک نشته چې د کور څښتن د خپل کور نه کلکه دفاع کوي، ای الله! ته د خپل کور نه پخپله د راتولېدونکو خلکو دفاع وکړه.

سبا دې د هغوی د صلیب زور ستا په زور او قوت غالب نه شي.

او که ته هغوی ته کعبه د نړېدو لپاره پرېږدې، نو دا به داسې کار وي چې ته به پرې خوشحاله او راضي یې..ستا به خوښه وي.

عبدالمطلب بیا د کعبې د دروازې دستګیر پرېښود او د خپلو ملګرو سره یې د غرونو سرونو ته د ځان ساتنې په خاطر ګامونه پورته کړل، او تر څو ابرهه وویني چې مکې ته د ننوتو په مهال د مصیبت او چور چپاول لري په کوم ډول پېلوي.

کله چې د شپې تاریکې وښوېدې او سهار شو، مکې ته یې د ننوتو لپاره تیاری ونيو، د محمود په نوم یې خپل فیل د مکې طرف ته برابر کړ، لښکرې یې هم صفونه صفونه سره ودرول، ابرهه غوښتل چې بالاخره هم بیت الله ونړوي او یمن ته په فاتحانه انداز ستون شي، کوم مهال چې یې فیل د مکې اړخ ته تیار او برابر کړ، نفیل بن حبيب یې غوږ ته نزدې شو او ورته یې وویل: چې له کوم ځایه راغلی یې بېرته هم هلته ستون شه او یا ځای پر ځای ټینګ کېنه، ته د الله پاک په محترم ښار کې یې، د نفیل بن حبيب د خبرې سره فیل په ځمکه کلک کېناست او نفیل خپله د غر سر ته وښوت، دابرهه لښکر فیل په ډېرو دردناکو وهلو و زورو خو فیل مکې ته له ننوتو څخه خپل درېځ لا پسې نور هم ټینګ کړ، فیل یې بالاخره په سر کېرې و سپنې ووهو خو فیل هم هغسې کلک ناست و، بیا یې ورله خپته په خنجرونو تر وینې بهېدو زخمي کړه خو فیل په یو حالت و.

هسې د پاڅولو په خاطر یې د فیل مخ یمن ته کړ، فیل په منډو وهلو پېل وکړ، چې کله یې ورله مخ شام ته کړ بیا فیل منډې ووهلې، خو چې مخ به یې ورله مکې ته کړ بېرته به ځای پر ځای میخ شو، دوی لا د فیل په چمتو والي بوخت وو چې الله پاک د بحر له اړخ نه د توتکرکو په څېر تور مارغان راولیردول چې درې کاني یې رابار کړي وو، یو یې په خوله (مښوکه) کې او دوه دوه یې په پنډو کې نیولي و، دغه کاني د لوبیا او د دالو په څېر وو، چې هر څوک به پرې ولگېد سمدستي به هلاک او مړ شو، هېره دې نه وي چې دغه کانیو باندې ټول قوم نه وو لگېدلی.

ټولو لښکرو د هغې لارې تالاش پېل وکړ چې په کومې راغلي وو، له ډېرې وارخطايې او د مرګ څخه له تېښتې نه په هر ځای راپرېوتل، په هر ځای کې به دم به دم مردار پدل، ابرهه هم د دغې کانیو ښکار شوی و، او د دغې کانیو له کبله مړ هم شو.

ابن اسحاق وايي: چې کله الله پاک محمد ﷺ د خپل رسول په توګه مخلوق ته راواستو، په قریشو یې خپل دغه نعمت هم ورباد کړ چې د دوی د بقاء او د زیاتي عمر په خاطر یې د ابرهه لښکرې او د حبشو فوجونه تالا ترغی کړ، الله پاک فرمائي: ﴿أَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلْنَا رَبُّكَ بِأَصْحَابِ الْفِيلِ ۗ ۱ أَلَمْ يَجْعَلْ كَيْدَهُمْ فِي تَضَلُّلٍ ۗ ۲ وَأَرْسَلَ عَلَيْهِمْ طَيْرًا أَبَابِيلَ ۗ ۳ تَرْمِيمَهُمْ بِحِجَارٍ مِّنْ سِجِّيلٍ ۗ ۴﴾^(۱)

(۱) سورت فیل: (۱-۵). ژباړه: ایا ته نه گورې چې ستا رب د فیل په څښتنانو څه وکړل؟ ایا د هغوی ترتیب شوي پړاونه یې تالا ترغی نه کړل؟ او لښکرې لښکرې مارغان یې پرې راولیردول، او په اور پخ شوي کودنیو یې وویشتل، او د حیواناتو د لېږن شوي خوراک په څېر یې وگرځول.



د نزار بن معد د بچيانو سلسله

- (نزار) درې بچيان زېږولي وو: مضر، ربيعة، انمار^(۱).
 (مضر) دوه بچي زېږولي وو: الياس، عيلان.
 (الياس) درې بچيان زېږولي وو: مدرکه، طابجہ، قمعه.
 (مدرکه) دوه بچيان زېږولي وو: خذيمه، هذيل.
 (خذيمه) څلور بچي زېږولي وو: کنانه، اسد، اسدة، هون.
 (کنانه) هم څلور بچي زېږولي وو: نضر، مالک، عبدمنانة، ملکان^(۲).
 (نضر) دوه بچي زېږولي و: مالک، یخلد.
 (مالک) نه بيا فھر پېدا شو.
 (فھر) څلور بچي وزېږول: غالب، محارب، حارث، اسد.
 (غالب) دوه بچي وزېږول: لؤي، تيم.
 (لؤي) څلور بچي وزېږول: کعب، عامر، سامة، عوف.
 (کعب) درې بچي وزېږول: مرة، عدي، هصيص.
 (مرة) هم درې بچي وزېږول: کلاب، تيم، يقظه.
 (کلاب) دوه بچي وزېږول: قصي، زهرة.
 (قصي) څلور بچيان وزېږول: عبدمناف، عبدالدار، عبدالعزی، عبدقصي.
 (عبد مناف) څلور بچي وزېږول: هاشم، عبد شمس، مطلب، نوفل.



د عبدالمطلب بن هاشم بچيان

ابن هشام وايي: د عبدالمطلب نه لس زامن او شپږ لوڼې پېدا شوې:
 عباس، حمزه، عبدالله، ابوطالب، زبير، حارث، حجلا، مقوم، ضرار، عبدالعزی (ابو لهب)
 صفيه، ام حکيم (بيضاء) عاتکه، اميمه، اروی، بره.

- (۱) ابن هشام د (اياد) په نوم ورله څلورم هم ذکر کړی دی.
 (۲) ابن هشام وايي: (نضر) قریش و، د دېنه چې څوک پېدا دي ټولو ته قریش ويل سمه ده، او ځېني علماء وايي چې (فھر) قریش و.





د نبي کریم ﷺ مور او پلار

بیا عبدالله بن عبدالمطلب نه د ټولو مخلوقاتو خبرخواه، د ادم عَلَيْهِ السَّلَامُ د ټولو پچیانو سردار محمد بن عبدالله ﷺ پیدا شو.

او مور یې آمنه بنت وهب بن عبد مناف بن زهرة بن کلاب بن مرة بن کعب بن لؤي بن غالب بن فهر بن مالک بن النضر وه.

او د امنې مور بره بنت عبدالعزی بن عثمان بن عبدالدار بن قصي بن کلاب بن مرة بن کعب بن لؤي بن کلاب بن مره بن غالب بن فهر بن مالک بن النضر وه.

په ډاگه شوه چې نبي کریم ﷺ د مور او پلار دواړو له پلوه په نسبي سلسله کې د ټولو بني ادمو څخه بهتر او غوره دی، له دواړو خواوو پرې د شرافت او خیریت تمامه ده.



د زمزم کوهي کنستنه او له عبدالمطلب سره تاو تريخوالي

عبدالمطلب د کعبې په خوا کې وېده و، د زمزم د کوهي د راکنستو اړوند یې خوب وليد، عبدالمطلب وايي: زه د کعبې تر څنګ ویده وم، خوب کې څوک راغی او راته یې وویل: (طیبه) راوکنه، ما ورته وویل: طیبه څه شی دی؟ بېرته راڅخه لاړ او هېڅ یې ونه ویل، د تېر په څېر سبا بیا هلته پخپل ځای ویده شوم، بیا راته په خوب کې څوک راغی او راته یې وویل (مضنونه) راوکنه، ما ورته وویل: مضنونه څه شی دی؟ بیا راڅخه ولاړ او هېڅ یې راته ونه ویل، د عادت په څېر بیا سبا په خپل ځای کې ویده شوم په خوب کې څوک راغی او راته یې وویل: (زمزم) راوکنه، ما ورته وویل: زمزم څه شی دی؟ هغه وویل: زمزم داسې اوبه دي چې نه بهیري اونه خرابیږي، ته به ترېنه ټولو حاجیانو ته اوبه ورکوې، او دغه اوبه د وینې او خوشیانو ترمنځ موقعیت لري، په کوم ځای کې چې سپین کارغه ټونګې وهي^(۱).

(۱) د روایتونو له مخې داسې ویل کیږي چې عبدالمطلب د مېړانو او د سپین وزري کارغه د ټونګو هڼې نښو سره د کوهي په کنستلو د پېل اراده وکړه، خو ولې خوشیان او وینه نه وه، هغه لا ولاړ و چې ناگهان له قصاب نه غوا راوتښتېده او عبدالمطلب ته په خوب کې د رسم شوي ځای سره یې راڅملوله او هم هلته یې ذبحه کړه، وینه او خوشیان دواړه ترې د ذبحې په مهال ووتل، سمدستي عبدالمطلب هم د ورته ښودل شوي ځای پر سر د کولنګ خوله کېښوده.

چې کله یې د حقیقت په سترگو هر څه ولیدل چې په خوب کې راته خبره په رښتیا توګه شوېده، نو د سبا په ورځ یې کولنگ او جبل راواخست او د خپل ځوی (حارث) په شمول یې دکار پېل وکړ، دغه مهال عبدالمطلب له حارث پرته نور اولاد نه درلود.

چې کله یې کوهی وکنست او عبدالمطلب د کوهي په خوله ورغونډه شوې تیکه ولیده د تکبیر اوازونه یې پورته کړل، د غبر د اورېدو سره سم ټول قریش وپوهېدل چې عبدالمطلب وس خپلې موخې ته ورسېد، ټول قریش راغلل او ورته یې وویل: عبدالمطلبه! دا زموږ د پلار اسمعيل عَلَيْهِ السَّلَامُ کوهی دی، ستا په شان مونږ هم د دې کوهي حقدار یو، مونږ د ځان سره شریک کړه. عبدالمطلب وویل: دغه به هېڅکله هم ونه کړم، زه یواځې په دې فضیلت راته ځانګړتیا راکړل شوې ده.

هغوی وویل: انصاف وکړه، ورنه تر هغه دې نه پرېږدو تر څو درسره لاس ګرېوان نه شو. عبدالمطلب وویل: که تاسو د پرېکړې لپاره هر څوک درېمګړی پسند کړئ، زه درسره په هغه فیصله کوم.

هغوی وویل: که دې خوښه وي د فیصلي اورېدو لپاره به د هذیم په نوم د بنوسعد کاهنې ته ولاړ شو.

عبدالمطلب: سمه ده، هېره دې نه وي چې دغه ښځه د شام د باندو په دور دراز علاقه کې وه. عبدالمطلب د بنو عبدمناف د ځینو کسانو په ملتیا چې د قریشو له هرې قبیلې څخه ورسره یو یو غړی هم و د شام په لور رهی شول، دغه مهال د مکې او شام ترمنځ پرتې علاقې شاپرې دشتې او مېرې وې.

په یوه مېره کې لا روان وو چې د عبدالمطلب او د هغه ملګرو سره د څښلو اوبه ختمې شوې، تر دې حده تېری ستومانه شول چې د تندې له امله یې په مرګ یقین راغی، د قریشو د ځینو قبیلو څخه یې د تندې د ختمېدو لپاره د څښلو اوبه وغوښتې، خو ولې هغوی ورته وویل: لا خو ټول په دشتو او مېرو کې روان یو، که تاسو ته اوبه درکړو شاید د تندې هغه سخته مونږ ته هم ورسېږي چې تاسو پرې اوسمهال اخته یاست، نو مرسته مو نه شو کولای.

عبدالمطلب چې د قریشو کردار ولید د خپل ځان او ملګرو په هکله یې د مرګ څخه ویره محسوس کړه، ملګرو ته یې وویل: وس مو څه رایه ده؟ هغوی وویل: مونږ ستا تابع یو او ستا خبره مو خبره ده، چې څنگه دې خوښه وي، امر کوه.

عبدالمطلب وویل: ما ته خو مناسب دا ښکاري چې د توان په اندازه دې هر یو نفر د ځان لپاره قبر وکني، چې کله هم له تندې ومري، پاتې ملګري به یې پخپل قبر کې ښخ کړي، تر دې چې اخر کې یو نفر پاتې شي، که یو نفر ضائع شي دا به له دې نه ډېره بڼه وي چې ټوله قافله ضائع شي.

هغوی وویل: ډېره ښه خبره ده.

هر یو ویاڅېد او د خپل ځان لپاره یې د قبر په کنستلو پېل وکړ، او هر یو د مرگ د راتگ په انتظار و، دغه مهال عبدالمطلب بیا خپلو ملگرو ته وویل: د مرگ په کومې کې خپله خپل ځان ورکول او په ځمکه کې د اوبو تلاش او پلتنه نه کول لوی حماقت دی، ځی چې روانیرو، کېدای شي الله پاک مونږ ته چرته اوبه په لاس راکړي، پاڅېږئ او د سفر دورانیه پېل کړئ.

هغوی بیا د امر سره سم حرکت پېل کړ، چې څنگه عبدالمطلب سورلی ته راغی او ورباندې سپور شو، د ښې خپې لاندې یې چینه راوختکېده، عبدالمطلب او د هغه ملگرو د تکبیر اوازونه پورته کړل، بېرته ټول له خپلو سورلیو څخه راکوتل، سورلی او ځانونه یې په اوبو ښه خړوب کړل، له دېنه وړاندې د قریشو ټولو قبیلو د دې انتظار وېستو چې عبدالمطلب او ملیان به یې د تندې له لاسه څه کوي؟

عبدالمطلب او ملگرو یې نورو قریشو ته د ځانونو او سورلیو د خړوبولو دعوت هم ورکړ، له اوبو څخه ټول قوم خپل مشکونه او غږکۍ هم ډکې کړې، چې قریشو ځانونه کله ښه خړوب کړل عبدالمطلب ته یې وویل:

زمونږ د اختلاف پای ستا په سلامتیا او زمونږ په ملامتیا پای ته ورسېده، لوږه په رب لایزال چې د زمزم اړوند به درسره هېڅکله د شخړې اراده او مېدان گزي ونه کړو، د دې دښتې او میرې په کندو کېرو کې تا ته د الله پاک اوبه درکونه د دې دلیل دی چې زمزم یې هم درته په ځانگړي توگه درکړيدي، څه خپل زمزم ته دې په امن او اطمینان ستون شه.

له دې مېرې څخه بېرته ټول راستانه شول، او تر کاهنې ونه رسېدل، له دې وروسته قریشو د عبدالمطلب او د زمزمو ترمنځ لاره هواره پرېښوده.



د عبدالمطلب د خپل ځوی د حلالولو نذر

د زمزم د کوهي د راکنستلو په مهال چې قریشو د عبدالمطلب بن هاشم سره کومه میدان گزي وکړه، نو عبدالمطلب نذرومنو چې که الله پاک ورته لس مچي په داسې حالت کې راځلمې کړل چې دفاع یې ورڅخه کولای شوه، نو یو به ترېنه د کعبې خواته د الله پاک لپاره ذبحه کوي.

چې کله یې لس مچیان پوره شول او خپله هم په دې وپوهېد چې وس راڅخه کلکه دفاع کولای شي نو مچیان یې راغونډ کړل او خپل منلی نذر یې ورته واورو، او د الله پاک لپاره یې د

نذر پوره کولو ته راوبلل، ټولو بچيانو يې پيروي وکړه او ورته يې وويل: څنگه بايد وشي؟ هغه ورته وويل: هر يو دې غشي رواخلي او خپل نوم دې پرې وليکي، بيا دې زما خوا ته راشي، هغوی هر يو د ځان لپاره غشي راواخست او نومونه يې پرې نوېسته کړل او د پلار خواته راغلل، پلار يې ټول د هبل بوت په دربار کې وړاندې کړ، او دغه مهال د هبل بوت د کعبې په منځ کې د کوهي په غاړه اينودل شوی و، او په دې کوهي کې به د کعبې لپاره تحفې او نذرانې جمع کېدې.

د هبل د بوت سره نژدې اووه غشي وو، په يو غشي يې (عقل^(۱)) ليکلی و، دا غشي چې به په چا راوښوت ديت به يې ورکو.

به بل غشي يې (نعم^(۲)) ليکلی و، چې کله به هم دا غشي راوښوت نو د کوم کار اراده چې به يې درلوده هغه به يې کو.

په بل غشي يې (لا^(۳)) ليکلی و، چې کله به دا غشي راوښوت نو د کوم کار اراده چې به يې درلوده هغه به يې نه کو.

په بل غشي يې د (منکم^(۴)) او په بل يې (ملصق^(۵)) او په بل يې (من غيرکم^(۶)) ليکلي و، په بل يې (المياه^(۷)) ليکلي و، چې کله به يې کوهي کنستو، چې چرته غشي راووت هلته به يې دکوهي کنستل پېل کړل.

چې کله به يې ماشومان ستول، يا به يې نکاحونه کول، يا به يې د چا په نسب کې شک او شبهه پيدا شوه، هبل ته به راغلل، سل درهم او اوښان به يې ورته د نذر نياز وړاندې کړل، او چا چې به غشي وهل هغې ته به يې ورکړل، په چا باندې به يې چې څه اراده لرله هغه به يې د هبل مخ کې نژدې ودر وو، او خپله به يې ويل: ای زمونږ معبوده! دا پلانکی د پلانکي ځوی او مونږ پرې دغه اراده لرو، دې انسان اړوند سمه دمه فيصله وکړه.

بيا به يې د غشو والا ته وويل: غشي دې ووهه، که د (منکم) په نوم غشي به راووت نو سړی به يې سوچه او خالص خپل نسبي و، که د (من غيرکم) غشي به راووت هغه به يې حليف و، او که د (ملصق) غشي به راووت هغه به په دوی کې پخپلې نسبي رتبې و، چې نه خو به په دوی کې نسب ثابت و او نه به يې حليف جوړېدای شو، او که د (نعم) غشي به راووت په اراده کړي کار به يې پېل وکړ، او که د (لا) غشي به راووت اراده کړي کار به يې بل

(۱) عقل معنی: دیت.

(۲) نعم: يعنې دا کار کول غواړي.

(۳) لا: يعنې دا کار نه کول غواړي.

(۴) منکم: يعنې دا ستاسو نسبي دی.

(۵) ملصق: دا ستاسو پسې پېوسته دی.

(۶) من غيرکم: دا ستاسو نسبي نه دی.

(۷) المياه: اوبه.

کال ته تاخير کړ، تر څو دوباره د دغې کار لپاره هبل بيا راشي، لنډه دا چې خپل ټول کارونه به يې د غشوله لارې انجامول.

عبدالمطلب د غشو والا ته وويل: زما د بچو په غشو باندې نصيب معلوم کړه، او د هبل منجور ته يې دخپل نذر لړۍ هم بيان کړه، هر يو بچي يې مينجور ته خپل خپل غشۍ ورکړ، او عبدالله چونکه د پلار کشرۍ ځوی و او په ټولو بچو کې ورته گران هم و، د عبدالمطلب په ذهن کې دې خبرو چکر واهه چې که غشۍ د عبدالله څخه واوښت، داسې فرض کړه لکه ځوی چې يې نه وي حلال کړی.

دهبل مينجور لا دغشو په وهلو مصروف و او عبدالمطلب د هبل خواته ولاړ و، او د الله پاک دربار کې يې د سوال زاری منگولې نيولې وې، دغشو والا چې غشي ووهل نو په عبدالله راوښوت، عبدالمطلب دنذر د تنفيذ لپاره چاره راواخسته او عبدالله له لاس څخه ونيو، د ايساف او نائله ترمنځ يې د ذبحې اراده وکړه، سمدستي د قریشو مخور او جرگه مار راغلل، خپلو بچو او راغلو مشرانو ورته وويل: چې عبدالله هېڅ کله هم نه شي حلالولې، ځکه ستا نه وروسته به دا سنت جوړ شي چې د چا هم بچي کيږي يو نارينه به ترې نذراً ذبحه کوي تر دې چې هېڅ خلک به پاتې نه شي.

مغيره بن عبدالله بن عمرو بن مخزوم چې د دوي خوری هم کېده عبدالمطلب ته وويل: ته هېڅکله عبدالله نه شي ذبحه کولې، که عبدالله زمونږ د شتمنيو په فديه هم خلاصېدای شي مونږ يې فديې ورکولو ته چمتو يو.

قریشو او خپلو بچو يې هم ورته وويل چې د عبدالله په شمول حجاز ته ولاړ شه هلته ښځينه عرافه ده او هغه خپل پيريان لري، له هغې څخه دخپل نذر اړوند وپوښته بيا ته پوهه شه او کار دې، که يې درته وويل چې حلال يې کړه نو حلال به يې کړې او که د بچاو گنجائش يې درته په گوته کړ نو ترې قبول به يې کړې.

هغوی ټول راروان شول تر دې چې ښځه يې په خيبر کې پيدا کړه، عبدالمطلب ښځينه عرافې ته دخپلې کهانې لړې پيل کړه، او بيا يې ورته نذر اود ځوی د ذبحه کولو واقعه هم واوروله.

ښځينې عرافې ورته وويل: زما پېرې نن چرته تللی دی، چې سبا راشي زه به ترې پوښتنه وکړم، د سبا د ورځې د ورتگ نه مخکې عبدالمطلب د الله پاک نه ډېر سوال زاري وکړه تر څو يې ځوی له ذبحه څخه بچ او سالم پاتې شي، کله چې د سبا په مهال قریش ښځې ته راغلل، ښځې ورته وويل: ستاسو اړوند راته معلومات حاصل شول، ستاسو د مړي ديت څومره دی؟ دوی ورته وويل لس اوښان. ښځې عرافې ورته وويل: په عبدالله او لسو اوښانو باندې غشۍ ووهی که په عبدالله غشۍ راووت لس اوښان پسې نور هم اضافه کړی، اوکه په اوښانو راوښوت نو

نزدې خپل معبود ته يې ذبحه كړې، او ستاسو معبود به هم له ستاسو نه خوشحاله وي او غړي به مو هم نجات بيا موندې.

د بنځينې عرافې له خوا نه راووتل او د مكې په لور روان شول تر دې چې مكې ته راو رسېدل، بيا چې كله د هبل خوا ته راغلل او عبدالمطلب د سوال زارې لپكې الله ته پورته كړې تر څو غشې په اوبنانو راوخيژي، څه گوري چې غشې بيا په عبدالله راوښوت، لس اوبنان يې نور زيات كړل دا مهال د اوبنانو شمېر شلو ته ورسېد، عبدالمطلب بيا د سوال زارې لپكې الله ته پورته كړې غشې بيا په عبدالله راوښوت لس اوبنان يې نور پسې زيات كړل اوبنان دېرشو ته ورسېدل، عبدالمطلب بيا د الله پاك نه سوال زارې شروع كړه گوري چې غشې بيا په عبدالله راوښوت لس اوبنان يې پسې نور هم اضافه كړل اوبنان څلويښتو ته رسيدگي وكړه، عبدالمطلب بيا د الله پاك دربار كې لاسونه پورته كړل غشې بيا په عبدالله راوښوت، لس اوبنان يې پرې نور هم زيات كړل دا مهال د اوبنانو شمېر پنځوسو ته ورسېد، عبدالمطلب لا هم هغسې الله پاك ته په سوال زارې ولاړ و چې غشې بيا په عبدالله راوښوت، لس اوبنان يې نور هم اضافه كړل او اوبنانو شمېر دا مهال شپېتو ته ورسېد، عبدالمطلب د الله پاك نه د خپلو غوښتنو اړوند بوخت و چې غشې بيا په عبدالله راوښوت لس اوبنان يې پسې نور اضافه كړل د اوبنانو شمېر دا ځل اوياو ته ورسېد، بيا عبدالمطلب هم هغسې د سوال زارې په كفايت كې و چې غشې بيا په عبدالله راوښوت لس اوبنان يې پسې نور هم اضافه كړل دا وخت د اوبنانو شمېر اتياو ته ورسېد، عبدالمطلب بيا د الله پاك نه د سوال زارې لړۍ پېل كړه گوري چې غشې بيا په عبدالله راوښوت لس اوبنان يې پسې نور هم زيات كړل دا گړۍ د اوبنانو شمېر نوي ته ورسېدل، عبدالمطلب لا د الله پاك نه سوال زارې كوله چې په لسم ځل بيا غشې په عبدالله راوښوت لس اوبنان يې پسې نور هم اضافه كړل، دا مهال د اوبنانو شمېر سلو ته ورسېد، عبدالمطلب هم هغسې د الله پاك نه د خير غوښتنه كوله چې څه گوري غشې په اوبنانو راوښوت، قرېشو او ټولو حاضرينو عبدالمطلب ته وويل چې نور بس دى، ستا رب له تا څخه راضي شو!!

داسې ويل كيږي چې عبدالمطلب وويل: په الله قسم كه دې باندي بسنه وكړم تر څو درې ځل په اوبنانو د غشې راوتل تكرر نه شي.

په عبدالله او اوبنانو يې بيا غشي بازي وكړه نو غشې په اوبنانو راوښوت، عبدالمطلب د تېر په څېر په دعا او خير غوښتنې بوخت و چې غشې بيا په اوبنانو راوښوت، په دريم ځل بيا غشې په اوبنانو راوښوت.

ټول اوبنان يې ذبحه كړ او هر چا كولاى شول چې استفاده ورڅخه وكړي.



کوم مهال چې امنې بي بي په نبی کریم ﷺ حمل واخست

د خبر راویان داسې انگېروي چې امنه بنت وهب چې کله په رسول الله ﷺ امېدواره شوه وايي: هغه چې کله په رسول الله ﷺ امېدواره شوه راوستل شوه او ورته وويل شول: ته د دې امت په لوی او ستر مخور انسان باندې امېدواره يې، چې کله دې هم وزېږو دا کلمات به ووايي: د هر حاسد او کینه گر انسان د شر نه د الله پاک پورې د دې پناه نیسم! او بیا به يې په محمد ونوموي^(۱) او چې کله يې پرې حمل واخست نو د مور نه يې رڼا ووته چې په شام کې يې پرې د بصرې د ښار مامې وليدې.

بیا يې ډېر کم وخت پلار ژوندی و چې مړ شو او مور يې په ده حامله وه.



د نبی کریم ﷺ زېږدنه

نبی کریم ﷺ د فیل د واقعي په کال د ربیع الاول د میاشتې په دولسمه ورځ د دوشنبې په ورځ زېږدلی دی.

قیس بن محرمه وايي: زه او رسول الله ﷺ دواړه په یو کال (د فیل په کال) زېږدلي یو، زه او هغه سره دواړه همزولي یو.

حسان بن ثابت رضي الله عنه وايي: زه لوړ قدی اووه یا اته کلن هلک وم، د خبرې د اورېدو سره به په خبره پوهېدم، په یوه قلعه کې مې له یهودي څخه تر غوږ شول چې په لوړ اواز يې وويل: ای یهودانو!! ټول یهودان ورته راغونډ شول او ورته يې وويل: ولې څه دروشول؟ هغه ورته کړه: نن شپه د احمد ستوری رابنتلی و.

بیا چې کله يې مور وزېږو نو عبدالمطلب پسې يې استازی واستو چې راشه او لمسې دې پیدا شوی دی، لمسي ته دې وگوره.

(۱) په دې نوم باندې د رسول الله ﷺ نه مخکې درې کسان نور هم نومول شوي وو، هغه هم کله چې پلارانو دنوی پیغمبر په راتگ خبر شول په دې امید چې دغه پیغمبر به زماځوی وي په محمد يې ونومول، ځکه داسې به ويل کېدل چې دغه پیغمبر په حجاز کې راځي، یو يې محمد بن سفیان بن مجاشع چې دفرزدق شاعر د نیکه نیکه و، دوهم محمد بن احيحة بن الجلاح، دريم محمد بن حمران بن الربيعه، د دغې درېواړو پلاران د انجیل د علماوو سره مخامخ شوي وو او هغوی ورته ويلي وو چې نزدې به د محمد ﷺ په نوم له حجاز نه پیغمبر راشي، او له درېواړو نه خپلې خپلې يې بیاني امېدواړې پاتې شوې وې، او درې واړو وصیت کړی و چې که هلک بچي يې پیدا شي په محمد به يې ونوموي، او همدغسې وشول.

هغه راغی او ورته یې وکتل، امنې هم ورته د حمل په وخت د نور او رڼا د وتلو قیصه، او بیا د زړېدلو په مهال ورته د الله پورې د حاسدینو د شر نه پناه غوښتنې لري، او په محمد یې نومولو واقعه ولوسته، راویان داسې انگیروي چې عبدالمطلب واخست او کعبې ته یې یور، له الله پاک څخه یې ډېره شکریه ادا کړه چې لمسې یې ورته ورکړ.

عبدالمطلب بېرته امنې یې یې ته بچي وسپارت، او دایې (تېگرو) بنځو په لټنه یې پیل وکړ، تر دې چې په بنو سعد کې ورته د حلیمه بنت ابی ذؤیب په نوم زبانه د خپلې سینې شیده ورکړل.



د حلیمې قیصه

حلیمه وایي: چې دخپل خاوند په شمول د غیږې ورکوتې بچي (عبدالله بن الحارث بن عبدالعزی) سره د خپلې باندې چنې علاقې نه د ماشومانو ته د تې ورکولو د پلټنې لپاره راووتو چې ورسره دبنو سعد د قبیلې نورې دایانې (تېگري) هم وي، په دغه کال کې د وچکالی له کبله د هېڅ شي درک مونږ سره نه و، زه هم پخپلې سوربجنې خړې باندې په داسې حالت کې سپره ووتم چې زمونږ اوبنې څاڅکی شېده هم نه کول، د خپل ځوی د ولېږې د ژړا فریاد نه مو دغه شپه په ارامه سترگې پټې نه کړې، نه ما کې دومره شیده و چې هغه پرې مور شوی وای، او نه په اوبنه کې شېده و چې هغې ته مې ورکړی وای، خو د دغې تنگې سختې سره سره بیا هم مونږ د ارام او سوکالی او د باران څخه ناامېده نه وو.

ما خپل د سفر ملگري د خپلې خړې د ډېرې کمزورتیا له امله د سفر په دوران کې د یو لړ مشقت سره هم مخ کړل، خو روان وو تر څو مکې ته په تنگې سختی ورسېدو، او د رضاع لپاره مو د ماشومانو په پلټنه پیل واکوو، زما نه وړاندې نبي کریم ﷺ هرې دایې (تېگري) ته وروړاندې شوی و خو د یتیم ولې له کبله ترې ټولو مخ اړولی وو، ځکه چې د رضاعت په بدل کې مونږ د بچي له پلار څخه مزدوري اخسته، او چې پلار به یې نه و نو د مور او نیکه نه به مو ورله د خیر څه طمعه توقع نه کوله، له ما پرته نورو ټولو تېگرو ماشومان پیدا کړي وو خو ما ته کوم ماشوم په لاس راغی، چې کله بېرته مو کور ته د تگ اراده وکړه نو ما خپل خاوند - حارث بن عبدالعزی - ته وویل: لوږه په خدای چې که د همزولو ترمنځ کور ته خالي غېږه - ستنه شم، دغه یتیم ولې نه دی خو زه یې راخلم، هغه راته وویل: څه ورشه، هېڅ خبره نشته، یتیم راواخله کېدای شي الله پاک ورپکې زمونږ لپاره خیر او برکت واچوي.

حليمه وايي: زه لارم او يتيم مې په دې خاطر غېږ ته راپورته کړ چې بل څوک مې پيدا نه کړي، چې خپلې دمه ځای ته کله لارم او هلک مې سينې ته واچو نو ډېر زيات شېده راپکې راغلل، دی خپله هم دومره شېده وخورل چې مور شو او بيا مې د هغه ورور ته شېده ورکړل هغه هم دومره وخورل چې په پوره توگه پرې مور شو، دواړه مې له مړنبت څخه ورسته وېده کړل، هېره دې نه وي چې له دغې شپې نه مخکې مو هېڅ شپه په ارام نه وه تېره کړې.

زما خاوند اوبنې ته ورياخېد څه گوري چې غلانه يې له شيدو څخه ډکه ده، او بنه يې ولوشله، هغه هم د شېدو په څېنولو مور شو او زه هم د شېدو په څېنولو مړه شوم، شپه مو هم په ډېره زياته ارام او راحت سره تېره کړه.

حليمه وايي: د سهار په مهال راته همځولو وويل: د خير او برکت نه ډک ساه کښ دې تر لاسه کړ! ما ورته وويل: د الله پاک نه مې همدغه طمع توقع ده.

بيا مو له مکې څخه سفر پېل کړ او محمد ﷺ مې له ځان سره پخپلې خړې غېږه کې سپور کړ، لوړه په رب لايزال چې زما خړې به زياته مسافه په لږ وخت کې په ډېره چټکې سره وهله، او د نورو همزولو بڼځو سورلی به راته نشوې رارسېدلې، ټولو به راته ويل: د ابن ابې ذؤيب لورې! مونږ ته لږه خپه نيولې شه، ايا دا ستا هغه کمزورې خړه نه وه چې له کور څخه پرې راسپره شوې وي؟

ما ورته کړه: ولې نه!! هم هغه خړه ده خو...!

هغوی وويل: دا خو ډېره زياته تېز رفتار شوي ده! تر دې چې بنو سعد کې خپلو کلو کورونو ته راورسېدو.

د سهار په مهال به مو خپلو وچو کړسو ميرو ته څاروي بوتلل چې د ځمکې په مخ به بله دغسې وچه کړسه مېره نه وه، که به چا څه هم د سختيزې وچکالۍ له کبله له غلانه يې شېده نه شول لوشلی، خو مونږ ته به مو څاروي هر ماښام ډکې غلانه يې راتلل او دغه شېدې به مو څښلې.

هر چا به خپلو شپونکو ته ويل: غرق شئ!! د ابن ابې ذؤيب د لور شپونکي چې رمه کوم څرځای ته بوځي تاسو يې هم هلته بوځئ.

د دغې سره سره به بيا هم د هغوی رمې تشې غلانه يې راستنېدې او زما د هغې به غلانه يې له شېدو نه ډکې وې.

هره ورځ به راته د الله پاک له خزاني نوې نوې برکتونه او خيراتونه راتلل تر دې چې دوه کاله يې پوره شول او له سېنې څخه مې وشکو.

ورخ تر ورخ به د نورو ماشومانو په پرتله ډېر غټېده، د دوه کلنې په موده کې تکره او مضبوط ماشوم و، دوه کاله وروسته مې بېرته مور ته راوست خو د زیاتو برکتونو له کبله مې زړه نه کېده چې ماشوم دې په مکه کې پاتې شي، دا چې بېرته یې دوباره خپل کور ته بوخم، مور ته مې ورله وویل: داسې نه چې د مکې رنځونه ماشوم خراب نه کړي، مور یې بېرته د لېږدلو لپاره راسره راضي شوه، بنو سعد ته د دوو میاشتو له راستنېدو وروسته زمونږ دکور تر شا یې د خپل ورور سره رمه خړوله، څه گورو چې ورور یې په ساه تیگه کور ته رانوت، ما او پلار ته یې وویل: دوه سپین پوښاکه سړي راغلل او زما قریشي ورور یې تکیه کړ او خپته یې ورله وڅیرله، وس لگیا دي د بدن غړي یې یو په بل وهي.

زه او د هلک پلار توند او چټک لارو، څه گورو چې هلک بې دمه ولاړ او رنگ یې تک ژېر تختېدلی دی، ما او پلار یې سینې ته راجوخت کړ او ورته مو وویل: څه پېښه وه؟ څوک؟ هغه وویل: دوه سپین پوښاکه سړي راغلل په ډډه یې واچولم او خپته یې راله دوه پرځه کړه، زه وه نه پوهېدم چې د څه تلاش یې پکې کوو؟!

د وېرې سره مو کور ته روان کړ، خاوند مې راته وویل: حلیمې! شاید په دې کې پیریان وي، وړاندې له دې چې پیریان پرې رابنکاره شي پخپل کور یې وسپاره.

چې خپلې مور ته مو کله راوست راڅخه یې وپوښتل: تېگرې ولې؟ څنگه دې له ټاکلې مودې مخکې راوست؟ تا خو ویل چې تر ډېره موده به ما سره وي؟؟

ما ورته وویل: د ځېنو ستونزو څخه پرې ویرېدم، او ستا د مرضی سره سم مې درته حواله کړه. مور یې وویل: خبره دا نه ده، حقیقت بدل دی، خبره به رښتیا رښتیا کوي.

حلیمه وايي: مور یې نه پرېښودم تر دې چې ټوله لري مې ورته واوروله.

مور یې: له شیطانونو څخه پرې و ډار شوې؟

ما وویل: هو.

مور یې وویل: شیطان هیڅکله هم دېته لاره نه شي موندی، زما ځوی لوی او بې ساری عظمت لري، د دې له عظمته دې خبره کړم؟

ما ورته کړه: هو، ولې نه!

هغې وویل: ما چې کله په دې حمل واخست زما څخه رڼا ووته او د بصری د ښار ملنۍ مې پرې ولیدې^(۱).

او بیا د حمل په مهال مې پرې هم هیڅ تکلیف نه دی محسوس کړی، او د زوکړې په مهال

(۱) بصری وسمهال د دمشق ښار دی.

هم دی داسې وزرېد چې لاسونه یې په ځمکه ایښې وو، او اسمان ته یې سر پورته کړی و، مه ویرېږه او کور ته دې ښه په ډاډ ستنه شه.



د سینی خیرنه

ابن اسحاق وايي: ثور بن یزید راته د ځېنو علماوو څخه روایت وکړ، زما په خیال چې د خالد بن معدان الکلاعي څخه یې راته نقل وکړ چې د نبی کریم ﷺ ځېنو ملگرو یې ورته وویل: ای د الله پېغمبره! د خپل ځان اړوند راته ځېنې معلومات راکړه، هغه ورته وویل: ولې نه، زه د خپل پلار ابراهیم علیه السلام دعا یم، د خپل ورور عیسی علیه السلام زهري یم، زما مور چې کله په ما باندې حمل واخست، نویوه رڼاترې ووته او په شام کې یې د بصری د ښار مانې پرې ولیدې، او په بنو سعد بن بکر کې راته د سینی شېده راکړل شويدي.

هلته مې یوه ورځ د کور تر شا د خپل ورور په ملتیا رمه څروله، دوه سپین پوښاکه سړي راغلل او د واورې نه ډک د سرورزو لوبښی ورسره و، دواړو نیولم او خپته یې راله وڅېرله، زړه یې ترې راوویست او دوه پرځه یې کړې، توره توکړه یې ترې راوویسته او وېې غورځوله، زما زړه او خپته یې په همدغې واورې ووینځل تر څو ښه یې پاک او صفا کړې، یو دی بل ملگري ته وویل: د لسو کسانو امتیانو سره یې وزن کړه، زه یې ورسره وزن کړم نو زه پرې درون شوم، بیا یې ورته وویل: د دې امت د سلو کسانو سره یې وتله، بیا یې د سلو کسانو سره وتللم زه پرې درون شوم، بیا یې ورته وویل: د زرو کسانو سره یې وتله، د زرو کسانو سره یې وتللم په هغوی هم درون شوم، نو هغه ورته وویل: پرېږده، که د ټول امت سره یې هم وزن کړې دا پرې درنېږي.



د نیکه په څارنه کې

نبی کریم ﷺ لا هم هغسې د خپلې مور آمنه بنت وهب او د نیکه عبدالمطلب بن هاشم سره د الله پاک په ساتنه کې و، ورځ تر بلې به الله پاک په عجیب او غریب او ښایسته انداز رالوی کو، تر څو یې الله پاک په خپلو کرامتونو وناز وي.

چې کله هم نبی کریم ﷺ شپږ کلن شو مور یې د (ابواء) نوم مقام د مکې او مدینې تر منځ وفات شوه، هغه مدینې ته د نبی کریم ﷺ د ماماگانو بنو عدي بن النجار د ملاقات لپاره تللې وه، او بېرته مکې ته د راستنېدو په حالت کې وفات شوه.

د مور له مړينې وروسته نبي کریم ﷺ تر اته کلنې پورې د خپل نيکه عبدالمطلب بن هاشم تر څارنې لاندې و، د کعبې د سيوري لاندې به د عبدالمطلب لپاره د ناستې ځانگړې انتظام او بندوست کېده، د ډېر تعظيم او احترام له مخې به يې يو ځوی هم په تيار شوي پالنگ نه کېناست، بلکې شاوخوا به ترې کېناستل تر څو عبدالمطلب راووخې، نبي ﷺ چې په کوچنيتوب کې هم چست چالاکه او توند گړندی و، د عبدالمطلب له راتلو مخکې به په پالنگ هم کېناسته، ترونو به يې زيار ووستو چې يا خو يې په پالنگ له ناستې څخه رابند کړي او يا يې هم د پاڅولو بله کومه لار وسنجوي، عبدالمطلب چې به کله خپل زامن وليدل چې نبي کریم ﷺ له پالنگ څخه رابندوي ورته به يې ويل: زما ځوی پرېږدئ، دا د لوړې مرتبې څښتن دی.

بيا به يې د ځان سره په پالنگ کېناو، او له ډېرې مينې به يې ورله په شا لاس رابنکو، په ډېرې خوشحالي به يې ورله د کوچنيتوب لوبې او مشغولتيا استقبالوله.

د فيل کال نه وروسته د نبي کریم ﷺ اته کلنې موده کې عبدالمطلب هم ومړ.



نبي کریم ﷺ دخپل تره په څارنه کې

نبي کریم ﷺ د نيکه نه وروسته د خپل تره په څارنه کې و.

بنو لهب قوم^(۱) چې په پال کې ډېر زيات مشهور وو په دوی کې يو سړی و، کله چې به مکې ته راغی قريشو به ورته خپل ماشومان بچي د راروانو حالتونو د پېژندلو په خاطر راوستل، ابو طالب هم ورته نبي کریم ﷺ راوست، دغه مهال مذکوره عياف سړی په بل څه بوخت شو، خو چې کله هم وزگار شو ويويل: دلته چې ماشوم و څه شو؟ چابک يې راولئ، ابوطالب چې د ياد سړي باربار تکراري کلمات واورېدل ورڅخه يې پټ کړ، او عياف به په يو اواز ويل: غرق شئ!! ما چې وس وليدل هغه هلک راولئ، هغه د بي مثاله رتبې څښتن دی!!



د بحيرا قصه

ابو طالب غوښتل چې شام ته د تجارت په کاروان کې گډون وکړي، د سفر لپاره چې يې چمتوالی ونيو نبي کریم ﷺ وريورې کلک ونښت، په فراق يې د ابوطالب زړه هم درمند شو، سمدستي يې ويويل: لوړه په رب کائنات چې هر ورو به دې د ځان سره بيايم، نه خو به تال له

(۱) دوی په بالکري کې خورا مشهوره قبيله وه.

ځان څخه او نه به ځان له تا څخه جلا کړم، هغه و چې په تجارتي کاروان کې یې د ځان مل کړ، روان وو چې په شام کې د بصری نوم ښار ته ننوتل، د بحیرا په نوم راهب چې دغه مهال لا پخپلې عبادتخانه کې په عبادت بوخت و، او د دغې وخت د نصرانیت د علم انتها هم دې ته وه، له بحیرا څخه وړاندې په دغې صومعه کې بل راهب لا نه و شته شوی، رهبانیت او د انجیل علم د بحیرا راهب کورنۍ مشغله وه چې خپلو مشرانو پرې روزلی و، د قریشو تجارتي کاروان به همیشه په دغې لار تلو راتلو، نه خو به دغې راهب ورسره خبرې کولې او نه به یې ورته د چای ډوډۍ ست کو، په دغه کال د قریشو تجارتي کاروان د صومعې تر نږدې دمه ځای کې واړوله، راهب ورله د میلستیا په خاطر خواره هم تیار کړل.

د قریشو د تجارتي کاروان دنظر له مخې بحیرا راهب نبي کریم ﷺ د قریشو په تجارتي کاروان کې په داسې حالت کې ولید چې د لمر څخه پرې ورپهڅې سیوری کېدې، هغه لا د قوم په منځ کې روان دی چې د راهب د صومعې تر نږدې ونې لاندې یې دمه واخسته نو ورپهڅو ونه او نبي ﷺ دواړه سیوری کړل، دونې ځانگې او پانې هم په نبي ﷺ باندې رابنکته شوې، نبي ﷺ یې د سیورې لاندې ساه واخسته، د بحیرا راهب د حالاتو د لیدو سره سم ټولو قریشو ته سوال ځواب وکړ چې ما ستاسو د میلستیا په خاطر خوراک تیار کړي دی، هیله ده چې تاسو ټول، ستاسو کشر او مشر، ازاد او غلام ټول باید دعوت قبول کړئ.

یو قریشي وویل: عجیبه خبره ده!! له ډېرې مودې راهیسې مونږ په دې لارې څو راځو هیڅکله دې هم راته د دمې ست نه دي کړي او نن دې راله دومره میلستیا تیاره کړه؟ خیر خو دی؟ ولې؟

بحیرا وویل: هو همدغسې ده اوسمهال تاسو میلمانه یاست او زه په دې خونښ یم چې تاسو به ښه میلستیا ونازوم، تر څو تاسو ټول زما میلستیا وخورئ.

ټولو قریشو دعوت ته حاضرې ورکړه خو د کشرولۍ له کبله نبي کریم ﷺ د ونې د سیوري لاندې له دعوت څخه پاتې شو.

په حاضر شوو خلکو کې چې کله بحیرا ته په معلومو صفتونو نبي کریم ﷺ تر سترگو نه شو ویویل: ای قریشو! زما له دعوت څخه دې هېڅ څوک هم نه پاتې کېږي.

قریشو وویل: د کشرولۍ له کبله یو ماشوم پاتې شوی دی ورنه نور ټول کاروان ستا دعوت ته حاضرې ورکړېده.

بحیرا وویل: دغسې کار باید هېڅکله ونه شي، هغه دې هم دعوت ته ستاسو په څېر حاضرې ورکړي.

د بحیرا په میلستوب کې یو قریشي وویل: په لات او عزى مې دې قسم وي زمونږ سره په ملگرتیا کې د محمد بن عبدالله بن عبدالمطلب د میلستیا د دعوت څخه یاتې کېدل د حیرت او ملامتیا... او څه بل ډول کار دی؟

کله چې يې نبي کریم ﷺ خوراک او خښاک ته حاضر شو، د بحیرا سترگې په هغه کې میخ شوې، په دمه دمه يې ورله د بدن یو یو غړی په نظر کې ونيو.

کله چې ټول خلک له دستارخوان څخه پاڅېدل، د خوراک او خښاک مهم پای ته ورسېد، بحیرا نبي کریم ﷺ ته ورنزدې شو او ورته يې وویل: دلالت او عزى په خاطر چې د څه باره کې درڅخه پوښتنې کوم باید سم دم ځواب راکړې، بحیرا ورته دلالت او عزى نومونه ځکه په قسم کې کېښودل چې وړاندې ورباندې د هغه په مخکې قريشي لوړه پورته کړه.

هغوى داسې انگيروي چې نبي کریم ﷺ ورته وویل: په خاطر کې راته دلالت او د عزى نومونه مه ږده، لوړه په رب کائنات چې د دغې دواړو نه راته بل هېڅ شی ډېر مبغوض ترين نشته، بحیرا ورته وویل: د الله په خاطر چې د څه شي اړوند چې درڅخه پوښتنه کوم باید سم دم ځواب راکړې.

هغه ورته وویل: پښتنو ته دې ادامه ورکړه.

بحیرا ورڅخه د هغه د خوب، د هغه د ژوند ژواک اړوند ټولو چارو په هکله پوښتنې شروع کړې، او نبي کریم ﷺ به يې پوښتنې ځوابولې، دغه ټول ځوابونه به د بحیرا د ادراک کړي صفتونو سره سمون خورو، بیا بحیرا د پېژندلي صفت سره سم د نبي کریم ﷺ د وولو منځ وکتو، څه گوري چې د نبوت مهريې ترمنځ لږېدلې دی.

د دغې لړې د پای ته رسېدو نه وروسته بحیرا ابوطالب ته مخ واړو، او ورڅخه يې وپوښتل چې دا دې څه کيږي؟

ابوطالب: دا زما ځوی دی.

بحیرا: دا هېڅکله هم ستا ځوی نه شي کېدای، او نه د دې هلک سره ښايي چې پلار يې ژوندی وي.

ابوطالب: دا زما وراره دی.

بحیرا: پلار يې څه کول؟

ابوطالب: پلار يې لا مړ و او مور يې پرې امېدواره وه.

بحیرا: رښتیا دې وویل: بېرته په ارام او سم دم دې وراره خپل کلي ته ستون کړه، د دې اړوند له يهودو څخه په ډېر احتیاط کې ووسه، لوړه په رب لايزال که يهودانو دا وليد او په هغه صفتونو يې وپېژند چې ما پرې وپېژند هرورومرو به پرې د شر اراده ولري، ستا وراره د لوی شان او د عظيمې مرتبې څښتن دی.

ابوطالب بېرته په ډېره توندې نبي کریم ﷺ مکې ته راستون کړ.



د فجار شخړه

نبي کریم ﷺ لا د شلو کالو په موده کې و چې د فجار د جنگ غېږې نه د اور لمبې پورته شوې^(۱).

دغه لړايي په فجار څکه شهرت لري چې ورپکې (کنانه) او د (قيس عيلان) قبيلو ديني محارم د خپولاندې کړل.

په دغې جنگ کې د قريشو او د کنانه جنګي سالار (حرب بن اميه) و، د ورځې په لومړيو کې کنانه مغلوب او د قيس عيلان قبيله برلاسې وه، خو د ورځې په نيمه کې قيس عيلان بېرته مغلوب او کنانه قبيله ورباندې برلاسې شوه.



د نبي کریم ﷺ خديجه باندي نکاح

خديجه بنت خويلد رضي الله عنها اصيله نسي، د عزت څښتنه او تاجرې بنځه وه، د قريشو خلکو ته به يې خپله شتمنې د ټاکلي مزدورۍ په بدل ورکوله، د قريشو قبيله دغه مهال لا د تجارت په مشغله بوخته وه، چې کله خديجې رضي الله عنها ته د نبي کریم ﷺ د رښتيا، امانتدارۍ، نیک اخلاق، د سړي وښ په جامه کې انساني رويه، عادت او نور د نیکو صفتونو جريان تر غوړ ورسېد، پخپل ماليت کې د تجارت کولو لپاره يې ورپسې استازی واستو، تر څو شام ته تاجر ولاړ شي، او دنور تجارانو په پرتله به ورته زياته بدله او ګټه ورکړي، او د خديجې غلام ميسره به ورسره د سفر ملګری وي.

نبي کریم ﷺ له خديجې رضي الله عنها څخه د تجارت اړوند غوښتنې قبولې کړې، او د ميسره په شمول د شام په لور وټپېد، تر دې چې شام ته ورسېدل.

(۱) ابن هشام ذکر کوي چې نبي کریم ﷺ هم د فجار د جنگ ځېنې ورځې پخپل حضور مصروفه کړې وې، خپلو ترونو يې د ځان سره وېستلې و، نبي کریم ﷺ پخپله فرمايي: [كُنْتُ أُبْلُ عَلَى أَعْمَائِي] ما به مې ترونو ته د دښمن له پلوه راوېشتلي غشي وروړل.

هېره دې نه وي چې دا وروستی فجار و او په (فجار البراص) نومول کېده، له دېنه مخکې درې نورې شخړې هم تېرې شوې وې، لومړې شخړه يې د کنانه او د هوازن ترمنځ وه، دوهمه د قريشو او د هوازن ترمنځ، دريمه د کنانه او د هوازن ترمنځ وه، عقد الفريد او الأغانی کې د دې جنگونو ياد په تفصيلي ډول ذکر شوی دی.

د یو راهب^(۱) د عبادتخانې نزدې ونې ته نبي کریم ﷺ دمه واخسته، راهب میسره ته رانزدې شو او ترینه یې ویوینتل: دا سپری څوک دی؟ میسره ورته وویل: دا د حرم څخه یو قریشي دی، راهب وویل: له نبي پرته له دې ونې لاندې نور څوک دمه نه کوي.

بیا نبي کریم ﷺ له مکې څخه وړلې توکې وپېرودې، او د مکې لپاره یې دنورو شيانو پلورلو بڼه اتنخاب هم وکړ، او مکې ته بېرته په تجارتي کاروان کې راستون شو، میسره هم حیرت لاهو کړې دی چې کله هم د ماسپینین په مهال گرمي سخته شي، څه گوري چې دوه ملائکې ورباندې له گرمۍ څخه سیوری کوي، او دا هم هغسې پخپل اوبن روان وي.

بیا چې کله نبي ﷺ خپل ټاټوبي (مکې) ته راوړسېد په شام کې پېرودلې توکې یې په مکه کې وپلورلې، نزدې راس المال ته قریبه گټه یې ترلاسه کړه.

یواځې دا نه بلکې میسره خدیجې رضي الله عنها ته د نبي کریم ﷺ په هکله د راهب (نسطورا) په مستقبل کې د نبوت خبره هم وکړه. چونکه خدیجه رضي الله عنها خپله زیاته هونبیاره، څیرکه، او په عقل پوره بڼه وه، او الله پاک یې مزید نور هم د سعادت او هدایت اراده کړې وه، د نبي کریم ﷺ پسې یې استازی واستو چې د تره ځویه! زما او ستا ترمنځ د قومیت له نگاه نه هم او بېرته په قوم کې ستا سره د قربت او د شرافت، ستا د امانتداری او د نیکې روڼي له کبله مې تا ته میلان محسوس کړ، بیا یې ورته د نکاح وړاندېز وکړ. خدیجه رضي الله عنها دغه مهال د قریشو په زنانه و کې د بڼه نسب، د ډېر عظمت، احترام او قدر، د ډېر مالیت او پانگې څښتنه هم وه، هر څوک یې نکاح کولو ته ډېر لېواله وو خو که توان یې پرې درلودای. هغه و چې کله نبي ﷺ ته دغه خبرې وکړې شوې نبي ﷺ خپلو ترنونو ته دغه پېغام ورسو، حمزه رضي الله عنه د نبي ﷺ په شمول د هغې پلار خویلد^(۱) بن اسد ته ولاړ او په نکاح یې ترې واخسته^(۲) د ابراهیم^(۳) پرته نور ټول پچیان یې له خدیجې څخه دي. قاسم، طاهر طیب^(۴)، زینب، رقیه، ام کلثوم، فاطمه رضي الله عنهم أجمعین، قاسم او طیب دواړه له بعثت څخه وړاندې د جاهلیت په درو کې وفات دي او لونی یې د بعثت دور راگیر کړې و، هم یې پرې ټولو ایمان راوړی دی او هم یې ورسره هجرت کړی دی.

(۱) د راهب نوم (نسطورا) و.

(۲) د خدیجې رضي الله عنها پلار خویلد بن اسد بن عبدالعزی بن قصي بن کلاب بن مرة بن کعب بن لؤي و.

(۳) نبي ﷺ ورته په مهر کې شل ځوانې اوبنې ورکړې، خدیجه رضي الله عنها یې لومړنۍ بي بي وه، د مرگ تر ورځې پورې یې پرې بن نه وه راوستې.

(۴) د ابراهیم مور ماریه قبطیه وه، د مصر اړوند د کوره انضا د سیمې متعلق د (حفن) د کلي وه، د قبطیانو باچا مقوقس ورته هدیه کړې وه.

(۵) طاهر او طیب دواړه د (عبدالله) لقبونه دي، او دا د نبي کریم ﷺ اسم کنیه هم وه.



د ورقة بن نوفل واقعه

کله چې میسره خدیجې رضي الله عنها ته د راهب نسطورا خبره وکړه، او په دې یې هم وپوهوله چې د لمرگر می نه به پرې دوو ملائکو سیوری کوو، دغه ټولې خبرې خدیجې رضي الله عنها ورقة بن نوفل ته چې بېرته یې د تره خوی هم کېده وکړې، ورقة بن نوفل چې پخپله نصراني و او په تورات یې پوره علم او عبور درلود، د خدیجې - رضي الله عنها - د خبرو د اورېدو سره سم لټکه وویل: که ستا خبرې رښتیا هم سم حقیقت ولري نو محمد به د دې امت پېغمبر وي، او زه په دې پوهه یم چې په نزدې وختونو کې به دې امت ته نوی الهي استازی رالېږدول کېږي:

ورقة بن نوفل به ویل چې دغه استازی به کله رالېږدول کېږي؟ نور لا پسې وروسته نه شي؟ بیا یې دا شعرونه وویل:

لَجَجْتُ وَكُنْتُ فِي الذِّكْرِ حُجُوجًا ***	لَهُمْ طَالَمَا بَعَثَ النَّشِيجَا
وَوَصَّفُ مِنْ خَدِيجَةَ بَعْدَ وَصْفِ ***	فَقَدْ طَالَ انْتِظَارِي يَا خَدِيجَا
بِطَنِ الْمَكْتَبِينَ عَلَى رَجَائِي ***	حَدِيثِكَ أَنْ أَرَى مِنْهُ خُرُوجًا
بِمَا خَبَّرْتَنِي مِنْ قَوْلِ قَيْسِ ***	مِنَ الرَّهْبَانِ أَكْرَهُ أَنْ أَعُوجَا
بِأَنَّ مُحَمَّدًا سَيَسُودُ فِينَا ***	وَيُخْصِمُ مَنْ يَكُونُ لَهُ حَاجِيجَا
وَيُظْهِرُ فِي الْبِلَادِ ضِيَاءَ نُورِ ***	يُقِيمُ بِهِ الْبَرِيَّةَ أَنْ تَمُوجَا
فَيَلْقَى مَنْ يُجَارِبُهُ خَسَارًا ***	وَيَلْقَى مَنْ يُسَالِمُهُ فُلُوجًا
فَيَأْتِيَنِي إِذَا مَا كَانَ ذَاكُمُ ***	شَهْدْتُ فَكُنْتُ أَوْلَكُمْ وَلُوجًا

د یو څه سره مې دومره تېنگ سوچ پیدا شوی دی چې بېخي ورڅخه جلا کېدای نه شم، تردې چې په سینه کې یې راله اوازونه پیدا کړل.

د خدیجې د بار بار ذکر او یاد زما د انتظار شیبې نورې هم وردې او ورپسې وغځولې.

ستا د خبرې په تایید کې زما هم د مکې له لوړو ژورو څخه د هغه د راتګ امید و.

د نسطورا د راهب قول نه چې دې خبر کړم، دهغه له خبرو څخه کېرېدنه راته سمه نه بریښي.

هغه دا چې محمد ﷺ به زمونږ مشرتابه وي، او ټول هغه څوک به پر کړي چې ورسره دلیل بازي کوي.

هغه به په ښارونو کې وړانګیه رڼا رانېکاره کړي، تر څوک د امن نیک قیادت وکړي او د خلکو چارې ګډې وډې نه شي.

د ورسره مشمت ګریوان خلکو پایله به زیان وي، او د ورسره د جوړې روغې پلویانو پایله به کامراني وي.

های کاشکې زه هم دغې حالتونو ته پاتې شم، ترڅو په دغې دین کې لومړی ننوتونکی شم.



د کعبې نوي رغونه

کله چې نبي کریم ﷺ پنځه دېرش کلنې ته ورسېد، کعبه چونکه د ابادۍ له نګاه نه کمزورې شوې وه، قریش ویریدل تر څو ونه نړیږي، د بیا ابادونې هوډ یې وکړ، او دیوالونه یې دغه مهال هم هغه تړې تیرې وې چې ختین اخېر یې هم نه درلود.

دغه وخت د روم د تجارانو د یو تجار کشتۍ د بحر خپې ساحل ته وښتلې وه چې دکشتۍ د جوړښت نظم او ضبط یې د بیرته جوړونې څخه وښتلې وه، د مکې میشتوالو یې تختې دکعبې د چت لپاره برابرې کړې، دخپل ګمان سره سم یې په مکه کې یو میشت قبطني نجار ته مات ګوډ شیان راغونډ کړل، کعبې ته د هدیه شوي شیانو کوهې څخه به هره ورځ اژدها مار راوته او د کعبې پر دېوال به لمر ته پروت و، د مکې خلک به له دغې مار څخه ډېر ترسېدل، که څه به هم دوی لږ ورنزدې شول سر به یې راپورته کړ او د خوف او خطر نه ډک اوازونه به یې پېل کړل، د دغې ډارجنې سحنې سره سره به یې خوله هم وازه نیولې وه.

د عادت سره سم اژدها یوه ورځ د کعبې په دېوال لمر ته اوښته را اوښته چې الله پاک ورباندې مارغه راوست، ماري یې په پنځو کې پورته کړ، قریشو وویل: د کعبې د تجدید په نظریه شاید الله پاک مونږ سره رضا او له مونږ څخه خوشحاله وي، د تجدید لپاره راسره نجار او لرګي او نور ډارټیا وړتوکې هم شتون لري، الله پاک د مار او د دغې لوی اژدها له کړاوجن حالت څخه هم خلاص کړو.

قریش مجبور وو چې د کعبې د تجدید په خاطر سابقه ابادي تر یو حده ونړوي، ابو وهب بن عمرو بن عائذ بن عبد بن عمران بن مخزوم په نړولو پیل وکړ، دکعبې له دېوال څخه یې تړه پورته کړه، څه ګوري چې تړې یې له لاس څخه توپ کړ او پخپل ځای بېرته ځای پرځای شوه، د سحنې د لیدو سره یې په لوړ اواز وویل: ای قریشو! د کعبې د بیا رغونې لپاره راټوله شوې مالي پانګه باید حلاله او پاکه وي، د زنا په بدل کې مالیت، سود، او له چا څخه په جبر زور اخستل شوی او دپته ورته د مالیت ګرد ډولونه باید پکې شتون ونه لري.

له دغې جريان وروسته قريشو سره خپل منځ کې د كعبې اړخونه د بيا رغونې لپاره وويشل. زهره او بنو عبدمناف يې د دروازې اړخ واخست.

د حجر اسود او ركن يمني ترمنځ ابادي بنو مخزوم او د دوى پسې تل نورو د قريشو قبيلو په غاړه واخسته.

د حجر اسود پلو بنو عبدالدار، بنو اسد بن عبدالعزيز، او بنو عدي بن كعب واخست. د كعبې منځ بنو جمح او بنو سهم واخست.

بيا قريشو سره پخبل منځ کې گنگوسى پېل كړ چې هسې نه د كعبې د ويجارولو په مهال ورته نورې اسماني ستونزې متوجه نه شي.

وليد بن مغيره وويل: زه يې په نړولو پېل اچوم، كولنگ يې راواخست او د ركنينو څخه يې د كعبې په نړولو پېل واچو، او دا يې وويل: اى الله! له خير پرته بله هېڅ اراده نه لرو.

له وليد پرته بل هېڅ قريشي د كعبې په نړولو پېل ونه كړ، او ويې ويل چې كه نن شپه وليد د كومو ستونزو او نادودو ښكار شو، نو مونږ به هم ځانونه د كعبې له نړولو څخه راغونډ كړو او وړانه شوې برخه به يې بېرته ترميم كړو، خو كه د سهار په مهال روغ رمټ راووت، الله پاك به له مونږ څخه خوشحاله وي او هر څوك به د تقسيم له مخې ورسېدلې برخه ونړوي.

د سهار په مهال (وليد) په عادي توگه له كور څخه راووت او د وليد بن مغيره په شمول ټولو قريشو د كعبې نړول پېل كړل، قريش چې كله د ابراهيم عليه السلام بنيادونو ته ورسېدل لكه د اوبنانو د كويو په څېر شنې شنې گټې مخې ته راغلې، هغه يې په اجتماعي توگه يو له بل څخه راواخستې.

د كعبې د نړولو وروسته يې بېرته د كعبې په ابادولو پېل واچوو، چې كله هم په ركن کې د حجر اسود د كېښودو ځاى ته ورسېدل، قبيلې سره پخپل منځ کې تروې ترخې شوې چې د حجر اسود په دېوال کې د كېښودو اعزاز به د چا لاس ته راوړنه وي، نژدې وه چې اختلاف په مرگوني منځني يرغل تبديل شي، هرې قبيلې د جنگ لپاره چمتوالى ونيو.

د روايتونو له مخې ابو اميه بن المغيره چې دغه مهال په قريشو کې د زيات عمر څښتن و، وويل: اى قريشو! د سبا ورځې لپاره چې له دغې دروازې څخه هر څوك مخكې راننوځي، دا خبره به فيصله كړي، ټولو قريشو يې خبره تاييد كړه.

د سبا د ورځې په راتگ سره هر يو قريشي گورې چې نبي كريم ﷺ له ټولو څخه مسجد حرام ته لومړى راغلى دى، دليدو سره سم قريشو وويل: محمد راغلى دى!! دا خو امين دى په دې ټول رضا يو.

تول د نبي کریم ﷺ حضور کې عارض شول او پروني خبره يې ورله تر غوربه تېره کړه، هغه وويل: غټ خادر راته راوړئ، غټ خادر ورته راوړل شو، حجر اسود يې په خپل لاس په خادر کې کېښود او ټولو ته مخاطب شو: د هرې قبيلې مخور دې د خادر پلو ونيسي او په ټولنيزه توگه دې حجر اسود تر ديواله يوسي، کلنې چې يې کله تر خپل ځايه ورسوو پخپلو مبارکو لاسونو يې حجر اسود له خادر څخه راپورته کړ او په دېوال کې يې کيښود، له دې وروسته پرې نوره ابادې د تېر په څېر پېل واخست.



د نبي کریم ﷺ په اسماني استازيتوب د عربو کاهنانو، يهودو عالمانو او نصراني عابدانو زيري

د نبي کریم ﷺ د بعثت په رانېرېدو د يهودانو پېشواگانو، د نصرانيانو مذهبي رهنماگانو، او د عربانو د کاهنانو د نبي ﷺ له بعثت نه وړاندې د خبرو اشاعت په ډېره توندې سره روان و چې په نږدو کې اسماني پېغمبر راروان دی.

يهودانو او نصرانيانو خو يې بعثت او د بعثت د زمانې پېژندگلو په خپلو کتابونو کې د مذکوره صفتونو او د وخت تعين له نصوصو څخه اخستی و، او يا يې پېژندگلو ورته خپلو انبياوو په دغې صفتونو کړې وه.

او عربانو کاهنانو ته خو به خپل شيطانان او پيريان چې د اسمان په دروازو کې به ناست وو، او خبرې به يې غلا کولې ورته دغې خبرې راوړلې، دغې نارينه او بنځينه کاهنانو به هم عربانو ته د بعثت او د نوي رسالت څه نا څه خبرونه ورکول، خو عربانو به ورته هېڅ اهميت نه ورکوو.

تر دې چې الله پاک نبي کریم ﷺ د نبي او رسول په صفت خلکو ته وروپېژند، او هغه راتلونکي واقعات چې کاهنانو به پرې خلک خبرول په تدريجي توگه يې حقيقي وقوع پيل شوه.

نبي ﷺ ته د رسالت د دندې سپارښتنه چې کله هم نږدې شوه، د اسمان دروازې له شيطانانو څخه وتړل شوې، شيطانان هم په هغه ځايونو بند شول چې ورڅخه به يې فيصلې غلا کولې، که لږ به هم ورنږدې شول په ستورو به وېشتل کېدل، په دې سره پيريان وپوهېدل چې الله پاک په انسانانو کې نوي فيصله کوي.

د نبي کریم ﷺ صفت

ابن هشام واي:

د ابراهيم بن محمد بن علي بن ابی طالب نه د غفره د غلام (عمر) په روايت چې علي بن ابی طالب رضي الله عنه به د نبي کریم ﷺ صفت په دې کلماتو بيانو چې:

نبي ﷺ نه ډېر لوړ دنگ و، او نه لنډی بوچی و، هغه په ټول قوم کې د میانه رو قد و قامت څښتن و، نه یې وینستان ډېر هوار او نه پېچ و تاو و، پېچ وینستانو ته ورته گمنځ کړي وینسته یې درلودل، نه ډېر ډک مخی چاق څر به و او نه ورکوتی گرد مخی و، هغه سور سپین خورا ډولي انسان و، بنایسته غټې تورې سترکې او اوږده بانه یې لرل، د لېجو (مړوندونو) هډوکي یې لوي او په قوت کې وو، د اوکو ترمنځ یې پرابنوالی و، له سینې څخه تر نامه پورې یې لږ وینستان درلودل، د خپو او لاسونو کوتې یې ځگې وې، توند او اوار مزل به یې کولکه په کره نسکوره ځمکه چې روان وي، په کتلو کې به یې ټول اړخ اړو، د نبوت مهر یې د اوکو ترمنځ و، نبي ﷺ خاتم النبیین دی، د ډېرې صدقې او د پراخه لاس څښتن و، په گرد مخلوق کې زړه وراو مېرانه، په گرد دود کې له هر چا رښتونی و، له هر چا څخه د نیکې روپې څښتن او په وعده کلک ولاړ هستي وه، د ښه ژوند څښتن، که به نابره چا ولید ترې به ډارېده، او که به ورسره یو ځای شو مینه به یې ورسره کوله، علي رضي الله عنه فرمائي: د نبي ﷺ په څېر هستي مې نه مخکې او نه ورڅخه وروسته لیدلې ده.

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَرَضِيَ وَأَنْعَمَ

په انجيل کې د نبي ﷺ صفت

ما ته د رارسیدلي راپور او روايتونو له مخې چې کومه وحی عیسی علیه السلام ته د الله پاک له پلوه راغلې وه چې هغه به اهل الانجيل ته هم ښوولې وه، حواریینو هم په یاداشت کې اخستې وه، دا ده چې عیسی علیه السلام به ویل:

ما سره چې هر څوک تربگني کوي، گویا که د الله سره تربگني کوي، ما چې ستاسو له مخې کوم څه وکړل، که له ما څخه وړاندې خلکو کړي وی هیڅ گناه به یې نه وه، دومره وه چې له حق څخه یاغي شول او سرغړونه یې وکړه، دغه خلک په دې اند وو چې گنې په ما او الله پاک به غالبه شي.

هر و مرو به دا دين بشپړيږي، زما سره خلکو هېڅ په هيڅه کينه کشي وکړ، خو چې بيا کله هم (منحنا) د الله پاک له پلوه داستازي په توگه امت ته وروپېژندل شي... هغه به په ما او تاسو گواهي ورکوي، دا چې وروسته گېلې قيصې ونه کړي دا مو وخت دی^(۱).

په سرياني ژبه کې منحنا د (محمد) ترجمه ده، او په روميه کې ورته (برقليطس) ويل کيږي.



د نبي ﷺ اسماني استازيتوب

کوم مهال چې نبي کریم ﷺ خلويښت کلنې ته ورسېد نو الله پاک د گرد بشریت او د ټول مخلوق لپاره د رحمت په توگه بشير او نذير راوليږدو.

د نبي کریم ﷺ له بعثت نه وړاندې الله پاک د ټولو هغو پېغمبرانو نه چې له دې څخه وړاندې تېر شوي وو کلکه وعده اخستې وه چې په محمد ﷺ به يې ايمان، په اسماني شرايعو کې يې تصديق، او ورڅخه يې د باغيانو پر ضد د ننگه کولو وعده اخستې وي، ټولو پېغمبرانو دغه وعده خپلو امتونو ته د امانت په بڼه ډول رسولي وي.

د عائشې رضي الله عنها څخه روايت دی چې: کله چې الله رب کائنات د نبي کریم ﷺ د تکریم اراده وکړه، خپلو بندگانو ته يې د رحمت په نوم وروپېژندل غوښتل نو د نبوت د لومړي پړاوونو پېل يې د هغه په ښو او ښکو خوبونو ليدلو شروع کړ، چې هر څه به يې په خوب کې وليدل د سپين سهار په څېر به شته شول، ددغې برسېره ورته الله پاک گوشه شيني هم غوره کړه، نبي ﷺ ته له ځان ځانې څخه هېڅ شی هم ډېر محبوب نه و.

عبدالملک بن عبدالله وايي: کله چې الله پاک د نبي ﷺ په رسالت د نازونې اراده وکړه او نزدې وه چې د نبوت پړاوه پېل شي، دا و چې د قضاء حاجت لپاره به کله هم له کور ووت، دومره لرې به ولاړ چې کورونه به ترې لرې پاتې شول، د مکې خوږونو، غرونو او ناوچو ته به ولاړ، د تگ په دوران کې به ورته هرې گټې بوتې او ازونه کول چې (السلام عليك يا رسول الله).

نبي ﷺ به وړاندې، وروسته، ښی اړخ، کين اړخ ته وکتل، له گټو بوټو پرته به ورته نور هېڅ په نظر نه ورتلل.

د الله پاک د ارادې سره سم دغه حالت په نبي ﷺ باندې تریو حده تېر شو، د حراء په غار کې د رمضان په مبارکې مياشت کې د الله پاک له پلوه جبريل عليه السلام په وحی راغی^(۲).

(۱) انجيل يوحنا: (۱۵ / ۲۳ - ۲۶).

(۲) حراء له مکې څخه درې ميله فاصله کې لرې د غر نوم دی.

عبید بن عمیر وایي:

نبي کریم ﷺ به په هرکال کې یوه میاشت دحراء د غر په غار کې تېروله، په داسې حال کې چې قریش به په خپلو بوتانو راپراته وو، هغه به له بوتانو څخه د ځان ژغورنې په خاطر په غار کې عبادت کو، که به ورته هلته خوار او ناداره څوک راغی خواړه به یې هم ورته ورکول، له غار څخه چې به کله بیرته راستون شو، وړاندې له دې چې کور ته لاړ شي لومړی به کعبې ته راغی اووه یا زیات کرته به یې ترې طواف وکړ او بیا به کور ته ولاړ.

د عادت په توګه د رمضان د میاشت د بعثت په کال کې د تېر په څېر یې غار ته ګامونه پورته کړ، چونکه په دغې میاشت کې یې الله پاک د رسالت په دندې دګمارلو او ورته د سعادت مندانه درجې ورکولو اراده کړې وه، جبریل عَلَیْهِ السَّلَامُ ورته د الله پاک له پلوه وحی راوړه.

نبي ﷺ فرمایي: زه لا ویده وم چې جبریل عَلَیْهِ السَّلَامُ د ورېښمو په ټوټه کې نغښتلی کتاب راوړ، او راته یې وویل: ولوله. ما ورته وویل: څه ولولم^(۱)؟ هغه خپل ځان ته جوخت کړم، د زیات زور له کبله مې وانگیړول چې مرګ واخستم، بیا یې پرېښودم او راته یې وویل: ولوله، ما ورته وویل: څه ولولم؟ هغه یو ځل بیا ځان ته جوخت ونيولم او دومره زور یې راکړ چې ما د ډېر زیات زور له کبله وانگیړول چې مرګ واخستم، بیا یې پرېښودم او راته یې وویل: ولوله، ما ورته وویل: څه ولولم؟ هغه په دریم ځل بیا ځانته دومره جوخت ونيولم او زور یې راکړ چې د ډېر زیات زور له کبله مې وانگیړول چې مرګ واخستم، بیا یې پرېښودم او راته یې وویل: ولوله، ما ورته وویل: څه ولولم؟ هغه راته وویل: ووايه: ﴿أَقْرَأُ بِأَسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ﴾^(۲) ﴿أَقْرَأُ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ﴾^(۳) ﴿الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ﴾^(۴) ﴿عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمُ﴾^(۵).

نبي ﷺ فرمایي: ما هم د امر مطابق دغه کلمات وویل، او بیا رانه هغه لاړ، چې له خوبه رابیدار شوم او دغه کلمات مې گویا که په زړه نوښته شوي وو.

بیا له غار څخه د باندې راووتم، د کور په لور روان شوم، نابره مې تر غوږ شول: ای محمد! ته د الله استازی یې او زه جبریل یم.

خپل نظر مې د اسمان په لور پورته کړ څه گورم چې جبریل عَلَیْهِ السَّلَامُ د اسمان په کنارو کې دی او راته وایي: ای محمد! ته د الله رسول یې او زه جبریل یم.

(۱) نور روایتونو کې راځي چې لوستوال (لوستونکی) نه یم.

(۲) سورت علق: (۱-۵). ژباړه: ای محمد! د خپل هغه رب د نوم په برکت ولوله چې ټول مخلوقات یې پیدا کړيدي، هغه رب چې د وینې له ټوټې څخه یې انسان پیدا کړی دی، ولوله په داسې حال کې چې ستا رب کریم دی، هغه رب چې انسان ته یې هغه څه وښودل چې پرې نه پوهېده.

ځای پر ځای ودرېدم، وړاندې او وروسته له تگ څخه بې غوره شوم چې په هر لور مخ اړوم د جبریل عَلَیْهِ السَّلَامُ شکل اوصورت مې تر سترگو کيږي، زه لا هم هغه شان پخپل ځای میځ شوی وم چې وروسته او مخکې مې د حرکت هېڅ توان نه درلود، ددېر ځنډ له کبله راپسې خدیجې رضي الله عَنْهَا خپل استازي د پلټنې لپاره د مکې د غرونو لور ورسرونو ته هم راستولي وو، او بېرته هغې ته ستانه شوي وو، او زه پخپل حالت وم چې له ځای څخه د حرکت راپکې ساه نه وه.

کور ته له ډار او ترس نه ډک ستون شوم تر دې چې خدیجې رضي الله عَنْهَا ته مې ځان ورسو، او د هغې ورون ته کېناره شوم، هغې راڅخه وپوښتل: ابوالقاسم!! چرته وي؟ له دومره وخته مې دريسې خپل استازي هم دراستولي وو تر څو تا وگوري، د مکې غرونه رغونه يې دريسې لټولي وو خو ستا په ليدو نه وو توانېدلي او بېرته تش تور راستانه راغلل.

ما يې د پوښتنې په ځواب کې خپل د سترگو ليدلی حالت واورو.

هغې وويل: بې غمه شه د تره ځويه! په هغه ذات مې دې قسم وي چې د خدیجې دنفس واک يې په لاس کې دی، داسې برينبي چې ته به دې امت ته الهي استازی يې!!

خدیجې رضي الله عَنْهَا پاڅېده، خپل کالي يې د ځان پسې راوښتول او ورته بن نوفل چې د خدیجې رضي الله عَنْهَا دتره ځوی و او د نصرانیت په دين معتقد و، ددې ترڅنگ هغه د تورات او انجيل پياوړی عالم هم و، خدیجې رضي الله عَنْهَا ورته زما د سترگو ټول ليدلی حالت واورول او هغه يې پرې اگاه کړ.

ورقه بن نوفل ورته وويل: که ستا خبرې رښتيا هم دغسې وي لکه څنگه چې دې وويل نو په الله قسم چې دا ورته د وحی هغه ملائکه راغلې ده چې موسى عَلَیْهِ السَّلَامُ ته به راتله^(۱) هر ورو به دا د دې امت پېغمبر وي، او ورته ووايه چې له سرښندنې کار واخله.

خدیجې رضي الله عَنْهَا د نبي کریم ﷺ حضور ته عرض شوه او د ورقه بن نوفل ټوله خبره يې ورته کت مټ وکړه، ورځ د ورځو نه نبي کریم ﷺ له کعبې څخه طواف کوڅه گوري چې ورقه بن نوفل ورسره مخامخ شو، ورقه ورته وويل:

وراره! ته دې خپل ليدلي او اورېدلي حالت اړوند لږ ما ته بشپړ راپور راکړه.

نبي کریم ﷺ ورته ټول راپور ورکړ.

ورقه وويل: په رب لايزال مې دې قسم وي چې زما نفس يې په لاس کې دی ته به د دې

(۱) سهيلي وايي: ورقه موسى عَلَیْهِ السَّلَامُ ذکر کړ او عيسى عَلَیْهِ السَّلَامُ يې ذکر نه کړ سره له دې چې خپله نصراني هم و په دې خاطر چې نصرانيانو په عيسى عَلَیْهِ السَّلَامُ کې د نبوت عقیده نه ساتله چې گنې جبریل عَلَیْهِ السَّلَامُ ورته وحی راوړله، بلکې هغوی د عيسى عَلَیْهِ السَّلَامُ باره کې ويل چې لاهوتي اقنوم د مسيح په ناسوتي اقنوم کې ننوتی دی، په دغه حلول کې نصرانيان خپلمنځني ديني اختلافات هم لري.

امت پيغمبر يې، تا ته د وحې هغه ملائک راغلې ده چې موسى عَلَيْهِ السَّلَامُ ته به راتله، ستا په دعوتي مشن کې به خلک تا تکذيبوي، تا ته به د زيان رسونې ټول زيار باسي، له کلې څخه به دې د ويستلو کونښين کوي، ټول قوم به درسره مشت او گربوان کيږي، خو که تاسره د تاو تريخوالي وختونو ته زه ژوندی پاتې شم نو زه به د الله پاک د دين دومره مرستندويه جوړ شم چې اندازه يې الله پاک ته معلومه ده.

بيا ورځه بن نوفل سر رانښکته کړ او د نبي کریم ﷺ سر يې ښکل کړ، له دې لري وروسته نبي کریم ﷺ خپل کاله ته ستون شو.



د قرانکریم د نزول پېل

په نبي ﷺ باندې د قرانکریم د نزول لري د رمضان په مبارکه میاشت کې پېل شوه، الله فرمائي: ﴿شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ هُدًى لِّلنَّاسِ وَبَيِّنَاتٍ مِّنَ الْهُدَىٰ وَالْفُرْقَانِ﴾^(۱).

او الله فرمائي: ﴿إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ ۚ وَمَا أَدْرَاكَ مَا لَيْلَةُ الْقَدْرِ ۚ لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِّنْ أَلْفِ شَهْرٍ ۚ نَزَّلَ الْمَلَكُ وَالرُّوحُ فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِمْ مِّنْ كُلِّ أَمْرٍ ۚ سَلَّمَ هِيَ حَتَّىٰ مَطْلَعِ الْفَجْرِ﴾^(۲).

الله پاک فرمائي: ﴿حَمْدٌ ۙ وَالْكِتَابِ الْمُبِينِ ۚ إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ مُبَرَّكَةٍ ۚ إِنَّا كُنَّا مُنذِرِينَ ۚ فِيهَا يُفْرَقُ كُلُّ أَمْرٍ حَكِيمٍ ۚ أَمْرًا مِّنْ عِنْدِنَا إِنَّا كُنَّا مُرْسِلِينَ﴾^(۳).

او الله پاک فرمائي: ﴿إِن كُنتُمْ ءَامِنْتُمْ بِاللَّهِ وَمَا أُنزَلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا عَلَىٰ يَوْمِ الْفُرْقَانِ يَوْمَ النَّقَىٰ الْجَمْعَانِ ۗ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾^(۴).

او دغه ورځ د نبي کریم ﷺ او مشرکينو ترمنځ په بدر کې د مخامخ کېدو ورځ وه.

(۱) سورت بقره: (۱۸۵). ژباړه: رمضان هغه میاشت ده چې قرانکریم پکې نازل شوی دی چې د خلکو لپاره هدايت او وريکي داسې دليلونه دي چې حق او باطل سره بيلوي.

(۲) سورت قدر: (۱-۵). ژباړه: مونږ قرانکریم د قدر په شپه نازل کړی دی، تا ته څه پته ده چې د قدر شپه څه شی ده؟ د قدر شپه د زرو میاشتو نه هم غوره ده، په دې شپه کې جبریل عَلَيْهِ السَّلَامُ او نور ملائکې د خپل رب په اجازه د هر حکم لپاره رانښکته کيږي، د سبا تر ختو پورې دغه شپه له هر افته نه امان او سلامتیا ده.

(۳) سورت دخان: (۱-۵). ژباړه: حم، په دغه کتاب مې دې قسم وي چې ديني احکام ښکاره کونکي دی، مونږ دغه کتاب په برکتناکه شپه کې نازل کړی دی په يقين سره چې مونږ وپروونکي يو، په دغې شپه کې هر د حکمت کار بېلاوی شي، زمونږ له پلوه حکم دی په يقين سره چې مونږ استازي ليردونکي يو.

(۴) سورت انفال: (۴). ژباړه: که تاسو په الله او د هغه په هغې ايتونو ايمان لرئ چې مونږ پخپل بنده نازل کړي دي په هغه ورځ چې د حق او باطل ترمنځ فيصله کونکې وه، په هغه ورځ چې دواړه ډلې سره مخامخ شوې، او الله پاک په هر څه باندې قدرت لرونکی دی.

د خدیجې رضي الله عنها اسلام

لومړۍ هستی خدیجه رضي الله عنها وه چې په نبي کریم ﷺ يې ايمان راوړ، د الله پاک له پلوه په راوړي دين کې يې د هغه تصديق وکړ، هغه ناورين او زړه بوگونکي سحنې چې د نبي کریم ﷺ زړه به پکې مری ته راوبنوت، يا به يې چا په ديني امورو کې تکذيب وکړ او هغه به پرې بې تابه شو، الله پاک به ورله ټول غمونه د خدیجې رضي الله عنها ته په راتگ سره لاهو کړل، خدیجې رضي الله عنها به ورته د سربښندنې، ډاډگهرنې، تصديق او ورته د دعوتي مشن په لړ کې د راپېښو ستونزو د اسانتياو پېغامونه ورکول، الله پاک دې په دواړو رحم وکړي.

نبي کریم ﷺ فرمايي: په دې راته امر کړی شوی دی چې خدیجې رضي الله عنها ته په جنت کې د تراشل شوې ملغلرې څخه په جوړ شوي کور زېرې ورکړم، داسې کور چې هم به پر ارام وي، شور شرغب به پکې نه وي، او هم به پر امن وي ستړيا به پکې نه وي.



د وحې ځنډېدل

بيا تر يو حده د وحې راتگ وځنډېدل، دغې ځنډېدنې نبي کریم ﷺ ډېر زيات نا ارامه کړ، هغه و چې جبريل عليه السلام ورته په سورت ضحی راتگ وکړ، الله پاک ورته په دې سورت کې سوگند پورته کوي چې د الله پېغمبره! الله پاک ته په ډېر قدر او احترام نازولی يې، اوسمهال نه الله پرېښی يې او نه يې درسره دښمني کړېده، الله پاک فرمايي: ﴿وَالضُّحَىٰ ۝۱ وَاللَّيْلِ إِذَا سَجَىٰ ۝۲ مَا وَدَّعَكَ رَبُّكَ وَمَا قَلَىٰ ۝۳ وَالْآخِرَةُ خَيْرٌ لَّكَ مِنَ الْأُولَىٰ ۝۴ وَلَسَوْفَ يُعْطِيكَ رَبُّكَ فَتَرْضَىٰ ۝۵ أَلَمْ يَجِدْكَ يَتِيمًا فَآوَىٰ ۝۶ وَوَجَدَكَ ضَالًّا فَهَدَىٰ ۝۷ وَوَجَدَكَ عَائِلًا فَأَغْنَىٰ ۝۸ فَأَمَّا الْيَتِيمَ فَلَا فَهْرَ ۝۹ وَأَمَّا السَّائِلَ فَلَا نَهْرَ ۝۱۰ وَأَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ ۝۱۱﴾ (۱)

له دې وروسته به نبي کریم ﷺ د الله پېرزوينې پخپل ځان او په خلکو چې الله ورته دی راستولی دی په پټه توگه هغو ته بيانولې چې نبي کریم ﷺ به ورڅخه ډاډمن و.

(۱) سورت ضحی (۱-۱۱). ژباړه: قسم په ځانښت او قسم په شپه چې کله ښه توره شي، چې ته الله پرېښی نه يې او نه يې تاسره دښمني نيولې ده، او خامخا له دنيا څخه ستا لپاره اخرت ډېر غوره دی، او خامخا به تا ته ستا رب هغه څه درکړي چې ته به پرې خوشحاله شي، ايا ته يې يتيم نه وی موندلی چې ځای يې درته درکړ؟ او ته يې موندلی نه وي چې نه پوهېدې نو ښوونې يې درته وکړې؟ او فقير يې نه وي موندلی چې غني يې کړې؟ نو يتيم ته قهر مه کوه، او سوالگر مه رته، او دخپل رب د نعمتونو بيان کوه.



لومړی اسلام ته غاړه اېښودونکي

هغه هستي چې په نبي کریم ﷺ بې ایمان راوړ، ورسره یې یو ځای لمونځ وکړ، د الله پاک له بلوه په راوړي شریعت کې یې د نبي ﷺ پوره اوښپړه تصدیق وکړ، علي بن ابي طالب رضي الله عنه دی چې د ایمان راوړنې په مهال یې عمر لس کاله و.

چونکه الله پاک به د علي رضي الله عنه برخليک کې دغه سعادت لیکلي و چې قریش د وخت ناوړينو او د رزق د کمښت ناسم حالتونو سره مشت گريوان شول، ابوطالب چې د زيات اولاد او د ډېرو پچو څښتن و، او له بلې خوا یې لاس هم پراخه نه و تنگ دسته و، هغه هم د نورو په څېر د ارتزاقی توکو د کمښت په جال کې ونښت، نبي کریم ﷺ خپل تره عباس رضي الله عنه ته وويل: ای تره! د خوراکي او ارتزاقی موادو د کمښت په ستونزو کې ښکيل وگړي خو ته بهتر پېژنې، تر څو ابوطالب ته وراوختې ستونزې خطا شي، لاس یې پراخه شي، باید له پچو څخه یې یوزه او بل ته واخلې، تر څو ما او تا ورڅخه دغه وریار درون پېټی سپک کړو، عباس رضي الله عنه وويل: ډېره ښه ده، دواړه سره د ابوطالب په حضور کې عرض شول، او ورته یې وويل: مونږ غواړو چې خلکو ته د رسېدلي ستونزې د اسانتیا په خاطر چې ته هم پکې ښکيل یې - ستا څخه ستونزې تر یو حده دفع کړو، هغه ورته وويل: هو، ولې نه، عقيل راته پرېږدې او نوره ستاسو خوښه ده.

نبي کریم ﷺ ترې علي رضي الله عنه او عباس رضي الله عنه ترې جعفر رضي الله عنه له ځان سره سمبال کړل، تر دې چې نبي کریم ﷺ د بعثت او رسالت په پاچه مقدسه دنده وگمارل شو، نو علي رضي الله عنه بې ملگرتوب، پر هغه ایمان او د هغه پیروي یې نوره لا هم پسې کلکه کړه.

ځېنې علماء ذکر کوي چې کله به هم د لمونځ وخت داخل شو، نبي کریم ﷺ به د مکې د غرونو ناوونو ته وخوځېد، د ابوطالب نه په پټه توگه به ورسره علي رضي الله عنه هم ولاړ، د علي رضي الله عنه په ملگرتوب د هغه ټول ترونه او قوم ناخبره وو، دواړه به سره په شریکه د لمونځ عبادت تر پایه ورسوو او د ماښام له مخې به بېرته راستنېدل، د الله پاک د ارادې سره سم دغه عبادت تر ډېره دمه جریان ودرلود، یوه ورځ ابوطالب سره دواړه ولیدل چې په لمونځ بوخت دي، سم دلاسه یې ورته وويل: وراړه! دا کوم دیني شعائر دي چې پرې ومې لیدی؟

هغه ورته وويل: ای تره! دا د الله پاک، د هغه د ملائکو، د هغه د ټولو پیغمبرانو، او زمونږ د پلار ابراهیم علیه السلام دین دی، زه پرې الله پاک خلکو ته راستولی يم، دغې دین ته ستا

په رابلنې، ستا دغې دين ته غاړه كېښودنه او زما د نصيحت د منلو وياړ هم بايد لومړی ته ترلاسه كړې!!

ابوطالب وويل: وراړه! د پلرونو او نيكونو څخه راپاتې دين نه په كناره كېدای نه شم، خو زما د ژوند تر پايه به د ديني مراسمو په انجامولو كې تا ته هېڅوك وچورلی هم تريو نه كړي.

په دوهم پړاو كې زيد بن حارثه بن شرحبيل بن كعب بن عبدالعزی اسلام راوړ.

حكيم بن حزام بن خويلد چې په شام كې يې غلامان اخستي وو، مكې ته راوستل چې يو هم وړيكي زيد بن حارثه رضي الله عنه و.

خديجه رضي الله عنها چې د حكيم بن حزام د پلاره له اړخه ترور او دغه مهال د نبي كريم ﷺ بي بي هم وه، د حكيم بن حزام كور ته لاړه، هغه ورته وويل: زما ترورې! په دغې غلامانو كې دې چې هر يو غلام خوښ شو ځان سره يې بوځه.

د خديجې رضي الله عنها وړيكي زيد بن حارثه رضي الله عنه خوښ شو، خو چې كله نبي كريم ﷺ وليدله خديجې څخه يې د هديې په توگه وغوښت، د غوښتنې سره سم يې نبي كريم ﷺ ته وركړ، د وحې د راتگ نه وړاندې نبي كريم ﷺ زيد بن حارثه رضي الله عنه ازاد او په ځوی ولی يې ونيو.

په دريم پړاو كې (ابوبكر بن عثمان [ابوقحافه]) رضي الله عنه چې په عتيق يې شهرت درلود ايمان ته غاړه كېښوده، د اسلام د راوړنې سره سم ابوبكر رضي الله عنه اسلام ښكاره او ورته يې د بلنې پېل هم وكړ.

ابوبكر رضي الله عنه چې قوم ورته ډېر زيات گران وو، او قوم ته خپله هم په لوړه كچه محبوب و، په نسبي لحاظ هم په قريشو كې نسبي او د قريشو په خير او شر ډېر ښه دانا انسان و، ابوبكر رضي الله عنه چې خپله د پلورلو او پېرودلو سره مينه لرله، تر څنگ يې د زياتو نيكو اخلاقو او انساني روپي څښتن هم و، د ابوبكر رضي الله عنه د علم او تجارت له كبله، د انساني پياوړي او منلي اخلاقو او د سمې ناستې پاستې او د نېك كردار له كبله به ورسره خپل قوم ناسته او ورسره مينه كوله، دی به هم پخپلو ناستو پاستو كې د ده په گومان د باور وړ خلكو ته د اسلامي دعوت پرته نوره څه دنده نه ترسره كوله.

د ابوبكر رضي الله عنه په دعوت باندې عثمان بن عفان، زبير بن العوام، عبدالرحمن بن عوف، سعد بن ابي وقاص، طلحة بن عبیدالله رضي الله عنهم اجمعين اسلام ته غاړه كېښوده، دغې اتوو كسانو^(۱) به په ټولنيزه توگه د لمونځ ادا كوله او د نبي كريم ﷺ تصديق به يې كوو.

له دغې څخه وروسته بيا د مسلمانانو شمېره ورځ تر بله زياتېده، ابوعبيده بن الجراح، ابو

(۱) لكه علي او زيد بن حارثه او ابوبكر رضي الله عنه او نور هغه خلك چې د دې په لاس يې ايمان راوړی وو.

سلمة بن عبدالاسد، ارقم بن ابي الارقم^(۱)، عثمان بن مظعون، او د دې وروڼه قدامه بن مظعون او عبدالله بن مظعون، عبیده بن الحارث، سعید بن زید بن عمرو او د هغه بي بي فاطمة بنت الخطاب د عمر رضي الله عنه خور، اسماء بنت ابي بكر، عائشه بنت ابي بكر، چې لا دغه مهال وړه وه، خباب بن الارت، عمير بن ابي وقاص، عبدالله بن مسعود، مسعود بن القاري، سليط بن عمرو، عياش بن ابي ربيعه، او د عياش بي بي اسماء بنت سلامة، خنيس بن حذافه، عامر بن ربيعه، عبدالله بن جحش، او د عبدالله ورور ابو احمد، جعفر بن ابي طالب، او د جعفر بي بي اسماء بنت عميس، حاطب بن الحارث، او د حاطب بي بي فاطمة بنت مجمل، او د حاطب ورور حطاب بن الحارث، او د حطاب بي بي فكيه بنت يسار، معمر بن الحارث، سائب بن عثمان بن مظعون، مطلب بن ازهر، او د مطلب بي بي رمله بنت ابي عوف، نعيم بن عبدالله چې په نحام يې شهرت درلود، عامر بن فهيرة، خالد بن سعيد بن العاص، د خالد بي بي امينه بنت خلف، حاطب بن عمرو، ابو حذيفه بن عتبة بن ربيعه، واقد بن عبدالله، د بكر بن عبدالمطلب زامن هر يو خالد، عامر، اياس، عمار بن ياسر، صهيب بن سنان رومي^(۲) رضي الله عنهم د اسلام پاک مقدس او مبارک دين ته په خوشحاله خوشحالي غاړه کېښوده.



په ښکاره توګه اسلام ته رابلنه

له تېر پړاو څخه وروسته په اسلام کې نارینه او زنانه په ډلو ډلو ننوتل، په دې پړاو کې د مکې په ټول قلمرو کې د اسلام نوم زمزمه کېده.

نبي کریم ﷺ ته الله پاک په راستولي دين د څرګندولو او ښکاره دعوت د پېل امر وکړ.

نبي کریم ﷺ ته الله پاک راستولی دين درې کاله په پټ او سرې دعوت مخ په وړاندې بوت، تر دې چې الله ورته د دې ایت په نزول د جهري دعوت امر وکړ ﴿فَأَصْدَقَ بِمَا تُؤْمَرُ وَأَعِضَ عَنِ الْمَشْرِكِينَ﴾^(۳).

او الله پاک ورته و فرمايل: ﴿وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ﴾^(۴) وَأَخْفِضْ جَنَاحَكَ لِمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ^(۵).

(۱) په مکه کې نبي کریم ﷺ د دې صحابي په کور کې اسلام ته پټه بلنه پېل کړه چې په صفا کې يې موقعيت درلود، چې کله د عمر رضي الله عنه په ايمان راوړنې شمېره څلويښتو ته ورسېده، بهر راووتل.

(۲) صهيب رضي الله عنه په اصل کې خپله عربي دی خو روميانو د کوچنيتوب په مهال غلام کړی و، هلته په بنو کلب کې يو سړي واخست او ازاد يې کړ، حديث کې هم راځي (صهيب سابق الروم) د روم لومړنی مسلمان صهيب دی. هيره دې نه وي چې حديث مرسل دی.

(۳) سورت حجر: (۹۴). ژباړه: تا ته چې په څه امر کېږي هغه ښکاره کړه، او له مشرکانو نه مخ واړوه.

(۴) سورت شعراء: (۲۱۴-۲۱۵). ژباړه: خپل نږدې خپل خپلوان وپرو، او کوم مومنان چې دې پېروي کوي ورته

د مخکنې عادت سره سم نبي کریم ﷺ یوه ورځ د خپلو ملګرو په شمول د مکې د غرونو په ناونو کې لمونځونه ادا کول و د مشرکانو له پلوه څو نفرو مسلمانان د عبادت د ادا کولو په مهال ولیدل، دغه عبادت یې له سترګو بدي راغی تر دې چې له کپرو نسکورونه وروسته یې مسلمانانو ته د شخړې او راپرزولو لاسونه اوږده کړل، سعد بن ابی وقاص رضي الله عنه ورپکې یو مشرک داوین د ژامې په غاښ ووهو او په سر یې تپي کړ او وینه ورڅخه روانه شوه، لومړی سعد بن ابی وقاص رضي الله عنه دی چې په اسلام کې یې له مشرک څخه وینه بهولې ده.

نبي کریم ﷺ چې کله هم اسلام ته ښکاره بلنه پېل کړه، تر هغه ورته خپل قوم په بده ونه کتل چې تر څو یې د هغوی باطل معبودان په واز کوي او په ډېرې اتلولۍ سره په حقيقي نیمګړتیاو یاد کړل، د نبي کریم ﷺ د دعوت سره دغه ګړۍ مشرکانو د خپلو معبودانو په تایید کې د نکارت، حسد او عداوت او د تربګنۍ لمحات پېل کړل، د مسلمانانو پر خلاف یې سخت غبرګون وښود، ډېر کم او د ګوتو په شمېر مسلمانان وو چې د اسلام د پټ ساتلو له کبله د مشرکانو له زیان څخه په امان کې وو.

ابو طالب چې د نبي کریم ﷺ خپل شقيق تره دی، د مسلمانانو د رېږولو د لړې پېل پرې بده اغېزه وکړه، د اسلام منلو پرته یې د نبي کریم ﷺ دفاع او محافظت، او د هغه د دعوت تایید په ډاګه کړ، کله چې قریش وپوهېدل چې ابوطالب اگر که اسلام ته غاړه هم نه ږدي او نه به یې کیږدي خو دغې ستونزمنو حالتونو یې د نبي ﷺ او د هغه د ملګرو په اړه زړه نرم او د دلسوزۍ اظهار کوي، او د محاکمې لپاره یې مونږ ته هیڅکله هم په لاس نه راکوي، د یو وفد په شکل د ابو طالب په حضور کې عارض شول او ورته یې وویل: قدرمند ابوطالبه! ته ډېر ښه پوهېږې چې ستا وراره زمونږ معبودانو ته کنځاوې کوي، زمونږ دین نیمګړی بولي، زمونږ د بچو او په ځانګړي توګه د ځوانانو ذهن او فکر تخریبوي، زمونږ پلرونه او نیکونه ته بې لارې او خطا شوي وايي، یا خودا چې د وراره د ژبې واګې دې په خپلې ولقه کې راوله، او یا زمونږ او د هغه له منځ څخه په کناره شه تر څو مونږ او هغوی سره پوهه شو.

ابوطالب ورته ډېرې ښې خبرې وکړې او په شریفانه انداز یې د هغوی پوښتنې ځواب کړې، تر دې چې د مشرکانو وفد ستون شو.

نبي کریم ﷺ هم هغسې خپل دین ته دعوت په څرګند ډول بې له کوم ځنډ څخه په زیاته چټکۍ سره روان کړی و، تر دې چې خبره سره پخپلو کې بدله شوه، خلکو له یو بل سره تربګني او کینه شروع کړه، او له یو بل څخه په جدایی او خپلولۍ شکولو هم رضا او خوښ شول.

قریش سره پخپل منځ کې د نبي کریم ﷺ د کلکې مقابلي شعارونه زمزمه کول، او یو بل به یې ورسره په مقابلي کولو هم ناز وو.

خپل اړخ تیت کړه.

قریش یو ځل بیا د ابوطالب په حضور کې عارض شول، او ورته یې وویل: په مونږ کې ته د ډېر عمر، د قدر او احترام، او د لوړې رتبې څښتن یې، په مخکنۍ ناسته کې مو درته وړاندېز وکړ چې وراره دې له مونږ څخه په قابو کې راوړه، تر ورسه دې وراره له مونږ څخه قابو نه کړ.

له دې څخه وروسته لوړه په رب لایزال چې زمونږ د ځوانې طبقې د ذهنیت په تخریب او پلرونو ته کنځاوې نه شو زغملای، زمونږ معبودان په نېمگړتیاو یادولو باندې نور مونږ هم له قابو څخه وتلي یو.

یا خودا چې له دې وروسته دې د وراره د ژبې مهارت ولکې لاندې راوړه، او یا هم د وراره په شمول دې ټوله کورنۍ د غوڅې پرېکړې په خاطر د جنگ مهډان ته راوباسه، تر څو یوه ډله تر اخره د مرگ او ځاني زیان له پراو څخه ووځي.

د خبرو د اورېدو سره سم ابوطالب د نبي کریم ﷺ پسې استازی واستو چې پخپل ځان او ما باندې نور ورحمېره، ستا اړوند راته قریشو دغسې کړې نسکورې او لوړې ژورې وویلې، د ستونزو ستړیاو په حالت مې نور مه مجبوروو چې سرښندنه پرې زما له توانه بهر ده.

د خبرو د اورېدو سره سم نبي کریم ﷺ گومان وکړ چې شاید کاکا یې قریشو ته لاس په لاس ورسپاري، تر دې وروسته ورسره کېدای شي د مرستې لاس وا نه اړوي، هغه ته داسې وېرېښېدل چې کاکا یې نور د مزید کومک توان نه لري.

نبي ﷺ ورته وویل: ای کاکا! لوړه په رب کائنات.. که لمر راته په بنۍ لاس او سپوږمۍ راته په کین لاس کې کېږدي، تر هغه پورې اسلام ته دعوت نه پرېږدم چې یا خو داسلام پلوشې خپرې شي او یا یې زه په دعوت کې په مرگ او مړینه قرباني شم.

بیا ترې نبي کریم ﷺ په ژړا روان شو.

ابوطالب پرې غږ پورته کړ چې وراره! لږ خوا ته مې راشه! نبي ﷺ ورته رانږدې شو، ابو طالب ورته وویل: پورته شه او چې اسلامي دین په دعوت کې درته څنګه اسلوب پسند وي په کار یې واچوه، هېڅکله دې مرگ ژوبلې ته نه شم ورکولی.

قریش چې کله وپوهېدل چې ابوطالب ورته کله هم نبي کریم ﷺ په لاس نه ورکوي، د ابوطالب سره یې د دښمنۍ او ورسره د مړي ژوندې په پریښودلو سره یوه خوله شول.

د بیا ځل لپاره یې ورته عمارة بن الولید واستو او ورته یې په یو اواز وویل: عمارة بن الولید چې په گردو قریشو کې د ډول ډال او د ښکلا، د زور او زبردستی په باب کې نظیر نه لري، تا ته به یې د نبي کریم ﷺ په بدل کې په ځوي ولی درکړو، او ستا وراره راته وسپاره چې ستا او

ستا د پلرونو د پاتې دين كلك مخالفت كوي، له بلې ننگا نه يې د قريشو د قوم او قبيلې زور او ځواك هم اوبه كړې، د نوي راتوكېدلي نسل ذهنيته يې په بل پلورهي كړې، مونږ ته راکړه ترڅو يې مونږ مړ كړو، سړي به د سړي په بدل كې واخلي.

ابو طالب ورته وويل: ډېره بده او ناوړه خبره مو وكړه، تاسو به راته خپل بچي په دې خاطر راكوي چې ستاسو لپاره ورته وده وركړم او خپل ځوي به تاسو ته د وژنې لپاره درسپارم!! په الله قسم چې دغه كار خو به هېڅكله هم ونه كړم.

مطعم بن عدي وويل: ابو طالبه! په رښتيا هم چې خلكو درته ډېره ښه خبره وكړه او نېكه مشوره يې دركړه، په دغې كار سره ټول قوم تا د دريښنې ستونزې څخه خلاصوي، خو هېڅ هېڅ خبره هم نه مني!

ابوطالب ورته وويل: لوړه په رب لايزال چې سمه دمه مشوره يې نه ده راکړې، ته او ټول قوم خو ما ته د رسوايي او د شرم او عار پېټې راپه سروئ، ولاړ شئ خپل چل ول او زور ځواك مو وازموي.

د مشرکينو دغه جرگه هم درې ورې او رېز مريز شوه، د خونړيزو معرکو او د ژبو تاو تر پخوالي له ډډ څخه د انتقام او بېرته د کافر کېدنې نامراده هيلې راپورته كړې، قوم سره پخپل منځ كې نژدې د تورو او ډانگ په خوله خبرې پيل كړې وې.

خپل منځ كې سره مشرکانو يو بل په دې وهڅول چې بايد هر يو بايد له خپلې قبيلې څخه مسلمان شوي وگړي د برېښو او ځورونو له لارې بېرته مخکني دريځ ته راپه شا كړي، خو الله پاک له دغې دردونکې لړي څخه نبي کریم ﷺ د خپل تره ابوطالب په وجه بچ اوسالم پاتې كړ.

د نبي کریم ﷺ پر ضد د قريشو ځغلنده لړي چې کله هم د ابوطالب تر سترگو شوه، بنوهاشم او بنو مطلب يې د خپل ځان په تاييد کې د نبي ﷺ د ناخوشگوارو مصيبتو د لړي څخه د بچ کولو غوښتنه وکړه، هغه وو چې ټول يې د دفاع لپاره ترڅنگ ودرېدل، او د لوی اسلامي دښمن ابو لهب پرته يې نورو ټولو غوښتنه قبوله کړه.



د قران کریم اړوند د ولید بن مغیره درېج

ولید بن مغیره چې په قريشو کې د زيات عمر څښتن و، د قريشو مشرتابه طبقه خلک يې ځان ته راغونډ کړل، او ورته يې وويل: دا چې وسمهال د حج دوران رانږدې شو، شايد د عربو

د قبيلو خېل خېل ډلې خلك مكې ته راشي، د هغوی له راتگ څخه وړاندې هغوی پخپله د نبي كريم ﷺ اړوند ټولې خبرې او د نبوت دعوه اورېدلې ده، مخکې له دې چې د مكې داخل ته دغه قبيلې او کورنۍ راننوخې، د نبي ﷺ په هکله سره خبره يوه کړي، تر څو راغلو خلکو ته ستاسو خبرې د يو بل تکذيب ونه کړي، او يا هم سره خبرې خپل منځني تضاد ونه لري.

ټولو ورته وويل: د نبي ﷺ پر ضد د يکجهتۍ لپاره ته راته درېځ غوره کړه.

وليد بن مغيره وويل: نا بلکې تاسو يې غوره کړئ او زه به يې اورم.

هغوی وويل: ټول به وايو چې دا کاهن دی.

وليد وويل: کاهن ويل وورته درست نه دي، مونږ کاهنان ليدلي دي، قران نه د هغوی د گنگوسي په څېر دی او نه يې د سجعي په څېر.

هغوی وويل: بايد بيا ورته ليونی ووايو.

وليد: ليونی ويل ورته هم سم نه بريښي، مونږ ليونيان ليدلي دي، قراني اسلوب نه خو وسوسې ته ورتوالی لري، او نه پاگلتوب باسري ده.

هغوی وويل: راغلو خلکو ته به يې په شاعر و نوموو.

وليد وويل: شاعر هم نه دی، د شعرونو ټول ډولونه مونږ پېژنو، قران د شعر يوه نوعه هم نه ده.

قریشو وويل: ساحر به يې وبولو!

وليد وويل: ساحر ويل ورته هم کړه خبره ده، مونږ د ساحرانو سحر، دم دورهي او د هغوی چوپ شوب ليدلی او اورېدلی دی، سحر هم نه دی.

قریشو وويل: ابو عبد الشمس!! څه بايد ورته وويل شي؟

وليد: قسم په الله چې خبرې يې خوږې او شکرې دي، گویا که اصل يې د کجوري تنه ده، او ځانگې يې مېوه دارې دي، که راروانو حاجيانو ته مو د قران اړوند هر څه وويل، هغوی پوهيږي چې ستاسو خبرې هيڅ بنسټ نه لري.

چونکه جادو ورته ويل نژدې خبره ده چې قران ورور له ورور نه، له قوم نه، له کورنۍ نه، او حتی له بنځې څخه په بله روانوي.

له دغې غوندې وروسته خواره واره شول او د خلکو په ټولنيز تگ ځايونو کې کښېناستل او حج ته راروانې قافلې به يې د محمد ﷺ او د هغه له اسماني دين څخه زړه توري کول، او په ځان ژغورنې به يې ورڅخه هر حاجي هڅوو.

هغه و چې د وليد بن مغيرة په باره كې الله پاك دا ايتونه نازل كړل: ﴿ذَرْنِي وَمَنْ خَلَقْتُ
وَجِيدًا ۝۱۱ وَجَعَلْتُ لَهُ مَالًا مَمْدُودًا ۝۱۲ وَبَيْنَ شُهُودًا ۝۱۳ وَمَهْدَتْ لَهُ تَمَهِيدًا﴾^(۱).

وليد ورزده كړې مفكوره به دغې گمارل شوو خلكو د وخت حاجيانو ته وروړاندې كوله او د حج
په دغې موسم كې په ټوله عربي نړۍ كې د نبي كريم ﷺ او د هغه دعوت زيات شهرت تر لاسه كړ.



نبي ﷺ ته د قريشو زيان رسونه

د نبي كريم ﷺ او د قريشو تر منځ د اسلامي دعوت پر خلاف رامنځ ته شوی اخ او ډب
لا مخ په زياتېدو و، قريشو د مزید تخريب لپاره خپل نوي راتوكيدلي ځوانان د نبي ﷺ او
د مسلمانانو پسې د خدا بقاء، د اذيت او زيان رسونې لپري په توندولو نور هم و هڅول، د
خنداگانو تر څنگ به يې په نبي ﷺ د ساحر، كاهن، ليوني، او د شاعر اوازونه كول.

د قريشو پخپل كفر او درېځ كلك مقاومت او په اسلامي دين باندې بې بنسټه تور لگولو د
نبي ﷺ د هغوی په بوتانو د عيب لگونې په مهم كې هېڅ سستوالی رانه وست.

عبدالله بن عمرو بن العاص وايي:

د حجر اسود سره نژدې د قريشو مشرتابه ټول راغونډ شوي وو، زه هم ورغلم، خپل منځ كې
يې سره نبي ﷺ راياد كړ چې د دې سړي د دين په راوړنې خو مونږ دومره صبر او زغم هېڅ
چرته او هېڅ چا ته نه دی كړی، زموږ ځوانه طبقه يې بې لارې كړل، زموږ ټول معبودان يې
په ډېرو بدو ردو ياد كړل، په رښتيا هم چې له ډېر زغم څخه مو كار واخست.

هغوی لا په خبرو اترو بوخت وو چې نبي كريم ﷺ نابېره د كعبې په لور راغی، حجر اسود
يې ښكل كړ، له كعبې څخه يې طواف پېل كړ خو چې د ناستو خلكو په مجلس كله هم تېرېده
ټولو ورته ردې بدې وويلې.

عبدالله بن عمرو بن العاص وايي:

ما يې په مخ كې د خفگان اثرات وليدل.

د دوهم ځل لپاره چې د طواف په حالت كې بيا په مجلس تېرېده بيا يې ورته ردې بدې
وويلې، ما يې په مخ د بدو خبرو اثرات بيا وليدل، د دريم ځل لپاره يې ورته بيا ردې بدې

(۱) سورت مدثر: (۱۱-۱۴) ژباړه: ما او هغه سره پرېرېده چې ځانله مې پېدا كړی دی، او ډېر مال او دولت مې هم
ورکړی دی، حاضر (شته) بچي مې هم ورکړي دي، او ډېره پراخې مې پرې راوستې ده.

وويلي، هغه ورته ودرېد او ورته يې وويل: په هغه رب مې دې قسم وي چې زما روح يې په لاس کې ده، تاسو ته مې ذبحه^(۱) (حلالکه) راوړېده.

د دې خبرې د اورېدو سره سم ټول داسې چوپ چاپ او ټيټ سرونه کښېناستل گويا که په سرونو يې مارغان ناست دي.

هغه خلک چې چا ورته په اذيت رسونه کې نازيبا او ناوړه کلمات استعمالول، دغه مهال يې د نبي ﷺ د غصې د ټيټولو لپاره بنايسته او له سپړتوب څخه ډک کلمات وړاندې کړل، تر دې چې زيان رسونکو قريشو ورته خپله ويل چې: ابو القاسم! څه خير دی، لوړه په خداي چې ته هيڅ جاهل نه يې.

د نن په څېر سبا سره بيا راټول شول، زه هم ورسره ناست وم خپل منځ کې يې سره وويل: پرون مو ځان هم بې عزته کړ او هغه مو هم په خبرو غصه کړ، هغه چې د غصې په حالت کې تاسو په بده لهجه ياد کړئ ولې مو پرېښود؟!

څه گوري چې نبي کریم ﷺ بيا راغی، ټولو پرې لکه د يو سړي په شان د زبان درازی دروازه بېرته کړه، څلور اړخه ترې ودرېدل او ورته يې وويل: هغه زمونږ په معبودانو او دين باندې د نيمگړتياو تورونه نه لگوي؟

نبي ﷺ ورته وويل: هو، هغه زه يم.

عبدالله بن عمرو بن العاص وايي: يو مې وليد چې له گروانه يې ونيو، دا چې ابوبکر رضي الله عنه يې شاته ولاړو، په ژړا کې يې ورته وويل: «أَفَتُلَوِّنُ رَجُلًا أَنْ يَقُولَ رَبِّيَ اللَّهُ»^(۲) له دې لرې وروسته ترې ټول قريش بېرته ستانه شول.

نبي کریم ﷺ ته دا د قريشو د زيان رسونې او تکليفولو هغه درمند حالت و چې ما پخپلو سترگو ورڅخه بل درمند حالت نه وليدلی.



د حمزه رضي الله عنه اسلام

د بنو اسلم له قبيلې څخه راته يو هوښيار او عقلمند مسلمان د حمزه رضي الله عنه د اسلام اړوند وويل:

د صفا په مقام کې ابوجهل نبي کریم ﷺ ته سپورې ستغې وويلې، د نبي کریم ﷺ په ر اورې اسلامي شريعت يې د نيمگړتياو او حيوانيت تورونه پورې کړ، هغه څه يې ورته وويل

(۱) د هلاکت نه کنايه ده، معنی: که دين ونه منی هلاک به شی.

(۲) سورت غافر: (۲۸). ژباړه: ايا تاسو داسې څوک وژنئ چې وايي زما رب الله دی؟

چې نبي کریم ﷺ پرې ډېر بې دمه او خفه شو، خو نبي کریم ﷺ ورته هېڅ هم ونه ویل، د ابوجهل ټولې سپکې سپورې د عبدالله بن جدعان وینځې واورېدې، ابوجهل د خپل ناپاکه مهم وروسته کعبې ته نزدې د قریشو په غونډه کې شامل شو.

حمزه رضي الله عنه چې د ظلم پر ضد غچ اخستنه کې خورا مشهور و، او په قریشو کې هم باعزتو او قوي نوی تازه ځوان و، له بنکار څخه د راستنېدو په حالت کې توره او لینده یې هم هغسې په گروان ځړولې وه، چې کله به هم له بنکار څخه راستون شو نو د قریشو د مجلسونو حضور او حال احوال به یې اخستل، نبي کریم ﷺ دغه مهال بېرته کور ته ستون شوی و، خو د حمزه رضي الله عنه لومړی لینده او کتنه د عبدالله بن جدعان د وینځې سره وشوه، هغې ورته وویل: ای ابو عماره! ستا له راتگ څخه لږ څه وړاندې ابو الحکم^(۱) ستا وراړه محمد ﷺ ته سپکې سپورې او کنځاوې وکړې، هغه دلته ناست و، او ابو الحکم یې په دین او شریعت تورونه او الزامونه ولگول، او ستا وراړه ورته هېڅ هم ونه ویل، د پوره خاموشیا په حالت کې کور ته ستون شو.

چونکه الله پاک د حمزه رضي الله عنه د کرامت او اسلام قبلولو اراده کړه (وینو یې د انتقام الهام پورته کړ، غضب او غصې یې رنګ تغیر او بدل کړ) له روغ بر لپاره د هېڅ چا سره ونه درېد او نه تم شو، تر څو ځان ابو جهل ته ورسوي او انتقام ترې واخلي.

حمزه رضي الله عنه مسجد ته ننوت، څه گوري چې ابو جهل د بنو مخزوم په مجلس کې په عزت سره ناست دی، دی په اس سپور د ابو جهل په سر ودرېد او سر یې ورله په ډال پرهاړ پرهاړ کړ (په لوړ ویرونکي اواز یې ورته) وویل: ته محمد ته کنځاوې کوې او حالانکه زه یې په دین کلک ولاړ یم، که رښتیا دریکې غیرت وي له ما څخه دې د سر د پرهاړونو بدل واخله.

د بنو مخزوم حاضرین د حمزه رضي الله عنه خوا ته د انتقام اخستنې لپاره ورپورته شول، ابو جهل ورته وویل: ابو عماره پرېږدئ، خیر دی ما یې هم وراړه ته ډېرې ناروا سپکې سپورې ويلي دي، دا جریان د حمزه رضي الله عنه لپاره د نبي کریم ﷺ په پېروي تمام شو.

د حمزه رضي الله عنه اسلام راوړنې جریان چې کله د قریشو غوړونه وسکونډل، قریش وپوهېدل چې وس محمد ﷺ په مکه کې په قوت پیاوړی شو، هغه و چې په زیان رسونې کې ورته څه نا څه نه بلکې ډېر خفت راغی.



د نبي کریم ﷺ په راوړي شریعت کې د عتب بن ربیع فیصله

زه داسې خبر شوی یم چې:

(۱) ابو الحکم د ابوجهل اسم کنیه وه، او خپل نوم یې عمرو بن هشام بن مغیره بن عبدالله بن عمر بن مخزوم دی.

عتبه بن ربیعہ چې یو مشرتابه و، یوه ورځ د قریشو په مجلس کې ناست و، او ویویل -دغه مهال نبي کریم ﷺ هم په مسجد کې یواځې ناست و- زه د محمد ﷺ سره کېنم، خبرې اترې ورسره کوم، کېدای شي څه خبرې ومني، که څه یې خوښ ورته به یې ورکړو، گټه به دا وکړو چې زمونږ معبودان به په سپکه نه یادوي.

عتبه دا خبرې هله وکړې چې حمزه رضي الله عنه په اسلام مشرف شوی و، ورځ تر بلې هم د مسلمانانو شمېر مخ په زیاتېدو وه.

ټولو قریشو ورته په یو اواز وویل: ولې نه، ورشه، د روغې جوړې اړوند ورسره خبرې تبادله کړه.

عتبه بن ربیعہ یې تر څنګ کښېناست او ورته یې کړه:

-: وراره: په قریشو کې ستا نسبي مکانت او نور عزت او شرف ته ښه پېژنې، له دغې وروسته تا په خپل قوم کې د داسې دین د بالاترۍ اواز پورته کړ چې د هغوی یو والی دې پرې درې وړې کړ، د هغوی نو شده ځوانان دې یې لارې او بې زاره کړل، د هغو په پلرونو دې تورونه پورې کړ، د ښکې پایلې په خاطر درسره یو څه مذاکرات او درسره خیالات تبادله کوم، کېدای شي ځېنې هغه شیان چې زه یې درته وس یادونه کوم ته یې ومنې او روغې ته سره ورسېږو.

-: نبي کریم ﷺ وویل: تا ته متوجه یم خبرې دې کوه.

-: عتبه: زما گرانه وراره!

-: که ستا له دغې دین راوړنې څخه موخه دا وي چې له مونږ څخه زمونږ شتمني واخلي تر څو په مونږ لوی شتمن شمېر شي هم تیار یو، کولای شو چې خپله شتمني درته راغونډه کړو.

-: که مشري غواړې تا به مونږ د خپلو ځانونو واکدار کړو، ستا سره د خبرې شریکېدو پرته به مونږ هېڅ راز غوڅه پرېکړه نه کوو.

-: که باچاهي غواړې سر د نن نه ته زمونږ ټولوک یې.

-: یا هغه پېرې چې تا ته دغه دین درزده کوي، او ته یې د شړلو هېڅ توان نه لرې، ستا د صحتمندی تر اخرې سحنې پورې به مونږ پخپلو مالونو او شتمنیو ستا تداوي وکړو، کله ناکله پېری په انسان ډېر زور اوري نو تداوي یې هم کېدای شي.

عتبه خپلې خبرې تر پایه ورسولې او نبي کریم ﷺ ورته غوږ اېښی و، نبي کریم ﷺ ورته وویل: ابو الولید: ته له خپلو خبرو څخه وزگار شوي؟

عتبه: هو.

نبي ﷺ ورته وویل: وس یې له ما څخه هم واوړه.

عتبه: سمه ده، وایه.

نبي کریم ﷺ ورته وویل: ﴿حَمْدٌ ۱ تَنْزِيلٌ مِنَ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ۲﴾ كُنْتُ فُضِّلْتُ بِأَيْتِهِ، قُرْءَانًا عَرَبِيًّا لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ۳﴾ بَشِيرًا وَنَذِيرًا فَأَعْرَضَ أَكْثَرُهُمْ فَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ ۴﴾ وَقَالُوا قُلُوبُنَا فِي أَكِنَّةٍ مِمَّا نَدْعُونَا إِلَيْهِ وَفِي آذَانِنَا وَقْرٌ وَمِنْ بَيْنِنَا وَبَيْنِكَ حِجَابٌ فَأَعْمَلْنَا بِمَا نَعْمَلُونَ ﴿۱﴾، یوه حصه یې ورته واوروله، عتبه د نبي ﷺ څخه د سورت په اورېدو سره شاته لاسونو ته تکیه شو او غوږ یې کېښود، سورت کې سجده ته په رسېدو نبي ﷺ سجده وکړه، بیا یې ورته وویل: ایتونه خو دې واورېدل!! وس ته او ستا ضمیر!!

عتبه له اورېدو وروسته د ملګرو په لور رهي شو، ملګرو یې سره پخپل منځ کې وویل: لوږه په رب کریم چې ابوالولید چې څنگه تللی و هغسې رانغی، خو چې کله ورسره کېښناست، ټولو ورته وویل: ابو الولید! ولې؟ څه دروشول؟

عتبه وویل: قسم په الله چې دغسې خبرې مې هېڅ چرته نه وې اورېدلې، او نه مې لیدلې وې!! ای قریشو! قسم په الله چې دغه قران نه سحر دی، نه شاعري ده، او نه کهانت دی، خبره مې ومنئ چې نور د دغه پېغمبر او دیني شعائرو ترمنځ یې مانع واقع نه شی، ما چې ترې څه واورېدل خامخا او هر ورو مرو لوی شان او لوړ عظمت لري، خبره یې ومنئ، که نور عربان یې مد مقابل شول، ستاسو پرته به د بل چا په لاس ومري او که په نورو عربانو برلاسی شو نو د دې زور ځواک به ستاسو زور ځواک وي، د دې عزت او ښکمرغي به ستاسو عزت او ښکمرغي وي.

قریشو وویل: لکه چې ته یې هم د ژبې د تاثیر لاندې راوستې!!

عتبه: نوره ستاسو خوښه چې څه کوی خو زما مشوره همدغه ده.



د نبي کریم ﷺ او قریشو مشرتابه وو ترمنځ په لویه کچه مذاکرات

چونکه اسلام ورځ تر بلې پیاوړی کېده، نشر اشاعت یې په ډېره چټکۍ سره روان و، سړي او ښځې معلوم نه وو خو اسلام ته یې رښتني غاړه ورکوله، قریشو چې د چا په بند او ازار توان درلود هغوی یې بنديان او یا هم ازار کړل.

بیا د قریشو د قبیلې ټول مشرتابه لکه: عتبه بن ربیع، شیبه بن ربیع، ابو سفیان بن حرب،

(۱) سورت فصلت: (۱-۵) ژباړه: حم، دا کتاب د نهایت زیات او بې اندازه ښوونکي ذات له پلوه نازل شوی دی، داسې کتاب دی چې ایتونه یې په نهایت زیات تفصیل سره بیان شوي دي، په عربي کې دی خو د هغه قوم لپاره چې پوهیږي، دا کتاب زیرې او ویره ورکونکی دی، له کافرانو څخه مخ واړوه دوی زیاتره خبره نه اوري، دوی وايي زموږ زړونه په پردو کې دي له هغه څه نه چې ته مو ورته رابلې...

نضر بن الحارث، ابو البختری بن هشام، اسود بن عبدالمطلب، زمعة بن اسود، ولید بن مغیره، ابو جهل بن هشام، عبدالله بن ابي امیه، عاص بن وائل، نبیه بن الحجاج، منبه بن الحجاج، امیه بن خلف د لمرپوتو وروسته د کعبې تر څنګ راغونډ شول، او خپلمنځی خبرې یې شروع کړې چې تاسو محمد ﷺ ته یو ځل بیا استازی واستوی، د بیا ځل لپاره ورسره خبرې اترې وکړی، په دې خاطر که بیا کومه ناخوشگواره پېښه رامنځ ته شي تاسو به معذور وگڼل شی.

د لومړي ځل لپاره یې وریسې استازی ولیږدوو چې د قریشو ټول معزز هستی درته د مذاکراتو لپاره دعوت درکوي او راشه، نبي کریم ﷺ له ځنډ پرته په ډېره چټکۍ راغی، هغه داسې اټکل کړل چې گنې کېدای شي هغوی ټول اسلام ته د غاړې ورکولو اراده کړي وي او نور له سرغړونې څخه په ډډه خوښ دي.

نبي کریم ﷺ د دغو مشرانو اسلام د ترخو شیبو لحظات تېرول تر څو له ضرر او زیان څخه یې نور په کناره شي.

نبي کریم ﷺ یې تر څنګ کښېناست، ټولو ورته وویل: د څېنو خبرو اترو لپاره مو تا پسې استازی درواستو، قسم په الله چې د عربو په گرد قوم کې مونږ داسې څوک نه دی لیدلی چې په خپل قوم او قبیلې هغه لوبې وکړي لکه تا چې وکړي!!

یوگونه او متحد قوم دې ریښې ریښې کړ، پلرونه دې راله وکنځل، زمونږ په دین دې د بطلان تورونه پورې کړل، زمونږ گران معبودان دې په سپکه یاد کړل، زمونږ نوي غوټکي هلکان دې بي دینه او بي مینې کړل، د دنیا پر مخ چې څومره زړه بدې کارونه دي تا زمونږ ترمنځ واقع کړل، که په دغه دین ته مالیت غواړې له خپلې شتمنی څخه به درته ستا په خوښه معلومه برخه راغونډه کړو، زمونږ ترمنځ به ته ډېر مالداره شي، که عزت او شرف غواړې نو د مشرۍ واگې سر له اوسه په لاس کې درواخله، که باچاهي غواړې ته زمونږ باچا یې، که در زده کونکی پېری دې درباندي ستا له توان نه بهر غلبه کړي وي نو حتی الامکان به درله تداوي هم وکړو، تر څو روغ رمت شي، او یا هم مونږ درباندي معذور وگڼل شو.

نبي ﷺ ورته وویل: زه په هغې رنځونو ککړ نه يم چې تاسو مې پرې تورنوی، زه ستاسو شتمني، شرف او عزت، په تاسو مشري کول بیخي زما د دعوت موخه نه ده، الله پاک زه تاسو ته د اسماني استازي په توگه رالیږلی يم، ما ته یې د دلیل لپاره کتاب راکړی دی، تر څو په جنتونو درته زیري او عذابونو څخه مو وډاروم.

ما تاسو ته پند او وعظ وکړ، ستاسو د نېکمرغه ژوند تلاش مې وکړ، د الله پاک پیغامونه مې دروړسول، که زما نصیحتونه مو قبول کړی او دین ته مو غاړه ورکړه، دغه مو دنیوي او اخروي برخه ده، او که مو ورڅخه سرغړونه وکړه تر هغه به زغم او صبر وکړم تر څو زما او ستاسو ترمنځ د الله پاک غوڅه پرېکړه راشي.

قریشو وویل: محمد! که ته زمونږ یوه غوښتنه هم نشي منلای، نو په دې خوښه پوهیږې چې په ټولو خلکو کې مونږ د کورونو په لحاظ تنگ، د اوبو په لحاظ تېري او نار نهريو، ژوند مو هم له هر چا څخه ناکاره دی، هغه رب چې ته یې مونږ ته راستولی یې ورڅخه وغواړه چې له مونږ څخه غرونه وڅوڅوي، زمونږ تنگستیا پراخه کړي، د شام او د عراق په څېر دې په مکه کې هم نهرونه او د اوبو چینې روانې کړې، زمونږ وفات شده پلاران او په ځانگړي توگه (قصي بن کلاب) را ژوندی کړي، دا چې قصي بن کلاب رښتني هستی وه تر څو ستا د رسالت تایید وکړي او مونږ دې هم د رسول په نوم وپېژنو، مونږ به ورڅخه وپوښتو چې ایا د ده دعواگانې حقیقت لري او که نه؟

که زمونږ غوښتنې دې په رښتیا وځوابولې، را ژوندي شوو مړو دې دعوت تایید کړ، مونږ به د الله پاک په وړاندې ستا مکانت او رتبه وپېژنو چې ته یې په رښتیا راستولی یې.

نبي کریم ﷺ ورته وویل: زه تاسو ته د گوني امورو د بدلون لپاره نه يم راستول شوی، زه درته الله پاک په هغه څه راستولی يم چې مې درته ښوولي دي، او د الله پاک پېغامونه مې تاسو ته در ورسول، که تاسو د الله پاک پېغامونه ومنئ دغه به مو د دنیا او اخرت د ښکمرغی برخه او حصه وي، او که زما دعوت ته مو شاه کړه، زه به د خپل ځان او ستاسو ترمنځ د الله پاک د غوڅې پرېکړې زغم وباسم.

قریشو وویل: که زمونږ غوښتنې دې له توان څخه بهروي بیا نو د الله پاک څخه د ملائکې غوښتنه وکړه تر څو ستا دعوت راته تایید کړي، ستا پر ځای راته هغه د دعوت لړې پېل کړي. ته دې له رب څخه وپوښته چې هر ورو تا ته په مکه کې بې مثاله ملنې، باغونه، د سرو او سپینو زرو خزانې درکړي تر څو په بازار کې د خپل رزق طلبی پرېږدې او د نیک سم دم د ژوند نوی اغاز پېل کړې.

ته خو هم زمونږ په شان په ښارونو او بازارونو کې د پلور پېر جريانونه لرې، چې څنگه مونږ د ښه ژوند تلاش کوو ته یې هم کوې، خو که غیبي گټه وټه دې هم کله راته وښوده مونږ به د الله پاک به وړاندې ستا رتبه وپېژنو چې ته په رښتیا د الله رسول یې.

نبي ﷺ ورته وویل: زه کله هم له الله پاک څخه دغسې غوښتنې نه کوم،

او نه درته د دغې کارونو په شته کولو رالېږدول شوی يم، زه درته الله پاک په جنت د زيري ورکولو او له دوزخ څخه په وېرې ورکولو راستولی يم، که زما دين مو ومنو دغه به مو دنيوي او اخروي سعادت وي، او که مو سرغړونه وکړه نو د الله پاک د غوڅې پرېکړې انتظار به وباسم.

قریشو ورته وویل: که دا هم نه منې نو بیا راباندې اسمان توکړې توکړې راوغورځوه، ځکه چې ته وایي چې زما رب چې څه وغواړي کولی یې شي.

نبي کریم ﷺ ورته وویل: هو چې د الله پاک خوښه شي هم دغسې به وکړي.

قریشو ورته وویل: ایا ستا رب ته د دې علم نشته چې مونږ ستا د راوړي دین اړوند تا سره ناستې پاستې او ستا سره مو د مذاکراتو لپري پېل کړېده؟

ستا نه مو د څه شمېر شیانو غوښتنې وکړې مونږ پرې ډېره ښه پوهیږو چې د یمامې رحمان^(۱) تا ته د دې دعوت ښوونه کوي، او هغه دې په دې دعوت باندې روزي، تر هغه دې نه پرېږدو تر څو دې له منځه یوسو او یا هم مونږ له منځه لاړ شو.

ځېنو قریشو وویل: مونږ خو د ملائکو عبادت کوو او ملائک د الله لویڼه دي.

ځېنو نورو وویل: تر هغه درباندي د ایمان راوړنې اقرار نه کوو چې تر څو الله پاک او د هغه ملائک راته خپله نه وي راغلي.

نبي ﷺ د دې خبرو په اورېدو سره ودرېد او روان شو، عبدالله بن ابی امیه بن مغیره^(۲) چې د نبي ﷺ د پلار له اړخه ترورځوی کېده ورته وویل: محمده! له تا څخه خو قوم ډېر څه وغوښتل او ډېر څه یې درته وړاندې کړل، هېڅ دې ترې هم قبول نه کړل، بیا یې له تا نه د خپلو ځانونو لپاره د ځېنو شیانو غوښتنې وکړې تر څو ستا د رسالت صدق پرې وپېژني، ستا تصدیق وکړي او تا ورته په ښوولې لاړ روان شي هغه دې هم ونه کړل.

بیا یې درڅخه وپوښتل چې ته دې د خپل رب نه د خپل ځان لپاره د ځېنو شیانو غوښتنه وکړه ترڅو هغوی د الله پاک په وړاندې ستا لوړه رتبه او لوي شان وپېژني هغه دې هم ونه کړل.

قسم په الله چې تر هغه درباندي ایمان نه راوړم تر څو اسمان ته په پارڅنگ ونه خپژې په داسې حال کې چې زه درته په تیقو تیقو وگورم، او ته ورته ورسېږي، او بېرته له اسمان څخه په داسې حالت کې راشې چې څلور ملائکې دې په رسالت گواهي ورکړي.

او قسم په الله که دغه کار ونه کړې فکر نه کوم که ایمان درباندي راوړم.

له دغه جریان څخه نبي کریم ﷺ بېرته د کور په لور له درد او غم نه ډک روان شو، هغه په دې سوچ راغلی و چې گنې قریش اسلام ته غاړه ږدي، او دې ورڅخه برخلاف نورې تېرې پاتې واورېدې.

(۱) د یمامې رحمان به د جاهلیت په دور کې (مسيلمه بن حبيب الحنفي) چې په مسيلمه الکذاب شهرت لري، ویل کېده.

(۲) ده بیا د مکې له فتحې نه مخکې ایمان راوړ.

د ابو جهل غبرگون

نبي کریم ﷺ چې کله د قریشو له مجلس څخه و کوچېد، ابو جهل وویل: وس خو ټول وپوهیدئ چې محمد هم هغسې پخپل درېځ کلک ولاړ دی، زموږ معبودان په سپکه یادوي، زموږ دین نیمګړی بولي، زموږ ځوانه طبقه یې بې لارې کړل، زموږ پلاران یې وکنځل، زما دې په الله قسم وي چې سبا به د ځان سره دومره وزن دار تره (ګټه، تیګه) چې زه یې خپله د اوچتولو توان نه لرم راوړم، او چې کله محمد سجده وکړي، په سر به یې پرې ووهم، که تاسو مې دفاع کوئ او که نه یې کوئ خوښه مو، خود بنو عبد مناف لاس دې ښکته پورته خلاص وي چې څه کولای شي خپل زور دې وازموي.

قریشو وویل: هېڅکله به دې ورته د غچ اخستنې لپاره پرې نه ږدو، زړه چې دې څه غواړي هغه وکړه.

د سبا د ورځې د سهار په مهال قریش په دې ننداره دي چې ابو جهل د نبي کریم ﷺ سره څه څه کوي؟

نبي کریم ﷺ د خپل عادت سره سم راغی او دغه ګړۍ قبله شام ته وه، د حجر اسود او رکن یماني ترمنځ ودرېد، قبله یې د ځان او د شام ترمنځ راوسته، نبي کریم ﷺ د لمونځ په کولو پیل وکړ، او قریش هم هغسې د نندارې په حال کې دي، د نبي ﷺ د سجدې کولو په دوران کې ابو جهل درنه تیګه په ډېر تکلیف او مشقت پورته کړه، کوم مهال چې نبي ﷺ ته ورنږدې شو، له وېرې او ډار څخه ورنه تیګه وغورځېده، ټول قریش پاڅېدل او ورته یې کړه: ولې؟ ابوالحکم!! څه دروشول؟

ابو جهل وویل: د پرونی خبرې د رښتیا کولو لپاره زه ور پاڅېدم خو چې کله هم ورنږدې شوم نو د اوبنانو د دارو او وازو خولو او لوړې غړۍ چې ما هېڅ نه وې لیدلې لکه وس چې مې ولېدلې، که راروسته شوی نه وای نزدې وه چې زه یې خوړلی وم.

د نضر بن الحارث واقعه

نضر بن الحارث چې کله د ابو جهل د خولې اقرار واورېد ودرېد او وویل: ای قریشو! وس مهال تاسو داسې ستونزې سره مش او ګریوان یاست چې د بریا توان یې نه لرئ، محمد چې

ستاسو په مخ کې ماشوم راوټوکېد، ټول ترې خوشحاله وئ، په تاسو کې هغه د رښتني گړ دود او د امانت دارۍ سمبول و، خو چې په څڼو کې يې سپين ولگېدل او د اسلام په نوم يې درته دين راوړ نو په ساحر مو ونوموو؟؟ نا، لوړه په رب لا يزال چې ساحر نه دی، مونږ ساحران او د ساحرانو دم دورهي ليدلي دي.

تاسو ورته کاهن وايئ، خو نا لوړه په رب لا يزال چې کاهن هم نه دی، مونږ کاهنان او د کاهنانو گنگوسۍ او په قافيه وزن شوې جوړې سجعي اوريدلي دي.

تاسو يې شاعر بولئ خو نا شاعر هم نه دی، لوړه په رب لا يزال چې مونږ شاعران او د شعر ټول ډولونه ليدلي او پېژندلي دي.

تاسو وايئ ليونی دی خو نا، ليونی او باسر هم نه دی، لوړه په رب لا يزال چې مونږ ليونيان او ليونتوب پېژنو، دا خو نه وسوسې دي او نه گډې وډې خبرې دي.

ای قریشو! لنډه دا چې د ستونزې د حل لارې پلټنه وکړئ، په رب لا يزال قسم چې د ډېرې سترې ستونزې سره مخ یاست.

نضر بن الحارث چې د قریشو لوی شیطان و، د نبی ﷺ پر ضد به يې په عملي میدان کې د ستونزې جوړولو لړې مخ په وړاندې بووله.

نضر بن الحارث چې په (حیره) کې يې د فرس د باچاهانو، د رستم او اسفندیار قيصې يادې کړې وې، چې کله به هم نبی کریم ﷺ خلکو ته وعظ او نصیحت لپاره غونډه دائره کړه، په محکمو امتونو باندې د الله پاک د رالیرلي عذابونو څخه به يې وډارول، خو چې کله به نبی کریم ﷺ له مجلس څخه پاڅېد، پر ځای به يې نضر بن الحارث کښېناست، او خلکو ته به يې ويل: ما ته رانږدې شیء چې زه درته له هغه نه ډېرې ښې او خونډورې خبرې وکړم، او خلکو ته به يې بیا د فارس د باچاهانو، د رستم او اسفندیار قيصې واورولې.

بیا به يې وويل: زما د خبرونه د محمد ﷺ خبرې په څه شي بهتري لري؟

عبدالله بن عباس رضي الله عنهما فرمايي: دنضر بن الحارث اړوند الله پاک په قرانکریم کې اته ایتونه نازل کړي دي ﴿إِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِ آيَاتُنَا قَالُوا سَطِيرُ الْأَوْلِيَّةِ﴾^(۱) په قرانکریم کې چې د اساطیر کلمه په کوم ځای کې هم راشي د نضر بن الحارث اړوند به وي.

(۱) سورت قلم: (۱۵). زمونږ ایتونه چې پرې کله لوستل کېږي دا وايي: دا د محکمو خلکو قيصې دي.



په بي وسه او بي كسه مسلمانانو باندي د مشر كانو زور زياتي

مشركانو د خپلو خپلو قبيلو څخه هغه بي وسه وگړي چې د نبي كريم ﷺ په دېن نوي مشرف شوي وو، هغوي به يې د بند، وهلو او د ولري تندې په سزا ځورول، په سخته گرمي كې به يې د مكې د لمر په تاو گرمه شوې شگه باندي واچول، ځېنو يې وسه خلكو د دغې سختو او ناوړينو له كبله له اسلام راوړني څخه ډډه وكړه، خو ولي نور يې وسه هم هغسي د سختيو په گاللو د اسلام په دين ثابت قدم پاتې شول.

بلال بن ابي رباح چې ابوبكر رضي الله عنه اخستلي او ازادكړي غلام دي د مور نوم يې حمامه وه، خپله ډېر سپين نبتی او ربنتييا په اسلام كلك ولاړو، اميه بن خلف بن وهب بن حذافه بن جمح به د هرې ورځ د ماسپنين په مهال چې لمر به په خپل تاو شگې سرې لمبه كړې، بلال به يې د مكې شكلنې ساحې ته وويست، او په سينه به يې ورته درنه تيگه كېښوده او ورته به يې ويل: لوړه په رب لايزال چې يا خو به دې په دې حالت ساه ووځي تر څو ومري، او يا به بېرته په محمد ﷺ د كفر مخكنې درېځ اختيار وي، بېرته به د لات او عزي د عبادت لومړني لري پېل كوي.

بلال به د وريښو مشكلاتو له ډېرې ځوريدلي انداز وروسته وويل: (احد، احد).

ورقه بن نوفل پرې يوه ورځ تېريده او بلال يې د ځورونې په حالت كې وليد، هغه د (احد، احد) نارې وهلې، ورقه به ورته د مزيدې ډاډگېرني لپاره ويل: بلاله!! قسم په رب لايزال اي بلاله چې الله يو دی يو.

بيا به ورقه بن نوفل اميه بن خلف او د بنو جمح هغه خلكو ته مخ واړو چې د بلال په ځورولو به بوخت وو او ورته به يې كړه: زما دې په الله قسم وي كه بلال مو په دې ځای مړ كړ، نوزه به په دې ځای تبرك ونيسم.

د ورځو نه يوه ورځ ابوبكر رضي الله عنه په لاره روان دی څه گوري چې اميه بن خلف د بلال رضي الله عنه ځورولو ته پونده وهلې ده، ابوبكر رضي الله عنه ورته وويل: ته د دې بې چاره اړوند له الله څخه نه ډارېږي؟ دا استبداد به تر څو وي؟

اميه ورته وويل: دا خو تا بې لارې او بې چاره كړ!! وس يې له مصيبتونو څخه خلاص كړه كنه!!

ابوبكر ورته وويل: ولي نه، ډېره ښه ده، ما سره يې زما په تور غلام تبادله كړه، زما غلام له دې څخه په قد او قامت كې ډېر بهتره دی، او بله دا چې هغه هم ستا په دين دی، زه به هغه دركړم.

اميه بن خلف وويل: سمه ده، هغه مې په دې قبول دی.

ابوبکر وویل: هغه ستا شو، بلال یې ترې واخست او د اخستو سره یې سم دواړه ازاد کړ. وړاندې له دې چې ابوبکر رضي الله عنه مدینې ته هجرت وکړي نور شپږ غلامان یې هم ازاد کړي وو چې بلال رضي الله عنه یې اووم غلام و.

عامر بن فهیره، ام عبیس، زبیر رضي الله عنهم د دې سترگې لږ وروسته یې دیده شوې او رنده شوه، خلکو به ویل: لات او عزى ترې د سترگو دید واخست، زبیر رضي الله عنها به ویل: د کعبې په رب مې دې قسم وي چې دوی دروغ وايي، لات او عزى نه د چا د خیر او نېکمرې مالکان دي او نه د ضرر او زیان، هغه و چې الله پاک ورته بېرته سترگې بینا کړې.

ابوبکر رضي الله عنه (نهدیه) او دهغې لور هم ازاد کړي وو، دا دواړه د بنو عبدالدار د یوې ښځې وینځې وې، دواړه به د تعذیب په خاطر د غنمو وړه کولو لپاره لرې استول، او قسمونه به یې ورته کول چې تاسو دواړه به یې هېڅ چرته ازاد نه کړم.

ابوبکر رضي الله عنه ورته وویل: د سوگند کفارو دې ورکړه.

ښځې ورته وویل: وشوه!! تا په دواړو د فساد او زور زیاتي دوران راوستی دی، وس یې ازاد کړه کنه!!

ابوبکر رضي الله عنه ورته وویل: دواړه په څو پلورې؟

ښځه: په دومره دومره.

ابوبکر رضي الله عنه وویل: دواړه مې په همدغه قیمت شول، ما واخستل، او دا دواړه ازاد دي، بېرته ورته غنم ورکړې چې وړه یې نه کړې.

مور او لور: خیر دی غنم به وړله وړه کړو او وړله به یې ورکړو!!

ابوبکر رضي الله عنه وویل: ستاسو خپله خوښه ده.

د بنو مؤمل په یوه وینځه بله ورځ تېرېده، څه گوري چې عمر بن الخطاب رضي الله عنه یې په څورولو بوخت دی، اخر وهلو ټکولو ستومانه کړه - هیره دې نه وي چې دا وخت هغه مشرک و - خو چې کله به سترې ستومانه شو ورته به یې وویل: په څورولو دې ډېر سترې شوم ځکه درنه قرار شوم.

وینځې به ورته وویل: ځکه خو الله پاک سترې کړې چې له ما څخه قرار شي.

ابوبکر رضي الله عنه ترې د پېرودلو غوښتنه وکړه، ترینه یې واخسته او ازاده یې کړه.

پلار یې ورته یوه ورځ وویل: ابوبکره! زه دې گورم چې ډېر بې وسه او بې توانه غلامان ازادوي، که هرو مرو غلامان ازادوي نو که مضبوط او قوي ځوانان ازاد کړې ډېره به ښه وي تر څو له خلکو دې دفاع وکړي شي او ستا ملاتړ جوړ شي!!

ابوبکر وځوابو چې: زه په دې د الله رضا او خوشحالي غواړم.

تولو بنو مخزوم به عمار د خپل مور او پلار رضي الله عَنْهُمْ په شمول درېواړه دما سپنين په تود او گرم لمر کې په تودو گرمو شگو واچول، دا په دې چې درېواړه مسلمانان وو، نبي ﷺ به ورته ويل: ای د ياسر کورنۍ! کړاونه وزغمۍ ستاسو ځای جنت دی.

د عمار رضي الله عَنْهُ مور سمیه رضي الله عَنْهَا يې په دغې حالت کې شهیده کړ، په داسې حال کې چې هغه په اسلام کلکه ولاړه وه.

ابو جهل فاسق چې به کله هم له يو چا څخه خبر شو چې اسلام ته يې تن ايښی دی، که سړي به کوم کورنۍ شرف او دفاعي ملاتړ درلود په خوله به يې ورته دېرې بدې ردې وويلې چې تا خو د پلار او نيکه دين پرېښود، حالانکه ستا پلار او نيکه دې درڅخه بهتري او غوروالی لري، د اسلام په راوړلو مونږ تا ته يې وقوفه وايو، ستا لاره خطا او ناسمه ده ستا نسبي شرف هم مونږ ته هېڅ ارزښت نه لري.

او که اسلام ته غاړه اېښودونکی به تاجر وورته به يې وويل:

لوړه په رب لايزال چې ستا تجارتي معاملات به له زيان سره مخ کړو، ستا ټوله پانگه به له منځه یوسو.

او که اسلام ته غاړه کېښودونکی به ناچاره، بې وسه او بې کسه و، په نورو خلکو به يې وهو ټکو.

سعید بن جبیر رَحِمَهُ اللهُ فرمايي:

ما عبدالله بن عباس رضي الله عَنْهُ ته وويل: ايا مشرکانو به د نبي کریم ﷺ ملگري په داسې انداز ځورول چې تر څو بېرته يې کفري درېځ ته واړوي؟

هغه راته وويل: هو! په الله قسم چې مشرکانو به يو نفر تر دې حده ووهو او تر دې حده به يې تېری وړی کړ چې د ناستې پاستې هېڅ توان به يې نه درلود، د دغې سختۍ څخه دخلاصون لپاره به يې ورته د کفر وړاندیزونه کول، تر دې پورې به يې ورته ويل چې: ايا له الله پرته د لات او عزی الوهيت ته قائل او که نه؟

تر دې چې گونگټه به يې ورته وړاندې کړه چې له الله پاک پرته دا گونگټه په الوهيت منې او که نه؟

هغه به ورته ويل: هو، د لات او عزی او حتی د گونگټې په الوهيت قايل یم.

دا به يې ځکه ويل چې تر څو ورپېښو ستونزو او ازار کې پرې تخفیف راشي.



حبشو ته لومړی هجرت

نبي کریم ﷺ چې الله پاک پخپله د مشرکانو څخه هم ساتو او ابوطالب يې هم د نبي کریم ﷺ د حفاظت لوی لامل جوړ کړی و، خو ولې نور مسلمانان چې د مشرکانو د زور زیاتي او تودو ترخو څخه په ډېره زیاته نا ارامۍ کې وو، نبي ﷺ وغوښتل چې حبشې ته يې د ارام ژوند لپاره واستوي، او ورته يې وویل: د حالاتو د بڼه کېدو پورې تاسو حبشې ته لاړشئ، د حبشې ځمکه رښتینې ځمکه هم ده او هم يې باچا عادل او منصف دی، د هغه په واک کې څوک په چا ظلم او زیاتي نه شي کولای.

د نبي ﷺ د امر سره سم ځېنې مسلمانان خپل دین د سالم حفاظت او د مشرکانو نه د ورپېښو ستونزمنو حالتونو نه د بچاو لپاره د حبشې په لور گامونه پورته کړ، همدغه د مسلمانانو او په اسلام کې لومړی هجرت و.

له مکې څخه حبشو ته لومړني مهاجرین: عثمان بن عفان او دهغه بي بي رقيه بنت رسول الله ﷺ ابو حذیفه بن عتبه، او د هغه بي بي سهله بنت سهیل، زبیر بن العوام، مصعب بن عمیر، عبدالرحمن بن عوف، ابو سلمة بن عبدالاسد او دهغه بي بي ام سلمة بن ابی امیه، عثمان بن مظعون، عامر بن ربیعہ او دهغه بي بي لیلی بنت ابی حثمه، ابو سبره بن ابی رهم، سهیل بن بیضاء وو^(۱).

حبشو ته هجرت لومړی همدې لسو کسانو کړی دی.

له دې وروسته جعفر بن ابی طالب له مکې څخه حبشو ته د مهاجرت لاره غوره کړه، د جعفر پسې ورځ تر بله خلک په روانېدو شول، څوک دخپلو ښځو او ماشومانو سره لاړل مهاجر شول او څوک له بچو پرته د حبشو په ځمکه مهاجر پرېوتل.

بالاخره حبشو ته له مکې څخه د مهاجرینو ټوله سر شمېرنه درې اتیا سړو ته ورسېده، بغېر د خپلو هغې ورو ماشومانو بچو نه چې یا خو ورسره واړه تللي وو او یا هم په حبشو کې شوي وو.



له حبشې څخه مکې ته بېرته د مهاجرینو راستونې لپاره د قریشو نجاشي ته پلاوي لېږدول

قریش چې کله وپوهېدل چې د نبي کریم ﷺ پیروانو ته د حبشې په ځمکه کې اطمینان او ډېرې سوکالی ژوند ورپه نصیب شو، خپل منع کې سره راټول شول او په دې خبره سره اتفاق

(۱) ابن هشام وايي: په دې خلکو مشر عثمان بن مظعون و.

ته ورسېدل چې بايد نجاشي ته دوه ژبه وراستازي واستوي، تر څو حبشو ته تللي مهاجرين بېرته مکې ته د تعذيب او تنگې سختې محکونو حالتونو ته راستانه کړي.

هغه و چې د قریشو مشوره په عبدالله بن ابی ربیع او عمرو بن العاص بن وائل باندې راغله، ټولو قریشو د نجاشي او دهغه ټولو لوړ پوړو چارواکو ته نایابه او قیمتي ډالی د دواړو استازو په لاس هم واستولې.

د نبي کریم ﷺ بي بي ام سلمه بنت ابی امیه بن المغیره رضي الله عنها وايي:

کله چې مونږ حبشو ته په خیر خیریت ورسېدو، د نجاشي په څېر د بنو اخلاقو سمبول سره مو چم گاونډ شو، د دیني شعیرو په انجامولو به موله هېڅ چا څخه د درد او غم سحنې نه تر سترگو کېدې، مونږ هلته د الله پاک عبادت کوو، نه خو به راته د چا وچورلی تریو و، او نه به د چا د لاسه په زحمت او مشقت کې لویدو.

کله چې قریشو زموږ په سوکاله ژوند خبر شول هوډ یې وکړ چې نجاشي ته دوه تکره خوله ورې هستی د قیمتي او نایابه تحفو په شمول راواستوي، چونکه د مکې اعلی ترین او ښه واردات د څرمنو او پوستکو نه جوړ سازوسامان و، ورته راوړل، په حبشه کې هېڅ لوړ پوړی چارواکی نه و مگر قریشو ورته ارزښتناکې تحفې راستولې وې، قریشو عبدالله بن ابی ربیع او عمرو بن العاص ته د دې لارښوونه کړې وه چې د نجاشي سره د خیالاتو له تبادلې وړاندې هرو مرو مذهبي مشرانو سره وگورئ، او تحفې ورته لاس په لاس ورکړئ.

له دغې پړاو وروسته باید تاسو د نجاشي سره تفصیلي خبرې اترې وکړئ، تر څو مهاجرین تاسو ته د هغوی سره دخبرو اترو نه مخکې لاس په لاس در ورسپاري، خو د نجاشي سره ستاسو لیدنه باید د تحفو په ورکونه پېل شي.

مونږ لا هم هغسې په خیر خیریت سره شپې سبا کولې چې د قریشو دواړه استازي حبشو ته راوړسیدل، وړاندې له دې چې د نجاشي سره د لیدو کتولې پېل کړي، لومړی یې ټولو لوړ پوړو چارواکو سره وکتل، تحفې یې ورته ورکړې او ورته یې وویل:

ستاسو خاورې ته زموږ څه شمېر بې عقله او بې شعوره خلک راغلي دي، هغوی د خپل پلار نیکه دین پرېښی دی، او له ځان څخه یې د تېر دین په بدل کې بل دین راوړی دی، داسې دین دی چې نه خو یې مونږ پېژنو او نه تاسو، د دغو خلکو د قوم شریفو او مخه ورو خلکو مونږ تاسو او ستاسو باچا ته رالیږي یو تر څو بېرته یې راسره مکې ته ولېږدوئ، چې کله هم مونږ د دغو خلکو اړوند باچا سلامت سره خبرې اترې پېل کړو، تاسو زموږ د درېځ کلک ملاتړ وکړئ، ځکه چې وسمهال هغوی تاسو ته پناه راوړېده، خپل قوم یې په کورني او عقلي حالت ډېر ښه پوهیږي، د دوی عیب جن حالتونه هغوی ډېر ښه پېژني، ټولو ورته وویل: سمه ده.

بيا د قريشو استازو نجاشي ته تحفي وړاندې كړې، نجاشي ترې تحفي قبولې كړې.

دواړو استازو نجاشي ته وويل: زمونږ د قوم څه خلكو ستا خاورې ته پناه راوړېده، د خپل قوم دين يې پرېښی دی او ستا په دين كې هم نه دي داخل شوي، له خپل ځان څخه يې د بل دين ايجاد كړی دی چې نه يې ته خپله پېژنې او نه يې مونږ پېژنو.

د دې خلكو مشرانو او مخه ورو خلكو، د دوی پلارانو او ترونو او قبيلو مونږ دواړه تا ته راواستولو چې ته يې مونږ ته بېرته مكې ته د ستونلو لپاره حواله كړې، د دې خلكو خپل خپلوان او ټول مشران د دوی په جنون او ليونتوب ډېر ښه پوهيږي، هغوی چې په دوی كې شته څومره خوگانې وي نور څوك يې هغسې نه ويښي.

ام سلمه رضي الله عنها وايي:

عبدالله بن ابي ربيعه او عمرو بن العاص ته دا ډېره نا پسند وه چې هسې نه نجاشي يې خبرې واوري.

نجاشي ته خپلو لوړ پوړو چارواكو وويل: د دې خلكو خبرې سمې دي.

د راغلو خلكو قوم او كورني مشران په دوی ښه خبر دي، هغوی يې خوگانې له نورو څخه ډېرې ښې پېژني، دواړو ته ټول راغلي حواله كړه چې له ځان سره يې مكې ته بوځي.

نجاشي په غصه شو او ښه پسې غصه شو، بيا يې وويل: په الله مې دې قسم وي چې هېڅكله به دغسې كار ونه شي، داسې قوم چې ما ته يې پناه راوړي وي هېڅكله به يې ورته تسليم نه كړم، زه يې په نورو خلكو غوره كړی يم، زما په قلمرو كې د ميلمنو حيثيت لري، تر هغه به يې ورته تسليم نه كړم تر څو يې راوغواړم او خبرې يې واوړم، كه هغوی رښتيا هم داسې وو لكه څنگه چې يې دوی وايي، ټول به له خپلې ځمكې څخه وباسم او دوپته به يې تسليم كړم، او كه خبره له دې څخه بدله وه، نو زه به ترې خپله دفاع نوره هم پسې پياوړی كړم، نوره ننگه به يې هم وكړم، او قدر احترام به يې پسې لا زيات كړم.

ام سلمه رضي الله عنها وايي: نجاشي د مهاجرينو پسې خپل استازی راواستو، دا ستازي د راتگ سره مهاجرين خپل منځني خبرې پېل كړې چې كه باچا سلامت ته ورشو، بايد څه څه ورته وويل شي، ځينو يې وويل: كه د كړاونو هر ډول سره مخامخ كيږو مخامخ دې شو خو چې څنگه راته نبي كريم ﷺ ديني ښوونې كړي دي هم هغه به ورته ووايو.

مهاجرين چې كله د نجاشي دربار ته حاضر شول، نجاشي خپل ټول مذهبي مشران طلب كړل، ټول راغلل او خپل خپل كتابونه يې بېرته كړل، نجاشي له مهاجرينو څخه وپوښتل:

دا څنگه دين دی چې له كبله مو پرې خپل قوم قبيله پرېښی ده، زمونږ دين هم نه دی چې تاسو قبول كړی وي او نه نور هغه دينونه دي چې خلك يې پېژني؟؟

جعفر بن ابی طالب رضي الله عنه چې د مهاجرينو مشري يې كوله ورته وويل: باچا سلامت! مونږ نا پوهه او ناخبره قوم وو، مونږ به د بوتانو عبادت كو، پليته او هر ډول مرداره به مو خوړله، د سړيتوب ضد فاحشه كارونه به مو كول، خپلولي به مو نه پاللله، گاونډي به رانه تر دوو سپېرمو راغلي و، زورور به د خپل ځواك له مخې ناچاره تر هډوكو خوړه، مونږ په دغې بې دينۍ كې وو چې الله پاك راته د خپل اړخه پېغمبر راواستو، مونږ د هغه نسب او رښتني گړدود ډېر ښه پېژنو، مونږ د هغه امانتدارۍ او پاك دامنۍ ته قايل يو، هغه مونږ د الله پاك توحيد او عبادت ته دعوت كړو، تر څو د هغې بوتانو عبادت پرېږدو چې لږ څه وړاندې مونږ او زمونږ پلارانو كوو، دغه پېغمبر مونږ ته د رښتيا خبرو په كولو توصيه كوي، مونږ د امانت په بېرته سپارولو او د خپلولى په پاللو، د ښه گاونډيتوب، له ناروا او وينو تويولو څخه د ځان ژغورنې په نيكو اخلاقو روزي، هغه مونږ له بدو كارونو، د درواغو ويلو، د يتيم شتمنۍ د خوړلو او په پاك دامنو زنانو باندې له تور لگونې څخه رابندوي.

دغه راغلي پېغمبر مونږ ته د الله پاك په عبادت امر كوي چې په عبادت كې ورسره هيڅ شريك مه جوړوئ، مونږ ته د لمونځ كولو، د زكات په وركولو او د روژې په نيولو امر كوي...

ام سلمه رضي الله عنها وايي: نور ديني شعائر يې هم نجاشي ته د بېلگې په توگه ياد كړل.

كله چې دغه پېغمبر راغی مونږ يې تصديق وكړ او ايمان مو پرې راوړ، د الله پاك له پلوه په راوړي شعايرو لمانځلو كې مو د هغه پېروي وكړه، د الله پاك د عبادت پېل مو داسې وكړ چې د هر راز شريك نه مو پاك كړ، له هغه شيانو نه مو ځان رابند كړ چې په مونږ يې حرام كړي وو، او هغه شيان مو زير استعمال كړل چې يې راته روا كړي وو، زمونږ قوم په مونږ لاس پورته كړ، زمونږ وهل او ډبول يې په دې خاطر شروع كړل چې له دين څخه مو بېرته كفر ته ستانه كړي، او تر څو د الله پاك سره بېرته په عبادتونو كې د برخه دار عقیده ولرو، بېرته هغه مردارې چې مونږ به ورته حلال ويل يو ځل ورته بيا حلال ووايو.

زمونږ قوم چې كله زمونږ پر ضد خپل زور ځواك استعمال كړ، په مونږ يې د استبداد لړي پېل كړه، مونږ يې تنگ كړو، د ديني شعايرو ادا كولو ته يې نه پرېښودو، ته مو په نورو باچاهانو غوره كړې، ستا په گاونډ كې مو د خير احساس وكړ، دغه دى چې ستا خاورې ته راننوتو، دا مو په ذهن كې وه چې شايد ستا په اقتدار كې څوك په مونږ ظلم ونه كړي.

نجاشي ورته وويل: ايا الله پاك چې ستاسو پېغمبر ته د څه وحى كړېده تا ته ترې څه ياد دي؟

جعفر رضي الله عنه ورته وويل: هو ولې نه. نجاشي ورته كړه: ما ته يې واوړوه.

جعفر رضي الله عنه ورته د سورت مريم ﴿كَهَيَّصَ﴾ لومړۍ برخه ولوسته.

ام سلمه رضي الله عنها وايي: نجاشي او د هغه مذهبي مشرانو د سورت د اورېدو سره سم د لاسه دومره وژړل چې گيرې يې په اوبنکو لوندې شوې، اود ډېرې ژړا له کبله چې کوم مصحفونه او کتابونه يې پرانستي و هغه هم لاندې شول.

بيا ورته نجاشي وويل: قسم په الله چې دا ايتونه او هغه څه چې عيسى عليه السلام راوړي وو، له يوتاقي (تاخچې) څخه راخستل شوي دي.

د قريشو استازو ته يې وويل: څو له دې ځای څخه ولاړ شئ، هېڅکله نه شي کېدای چې زه يې درته تسليم کړم.

ام سلمه رضي الله عنها وايي: کله چې دواړه د نجاشي له دربار څخه راوتل، عمرو بن العاص وويل: زما دې په الله قسم وي چې زه به سبا نجاشي ته بيا راځم او داسې خبرې به ورته وکړم چې د مهاجرينو جرړې پرې وباسم.

عبدالله بن ابي ربيعه ورته وويل: - په دواړو کې عبدالله بن ابي ربيعه زمونږ اړوند ډېر نرم و - لږ په ارام شه، که دوی څه هم زمونږ ضد دي خو ولې خپلوي سره لرو.

عمرو بن العاص وويل: قسم په الله چې زه به ورته سبا ووايم: دوی داسې انگړوي چې عيسى عليه السلام انسان او د الله بنده دی.

بيا چې کله ورته سبا د ورځې دوباره راغلل، نجاشي ته يې وويل: باچا سلامت! دوی د عيسى بن مريم عليهما السلام اړوند ډېره بده عقیده لري که لږ يې بيا راغواړي او ورڅخه پوښتنه وکړي؟

نجاشي راغلو مهاجرينو پسې خپل استازی راواستو چې د باچا دربار ته حاضري ورکړي.

ام سلمه رضي الله عنها وايي: دغسې مصيبت په مونږ چرته هم نه وراغلي، بيا سره مهاجرين راپنډ شول چې که باچا پوښتنه وکړه چې د عيسى عليه السلام اړوند څه عقیده لري؟ نو ځواب به مو څه وي؟

هغوی وويل: د عيسى عليه السلام اړوند به ورته ټول هغه څه ووايو چې الله پاک راته د نبی کریم ﷺ په خوله ويلي دي، او که هر څه راته راپېښ شول راپېښ شوي به وي.

چې کله ټول مهاجرين د نجاشي دربار ته حاضر شول، هغه وپوښتل: تاسو مسلمانان د عيسى عليه السلام اړوند څه عقیده لري؟

جعفر بن ابي طالب رضي الله عنه ورته وويل: د عيسى بن مريم عليهما السلام اړوند زمونږ عقیده ټول هغه څه دي چې زمونږ پېغمبر ﷺ راته ښوولي دي چې عيسى بن مريم عليه السلام د الله پاک بنده او د هغه سپيڅلی استازی دی، عيسى عليه السلام د الله پاک روح ده

چې مريم عَلَيْهَا السَّلَامُ ته يې راليردولې وه.

د خبرې د اورېدو سره سم نجاشي باچا ځمکه په لاس ووهله، ورکوټې کوچنۍ ډکې (خڅنې) يې راواخست او ووييل: لوړه په الله پاک چې د دې ډکې په اندازه هم عيسى بن مريم عَلَيْهَا السَّلَامُ ستا له خبرې کم او زيات نه دی.

د نجاشي د خبرو د اورېدو سره سم ټولو مذهبي مشرانو خنار شروع کړل، هغه ورته وويل: لوړه په رب کریم چې خبره هم دا ده که هر څومره وڅنېږئ، دوی په حق دي.

مهاجرينو ته يې وويل: زما په ځمکه کې ازاد ياست، د هغه چا به اجل راغلی وي چې تاسو وکنځي او يا مو د سپکوالي اراده ولري، ستاسو د اذيت او ستونزو ته د ورکولو په بدل کې د سرو زرو غر هېڅ ارزښتناک او قابل قدر نه بولم، دوی ته بېرته خپلې ډالۍ ورکړئ زه ورته هېڅ اړتيا نه لرم.

ام سلمه رضي الله عَنْهَا وايي: دواړه يې له دربار څخه ناهيلې نا مراده ووتل، راوړې ډالۍ ورته بېرته ورکړل شوې، مونږ د نجاشي سره په پرامنه ځمکه د پرامن زندگۍ پړاو پېل کړ.

ام سلمه رضي الله عَنْهَا وايي: مونږ لا په حبشو کې وو چې د نجاشي سره په زور ځواک د بل سړي انقلابي پاڅون بد خبر مو تر غوږ شو، په الله مې دې قسم وي چې د دغې ورځې د خفگان په څېر خفگان په مونږ هېڅ چرته نه و راغلی، مونږ ويل هسې نه واک او اختيار د نجاشي ضد سړي ته په لاس ورشي او د ده په څېر به مو حقوق ونه پېژني، نجاشي يې مقابلې ته ووت، د دواړو ترمنځ د نيل نهر ساحل معرکه ځای و، د نبی ﷺ ملگرو وويل: د نجاشي د بريا يا شکست د خبر راوړنې لپاره به څوک د جنگ مېدان ته لاړ شي؟

زبير بن العوام رضي الله عَنْهُ وويل: زه به ولاړ شم، ټولو ورته وويل: ته ښه يې، ته لاړ شه.

زبير بن العوام رضي الله عَنْهُ دغه مهال نوی نوی ځوان و، په نهر د تېرېدو لپاره يې ورله شناز پوک کړ، د هغه د سينې پورې يې وتړو، په سيند د لامبو له لارې تېر شو او د دواړو لښکرو جنگ ځای ته يې ځان ورسو او د هغوی خونړيزې معرکې ته حاضر شو.

ام سلمه رضي الله عَنْهَا وايي: د نجاشي په دښمن باندې د بريا او په هېواد د هغه د حکمرانۍ د ټينگښت لپاره مو له الله پاک څخه ډېرې دعاگانې وکړې، لوړه په رب لايزال چې له الله پاک څخه مو طمع توقع داسې وه چې نجاشي به بريا مومي، نابره زبير بن العوام رضي الله عَنْهُ مو وليد چې خورا تېز راځغليد، له ورايه يې په څادر اشارې کولې او نعرې سورې يې وهلې: زيری زيری!! نجاشي بری مند شو.

هغه و چې الله يې دښمن نيست نابود کړ، په هېواد کې يې حکمراني برحاله پاتې شوه،

حبش پرې سره نور هم باوري شول.

تر هغه مو ورسره د ژوند نیک لمحات تېرول چې بېرته مکې ته نبي ﷺ ته راستانه شول.



د عمر بن الخطاب رضي الله عنه اسلام راوړل

عمرو بن العاص او عبدالله بن ابي ربيعه چې د نجاشي له درباره قریشو ته راستانه شول، د نبي کریم ﷺ د ملګرو اړوند په تدبیر جوړه کړې پلمه کې ناهيلي او نامراده شول، نجاشي په هغه سوغات راستانه کړل چې د دوی زړونه پرې چاودېدل، په دې کې عمر بن الخطاب رضي الله عنه هم اسلام ته غاړه ورکړه، چونکه عمر رضي الله عنه د دېمن هر چل او پړاډ بې ستونزې بوله، ټول مسلمانان د عمر او حمزه رضي الله عنهما د اسلام په راوړلو په قریشو زړه وړ او باتوران شول.

عبدالله بن مسعود رضي الله عنه وايي: د عمر رضي الله عنه له اسلام راوړو وړاندې مونږ د کعبې سره نژدې د لمونځ کولو هېڅ توان نه لرو، خو عمر رضي الله عنه چې کله اسلام راوړ د هغه سره په ملګرتوب کې مو دکعبې سره نژدې ايله بيله لمونځ وکړ، خو د عمر رضي الله عنه اسلام راوړنه حبشو ته د نبي کریم - صلی الله عليه وسلم - د ملګرو له هجرت کولو څخه وروسته وه.

ما ته د رارسیدلي راپور له مخې د عمر رضي الله عنه خور فاطمه بنت الخطاب او د هغې خاوند سعید بن زید رضي الله عنهما دواړو د عمر بن الخطاب رضي الله عنه نه پټ او پناه اسلام قبول کړی و، نعیم بن عبدالله التّحام چې خپله هم د عمر رضي الله عنه له قبیلې (بنو عدي) څخه و، دی هم د قوم له وېرې څخه خپل اسلام پټ ساتلی و.

خباب بن الأرت رضي الله عنه به فاطمه بنت الخطاب ته د قرانکریم بنوونې لپاره راتلو، یوه ورځ چې نبي کریم ﷺ او ملګري یې د صفا تر څنګ یو کور کې عمر رضي الله عنه ته په نښه کړی شوي وو، توره په لاس د هغوی پسې رهې شو، هغه ته په نښه شوي کور کې د نارینه او زنانه وو په شمول د مسلمانانو سر شمېرنه نژدې څلویښتو شاوخوا ته رسېده.

د نورو مسلمانانو په شمول د نبي کریم ﷺ سره د هغه تره حمزه بن عبدالمطلب، ابوبکر الصديق او علي بن ابي طالب رضي الله عنهم هم ناست وو، تر څنګ یې نور هغه مسلمانان هم ناست وو چې حبشې ته یې هجرت نه و کړې، نعیم بن عبدالله ورڅخه وپوښتل: عمره! په کومه روان یې؟

عمر رضي الله عنه ورته وويل: محمد پسې ځم تر څو يې ووژنم، د خپل پلار دين يې پرېښود، د قريشو ځوانان يې يې وقوفه کړل، د هغوی معبودان يې په سپکه سپوره لهجه ياد کړل، او لا هم د قريشو دين ته باطل دين وايي.

نعيم بن عبدالله رضي الله عنه ورته وويل: عمره! ځان دې غره او دوکه کړي يې، ته څه گومان لرې چې محمد ووژنې نو بنو عبدمناف به دې په ځمکه ژوندي پرېږدي!!

ولې لومړی دې د خپل کور غم ولې نه خوري؟

عمر: ولې؟ د کوم کور؟! د چا غم!؟

نعيم بن عبدالله رضي الله عنه ورته وويل: ستا د اوونبي او د کاکا ځوی سعيد بن زيد او ستا د خور فاطمة بنت الخطاب رضي الله عنهما هغوی دواړو خو هم اسلام راوړی دی کنه! لا رښه لومړی د دوی غم وخوره بيا...^(۱)

عمر رضي الله عنه دخپلې خور او اوونبي په لور روان شو، دغه مهال خباب بن الارت رضي الله عنه هم ورسره ناست و، او سورت (طه) يې دواړو ته ورزده کوله، درېواړه چې کله د عمر رضي الله عنه په راتگ ويوهېدل خباب بن الارت رضي الله عنه خود کور په ځېنې پټه برخه کې پټ پناه شو او فاطمې رضي الله عنها ليکل شوی سورت د خپل ورون لاندې کړ، له ننوتو وړاندې عمر رضي الله عنه د خباب بن الارت رضي الله عنه اواز اورېدلی و، عمر رضي الله عنه وويل: دا د څه شي گنگوسی و؟

فاطمې او سعيد بن زيد رضي الله عنهما دواړو ورته وويل: مونږ خو گنگوسی نه دی کړی، مونږ نه پوهېږو چې تابه څه اوریدلي وي؟

عمر رضي الله عنه وويل: په لوی الله مې دې قسم وي چې زه وڅېرېدم چې تاسو دواړو اسلام راوړی دی، او د محمد ﷺ پېروکار جوړ شوي ياست، سمدستي يې د سعيد بن زيد گريوان ته لاس وغځو او په ځمکه يې خطا کړ، فاطمې رضي الله عنها توندي وکړه تر څو ترې خپل خاوند خلاص کړي، په سر يې ووهله او تپي شوه، له سر څخه يې وينې په مخ روډنه شوې، عمر رضي الله عنه چې کله د خور په مخ وينې وليدې، زړه يې پرې وسوځېد دواړو ورته وويل: هو مونږ اسلام راوړی دی، مونږ په الله پاک او د هغه په رسول ايمان راوړی دی، دا چې د فاطمې رضي الله عنها په مخ پرتو وينو پېښمانه کړل، ورته يې وويل: هغه کتاب مورا کړئ چې لږ وړاندې مې د گنگوسي په صورت کې واوړېد، تر څو د محمد راوړی دين پخپله ووينم، که څه هم عمر رضي الله عنه په ليک لوست ډېره ښه پوهېده خو خور يې ورته وويل: زه وپېرېم چې هسې نه بېرته يې رانه کړي!!

(۱) دا دواړه يې ورته ځکه ياد کړل تر څو له نبي کریم ﷺ څخه يې پام واوړي، او ددوی دواړو تکليف د نبي ﷺ ته د تکليف په پرتله ډېره کم دی.

عمر رضي الله عنه ورته پخپلو معبودانو سوگند پورته کړ چې د صحيفې اړوند د ضياع هېڅ خوف او خطر مه لره.

د دې خبرې د اورېدو سره يې خور د اسلام راوړنې امېد ودرلود او ورته يې وويل: ته لا پخپل شرک او کفر ياتې يې نجس يې^(۱)، عمر رضي الله عنه سم دواړه پاڅېد او غسل يې وکړ، بيا ورته فاطمې رضي الله عنها صحيفه ورکړه چې سورت (طه) پکې ليکل شوی و.

عمر رضي الله عنه چې کله لومړني ايتونو ولوستل، وويل: دا څومره خوندر او ښايسته کلام دی!! د دې خبرې اورېدو سره خباب بن الارت رضي الله عنه په بېرته راووت او ورته يې کړه: امېد لرم چې الله پاک د خپل پېغمبر په دعا ستا د خبر اراده کړي وي، پرون مې ورڅخه واورېدل چې: ای الله! په ابو الحکم عمرو بن هشام او يا په عمر بن الخطاب د اسلام مبارک دين پياوړی کړه، تاخير ونه کړې او د الله دين ومنه!

عمر رضي الله عنه وويل: خبابه! محمد ﷺ وسمهال چرته دی تر څو لار شم او خپل اسلام اعلان کړم.

خباب رضي الله عنه ورته وويل: هغه د صفا تر څنگ کور کې دخپلو ځېنو ملگرو په شمول شتون لري.

عمر - رضي الله عنه - له تېکې څخه بيا توره راوويسته او د نبي ﷺ په لور رهي شو، کوم مهال چې يې دروازه ټک ټک کړه يو صحابي راغی، د دروازې په چاوکې يې پام وکړ څه گوري چې عمر رضي الله عنه له تېکې څخه توره راويستې ولاړ دی، صحابي توند د نبي ﷺ حضور ته لاړ او په روان جريان يې خبر کړ چې عمر رضي الله عنه په دروازه توره په لاس ولاړ دی.

حمزه رضي الله عنه ورته وويل: دروازه ورته خلاصه کړه، که د خير اراده يې درلوده په خير به يې ونازوو، او که د شر اراده يې درلوده په خپلې تورې به يې ووژنو.

نبي کریم ﷺ ورته وويل: دروازه ورته خلاصه کړئ، صحابي راغی او دروازه يې خلاصه کړه، په خونه کې پسې نبي کریم ﷺ وړپاڅېد، له بډې يا له گړپوان نه يې کلک ونيو، او ورته يې وويل: عمره! په کوم نيت راغلی يې؟! په الله پاک مې دې قسم وي وړاندې له دې چې له موخې دې وزگار شې الله به درباندي سخت عذاب راوليردوي.

عمر رضي الله عنه ورته وويل: غواړم چې په الله پاک او د هغه په رسول او په ټولو هغه څه چې الله پاک راستولي دي ايمان راوړم.

(۱) په طهارت باندې د قرانکريم په (مس) کولو کې اختلاف دی، څوک وايي فرض دی او څوک وايي مندوب دی.

نبي ﷺ په لوړ او ازو د تكبير ناره ووهله، په كور كې شته خلك وپوهېدل چې عمر رضي الله عنه اسلام ته غاړه كېښوده.

د نبي كريم ﷺ ټول ملكري د عمر او حمزه رضي الله عنهما د اسلام راوړلو سره سم خواره واره شول، او د مشركانو د زور زياتي څخه د بچاو لپاره په عمر رضي الله عنه ډاډمند او نور هم پسې زړه ورسول.

عمر رضي الله عنه خپله وايي: له كله راهيسې چې مې اسلام راوړ په همدغه شپه مې سوچ وكړ چې په ټوله مكه كې به د نبي كريم ﷺ كلك او قوي دښمن څوك وي تر څو پخپل ايمان يې وڅېروم، ومې ويل چې لوی دښمن يې ابوجهل دی، د سهار په مهال مې ورته دروازه ټك ټك كړه، ابوجهل چونكه پخپله راووت راته يې وويل: زما خوری دې هر كله او پخبر راشي^(۱)، ولې څنگه راغلې؟

ما ورته وويل: تا ته راغلم تر څو دې وڅېروم چې په الله او د هغه په رسول مې ايمان راوړ او د نبي كريم ﷺ راوړی دين مې تصديق كړ.

عمر رضي الله عنه وايي: ابو جهل راپسې دروازه په كړنگيدلي اواز راپورې كړه او وويل: تا دې هم الله تباه كړي او ستا راوړی خبر دې هم الله تباه كړي.



قریشو ژمنلیک اړوند معلومات

قریش چې كله وپوهېدل چې د نبي كريم ﷺ پېروكار په داسې خاوره واوښتل چې د امن او ډاډ خزانه ده، نجاشي هم پرې كلكه ننگه وكړه او دفاع كې يې واخستل، عمر او حمزه رضي الله عنهما هم اسلام ته غاړه كېښوده او د نبي ﷺ او د ملكرو سره يې يو ځای شول، ورځ تر بلې اسلامي نظام د بېلابېلو قبيلو ترمنځ نشرو اشاعت پيدا كوي، په دې پرېكړې سره يو خوله شول چې د بنو عبدالمطلب او بنو هاشمو سره به دواړه اړخيزې ازدواجي اړيكي هم وشكوي او پلور او پېر به هم ورسره پرېږدي.

د مكې كفارو له غبرگون ښودو وروسته متفقې ژمنه لاسليك كړه او پر ليكلي عهد يې د ملي پاڅون مضبوط لوظونه وكړل، د زيات باور او پخپلو خبرو كلك ودرېدو لپاره يې ليكلې فيصله د كعبې په منځ كې دېوال پورې اوېزان كړه.

(۱) د عمر رضي الله عنه مور حنتمه بنت هشام بن المغيرة د ابو جهل خور كېده.

منصور بن عكرمه چې دغه پرېكړه ليكلې وه د نبي ﷺ ورته كړې نېبېره له مخې يې دواړه لاسونه شل فشل شول.

دغې پاڅون ته چې قريشو كله عملي بڼه وركړه ټول بنو هاشم او بنو عبدالمطلب د ابوطالب بن عبدالمطلب په مشرۍ د غرو لمنو او ناونو ته ننوتل، د بنو هاشم له كورنۍ څخه ابولهب عبدالعزيز بن عبدالمطلب قريشو ته وويل: محمد راسره د هغه څه لوظونه كوي چې د سترگو په نظر كې مې نه راځي چې دغه ټول هر څه به له مرگ نه وروسته وي، له مړينې وروسته به هغه ما ته څه راكړي؟

ابولهب به بيا د دواړو لاسونو ترمنځ اسويلي وكړل او دا به يې وويل: اى لاسونو!! تاسو كې مې هغه څه ونه ليدل چې محمد يې درسره ژمنه كوي، نو الله پاك دا سورت نازل كړ ﴿تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ وَتَبَّ ۝١ مَا أَغْنَىٰ عَنْهُ مَالُهُ وَمَا كَسَبَ ۝٢ سَيَصْلَىٰ نَارًا ذَاتَ لَهَبٍ ۝٣ وَأَمْرَاتُهُ حَمَّالَةَ الْحَطَبِ ۝٤ فِي جِيدِهَا حَبْلٌ مِّن مَّسَدٍ﴾^(١).

دوه يا درې كاله دغې ستونزمنې لړۍ دوام لرو تر دې چې زيات وځپل شول، هغه قريش چې په ليكلي پرېكړې خوښ نه وو، مسلمانانو او ورسره نورو خلكو ته به يې خوراكي توکي په پټه توگه انتقالولي.



نبي ﷺ د خپل قوم له لاسه د ناوړينو سره مخامخ كېدل

له قريشو څخه چې كله الله پاك خپل استازى محفوظ وساته، د هغه تره او په بنو هاشم او بنو مطلب كورنې يې هغه ته د ورپېښو ستونزو نه مانع كړل، هغوى وريدې د ملنډو مسخرو، د رښخن او خنداگانو، د جنگ او جدل او حتى د زبان درازې لاره غوره كړه.

هغه و چې د قرانكريم زياتره برخه د هغه چا په حق كې وغږېده چې د نبي كريم ﷺ سره يې د دښمنۍ او ترېگنۍ لاره غوره كړې وه، ځينې دښمنان داسې دي چې په قرانكريم يې الله

(١) سورت مسد: (١-٥). ژباړه: د ابولهب دواړه لاسونه دې برباد شي او برباد شوي دي، هغه ته خپلې شتمنۍ او كسب كار هيڅ گټه ونه رسوله، د غومبرو والا اور ته به ډېر زړ نغوځي، او د هغه بڼځه به هم ورسره اور ته ننوځي چې د لرگو والا ده، په غاړه كې به يې د كجورو د پټو رسۍ وه.

ځينې روايتونه دا هم په گوته كوي چې د دې سورت سبب نزول دا دی چې كله هم (وَأَنْزِلُ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ) ايت نازل شو، نبي كريم ﷺ د صفا غونډۍ ته راغی او د (يَا صَبَّاحَاهُ) لور غږ يې وكړ، كله چې ورته ټول قريش راغونډ شول ورته يې وويل: كه د دې غونډۍ نه پناه دښمن درياندې د يرغل اراده لري او زه مو پرې وځيروم، ايا زما خبره تاسو تصديقوي؟ ټولو ورته وويل: تر څه مو په دروغو ويلو نه يې پېژندل، هغه ورته وويل: له سخت دردونكي عذاب وړاندې درته وپوه او ډار دركوم، ابو لهب ورته وويل: هلاك او برباد شي، د دې لپاره دې راغونډ كړي وو، نو الله پاك دا سورت نازل كړ (تَبَّتْ يَدَا...)

پاک یادونه کړېده، او څېنې نور داسې دي چې د عامو کافرانو په جمله کې یې ذکر کړيدي. د قریشو د هغه کافرانو له جملې نه چې قرانکریم بیخي په نوم یاد کړيدي، یو هم د نبي ﷺ تره ابولهب بن عبدالمطلب او د هغه نبخه ام جمیل بنت حرب بن امیه چې قران کریم په (حمالة الحطب) یاده کړېده دي.

د ابولهب نبخې ام جمیل به د نبي کریم ﷺ په تگلاره کې د غنوازغولوی لوی باروونه پاشل، الله پاک د ابولهب او د ام جمیل په باره کې دا سورت نازل کړل ﴿تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ وَتَبَّ ۝۱ مَا أَغْنَىٰ عَنْهُ مَالُهُ وَمَا كَسَبَ ۝۲ سَيَصْلَىٰ نَارًا ذَاتَ لَهَبٍ ۝۳ وَامْرَأَتُهُ حَمَّالَةَ الْحَطَبِ ۝۴ فِي جِيدِهَا حَبْلٌ مِّن مَّسَمٍ ۝۵﴾.

ابن اسحاق وايي: زه خبر شوم چې ام جمیل کله خبره شوه چې دې او د خاوند په باره کې یې څه نازل شوي دي، د لاس ورغوی یې له خاورو ښخلو څخه ډک کړل، نبي ﷺ او ابوبکر دواړه د کعبې سره نزدې ناست وو، د رانزدې کېدو سره ترې الله پاک د سترگو دید واخست او نبي ﷺ یې ونه لید، ابوبکر رضي الله عنه څخه یې وپوښتل: ملگری دې څه شو؟ زه خبره شوې یم چې هغه ما په سپکه سپوره لهجه یادوي!! او بېرته لاړه.

ابوبکر رضي الله عنه وویل: ای د الله رسوله! ولې هغې ته نه لیدلې؟ نبي کریم ﷺ وویل: هغه ما باندې الله پاک ړنده کړه، زه یې نه شوم لیدلای.

امیه بن خلف بن وهب بن حذافه بن جمح چې به نبي ﷺ ولید، په ښکاره به یې ورته بدې ردې ویلې، پيشه شا به یې ورپسې ډېرې ناروا خبرې کولې، د هغه په باره کې الله دا سورت نازل کړل ﴿وَبَلَّ يَكُلُ هُمَزَةً لَّمْرًا ۝۱ الَّذِي جَمَعَ مَالًا وَعَدَّدَهُ ۝۲ يَحْسَبُ أَنَّ مَالَهُ أَخْلَدَهُ ۝۳ كَلَّا لَيُبَدِّلَنَ فِي الْخَطْمَةِ ۝۴ وَمَا أَدْرَاكَ مَا الْخَطْمَةُ ۝۵ نَارُ اللَّهِ الْمُوقَدَةُ ۝۶ الَّتِي تَطَّلِعُ عَلَى الْآفَاقِ ۝۷ إِنَّهَا عَلَيْهِمْ مُّوَصَّدَةٌ ۝۸ فِي عَمَدٍ مُّمَدَّدَةٍ ۝۹﴾.

بل هغه کافر چې په قرانکریم کې یې الله پاک یادونه کړېده عاص بن وائل السهمي دی. خباب بن الارت رضي الله عنه اهنګرو، هغه به تورې جوړولې، د عاص بن وائل لپاره یې د هغه په پشهاد (ارډر) تورې جوړې کړې وې، د دغې مزدورۍ په بدل کې یې عاص بن وائل ډېر پور وړی و، خباب بن الارت - رضي الله عنه - راغی او خپله مزدوري یې ترې وغوښته، عاص بن وائل ورته وویل: محمد چې ته یې په دین کلک ولاړ یې، تاسو سره د دې وعده نه کوي چې په (۱) سورت مسد: (۱-۵).

(۲) سورت الهمزة: (۹-۱). ژباړه: هلاکت دی هر غیبت کړ او عیب کړ لره، هغه غیبتګر او عیبګر چې شتمني جمع کوي، بار بار یې شماری او ذخیره کوي، گومان کوي چې شتمني به یې تل ژوندي وساتي، نا داسې نه ده، په قسم سره چې په هغه څه کې به یې وغورځوو چې ماتونکی او بربادونکی دی، ته څه پوهېږې چې دغه بربادونکی او ماتونکی شی څه شی دی؟ د الله بل کړی شوی اور دی چې په زړونو باندې خيژي، او دغه اور به په دوي رابند وي (د وتلو لاره یې ترې نشته) داسې اور چې په رانښکلي شوو اوږدو ستونو کې به وي.

جنت کې سره او سپين زر، حورې او غلمان دي؟ خباب رضي الله عنه ورته وويل: ولې نه، هو. عاص ورته وويل: که دغه وعدې رښتيا وي تر قيامته دې غوښتنه وځنډوه، تر څو جنت ته لاړ شم او تا ته ستا حق په پوره توگه دروسپارم، په لوی الله قسم چې ستا او ستا له ملگري نه پرې زه ډېر حقدار يم، الله پاک يې په حق کې دا ايتونه نازل کړل ﴿أَفَرَأَيْتَ الَّذِي كَفَرَ بِآيَاتِنَا وَقَالَ لَأُوتِيَنَّكَ مَا لَا وُؤَلَدًا ﴿٧٧﴾ أَطَّلَعَ الْغَيْبَ أَوْ ائْتَحَدَ عِنْدَ الرَّحْمَنِ عَهْدًا ﴿٧٨﴾ كَلَّا سَنَكْتُبُ مَا يَقُولُ وَنُؤَدُّ لَهُ مِنَ الْعَذَابِ مَدًّا ﴿٧٩﴾ وَنُؤْتِيهِ مَا يَؤَقُولُ وَيَؤْتِينَا فَرْدًا ﴿٨٠﴾ وَاتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ إِلَهَةً لِيُكُونُوا لَهُمْ عِزًّا ﴿٨١﴾ كَلَّا سَيَكْفُرُونَ بِعِبَادَتِهِمْ وَيَكُونُونَ عَلَيْهِمْ ضِدًّا ﴿٨٢﴾ أَلَمْ تَرَ أَنَا أَرْسَلْنَا الشَّيْطِينَ عَلَى الْكُفْرِينَ يُؤْذِيهِمْ أَزْأًا ﴿٨٣﴾ فَلَا تَعْجَلْ عَلَيْهِمْ إِنَّمَا نَعُدُّ لَهُمْ عَدًّا ﴿٨٤﴾ يَوْمَ نُحْشِرُ الْمُؤْتِقِينَ إِلَى الرَّحْمَنِ وَقَدْ آرَأَى ﴿٨٥﴾ وَسَوْفَ الْمُجْرِمِينَ إِلَى جَهَنَّمَ وَرِدًّا ﴿٨٦﴾ لَا يَمْلِكُونَ الشَّفَعَةَ إِلَّا مَنْ ائْتَحَدَ عِنْدَ الرَّحْمَنِ عَهْدًا ﴿٨٧﴾ وَقَالُوا ائْتَحَدَ الرَّحْمَنُ وُلَدًا ﴿٨٨﴾ لَقَدْ جِئْتُمْ شَيْئًا إِذَا ﴿٨٩﴾ تَكَادَ السَّمَوَاتُ يَنْفَطَرْنَ مِنْهُ وَتَشَقُّ الْأَرْضُ وَنَحَرَ الْجِبَالُ هَدًّا ﴿٩٠﴾ أَنْ دَعَوْا لِلرَّحْمَنِ وُلَدًا ﴿٩١﴾ وَمَا يَنْبَغِي لِلرَّحْمَنِ أَنْ يَخْذُلَهُمْ لَئِنِ كُنُّمْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ إِلَّا آتَى الرَّحْمَنِ عَبْدًا ﴿٩٢﴾ لَقَدْ أَحْصَاهُمْ وَعَدَّهُمْ عَدًّا ﴿٩٣﴾ وَكُلُّهُمْ آتِيهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَرْدًا ﴿٩٤﴾﴾^(١).

ابوجهل يوه ورځ د نبي کریم ﷺ سره مخامخ شو، او ورته يې وويل: لوږه په رب لايزال چې يا خو به زموږ د معبودانو په رابطه سپکې سپورې پرېږدې او يا به ستا معبود هم په سپکه لهجه ياد کړو! نو الله پاک دا قول نازل کړل ﴿وَلَا تُسَبُّوا الَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ فَيَسُبُّوا اللَّهَ عَدْوًا بِغَيْرِ عِلْمٍ﴾^(٢)، زه داسې خبر شوم چې نبي کریم ﷺ د هغوی د معبودانو څخه راستون شو، او د الله طرف ته به يې بلنه ورکوله. بل غټ کافر چې قرانکریم يې له خباثت نه پرده پورته کړېده، نصر بن الحارث بن کلد م بن عبدمناف بن عبدالدار بن قصي دی، کله چې به هم نبي کریم

(١) سورت مريم: (٧٧-٩٥). ژباړه: ايا تا هغه څوک ليدلی دی چې زموږ په ايتونو يې کفر غوره کړ او وايي چې په اخرت کې به راته ضرور مال او پچي راکړل شي، ايا دغې کافر په غيبو پوهيږي او که نه الله نه يې وعده اخستې ده، نا هېڅکله داسې نه ده، دا چې څه وايي مونږ يې ليکو او عذاب به ورته ډېر زيات اوږد کړو، ورسره شته مال او دولت به ترې په مرگ سره واخلو او مونږ ته به ايکې يواځې راشي، دغو کافرانو له الله پرته نور باطل معبودان نيولي دي چې دوی ته به پرې عزت ورکړل شي، نا داسې نه ده بلکې دغه معبودان به يې په عبادتونو زر منکر شي او برعکس د دوی دښمنان به جوړ شي، ايا ته نه گورې چې مونږ شيطانان په کافرانو مسلط کړي دي چې دوی نور هم تيزوي، ته پرې تلوار مه کوه مونږ يې په شمېرلو سره شمېرو، هغه ورځ راياده کړه چې پرهېرگارو بندگان به پکې رحمن ذات ته ميلمانه او سپاره راوستل شي، او په شدت سره به مجرمان جهنم پلو ته وشړوو، د شفاعت واک به نه لري مگر هغه څوک چې د رحمن ذات سره يې وعده اخستي وي (په نيکو عملونو او صالحه عقيدې سره)، او دوی وايي چې رحمن ذات ځوی نيولی دی، په تحقيق سره چې د گناه لويه خبره مو راوړه، نږدې ده چې د نسبت له کبله يې اسمان وچوی او ځمکه پرې ټوټې ټوټې شي او غرونه ترې ډېرکې ډېرکې شي، له دې کبله چې وايي رحمن ذات ځوی نيولی دی، الله سره نه دي مناسب چې ځوی ونيسي، نه دې په اسمانونو او ځمکو کې هېڅوک مگر الله ته به د بنده په صفت راشي، الله پرې احاطه کړېده او دوی يې شمارلي دي په شمارلو سره، او ټول به هغه (الله پاک) ته ايکې يواځې راشي.

(٢) سورت أنعام: (١٠٨). ژباړه: تاسو هغه چا ته دې بډې مه وايئ چې له الله پرته نور معبودان رابلي، هسې نه هغوی الله ته په ناپوهۍ سره سپورې ستغې ونه وايي.

ﷺ په يو مجلس کې د الله پاک اړخ ته بلنه ورکوله او قرانکریم به يې خلکو ته ورزده کو، د تېرو امتونو د هلاکت او بربادي به نبي کریم ﷺ قريشو ته نمونې يادولې، د نبي کریم ﷺ له پاڅېدو وروسته به يې په ځای کې کښېناست، د رستم او اسفنديار او د فارس د باچاهانو د قيصو لري به يې پېل کړه، بيا به يې وويل: محمد له ما څخه په خبرو کې څه بهتري لري؟ ما هم دغه قيصې د ځان لپاره داسې ليکلي دي لکه محمد چې د ځان لپاره ليکلي دي، نو الله پاک دا ايتونه نازل کړل ﴿وَقَالُوا أَسْطِطِرُّ الْأَوْلِيَاءُ أَكْتَتَبَهَا فَهِيَ تُمَلَّنُ عَلَيْهِ بُكْرَةً وَأَصِيلًا ٥﴾ قُلْ أَنْزَلَهُ الْأَلْيَ يَعْلَمُ السِّرَّ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ إِنَّهُ كَانَ عَلِيمًا رَحِيمًا ﴿١﴾، دا ايت يې هم په هکله نازل شوی دی ﴿وَبَلِّغْ لِكُلِّ آيَاتِنَا ٧﴾ يَسْمَعُ آيَاتِ اللَّهِ تُنَلِّي عَلَيْهِ ثُمَّ يُصِرُّ مُسْتَكْبِرًا كَأَن لَّمْ يَسْمَعْهَا فَبَشِيرُهُ عَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٢﴾.

اخنس بن شريق بن وهب الثقفي هم هغه لوی کافر و چې د قوم د ور په غاړې مشري سره سره به يې د نبي کریم ﷺ نه دين هم اورېد، خو په رسول الله ﷺ به يې ردونه کول، او ورته به يې زيان او تکليفونه رسول، الله پاک يې په حق کې دا ايت نازل کړ چې ﴿فَلَا تُطِيعُ الْمُكذِبِينَ ٨﴾ وَدُوا لَوْ نُذِهْنُ فَيُدْهِنُونَ ٩﴾ وَلَا تُطِيعُ كُلَّ حَلْفٍ مَّهِينٍ ١٠﴾ هَذَا مَشَاءُ بَنِي إِسْرَائِيلَ ١١﴾ مَنَاعٌ لِلْخَيْرِ مُعْتَدٍ أُنِيمٍ ١٢﴾ عَتَلَّ بَعْدَ ذَلِكَ زَنْبِعٌ ١٣﴾.

وليد بن مغيره به ويل: د وحی د نزول په فضيلت به نبي کریم ﷺ نازل کيږي او زما په څېر هستي چې د قريشو سردار او مخه ور يم پرېښودل کيږم، او په طائف کې دې ابو مسعود عمرو بن عمير ثقفي چې دروند او مشرتابه دی ورته دې دغه منقبت نه ورکول کيږي؟ زه او هغه دواړه د لويو لويو سترو کليو مشرتابه يو ٤﴾ نو الله پاک يې اړوند دا ايت نازل کړ ﴿وَقَالُوا لَوْلَا نُزِّلَ هَذَا الْقُرْآنُ عَلَى رَجُلٍ مِّنَ الْقُرَيْبِينَ عَظِيمٍ ٣١﴾ أَمْ هُمْ يَقْسِمُونَ رَحْمَتَ رَبِّكَ حُنْفُ فَسَمْنَا بَيْنَهُمْ مَعِيشَتَهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَرَفَعْنَا بَعْضَهُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ لِّيَتَّخِذَ بَعْضُهُمْ بَعْضًا سَخِرِيًّا وَرَحْمَتَ رَبِّكَ خَيْرٌ مِّمَّا يَجْمَعُونَ ٥﴾.

ابي بن خلف او عقبه بن ابي معيط چې دواړه سره گرم دوستان او تاوده ملگري وو،

- (١) سورت فرقان: (٥-٦). ژباړه: دوي وايي چې دا د مخکنو خلکو قيصې دي چې ليکلي يې دي او سهار ماښام ورته لوستل شي، ورته ووايه چې دا خو هغه ذات نازل کړې دی چې په اسمانونو او ځمکو کې ټول پټ او پناه باندې پوهيږي، او هغه بښونکی او بې اندازه مهربانه دی.
- (٢) سورت جاثيه (٧-٨). ژباړه: هر لوی دروغجن او غټ گناهکار لره هلاکت دی، د الله ايتونه اورې چې لوستل کيږي پرې، په ډېر تکبر ترې داسې ستون شي لکه چې اورېدلی يې نه وي، دوی ته په دردناک عذاب زېږي ورکړه.
- (٣) سورت قلم: (٨-١٣). ژباړه: د درواغو گڼونکو خبره مه مننه، دوی دوسته گڼي که ته ورسره نږي وکړې دوی هم درسره نږي کوي، او مه د هر قسم خور او سپک انسان خبره مننه، داسې انسان چې عيبونه لگوي او چغلي کوي، د هر خیر کار منعه کونکی، له حده تجاوز کوي او ډېر گناهکار دی، بد خوي او له دې ټولو وروسته حرام زاده هم دی.

(٤) له لويو کليو څخه موخه يې مکه او طائف دي.

- (٥) سورت زخرف: (٣١-٣٢). ژباړه: او دوی وايي: دغه قران ولې د دوو کلو (مکه او طائف) په لويو خلکو (وليد بن مغيره، او ابو مسعود عمرو بن عمير ثقفي) باندې نه نازلېږي؟ ايا د الله د رحمت تقسيم او توزيع دوی خپله کوي؟ د دنيا په ژوند کې د دوی معيشت مونږ تقسيموو، او ځېنې مو په ځېنو نور باندې په مرتبو کې اوچت کړي دي، د دې لپاره چې ځېنې (غنيمان) يې نور ځېنې (فقيران) تابعداران ونيسي.

خپلمنځنی ټینګې اړیکې یې سره درلودې، یو وخت عقبه د نبي کریم ﷺ په مجلس کې ناست و او ورڅخه یې څه نا څه واورېدل، د دې گډون خبر اې بن خلف ته ورسېد، عقبه ته راغی او ورته یې وویل: زه وڅېرېدم چې د نبي کریم ﷺ په مجلسونو کې د ناستې پاستې ارادې لري؟ د قسم په سختو کلماتو یې ورته وویل: ستا مخ په ما حرام دی او تر هغه درسره خبرې نه کوم چې د محمد ﷺ په مخ دې توکنيې نه وي اچولې، دې او دپته په ورته نورو خبرو او قسمونو یې وډارو، عقبه بن ابي معیط - لعنه الله - لاړ او د ابي بن خلف شرط یې پوره کړ، نو الله پاک یې په حق کې دا ایت نازل کړ ﴿يَوْمَ يَعْصُ الظَّالِمُ عَلَى يَدَيْهِ يَقُولُ يَلْتَمِسُنِي اتَّخَذْتُ مَعَ الرَّسُولِ سَبِيلًا﴾^(۱).

د تېر په څېر ابي بن خلف په خپل لاس کې رينبې رينبې او وره وره هډوکي نيولی د رسول الله ﷺ حضور کې عرض شو او ورته یې وویل: ای محمده! دې عقبې ته ته دومره ژمن یې چې دا ډول هډوکي به الله راژوندي کړي؟؟

بيا يې هډوکي په دواړو لاسونو کې ومنسو او په فضا کې يې د نبي کریم ﷺ مخې ته ذره ذره وشیند. نبي کریم ﷺ ورته وویل: هوزه وایم چې دا هډوکي به الله پاک ستا په شمول راژوندي کړي وروسته له دې چې ته هم ذره ذره شي او بيا به دې الله پاک اور ته داخل کړي.

نو الله پاک يې اړوند دا ایت نازل کړل ﴿وَضَرَبَ لَنَا مَثَلًا وَنَسِيَ خَلْقَهُ. قَالَ مَنْ يُعِى الْعَظْمَ وَهَى رَمِيمٌ ﴿٧٨﴾ قُلْ يُحْيِيهَا الَّذِي أَنْشَأَهَا أَوَّلَ مَرَّةٍ وَهُوَ بِكُلِّ خَلْقٍ عَلِيمٌ ﴿٧٩﴾ الَّذِي جَعَلَ لَكُم مِّنَ الشَّجَرِ الْأَخْضَرِ نَارًا فَإِذَا أَنتُم مِّنْهُ تُوقَدُونَ ﴿٨٠﴾﴾.

ما ته د یو بل رارسیدلي راپور له مخې اسود بن مطلب بن اسد بن عبدالعزی، او ولید بن مغیره، امیه بن خلف، عاص بن وائل السهمي چې د قريشو په قوم قبیل کې زیات لحاظ درلود، نبي کریم ﷺ ته ورغلل، او هغه له کعبې څخه طواف کو، ټولو ورته وویل: مونږ به ستا او ته به زمونږ د معبودانو عبادت پېل کړې، که ته په حقه وي نو تر یو حده به مونږ د خیر کار کړی وي، او که چرته مونږ په حقه وو تر یو حده به تا خیر وړی وي، نو الله پاک دا سورت نازل کړ ﴿قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ ﴿١﴾ لَا أَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ ﴿٢﴾ وَلَا أَنْتُمْ عَابِدُونَ مَا أَعْبُدُ ﴿٣﴾ وَلَا أَنَا عَابِدٌ مَّا عَبَدْتُمْ ﴿٤﴾ وَلَا أَنْتُمْ عَابِدُونَ مَا أَعْبُدُ ﴿٥﴾ لَكُمْ دِينُكُمْ وَلِيَ دِينِ ﴿٦﴾﴾.

(۱) سورت فرقان: (۲۷). ژباړه: هغه ورځ یاده کړه چې ظالم به په دواړو لاسونو د ندامت خولې لگوي او وايي به کاشکي د رسول لاره مې نېولی وای.

(۲) سورت یس: (۷۸-۸۰). ژباړه: او مونږ یسې د وراسته هډوکي مثال تری او خپل پېدائښت یې هېر کړی دی او دا وايي چې دا وراسته هډوکي به څوک راژوندي کړي؟ ورته ووايه ای محمده ﷺ هغه ذات به یې راژوندي کړي چې د اول ځل لپاره یې پېدا کړي وو، او دغه الله د پېدائښت په هر ډول عالم دی، دغه ذات هغه څوک دی چې له شني ونې څخه یې درته اور پېدا کړی دی چې تاسې ورڅخه اور بلوی.

(۳) سورت کافرون: (۱-۶). ژباړه: ورته ووايه ای کافرانو! تاسو چې د څه عبادت کوئ زه یې عبادت بیخي نه کوم، او نه تاسو د هغه ذات عبادت کوئ چې زه یې عبادت کوم، او نه زه عبادت کونکي د هغه معبودانو یم چې تاسو یې عبادت کوئ، او نه تاسو د هغه ذات عبادت کونکي یاست چې زه یې عبادت کوم، ستاسو

او کله چې الله پاک مشرکانو ته تخویفأً د زقوم ونه وریاده کړه، ابو جهل ابن هشام قريشو ته وویل: ای خلکو! تاسو ته پته شته چې محمد ﷺ مو د زقوم له کومې ونې څخه ډاروي؟ هغوی وویل: نا، ابو جهل ورته وویل: د یثرب (مدینې) د اعلی ترینو کچورو سره د کوچو خورلو مو ډاروي، خو په الله مې دې قسم وي که چرته وتوانېدو نو هر وومرو به د کوچو سره د یثرب کجوري وخورو، نو الله یې اړوند دا ایت نازل کړ ﴿إِنَّ شَجَرَةَ الزُّقُومِ ﴿٤٣﴾ طَعَامُ الْأَثِيمِ ﴿٤٤﴾ كَالْمُهْلِ يَغْلِي فِي الْبُطُونِ ﴿٤٥﴾ كَغَلْيِ الْحَمِيمِ ﴿٤٦﴾﴾^(۱).

یعنې د زقوم ونه داسې نه ده لکه ابو جهل چې یې وايي.

یوه ورځ نبي ﷺ سره ولید بن مغیره ولاړ، خبرې اترې پخپل منځ کې کولې د خبرو اترو څخه یې نبي کریم ﷺ د اسلام راوړلو طمع ولرله، عبدالله بن ام مکتوم چې وړوند او نابینا صحابي و له نبي کریم ﷺ څخه یې د ځینو ایاتونو د زده کولو غوښتنه وکړه، نبي ﷺ په دې ورتو چې د ولید بن مغیره ته د دعوت ورکولو زرينه موقعه دې خرابه کړه. عبدالله بن ام مکتوم رضي الله عنه به ورته بار بار له هر اړخه راتلو او نبي ﷺ به ورڅخه مخ اړو، نو الله پاک دا ایتونه نازل کړل ﴿عَسَىٰ وَنُؤَىٰ ﴿١﴾ أَنْ جَاءَهُ الْأَعْمَىٰ ﴿٢﴾ وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّهُ يَزَنُّ ﴿٣﴾ أَوْ يَدْرُكُهُ فَزَنَعَهُ الْزُّكْرَىٰ ﴿٤﴾ أَمَّا مَنْ أَسْتَعْتَىٰ ﴿٥﴾ فَأَنْتَ لَهُ تَصَدَّىٰ ﴿٦﴾ وَمَا عَلَيْكَ أَلَّا يَزَنُّ ﴿٧﴾ وَأَمَّا مَنْ جَاءَكَ يَسْعَىٰ ﴿٨﴾ وَهُوَ يَخْفَىٰ ﴿٩﴾ فَأَنْتَ عَنْ تَلَّهِنَ ﴿١٠﴾ كَلَّا إِنَّمَا يَذُكُرُهُ ﴿١١﴾ مَنِ شَاءَ ذُكْرَهُ ﴿١٢﴾ فِي صُحُفٍ مُّكْرَمَةٍ ﴿١٣﴾ مَرْفُوعَةٍ مُّطَهَّرَةٍ ﴿١٤﴾﴾^(۲).

معنی دا شوه چې الله پاک ورته وویل: ما خلکو ته زیری وركونكى او ویره وروړونكى استولى يې، په دعوتی مشن کې ستا يو امتي بل باندې هيڅ ځانگړنه او برتري نه لري، څوک چې د دين لټونوال وي، له زده کړې څخه یې مه منعه کوه او مه ورته بنوونه ځنډوه، او څوک چې یې پرواگير نه وي وخت دې پرې مه خرابوه.

پاتې نور هغه کافران چې نبي ﷺ ته به یې د کور په داخل کې د ظلم او ستم سلسله واره زیانمنه لږې جاري ساتله هغوی: ابولهب، حکم بن ابی العاص، عقبه بن ابی معیط، عبدي بن حمراء الثقفي، ابن الأصداء الهدلي، دا ټول د نبي ﷺ گاونډيان وو، د ارسيدلي راپور له مخې د حکم

لپاره خپل او زما لپاره خپل دين دی.

(۱) سورت دخان: (۴۳-۴۵). ژباړه: په يقين سره د زقوم ونه به د ډېر گناهگار انسان خوراک وي، لکه د ويلي شوي

مسو په شان به يې په خيتو کې خوتکيږي،

(۲) سورت عبس: (۱-۱۴). ژباړه: وچورلی يې تريو کړ، او مخ يې وگرځاوه، ددې له امله چې وړوند ورته راغی، او

ته څه شي پوهه کړې شايد هغه (وړوند) پاک شي، او يا به ذکر پند واخلي او ورته به خير او گټه ورسوي دغه پند، او هغه څوک چې د هدايت هېڅ پروان نه کوي نو ستا قصد هغه دی؟ او په تا هيڅ الزام نشته که هغه په اسلام راوړنې سره پاک نه شي، او هغه څوک چې په تلوار سره تا ته راشي او حال دا چې له الله څخه وپريږي نو ته له هغه نه مخ گرځوي، داسې بيا مه کوه، دا سورت يو پند دی، که څوک دغه سورت پند منل غواړي وې مني، دغه قرآني ایتونه په عزت‌ناکو پلانو کې ليکل شوي دي، چې هم پورته کړی شوي دي او هم په قدر او عظمت کې پاک کړي شوي.

بن ابي العاص نه پرته پکې بل هېڅ چا ايمان نه دی راوړی، دې به هم پيروانونه په نبي کریم ﷺ راغورځول، دوی به زیات کله په نبي کریم ﷺ باندې کلبي هم له بره راوړول، نبي ﷺ د ځان ساتنې په خاطر پخپل کور کې چوپالګی جوړ کړ، له دې وروسته چې به کله هم دغو ظالمانو مردارې او پليتي وروغورځوله، نبي کریم ﷺ به په امسا باندې له کوره رابهر کړه او د وروغورځونکي په دروازه به ودرېد او ورته به یې کړه: ای د عبدمناف کورنی! ایا کاوندیتوب داسې وي؟
بیا به یې دغه ګندګي په لاره کې وارتوله.



له حبشي نه د مهاجرينو ستنېدل چې کله خبر شول چې د مکې والا اسلام اعلان کړ

په حبشو کې پرتو مهاجرينو ته راپور ورسېد چې د مکې اوسېدونکو ټولو اسلام ته غاړه ايښې ده، د خبر د اورېدو سره ټولو مهاجرينو مکې ته د بېرته ستنېدو هوډ وکړ، مکې ته د نزدې کېدو په مهال یې خبر غوړونه وسکونډل چې تاسو اورېدلی خبر ناسم دی.
ځېنې مهاجرين د چا په ذمه کې او ځېنې نور یې مکې ته پټ او پناه ننوتل.
له حبشي نه بېرته مکې ته راستانه شوې مهاجرينو شمېر درې دېرشت کسانو ته رسېده.
زمونږ د علم له مخې چې نومونه یې راته یاد شويدي: عثمان بن مظعون بن حبيب الجمحي د وليد بن مغیره په جوار کې مکې ته ننوت، ابوسلمه بن عبدالاسد بن هلال بن عبدالله بن عمر بن مخزوم د ابو طالب بن عبدالمطلب چې بېرته د ابوسلمه ماما کېده په ذمه کې ننوت، ځکه ام سلمه چې خپل نوم (بړه) و د عبدالمطلب لور وه.



د غوڅ ژمنلیک ماتول

هغه پرېکړه چې قریشو د بني هاشمو او بني عبدالمطلب په ضد کېدلې وه له قریشو څخه څه شمېر کسانو یې پر ضد اغیزمن ګامونه پورته کړ، په دغې انقلابي پاڅون کې هاشم بن عمرو چې د مور له اړخه د فضله بن هاشم بن عبدمناف وراره کېده مثبت ترین رول ولوباو.

هشام بن عمرو به د ترون لاسلیک باوجود بیا هم خپلولي پالسه، هشام بن عمرو چې پخپل قوم کې خورا مخور او د مکانت څښتن و، ما ته د رارسیدلي راپور له مخې به یې د شپې په اوبن د خوراکي توکو دروند بار یور، چې کله به د ناوچې تر خولې ورسېدل له اوبن څخه به یې واگې لرې کړې او اوبن به یې د ناوچه منځ کې خوشې کړ، اوبن به نیغ په نیغه ځان متاثرینو ته ورساو. هشام بن عمرو به د دواړو کورنیو سره د همدردۍ پاللو لپاره پوښاک هم په اوبن بار او د شپې له مخې به یې ورته واستول.

څه وخت وروسته هشام بن عمرو زهیر بن ابی امیه بن المغیره ته چې د عاتکه بنت عبدالمطلب ځوی و -یعنې زهیر د ابوطالب خوری کېده- ورغی او ورته یې وویل: ایا دا درته پسند ده چې دښه او پسند خوراک او څښاک څښتن یې، د ښځو سره نکاحونه کوي، او د خپلو ماماگانو درته ښه پته ده چې وړي تربي او نهر دي، نه ترې څوک څه اخلي او نه پرې څوک څه شی پلوري، نه ورسره څوک نکاحونه کوي او نه ترې څوک نکاحونه کوي، زما دې په لوي الله سوگند وي که دغه خلک چرته د ابو الحکم بن هشام (ابوجهل) ماماگان یا نور خپل خپلوان وای، او دغسې غوڅې پرېکړې ته دې رابللی وای، هېڅ کله به یې درسره نه وه منلای!! زهیر ورته وویل: خوار شې! زه به څه وکړم؟ یک تنها او یو سریم، لور په رب لایزال چې که دوهم سړی راسره پیدا شي او په دغې پرېکړې ناخوښ وي، زه به یې لومړی د مخالفت غږ پورته کړم. هشام ورته وویل: دوهم سړی درسره مل شته کنه! زهیر کړه: څوک دی؟ هشام وویل: زه یم. زهیر وویل: د دریم پلټنه هم وکړه.

هشام په بېره مطعم بن عدی ته ولاړ او ورته یې وویل: مطعمه! ایا ته په دې خوښ یې چې د عبدمناف د خاندان دوه لوی لوی کندي (کورنۍ) د مرگ کومې ته ولویږي؟؟ او ته ورته گوري؟؟ د دوی پر ضد دې د قریشو سره یکجھتي اعلان کړېده!! زما دې په الله قسم وي که ته د ستونزې روانه لري ته نور هم ژمن شي نو قریش یې ژمنتیا ته هم شنه ناست دي.

مطعم بن عدی ورته وویل: خوار شې!! زه یو سریم، په تنهایی کې به زه څه وکولی شم؟ د دوهم نفر پلټنه هم وکړه، هشام ورته وویل: دوهم درسره شته دی، هغه ورته وویل: څوک دی؟ هشام ورته کړه: زه یم کنه.

مطعم ورته وویل: دریم هم وگوره، هشام ورته وویل: دریم هم شته دی، مطعم ویوښتل: څوک دی، هشام وویل: زهیر بن ابی امیه، مطعم وویل: څلورم هم وگوره. هشام ابوالبختری پسې ولاړ او ټول هغه څه یې ورته کټ مت وویل چې مطعم ته یې ویلي و.

ابوالبختري ورته وويل: په دې کار کې زموږ نور مرستندويان څوک شته؟ ايا تر شا نور څوک لرې او که نه؟

هشام ورته وکړه: هو. ابوالبختري ورته وويل: څوک څوک دي؟

هشام: زهير بن ابى اميه، مطعم بن عدي، او زه هم د رسره کلک ژمن يم.

ابوالبختري ورته د پنځم نفر د تالاش غوښتنه هم وکړه.

هشام زمعه بن اسود بن المطلب ته ولاړ، د هغه سره يې د خبرو اترو په ترڅ کې د ورسره خپلې خپلولې او نژدېکت يادونه هم وکړه.

زمعه بن الاسود ورته وويل: د کوم مهم بشپړونې لپاره مې چې څه ته راغواړې نور دې تر شا څوک شته؟

هشام ورته وويل: هو، بيا يې ورته د ورسره ملگرو او د ملاتړ نومونه ورياد کړل.

پخپل منځ کې سره يې د شپې له مخې په (حجون) غر کې راټولېدل نېټه کړه.

کوم مهال چې سره دوى د حجون د غر په لور په برخه کې راغونډ شول او د ليکلي کلکې ژمنې په څېر لویې سره د يو بل هراړخيزه ملاتړ کې توافق ته ورسېدل، زهير بن اميه وويل: د ليکلي ژمنې د منځپانگې د ماتولو اړوند به لومړى خبرې زه پيلوم.

شپه چې کله رڼه شوه د سهار په مهال هر يو ژمن تر خپلې سايبې ورسېد، زهير بن اميه هم د کړې وعدې په بنسټ په داسې انداز راغی چې چېن پرې پرته وه، له بيت الله څخه يې اووه گشته طواف وکړ، بيا يې خلکو ته مخ راواړو وويل: اى د مکې ميشتوالو!! ايا مونږ به خوراک او پوښاک څخه په لويه کچه برخمن يو او بنو هاشم به په ناوونو کې د ولرې تندې له درده د مرگ ښکار کيږي؟ نه پرې څه پلورل کيږي او نه ترې څه پېرودل کيږي؟

په الله مې دې قسم وي چې تر هغه نه قلاړېرم تر څو مې د ظلم او ستم، د تېرو پاتو دغه لوظنامه نه وي څيرلې.

ابوجهل چې د مسجد په يواړخ کې ناست و ورته وويل: په الله قسم چې دروغ دې وويل، هېڅکله يې نه شې څېرلې.

زمعه بن الاسود ورته وويل: ابو جهله! نا بلکې ته دروغجن يې، د دې عهدنامې د ليکلو په مهال مونږ هم خوښ نه وو.

ابوالبختري پرې غږ کړ: هو، زمعه سمه خبره وکړه، کوم مهال چې دا پاڼه ليکل کېده مونږ پرې نارضا وو.

مطعم بن عدي وويل: تاسو داوړه په سمه غږېږئ، له ما تېدو پرته نورې ټولې خبرې ناسمې

دي، ددغې لوظ منځ پانگې څخه مونږ الله پاک ته خپل برائت اعلانوو.
 هشام بن عمرو پرې راغبرگه کړه او دېته نزدې خبرې اترې يې وکړې.
 ابو جهل وويل: په دې خبره د شپې له مخې پوره غور شوی دی، او د دې ځای پرته به پل
 ځای کې د پوره تصميم سره پټ پناه يوه خوله شوي دي.
 ابوطالب چې خپله هم د مسجد په يوې برخې کې ناست و په حضور کې يې مطعم بن
 عدي وپاڅېد تر څو راڅرول شوی ژمن ليک توتې توتې کړي څه گوري چې د (باسمک اللهم)
 پرته نور ټوله منځپانگه وېنو چې چن کړې وه.
 منصور بن عکرمه چې دغه لوظ يې ليکلی و په دواړو لاسونو شل او فشل شو.



له اراشي څخه د ابوجهل د اوبن پېرلو لړي

ابن اسحاق وايي: عبدالملک بن عبدالله بن ابي سفیان چې خورا ځيرک او هونبنيار و راته وويل:
 د بابل له اراش څخه يو سړي مکې ته اوبنان د پلورلو لپاره راوستل، ابو جهل ورڅخه
 اوبنان وپېرل او د ورباندې پلورل شوو اوبنانو د قيمت په ادائېگي کې يې ورسره ټيل متال
 وکړ، اراشي هم سم د لاسه د قريشو ناستې يوې غونډې ته راغی، دغه مهال نبي ﷺ د مسجد
 حرام په يوه ساحه کې هم ناست و، اراشي وويل: ای قريشو! دا چې زه يو مسافر، بې وسه او بې
 کسه يم، ابوالحکم بن هشام څخه زما د حق اخستنې باره کې به راسره څوک مرسته وکړي؟
 هغه زما په پاکه برخه خپته اچولې ده.

د نبي کریم ﷺ پسې د توقو او مسخرو په شکل يې ورته اشاره وکړه چې ورشه هغه سړی
 به درله ترې پوره حق واخلي، ځکه قريشو ته د ابوجهل د نبي کریم ﷺ د دېمنې او تربگنې
 لويه کچه معلومه وه.

نبي کریم ﷺ لا ناست و چې اراشي يې په سر ودرېد او ورته يې کړه چې: ای عبدالله! ابوالحکم
 بن هشام چې زما په حق بې خپته اچولې ده او حق نه راته سپاري، د دې برسېره زه غريب، بې وسه
 او بې کسه او مسافر هم يم، د قريشو هاغې ناستو کسانو ته ورغلم ترڅو زما حق ورڅخه واخلي،
 هغو تا ته راواستولم، په تا دې الله ورحميرې زما حق ورڅخه واخله او ما ته يې وسپاره!

نبي ﷺ ورته وويل: ما پسې راځه.

د قريشو د مجلس څخه هم يو نفر د دواړو پسې وروسته روان شو تر څو ناست قريش په

روانه لري وخبر وي.

نبي ﷺ له مسجد څخه د ابوجهل د کور په لور رهي شو، چې کله يې ورته د دروازه ټک ټک کړه ابوجهل غږ کړ: څوک يې؟ هغه ورته وويل: محمد يم، لږ بهر راوځه.

ابوجهل له کور څخه په داسې حالت کې راووت چې له بدن څخه يې ساه، او له رگونو څخه يې وينه تختېدلې وه، رنگ يې هم تک ژېړ اوښتی و، ورته يې وويل: په توندۍ سره دې سړي ته خپل حق وروسپاره.

ابوجهل وويل: څا څا وس سمدستي به يې ورته وسپارم.

کور ته ننوت او په رښتيا يې هم په ډېرې توندۍ سره ورته خپل حق ورکړ.

نبي کریم ﷺ اراشي ته وويل: په کار پسې دې مخه کړه، اراشي بېرته د قریشو په هغه مجلس ودرېد چې چا ورته د نبي کریم ﷺ په لور اشاره کړې وه، او ورته يې وويل: الله دې ورله خیر ورکړي، محمد ته د کتلو سره سم يې راله حق راکړ، قریش څه گوري چې د هغوی استازی هم راغی، ټولو ورته وويل: څوار شې!! څه څه دې وليدل؟

هغه ورته وويل: د حيرانتيا وړ جريان مې وليد، قسم په الله چې دروازه يې ورته ووهله، ابوجهل بهر ته رنگ تختېدلې تک ژېړ راووت، دومره يې ورته وويل چې دې سړي ته خپل حق ورکړه، ابوجهل ورته وويل: څا څا، په ډېره چټکۍ به ورته حق وسپارم، چټک ننوت او وخت لا تېر نه و چې رښتيا هم په ډېره توندۍ له کوره رابهر شو او اراشي ته يې خپل حق ورکړ!!

لږ وخت وروسته ابوجهل خپله مسجد حرام ته راغی، ټولو قریشو ورته وويل: ورک شې!! څوار شې!! څه دروشول؟ ترننه مو له تا څخه دومره ډار نه و ليدلی!

هغه وويل: لوږه په الله چې کله يې راته دروازه ټک ټک کړه، د دروازې د اواز سره له هول هيبت څخه ډک شوم، بيا چې کله ورته راووتم د سر له پاسه يې د اوښانو لوی لوی ډارونکې ډارې وې، د اوښانو دغسې سرونه او څټونه او ډارې ما نه وې ليدلې، قسم په الله که لږ زړه هم په شا تللی وی نوزه به يې خوړلی وی.



د اسراء لري

د شپې له مخې نبي کریم ﷺ له مسجد حرام څخه مسجد اقصی ته بوتلل شو^(۱)، هېره دې نه وي چې مسجد اقصی د ايلياء په خاوره شتون لري، دغه مهال اسلام په قریشو او د عربانو په قبيلو کې په لوږه کچه قبوليت پيدا کړی و.

(۱) سهيلي وايي: داسې ويل کيږي چې د اسراء واقعه له هجرت څخه يو کال وړاندې وه.

ما ته د عبدالله بن مسعود رضي الله عنه څخه راپور رارسېدلی چې هغه به ويل: نبي کریم ﷺ ته بُراق راوستل شو، براق هغه سورلی ده چې له دې وړاندې پرې نور پېغمبران هم سپاره شوي وو، د خپل ديد په اندازه يې يو قدم دی، نبي ﷺ پرې سپور کړی شو، د براق والا په فضاء کې روان کړ، د اسمان او ځمکې ترمنځ يې پرې د الله د وحدانيت نښې نښانې وليدې تر دې چې بيت المقدس ته ورسېد، په بيت المقدس کې يې ابراهيم، موسی، عیسی او نور پېغمبران عَلَيْهِمُ السَّلَامُ چې ددې لپاره راټول کړی شوي وو ورسره ليدل کتل وکړل، ټولو پېغمبرانو ته يې پخپل امامت کې لمانځ هم ورکړ.

کوم مهال چې لمانځ تر پاي ورسېد څه لوبښي ورته راوړل شول، په يو کې شېدې، په بل کې شراب، او په بل کې اوبه وې.

نبي کریم ﷺ فرمايي: يو چا اواز وکړ چې که اوبه يې واخستې نو خپله او امت دواړه به په اوبو غرق شي، که شراب يې واخستل خپله او امت به يې بې لارې او بې مهارې شي، او که شېده يې واخستل نو دی او امت دواړو ته به يې هدايت او نيکې لارې الهام شي.

هغه وايي: ما د شېدو لوبښی راپورته کړ او شېده مې وڅښل، جبريل عَلَيْهِ السَّلَامُ راته وويل: ته او ستا امت دواړه د هدايت په لور رهې شوی.

ابن اسحاق وايي: له حسن څخه راته راورسېدل چې هغه ويل:

نبي ﷺ به فرمايل: د مقام ابراهيم تر څنگ ويده ملاست وم چې جبريل عَلَيْهِ السَّلَامُ په قدم ووهلم، راپورته شوم هېڅ مې ونه ليدل، بېرته ځملاستم بيا يې ووهلم چې راويخ شوم هېڅ مې و نه ليدل، بيا وملاستم بيا يې په قدم ووهلم چې راپورته شوم له لاس څخه يې ونيولم او له مسجد څخه يې بهر کړم، څه گورم چې داس او خر ترمنځ تکه سپينه سورلی ولاړه وه، په خپو کې يې وزرې وې، دغې سورلی به خپل لاس هغه ځای کېښوده چې تر کومه يې د سترگو ديد رسېده، زه يې پرې سپور کړم هغه له ما څخه تېرو پاتې نه و او زه له هغه نه تېرو پاتې نه وم...

حسن وايي: نبي ﷺ د جبريل عَلَيْهِ السَّلَامُ په ملگرتوب تر مسجد اقصی ورسېد، هلته يې ابراهيم، موسی او عیسی او د نورو پېغمبرانو عَلَيْهِمُ السَّلَامُ په شمول وليدل او ټولو د دی په امامت کې لمانځ وکړ.

بيا ورته دوه لوبښي راوړل شول په يو لوبښي کې شېده او په بل لوبښي کې شراب وو، نبي ﷺ د شېدو لوبښی راپورته کړ او شېدې يې وگوتلې، جبريل عَلَيْهِ السَّلَامُ ورته وويل: په سم دم فطرت روان شوې، ای محمده! امت دې هم په سمه روان شو، له نن څخه درباندي شراب حرام شول.

بيا چې کله نبي کریم ﷺ مکې ته راستون شو او قریشو ته يې د سهار په مهال لږې واوروله، زياتره خلکو به ويل چې دا خوزړه بگنونکي قيصه ده؟ له مکې څخه تر شام پورې قافله په

پوره مياشت کې رسيدگي کولی شي او د پوره مياشتې په موده کې بېرته راستنېږي، خو ولې محمد دعوه لري چې په يوه شپه کې ولاړ او بېرته راغی!!؟

حسن وايي: زياتره نوي مسلمان وگړي بېرته کفر ته هم ستانه او په شا وگرځېدل، ځېنې خلک ابوبکر رضي الله عنه ته ولاړل او ورته يې وويل: له ملگري دې وڅېړېدې؟ هغه انگيروي چې گنې نن شپه بيت المقدس ته تللی و، هلته يې لمونځ هم وکړ او په شپه کې بېرته راستون هم شو؟ ابوبکر رضي الله عنه وويل: تاسو ته په هغه دروغ تړل خوند درکوي.

هغوی ورته وويل: وسمهال هم په مسجد کې ناست دی، او خلکو ته د قيصی په بيان بوخت دی.

ابوبکر رضي الله عنه ورته وويل: که رښتيا يې هم دا خبره کړې وي نو سمه ده، زما دې په الله قسم وي چې هغه کله هم ما ته څه بيانوي چې دا راته الله پاک وحی کړې ده، او حتا چې د شپې او ورځې ډېر لږ وخت تشکيلوي او زه يې تصديقوم، نو شپه خو لا ډېر لويه ده، په دې کې د حيرانتيا وړ څه خبره ده؟؟

ابوبکر رضي الله عنه د مسجد په لور د نبي کریم ﷺ اړخ ته ورغی او ورته يې کړه: ای د الله رسوله! رښتيا دې خلکو ته ويلي دي چې نن شپه بيت المقدس ته تللی وي، هغه ورته وويل: هو. ابوبکر رضي الله عنه وويل: د دغې خبرې لپاره راغلم لږ ما ته هم جريان واوروه، نبي ﷺ وفرمايل: بيت المقدس راته راپورته شو گویا که زه ورته گورم، جريان چې کله تر پايه ورسېد ابوبکر رضي الله عنه وويل: چې څه دې وويل رښتيا دې وويل، زه به دې ښکاره گواهي ورکوم چې ته د الله رښتني استازی يې.

ابوبکر رضي الله عنه چې کله خپلې خبرې تر پايه ورسولې نبي ﷺ ورته وويل: ابوبکره! ته صديق يې، له دغې ورځې څخه راپدېخوا په صديق ونومول شو.

سعید بن المسیب وايي: د دغې شپې د جريان ځېنې برخه دا هم وه چې نبي کریم ﷺ خپلو ملگرو ته ابراهيم، موسی او عیسیٰ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ داسې توصيف کړل چې: ابراهيم عَلَيْهِ السَّلَامُ هو بهو ستاسو د پېغمبر او ستاسو پېغمبر هو بهو د ابراهيم عَلَيْهِ السَّلَامُ په څېر دی، او موسیٰ عَلَيْهِ السَّلَامُ لور، غنم رنگی او کم غوښی و، پوزه يې خورا لوړه ښائسته وه، ته به وايې لکه د شنووه قبيلې وگړی چې وي.

او عیسیٰ عَلَيْهِ السَّلَامُ د منځني قدو قامت ځښتن او ښائسته سور سړی و، اوار او گن وپښتان يې درلودل، پر مخ يې ځوانکی وې، ته به وايې چې گنې تازه له غسل خانې څخه راوتی دی، له سر څخه يې اوبه قطرې قطرې څڅېدې، هغې ته په رنگ کې ورته سړی په تاسو کې عروة بن مسعود الثقفي دی.



دمعراج لري

ابن اسحاق وايي:

له ابو سعيد خدري رضي الله عنه خخه راته يو رنبتيا گويه انسان قيصه كوله چې:
ما له نبي كريم ﷺ خخه اوريدلي دي، هغه ويل:

په بيت المقدس كې چې كله تر يو حده وزگار شوم نو ځينه (پارخنګ) راوړل شوه دومره
بناؤسته وه چې بل بناؤسته شى ترې مانه و ليدلى، او دغه پورې هغه شى دى چې د زنكدن
په وخت كې ورته انسان براندې سترگي گوري.

زه پرې خپل ملكري د (باب الحفظه) تر نوم لاندې د اسمان دروازې ته وخېژولم، په دروازه
باندې د (اسماعيل) په نوم ملائڪې د مشرې لاندې دولس زره ملائڪ وو، او هرې ملائڪې
د نورو دولس زره ملائكو مسؤليت درلود، په دې وخت كې نبي ﷺ دا ايت ولوست ﴿وَمَا يَعْلَمُ
جُنُودَ رَبِّكَ إِلَّا هُوَ﴾^(۱).

چې كله دروازې ته ورنږدې شول هغه ورته وويل: جبريله! دا څوك دى؟
جبريل عليه السلام ورته وويل: دا محمد دى، هغه وويل: ولې په اسماني استازيتوب ونازول
شو؟ جبريل عليه السلام ورته كړه: هو.

نو اسماعيل ملائڪې زما لپاره د خير او سعادت دعاگانې وكړې.

چې كله اسمان ته وختلم يو ناست سړى مې وليد چې د انسانانو روحونه ورته وروړاندې
كېږي، ځينې روحونو ته بڼه او نيك كلمات وايي او ورته ډېر خوشحاله شي، بيا ورته ووايي:
نېكه اروا وې او له نېك بدن خخه راوتلې يې.

او چې كله ورته نورې ارواگانې راوړل شي ورته وايي: اف اف، او وچورلى پرې راغونډ
كړي، دا هم ورته ووايي: پليته او نجسه اروا وې او له پليت او نجس بدن خخه راوتلې يې.

ما وپوښتل: جبريله! دا څوك دى؟ هغه وځوابولم: دا ستا پلار ادم عليه السلام دى، چې
كله ورته د مومن مسلمان سړي اروا راوړل شي نو پرې خوشحاله شي، او ورته ووايي چې
نېكمرغه اروا وې او په نېكمرغه بدن كې وې.

او چې كوم مهال ورباندې د كافر بي دينه انسان اروا وليدل شي نو ورته وايي: پليته اروا وې
او په پليت جسد كې وې.

بيا مې هلته نور خلك وليدل لكه د اوبانو په څېر غټې غټې شونډې يې وې او په لاسونو
كې يې د اور لوى بڅركي وو، خولو ته به يې دغه بڅركي اچول او د بولو په ځاى به ترې وتل،

(۱) سورت مدثر: (۳۱). او ستا د رب لښكرې نه پېژني مگر هغه يې خپله پېژني...

ما وپوښتل: دا څوک دي؟ جبريل عَلَيْهِ السَّلَامُ وويل: دا هغه خلک دي چې په ظلم زياتي د يتيمانانو شتمني خوري.

بيا مې نور غټ خيتي وليدل، چې کله به فرعونيان سزا ته بوتلل کېدل، دوی به يې لکه د تربي اوبسانو په څېر د خپو لاندې پاپمالول، دغسې غټ خيتي ما هېڅ چرته نه وليدلي، د ډېر غټوالي له کبله يې حرکت هم نه شو کولی، ما وپوښتل دا څوک دي؟ جبريل عَلَيْهِ السَّلَامُ ځواب راکړ: دوی سود خواره دي.

بيا مې نور خلک وليدل چې يو اړخ ته يې ښائسته چاقه غوښه پرته وه او بل اړخ ته يې مرداره بد بويه غوښه پرته وه، مرداره به يې خوږه او مزيداره به يې پرېښوده، ما وپوښتل: دا خلک څوک دي؟

جبريل عَلَيْهِ السَّلَامُ راته وويل: دا هغه خلک دي چې الله پاک ورته حلالې کړې ښځې به يې پرېښودې او حرامو ښځو پسې به گرځېدل.

بيا مې نورې ښځې وليدې چې له تيونو څخه راڅرول شوې وې، ما وپوښتل: دا څوک دي؟ جبريل عَلَيْهِ السَّلَامُ وځوابولم: دا هغه ښځې دي چې خپلو خاوندانو ته يې د هغو چچو نسبت کوو چې له خاوندانو څخه يې نه وو پېدا شوي.

بيا دوهم اسمان ته ولاړم، هلته مې دواړه ترورځوی عيسى او زكريا عَلَيْهِمَا السَّلَامُ وليدل.

بيا دريم اسمان ته لاړم، هلته مې يو سړی وليد چې په ډول ډال کې لکه د څوارلسمې سپوږمۍ په څېر و، ما وپوښتل: جبريله! دا څوک دی؟ هغه راته وويل: دا ستا ورور يوسف عَلَيْهِ السَّلَامُ دی.

تر دې چې پنځم اسمان ته ورسېدم، هلته مې ډولي او ښکلې مزېدار سپينزيری چې د سر وينستان يې هم سپين و وليد، لويه ښائسته گيره يې درلوده، پخپله ټوله زندگي کې مې دغسې ښائسته بوډا نه دی ليدلی، ما وپوښتل چې دا څوک دی؟ جبريل عَلَيْهِ السَّلَامُ راته ځواب راکړ چې دا قوم ته خوښ هارون بن عمران عَلَيْهِ السَّلَامُ دی.

بيا شپږم اسمان ته وښتم، هلته مې د لوړ قدو قامت څښتن، غنم رنگی ښائسته ډولي د مزېدارې پوزې والا وليد، ته به وايي لکه د شنووه د قوم کوم وگړی چې وي، ما وپوښتل: دا څوک دی؟ جبريل عَلَيْهِ السَّلَامُ راته وويل: دا ستا ورور موسی بن عمران عَلَيْهِ السَّلَامُ دی.

بيا يې اووم اسمان ته پورته کړم، هغه بيت المعمور چې کوم ملائک ورڅخه يو ځل طواف وکړي تر قيامت به بيا ورته د بيا طواف موقعه ورته شي، تر څنګ يې ښائسته سپين زيرې سړی ناست و، هو بهو ستاسو پېغمبر ته يې ورته والی درلود، او ستاسو پېغمبر هغه ته ورته والی لري، ما وپوښتل: دا څوک دی؟ جبريل عَلَيْهِ السَّلَامُ راته وويل: دا ستا پلار ابراهيم عَلَيْهِ السَّلَامُ دی.

بيا جنت ته ننوتم هلته مې بناسته په ډول ډال پوره (حوره) وليده، د ډېر بناست له كبله يې شونډې توروالي ته ورته وې، ما ترې وپوښتل: ته د چا يې؟ هغې راته وويل: زه د زيد بن حارثه يم.

د بېرته د راستنېدو په حالت كې چې كله هم تر موسى عَلَيْهِ السَّلَامُ راوړسېدم هغه ستاسو په حق كې ډېر خېرخواه و - را څخه يې وپوښتل: څومره لمونځ درباندي فرض شو؟ ما ورته وويل: روزمړه راته پنځوس لمونځونه راكړل شول.

هغه راته وويل: د لمونځ په ادا كولو پابندي ډېره گرانه ده، بېرته دې رب ته ستون شه چې په تا او امت دې تخفيف راولي.

بېرته مې رب ته ستون شوم چې زما د امت لپاره په لمونځ كې اسانتيا راوله، لس لمونځونه يې راته معاف كړل.

چې بيا د موسى عَلَيْهِ السَّلَامُ تر خوا راوړسېدم، بيا يې په ورستېدو ټينگ كړم، زه بيا الله ته ستون شوم او لس لمونځونه يې راته مزید نور معاف كړل.

چې د موسى عَلَيْهِ السَّلَامُ تر څنگ بيا راوړسېدم، بيا يې الله پاك ته په ورستېدو وهڅولم، او زه هم الله ته بيا ورستون شوم، بيا يې راته لمونځونه معاف كړل، خو بس هر دفعه به هغه الله پاك ته د تخفيف لپاره په ورستېدو توصيه كوله، او په هر دفعه به يې راته لمونځ بخشش كو تر دې چې په شپه او ورځ كې يې شمېر تر پنځوو راوړسېد، بيا يې راته په ورستېدو امر وكړ، ما ورته وويل: بس دی بارها ډېر ځل ورغلم نوره حيا راته راځي، كه چا دغه لمونځونه د الله پاك باندې د ايمان په غوښتنې او د ثواب او اجر په خاطر وكړل، الله پاك به ورله د پنځوسو لمونځونو اجر او ثواب وركړي.



د ابو طالب او خديجي رضي الله عنها مړينه

دوخت په تېرېدو سره ابوطالب او خديجه بنت خويلد رضي الله عنها دواړه په يو كال كې ومړ. په نبي كريم ﷺ د خواشيني لړي يو په دوه شوه، خديجه رضي الله عنها د اسلام په نشر اشاعت كې د نبي ﷺ رښتونې كلكه ملاتړې وه، له قوم څخه به يې همدې ته گېلې شكوي كولې.

د ابو طالب په مړينه يې هم زړه ولرېزېد، په اسلامي دعوت كې ابوطالب د نبي كريم ﷺ په ثبات قدمي او سرښندنې كې لكه د پياوړي بدني غړي مثبت ترين رول لوباو، هغه د نبي كريم

ﷺ ډېر نېک مرستندويه او ورڅخه د نورو لاس نيونکي و.

د ابوطالب مړينه مدېنې ته له هجرت کولو څخه درې کاله وړاندې وه.

ابوطالب چې کله ومړ د قریشو له پلوه نبي ﷺ د هغه ناورينو او ناخوښو سره مشمت گړپوان شو چې په سوچ کې يې هم نه راتلل، د قریشو له بې وقوفه گروپ څخه ورته يو بې وقوف په سر خاورې وشيندلې، نبي کریم ﷺ کور ته ننوت او خاورې يې په سر پرته وې، يوه لور يې راوپاڅېده په ژړا ژړا يې ورڅخه خاورې ووينځلې، او رسول الله ﷺ به ورته ويل: لورجانې! مه ژاړه، الله پاک ستا د پلار مرستندويه دی.

بيا به يې وويل: د ابوطالب له مړينې راپدېخوا راته له قریشو هغه څه رارسېږي چې ما ډېر خفه کوي.

د ابوطالب د زنکدن له حالت څخه چې کله قریش و خبرېدل يو بل ته يې وويل: له يو اړخه عمر او حمزه رضي الله عَنْهُمَا اسلام راوړ، او له بل پلوه اسلام هم د قریشو په قبيلو کې په خورا تېزۍ سره روان دی، ابوطالب ته به ولاړ شوو، زمونږ له پلوه څه قيودات به په محمد ﷺ کېږدي، او څه قيودات به په مونږه کېږدي، ورنه هر څه به رانه خپل کړي.

د قریشو ټول مخه ور لکه: عتبه بن ربيعه، شيبه بن ربيعه، ابوجهل بن هشام، اميه بن خلف، ابو سفیان بن حرب د قریشو نورو مخه ورو په شمول د ابوطالب در کې حاضر شول، ټولو ورته وويل: زمونږ په زړونو کې ستا قدر او احترام ته ښه پېژنې، ته د مرگ په وړومبني حالتونو کې يې، په تا مو ډار محسوس کړ، زمونږ او ستا د وراه ترمنځ کشمکش او ناخوښو باندې ته ډېر ښه خبر يې، هغه تر خپل څنگ راوغواړه تر څو ستا په ژوند کې له مونږ څخه د هغه لپاره او له هغه نه زمونږ لپاره د روغې جوړې دستاويزات او لاسليکونه واخلي، له مونږ څخه به هغه ځان راوغواړي او مونږ به له هغه نه ځانونه راوغواړو، هغه دې مونږ او زمونږ دين پرېږدي مونږ به هغه او د هغه دين پرېږدو.

ابوطالب ورسې استازی واستو او ورته يې وويل: وراه! دا راغلي هستۍ ستا د قوم قبيل ښاغلي دي، دوی غواړي چې ستا او د دوی ترمنځ د روغې جوړې ژوندۍ وسنجوي، دواړه خواوې به يو بل ته له ځېنو خپلو غوښتنو څخه سر په څنگ شی.

نبي کریم ﷺ ورته وويل: ډېرې نه يوه خبره مې ومنئ ټول عرب او عجم به مو د لاس لاندې رعيت وي، ابو جهل وويل: ولې نه لس خبرې خو به دې ومنو.

نبي کریم ﷺ ورته وويل: د (لا اله الا الله) کلمه ووايئ او د نورو معبودانو له عبادت څخه په شا راشئ.

ټولې پلاوې لاسونه سره په ومنښل او پرکا يې ترې وويسته او ورته يې وويل: محمده! ته دا غواړې چې له ټولو معبودانو څخه يو معبود جوړ کړې؟ دا خو د حيرانتيا وړ خبره ده؟ دا څه

وايي او څه نه وايي؟

بيا يې سره خپل منځ کې يو بل ته وويل: دا سپري نه څه درکوي او نه درڅخه څه قبلوي، پخپلو معبودانو کلک درېځ اختيار کړي، تر څو وگورو چې الله پاک زمونږ او د دی ترمنځ څه پرېکړه کوي؟

د قریشو راغلې پلاوي چې ستنه شوه ابو طالب رسول الله ﷺ ته وويل: لورپه په خدای چې د انصاف خبره دې ورته وکړه.

د دې خبرې سره سم نبي کریم ﷺ د ابوطالب د ايمان طمع گير شو، ورته يې وويل: ای تره! ته خو يې ووايه کنه!! د قيامت په ورځ به ستا لپاره شفاعت او سفارش پرې وکړم.

ابوطالب چې کله د نبي کریم ﷺ حرص وليد، ورته يې وويل: که زما څخه وروسته ستا او ستا د پلار په کورنۍ د کنځاوو وېره او پېغور نه وای ما به هر ورومرو دغه کلمه ويلې وه، هسې نه چې قریش ووايي: د مرگ له وېرې يې کلمه وويله، خو زه کلمه ستا د خوشحالی په خاطر وایم په بل خاطر نه.

په ابوطالب چې د مرگ جتکې کله پېل شوې عباس رضي الله عنه يې د شونډو په حرکت پوهه شو، خپل غوږونه يې ورېښکته کړل بيا يې نبي ﷺ ته وويل: وراره! ابوطالب خو هغه څه وایي چې تا ورته پرې امر وکړ!!

نبي ﷺ ورته وويل ما ترې هېڅ نه دي اورېدلي.

د قریشو د هغې پلاوي اړوند چې د نبي ﷺ سره خبرو اترو ته کېناستل او بې نتيجې ولاړل، نبي ﷺ چې ورته څه وويل او هغوی کوم غبرگون وښود؟ الله پاک دا ایتونه نازل کړل: ﴿صَّ وَالْقُرْآنَ ذِي الذِّكْرِ (۱) بَلِ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي عِزِّ وَشِقَاقٍ (۲) كَمْ أَهْلَكْنَا مِنْ قَبْلِهِمْ مِنْ قَرْنٍ فَنَادُوا وَاِلَاتِ حِينَ مَنَاصٍ (۳) وَجَبُوا أَنْ جَاءَهُمْ مُنذِرٌ مِنْهُمْ وَقَالَ الْكٰفِرُونَ هَذَا سِحْرٌ كَذَابٌ (۴) أَجْعَلِ الْاِلٰهَةَ اِلٰهًا وَحِدًا اِنَّ هَذَا لَشَيْءٌ عُجَابٌ (۵) وَانطَلَقَ الْمَلَأُ مِنْهُمْ اَنْ اَمْشُوا وَاَصْبِرُوا عَلٰٓى اِلٰهَتِكُمْ اِنَّ هَذَا لَشَيْءٌ يُرَادُ (۶) مَا سَمِعْنَا بِهٰذَا فِي الْاٰخِرَةِ اِنَّ هٰذَا اِلَّا اٰخِلَاقٌ (۷)﴾.



(۱) سورت ص: (۷-۱). ژباړه: ص، په قران مي دې قسم وي چې د پند او ذکر څښتن دی، بلکې هغه خلک چې کافران شوي دي په سرکشی او کبر کې دي، له دوی څخه وړاندې مونږ څومره پېرې پېرې خلک برباد کړي دي که څه يې هم ډېرې نارې چېغې ووهلې خو ولې موقعه او وخت د نجات او خلاصون نه و، دوی له دېنه په حيرانتيا کې دي چې د دوی له جنس نه ورته ويره ونکې پيغمبر راځي او کافران وايي چې دا پيغمبر کوډگر او دروغجن دی، ايا له ډېرو معبودانو څخه يې يو معبود جوړ کړ؟ دا خو ډېره د حيرانتيا وړه خبره ده! او مشران يې په تلوار سره لارل او يو بل ته يې وويل: د خپلو معبودانو په عبادت صبر وکړي، ځکه چې دغه (توحيد) درڅخه خامخا غوښتل کيږي، مونږ خو د توحيد اړوند په وروستي دين کې هېڅ هم نه دي اورېدلي، نه دي دا مگر له ځانه جوړ شوي دروغ دي.

له ثقيف قبيلي خخه د رسول الله ﷺ د مرستي اپيل

د ابوطالب له مړينې وروسته چې محمد ﷺ ته قريشو کوم زيانونه واپول دغسې غبرگون يې د ابوطالب په ژوند کې نه و بنودلی.

ددغې عکس العمل د ممکن مخنيوي لپاره نبي کریم ﷺ طائف ته د ثقيف قبيلې سره د ليدو کتولپاره لار ترڅو ورڅخه مرسته وغواړي او د قوم څخه د ورپېښو حالتونو کلکه دفاع وکړي. او دا يې په زړه کې تلل راتلل چې کېدای شي هغوی الله پاک ورکړی اسلامي دين ته غاړه کېږدي نو يک او يواځې ووت.

طائف ته د ثقيف قبيلې ته رسېدلو سره سم لومړی يې د ثقيف د قبيلې مشرانو درېواړو ورونو عبدياليل بن عمرو بن عمير، مسعود بن عمرو بن عمير، او حبيب بن عمرو بن عمير سره د خبرو اترو لپري پيل کړه.

يو ورور ته يې لا پکې د قريشو د قبيلې بنو جمح نه ښځه هم په نکاح ناسته وه، نبي ﷺ ورسره په خبرو کې اسلام ته دعوت او د اسلام مرسته وغوښته، او د اسلام په ضد د ولاړو خلکو د ظلم زياتې په لاس نيولو يې وخبرول.

يو پکې ورته وويل: ايا الله پاک له کعبې څخه پوښاک وباسي چې تا خلکو ته استازی رالېږدوي؟

بل ورته وويل: ولې ستا پرته نور څوک نه و چې ته يې رالېږدولې؟!

درېم ورته وويل: لوړه په رب لايزال چې زه درسره بيخي خبرې نه کوم، که په رښتيا استازی يې له دې کبله دې خبرې نه ځوابوم چې د ستونزو پند يې، او که په الله درواغ وايې نو خبرې درسره بيخي مناسب نه وينم.

نبي کریم ﷺ ورڅخه راوپاڅېد او ورته يې وويل: تاسو چې د ما سره کومه رويه وکړه غټه تېره پرې کېږدئ، هېڅوک پرې مه خبروئ.

نبي ﷺ دا خوښه ونه گڼله چې قريش په دې غبرگون وپوهيږي هسې نه چې نور يې هم به تعذيبولو زړه ور شي.

درېواړو انکار وکړ او د طائف يې وقوفه او بې عقله يې ورپسې راپاخول، د نبي ﷺ پسې يې توقې ملنډې، اوازونه او شپيلې پيل کړل، له طائف څخه يې د عتبه بن ربيعه او شيبه بن ربيعه تر باغ پورې په سپورو ستغوراورسو، دغه مهال عتبه او شيبه دواړه پخپل باغ کې موجود وو، د باغ تر رسېدنې وروسته ترې د ثقيف بې وقوفه د طائف په لور ستانه شول، او نبي کریم ﷺ د باغ تر څنگ د انگورو ونې لاندې دمه واخسته.

ربيعه او شيبه دواړو ورته کتل چې د طائف ماشومانو پرې څه لويې او ساعتېرې وکړې.
د بني جمح څخه په طائف کې واده شوې بنځه چې نبي کریم ﷺ وليده ورته يې وويل: ستا
د ليورونو له لاسه د ډېرې سترې سره مخامخ شوم!!

ما ته د رارسېدلي راپور له مخې چې کله نبي ﷺ د ساه تيگه مرحله تر پايه ورسېده وويل: اى
الله! د خپلې بې وسۍ او ناتوانۍ کيله درته کوم، خلک راته په ډېره سپکه راگوري، اى د ډېر
رحم والا ذاته! ته د بې وسه او بې کسه خلکورب يې اى الله! ته زما رب يې چا ته مې سپارښتنه
کوې؟ ايا پر دې ته مې سپارې چې د سترپاو او غلظت چال چلند راسره وکړي؟ او که نه دښمن
ته مې سپارې چې زما واک او اختيار به د هم هغه په لاس کې وي، خو که ته راباندې قهرېدلې
نه يې په رارسېدلو ستونزو بې باکه يم، ستا بښنه ډېره پراخه ده، ستا د مخ په نور باندې ستا له
غضب نه پناه غواړم چې ټولې تاريخې يې تښتولي دي، د دنيا او اخرت کړې نسکورې پرې
سمې سيده کيږي، تا ته مې پناه ده ستا له قهر او غصې نه مې په ډه ډه کړه، ستا تر رضا پورې له
هرې بدبختۍ نه په شاه يم، د پسند کار کول او له بدو څخه ډډې ته کېدل ستا په توفيق کيږي.

د ربيع دواړه زامنو چې يې درمند حالت وليد د قوميت له کبله يې پرې زړونه وسوځېدل،
د «عداس» په نوم خپل نصراني غلام هلک ته يې غبر کړ چې دا انگورو دا زنگورکې په پاچه
کاسگۍ کې کيږده او د سيوري لاندې ناست سړي ته ووايه چې دا وخوره.

عداس د امر سره سم لاړ د انگورو زنگورکې يې په کاسگۍ کې کېښود او د نبي ﷺ مخې ته
يې وړاندې کړ، او ورته يې وويل: دا انگور وخوره.

نبي ﷺ د لاس وروړو سره سم (بسم الله) وويله او په خوراک يې پيل وکړ، عداس يې مخ ته
کتل او ناگهانه يې وويل: د دې کي او ځاى خلک خو (بسم الله) نه وايي!! نبي ﷺ ورته وويل:
عداسه! ته د کوم ځاى يې؟ هغه ورته کړه: زه نصراني يم، په عراق کې د موصل د ښار اړوند
د نينوا اوسيدونکى يم.

نبي ﷺ ورته وويل: خا.. د نيکمرغه انسان يونس بن متى کيوال يې!!
عداس وويل: ته يونس بن متى څه پېژنې؟ نبي ﷺ ورته وويل: هغه زما ورور دى، زه او هغه
دواړه پېغمبران يو، د خبرې د اورېدو سره سم عداس د نبي ﷺ سر لاس اوښپې ښکل کړې.

د ربيع دواړو زامنو يو بل ته وويل: لکه چې غلام يې درله بې لارې کړ!!
غلام چې کله باغ کې دواړو ته راستون شو، دواړو ورته وويل: هاى تباه شې!! د هاغې
سړي سر لاسونه او ښپې دې ولې وښکلولې؟

هغه ورته وويل: مشره! په ځمکه کې له دې څخه بل هېڅوک غوره نشته، زه يې په داسې
څه خبرولم چې له نبي پرته پرې نور هېڅ څوک نه پوهيږي.

دواړو ورته وويل: له خپل دين نه دې وانه اړوي، ستا ديانت يې له ديانت څخه بهتر دی.



د نصيبين د پيريانو قيصه

نبي کریم ﷺ چې کله د طائف څخه د مکې په لور په ډېرې خواشينې راروان و، د ثقيف له خیر او برکت نه ناامېده راستون شو، د شپې له مخې په نخله مقام^(۱) کې تهجد و ته راوپاڅېد، ما ته د رارسېدلي خبر له مخې پيريان تېرېدل چې د نصيبين^(۲) د کلي اوسيدونکي وو، هغوی يې قرائت ته خاموش شول، چې کله هم له لمونځ څخه وزگار شو پيريانو پرې ايمان راوړ او دعوت يې ورله قبول کړ، د دې برسېره يې په خپل قوم کې د دعوت مشن هم پېل کړ. دا هغه پيريان دي چې الله پاک يې په دې ايتونو کې يادونه کړې ده: ﴿وَإِذْ صَرَفْنَا إِلَيْكَ نَفَرًا مِّنَ آلِجَنِّ يَسْتَمِعُونَ الْقُرْآنَ فَلَمَّا حَضَرُوهُ قَالُوا أَنصَبُوا لَنَا فَلَمَّا قُضِيَ وَلَوْ أَنَّا إِلَى قَوْمِهِمْ مُنْذِرِينَ ﴿۲۹﴾ قَالُوا يَا قَوْمَنَا إِنَّا سَمِعْنَا كِتَابًا أُنزِلَ مِنْ بَعْدِ مُوسَىٰ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ وَإِلَى طَرِيقٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿۳۰﴾ يَا قَوْمَنَا أَجِيبُوا دَاعِيَ اللَّهِ وَآمِنُوا بِهِ، يَغْفِرَ لَكُمْ مِّنْ ذُنُوبِكُمْ وَيُجِزَّكُمْ مِّنْ عَذَابِ أَلِيمٍ ﴿۳۱﴾﴾^(۳).

د مذکوره پيريانو لري الله پاک په سورت جن کې په تفصيلي انداز هم بيان کړې ده.



بېلابېلو قبيلو ته د اسلامي دعوت وړاندېزونه

کله چې نبي کریم ﷺ له طائف څخه بېرته مکې ته راستون شو، د تېر په څېر ورته خپل قوم سختين عذابونه او له دين څخه کرکه او نفرت لا پسې زيات کړ، يو څه شمېر يې وسه خلک چې په نبي کریم ﷺ يې ايمان درلود ورسره پټ يکجهته وو، د حج په موسم کې به نبي کریم ﷺ د عربو راز راز بېلابېلو قبيلو ته هغه دين چې الله ورباندې خلکو ته راستولی و

(۱) د دوو خوړونو ترمنځ د يو خوړ نوم دی، له مکې څخه د يوې شپې په اندازه لرې پروت دی، يو ته نخله شاميه وايي او بل ته يې نخله يمانيه وايي.

(۲) نصيبين د موصل او عراق ترمنځ پر تې جزيره کې د يو کلي نوم دی.

(۳) سورت احقاف: (۲۹-۳۱) ژباړه: او هغه وخت راياد کړه چې تا ته مو د پيريانو يو ټولگی درواړو، کله چې هغوی د قران کریم اورېدو ته حاضر شول خپل منځ کې يې يو بل ته وويل چې خاموش شئ، د قران کریم تلاوت چې کله ترپايه ورسېد دوی خپل قوم ته په داسې حالت کې ستانه شول چې ورته يې وپره ورکوله، دغې پيريانو به ورته ويل: ای زمونږ قومه! مونږ داسې کتاب واورېد چې د موسى عَلَيهِ السَّلَام نه وروسته نازل شوی دی او د ټولو مخکنو دينونو تصديق کوي، حق او سمې لارې ته بلنه ورکوي، ای زمونږ قومه! د الله د داعي خبره ومنئ او ايمان پرې ولرئ نو تاسو ته به ستاسو گناهونه درنخشش کړي او له دردونکي عذاب څخه به مو وژغوري.

راديوت كول، تر خو دين ته د تصديق او مرستې اوږه ورکړي.

ربيعه بن عباد وايي: زه چې ځوان جان هلک وم، په مني کې مې د خپل پلار سره ولاړ وم، د عربو بېلابېلو قبيلو ته به نبي ﷺ بلنه ورکوله، او ورته به يې ويل:

ای د پلانکي قبيلې راغلو! زه درته الله پاک په دې راستولي يم چې يک يواځې به د الله پاک عبادت کوئ او هېڅ راز برخه دار به ورسره نه جوړوئ، دغه بوتان چې د معبودانو په نوم مومني دي تر شا کړئ، د دغې عبادتونه مه کوئ، په ما ايمان ولرئ او زما رسالت تصديق کړئ، زما څخه د ظالمانو لاس ونيسئ تر څو د الله پاک راوړي شريعت او دين په بڼه توگه واضحه او څرگند کړم.

د نبي ﷺ تر شا سور سپين سړی چې خپل وينبته يې شاته دوه کوڅې کړي و، عدنيه چېن پرې پرته وه ولاړ و، د نبي کریم ﷺ د خبرو له وزگارېدو وروسته به يې ويل: ای د پلانکي قبيلې راغلو! د دې سړي دعوت پايله دا ده چې تاسو په لات او عزی خپله کلکه عقیده ماته کړئ، د بني مالک بن اقيش^(۱) چې ستاسو مشران دي د هغوی زور ځواک درباندي ماتوي، پام کوئ چې نه خويې خبرې ومنئ اونه يې دعوت قبول کړئ.

ما مې پلار څخه وپوښتل: د دغې هلک خبرې چې ردوي دا څوک دی؟

هغه وويل: دا يې خپل تره عبدالعزی بن عبدالمطلب (ابولهب) دی.

ابن اسحاق وايي: ابن شهاب زهري راته وويل چې نبي کریم ﷺ

د کنده قبيلې کلي کورونو ته تشریف یوړ، هلته يې د قبيلې خورا مشر مخور اوسيد (مليخ) په نوم جرگه مار اسلام ته وباله، ټولو يې دعوت په کلکه رد کړ.

د بنو عامر بن صعصعه کورنۍ يې اسلام ته راوبلله، د دعوت لپاره ورته خپله ورغی د بَيَحْرَه بن فِرَاس په نوم د قبيلې يو وگړي ورته وويل: لوړه په رب لايزال چې که د قرديشو د دغې زلموتي لمن کلکه ونيسم، ټول عرب به پرې د ځان تابع کړم!!

بيا يې ورته وويل: دا راته ووايه که مونږ ستا سره ستا په دين بيعت وکړو او ستا پر ضد ولاړ خلکو باندي بريالي شو، ايا ستا نه وروسته به مشري زمونږ وي؟

نبي ﷺ ورته وويل: دا د الله پاک ځانگړتيا ده چې مشري چاته ورکوي، هغه پوهه شه او کار يې پوهه شه.

بَيَحْرَه ورته وويل: ايا ستا په دفاع کې به مونږ د عربو تورو گوزارونو ته ورميږونه نيسو او

(۱) دا د پريانو لويه قبيله ده، اقيشيه اونان چې له هر څه شي وپريږي دوی ته يې نسبت کيږي.

مشري به بيا د بل چا وي؟! څه خپل کارکوه مونږ تا ته هېڅ اړتيا نه لرو.

بنو عامر چې له حج وروسته خپلو کورونو ته ستانه شول د خپلې قبيلې زور سپينزيرې بوډا ته ورغلل چې د ډېر عمر له کبله به دغې بوډا د حج د بشپړې ادا لپاره مکې ته نه شو تللای، د عادت له مخې چې بنو عامر به کله هم له مکې څخه خپل ټاټوبي ته ستنېدل د قبيلې د سپينزيرې بوډا زيارت به يې لومړی کو، د ملاقات په پېل کې ترې بوډا وپوښتل چې د حج په دوران کې مونوې زړې څه وليدې؟

هغوی ورته وويل په قريشو کې د بنو عبدالمطلب له کورنۍ څخه يو ځوان راجلا شو او راته يې وويل: چې زه تاسو ته پېغمبر راستول شوی يم، زما تصديق وکړئ، زما حمايت ته اوږه ورکړئ او د ځان سره مې بوځئ.

د خبرې د اورېدو سره سم يې په سر لاسونه کېښودل، له ډېره افسوسه يې غږکړ چې اې بنو عامره! دغه تېره موقعه به راکېره نه کړئ؟ ايا د دغې سرو زرو مرغۍ پلټنه به بيا ونه شي؟ لوږه په رب لايزال چې د پلانکي ساه يې په لاس کې ده، د اسمعيل عَلَيْهِ السَّلَامُ بچيان په درواغو د نبوت د عوې نه کوي، ستاسو نه عقل او دماغ چرته تللي دي؟

ﷻ عبدالله بن كعب وايي: رسول الله ﷺ د بنوحنيفه کورونو ته راغی او د الله پاک د راليرلي دين په لور يې راوبلل، پخپله يې ورسره بېلابېل ليدل کتل هم وکړل، په بلل شوي خلکو کې همدوی د سترې سرغړونې ناروا ځواب ورکړ.

د دغې بدنيتۍ او اعراض سره سره نبي ﷺ خپل دعوتي مشن څخه نا امېده نه شو، او لا پسې يې په بشپړه تسلی دعوت ته وده ورکړه، د حج په موسم کې چې به کله هم قبيلې د حج د ادا کولو لپاره راروانې شوې، نبي ﷺ به ورته په لاره کې کېښناست او الله پاک او د هغه راليرلي دين ته به يې رابلل.

ﷻ د بنو عامر بن عوف له کورنۍ سوید بن صامت د حج او يا عمرې د ادا لپاره حرکت وکړ، د سوید د راتگ خبر چې کله د نبي کریم ﷺ تر غوږ ورسېد، الله پاک او د هغه راستولي دين ته يې راوبله، سوید ورته وويل: شايد ستا دعوت د ماسره چې څه دي ورسره ورته والی ولري؟ نبي ﷺ ورته وويل: ولې تا سره څه دي؟ سوید ورته وويل: ما سره د لقمان حکمتونه دی.

نبي ﷺ ورته وويل: که ما ته يې واوروې ښه به وي!!

سوید ورته د لقمان د حکمت څېنې بېلگې واورولې.

نبي ﷺ ورته وويل: که څه هم دغه سمې او ارزښتناکې خبرې دې خو ما چې درته څه

وويل ورباندي خيريت او غوروالی لري.

ما باندي خو الله پاک قران نازل کړی دی، دغه قران د منونکي لپاره خورا هدايت او لويه رڼا ده، نبي ﷺ ورته قران کریم ولوست، او بيا يې اسلام ته راوبله، سوید يې له خبرو لري و نه خوځېد او روان شو او مدينې کې خپل قوم ته راستون شو، وخت لا تېر نه و چې د بعثت^(۱) د شخړې او خونريزې معرکې نه يوه ورځ وړاندي خزرج مړ کړ، د قوم ځېنې خلکو به ويل چې زمونږ په گومان هغه د اسلام په حالت کې مړ شوی دی.



د انصارو د اسلام راورلو پېل

کله چې الله پاک د خپل دين د خپرېدو اراده وکړه، الله پاک وغوښتل چې خپل پېغمبر ته اعزاز او د دعوتي مشن پرمختگ نوره مزیده پياوړتيا ورکړي، د هغه د بالاتری او سر بالاتوب نيټه يې نژدې کړه، د عادت سره سم نبي کریم ﷺ د حج په موسم کې د انصارو څه شمېر خلکو سره ليدل کتل وکړل، د تېر په څېر د عربو بېلابېلو قبيلو ته يې ځان وړېنکاره کړ، ناگهانه رسول الله ﷺ د عقبې^(۲) سره نژدې د خزرج د قبيلې چې الله پاک يې د خېر اراده کړېوه څه خلکو سره ليدل کتل وشول^(۳).

د ليدو په پېل کې ورته رسول الله ﷺ وويل: تاسو څوک ياست؟

هغوی وويل: د خزرج د قبيلې څه خلک يو.

-: د يهودو باداران ياست؟

-: هو.

-: که لږ وخت راسره کينئ څه خبرې اترې درسره کول غواړم.

-: ولي نه.

ټول کښېناستل، د الله پاک دين ته يې راوبلل، اسلام يې ورته وروړاندي کړ، او د قران کریم څه حصه يې هم ورته واوروله.

خزرجيانو اسلام ته ځکه زړه خوښ کړ چې په مدينه کې د دوی سره يهودان ميشت وو،

(۱) بعثت د مدينې له ځايونو څخه د يو ځای نوم دی، دلته د اوس او خزرج د قبيلو تر منځ ناروا معرکه پېل شوې وه.

(۲) عقبه د منی او مکې ترمنځ ځای دی، له مکې څخه د دوو ميلونو په فاصله لري پرته ده. د عقبې څېره له همدغه ځايه وېشتل کيږي.

(۳) دا کار د نبوت په لسم کال وشو.

چونکه هغوی د علم معرفت او پوهې څښتنان وو او دوی د شرک او بوتانو په عبادت اخته وو، د دوی سره به یې په کلي کې جنگونه او زیاتې شخړې راتلې یهودانو به ورته ویل چې په دې ورځو شپو کې نږدې یو پیغمبر راستول کیږي، مونږ به د هغه لښکر جوړیږو د هغه په مشرې کې به تاسو د فرعونیانو او عادیانو په څېر وژنوو.

له کله راهیسې چې نبی کریم ﷺ دوی الله پاک ته راوبلل او خبرې اترې یې ورسره پیل کړې، څښو خزرجیانو ورته وویل: دا هغه پیغمبر دی چې په یثرب کې پرې یهودان تاسو ډاروي، په توندۍ سره یې ومنئ، گورئ چې یهودان درنه پرې مخکې نه شي.

ټولو خزرجیانو د نبی کریم ﷺ د دعوت ومنو، اسلام یې ترې قبول کړ، او د هغه نبوت یې تصدیق کړ، ټولو ورته وویل: زمونږ قوم په مدینه کې دی، څومره بد نیتی او تربگني چې دوی لري بل هیڅ څوک خپلمنځنی دومره تربگني نه لري، ستا دا دعوت به مونږ هلته نورو ته وړاندې کړو، که هغوی هم مونږ قبول کړي دین ته غاړه کېښوده، او ستا په دعوت الله پاک ټوله دښمني له مونږ څخه وویسته، له تا پرته به مونږ او هغوی ته بل هیڅ څوک محبوب نه وي، او امید دی چې الله پاک یې ستا په دعوت یو ځای کړي.

ما ته د رارسیدلي راپور له مخې خزرجیان خپل قوم قبیل ته په داسې حالت کې ولاړل چې ایمان او په نبوت یې تصدیق کړی و، دوی خپله شپږ کسان وو.

مدینې ته د رارسېدو په مهال له مکې څه راغلو د نبی کریم ﷺ دعوت ته وده ورکړه، هغه و چې اسلام خپور شو، د انصارو په کورونو کې هېڅ کور پاتې نه شو مگر د نبی کریم ﷺ ذکر او یاد به ورپکې کېده.



د عقبې لومړی بیعت

راړون کال کې د حج د ادا لپاره له انصارو څخه دولس نارینه د نبی کریم ﷺ سره د عقبې په مقام کې خوله په خوله شول، نبی کریم ﷺ ورسره د ښځو د بیعت په څېر بیعت وکړ^(۱)، خو دا هله چې د جنگ اړوند د فرضیت حکم شتون نه درلود له دغې ژمنو کسانو نه: اسعد بن زراره، رافع بن مالک، عبادة بن صامت، ابوالهيثم بن تيهان رضي الله عنهم وو.

عبادة بن الصامت رضي الله عنه وايي:

(۱) د ښځو سره بیعت د مکې د فتحې په دوهمه ورځ د صفا غونډۍ په سر وشو، وروسته له دې چې نبی کریم ﷺ د سړو سره له بیعت څخه وزگار شو.

مونږ دولس کسان وو، زه هم له هغې کسانو له جملې څخه يم چې د عقبې بيعت ته مې حضور کړی و، لکه د بنحو د بيعت په خبر مو د نبي کریم ﷺ سره د جهاد له فرضيت نه وړاندې په دې بيعت وکړ چې:

د الله پاک سره به په هيڅ راز برخه دار اقرار نه کوو، غلا او زنا به نه کوو، د خپلو پچيانو وژلو څخه به ډډه کوو، د بهتان او تور لگونې څخه به ځان رانغاړوو، د هېڅ راز خیر نښيگري خلاف ورزي به نه کوو، که چرته خپلو وعدو ته ژمن پاتې شوو نو له جنت پرته به مو بله بدله نه وي، او که مو سرغړونه (وعده شکنی) وکړه، د الله سره مو معامله ده، که د هغه خوبنه وه وبه مو بښي او که بې خوبنه وه عذاب به راته راکړي.

ابن اسحاق وايي:

له دغې تړون وروسته انصار بېرته د يثرب په لور د ستنېدو په مهال وو نو نبي کریم ﷺ ورسره مصعب بن عمير بن هاشم بن عبدمناف انصارو ته په يثرب کې د قران کریم د زده کړې او د اسلام پوهنې او د ديني ښوونو لپاره واستو، په مدينه کې به ورته خلکو (مقرئ) ويل. چونکه په امامت باندې اوس او خزرج سره خپل منځ کې نه جوړېدل د ټولو امامت به هم مصعب بن عمير رضي الله عنه کو.



د عقبې دوهم بيعت

مصعب بن عمير رضي الله عنه له مدينې څخه مکې ته راستون شو د مدينې د انصارو له جملې څخه څه شمېر خلک د خپلو مشرکانو په ملتيا د حج د ادا کولو لپاره د مکې په طرف وټپېدل تردې چې مکې ته ورسېدل، د نبي ﷺ سره يې د خيالاتو د تبادلې لپاره د ايام التشريق په دوهمه ورځ د عقبې نوم ځای نښه کړ، تر څو الله پاک د خپل نبي د کرامت لپاره خپله کړې اراده بشپړه کړي، د دعوت د پرمختگ لپاره د خپل نبي مرستندويان د دين په مينه ويايي، اسلام او مسلمانانو ته اعزاز او شرافت برخليک کړي.

کعب بن مالک رضي الله عنه فرمايي:

د براء بن معرور رضي الله عنه چې زمونږ مخه ور او درنه هستي وه، په ملتيا يې له مدينې څخه د مکې په لور د حج لپاره د خپل قوم د مشرکانو په شمول ووتو، په لاره کې مو لمونځونه کول، علمې خبرې اترې به مو سره خپل منځ کې تبادلې کولې، د مدينې څخه د وتلو په مهال براء بن معرور وويل: ای خلکو! زما په زړه کې يوه خبره ده خو نه پوهېږم چې تاسو به راسره پرې موافقت وکړئ او که نه؟

مونږ وويل: څه خبره ده؟ هغه وويل: زړه مې نه غواړي چې د لمونځ د ادا په مهال كعبې ته شاه او بيت المقدس ته مخه كړم.

مونږ ورته وويل: د رارسيدلي نبوي ارشاداتو له مخې خو زموږ پېغمبر تر اوسه شام ته لمونځ كوي^(۱)، او مونږ يې هېڅ سرغړونې ته تيار نه يو.

هغه وويل: زه خو ورته لمونځ كوم، مونږ ورته وويل: مونږ خو كعبې ته لا لمونځ نه كوو، د لمونځ وخت چې به كله داخل شو مونږ به شام او هغه به د كعبې په لور مخ كړ.

تر دې چې مكې ته راوړسېدو، كه څه هم مونږ پرې بارها زور هم راوړ خو هغه له خپله درېځه تېر نه شو او په خپل موقف كلك ولاړ و.

مكې ته د رسېدو په مهال يې راته كړه: وراړه! راځه چې د نبي كريم ﷺ در ته ورشو او مكې ته د سفر په دوران كې رامنځ ته شوې لړي ورته واوړوو، عبادتونو مې په زړه كې شك او شبهات راوپارول حالانكه تاسو ترې بارها هم رابندولم خو ولې زه پرې كلك پاتې شوم.

كعب بن مالك رضي الله عنه وايي: مونږ نبي كريم ﷺ نه وليدلى او نه مو پېژنده، د هغه د مندلو لپاره مو له يو او بل نه پوښتنې وكړې، د مكې له يو مېشتوال څخه مو د هغه اړوند وپوښتل هغه راته وويل: ايا تاسو دواړو هغه ليدلى دى؟ مونږ وويل: نا. هغه وويل: د هغه تره عباس رضي الله عنه پېژنئ؟ مونږ وويل: هو. هغه مو ځكه پېژنده چې مديني ته به د تجارت لپاره زيات تلو راتلو.

هغه وويل: چې كله هم مسجد ته ننوتئ د عباس رضي الله عنه سره ناست سپرى به محمد ﷺ وي، چې كله مسجد ته ننوتو څه گورو چې نبي كريم ﷺ او عباس رضي الله عنه دواړه ناست دي، مونږ ورنزدې شول لومړى مو پرې سلام وكړ بيا كېناستو، نبي كريم ﷺ عباس رضي الله عنه ته وويل: دا دواړه پېژنئ؟ هغه ورته وويل: هو، دا براء بن معرور د خپل قوم سردار او مخه وړ دى، او دا كعب بن مالك دى، لوړه په رب ذوالجلال چې د نبي ﷺ دا خبره به مې هېره نه شي چې: هغه شاعر؟ ما ورته وويل: هو هغه شاعر زه يم.

براء بن معرور رضي الله عنه ورته وويل: د الله پېغمبره! زه الله پاك اسلام ته په هدايت نازولى يم، مكې ته د سفر په جريان كې ما نه غوښتل چې لمونځ شام ته وكړم او كعبې ته مې شاه وي، نو ټول لمونځونه مې د كعبې په لور مخامخ كړي دي، ټولو هم سفرو ملگرو ترې كه څه هم بارها منعه كړم خو ولې زه په خپل درېځ كلك ودرېدم، اوس مهال مې ترې په زړه كې شكونه او شبهات راپورته شول، زما په دغې كړې عمل كې ته څه وايي؟

هغه ورته وويل: همدغه دې قبله ده خو كه لږ زغم دې وديستلى وى!!

(۱) شام يعنې بيت المقدس په لور لمونځ كوي.

كعب بن مالك رضي الله عنه وايي: براء بن معرور رضي الله عنه بېرته د رسول الله ﷺ قبلې ته واوښت او مونږ سره يې د شام په لور يو خېر لمونځونه كول.

د ايام التشریق په دوهمه ورځ په مني کې مو د عقبې نوم ځای سره نښه کړ او مونږ ترې د حج د ادا کولو لپاره بېرته ستانه شول.

کله چې مونږ له حج څخه وزگار شول د نبي ﷺ سره ټاکلي شپې باندې مو عقبې لور ته گامونه پورته کړل، دغه مهال ابوجابر عبدالله بن عمرو بن حرام هم له مونږ سره و، چونکه هغه زمونږ مشرتابه او پياوړې هستي وه د ځان سره مو مل کړ، خو ولې د خپلو مدينې مشرکانو نه مولا د عقبې د نوي تړون خبره پټه پناه کړېوه، د خبرو اترو په ترڅ کې مو ورسره غږ يو کړ چې ابو جابره! ته ښه پوهېږې چې ته زمونږ نېک او شريف انسان يې، زمونږ مشرتابه يې، په تا مو نه لور يږي چې سبا ته د اور خس او خشاک شې.

بيا مو اسلام ته رادعوت کړ او د نبي ﷺ سره په کړې ژمنه مو وخبرو، زمونږ سره يو ځای د عقبې مقام ته ولاړ او حتی نقيب هم وگمارل شو.

د خپل قوم قبيل سره د ارام لپاره په دغه شپه کې مونږ هم پرېوتول، چې کله د شپې دريمه برخه تېره شوه، د نبي کریم ﷺ سره د تړون لپاره مو د عقبې مقام ته تشریف يوړ او هلته سره راغونډ شول، مونږ درې اويا سړي او دوه ښځې نُسَيْبَه بن كعب او اسماء بنت عمرو بن عدي وه^(۱).

كعب بن مالك رضي الله عنه وايي: د شپې له مخې تعين شوي ځای ته ولاړوو، د نبي کریم ﷺ د راتگ په انتظار وو، څه گورو چې خپل تره عباس رضي الله عنه هم ورسره و، اگر چې عباس رضي الله عنه دغه مهال لامسلمان نه و خو ولې دا ورته پسند وه چې د وراره لپاره کلکې ژمنې واخلي.

لومړۍ خبرې عباس رضي الله عنه پېل کړې هغه وويل: ای خزرجيانو!! (عربانو به د اوس او خزرج دواړو قبيلو ته خزرج ويل) د محمد اړوند تاسو ډېر ښه معلومات لرئ چې مونږ يې د قوم له زيان څخه کلکه دفاع کوو، اوس مهال دا له قوم څخه په کلکه دفاع او پخپل کور کې کې په ډاډ او اطمینان کې دی، خو د شته دفاع او ډاډ باوجود بيا هم غواړي چې تاسو سره لار شي او هلته درسره ووسېږي، که په رښتيا هم تاسو خپلو ژمنو ته وفادار ياست، د اغيارو له زيانونو څخه يې ژغورلی شئ، د کوم باک خبره نه ده دا تاسې او دا محمد، او که له دفاع څخه يې بيا ناتوانه ياست او يا يې هم وروسته د دعوت مخالفينو منگولو ته سپارئ پخپله خاوره يې له نن راهيسې

(۱) ابن اسحاق وايي: د بيعت اخستنې په مهال به نبي کریم ﷺ د ښځو سره لاس په لاس نه ږده، بلکې اقرار به يې ترېنه اخست چې ښځې به کله اقرار وکړ هغه به ورته وويل: څه ولاړه شه تاسره بيعت پوره شو.

پرېږدئ ځکه پخپله خاوره کې د دفاع او امن په لمن کې دی څوک ورته څه نه شي ويلای. مونږ ورته وويل: ستا خبرې مو واورېدې، ای د الله رسوله! ته هم د خپل ځان او د رب لپاره له مونږ نه ژمنې واخله.

نبي ﷺ د خبرو لپړې پېل کړه قران کریم يې ولوست، اسلام ته يې مزيد نور هم دعوت کړو، بيا يې وويل: په دې به راسره کلک ژمن ياست چې د خپلو بچو او بي بيانو په څېر به رانه دفاع کوئ!! براء بن معرور رضي الله عنه ورپورته شو، له لاس څخه يې ونيو او ورته يې کړه: هوولې نه، په هغه رب مې دې قسم وي چې ته يې په حقه توگه راستولی يې داسې دفاع به درڅخه کوو لکه د خپلو بچيانو او بي بيانو نه چې يې کوو، ای د الله پېغمبره! ته راسره بيعت وکړه نور نو مونږ قسم په الله چې د جنگ جگړو ماهرين يو، جگړيز مهارتونه راته د پلرونو او نیکونو څخه راپاتې دي. براء بن معرور رضي الله عنه او رسول الله ﷺ لا خبرې اترې کولې چې ابوالهيثم بن تيهان ورته د خبرو په منځ کې وويل: زمونږ او د يهودانو ترمنځ درنې اړيکې دي، مدينې ته د ستنېدو سره سم مونږ دغه اړيکې شکوو، هسې نه چې الله پاک تا په فتح نصرت او برياوو ونازوي، څه انگيروي چې بيا به مکې ته راستنېږې او مونږ به پرېږدې؟

نبي ﷺ وخنډل او ورته يې وويل: نا نا چې ستاسو وينه څوک تويوي لکه زما وينه چې تويوي، هغه ځای کې به مې ناسته پاسته او قبر وي چې چرته ستاسو ناسته ولاړه او قبرونه وي. زما لاس به د هغه چا تر گړپوانه رسېږي چې ستا ورسره شخړه وي، او د هغه چا سره به روغ بر کوم چې ستاسو ورسره روغ بر وي.

بيا نبي کریم ﷺ وويل: له تاسو څخه دې دولس مشران راووځي تر څو کړې ژمنې پخپل قوم کې په بڼه توگه تنفيذ کړي، هغه و چې د اوس له قبيلې ورته درې او د خزرج له قبيلې ورته درې مشران په گوته کړي شول^(۱).

لومړی بيعت براء بن معرور رضي الله عنه وکړ او بيا په قوم کې د بيعت کولو نوې لپړې پېل شوه، د بيعت د سر ته رسېدو سره سم شيطان لوړ غږ پورته کړ چې: ای په کورونو کې وېدو پرتو!! د مذمم او صابئه^(۲) وو اړوند خپل مهم نه دومره ناخبره ياست؟

هغوی ستاسو سره د لوی جنگ ترتيبات نيسي، نبي ﷺ وويل: دا د ازب بن ازب په نوم د

(۱) د خزرج گمارل شوي نهه واړه مشرانو نومونه په دې توگه دي: اسعد بن زرارة، سعد بن الربيع، عبدالله بن رواحه، رافع بن مالک، براء بن معرور، عبدالله بن عمرو بن حرام، عبادة بن الصامت، سعد بن عبادة، منذر بن عمرو رضي الله عنهم، وو، او د اوس گمارل شوي درې مشران اسيد بن حضير، سعد بن خيثمه، رفاعه بن المنذر رضي الله عنهم، وو، ابن هشام وايي: ځېنې اهل علم د رفاعه بن المنذر په ځای ابو الهيثم بن التيهان مشر بولي. (۲) مشرکانو به ورته د محمد په ځای مذمم ويل او نوی مسلمانانو ته به يې صباة ويل، د صابئ جمع ده.

عقبې لوی سرکشه شیطان دی.

بیا نبي کریم ﷺ وویل: خپلو ارامگانو ته په ډاډه لار شئ، عباس بن عبادۀ بن نضله ورته وویل: په هغه الله مې دې قسم وي چې ته يې په رښتیا راستولی يې که دې خونبه وي د مني ميشتوال به سبا په توره نېغ تبغ کړو، نبي ﷺ ورته وویل: نا لا تر اوسه راته په جنگ کولو امر نه دی شوی، خپلو خوب ځایونو ته ولاړ شئ.

مونږ هم په ارام ارام خپلو خپلو ځایونو ته ډډه شوو او بېده شول، خو چې کله هم سبا شونو د قریشو مخه ور راغلل او راته يې وویل: ای خزرجیانو! مونږ ته راپور راورسېد چې تاسو دغه سړی تاسو د ځان سره بوځئ او زمونږ پر ضد جنگ باندې مو ورسره ژمنې او کلک تړونونه کړي دي، لوړه په رب لایزال چې د عربو د گردو قومونو قبیلو سره که لاس گریوان شوو دومره بده به نه وي لکه د تاسو سره چې مشت گریوان شوو.

د قریشو د راغلي پلاوي په ځواب کې زمونږ د قوم مشرکان ورپورته شول او لوړې يې ورته پورته کړې چې تاسو ته در رسېدلی راپور هېڅ حقیقت نه لري، خو ولې مونږ به یو بل ته کتل.

له مني څخه خلک خواړه واړه شول، دحقیقت ته ځان رسونې لپاره قریشو بیا د بیعت اړوند گړندی هڅې پېل کړې، په پای کې وپوهېدل چې د بیعت خبره رښتیا هم هغسې وه چې څنگه ورته رسېدلې وه، د انصارو د گرفت لپاره يې له مکې څخه سورلې چابکې راوغلولې، مکې ته نژدې د اذخر نوم ځای کې يې سعد بن عبادۀ او منذر بن عمرو را لاندې کړل حالانکه دواړه په قومونو مشران هم گمارل شوي وو، منذر بن عمرو خو ځان له قوم څخه خلاص کړ خو ولې سعد بن عبادۀ يې لاس تړلی په وهلو ډبولو او په رښکلو مکې ته ستون کړ، چونکه سعد بن عبادۀ په سر گڼ وینسته درلودل نو د سر وښتانو څخه به يې رښکولو.

سعد بن عبادۀ رضي الله عنه وايي: زه لا د دوی په لاس کې بنديوان وم چې د قریشو د قبیلې څه خلک راغلل یو پکې لوړ ښائسته سور سپين مزېدار سړی و، د ځان سره مې وویل: د ډپنه دخیر ښېگړې امېد لرم، خو چې رانږدې شو ډېره سخته ناروا خپېره يې راکړه، د ځان سره مې وویل: چې په دې کې خیر نه و نو د بل هېڅ قریشي کافر څخه د خیر طمعه نه لرم.

زه لا د وهلو ډبولو په دام کې پروت وم چې د یو راباندې زړه ودرېد، راته يې وویل: خوار شې په قریشو کې دې چا سره د خیر ښېگړې او پېژندگلو هېڅ اړیکې نشته؟ ما ورته وویل، ولې نه، ما به پخپل کلي خاوره کې د جبیر بن مطعم بن عدی بن نوفل بن عبد مناف تجارتي قافلې د شوکمارو څخه ژغورلې، د حارث بن حرب بن امیه بن عبد شمس بن عبد مناف تجارتي مهماتو تحفظ او له ډاکوانو څخه به مې خلاصول.

هغه راته وویل: هله تباہ شې! په چټکه د دواړو په نومونو غږ پورته کړه، او ورسره دې خپلې اړیکې یادې کړه.

سعد رضي الله عنه واي: په لور اواز مې د هغوی نومونه ياد کړل او ټينگې اړيکې مې هم ورسره ذکر کړې، سمدستي يوسړی لاړ او دواړه يې په مسجد حرام کې راخبر کړل چې د ابطح په مقام کې يو خزر جي وهل کيږي او ستاسو د دواړو نومونه يادوي او درسره د ټينگو اړيکو دعوه لري.

هغوی وويل: څوک دی؟ سړي ورته وويل: سعد بن عباده رضي الله عنه.

دواړو وويل: هوولې نه، والله چې هغه رشتيا وايي، هلته به يې زمونږ تجارتي قافلې د ظالمانو او شوکمارو نه خوندي کولې.

وايي: سعد رضي الله عنه په دغه طريقه له قريشو څخه راخلاص شو او مدينې ته ولاړ.



د دوهمې عقبې د بيعت شروط

کله چې الله پاک د جهاد حکم راواستو د لومړي بيعت له شروطو پرته يې د عقبې په دوهم بيعت کې يې پرې د جنگ جدال شروط هم کېښودل، لومړی بيعت د ښځو سره د بيعت په څېر و ځکه چې هغه مهال الله پاک خپل پېغمبر ته د جنگ او جهاد اجازه نه وه ورکړې، چې کله يې ورته د جهاد په کولو حکم وکړ نو د عقبې په دوهم بيعت کې نبي کریم ﷺ د تور او سور په ضد جنگ باندې له گډونوالو څخه بيعت واخست، د خپل ځان لپاره يې ترې امان واخست او د الله لپاره يې ترې هم وعدي واخستې، او ورسره يې ومنله که خپلو ژمنو ته وفادار شوی له جنت پرته به موبله بدله نه وي.

عبادة بن صامت رضي الله عنه واي: مونږ د نبي کریم ﷺ سره په جهاد کولو بيعت وکړ، د خبرې په اورېدو او منلو، په راحت او زحمت، که خونبه موي او که نه وي، په ځان مهاجرين غوره گڼلو باندې، په دې چې د چارواکو سره به په واک تاوتریخوالی نه کوو، او که هر چرته ووحق به وايو او د الله لپاره به د هېڅ چاله خبرو او پېغور څخه نه ډارېږو په دې ټولو مو ورسره بيعت کړی و.



د الله پاک له پلوه د جهادي مشن په پېل اجازه

د عقبې د تړون نه وړاندې نبي ﷺ ته د مخالفينو په وژلو او د هغوی په ځپلو او وينې تويولو اجازه نه وه شوې بلکې د نبوت په دغې جريان کې نبي ﷺ او ملگري يې اسلام ته په دعوت

کولو او د مخالفينو له پلوه په سپکو او درنو تکليفونو او په ناخوالو ډېر زغم وويست، او د ناپوهه انسان په ناپاکه رويه باندې خاموش پاتې کېدلو مکلف وو.

که څه هم قريشو خپله نوي مسلمانان شوي طبقه د زړه بگونکو لږزه خېزو عذابونو او له دين څخه په رابندولو حيرت انگيز وهلو ډېولو وازمول، ځېنې يې مهاجر شول مشرکينو ته يې کلي کور پرېښود، او ځېنې يې هم هغسې په لاسونو کې بنديوان پاتې شول، څوک حبشي او څوک مديني ته ولاړل، او څوک نورو نورو ځايونو ته...

کله چې قريشو د الله پاک ورته د ورکړې لوي عزت او نعمت ناشکري وکړه، هغه خلک چې د الله پاک يک او يواځې عبادت يې کو او محمد ﷺ يې د الله پاک د راليرلي استازي په صفت پېژنده هغوی يې وځورول او نبي ﷺ ته يې د تکذيب نوې سلسله لا پسې گرځېدې کړه، الله پاک خپل استازي ته د ظالمانو څخه په انتقام اخستلو او د هغوی د ځپلو او وينې تويولو اجازه ورکړه.

د عروه بن الزبير رضي الله عنه په روايت په نبي کریم ﷺ باندې د جهاد لومړي ايتونه نازل شول ﴿أَذِنَ لِلَّذِينَ يُقْتَلُونَ بِأَنَّهُمْ ظَلِمُوا وَإِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ﴾ (٣١) ﴿الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بِغَيْرِ حَقٍّ إِلَّا أَنْ يَقُولُوا رَبُّنَا اللَّهُ وَلَوْلَا دَفْعُ اللَّهِ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَفُتِنَتِ كُلُّ سُلَّةٍ وَصَلَوْتُ وَمَسْجِدٌ يُذَكِّرُ فِيهَا أَسْمَ اللَّهِ كَثِيرًا وَيَنْصُرُ رَبَّكَ اللَّهُ مِنْ نَصْرِهِ إِنَّ اللَّهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ﴾ (٤٠) ﴿الَّذِينَ إِنْ مَكَّنَّاهُمْ فِي الْأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ وَأَمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ وَاللَّهُ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ﴾ (١).

دغه تېر ايتونه په همدې وغږېدل چې د مسلمانانو د مظلوميت له کبله ورته جهادي بڼه روا شوېده، ورته د دوی او د خلکو ترمنځ هېڅ راز تېرې پاتې نه وې، او دغه مسلمانان دومره اسلام پاله دي که د واک په گدې هم کېنې نولمونځونه به ادا کوي او زکاتونه به ورکوي، په نېکيو به خلکو ته امر کوي او له بدو څخه به يې رابندوي، همدغه خلک د نبي کریم ﷺ وفادار ملگري وو.

له دې څه وروسته الله پاک بيا د ايت نازل کړل ﴿وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونََ الدِّينُ لِلَّهِ فَإِنْ أَنْتَهُوا فَلَا عُدْوَانَ إِلَّا عَلَى الظَّالِمِينَ﴾ (٢).

(١) سورت حج: (٣٩-٤١). ژباړه: هغه اسلام پاله وکړي چې نور خلک ورسره جنگ جلد کوي دوی ته هم د جنگ اجازه وشوه، ځکه چې دوی مظلومان دي، او الله پاک يې په مرسته او ملاتړ توانا دی * هغه مسلمانان چې د هېڅ جرم پرته له کورونو څخه ويستلي شوي دي سوا له دېنه چې دوی وايي الله زمونږ رب دی، خو که الله پاک ځېنې خلک په ځېنو نورو خلکو نه دفع کولی نود يهودانو او نصرانيانو عبادتخاني او د مسلمانانو مسجدونه به نړېدلي وي چې د الله ياد او ذکر پکې کيږي، خو الله پاک به د هغه چا مرسته وکړي چې حق پرست او الله پلوه وي، الله پاک ډېر قوي او سخت انتقام اخستونکی ذات دی * هغه خلک چې که د ځمکې واک او اختيار ورته ورکړو نولمونځونه به قائمي او زکاتونه به ورکوي، خلکو ته به په نېکيو باندې امر کوي او له بدو څخه به يې رابندوي، او حالانکه د ټولو کارونو انجام الله پاک ته معلوم دی.

(٢) سورت بقره: (١٩٣). ژباړه: تر هغه ورسره جنگ وکړئ چې فتنه پاتې نه شي او دين خالص د الله لپاره شي، که له شرک نه رابند شول نو له ظالمانو پرته به په نور جا تېری نه کيږي.

معنی دا شوه چې مومن مسلمان به په خپل دین نه ځورول کېږي، په ځمکه به یک او یواځې د الله عبادت کیدای شي او ټول ورسره جوړ شوي برخه داران به شاته غورځول کېږي.



مسلمانانو ته مدینې ته په هجرت کولو اجازه

کوم مهال چې الله پاک خپل استازي محمد ﷺ ته د جهاد په پېل کولو اجازه ورکړه او له بلې خوا ورسره د انصارو دواړو قبیلو په اسلام او د دوی په مرسته او مسلمانانو ته د ځای په ورکولو کلک تړون وکړ، نبي ﷺ له حبشې نه راستانه شوي مهاجرو او نور کمزورو بې وسه او بې کسه مسلمانانو ته مدینې ته د بیا ځل لپاره په هجرت کولو امر او اجازه وکړه چې تر انصارو ځان ورسوي، او ورته یې وویل: الله پاک ستاسو لپاره د بهرنیو ورونو او کورونو بندوبست کړی دی، هلته به د خیر سره ښه په ډاډ او اطمینان کې یاست.

هغه و چې د مهاجرینو نوې لړۍ بیا پېل شوه، پرله پسې جماعتونه او ډلې ډلې مدینې ته روانې شوې، نبي ﷺ خپله هم د دې انتظار ویسته چې الله پاک به ورته له مکې څخه مدینې ته په هجرت کولو کله امر کوي؟



مدینې ته د مهاجرینو کاروانونه

د نبي ﷺ په ملګرو کې له مکې څخه مدینې ته لومړی هجرت ابوسلمه بن عبدالأسد رضي الله عنه وکړ، د عقبې له تړون نه یو کال وړاندې یې هجرت کړی و، ابوسلمه رضي الله عنه له حبشې څخه بېرته مکې ته راستون شوی مهاجر و، په مکه کې چې ورته کله د مشرکانو د زیان رسونې راز راز ډولونه متوجه شول مجبور شو د بیا ځل لپاره یې مدینې ته هجرت وکړ.

د ابوسلمه رضي الله عنه نه وروسته مدینې ته په دوهم پړاو کې عامر بن ربیع او د هغه بې بی لیلی بن ابی حشمه رضي الله عنهما راغلل، بیا عبدالله بن جحش د خپل د کور ټولو غړو په شمول او د هغه ورور عبد بن جحش او ابواحمد چې په سترګو هم معذور و هجرت وکړ، ابواحمد هغه صحابي دی چې د مکې بره او ښکته کې به له قائد پرته ګرځېده او شاعر هم و رضي الله عنه.

بیا عمر بن الخطاب او عیاش بن ابی ربیع مخزومي دواړو مدینې ته هجرت وکړ، له دې څخه وروسته بیا د مهاجرینو لړۍ په پرله پسې توګه جریان وموند.



د نبي ﷺ هجرت

د نبي ﷺ د ملګرو د هجرت کولو نه وروسته هغه د دې شیبو انتظار ویسته چې کله به ورته په هجرت کولو امر کیږي، په مکه کې نبي کریم ﷺ او ابوبکر او علي بن ابي طالب رضي الله عنهما په شمول څه شمېر هغه بې کسه صحابه چې د قریشو په بند کې پراته وو نور څوک نه وو پاتې، ابوبکر رضي الله عنه د تل لپاره د نبي ﷺ نه بار بار د هجرت اجازه غوښته خو هغه به ورته ویل لږ زغم وباسه کېدای شي الله پاک دې د هجرت ملګری پیدا کړي.

د خبرې د اورېدو سره ابوبکر رضي الله عنه په طمعه و چې کېدای شي خپله به وي!!

د قریشو سر چې کله په دې خلاص شو چې د نبي ﷺ په درخو داسې کلک ملاتړ پیدا شو چې د مکې باشندگان نه دي او د مکې مسلمانان هم د مه په دمه مدینې ته چې د امن او پوره ډاډ لمن ده ور روان دي، قریش وډارېدل چې داسې نه نبي ﷺ د خپلو ملګرو نه جوړه جنګي لیکه د دوی په ضد ونه کاروي.

د دارالندوه په نوم د قصي بن کلاب هغه کور چې د قریشو ټولې غوڅې پرېکړې به پکې ترسره کېدې پکې غونډ شول او د نبي ﷺ له پلوه د متوقع خطر او لوی ستونزې د دفع کولو لپاره یې د خیالاتو تبادله او فیصله کن درېغ غوره کولو سلا مشورې پېل کړې.

عبداللہ بن عباس رضي الله عنهما وايي: کله چې د قریشو جرګه ماران په دارالندوه کې د نبي ﷺ په باره کې د یو بل سره یوه خوله شول او د راغونډېدو وړخ یې سره وټاکله، په کومه وړخ چې به یې پکې خپله پرېکړه اعلانوله یوم الزحمة به یې ورته ویله، د یو سلاکار په صفت یې په جرګه کې ابلیس هم د زور بودا سړي په هیئت کې چې چېن پرې پرته وه گډون وکړ، کله چې د دروازې په درشل ودرېد د لیدو سره ورڅخه قریشو ویوښتل: څوک یې؟ اوله کوم ځای څخه دې تشریف راوړی دی؟ ابلیس ورته وویل: د نجد هستوګنوال^(۱) یم ستاسو د غونډې اړوند مې خبر غوږونه وسکونډل په دې خاطر مې حضور وکړ تر څو ستاسو نېکې مشورې واورم او یا هم ورته د خیربښېکړې نیکه مشوره درکړم.

هغوی ورته وویل: ولې نه په خپل راشي او هر کله راشي.

د قریشو د مخه ورو جرګه مارانو او مشرتابه وو په څنګ کې کېناست، ځېنو راغلو نورو ته

(۱) سهیل وایي: شیطان نجد ځکه یاد کړه چې قریشو د معلومو کسانو پرته د تهامه ټول خلک د غونډې نه په ناخبرو کې شمېرلي وو، په دې خاطر چې زړه یې اسلام ته ورته دی، نو د نجدی انسان په شکل کې یې ځکه خپل شکل اختیار کړ.

وويل: د دې سړي محمد ﷺ رامنځ ته کړي کشمکش اړوند خو تاسو ټول نښه خبر ياست که زمونږ د قریشو پرته نور يې پيروي پيل کړي نږدې ده چې په مونږ يرغل وکړي، نور باقي د دې سړي اړوند د غوڅې پرېکړې کلک غبرگون او عملي اقدام څرگند کړئ.

له همدې ځای څخه يو تر بله گنگوسې شروع شو، يو راغلي پکې وويل: په وسپنيزو زنجيرونو به يې وتړو او د اوسپنيزو دروازو تر شا به يې بندپوان کړو تر څو د سابقه شاعرانو زهير او نابغه په څېر ساه ورکړي او مړ شي.

شيخ نجدي وويل: نانا، لوړه په رب لايزال چې دا مشوره هېڅ ارزښت نه لري، که رښتيا هم تاسو هغه بندپوان کړئ نو دعوتي اغېزې به يې له بندو دروازو تر شاه بهر راوځي، شايد پلويان يې درباندي برید وکړي او له منگولو څخه به يې درنه رها کړي، او که رها شي ستاسو په ضد به د عملي نظامي پاڅون لارې وسنجوي او په تاسو به بريالی شي، نو هېله ده چې دا مشوره مو بېرته واخلي او د بلې خبرې پلټنه وکړئ.

بيا يې سره خپلمنځني گنگوسې پيل کړ، يو پکې وويل^(۱): له خپلې خاورې څخه به يې وشړو چې چرته څې لا ر دې شي او چې څه پرې تيرېږي تېر دې شي خو مونږ به ترې بې غمه يو، هېڅ پروا به پرې ونه کړو چې چرته لاړ؟ د ورکېدو سره سم به خپلمنځني رامنځ ته شوي کړې نسکورې اصلاح کړو.

شيخ نجدي ورته وويل: دا هم ارزښتناکه مشوره نه ده، ايا تاسو يې ښې خبرې او بارسوخه گړدود نه اورئ؟ چې په کوم انداز زړونه خپلوي؟ لوړه په رب لايزال چې که داسې مو وکړل لکه چې يې وايئ نو د عربو بلې قبيلې ته به ولاړ شي او د خپلو خبرو تر اغېز لاندې به يې راولي او ستاسو پر ضد پاڅون ته به يې وهڅوي، نږدې ده چې ستاسو قلمرو يې په ولقه کې ولوبړي او هغه څه به درباندي وکړي چې تاسو يې طمع توقع نه لرئ، زر کوئ د بلې مشورې پلټنه وکړئ.

ابو جهل بن هشام وويل: ما سره يوه ځانگړې رايه ده شايد ستاسو د گډونوالو هېڅ چا هم ورته سوچ نه وي، ټولو ورته وويل: ابو لحکم! وايه کومه مشوره لرې؟ ابو جهل وويل: د قریشو له هرې قبيلې څخه به باتوره ننگيالی او اصيل لوړه نښه تکره ځوان غوړه کړو او د هر ځوان سره به څېرونکې توره په لاس وي، د يو سړي په شان به پرې ټول مرگوني برید وکړي تر څو يې مړ کړي، په دې وژلو سره به خو له يو اړخه مونږ هم په ارام شو ساه به واخلو او له بل پلوه به يې وینه په قبيلو کې ووېشل شي، چونکه بنو عبدمناف به د هرې قبيلې سره د جنگ کولو نه عاجز وي په ديت به راضي شي ديت به ورته ورکړو.

(۱) دا مشوره ابوالاسود ربيع بن عامر ورکړې وه.

شيخ نجدي وويل: د دې سړي خبره سمه دمه ده، له دې پرته بله هېڅ چاره وړ نه برينسي، په همدې پرېکړې ټولو راپنډ شوو مشرانو د شورا مجلس پای ته ورسو او خلک خواره واره شول.

جبريل عَلَيْهِ السَّلَامُ راغی او نبي ﷺ ته يې وويل: د خپل عادت له مخې دې نن په هغه ځای مه ویده کېږه چې لږ څه وړاندې به پرې ویده کېدې.

د شپې په مهال غوره کړی شوي قريشي ځوانان د شوي ائتلاف په بنسټ د نبي کریم ﷺ په دروازه ودرېدل، او د دې انتظار يې کوو چې کله به ویده کېږي، نبي کریم ﷺ چې کله دوی ورته په وحی کړي شوي حالت وليدل علي بن ابي طالب رضي الله عنه ته يې وويل: زما په ځای ویده شه او زما د حضرموت په شين خادر کې ځان راوڼغاړه، د راغلو دښمنانو له پلوه به درته هېڅ راز ځاني زيان در ونه رسيري.

او د عادت له مخې به نبي کریم ﷺ هر کله په دغه خادر کې استراحت کو.

محمد بن کعب قرظي وايي: د نبي کریم ﷺ د وژنې لپاره راغلو کې يو ابوجهل هم و، ټولو يې د عملې پاڅون لپاره په دروازه ولاړ وو، ابوجهل به پکې نورو ته ويل: محمد داسې انگيروي چې که تاسو يې پلوي وکړئ د عربانو او عجمو ستر واکداران به جوړ شئ، او له مرگ وروسته بيا راپاڅېدنې نه به درته د اردن په څېر لوی لوی شنه او غټ باغونه درکړل شي، او که يې پلويان جوړ نه شي هلاک برباد او وبه وژل شئ.

نبي کریم ﷺ له کور څخه په داسې حالت کې راووت چې په لاس کې يې خاوره وه او ويويل: هو. زه درته همدغه خبرې کوم او ته له دغې د وزخيانو څخه يو دوزخي يې خاوره يې پرې وشيندله، الله پاک يې د سترگو ديد واخست، نبي کریم ﷺ دا ايتونه لوستل: ﴿يَسْ ١﴾ وَأَلْقُرْءَانَ الْحَكِيمِ ٢﴾ إِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ ٣﴾ عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ٤﴾ نَزِيلَ الْعَزِيزِ الرَّحِيمِ ٥﴾ لِنُنذِرَ قَوْمًا مَّا أُنذِرَ ءَابَاؤُهُمْ فَهُمْ غَافِلُونَ ٦﴾ لَقَدْ حَقَّ الْقَوْلُ عَلَیْكَ أَكْذِبُكُمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ٧﴾ إِنَّا جَعَلْنَا فِيْ أَعْنَاقِهِمْ أَغْلَالًا فَهِيَ إِلَى الْأَذْقَانِ فَهُمْ مُّقْمَحُونَ ٨﴾ وَجَعَلْنَا مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ سَدًّا وَمِنْ خَلْفِهِمْ سَدًّا فَأَغْشَيْنَاهُمْ فَهُمْ لَا يُبْصِرُونَ ٩﴾^(١).

دا ايتونه نبي کریم ﷺ لوستل او خاورې يې پرې وشيندلې په داسې حالت کې ترې روغ رمټ ووت چې هېڅ کافر ونه لیده، او د امر سره سم هلته ولاړ چې ورته ښوول شوی و.

يو کس چې د قاتلانو سره نه و راغلی ورڅخه يې وپوښتل: دلته څه کوې؟ هغوی ورته

(١) سورت يس: (١-٩). ژباړه: يس * په دغه محکم قران مې دې قسم وي * چې ته د هغه اسماني استازو څخه يو يې * چې په سمه لاره ليرېدل شوي دي * تا ته دغه قران د زبردست او رحم والا ذات نه نازل شوی دی * د دې لپاره چې هغه قوم وپروې چې پلرونو ته يې وېره نه وه ورکړل شوې دوی هم له توحيد نه غافله دي * په يقين سره چې په زياتره خلکو يې د عذاب پرېکړه ثابته شوې ده دوی نو نور ايمان نه راوړي * مونږ د دوی په غاړو کې تر زنو پورې طوقونه گرځولي دي نو دوی لاندې نه شي کتلی (سرونه يې پورته نيولي دي) * مونږ د دوی څخه مخکې او وروسته ديوال گرځولي دی، رانده کړي مو دي دوی هېڅ نه وينی.

وويل: محمد وژنو، هغه ورته وويل: په وژنه يې بريالي نه شوی، لوره په رب لايزال چې محمد درڅخه تللی دی، تاسو خپلو ځانونو ته نه گورئ چې په سر مو خاورې ايرې پرتې دي؟

هر يو سر ته لاس يوړ څه گوري چې د هر چا په سر خاورې پرتې دي، له دېوال تر شا په قدمونو ريني بوخي شول علي رضي الله عنه يې د نبي کریم ﷺ په ځادر کې خوبه وړی وليد، يو بل ته يې وويل: نا محمد نه دی تللی، هاغه دی په خپل ځادر کې پروت او ويده دی، دوی يې لا هم هغسې په انتظار وو چې علي رضي الله عنه له خوب څخه رابېدار شو، خپل منځ کې يې سره يو بل ته وويل: سړي راته رښتيا وويل هغه خو تللی دی.

ابن اسحاق وايي: ابوبکر رضي الله عنه خپله مالداره و، چې کله به يې هم د نبي کریم ﷺ څخه د هجرت کولو اجازه وغوښته هغه به ورته ويل: لږ زغم وباسه کېدای شي الله پاک درته ملگری درکړي، ابوبکر رضي الله عنه لږ څه وپوهېد چې کېدای شي د هجرت ملگری يې هغه پخپله وي، نو دوه سولې يې واخستې.

په کور کې به يې دواړه ساتلې او ښه بوتاوه به يې ورته کوله.

عائشه رضي الله عنها وايي: نبي کریم ﷺ به د ابوبکر کور ته د سهار او ماښام پرته نورو وختونو کې نه راته، په کومه ورځ چې ورته د هجرت امر وشو تر څو د قريشو او مکې له قلمرو نه وړاندې لاړ شي نو د ابوبکر رضي الله عنه کور ته د غرمې په مهال راغی، ابوبکر رضي الله عنه د ليدلو سره سم وويل: د چټک کار پرته نبي کریم ﷺ هېڅ کله په داسې وخت کې مونږ ته نه دی راغلی، د راننوتو سره ابوبکر رضي الله عنه ورته خپل ځای پرېښود، نبي ﷺ ورته وويل: پردې څوک که وي ويې باسه، هغه ورته وويل: زما مور او پلار دې درڅخه زار شي څوک!! يواځې زما دواړه لورگانې دي، نبي کریم ﷺ ورته وويل: له مکې څخه په تللو او هجرت کولو راته اجازه وکړی شوه، هغه ورته وويل: د الله رسوله! ملتيا ته دې بيخي چمتو يم، هغه ورته وويل: ملگرتيا ملگرتيا وي.

عائشه رضي الله عنها وايي: له دغې ورځې نه مخکې ما هېڅ څوک نه و ليدلی چې له خوشحالی وژاړي لکه ابوبکر رضي الله عنه چې په دغه ورځ له خوشحالی وژړل.

ابوبکر رضي الله عنه ورته وويل: ای د الله پيغمبره! د هجرت د سفر لپاره مې دغه دواړه سولې تيارې کړي دي، عبدالله بن ارقط چې خپله دغه مهال مشرک هم و په مزدورۍ يې ونيو او دواړو ته يې لاره ښووله، دواړو ورته خپلې سولې ورکړې تر څو د معلوم وخت لپاره يې ورته روغې رمټې وسپاري او هغه به ورله د خوراک او څښاک بندوبست هم کو.

ابن اسحاق وايي: ما ته د رارسيدلي راپور له مخې د نبي کریم ﷺ له مکې څخه په وتلو او هجرت کولو باندې له علي رضي الله عنه ابوبکر رضي الله عنه او کورنۍ پرته يې نور هېڅ څوک نه وو خبر.

علي رضي الله عنه بي په دې پوهه كړې و چې زه هجرت كوم او ته به زما له هجرت وروسته ټول هغه امانتونه چې ما ته خلكو راكړي دي خپلو خپلو څښتنانو ته وسپاري.

هغه شيان چې په مکه كې به يې خلك له ضياع څخه ډارېدل ني ﷺ سره به يې كېښودل ځكه چې هغوي يې په امانتدارئ او رښتنولۍ خبر وو.

كله چې رسول الله ﷺ د هجرت په كولو هوډ وكړ د ابوبكر رضي الله عنه له كور څخه د غټې كړكۍ له لارې ووت او د ثور په غر كې لوی غار ته ننوتل^(۱).

ابوبكر رضي الله عنه خپل ځوی عبدالله په دې وگماره چې د خلكو له پلوه د وريسي شوې خبروكله څارنه وكړي او د ورځې ټولې كړي شوې خبرې د شپې له مخې دواړو ته راوړي.

او عبدالله بن فهیره چې د ابوبكر رضي الله عنه غلام و په دې يې گمارلی و چې د ورځې يې رمه وڅروي او د شپې له مخې غار ته راشي، او اسماء بنت ابي بكر به ورته د شپې له پلوه د خوراك او څښاك غم كو^(۲).

د ابوبكر رضي الله عنه په شمول نبي كريم ﷺ په غار كې درې ورځې تېرې كړې له هغې راهيسې چې دواړه له مكې نه راوتلي وو، قريشو يې په مرگ يا ژوبلې او يا هم كه چا په ژوندۍ بڼه راوستل سل اوښان نقدي جائزه ټاكلي وه.

عبدالله بن ابي بكر به خپله ټوله ورځ د قريشو سره تېروله، د هغوی چل او پراډونه، جرگې مركې به يې ټولې اوورېدې او د شپې له پلوه به غار ته ولاړ او دواړو ته به يې ټول ورځني راپور واورو.

د ابوبكر رضي الله عنه غلام عامر بن فهیره به د مكې په څرخايونو كې د ابوبكر رضي الله عنه رمه څروله او د شپې له مخې به يې ټوله رمه تر غاره راوسته او غوښه او شېدې به يې دواړو وخورل.

هغه لاره چې عبدالله بن ارقط ورته دواړه سورلي او يوه يې د خپل ځان لپاره وه راوستې، اسماء بنت ابي بكر هم ورته د سفر د دورانېي اړوند خوراك او څښاك راوړ، دا چې د گوډي د خولې لپاره ترې تار هېر شوی و د سفر په دوران كې اسماء رضي الله عنها وليد چې د گوډي خوله خلاصه ده خپل ملابند يې راخلاص كړ او په منځ يې دوه وشكو په يوه برخه يې د گوډي خوله وتړله او په بله يې خپله ملا وتړله، له همدې كبله ورته (ذات النطاقين) ويل كېږي.

په دواړه سورليو كې يې ښه او اعلى ترينه چاغه څربه سورلي نبي كريم ﷺ ته وړاندې كړه، هغه ورته وويل: زما مور او پلار دې درنه زار او قربان شي په دې سورلي سپور شه، نبي

(۱) ثور د مكې په ښكته برخه كې د غر نوم دی.

(۲) ابن هشام د حسن بصري څخه نقلوي چې د شپې په مهال نبي كريم ﷺ او ابوبكر رضي الله عنه دواړه غار ته ننوتل، ابوبكر رضي الله عنه ترې مخكې په دې خاطر ننوت چې غار له زيانمنو حشراتو (مار لړم وغېره) څخه پاك كړي، په خپل ځان به يې د نبي كريم ﷺ حفاظت كو.

ﷺ ورته وويل: زه په هغه او بن نه سپرېرم چې شخصي مې نه وي، ابوبکر رضي الله عنه ورته وويل: او بن چورلته ستا شو، نبي ﷺ ورته وويل: په خومه دې پېرلی دی؟ ابوبکر رضي الله عنه ورته کړه چې په دومره دومره...

نبي کریم ﷺ ورته وويل: په دغه نرخ زما شو، ابوبکر رضي الله عنه ورته وويل: نرخ او او بن دواړه ستا شول.

ابوبکر رضي الله عنه او نبي کریم ﷺ دواړه په خپلو خپلو او بنانو بڼې وړولې د لارې د خدمت لپاره ابوبکر رضي الله عنه د خان سره عامر بن فهیره هم شاته سپور کړ.

اسماء بنت ابي بکر رضي الله عنهما وايي: د نبي کریم ﷺ او ابوبکر رضي الله عنه له وتلو وروسته د ابوجهل په ملتيا ځېنې قریش راغلل د کور په دروازه ودرېدل زه ورغلم راڅخه يې وپوښتل: پلار دې چرته دی؟

ما ورته کړه: والله نه پوهېرم چې پلار به مې چرته تلی وي؟ ابوجهل چونکه پليت او سپور سپيره سړی و، دومره زور داره څپېره يې راکړه چې راڅخه غوروالی هم پرېوتې او بيا لاړ.

درې ورځې شپې تېرې شوې خو مونږ په دې نه پوهېدو چې نبي کریم ﷺ به د خپل ملګري په شمول چرته او په کومه تلي وي؟

تر دې چې د مکې د لاندې برخې نه يو پېری راغی او په بره برخه ووت، که څه هم چا نه ليد خو د اواز پسې يې خلک روان وو او دا يې زمزمه کول چې:

جَزَى اللهُ رَبُّ النَّاسِ حَيْرَ جَزَائِهِ *** رَفِيقَيْنِ حَلَاءَ خِيَمَتِي أُمَّ مَعْبَدٍ
هُمَا نَزَلَا بِالْبَيْرِ ثُمَّ تَرَوَحَا *** فَأَفْلَحَ مَنْ أَمْسَى رَفِيقَ مُحَمَّدٍ
لِيَهْنَنَّ بَنِي كَعْبٍ مَكَانُ فَتَاتِهِمْ *** وَمَفْعُدَهَا لِلْمُؤْمِنِينَ بِمَرْصَدٍ

ژباړه: هغو دواړو دوستانو ته دې الله خپله د خير بدله ورکړي چې د ام معبد خيمو ته ننوتل. دواړه په سعادت او پوره سلامتيا هلته ورسېدل، هغه څوک به رښتونی برېمن وي چې د محمد ﷺ ملتيا کوي.

بنو کعب دې هغه وياړ ولمانځي چې د ځوانې خور هستوګن ځای يې د مومنانو تم ځای او دمه ځای جوړ شو.

(۱) د ام معبد خپل نامه (عاتکه بنت خالد) وه، د بنوکعب له خاندان څخه وه، نبي کریم ﷺ او ابوبکر او عامر بن فهیره او عبدالله بن ارقط ورسره ميلمانه شوي وو.

د پېرودلو لپاره يې ترې د کجورو او غوښې غوښته وکړه خو هېڅ ورسره نه و، د ځمې دننه نبي کریم ﷺ بزه وليده چې وچه وه، غلانځه يې ورله په لاس مسح کړه نو ډېر زيات شېدې پکې راغلل نو ښځې ورسره سم د لاسه په اسلام بيعت وکړ.

مونږ چې کله دغه شعرونه واورېدل وپوهېدو چې رسول الله ﷺ د مدينې په لور تللی دی. سراقه بن مالک بن جعشم وايي: له کله راهيسې چې نبي کریم ﷺ له مکې څخه مدينې ته د هجرت کولو دورانیه پېل کړه دهغه د مرگ او يا بندېوانۍ لپاره قریشو سل اوښان جائزه اعلان کړه. زه لا دخپل قوم په جلسه گاه کې ناست وم نابیره یو سړی راغی او په سر مو ودرېد او وویل: وس درې نفره ما ولیدل چې لاړل تېر شول او د محمد او د هغه له ملگرو پرته مې په بل چا گمان نه کېږي.

هغه ته مې په سترگو اشاره وکړه چې خاموش شه، بیا مې ورته وویل: خا خا تا هغه فلانکی او فلانکی لیدلي دي، له هغوی څخه اوښان ورک شوي دي د هغه پلټنه کوي، هغه راته وویل: بس کېدای شي هغوی به وي.

د دې خبرې د اورېدو سره سم هغه هم خاموش شو، لږ ځنډ وروسته پاڅېدم او کور ته ننوتم، کور کې مې وویل: زما اوښ سمبال کړئ، زین پرې کېږدئ او د خوږ کنډو کېږو پناه یې راته وسپارئ، د کور تر شا مې غشي او لینده له خلکو څخه هم پټ پنا راواخستل، د رواج سره سم ما دخپل کار د خیر او شراييل معلومو لپاره غشي استعمال کړه څه گورم هغه غشي راوخوت چې ما ته پسند نه و، خپله زغره او جنگي لباس مې واچو بیا مې په غشو د برخلیک پېژندلو لپاره دوهم ځل شروع وکړه څه گورم چې بیا هغه غشي راوخوت چې ما ته خوښ نه و، او زه په دې کلک باوری وم چې شاید دواړه قریشو ته ژوندي راولم او په انعام گټلو غازي شم، د اس ښپې وښوېدې او زه ترې پرېوتم، ځان سره مې وویل: دا څه وشو؟

غشي مې د بیا ځل د برخلیک معلومو لپاره د تېر په څېر استعمال کړه څه گورم چې هغه غشي بیا راوخوت چې ټنډه مې پرې بدېده، د غشي تقسیم مې شاته کړ او چټک مزل ته مې دوام ورکړ، خو چې څنگه مې تر سترگو شول د اس محکنۍ ښپې (لاسونه) په ځمکه کې ښکته لاړل زه ترې ولوېدم، اس چې بېرته راپورته شو او ښپې یې خلاصې شوې څه گورم د باد په څېر لوی لوکي راڅخه هغوی پټ پناه کړل، دغلته زه وپوهېدم چې دواړه به هر ورو بری موي.

په لوړ غږ مې ورته وویل: زه سراقه بن جعشم يم، لږ زغم وکړئ درسره خبرې اترې کوم، زما څخه به درته داسې څه در ونه رسېږي چې ستاسو ټنډه پرې تروه ترخه شي، نبي ﷺ ابوبکر رضي الله عنه ته وویل: ورته ووايه چې د څه غوښتنه لرې؟ هغه وویل: د څه غوښتنه لرې؟ ما ورته وویل: ما ته له خپل اړخه لیک راکړئ چې زما او ستا ترمنځ نښه وي، ابوبکر رضي الله عنه ته یې وویل لیک ورته ورکړه.

هغه راته په هدوکي يا د پوستکي په مخ لیکلي خط وغورځو او هغوی لاړل، ما خط راواخست او د غشو په چاټې کې مې د ځان سره محفوظ کړ، د دوی اړوند مې هېڅ چا ته هم راز افشا نه

کړ د مکې او طائف او د حنین له فتح وروسته ورسره د طائف او مکې تر منځ جِعْرَانَه نوم ځای کې مخامخ شوم، د انصارو په جم کې ورته ورغلم هر چا به تومبلم چې څه کوي؟ څه کوي؟ هغه چې پخپلې سورلی سپور ناست و او زه ورنږدې شوم، لوړه په رب لایزال چې پندی یې په زین کې لکه د خرما د گردې په څېر سپینې ځلیدلې.

کوم لیک چې را ته هغه راکړی و په لاس کې مې اوچت کړ او غږ مې کړ چې ای د الله رسوله! زه سراقه بن مالک بن جعشم یم او دا را سره ستا راکړی لیک دی، نبی کریم ﷺ وویل: نن د خیر ښیگرې او وفاداری ورځ ده لږ رانږدې شه، زه ورنږدې شوم او خپل اسلام مې اعلان کړ، بیا مې ترې د څه شي غوښتنه لرله خو هېر مې شول چې څخه مې ترې غوښتل خو دومره مې ورته وویل: ای د الله رسوله ﷺ ما خپلو اوښانو ته د اوبو ډنډونه ډک کړي دي پردي اوښان راځي او اوبه ورڅخه څښي، ایا د هغه په خړوبولو کې زما ثواب او نېکه بدله شته؟ هغه وویل: هو د هر پختورگي او پپوسانو والا زنده سر په خړوبولو کې اجر دی.

بیا خپل قوم ته ستون شوم او نبی ﷺ ته مې صدقات راوړل.

ابن اسحاق وايي: عبدالله بن ارقط دواړه له غار څخه راوويستل او لومړی یې د مکې د ښکته پرته برخې څخه د عُسْفان مقام د لاندېنې برخې نه د بحر ساحل ته یوړل، د عسفان نه په تېردېدو یې د اَمِج په ښکته برخه روان کړل تر خود قُدید نوم ځای یې هم په مزل ووهو، او له همدغې لارې د حَرَّار نوم ځای ته ورسېدل، بیا د لِقَف او ان د لِقَف د ښته یې هم ووهله، او د همدې لارې څخه د مَحَاج نوم ځای ته ورسېدل، د مَحَاج له کونج څخه یې د ذِي الْعَضَوَيْن کونج ته رسیدگي وکړه، بیا ذِي كَشْرَة ته او بیا جَدَا جِد ته ورسېدل، او له دغې ځایه د اَجْرَد مقام ته لاړل، بیا یې د تَعْمُن د ښتې په وهلو داسلم ته ورسول بیا عَبَايِد نوم ځای ته او بیا هم تر فَاجَه نوم ځای ته ورسېدل.

ابن هشام وايي: له فاجې څخه بیا عَرَج مقام ته ورسېدل، خپله او سورليانې یې هم ډېرې سترې ستومانه شوې وې، د اسلم له قبیلې څخه د اوس بن حَجْر په نوم صحابي نبی ﷺ پخپل اوښ چې ابن الرِّدَا به ورته ویل کېده سپور کړ او د مسعود بن هنیده په نوم خپل غلام یې ورسره کړ او تر مدینې یې ورسول.

بیا یې له عَرَج څخه ثنیه العائر او بیا یې د رِيْم نومې درې ته ښکته کړل، بالاخره د سفر د دورانې پای د دوشنبې په ورځ د ربیع الاول د میاشتې په دولسم تاریخ چې د لمر تودوخه په ختمېدو وه په قباء کې بني عمرو بن عوف ته ورسېدل.



قباة ته رسېدل

عبدالرحمن بن عويمر بن ساعده وايي: د نبي کریم ﷺ د ملگرو څخه راته خپل ځېنو قوميانو وويل: له کله راهيسې چې د مکې نه د نبي کریم ﷺ په راتگ وڅېرېدو، د سهار په مهال به د هغه د بڼه راغلاست لپاره د ماسپښين تر سختې ټکندي غرمې پورې په انتظار وو، د نو بوتو سيوري به هم د سخت لمر له کبله خورا زيات گرم شول خو چې کله به هېڅ سيوري پاتې نه شو کورونو ته به ستانه شول.

دغه د گرمۍ سختينې ورځې شپې وې د نبي کریم ﷺ د راتگ په ورځ د عادت په څېر بيا ووتوو، لمر د اسمان منځ ته راغی او سيوري ورک شول، د گرمۍ د ډېرې تودوخې له کبله بيا کورونو ته ننوتوو، نبي ﷺ په داسې حالت کې راوړسېد چې مونږ کورونو کې وو، يو يهودي چې مونږ به يې هره ورځ څارلوو چې د چا په انتظار يو په لور غږ وويل: ای د قيلي لمسيانو! ستاسو برخليک او نصيب راوړسېد.

چونکه زمونږ زياتره خلکو رسول الله ﷺ نه و ليدلی ټول ورته راووتوو، ابوبکر رضي الله عنه هم ورسره و چې د عمر په لحاظ يې دومره توپير ترمنځ نه و، دواړه د کجورې د ونې سيورې لاندې ناست وو، چې کله سيوري ختم شو ابوبکر رضي الله عنه ورته څادر سيوري کړ، بيا وپوهېدو چې دا ابوبکر رضي الله عنه او بل نبي کریم ﷺ دی.

ابن هشام وايي: د ځېنو معلوماتو له مخې د لومړي ځل لپاره نبي کریم ﷺ د کلثوم بن هدم او د نورو ځېنو راپورونو له مخې د سعد بن خيشمه سره ميلمه شو، د کلثوم بن هدم راويان وايي: د کلثوم بن هدم له کور څخه چې به کله نبي کریم ﷺ راوت د سعد بن خيشمه په جونگره کې به ناست و ځکه چې دا لوند و واده يې نه و کړی.

او د نبي کریم ﷺ مهاجر شوي يې واده به هم ټول هلته ناست پاست وو.

او د ابوبکر رضي الله عنه اړوند راپورونه وايي چې هغه به د حبيب بن اساف سره ميلمه و، او ځېنې نور معلومات بنايي چې د خارجه بن زيد سره به ميلمه و.

علي رضي الله عنه په مکه کې درې شپې او درې ورځې وځنډېد تر څو د رسول الله ﷺ سره خلکو ايښي امانتونه حقدارو ته وسپاري، چې کله د امانتونو له سپارولو څخه وزگار شو د نبي کریم ﷺ سره يو ځای او په کلثوم بن هدم باندې ميلمه شو.

په بني عمرو بن عوف د قباة مقام کې نبي کریم ﷺ دوشنبه، سه شنبه، چهارشنبه او پنج شنبه ورځې تيرې کړې او خپل مسجد يې پکې ودان کړ.



مدینې ته رسېدل

د جمعې په ورځ د الله پاک د امر سره سم له قباء څخه مدینې ته ولاړ، د جمعې د ورځې لمونځ یې په بني سالم کې د رانوا په خوږ کې ادا کړ، دا د نبی ﷺ لومړنۍ جمعه وه چې په مدینه کې یې ادا کړه.

د بني سالم بن عوف له قبیلې څخه ورته د عتبان بن مالک او عباس بن عباد بن نضله په شمول څه خلک راغلل او ورته یې وویل: ستا د حفاظت او ساتنې لپاره زمونږ د ځوانانو قوه او دفاعي وژونکي اسلحه بسنه کوي، هغه ورته وویل: اوښې ته لار پرېږدئ دې ته امر شوی دی چې چرته لاره شي، نو سترگو په لار خلکو ورته لاره پرېښوده، د بنو بیاضه قبیلې کورونو ته په رسیدګۍ ورته د بنو بیاضه د قبیلې مشرانو زیاد بن لبید او فروة بن عمر په شمول خلک راووتل او ورته یې وویل: ای د الله رسوله! ستا د حفاظت او ساتنې لپاره زمونږ د ځوانانو جګړیزه ډله او وژونکي اسلحه بسیا کوي، هغه ورته وویل: اوښې ته لاره پرېږدئ دې ته حکم کړی شوی دی چې چرته لاره شي، اوښه روانه وه د بنو ساعده تر قبیلې چې ورسېده نو د بنو ساعده د قبیلې د سعد بن عباد او منذر بن عمر په شمول ورته خلک راووتل او ورته یې وویل: ای د الله رسوله! ستا د ښه حفاظت لپاره زمونږ جنګیالی ځوانان او زور داره اسلحه کفایت کوي دلته تم شه، هغه ورته وویل: اوښې ته لاره پرېږدئ دې ته امر شوی دی چې د هر چا کره لاره.

اوښه روانه وه تردې چې د بني الحارث بن خزرج قبیلې کورونو ته ورسېده، د دې قبیلې د مشرانو سعد بن الربیع او خارجه بن زید او عبدالله بن رواحه رضي الله عنهم په شمول ورته خلک راووتل او ورته یې وویل: ای د الله رسوله! ستا د مزید حفاظت لپاره زمونږ جنګیالی ځوانان او پیاوړې اسلحه بسنه کوي، دلته پاتې شه، هغه ورته وویل: اوښې ته لاره پرېږدئ دې ته امر شوی دی چې د هر چا کور ته لاره.

اوښه روانه شوه او د بنو عدي بن نجار قبیلې کورونو ته ورسېده، د دې قبیلې د مشرانو د سلیط بن قیس او د ابو سلیط اسیر بن ابي خارجه په شمول ځینې نور خلک هم راووتل او ورته یې وویل: ای د الله رسوله! د خپلو ماماګانو کره دې تم شه د ځوانانو جنګیالو او وسلوالو نومیالو په حفاظت کې به یې -د ام عبدالمطلب سلمی بنت عمر- له اړخه یې ماماګان کېدل.

هغه ورته وویل: اوښې ته لاره پرېږدئ دې ته امر شوی دی چې چرته لاره شي، اوښه روانه شوه او د بنو مالک بن نجار قبیلې کورونو ته ورسېده او د نبوي مسجد په لویه دروازه اوښه چو شوه، هېره دې نه وې چې د اوښې دغه تم ځای د دوو یتیمانانو چې د بني نجار سره یې کورنۍ

اړيکې وې د خورماوړو د وچولو ځای و، او دغه دواړه هلکانو سهل او سهيل نومونه درلودل، د معاذ بن عفراء پرکتیان وو.

نبي ﷺ له اوبنې څخه راښکته نه شو، اوبنه بېرته پاڅېده لږ څه وړاندې لاره بېرته يې شاته وکتل او د دوهم ځل لپاره بېرته په لومړي ځای چو شوه، نبي کریم ﷺ مهار پرېښی و خو بيا هم نبي ﷺ ترې راښکته نه شو.

اوبنې په ملاستې حرکتونه پېل کړل او اوازونه يې شروع کړل او د سينې او حلق لاندینۍ برخه يې په ځمکه جوخته ولگوله.

ابو ايوب انصاري رضي الله عنه يې په ډېرې چټکۍ سره سامان له دروازې دننه کړ هغه و چې نبي ﷺ ورسره ميلمه پاتې شو، داوبنې د چو ځای اړوند يې وپوښتل چې د چا دی؟

معاذ بن عفراء رضي الله عنه ورته وويل: زما د دوو پرکتیانو سهل بن عمرو او سهيل بن عمرو دی، هغه دواړه به زه راضي کړم خو په دې ځای مسجد جوړ کړه، نبي کریم ﷺ پر ځای د مسجد جوړولو امر وکړ او د ابو ايوب رضي الله عنه سره تر هغه په کور کې پاتې شو چې مسجد او تر څنگ يې خپل کور هم سر ته ورسېد.

په مسجد کې د مسلمانانو کار کولو ته په ترغيب کې هغه خپله هم کار کو، د دې له امله د ټولو مهاجرو او انصارو ورونو په کار کې اخلاص نور هم پسې زيات شو.

د کار کولو په وخت کې يو مسلمان وويل:

لَيْنُ قَعْدَنَا وَالتِّي يَعْمَلُ *** اِذْ ذَاكَ مِنَّا عَمَلٌ مَّضَلَّلٌ

که پېغمبر په کار بوخت وي او مونږ دېش خوشې ناست يو، نو دا به موله اړخه ډېر ناوړه کار وي. او نورو مسلمانانو به ويل چې:

لَا عَيْشَ الْآخِرَةَ عَيْشُ الْآخِرَةِ *** اللَّهُمَّ ارْحَمِ الْأَنْصَارَ وَالْمُهَاجِرَةَ

د اخرت پرته نور هېڅ نېکمرغه زندگي نشته، ای الله انصارو او مهاجرينو باندې ته رحم وکړه.

د مسجد او کورونو د منصوبې پای ته رسېدو سره سم نبي کریم ﷺ د ابو ايوب رضي الله عنه له کور څخه نقل مکاني وکړه، الله دې پرې رحم وکړي.

ابو ايوب رضي الله عنه وايي:

له کله راهيسې چې نبي کریم ﷺ زما کور ته راغی، هغه دکور په لاندې برخه کې ميشت شو، زه او ام ايوب دواړه د کور په بره برخه کې ميشت وو، ماورته وويل: په طبيعت مې ښه نه لگيږي چې ته په کوزه برخه او مونږ په باندې برخه کې يوو، ته باندې ووسېږه او مونږ به د کور لاندې برخې ته لاړ شو.

هغه راته وويل: مونږ د کور په ښکته برخه کې خونين يوو.

هغه وايي: نبي کریم ﷺ د کور په لاندې برخه او مونږ د کور په لوړه برخه کې ووپه دې کې زمونږ د اوبو چاټې ماته شوه، له يوې کمبلگۍ پرته مو نور څه نه درلودل په توندۍ مو اوبه وچې کړې هسې نه بام په نبي کریم ﷺ ونه خڅيرې او تکليف کې نه شي.

هغه وايي: د ماښام خوراک به مو ورته واستو چې له کوم ځای څخه چې به نبي کریم ﷺ خوراک کړی و ما او ام ايوب به له هم هغه ځايه خوراک پورته کوو تر څو الله پاک مو له خير او برکت نه ډک کړي.

يوه شپه مو ورته د ماښام په ډوډۍ کې وره (هوره) او پياز واچول خو چې لوبني او کالي کنډولي تر کوره راغلل د هغه د خوراک پرې هېڅ اثر نه ليدل کېده، په خوفزده حالت ورغلم او ورته مې وويل: ای د الله رسوله! هر شپه به ما او ام ايوب ستا نه پاتې خوراک د برکت لپاره خوړه او اوس مهال تا بېرته رالېږي خوراک کې ستا د خوراک هېڅ اثر نه و، هغه راته وويل: زه د ملائکو سره خبرې اترې کوم او په خوراک کې د دغې بوټي خوند و، تاسو يې وخوړئ زه يې نه شم خوړی.

هغه وايي: مونږ تيار کړی خوراک بېرته مونږ وخوړه او د بيا ځل لپاره به مو ورله د خوراک په تياری کې د هورې او پيازو هېڅ بندوبست نه کوو.

ابن اسحاق وايي: په مکه کې له بندهوان او په امتحان کې له گېر مسلمانانو پرته نورو ټولو مسلمانانو مدينې ته د نبي ﷺ څنگ ته هجرت وکړ.

له مکې څخه مدينې ته مهاجرينو د ځان سره خپل ټول اهل او شتمنی په راوړلو په بشپړه توگه ونه توانېدل له بني جمح څخه بنو مظعون، او د بنو اميه حليفگان (ملگري) بنو جحش بن رئاب، او له بنو سعد څخه بنو البکير د بنو عدي بن کعب حليفگان وو، په مکه کې يې کورونه وټرل شول کنډې کپړې شول چې هېڅ څوک پکې نه شو اوسېدای.



په مدينه کې د نبي ﷺ خطبې او نوي تړونونه

مدينې ته په رارسېدلي کال کې نبي کریم ﷺ د ربيع الاول له مياشتې څخه د رارواڼ کال د صفر د مياشتې پورې چې د هغه د مسجد او کورونو د ابادۍ منصوبه په کې په بشپړه توگه تکميله شوه او له بل پلوه په کې د مدينې ټولو اوسېدونکو اسلام ته غاړه هم کېښوده، د اوس قبيلې پورې تړلي

څه شمېر قبيلو لکه خطمه، واقف، وائل او اميه کورنيو اسلام نه و قبول کړی، دوی هم هغسې په شرک پاتي وو، له دوی پرته د ټولو انصارو په کورنو کې اسلامي بهرغ څپاند رېبده.

ما ته د ابوسلمه بن عبدالرحمن په روايت رارسيدلي معلومات وايي چې نبي کریم ﷺ په مدينه کې لومړی خطبه دا وکړه، او زه د الله پاک پورې له دې نه پناه غواړم چې په رسول الله ﷺ باندې هغه څه ووايم چې هغه نه وي ويلی:

لومړی يې د الله پاک حمد او ثناء وويله چې څنگه يې د شان سره بنائېده او بيا يې وويل: د نفس د نجات لپاره نېک اعمال توخه کړئ، قسم په رب لايزال چې هر ورو به هر څوک يې هوشه شي او خپله رمه به يې سر پرسته او يې سرنوخته پرېږدي، د دغه انسان او د الله ترمنځ به هېڅ ترجمان او څوکېدار نه وي مخامخ به ترې ويوېنښتل شي: ايا تا ته زما پېغمبر نه و راغلی او دين يې درته نه و رسولی؟ ما تا ته شتمني نه وه درکړې او پېرزو مې درباندي نه وه کړې؟ د ځان لپاره دې څه توبنه کړي دي؟

پوښتل شوی به کين او بني اړخونو ته وگوري هېڅ به ونه وينی، خو چې وړاندې او مخې ته وگوري له جهنم پرته به نور څه ونه وينی، که څوک د جهنم له اور څخه ځان په نيمه کجوره هم بچ کولای شي نو ځان دې بچ کړي او که د چا سره څه نه وي په بڼه خبره او نېکه رويه دې ځان له اور څخه وژغوري، بڼه او پاکه خبره الله پاک په لس چنده تر اووسوه چنده پورې قبلوي، والسلام عليكم ورحمة الله وبركاته.

بيا په بل ځل نبي کریم ﷺ خطبه وکړه او خلکو ته يې وويل:

کامل حمد او بشپړه ثناء الله لره ده، د هغه ثناء بيانوم او مرسته ترې غواړم، د خپلو ناپاکو او بدو علمونو او د نفس د شرونو څخه د الله پاک پورې پناه غواړو، الله پاک چې څوک په سمه لار روان کړي هېڅ څوک يې نه شي بې لارې کولی او څوک چې بې لارې کړي د سمې لارې بڼوونکی يې څوک نه وي، په دې کلک اقرار کوم چې د الله پاک پرته بل هېڅ څوک معبود برحق نشته، بڼې او خوندرې خبرې د الله خبرې دي، هغه څوک کامياب او سربالا دی چې الله پاک ورته قران په زړه کې ښايسته کړی وي او د کفر نه وروسته الله پاک په اسلام کې نويستلی وي او بڼه هغه څوک دی چې قران ورته بڼې خبرې ښکاري، قران کریم په رښتيا هم ښايسته او له بلاغت نه ډک دی.

د ځان لپاره هغه څه پسند بولي چې د الله پاک خوښ وي او د زړه له کومې الله پاک سره مينه او رښتني محبت ولری، د الله پاک په کلام او ذکر ځان سترې مه بولئ او مه ورڅخه خپل زړونه سختوالي ته پرېږدئ، الله پاک چې څه شی پيدا کوي ځينو ته پکې په نورو غوره والی ورکوي، د الله ذکر او د قران تلاوت ډېر غوره دی، په اعمالو او بندگانو کې د غوره ترينو نومونه الله درښوولي دي او بڼې خبرې يې هم درښودلې دي، خلکو ته چې کوم رزق - حلال وي او که حرام - ورکړل شوی وي الله درښودلی دی چې دا رزق حلال او دغه حرام دی، يواځې د الله عبادت وکړئ او هېڅ راز شريک

ورسره مه جوړوئ، په كامله او حقه توگه له الله څخه وپار شى او د الله په خاطر سمې روغې خبرې وكړئ، او د الله په خاطر خپل منځ كې سره مينه گرکي جوړ شى، الله پاك په دې ډېر زيات غصه كيږي چې وعدې ورسره ماتې شي، والسلام عليكم ورحمة الله وبركاته.

د مهاجرينو او انصارو ترمنځ هم نبي كريم ﷺ عهد نامه لاسليك كړه، د معاهدې لاسليك تر څنگ د يهودو سره هم موافقې ته ورسېد هغوى ته يې ديني او او مالي پوره حفاظت او ډاډ ورکړ، دا نه بلکې د هغوى لپاره يې په ځان او د ځان لپاره يې په هغوى شرطونه کېښودل او ورسره يې وليکل چې:

بسم الله الرحمن الرحيم

دا ژمنه د الله پاك نبي محمد ﷺ د قريشو او يثرب د مسلمانانو او مومنانو ترمنځ ترسره كړه، په دې حكم كې هغه مسلمانان هم داخل دي چې د مسلمانانو پيروکاران او ورسره يو ځاى وي او په يو صف كې ورسره جهاد كوي چې دوى ټول:

✿ ځانگړي او مستقل خلک دي، له قريشو څخه راغلي مهاجرين به د تېر په څېر د اسلام نه مخکې د ورسره خپلمنځني ديتونه ورکوي، او د نورو مومنانو ترمنځ به د عدل او انصاف له لارې د بنديوان فديه ورکوي.

✿ بنو عوف به هم په مخکني نظام خپل منځني ديتونه ورکوي او هره کورنۍ او قبيله به دخپل بنديوان فديه ورکوي.

✿ بنو ساعده به هم د خپل وړانديني نظام سره سم ديتونه ورکوي، او د مسلمانانو سره به په عدل او انصاف د خپلې قبيلې اړوند بنديوان فديه ورکوي.

✿ بنو الحارث به هم د خپل سابقه قانون په بناء ديتونه ورکوي او د مسلمانانو سره به د عدل او ډېر انصاف له لارې د قبيلې د بنديوان فديه ورکوي.

✿ بنو جعشم به هم د خپل تير دستور له مخې ديت ورکوي او د مسلمانانو سره به د عدل او انصاف له لارې د قبيلې د بنديوان فديه ورکوي.

✿ بنو عمرو بن عوف به د خپل سابقه نظام د بندونو د غوښتنې سره سم د مړي ديت ورکوي او د مسلمانانو سره به د انصاف له لارې د قبيلې اړوند بنديوان بند ازادوي.

✿ د مسلمانانو ترمنځ به هره مسلمانانه کورنۍ د خپل بنديوان د بند د لرې کولو غم پخپله خوري.

✿ بنو النبيت به دخپل قانوني نظام له مخې د مړو ديتونه ورکوي او د خپل بنديوان د ازادولو فديه به ورکوي.

✿ بنو اوس به د خپل سابقه نظام په رڼا كې ديتونه ورکوي او د مسلمانانو ترمنځ به په عدل او انصاف د بنديوان فديه ورکوي.

د دوی هره کورنی به د خپل بندیوان د بند د خوشې کولو فدیة په نیکه طریقه ورکوي.

مسلمانان به هېڅ کله خپل منځ کې د دیت یا فدیې ورکولو په مهال تنگ دسته مسلمان یواځې نه پریردي، د خپلمنځني گردو ناخوالو لاملونه ستر ظلم او عدوان دی، د کافر په ضد ټول مسلمانان یو موټی دي ولو که کافر یې ځوی هم وي، په کافر به هېڅ مسلمان نه شي وژل کېدای او نه به د مومنانو په ضد د کافرانو مرستندویه جوړېدای شي، د الله پاک ذمه یوه ده په دغې ذمې سره پرې هر چا ته امان ورکولای شي ولو که پناه ادنی مسلمان هم ورکړي، له نورو خلکو پرته یو مسلمان د بل مسلمان کلک دوست دی، د مونږ سره عهد او په ژمنه ولاړو یهودانو سره زمونږ د مرستې او کومک اعلان دی نه به پرې څوک ظلم کوي او نه به پرې د نورو خلکو مرستندویه جوړېږي، د مومنانو د صلحې او سلا خبره یوه ده.

د الله پاک په لاره کې د جنگ په مهال به مسلمان د بل مسلمان له سلا مشورې پرته د دښمن سره روغه پرې نه کوي، زمونږ سره په غزا وتلي خلک ځپني د نورو پل دی، د الله پاک په لاره کې د سر او وینې د بې مثاله ارزښت په بنسټ مسلمان په مسلمان قصاص او وژلی شي.

مومنان رښتیا په روغه سیده لاره روان دي، قریشي کافر ته به هېڅ څوک د سر او مال پناه نه ورکوي او نه یې د مسلمان د تالترغې کولو څخه څوک ساتلی شي، که د گواهي او شهادت له لارې په چا د چا قتل ثبوت شي نو قصاصاً به پرې وژلی شي مگر هغه مهال چې د مقتول کورنی یې بخشش اعلان کړي، ټول مسلمانان مومنان به د مقتول د غچ لپاره یوه خوله او یو لاس وي.

په دې ټولگه کې چې کوم بندونه لیکل شوي دي په الله پاک او د اخرت په روغ چې څوک باور لري له اقرار وروسته به هېڅ بدعتي انسان ته پناه او دمه ځای نه ورکوي، او نه به یې کومک او مرسته کوي، خو بیا هم که څوک ورته ځای ورکړي او یا یې مرستندویه جوړ شي د قیامت په ورځ به پرې د الله پاک لعنت او غصه وي، د هېڅ فرضي یا نفلي عبادت برخه به ترې قبوله نه شي.

د هرې شخړې او تاو تريځوالي غوڅه پرېکړه د الله او د هغه د رسول محمد ﷺ اخرنی فیصله ده.

یهودان چې تر څو محاربین وي مالي لگښتونه به خپله سمبالوي، د بنو عوف یهودان د مسلمانانو سره یو لاس دي، د یهودو خپل دیانت او مسلمانان به په خپل دین وي، د هغوی د غلامانو دین د هغوی دین دی، برید او بربریت کول ځان ته زیان او ستونزه جوړول دي، د بنو الحارث، د بنو ساعده، د بنو جشم، د بنو اوس او د بنو ثعلبه یهودانو ته هغه حقوق حاصل دي کوم چې د بنو عوف یهودانو ته حاصل دي، که څوک تېری وکړي زیان یې خپل ځان او کور والو ته دی، جفنه کورنی هم د بنو ثعلبه اړوند قبيله ده، د بنو عوف یهودانو د حقوقو په شان بنو شطیبه

هم حقوق لري، وفا وفا وي او دوکه دوکه وي، د بنو ثعلبه ماتحت د بنو ثعلبه په خير دي، د يهودانو راز دارو ته ټول هغه حقوق حاصل دي چې يهودانو ته حاصل دي، د محمد ﷺ له اجازې پرته به هېڅ يهودي له مديني څخه نه وځي، د ټپونو غچ هېڅ څوک نه شي نيولای، که څوک ورانکاري کوي زور به يې ځان او کورنۍ ته وځي مگر هغه څوک چې ظلم زياتي ورباندې شوی وي. په دې پرېکړه الله پاک او د هغه مومنان بندگان راضي دي.

يهودان به خپله مالي پانگه او مسلمانان به د خپلې مالي پانگې نه لگښتونه کوي، دواړه خواوې به هغه څوک ماتوي چې د تر و نوالو په يوې خوا يرغل او بريد وکړي، له خودغرضۍ پرته به دواړه خواوې د يو بل مرستندوی وي.

د ملگري د جرم په ارتکاب د مجرم پرته نور ټول بري دي، د بې وسه او بې کسه مرسته به هرو مرو کيږي.

يهودان چې تر څو محاربين وي د مسلمانانو سره به جنګي لگښتونه په شريکه سمبالوي^(۱)، د تړون په دواړو خواوې په مدينه کې تاو تريخوالی ناروا دی.

که د تړون له دواړو خواوې څخه د فساد او خطر ويره حس کړي شي غوڅه پرېکړه به پرې الله پاک او د هغه رسول محمد ﷺ کوي، د دې ژمنې په حق او صدق منځ پانگه باندې الله پاک راضي او خوشحاله دی، قریش او گردو مرستندويانو ته يې پناه ورکول سرغړونه ده، که قریش چرته په مدينه يرغل وکړي د تړون دواړه خواوې به ورسره کلک مقاومت کوي، د صلحې سلامتيا په دوران کې به ورسره صلحه کولی شي او که دپته ورته نور اړينو حالتونو کې سره خيالات تبادلې کېدل نو دوی هم د مومنانو د حقوقو په څېر ثابت حقوق لري.

خو که د دين په ضد څوک لاس بره کړي له دغې حقوقو څخه مستثنی دی، ټول خلک بايد هغه څه ته غاړه کيږدي چې دواړه خواوې پرې اتحاد رايه وکړي.

د اوس د قبيلې ملاتړي يهودان او غلامان يې هغه حقوق لري چې د ژمنليک دواړه خواوې يې لري، وفا د جفا په څېر نه ده، هر سړی به د خپل عمل سره مخامخ کيږي، د دې ژمنليک رښتنې او پاکيزه ويناوې الله پاک پخپل کومک تاييدوي، له ظلم او تيري پرته که له مدينې څخه څوک ووځي او يا په کې ووسي په امن کې به وي.

د وفادار او پرهيزگار انسان مل الله پاک دی او محمد ﷺ يې رښتنې استازی دی.

(۱) دا حکم د جزبې له فرضيت وړاندې او د اسلام د ضعف په حالت کې و، يهودانو چې به کله د مسلمانانو په شراکت کې جنګ وکړ په غنيمت کې به ورته پوره برخه هم ورکړل کېده، له دې کبله يې پرې په دې تړون کې د جنګي مالي لگښتونه انجامل ځکه فرض کړي وو.

د مهاجرينو او انصارو ترمنځ وروړولي

ابن اسحاق وايي: په نبي كريم ﷺ باندې له درواغو ويلو نه الله پورې پناه غواړو خو د رارسيدلې راپور له مخې نبي كريم ﷺ د خپلو مهاجرينو او انصارو ملگرو ترمنځ د وروړولي لړې پېل كړه، هغه وويل:

د الله لپاره ټول سره خپل منځ كې دوه دوه وروڼه وروڼه شئ.

بيا يې علي رضي الله عنه له لاسه راوښو او ووييل: دا زما وروړ دی.

نو د الله پاك رښتني استازی او د الله پاك د استازو سربراه او د پرهېزگارانو امام او علي بن ابي طالب رضي الله عنه وروڼه وو.

د الله پاك او د هغه د رسول ﷺ كلك مرستندويه زمري حمزة بن ابي طالب د نبي ﷺ تره او د نبي ﷺ غلام زيد بن حارثه رضي الله عنه وروڼه وو، د احد په ورځ يې وصيت وكړ كه زه شهيد شوم وارث به مې زيد بن حارثه رضي الله عنه وي.

جعفر طيار او د بنو سلمه د قبيلې ځوان معاذ بن جبل - رضي الله عنهما - دواړه وروڼه شول.

ابوبكر بن ابي قحافة او خارجه بن زهير رضي الله عنهما دواړه وروڼه شول.

عمر بن الخطاب او عتبان بن مالك رضي الله عنهما دواړه وروڼه شول.

ابوعبيده بن الجراح او سعد بن معاذ رضي الله عنهما وروڼه وروڼه شول.

عبدالرحمن بن عوف او سعد بن الربيع رضي الله عنهما وروڼه شول.

زبير بن العوام او سلمة بن سلامة - رضي الله عنهما وروڼه شول.

عثمان بن عفان او اوس بن صامت رضي الله عنهما وروڼه دي.

طلحة بن عبيدالله او كعب بن مالك رضي الله عنهما وروڼه دي.

سعيد بن زيد او ابي بن كعب رضي الله عنهما وروڼه دي.

مصعب عمير او ابو ايوب انصاري رضي الله عنهما وروڼه دي.

ابوحذيفة بن عتبة او عباد بن بشر رضي الله عنهما وروڼه دي.

عمار بن ياسر او حذيفة بن اليمان رضي الله عنهما وروڼه دي.

ابوذر الغفاري او منذر بن عمرو رضي الله عنهما وروڼه دي.

حاطب بن ابي بلتعنه او عويم بن ساعده رضي الله عنهما وروڼه دي.

سلمان فارسي او ابو الدرداء رضي الله عنهما وروڼه دي.

د ابوبكر رضي الله عنه غلام بلال او ابو رويحة رضي الله عنهما وروڼه دي.

دا د څښنو هغو خلکو نومونه دي چې نبي کریم ﷺ يې مونږ ته د رارسيدلي معلوماتو له مخې وروولی اعلان کړې وه.



د اذان قيصه

نبي ﷺ چې په مدينه کې کله ښه ډاډمند شو، مهاجرين وروڼه ورسره يو ځای شول، انصار هم په خپلو پښو تينگ ودرېدل، د لمونځ، زکات، روژې او د حدودو د تنفيذ او د حلالو او حرامو ترمنځ بشپړ توپير په مسلمانانو فرض کړی شو، اسلام يې په منځ کې ښه پياوړی شو.

په رښتيا هم د ټولو ترمنځ اسلام په سمه معنی شتون درلود، مدينې ته د نبي کریم ﷺ د راتگ سره سم به خلک د لمونځ لپاره د اذان نه بغير راتلل، نبي کریم ﷺ په مدينه کې وغوښتل چې د لمونځ دا کولو لپاره د يهودانو په څېر شپيل يا بنکر کې اواز وپوکوي او يا هم د نصرانيانو په څېر د لمونځ لپاره گرېنگی وشرنگوي، له لرگي څخه يې گرېنگی هم وتراشو، دوی لا په دې حالت کې وو چې عبدالله بن زيد بن ثعلبه رضي الله عنه د بلحارث بن خزرج ورور اذان په خوب کې وليد، نبي کریم ﷺ ته راغی او ورته يې وويل: ای د الله پېغمبره! نن شپه مې خوب کې يو سړی وليد، شين رنگ پوښاک باندې سمبال و، په لاس کې ورسره بنکر و ما ورته وويل: ای سړيه! بنکر خونه پلورې؟ هغه راته وويل: په دې څه کوې؟ ما ورته وويل: د لمونځ لپاره پرې خلک راتپولوم، هغه راته کړه: د بنکر نه درته بل ښه شی دروښايم؟ ما ورته وويل: راته يې وښايه څه دي؟ هغه راته وويل: (الله اَكْبَرُ اللهُ اَكْبَرُ * اللهُ اَكْبَرُ اللهُ اَكْبَرُ * اَشْهَدُ اَنْ لَا اِلَهَ اِلَّا اللهُ * اَشْهَدُ اَنْ لَا اِلَهَ اِلَّا اللهُ * اَشْهَدُ اَنَّ مُحَمَّدًا رَسُوْلُ اللهِ * حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ * حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ * اللهُ اَكْبَرُ اللهُ اَكْبَرُ * لَا اِلَهَ اِلَّا اللهُ).

چې کله يې نبي کریم ﷺ په دې خوب وڅېړو ورته يې وويل: ورشه بلال ته يې ورزده کړه هغه ستا نه لوړ غبري دی او په دغې کلماتو دې اذان وکړي او خوب دې هم رښتيا او حقيقي خوب دی.

په دغې کلماتو چې کله بلال رضي الله عنه اذان وکړ عمر رضي الله عنه په خپل کور کې واورېد، نبي ﷺ ته چټک راغی او څادر يې د ځان پسې راښکوه او ورته يې وويل: ای د الله پېغمبره! په هغه الله مې دې قسم وي چې ته يې په حقه توگه راستولی يې چې د عبدالله بن زيد رضي الله عنه د خوب په څېر خوب ما هم ليدلی دی.

نبي ﷺ ورته وويل: په دې د الله حمد او ثنا ده.



په مدينه منوره کې د نبي کریم ﷺ د حُنبو ملګرو رنځور بدل

عايشه رضي الله عنها فرمايي: کله چې د الله پاک استازی محمد ﷺ مدينې ته راغی نو مدينه د الله په حُمکه کې تر ټولو زياته تېناکه حُمکه وه، نو ملګري يې هم په رنگارنگ رنځونو اخته شول، خو الله پاک ترې پېغمبر روغ رمت او بچ وساتو.

ابوبکر رضي الله عنه او د هغه دواړه غلامان عامر بن فهیره او بلال بن ابي رباح په کور کې د رنځ په حالت کې اخته پراته وو، د حجاب د فرضيت نه وړاندې زه ورغلم او د هغوی بيمار پرسی مې کوله، هغوی په دومره سخته تبه اخته وو چې د الله پاک پرته پرې څوک خبردار نه وو، ابوبکر رضي الله عنه ته ورنږدې شوم او ورته مې وويل: اوس څنگه يې؟ هغه وويل:

كُلُّ امْرِيٍّ مُصَبِّحٌ فِيْ اَهْلِهِ *** وَالْمَوْتُ اَدْنَى مِنْ شِرَاكِ نَعْلِهِ

ژباړه: هر څوک د خپلې کورنۍ غړو سره په صحت او روغتيايي کې خوښ دی خو ولې مرګ ورته د خپلې له وندني هم زيات نږدې دی.

د ځان سره مې وويل: په خدای چې د ډېرې تېې له کبله مې پلار په ځان نه پوهيږي.

بيا عامر بن فهیره رضي الله عنه ته ورغلم او ورته مې کړه چې څنگه يې؟ هغه وويل:

لَقَدْ وَجَدْتُ الْمَوْتَ قَبْلَ ذَوْقِهِ *** اِنَّ الْجُبَانَ حَتْفُهُ مِنْ فَوْقِهِ

كُلُّ امْرِيٍّ مُجَاهِدٌ بِطَوْقِهِ *** كَالثَّوْرِ يَحْمِي جِلْدَهُ بِرَوْقِهِ

ژباړه: د مرګ ترېخ حالت مې د مرګ له راتګ څخه مخکې و څکو، د بوزديله سړي مرګ د هغه د پاسه وي.

هر سړی تر خپل توان پورې گرم دی، لکه غويا چې په خپلو ښکرونو باندې خرمن گروي.

ځان سره مې وويل: په خدای چې عامر د ډېر تېې له کبله په ځان نه پوهيږي.

خو په بلال رضي الله عنه چې به کله تبه راغله دېوال ته به تکیه شو او ويل به يې:

اَلَا لَيْتَ شَعْرِيْ هَلْ اَبَيْتَنَّا لَيْلَةً *** بِفَيْحٍ وَحَوْلِيْ اِذْ خَرُّ وَجَلِيْلٌ

وَهَلْ اُرِدُنَّ يَوْمًا مِيَاهَ مَجَنَّةٍ *** وَهَلْ يَبْدُوْنَ لِيْ شَامَةً وَطَفِيْلٌ

(۱) فېح له مکې څخه بهر د مقام (ځای) نوم دی.

(۲) (مجنه) په جاهليت کې د عربانو مشهوره ميله وه.

(۳) شامه او طفيل په مکه کې غرونو نومونه دي.

ژباړه: ارمان ارمان چې مکه کې د فح ځای ته ولاړ شم اود سرکړي او د نورو کياگانو په منځ کې شپه تېره کړم.

او هغه به لا کومه ورځ وي چې د مجنې بازار (مېلې) ته ولاړ شم او د شامې او طفيل غرونه را ته ښکاره شي.

له دوی څخه ټولې اورېدلې خبرې مې په زبر زير نبي کریم ﷺ ته وکړې او ورته مې وويل: هغوی په ځان نه پوهيږي او هغه دغه وايي.

نبي کریم ﷺ وفرمايل: ای الله! د مکې د مینې او يا د هغې نه هم راته مدينه زياته محبوبه کړه، او د مدينې په صاع او مُد کې راله خیر او برکت واچوه، او رنځونه ورڅخه مهَيِّعَه^(۱) ته واستوه.



د هجرت تاريخ

نبي کریم ﷺ مدينې ته د دوشنبې په ورځ چې ټکنده غرمه په سرېدو وه راوړسېد چې د ربیع الاول د مياشتې دولس ورځې تېرې شوې وې، دغه مهال د نبي کریم ﷺ عمر درې پنځوس کاله و چې ديارلس کاله عمر يې ترې د الله پاک په استازي توب کې تېر کړي و، هغه مبارک د ربیع الاول پاتې ورځې او د ربیع الاخر، جمادی الاولى، جمادی الثانيه، شعبان، رمضان، شوال، ذی القعدة، ذی الحجة او د محرم په مياشتو کې په مدينه منوره کې پاتې شو.



لمړی غزا

نبي کریم ﷺ مدينې ته له راتگ څخه په دولسمه ورځ د صفر په مياشت کې د ودان غزا وکړه، کله چې د ودان مقام ته ورسېد موخه يې قریش او بنو ضميره بن بکر بن عبدمناة بن کنانه وو، بنو ضميره ورسره مذاکرات وکړل او سره صلحه شول خو قریشو سره د جنگ جگړې موقعه په لاس رانغله او بېرته مدينې ته راستون شو.

د صفر د مياشتې پاتې ورځې يې د ربیع الاول تر لومړنۍ ورځو په شمول مدينه کې تېرې کړې.

(۱) مهيعه جحفې ته ويل کيږي او جحفه د اهل شام ميقات دی.



د عبیده بن الحارث رضي الله عنه جنگي ليکه چې د نبي کریم ﷺ لومړی جنگي کاروان و

نبي کریم ﷺ له مدينې څخه عبیده بن الحارث بن عبدالمطلب بن عبدمناة بن قصي رضي الله عنه د شپېته يا اتيا مهاجرينو جهادي اتلانو په ملتيا واستو چې د انصارو څخه په کې هېڅ څوک نه وو، د ثنیه المړه نوم ځای اوبو ته په رسېدو د قریشو د لوي غټ لښکر سره مخامخ شول، که څه يې هم ترمنځ جنگ جگړه ونه شوه خو ولې سعد بن ابي وقاص رضي الله عنه په کې غشی وار کړ، په اسلام کې لومړی غشی سعد بن ابي وقاص رضي الله عنه ورولی دی.



د بحر غاړې ته د حمزه رضي الله عنه جنگي کاروان

بيا نبي کریم ﷺ حمزه بن عبدالمطلب بن هاشم رضي الله عنه د دېرشو مهاجرينو چې هېڅ انصاري په کې نه و د بحر تر ساحله واستو، ابوجهل بن هشام چې د مکې د درې سوه کسيزه قافلې مشري يې کوله ورسره د عيص په مقام کې مخ تر مخ شول، د دواړو ډلو ترمنځ مجدي بن عمرو الجهني چې د دواړو خواوو سره يې ټينگې اړيکې درلودلې منځگړتوب وکړ، دواړه خواوې د خيالونو د تبادلې له مخې شا پر شا شوې او جنگ جگړه ونه شوه.



د بواط غزا

بيا نبي کریم ﷺ د ربيع الاول په مياشت کې د قریشو د کاروان^(۱) د مخنښ لپاره د غزا په نيت ووت تر دې چې رضوي د غر له لارې بواط^(۲) ته ورسېد خو هېڅ جنگ جگړه ونه شوه او بېرته مدينې ته راستون شو، په مدينه کې يې د ربيع الاول پاتې ورځې د جمادی الاولى د څېنو ورځو په شمول تېرې کړې.

(۱) په دې مهال يې په مدينه باندې عثمان بن مظعون امير کمارلی و.

(۲) بواط د ينيع سره نژدې د جهينې د غر نوم دی.



د عشيړي غزا

بيا يې د قريشو سره د جنگ کولو پخه اراده وکړه^(۱) د بنو دینار د قبیلې له لارې يې پېل وکړ ان چې فيفاء الخبار ته ورسېد، هلته يې د ابن ازهر په میدان کې د ونې د سيورې لاندې دمه واخسته او لمونځ يې هم وکړ تر اوسه يې مسجد دغلته شته دی، د خوراک لپاره ورله بندوبست وکړی شو، خپله يې هم خوراک وکړ او نورو خلکو هم خوراک وکړ، د مشرب نومې چينې څخه ورته اوبه راوړل شوې اوبه يې وڅښلې او بيا رسول الله ﷺ د خلائق مقام په کين اړخ لار^(۲)، له دې وروسته د عبدالله په نوم مشهورې لارې روان شوان چې له کين اړخ نه يې د يکيل مقام کې ځای پر ځای شو، د خپل تللي جهادي اتلانو سره يې د ضبوعه نوم ځای کوهي څخه اوبه وڅښتلې، بيا په فرش مَلک باندې رهي شو تر دې چې د يمامې غونډ کيو ته ورسېد، بيا د بطن ينع له لارې عشيړي مقام ته ننوت، هم هلته د جمادى الاولى او د جمادى ثانيه د څه ورځو په شمول پاتې شو، د بنو مدلج او د هغوی ملاتړي قبيله بنوضمره سره يې امن ليک نوشته کړ، بېرته مدينې ته راستون شو او د چا سره پکې جنگ جگړه ونه شوه.



د سعد بن ابى وقاص رضي الله عنه جنگي کاروان

د دغې حالاتو په ترڅ کې نبي کریم ﷺ سعد بن ابى وقاص رضي الله عنه د مهاجرينو په اته کسيزه پلاوې کې واستو تر دې چې د حجاز د ځمکې خرار نوم ځای ته ورسېد، هېڅ جنگ جگړه ونه شوه او بېرته مدينې ته راستون شو.



د سفوان يا د بدر لومړنۍ غزا

د عشيړي د غزا له راستنېدو وروسته نبي ﷺ په مدينه کې ډېرې کمې ورځې تېرې کړې چې لسو ته هم نه رسېدې، په دې جريان کې کرز بن جابر الفهري د مدينې په خرڅايونو د

(۱) په دې مهال يې په مدينه باندې ابوسلمه بن عبدالاسد امير کمارلی و.
(۲) خلائق په مدينه کې د عبدالله بن احمد بن جحش ځمکه وه.

اونبانو او گډو بزو په رمو حمله وکړه، نبي کریم ﷺ يې پلټنې پسې ووت ان چې د بدر ترخ سفوان نوم ځای ته ورسېد^(۱)، خو کرز بن جابر خپې سپکې کړې وې، دې ته د بدر لومړنی غزا هم ويل کيږي، نبي کریم ﷺ بېرته مدينې ته راستون شو او د جمادى الاخره، رجب او شعبان مياشتې يې په مدينه کې تېرې کړې.



د عبدالله بن جحش رضي الله عنه جنگي کاروان

د بدر لومړنی غزا وروسته نبي کریم ﷺ اته کسيزه پلاوې چې مشري يې د عبدالله بن جحش رضي الله عنه په غاړه وه او د انصارو څخه پکې هېڅ څوک نه وو ټول مهاجرين وو، د ورکړل شوي ليک په ترڅ کې واستول او ورته يې امر وکړ چې بايد له دوو ورځو منزل مخکې د ليک مخ کتنه ونه کړي او بايد هلته ولاړ شي چې چرته ورته په ليک د تللو امر شوی دی په دې شرط چې خپل ملگري به د جبر زور له مخې په تللو نه مجبوروي.

عبدالله بن جحش رضي الله عنه له دوو ورځو وروسته د ورکړل شوي ليک مخ کتنه وکړه، په ليک کې داسې ښکل شوي وو:

کله چې زما ليک پرانيزی نو د مکې او طائف ترمنځ نخله نوم ځای ته ولاړ شه، له هم هغه ځايه د قريشو تيب او پاس ټول معلومات مونږ ته راوړه.

عبدالله بن جحش رضي الله عنه چې کله ليکل ولوستل ويويل: ستا خبره مې واورېده او ستا خبره منم.

بيا يې ملگرو ته وويل: نبي کریم ﷺ راته امر کړی دی چې د نخلې مقام ته ولاړ شم تر څو د قريشو حالات کشف کړم او نبي کریم ﷺ پرې وڅېروم، په راکړي ليک کې يې له دې نه منعه کړی يم چې د جبر زور له لارې له ځان سره بوخم د شهادت مرگ چې څوک د ځان لپاره غوره بولي هغه دې راسره لاړ شي او که د شهادت مرگ چا ته پسند نه وي مدينې ته دې ستون شي، خو زه پخپله د نبي کریم ﷺ د امر سره سم هر وروم ځم.

د ورسره ملگرو په شمول ټول روان شول هېڅ څوک ترې پاتې نه شول.

د حجاز په لويه لاره د بجران نوم ځای کې د سعد بن ابی وقاص او عتبه بن غزوان رضي الله عنهما اوبنه چې دواړه به پرې وار په وار سپرېدل ورکه شوه، د اوبنې پسې تالاش او پلټنې له

(۱) په دې وخت کې يې په مدينه زيد بن حارثه - رضي الله عنه - امير ټاکلی و.

کبله دواړه وروسته شول او عبدالله بن جحش رضي الله عنه د باقي ملگرو سره ځانونه د نخلي مقام ته ورسول، څه گوري چې د قریشو تجارتي قافله چې د ممیزو او خرمنو په شمول پکې نورې خوراکي توکي هم وې د تېرېدو په مهال وه.

په تجارتي قافله کې عمرو بن الحضرمي، عثمان بن عبدالله بن المغیره او د ده ورور نوفل بن عبدالله، حکم بن کيسان هم وو، قریشو چې کله مسلمانان وليدل گېراو شول حالانکه چې دوي ته نزدې يې دمه ايښې وه، عکاشه بن محسن رضي الله عنه چې سر يې خړولې و ورپورته شو هغوی وليد، يو بل ته يې وويل: په ارام شئ ونه ډارېږئ، دا خلک عمرې ته روان دي.

په دې جريان کې مسلمانان سره خپل منځ کې سلا مشوره شول چې که له قافلې څخه نن شپه لاس ونيسو نو نزدې ده چې حرم ته ننوځي او که لاس ورباندې پورته کړو نو د محرم د مياشتې يې حرمتي راڅخه کېږي، بايد څه وکړو؟ حالانکه د رجب اخرنې ورځ ده.

د خيالاتو د تبادلې کولو په ترڅ کې يې عزم لوړ کړ چې که په دښمنانو کې په هر چا وتوانېدل مړ به يې کړي او ورسره مال به ترې واخلي.

واقد بن عبدالله الليثي رضي الله عنه په عمرو بن الحضرمي غشي وار کړل او هغه يې وواژه، عثمان بن عبدالله بن المغیره او حکم بن کيسان يې بنديوان کړل او نوفل بن عبدالله يې له منگولو څخه په تېښته بريالی شو، عبدالله بن جحش رضي الله عنه تجارتي قافله او دواړه بنديان تر مدينې راوستل او په رسول الله ﷺ يې وسپارل.

کله چې نبي ﷺ قافله او بنديان وليدل ورته يې وويل: په حرامه مياشت کې خو ما تاسو ته د جنگ امر نه و کړی!!

تجارتي قافله د بنديانو په څنگ کې ولاړه وه، تر دغه مهاله يې ترې هېڅ هم وانه اخستل، د نبي ﷺ د خبرې سره صحابه کرام رضي الله عنهم ډېر پښېمانه شول او داسې يې وانگيرول چې گنې غرق پرق شول او مسلمانانو ورونو يې هم ورته ډېرې تيرې پاتې خبرې وکړې.

قریشو به هم ويل: محمد ﷺ او ملگري يې حرامه مياشت حلاله کړه، وينې يې پکې توی کړې، پردي مالونه يې پکې واخستل، ازاد خلک يې په کې بنديان کړل، خو ولې په مکه کې شته مسلمانانو به په دې ځوابول چې هغوی خو دغه کړنه په شعبان کې کړېده.

د دې پېښې په منځ ته راتگ خلکو ډېرې کرې نسکورې خبرې پېل کړې هغه و چې الله پاک خپل پېغمبر ﷺ باندې دا ايت نازل کړ ﴿يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْحَرَامِ فَقَالَ فِيهِ قُلُوفٌ قَتَالٌ فِيهِ كَبِيرٌ وَصَدٌّ عَن سَبِيلِ اللَّهِ وَكُفْرٌ بِهِ وَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَإِخْرَاجُ أَهْلِهِ مِنْهُ أَكْبَرُ عِنْدَ اللَّهِ وَالْفِتْنَةُ أَكْبَرُ مِنَ الْقَتْلِ وَلَا يَزَالُونَ يُقْتَلُونَكُمْ حَتَّى يَرُدُّوكُمْ عَن دِينِكُمْ إِنِ اسْتَطَاعُوا وَمَنْ يَرْتَدِدْ مِنكُمْ عَن دِينِهِ فَمَا كَانَ مِن قَوْلِكُمْ أَحَقُّ حِطَّتْ أَعْمَالُهُمْ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَأُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ﴾ (۱)

(۱) سورت بقره: (۲۱۷). ژباړه: دوی ستاسو څخه د حرامې مياشتې اړوند پوښتنې کوي چې جنگ جدل ور

مطلب دا شو چې که تاسو دوی په حرامې میاشت کې ووژل نو دوی هم تاسو په حرامو میاشتو کې په الله پاک باندې د کفر سره سره له مسجد حرام څخه رابند کړې یې او په دې میاشت کې مو د الله پاک له دین څخه رابندوي، خو د مکې نه ستاسو ویستل سره له دې چې تاسو په اصل کې د مکې باشندگان یې د الله په نېز له دې څخه لویه گناه ده چې تاسو یې ووژنئ.

د (وَالْفِتْنَةُ أَكْبَرُ مِنَ الْقَتْلِ) مطلب دا شو چې په اسلام باندې د مسلمان زورول تر دې چې کفر ته تسلیمي ورکړي او ایمان بېرته شا ته پریري د الله په نېز د قتل نه هم لویه گناه ده.

او د (وَلَا يَزَالُونَ يُقَاتِلُونَكُمْ حَتَّى يَرُدُّوكُمْ عَنْ دِينِكُمْ إِنِ اسْتِطَاعُوا) دې ته اشاره کوي چې دوی دغه گنده او لا پسې پلټ عمل ته ادامه ورکونکي دي چې نه خو ترې توبه اوباسي او نه دغه پېشه پریري.

چې کله الله پاک دغه ایتونه نازل کړل مسلمانانو ته رسېدلې وېره او ډار په زوال شو.

نبي کریم ﷺ دواړه بنديان او تجارتي قافله واخستل، د عثمان بن عبدالله او حکم بن کيسان اړوند قریشو فديه وړاندې کړه، نبي کریم ﷺ ورته وويل: تر هغه ستاسو فديه نه شو قبلولی تر څو زموږ ملگري سعد بن ابي وقاص او عتبه بن غزوان رضي الله عنهما نه وي راغلي، ځکه چې د هغوی اړوند یې ډار احساس کړ چې هسې نه تاسو یې چرته مړه کړئ، که تاسو هغوی وژلي وي نوموږ به دوی په هغوی قصاصاً ووژنو.

په دې جریان کې سعد او عتبه رضي الله عنهما دواړه راغلل نو نبي کریم ﷺ ترې فديه قبوله کړه.

بيا حکم بن کيسان اسلام ته غاړه کېښوده او ډېر ښه ایمان یې په برخه شو او تر هغه د نبي کریم ﷺ په صحبت کې پاتې شو چې د بئر معونې په پېښه کې شهيد شو.

او عثمان بن عبدالله مکې ته ستون او هلته کافر ومړ.



کعبې ته د قبلي راورېدل

داسې ويل کيږي چې مدينې ته د نبي کریم ﷺ له راتگ وروسته په اتلسمې میاشت کې قبله د کعبې په لور واوښته.

پکې ډېره لويه سرغړونه ده، ورته ووايه چې جنگ کول او په دې میاشت کې د الله پاک له دین څخه خلک رانډول او په الله کفر او ورسره شرک جوړول او په دې میاشت کې د مکې هستوگنوال له کورونو ویستل د الله په نېز ډېره لويه گناه ده او خلک په ازمېښتونو کې له دې کبله اچول چې ایمان رانه وړي له قتل څخه لويه گناه ده او دوی هميشه د تاسو سره په جنگ دي تر څو د توان په اندازه مو بېرته کفر ته ستانه کړي، خو که له دین څخه څوک ارتداد وکړي او د کفر په حالت کې مړ شي نو په دنيا او اخرت دواړو کې یې نیک عملونه برباد شول او دوی د اور والا دي هميشه به په کې وي.



د بدر لومړنی غزا

نبي کریم ﷺ ته راپور راورسېد چې د ابوسفیان بن حرب رضي الله عنه په مشرۍ له شام څخه د قریشو لویه تجارتي قافله راروانه ده، په دې قافله کې د قریشو زیات مالونه او غټه سرمایه کارې ده، قافله د دېرشو یا څلوېښتو کسانو د ابوسفیان رضي الله عنه په مشرۍ را روانه ده، د دغسې کسانو له جملې څخه په کې محرمه بن نوفل او عمرو بن العاص هم وو، په لوړ غبر مسلمانانو ته اواز وکړی شو چې د شام څخه د قریشو لویه تجارتي قافله چې د ژوند ژواک هر خپل توکې په کې شتون لري را روانه ده مخه یې ونیسئ شاید الله پاک به درته ډېر څه په لاس درکړي، ځینې خلک پراته پاتې شول او او ځینو نور راولاړ شول، هغوی داسې انگېرول چې جنگ جگړه به واقع نه شي.

له بل پلوه حجاز ته په رارسېدو ابوسفیان رضي الله عنه هم خپله استخباراتي شبکه پیاوړې کړه چې څوک به هم ورسره په لاره مخامخ کېدل ډېرې پوښتنې به یې ترې کولې، له ځینو خلکو څخه یې واورېدل چې ستا تجارتي قافلې ته نبي کریم ﷺ په کمین کې دی، د سفر لړې دې په ډېر محتاط انداز تر سره ورسوه، هغه سم د لاسه ضمضم غفاري د ډېر مالیت په بدل کې مکې ته واستو ترڅو قریش زر وڅېروي چې خپل مالونه او سرمایه کاري د محمد ﷺ څخه د متوقع یرغل له خطر وژغوري او هغه ورته د خپلو ملگرو په شمول په لاره کې کمین نېولی دی، ضمضم په چټکه توګه مکې ته ځان رسې وکړ.

مکې ته د ضمضم له راتګ څخه درې شپې وړاندې عاتکې بنت عبدالمطلب خوب لیدلی و چې په ډېر ډار او خوف کې یې اچولې وه، عباس بن عبدالمطلب رضي الله عنه ته یې استازی واستو چې وراره! نن شپه مې له ډار څخه ډک خوب ولید، خوف او ترس لرم چې قوم دې د مصیبتونو په لومو کې ونه ولویږي خو خبره د ځان سره پټه وساته، هغه ورته وویل: څه دې لیدلي دي؟

عاتکه: د ابطح نوم ځای ته اس باندي سپور سړی راشي او په لوړ اواز چغه کړي چې په اسلحو سمبال ووځئ ورنه په درېو ورځو کې به غرق او تباه شی.

څه گورم چې ټول خلک ورته راغونډ شول، بیا مسجد حرام ته په داسې حالت کې ننوتل چې گڼ شمېر خلک ورپسې وو، هلته د کعبې په سر وڅوت او لوړ غبر یې وکړ چې: په اسلحو سمبال ووځئ ورنه تباه کېږئ، بیا د ابوقبیس په غر وڅوت او همدغه چغه یې پورته کړه، له بره څخه یې په ښکته لویه ډبره راخطا کړه د غر بیخ ته د رارسېدو سره درې وړې شوه، د دغې ماتې شوې ډبرې څخه یوه یوه توکړه د مکې هر کور ته ولویده.

عباس ورته وویل: دا خو خورا ډېر ډارونکی خوب دی، ته یې هم له خلکو څخه پټ کړه چا ته یې مه وایه.

چونکه وليدين عتبه بن ربيعه د عباس نزدې دوست و په دې شرط چې چا ته به يې نه وايي د عاتکې ليدلې خوب يې ورته واورو، هغه دغه خوب خپل پلار عتبه ته ورياد کړ او له دې څخه وروسته په مکه کې خوب د مزید شهرت مقام تر لاسه کړ، بيا به د قريشو په هر مجلس کې د دغې خوب ذکر او ياد کېده.

عباس وايي: د سهار په مهال د کعبې څخه د طواف لپاره ولاړم، د قريشو يو مجلس چې د عاتکې د ليدلې خوب ذکر او يادداشت پکې کېده، ابوجهل هم ورپه کې ناست و چې کله يې په ما سترگې برابرې شوې را ته يې وويل: ابوالفضل! چې له طواف څخه وزگار شوې ډېر مهرباني وکړه لږ زما پلو راشه.

زه چې له طواف نه وزگار شوم د ابوجهل مجلس ته ورغلم او ورسره کښېناستم، هغه راته وويل: اى عبدالمطلب زو!! په تاسو کې دغه پېښه له کله منځ ته راغلې ده؟ ما ورته کړه: کومه پېښه؟ هغه وويل: د عاتکې خوب ليدنه. ما ورته کړه: ولې هغه څه ليدلې دي؟ هغه وويل: عبدالمطلب زو!! د نارينه و د پېغمبرۍ په دعوو ونه شوى چې اوس مو زنانه وو د نبوت دعواگانې پېل کړې؟ عاتکه د خپل ليدلې خوب په ترڅ کې انگيروي چې که په دريو ورځو کې دننه مسلحانه پاڅون ونه کړو نو مات مات به شو، کولای شو چې دغه درې ورځې شپې انتظار هم وباسو، که خوب يې رښتيا و ټول هغه څه به وشي چې يې ليدلې دي، خو که خوب يې د حقيقت پرته نور څه و هر ورو به د دې ليکنې پېل وکړو چې په عربو کې تاسو لوى ستره دروغجنه کورنۍ ياست.

عباس رضي الله عنه وايي: په رب ذوالجلال قسم چې هېڅ ټيټه پورته مې ورته ونه ويله او له دې منکر شوم چې هغې څه نه دي ليدلې او بيا سره جلا شول.

د ماښام په مهال راته د عبدالمطلب زو هره زنانه راتله او راته به يې ويل: دغه پليت او فاسق ته دې ولې ځواب نه ورکو چې د کورنۍ سپړو پسې يې درله خبرې کولې؟ هغه د زنانه وبي عزتي پېل کړه او تا ورته کتل؟ تا کې دومره غيرت نه و چې اورېدلو خبرو ته دې ځواب ويل وى!!

ما ورته کړه: دا خو دومره لويه خبره نه وه او زه به ورسره هر ورو ليدل کتل کوم، که دغه خبرې يې بيا وکړې ايله به مو ورڅخه خلاص کړم.

د عاتکې د ليدلې خوب په دريمه ورځ سهار بيا د قهره او غوصې په حالت کې ووتم په دې خاطر چې د فوت شوې موقعې جبيره وکړم مسجد ته ننوتم او هغه مې تر سترگو شو، لوړه په رب لايزال چې بارها يې ترڅنگ لاړم راغلم خو تر څو د تېر په څېر راته خبرې وکړې او زه پرې فوراً ورغوټه شم، د مسجد د دروازې له پلوه ابوجهل هم زما پلو ته په چټکې راروان و، چونکه ابوجهل خپله تېره مخې، غونج غونج بد زبانه سپړې و، ما وويل: لعنتي بيا څنگه تېز روان دى؟ ايا تاته له کنځاو به زه څه وډار شم؟

ما لانه و اورېدلي چې دې د ضمضم بن عمرو غفاري اواز تر غوږ شو چې د کلي په منځ کې په خپلې سورلی سپور ولاړ و، د اوبن پوزه يې غوڅه کړېوه، بار يې پر مخ او کميس يې په بشپړه توگه خپرلی و او دا اواز يې کو چې: ای قريشو!! په خوراکي توکو سمبال قافله مو سر خوري، د ابوسفیان سره ستاسو مالونه محمد ﷺ او ملگرو يې لوټ مار کړل، فکر نه کوم که څه لاس ته درشي، چټکه مرسته وکړئ، په مرستې کې توندي وکړئ.

دغې نوې پېښې زه له هغه او هغه يې له ما څخه په نور څه مشغول کړو.

په ډېره بېره خلکو جنګي تياری ونيو او ويل به يې: زمونږ په تجارتي قافلې يې د ابن الحضرمي د تجارتي کاروان گومان وکړ^(۱) لږ ځنډ وروسته به وپوهېږي چې څه څه ورسره کېږي، ټول د مکې ميشتوال دوه ډوله شول، يا به خپله تللو او يا به يې د ځان پر ځای بدیل استو.

ټول قريش د غوڅې پرېکړې لپاره د جنګ په تکل ووتل، د ابولهب پرته نور هېڅ مشرتابه په مکه کې پاتې نه شو او هغه هم خپل بدیل عاصي بن هشام بن المغيرة په دې خاطر وليږدو چې څلور زره درهمه يې پور وړی و، د پور له ادا کولو څخه عاجز و په دې خاطر چې پور يې ادا شي د ابولهب په ځای جنګ ته ولاړ.

اميه بن خلف چې چاغ خريه لوی سړی و، عقبه بن ابي معيط ورته راغی او دا د خپل قوم قبيلې څه کسانو سره ناست و، خوشبويي ورته په سکروټو لوګی کېده، ورته يې وويل: ای ابوعلی! خوش بوي ته کېنه ته خو بنځه وختلې!! هغه ورته وويل: الله دې تباه کړه ډېره بده خبره دې وکړه، بيا يې تياری ونيو او د جنګي محاذ په لور وکوچېد.

کله چې ټولو قريشو جنګي تدابير ونيول، نو د بنوبکر بن عبد مناف سره يې خپله پخوانۍ دښمني يې راياده کړه چې هسې نه دوی راباندې له شا پلو بريد ونه کړي نزدې چې دا خبرې يې له جنګ څخه پاتې کړي، شيطان ورته د سراقه بن مالک بن جعشم المدلجي رضي الله عنه په شکل راغی او ورته يې وويل: بڼه په ډاډ لار شئ د دې ذمه واري زه په غاړه اخلم چې کنانه به په تاسو هېڅ ډول داسې يرغل نه کوي چې ستاسو د اندک خفگان سبب هم وگرځي، ددې خبرې په اورېدو سره ټول په زياتې چټکۍ ووتل.

له بل پلوه نبي کریم ﷺ د رمضان په مياشت کې چې څه شپې ورځې يې تېرې شوې وې له مدينې څخه ووت، د خلکو لپاره يې د لمونځ امير عبدالله بن ام مکتوم وگماره او بيا يې د روحا مقام نه ابو لبابه رضي الله عنه راستون کړ ترڅو په مدينه کې د خلکو امير پاتې شي او بېرغ چې سپين رنگ يې درلود مصعب بن عمير رضي الله عنه ته يې ورکړ.

(۱) عمرو بن الحضرمي هغه څوک دی چې د عبدالله بن جحش رضي الله عنه په جنګي عملياتو کې يې سر خورلی و.

د نبي کریم ﷺ نه دوه بېرغونه مخکي وو دواړه له رنگه تور وو، يو يې علي بن ابي طالب رضي الله عنه وه چې په عقاب يې نومو او بله جنډه يې د بل انصاري سره وه.

دغه مهال د نبي کریم ﷺ ملگرو سره اوبيا او بنان وو، نبي کریم ﷺ علي بن ابي طالب او مرثد بن ابي مرثد الغنوي رضي الله عنهما درپواره به په يو اوبن وار په وار سپرېدل.

حمزه بن عبدالمطلب، زيد بن حارثه، ابو کبشه او انس رضي الله عنهم چې د نبي کریم ﷺ غلامان وو څلور واړه به په يو اوبن هم وار په وار سپرېدل.

ابوبکر، عمر او عبدالرحمن بن عوف رضي الله عنهم به هم په يوه سورلي وار په وار سپرېدل.

نبي ﷺ د خپلو ملگرو په شمول له مدينې څخه د عقيق په مقام ورواوبنت، بيا ذوالحليفي او بيا اولات الحيش ته ورسېد، له دې نه وروسته ثريان او بيا په ملل ان چې تر غميس الحمام ته ورسېد، د يمامې کندې کپړې يې ترسترگو شوې او هلته ورسېد، له دې ځايه وروسته سياله نوم ځای ته او بيا روحا ته او بيا شنوکه ته ورسېد، هلته په عرق الطيبه کې يې يو سپرې وليد د قریشو اړوند يې ترې پوښتنې پېل کړې خو د سپرې سره هېڅ معلومات نه وو.

خلکو سپرې ته وويل: د الله پاک د استازي سره سلام وکړه.

هغه وويل: ولې په تاسو کې د الله پاک استازی هم شته؟ دوی ورته وويل: هو، هغه راغی او سلام کلام يې ورسره وکړ او ورته يې وويل: که ته په رښتيا د الله پاک استازی يې نو د زما اوبنې په خيته مې وڅېړه چې بچي يې نراو که ښځه ده؟

سلمة بن سلامه بن وقش رضي الله عنه ورته وويل: ما ته راڅخه شه دغسې پوښتنې له ما څخه وکړه، ته دې په اوبنه واقع شوی يې ستا نه په اوري بلاربه ده، نبي ﷺ ورته وويل: نا نا داسې مه کوه ډېرې غلطې خبرې دې ورته وکړې او بيا يې له سلمه بن سلامه - رضي الله عنه - څخه مخ واړو.

بيا نبي کریم ﷺ د روحا په مقام کې سجسج نوم کوهي سره دمه واخسته، لږ ځنډ وروسته يې منزل پېل کړ، مکه يې کين لاس ته پرېښوده او د نازيې د مقام په ښې اړخ د بدر په لور ره شو.

د نازيې له لارې څه د رحقان نوم ځای خوږ ته ورسېد چې دغه خوږگۍ (دره) د نازيې او صفراء په منځ کې پرته ده، نبي ﷺ بسبس بن عمرو الجهني او عدي بن ابي الزعباء - رضي الله عنهما - بدر ته د ابوسفیان - رضي الله عنه - او د نورو حالاتو د معلومولو لپاره واستول، د دوی پسې وروسته نبي ﷺ هم وټپېد.

دغه مهال نبي کریم ﷺ وڅېړېد چې گرد قریش د تجارتي کاروان د خلاصون لپاره راڅوڅېږي دي، خلک يې د قریشو په راتگ وڅېړول تر څو خپلمنځي سلا مشورې وکړي.

ابوبکر رضي الله عنه وپاڅېد او ښايسته خبرې يې وکړې.

بيا مقداد بن عمرو رضي الله عنه وياخبد او ويويل: اي د الله رسوله! چې كوم ځای دې خوښ وي مونږ ورته بوتللاي شې، ستا سره به اوږه په اوږه روان يو، مونږ درته د بنو اسرائيلو په څېر هغه څه نه ويايو چې موسى عليه السلام ته يې ويلي وو چې ﴿فَاذْهَبْ أَنْتَ وَرَبُّكَ فَقَتِلَا إِنَّا هَاهُنَا قَاعِدُونَ﴾ (۱).

بلکې ته او رب دې جنگ ته ولاړ شې مونږ هم ستاسو په ملتيا کې جنگ کوو، لوږه په رب لايزال چې که برک الغماد ته مو هم بوځي تر هغه به دې په خپلو وينو او بريدونو ورسوو تر څو ورسېږو.

نبي کریم ﷺ يې خبرې بنې استقبال کړې او د خير دعا يې ورته وکړه.

نبي کریم ﷺ بيا خلکو ته رامنځ کړ او ويويل: اي خلکو د قریشو په مقابله کې تاسو څه وياست؟

له خلکو څخه يې موخه انصار وو ځکه چې په مهاجرينو باندې يې سرشمېرنه هم زياته وه او د عقبې په تړون کې يې ژمنه کړې وه چې تر هغه مو ستا له دفاع څخه غاړه خلاصه ده ترڅو مدينې ته نه يې راغلي، مدينې ته په راتگ سره به ستا څخه دومره کلکه دفاع کوو لکه د خپلو بچو او بنځو څخه چې يې کوو.

نبي کریم ﷺ هسې په زړه کې تېرېدل چې انصار به له مدينې څخه د باندې دوښمن ته مخامخ کلک ونه درېږي او داسې نه چې ورته ووايي له مدينې څخه به مو بهر د جنگ جگړې لپاره نه بوځي.

خو د دې خبرې د کولو سره سم سعد بن معاذ رضي الله عنه وويل: په تا کلک باور او د تصديق عقیده لرو، په دې هم کلک باوري يو چې ستا راوړی دين حق او حقيقت دی، د دغې په قبلولو او منلو مو د تاسره کلکې ژمنې او پښې وعدې کړيدي، ستا په ملتيا مونږ د هر ځای تگ ته تيار يو، په هغه چا مې دې قسم وي چې ته يې په حق راستولی يې که په بحر کې د غوپه کولو امر هم راته وکړي او ته په کې غوپه شې نو مونږ به هم درسره غوپه شو او هېڅ څوک به راڅخه پاتې و نه وينې او نه راته په دې خفگان راو لاړېږي چې دشمن سره مو مخامخ کړي.

مونږ ډېر بازغمه جنگيالي او رښتني اتلان يو، شايد زموږ په لاسونو به درته الله پاک هغه څه در ووينې چې سترگې او خواه دې پرې يخه شي، د الله په برکت مو چې چرته بوځي هلته مو بوځه.

د سعد - رضي الله عنه - خبرو نبي کریم ﷺ ته ډېره خوښي او خوشحالي ورکړه، هغه يې نور هم ذشيط کړ، بيا يې وويل: زېږی مې درباندي، بنه په ډاډ او اطمینان ولاړ شې په دوو ډلو کې

(۱) سورت مائده: (۴۴). ژباړه: ته او رب دې دواړه جنگ ته ولاړ شې مونږ به درته دلته تم يو.

راسره الله پاک د یوې ډلې وعده کړېده^(۱) او زما دې په الله قسم وي چې زه له اوسه راهیسې د قریشو د مړینې ځایونو ته گورم.

د بدر سره نزدې نبي کریم ﷺ واوروله، هغه او یو ملگری یې په سورلی سپاره ولاړل^(۲) او عربي نژاد یو سپین زبیری یې ولید، د محمد او د هغه د ملگرو او بیا یې ترې د قریشو اړوند پوښتنې وکړې، هغه ورته وویل: تر هغه دې پوښتنې نه ځوابوم تر څو راته دواړه خپل ځانونه را و نه پېژنئ.

نبي کریم ﷺ ورته وویل: سمه ده که معلومات دې راکړل ځانونه به هم درته معرفي کړو. هغه ورته وویل: سمه ده دا په دې شوه، نبي کریم ﷺ ورته وویل: هو.

سپین زبيري وویل: داسې خبرېدلې يم چې محمد او ملگري یې په فلانکۍ ورځ راوتي دي، که ما ته راپوروال رښتیا ويلي وي اوس مهال به هغوی په فلانکي ځای کې وي او هغه ځای یې ونښود چې چرته نبي کریم ﷺ او ملگري یې تم وو.

او د راپور له مخې خبرېدلې يم چې قریش په فلانکۍ ورځ راوتي دي، که راپوروال رښتیا ويلي وي نو قریش به اوس مهال په فلانکي ځای کې وي او هغه ځای یې نښه یاد کړ چې چرته قریش تم وو.

بیا یې نبي کریم ﷺ څخه وپوښتل: تاسو دواړه څوک یئ.

نبي کریم ﷺ ورته وویل: مونږ د ماء (قبيلې) غړي يو.

سپین زبيري وویل: د کوم ماء؟ د عراق د ماء څخه یاست؟ او بیا سپین زبیری ولاړ.

نبي کریم ﷺ هم بېرته خپلو ملگرو ته راستون شو.

د ماښام په مهال یې علي بن ابي طالب، زبیر بن العوام، سعد بن ابي وقاص رضي الله عنهم د ځېنو نوور ملگرو په شمول د بدر اوبو ته د نوي راپور راورلو لپاره ولېږدول، هلته یې د قریشو دوه مشکيان بندیان کړل، یو یې د اسلم په نوم چې د بنو الجحج غلام و او بل یې د عريض ابودسار په نوم چې د بنو العاص بن سعد غلام و، دواړه یې خپل کیمپ ته راوستل، نبي ﷺ په لمونځ ولاړ و او دوی ورڅخه تحقیقاتي پوښتنې کولې چې تاسو څوک یاست؟ هغوی وویل: مونږ د قریشو مشکيان يو، د اوبو وړلو لپاره یې دې چينې ته راستولي يو، دوی نه منله چې گنې په رښتیا دې د قریشو مشکيان وي، داسې یې انگېرول چې گنې دوی به د ابوسفیان د

(۱) یو ډله د ابوسفیان رضي الله عنہ تجارتي قافله چې په خوراکي توکو سمبال وه، او بله د قریشو جنگي لیکه وه چې مشري یې ابوجهل په خپله غاړه درلوده چې د قوت او عدد څښتنان وو.
(۲) ملگری یې ابوبکر رضي الله عنہ و.

دلې خلک وي نو په وهلو ډبولو يې ورله پېل وکړ، چې کله يې ښه ووهل هغوی ورته وويل: هو مونږ د ابوسفیان د دلې خلک يو، د دې خبرې سره ترې قلاړ شول.

نبي ﷺ چې رکوع او دواړه سجدي وکړې سلام يې وگرځو او ورته يې وويل: چې رښتيا يې درته ويل پرې ومو وهل او چې درواغ يې درته وويل خوشې مو کړل!! په رب لايزال قسم چې دوی په رښتيا د قریشو مشکيان دي.

نبي کریم ﷺ ورته وويل: د قریشو اړوند راته نوی څه ووايئ.

هغوی: قریش د مخامخ غونډکې تر شا پراته دي.

نبي ﷺ: شمېر يې څومره دی؟

هغوی: نه يو خبر چې څومره به وي؟

نبي ﷺ: هره ورځ څو مالونه حلالوي؟

هغوی: يوه ورځ نهه او بله ورځ لس اوښان حلالوي.

نبي ﷺ: داسې برينبي چې خلک د نهه سوه او زرو ترمنځ دي.

نبي ﷺ: د قریشو مخه ورپکې څوک څوک دي؟

هغوی: عتبه بن ربیع، شيبه بن ربیع، ابوالبختري بن هشام، حکيم بن حزام، نوفل بن خويلد، حارث بن عامر بن نوفل، طعيمه بن عدي بن نوفل، نصر بن الحارث، زمعه بن الاسود، ابوجهل بن هشام، امیه بن خلف، د حجاج دواړه زامن نبيه او منبه، سهيل بن عمرو، عمرو بن عبد ود.. نو نبي ﷺ خلکو ته مخ راواړو اوورته يې وويل: مکې درته د خپل زړه ټولې ټوټې راغورځولي دي.

بسبس بن عمرو او عدي بن ابی الزعباء رضي الله عنهما دواړه تر بدره ولاړل، اوبوته نژدې غونډکې لاندې يې خپلې اوبنې چو کړې، د اوبو څښلو لپاره دواړو خپل مشک راواخست په داسې حال کې چې مجدي بن عمرو د اوبو پر غاړه ولاړو.

عدي او بسبس رضي الله عنهما دواړو په چينه کې له حاضرينو څخه د دوو جينکو نه چې يوه د بلې پور وړې وه او پور يې ترې غوښت په ځواب کې وويل: سبا يا بل سبا دلته تجارتي قافله راروانه ده، زه به يې مزدوري وکړم او تاته به پور ادا کړم.

مجدي رضي الله عنه ورته وويل: سمه خبره دې وکړه، او بيا مجدي بن عمرو رضي الله عنه له دواړو څخه ولاړ، دغه ټولې خبرې اترې عدي او بسبس رضي الله عنهما واورېدې، دواړه په خپلو اوښانو سپاره شول او په خپلو اورېدلو معلوماتو يې نبي کریم ﷺ وخبرو.

ابوسفیان رضي الله عنه هم خپله تجارتي قافله په وېره وېره تر دغې اوبو راوړسوله، مجدي بن عمرو ته يې وويل: څوك خو دې ونه ليدل؟ هغه ورته وويل: لا خو مې څوك نه دي ليدلي خو د دغې غونډۍ تر شاه دوه په اوبن سپاره راغلل، اوبن يې چو كړل، له اوبو څخه يې غړكۍ ډكې كړې او لاړل.

ابوسفیان رضي الله عنه د دواړو اوبنانو چوځای ته ورغی او د اوبن پچه يې په منع دوه كړه نو زړې په كې و، ويويل: لوړه په رب لايزال چې د يثرب بوتاوو ورته شوې ده.

خپلو لاروي ملگرو ته چټك ستون شو او د قافلې مخه يې په بلې لارې كړه، د بدر مقام يې گځ لور ته پرېښود او په زياته توندۍ يې خپې سپكې كړې.

د ابوسفیان رضي الله عنه زړه چې كله په دې اوبه وڅښلې چې اوس مهال يې تجارتي قافله د مسلمانانو له بريد څخه په څنگ كړه و قريشو ته يې استازی واستو چې له مكې څخه تاسو د تجارتي قافلې او وگړو د تحفظ لپاره راغلې وئ هر څه الله پاک راخلاص كړل، تاسو هم بېرته ستانه شئ.

ابوجهل بن هشام وويل: لوړه په رب لايزال چې تر هغه به ستانه نه شو چې تر بدره لاړ نه شو - او هر كال به په بدر كې د عربانو مېله لگېده - هلته به درې ورځې شپې تېرې كړو، اوبنن به ذبحه كړو، خلكو ته به خواړه وركړو، هلته به شراب خوري وكړو او سندرغاړې به راته سندرې ووايي، ټول عرب به زمونږ په راتگ او تم كېدو وڅېرېږي، تر ابده به راڅخه ترس او ډار ولري، هېڅ څوك بايد ستانه نه شي بايد تر بدره هرومرو لاړ شئ.

قريش تر هغه ولاړل چې د بدر لري پرته غونډۍ سره يې واړول، الله پاک باران رابښكته كړ، د بدر مقام چې خاوره او شگوگل و په كفارو دومره تېز وورېد چې له مزل او تگ څخه يې وويستل او په نبي كريم ﷺ او ملگرو يې دومره لطف انداز او نرم وورېد چې د خپو لاندې خاوره يې ورته د تگ راتگ جوگه كړه، نقل مكاني هم ورته اسانه شوه او د قريشو نقل مكاني يې په ټپه ودروله، نبي كريم ﷺ د وخت نه په گټه اخستلو سره د بدر اوبو ته ځان ورسو.

حباب بن المنذر رضي الله عنه ورته وويل: اى د الله پېغمبره! ايا په دې ځای كې د الله پاک د اليرلي وحې سره سم تم شوې؟

كه چرته درته په دې باندې وحې شوي وي نو مونږ ترې مخكې وروسته كيږو نه او كه نه په دې ځای كې تم كېدل ستا خپل جگړيز تكتيك دى؟

هغه ورته وويل: نا بلکې دلته تم كېدل زما خپل جنكي تكتيك دى.

حباب رضي الله عنه ورته وويل: نا بيا بايد مونږ وړاندې ولاړ شو، هلته به د ځان لپاره د

اوبو ژور حوض جوړ کړو، د هغوی اوبه به هم مونږ ته راروانې وې، د جنگ په تود ډگر کې به بیا هغوی اوبه نه لري نو څښلای به یې هم نه شي، چونکه مونږ به اوبه لرو نو خړوب به یو. نبي کریم ﷺ ورته وویل: ډېره زیاته قابل قدره مشوره دې راکړه.

نبي کریم ﷺ د خپلو ملگرو په شمول قريشو ته نزدې د اوبو په څنگ کې واړوله، د ژورو کوهیانو دکنستلو امر یې وکړ، ډېر کوهیان وويستل شول او بیا یې اوبو ته لوی لوی حوضونه جوړ کړل، له اوبو څخه یې ډک کړل او د اوبو لوبني یې په کې واچول.

په دې جريان کې سعد بن معاذ رضي الله عنه ورته وویل: ای د الله پېغمبره! ستا لپاره مونږ یو څپر نه جوړوو؟ ستا ترڅنگ به سورلی تیارې ولاړې وي، مونږ به د دښمن سره مټ په اتی شو، که په دښمن برېمن شو نو همدغه مو موخه ده او لاس ته مو راوړه او که د شکست سره مخ شو نو په چمتو ولاړو سورلیو به له مونږه وروسته پاتې قوم ته په خیر خیریت ستون شې، ځکه په مدینه کې داسې خلک پاتې دي چې زمونږ نه یې تاسره مینه ډېره ده، که د هغوی سر په دې خلاص وای چې ته به د کافرانو سره جنگیږې له تا څخه به وروسته نه وو پاتې شوې، د هغوی په ملاتړ او تاسره ملگرتیا به یې هرومرو جهاد کې برخه اخستې وه.

نبي کریم ﷺ د سعد بن معاذ رضي الله عنه صفت وکړ او د هغه لپاره یې د خیر او نېکبختۍ دعاگانې وکړې، هغه و چې د نبي ﷺ لپاره څپر ووهل شو او له هم هغه ځایه یې د جنگ رهبري کوله.

د سهار په مهال قريشو حرکت وکړ او له برنی غونډه کې نه د بدر میدان ته رانښکته شول، نبي کریم ﷺ چې کله ولیدل وپویل: یا الله! قريش په ډېر زیات تکبر او کبریا راغلي دي، تانه مني، ستا د استازي تکذيب او بې احترامی کوي د کوم نصرت او مرستې ژمنه چې دې راسره کړېده ما پرې ونازوه، ای الله!! نن سهار یې تالا ترغی کړه.

د قريشو څه شمېر خلک د نبي کریم ﷺ جوړ کړي حوض ته راغلل چې یو په کې حکیم بن حزام رضي الله عنه هم و، حوض ته چې څومره خلک راغلي ووله حکیم بن حزام رضي الله عنه پرته نور ټول ووژل شول، ده بیا وروسته اسلام راوړ او ښه دینداره هستي ترې جوړه شوه، چې کله به یې د اسلام په دور کې لوړه پورته کوله ویل به یې: په هغه ذات مې دې قسم وي چې د بدر په ورځ یې نجات راکړی دی.

قريش چې کله په خپل تم ځای کې قراره او دمه شول، عمیر بن وهب الجمحي یې د نبي کریم ﷺ د ملگرو د سرشمېرنې معلومولو لپاره واستو، هغه یې تر شاو خوا اس وځغلو بېرته ولاړ، د خپل ځغلند نظر په بنسټ یې ورته د نبي ﷺ د ملگرو شمېر د درې سوه یا لږ څخه زیات او کم اټکل کړ، بیا یې ورته وویل: تاسو لږ زغم وباسئ تر څو زه په نښه کړم چې نور څوک خو به یې پټ او پناه نه وي ساتي؟ یا خو ورته نور افراډي قوت راروان نه دی؟

په مېره کې ډېر تېز وړاندې لار خو هېڅ يې تر سترگو نه شول، بېرته راستون شو او ورته يې وويل: د هغوی هېڅ افراډي مزید نور قوت تر ديد رانغی، خواي قريشو! داسې ولاړې اوښې او چاريايان مې وليدل چې مرگونه او ژوبلې يې رابار کړي دي، د يثرب او بنانو درته له مرگ او وژلو نور هېڅ نه دي راوړي، هغوی مې داسې وکتل چې له تورې او نېزې پرته نور هېڅ دفاعي قوه نه لري، قسم په الله چې که يو سړی ورڅخه ووژنئ بېرته درنه يو وژني، که هغوی درنه د خپل شمېر په اندازه مرگونه وکړي نو د قريشو په ژوند کې به څه خوند پاتې شي، يو ځای شی او نېکه مشوره وکړئ.

حکيم بن حزام رضي الله عنه د خبرې اورېدو سره سم عتبه ته ورغی او ورته يې وويل: ابوالوليد! ته د قريشو سردار، مشرتابه او مخه وره هستي يې، ته نه غواړې چې په يو کار ټول عمر کور په کور نېک نامی ياد شي؟

هغه ورته وويل: ولې نه! کوم کار دی؟ حکيم بن حزام رضي الله عنه ورته وويل: قريش بېرته مکې ته ستانه کړه او د خپل انډيوال او حليف عمرو بن الحضرمي ديت په خپله ادا کړه. هغه وويل: دې ته خو تيار يم، خو د حضرمي د کور له پلوه ضامن ته شه، په رښتيا چې ښه انډيوال مې و، ديت او د ټول ورک شوي ماليت تاوان يې زما پر غاړه شو.

خو ته د حنظليه^(۱) ځوی ته ورشه، له هغه پرته مې په بل چا گومان نه شي چې د جنگ جگړې ډول نغاړې به گرمې کړي، هغه و چې عتبه بن ربيعه د بياوړي خبرخواه په حيث ودرېد، او ورته وپويل: ای قريشو! لوړه په رب لايزال چې د محمد او د هغه د ملگرو په ضد هېڅ هم نه شی کولای، سوگند په الله که تاسو ورڅخه څوک ووژنئ تاسو به بېرته يو بل ته بد او برک گورئ چې د تره ځوی يا ماما ځوی او يا يې ورله د قام قبېلې نور څوک وژني دي، محمد نورو عربانو ته پرېږدئ او تاسو ترې خپل خاطر راغونډ کړئ، که نورو عربانو وواژه ستاسو موخه به پوره او بشپړه شي او که پایله بله وه نو محمد به د تاسو سره په داسې حالت مخ په مخ شي چې تاسو به ورته بد نه وي رسولي.

حکيم بن حزام رضي الله عنه وايي: زه ابوجهل ته ورغلم او هغه د خپلې زغرې په سمبالولو بوخت و، ما ورته وويل: عتبه تا ته راستولی يم چې... او ټول هغه څه مې ورته وويل چې عتبه ته مې ويلي وو.

ابوجهل وويل: سوگند په الله چې د محمد او د ملگرو د ليدو سره د عتبه پېوسان پرسيدلي دي^(۲) تر هغه به د بېرته ستنېدو په اړه ونه غږېږو تر څو الله زمونږ او د محمد ترمنځ غوڅه

(۱) ابوجهل ته يې ابن الحنظليه ځکه ووايو چې مور يې د حنظله بن مالک لور وه.

(۲) دا يې د بوزيلى نه کنايه وکړه.

پرېکړه نه وي کړي او عتبه د بېرته ستنېدو خبرې ځکه کوي چې د محمد په پېروانو کې يې ځوی دی، مقابل لور ټول لري خواره دي خيال کوی عتبه مو هسې ډاروي.

بيا ابوجهل عامر بن حضرمي ته استازی واستو چې عتبه غواړي بېرته مکې ته ستون شي، ته په خپلو سترگو وينې چې ستا د ورور د غچ اخستنې زرينه موقعه ده، ته پورته شه او له قريشو څخه د هغوی د کړې ژمنې په غوښتنه د ورور وژل راياد کړه.

عامر بن الحضرمي وپاڅېد او عورت يې لوڅ کړ، په لور غږ يې وويل: افسوس! افسوس زما وروره (عمره)، های های عمره! د جنگ جکړې ميدان راگرم شو، په دې کلماتو سره خلک د شریه ارادې راتاوده شول او هغه مشن چې عتبه يې مشري کوله په تپه ناکام او ځای پر ځای ودرېد، په دې جريان کې اسود بن عبدالاسد مخزومي - چې ډېر بد اخلاقه او بدنې و - وويل: د الله سره مې په دې کلکه ژمنه ده چې يا به د دې حوض نه اوبه څښم او يا به يې وړانوم او يا به پرې سر ورکوم.

د راتلو سره ورته حمزه رضي الله عنه ورپورته شو او د مخامخ کېدو سره يې ترې ښپه په پونده کې ووهله چې لا حوض ته نه و رسيدلی، د گوزار سره په شا راپرېوت له ښپو څخه يې وينې سيلاب روانې وې، اسود په خپلې ژمنې دومره کلک ولاړ و تر څو ځان حوض ته ورسوي په خپرو خپرو يې حوض ته د ځان رسونې زيار وويست خو حمزه رضي الله عنه پرې دوباره غوټه شو او دومره مرگونی گوزار يې پرې وکړ چې حوض ته له رسيدو وړاندې يې وواژه.

بيا عتبه بن ربيعه د خپل ورور شيبه او د خپل ځوی وليد بن عتبه جنګي مبارزې ته يو په يو راووتل، د مبارزې لپاره ورته درې انصار عوف او معاذ د حارث زامن او دريم يې عبدالله بن رواحه راووتل، هغوی وپوښتل: تاسو څوک ياست؟! دوی ځواب ورکړ: مونږ انصار يو.

دربوارو ورته وويل: مونږ تاسو ته هېڅ اړتيا نه لرو، پو په کې اواز وکړ: ای محمده! زمونږ د قوم په نسب او شرف مساوي خلک راواستوه.

نبي ﷺ وفرمايل: عبیده بن الحارث! حمزه! علي! پاڅېږئ.

دربواره وپاڅېدل او ورنزدې شول، هغوی وپوښتل: تاسو څوک ياست؟

عبیده وويل: زه عبیده يم. حمزه وويل: زه حمزه يم او علي وويل: زه علي يم.

هغوی وويل: په قبيلې او نسب ښه قوي او مناسب همزولي دي.

عبیده بن الحارث رضي الله عنه چې پوخ عمری و د عتبه بن ربيعه سره مټ اټی شو، حمزه رضي الله عنه د شيبه بن ربيعه سره او علي رضي الله عنه د وليد بن عتبه سره مش او گروان شو، حمزه او علي رضي الله عنهما له درنگ پرته خپل حريفان له تيغه تېر کړل خو ولي عبیده او

عتبه دواړه په خپل منځ کې په یو بل دوه دوه مرګونې ګوزارونه وکړل او دواړو یو بل ټیټې کړې، حمزه او علي رضي الله عنهما دواړه پر عتبه ورغوته شول او له تن څخه یې ورله سا وويسته او خپل ژویل انډیوال یې د نورو ملګرو غېږې ته راوړ.

د دې لړې له تېرېدو وروسته حریفان یو تر بله نږدې شول، نبي کریم ﷺ خپل ملګري له برید څخه تر خپل امر وځنډول.

ورته یې وویل: که کفار درباندي هم راشي په غشو یې وولئ خو في الحال لا نبي کریم ﷺ د ابوبکر رضي الله عنه په ملتیا په وهلي څپر کې ناست و.

د بدر واقعه د رمضان د میاشتې د جمعې په اولسمه ورځ د سهار په مهال واقع شوې وه.

نبي کریم ﷺ راغی او جنگي لیکې یې تیارې کړې او بیرته څپر ته ستون شو، په څپر کې ورسره له ابوبکر رضي الله عنه پرته نور څوک نه وو، نبي کریم ﷺ له الله څخه د ورسره کړې وعدو غوښتنې او زاری پیل کړې، نبي کریم ﷺ وویل: ای الله! که دا خلک (صحابه کرام) ووژني له نن څخه وروسته به دې عبادت ونه شي! او ابوبکر رضي الله عنه به ورته ویل: ای د الله پېغمبره! همدومره غوښتنه د الله پاک نه بسنه کوي، الله پاک درسره هرومرو کړې ټولې ژمنې بشپړوي.

د غه مهال د نبي کریم ﷺ په څپر کې سترګې پټې شوې او خوب یوړ، له خوب څخه رابیدارېدو سره یې غږ کړ: ابوبکره! زېری مې د رباندي، جبریل علیه السلام د آس واګې نیولي دي او راروان دی، د آس په تندي یې گرد غبار هم پروت دی.

په دې کې نبي کریم ﷺ بیا له څپر څخه رابهر شو، خلک یې په جنگ تېز او ټینګ کړل، ورته یې وویل: په هغه ذات مې دې قسم وي چې د محمد ﷺ روح یې په لاس کې ده چې که هر چا د مشرکانو سره د صبر او حوصلې سره د الله پاک نه د اجر او ثواب د غوښتنې لپاره داسې ټینګ جنگ وکړ چې په شا ونه تنبتي، نو هرومرو به یې الله پاک په جنتونو ونازوي.

د بنو سلمه د قبیلې غړی عمیر بن الحمام چې په لاس کې یې کجورې وې وویل: واه واه، خا نو زما او جنت ته د تګ فاصله همدومره ده چې مشرکان مې مړ کړي!

کجورې یې له لاسه خطا کړې او چټکه یې توره راوويسته، د مشرکانو سره تر هغه مټ اټي و چې په شهادت ورسېد.

په دې جریان کې نبي کریم ﷺ یوه لپه خاورې راواخستې او د قريشو مخونو ته یې وويشتې او غږ یې کړ چې (شَاهَتِ الْوُجُوهِ) ستاسو مخونه دې کاره نسکور او تېرو بېر شي.

بیا یې خپلو ملګرو ته امر وکړ چې مضبوط او کلک ورشي، هغه و چې کفرانو شکست

وخور چې له يو طرفه د قريشو ټول مشرتابه له منځه لاړل او له بله پلوه پکې د قريشو د مخه ورو لاسونه ترزنځيرونو ولوېدل.

د عبدالله بن عباس رضي الله عنهما په روايت نبي کریم ﷺ دغه ورځ وفرمايل: زه ښه پوهېږم چې د بنوهاشمو او له نورو قبيلو څخه څه خلک په جبر زور راوستل شوي دي، هغوی مونږ سره د جنگ په کولو خوښ نه دي، له تاسو څخه که د هر چا په گېر کې راشي له وژلو يې ډډه وکړئ.

که ابوالبختري بن هشام بن الحارث بن اسد د چا په گېر راغی نه دې وژني.
که عباس بن عبدالمطلب چا وليد مړ يې نه کړي، هغه هم د جنگ ډگر ته په جبر زور راوستل شوی دی.

دغه مهال ابو حذيفه رضي الله عنه وويل: خا!! مونږ به خپل پلاران، وروڼه او قام قبيل وژنو او عباس ته به هېڅ نه وايو؟

لوړه په رب لايزال چې که په گېر مې راشي نو په توره به يې غوښې غوښې کړم.
د ابو حذيفه رضي الله عنه دغه خبره نبي کریم ﷺ ته ورسېده، عمر رضي الله عنه ته يې وويل: ابو حفصه! ايا د نبي ﷺ د کا کا مخ به په توره وهل کيږي؟
عمر رضي الله عنه ورته وويل: ما لبر ځنډ پرېږده چې د ابو حذيفه سر قلم کړم، دا خو منافق شوی دی!!

بيا به ابو حذيفه رضي الله عنه ويل: ما چې د بدر په ورځ کومه خبره کړې وه تر نننه يې ډاډه يم او له دغې ډار څخه به راته امان په شهادت تر لاسه شي او بس.

د بدر له غزا پرته ملائکو په نورو غزاگانو کې جنګي گډون نه دی کړی، په نورو غزاگانو کې ملائکو د کومک مرستې مهم انجام کړی دی خو خړپول تړپول يې نه دي کړي.
نبي کریم ﷺ چې کله دښمن ته له شکست نه وزگار شو د کفارو په مردار شوو کې يې د ابوجهل د تلاش قرار صادر کړ.

عبدالله بن مسعود رضي الله عنه وايي: ما تلاش پېل کړ څه و چې له تن څخه مې ورله سر پرېکړ او نبي کریم ﷺ ته مې راوړ، ما ورته وويل: ای د الله پېغمبره! دا د الله د دښمن ابوجهل ککره ده.

هغه وويل: الله الَّذِي لَا إِلَهَ غَيْرُهُ... دا کلمات د نبي کریم ﷺ لوړه او قسم و، ما ورته وويل: هو د الله پېغمبره! هم دا دی.

بيا مې د ابوجهل سر د نبي کریم ﷺ مخې ته وغورځاوه او هغه يې په مړينه د الله ثنا وويله. وروسته نبي کریم ﷺ امر وکړ چې د بدر مردار په کوهي کې وغورځوئ، د اميه بن خلف نه پرته نور ټول يې کوهي ته واچول.

هغه داسې چې اميه په خپلې زغره کې پرسېدلی و که څه هم مسلمانانو پرې ډېر زيار وويست خو پرې ونه توانېدل په ځمکه يې پرسېدلی پرېښود، دومره خاورې او کار کمر يې پرې واچول چې اميه يې پکې پت او پناه کړ.

صحابه کرام رضي الله عنهُم چې کله ټول مردار شوي کافران په کوهي کې خطا کړل، د شپې له مخې نبي کریم ﷺ ورغی، صحابه کرامو ترې واورېدل چې ويل يې: ای په کوهي کې پرتو!! ای شيبه بن ربيعه!! ای عتبه بن ربيعه!! ای اميه بن خلف!! ای ابوجهله!! په کوهي کې د پرتو نور مشرکانو نومونه يې هم واخستل... ايا هغه څه درته درکړل شول چې ژمنه يې در سره شوې وه؟ ما سره چې الله د څه شي ژمنه کړېوه راته يې راکړه!!

مسلمانانو ورته وويل: د الله رسوله! ايا ته د داسې قوم سره خبرې کوې چې بد بوي شوي دي؟ هغه ورته وويل: دوی زما خبرې له تاسو څخه هم بڼې اوري خو د ځواب توان نه لري.

بيا نبي کریم ﷺ امر صادر کړ چې په غنيمت کې څه هم تر لاسه شوي وي بايد يوځای کړي شي، ټول غنيمتونه راغونډ کړي شول په دې جريان کې سره مسلمانان خپل منځ کې نېغ او برگ شول، چا چې راټول کړي وو ويل يې غنيمت زمونږ ځانکړې برخه ده، خو ولې نور مسلمانان چې د دښمن سره په اخ و ډب او وژلو بوخت وو دعوه يې لرله چې که مونږ دښمن نه و مات کړي تاسو به څه راټول کړي وای؟ ستاسو لاسونو ته غنيمت ځکه درورسېد چې دښمن مونږ په جنگ بوخت ساتلی و!!

کوم صحابه کرام چې د نبي کریم ﷺ په څوکېدارۍ مشغول وو ويل يې: لوړه په رب لايزال چې له مونږ څه پرې تاسو د برخې وړ نه ياست، د دښمن د ماتې ورکونې توان الله پاک مونږ ته هم راکړی و، د دښمن له ماتولو او ورسره د خرب ترپ يا د غنيمتونو د راټولو له مهم نه مونږ په ډېر زيات اړين کار مشغول وو، له تاسو څخه پرې مونږ ډېر د برخې خاوندان يو.

په دې جريان کې نبي کریم ﷺ د مدينې پورتنۍ برخې ته عبدالله بن رواحه او د مدينې لاندې طرف ته زيد بن حارثه رضي الله عنهُما د زيري لپاره واستول تر څو د فتحې زېری ميشتوالو ته واوروي.

بيا له بدر څخه د مدينې په لور روان شول او د قريشو څخه ورسره عقبه بن ابي معيط، نظر بن الحارث د نورو بنديانو په شمول لاس تر گريوان تړلي روان وو، له مشرکانو څخه

ترلاسه کړي غنيمتونو يې خوندي کړل او عبدالله بن كعب بن عمرو رضي الله عنه يې پرې څارندوی وگماره.

د سفر په دورانیه کې چې کله نبي کریم ﷺ د صفرا له وادي څخه ووت د صفراء او نازیه ترمنځ يې په لوړه برخه (غونډۍ) واړوله، له مشرکينو څخه غنيمت شوي مالونه يې د مسلمانانو ترمنځ برابر توزیع کړل.

له دې ځايه بيا نبي کریم ﷺ د لبر ارام وروسته خپل سفر ته ادامه ورکړه چې کله د روحاء مقام ته ورسېد مسلمانان ورته د مبارکۍ لپاره په استقبال ولاړ وو او مبارکيانې يې ورکولې، سلمة بن سلامه رضي الله عنه ورته وويل: د څه شي مبارکي راته راکوئ؟ مونږ خولکه د تړل شوو اوبنانو په څېر زړو پروسو سره مخ شوي وو، مونږ صرف دومره وکړل چې د قصاب په څېر مو حلالول!!

د دې خبرې د اورېدو سره نبي کریم ﷺ مسکي شو او ورته يې وويل: وراره!! داسې نه وه هغوی هم څوک وو!!

د صفراء نوم ځای ته په رارسيدو نضر بن الحارث د علي رضي الله عنه په لاس ووژل شو او په عرق الطيبه کې يې عقبه بن ابي معيط وواژه.

نبي کریم ﷺ چې کله د عقبه بن ابي معيط د وژنې قرار صادر کړ، عقبه ورته وويل: محمده ﷺ! بچي به مې څه کوي؟ هغه ورته وويل: اور به خوري.

هغه و چې عاصم بن ثابت بن ابي افلح انصاري رضي الله عنه ته يې امر وکړ او سر يې ترې قلم کړ.

بيا نبي کریم ﷺ سفر ته دوام ورکړ تر دې چې د بنديانو څخه يوه ورځ وړاندې مدينې ته ورسېد، کله چې بنديان تر مدينې راوړسېدل نبي کریم ﷺ په خپلو ملگرو باندې يو يو تقسيم کړ او ورسره يې د پسندې روپې کولو وصيت وکړ.

مکې ته د قریشو د ماتې پېغام د لومړي ځل لپاره حسيما بن عبدالله يور.

قریشو په خپلو مړو ډېر زيات وژل بالاخره يې وويل: مه ژاړئ، هسې نه محمد ﷺ او ملگري يې درنه خبر شي په ژړا به مو لا پسې خوشحاله شي.

د بنديانو اړوند خبرې اترې ورسره هم وځنډوئ، فديه هم وروسته کړئ، تر څو محمد ﷺ او ملگري يې درسره په فديه کې سختي نه وکړي.

د بدر په غزا کې د اسود بن المطلب درې بچيان له تبغه تېر شوي وو: زمعة بن اسود، عقيل بن اسود، حارث بن زمعه، د دوي په مړينه يې د غم وېر او ژړا ته ډېر زړه شوی و، هغه د غم

په دروند حالت کې و چې د شپې له مخې يې ژړا تر غوږ شوه، خپل غلام ته يې وويل: ورشه او ويتيله چې قريشو په غم د ژړا وېر ناغه ماته كړه او كه څنگه اواز راځي؟ ايا قريشو په خپلو وژل شوو د وېر ژړا سلسله شروع كړه او كه نه؟ كه ناغه ماته شوي وي چې زه هم په ابوحكيمه، زمعه باندې د ژړا پېل وكړم، له غمه مې نوره خېته دوه پرته كيږي، هېره دې نه وي چې اسود بن المطلب وړوند او بې ديدنه هم و.

چې كله يې غلام بېرته راستون شو ورته يې وويل: وير كونكي بنځه وه چې په خپل ورك شوي اوښ يې ژړل.

نور اسود تينگ نه شو او ووييل:

أَتَبَيْ أَنْ يَضِلَّ لَهَا بَعِيرٌ *** وَيَمْنَعُهَا مِنَ التَّوْمِ السَّهْوِدِ
فَلَا تَبَيْ عَلَى بَعْرِ وَلَكِنْ *** عَلَى بَدْرٍ تَصَاغَرَتْ الْخُدُودِ
عَلَى بَدْرٍ سَرَاةَ بَنِي هُصَيْنِ *** وَتَحْزُومٍ وَرَهْطِ أَبِي الْوَلِيدِ
فَبَيْ إِنْ بَكَيْتَ عَلَى عَقِيلٍ *** وَبَكَيْ حَارِثًا أَسَدَ الْأُسُودِ
وَبَكَيْهِمْ وَلَا تَسْمِي جَمِيعًا *** وَمَا لِأَبِي حَكِيمَةَ مِنْ نَدِيدِ

افسوس!! چې دغه بنځه په دې ژاړي چې اوښ يې ورك شوی دی او ورك شوي اوښ د خوږ خوب نه بې ارامه كړې ده.

په اوښ مه ژاړه! په بد نصيبه بدر وژاړه چې برخليک يې بې ځايه كړ.

په هغه بد نصيبه بدر وېر وكړه چې د بنوهصيص، بنو محزوم او د ابوالوليد غونډ ملا تر پكې مات او نسكور شو.

كه په رښتيا وېر كوي نو په عقيل وېر وكړه او د زمريانو په باچا حارث باندې وېر وكړه.

په ټولو غم خوړلو باندې وژاړه او په ابوحكيمه وژاړه چې هم نامی او ثاني نه لري.

بيا قريشو د بنديانو د ازادولو په بدل کې د فديې وركولو لپړې پېل كړه، مكرز بن حفص د سهيل بن عمرو د خوشې كېدو فديه برداشت كړه، مكرز چې كله د سهيل اړوند د مسلمانانو سره ژبه او غوږ نږدې كړل او د مسلمانانو رضا پرې هم وشوه، مسلمانانو ترې د متفقې فديې غوښتنه وكړه هغه ورته وويل كه د سهيل پر ځای ولچكې زما خپو ته راواچوئ تر څو هغه درته خپله فديه پخپله دركړي.

مسلمانانو سهيل خوشې كړ او پر ځای يې مكرز بنديوان كړ.

عمر بن الخطاب رضي الله عنه وياڅېد او نبي ﷺ ته يې وويل: د الله پېغمبره! اجازه وكړه

چې د سهيل بن عمرو دواړه مخکني غاښونه وباسم، د خبرو په مهال به يې ژبه بهر راوځي نو ستا اړوند به تېزې پاتې خبرې نه شي کولی.

هغه ورته وويل: نا زه هېڅکله هم په چا مثله نه کوم هسې نه الله پاک په ما مثله وکړي اگر که پيغمبر يې هم يم.

د بدر د بنديوانو په جمله کې يو هم ابوالعاص بن الربيع د نبي کریم ﷺ زوم او د زينب رضي الله عنها خاوند و چې د زينب رضي الله عنها د اسلام له کبله دواړه په خپل منځ کې سره جلا شوي وو، خو نبي کریم ﷺ يې ترمنځ د مفارقت احکام ونه شو بيانولی، زينب رضي الله عنها د خپل اسلام او ابوالعاص بن الربيع د خپل کفر سره دواړه د يو بل ښځه او خاوند وو.

چې کله نبي کریم ﷺ هجرت وکړ او د قريشو سره د هجرت په مهال دغه خونړيزه معرکه منځ ته راغله هغه و چې د ابوالعاص لاسونو ته په کې هم ولچکې ولويدې او د بند په حالت کې يې څارنه نبي کریم ﷺ پخپله کوله.

د مکې خلکو چې د بنديانو د رهايي لپاره د فديې د ليردولو لري پيل کړه، زينب رضي الله عنها په کې د ابو العاص د رهايي لپاره خپل د غاړې هار چې د واده په مراسمو کې ورته خديجې رضي الله عنها ورکړې و مدينې ته فديه راواستو، نبي ﷺ يې کله د غاړې هار وليد زړه يې ودرېد او صحابه کرامو رضي الله عنهم ته يې وويل: څه مشوره لرئ که زينب رضي الله عنها ته خپل بنديوان د راستولې فديې سره وليردوئ نو ډېر ښه به وکړئ!!

ټولو وويل: ولې نه!! اى د الله رسوله! همدغسې به وکړو، هغه و چې ابوالعاص بن الربيع يې خوشې کړ او راستولې فديه يې هم ورکړه.

ابوالعاص بن الربيع مکې ته ستون شو خو ولې زينب رضي الله عنها په مدينه کې پاتې شوه، د دواړو ترمنځ اسلام بېلتون راوست.

د فتح مکې واقعي ته نژدې څو ورځې مخکې شام ته د قريشو په تجارتي قافله کې برخوال لاړ د قريشو تجارتي توکي هم ورسره وې د خپل مستقل تجارت په شمول يې د قريشو سره هم په ځينو مالونو کې ونډه درلوده، خو ابو العاص خپله امانتگر او څېرکه سړی و، د تجارت څخه له راوزگارېدو وروسته پرې د نبي کریم ﷺ ليرلي کمين يرغل وکړ، که ابو العاص څه هم په تېښته بريالی شو خو ولې مال او دولت يې د مجاهدينو په لاس کې غنيمت ولويد، صحابه کرامو دغه ټول ماليت مدينې ته روغ رمت او سالم راوړ، د شپې له مخې ابوالعاص بن الربيع د زينب - رضي الله عنها - په امان کې مدينې ته پټ پناه راغی، هغې ورته امان ورکړ، د سهار لمونځ لپاره نبي کریم ﷺ مسجد ته ولاړ، نبي کریم ﷺ او صحابه وو تکبير وکړ، د سکون فضا د خورېدو سره زينب رضي الله عنها غبر کړ چې اى خلکو!! ابوالعاص بن الربيع ته ما پناه ورکړېده.

کله چې نبي کریم ﷺ له لرونڅو څخه فارغ شو خلکو ته راڅامخ شو او وویل: ایا ما چې څه واورېدل تاسو هم واورېدل؟ هغوی وویل: هو. نبي کریم ﷺ وویل: لوړه په رب لایزال چې زه هم په دې قضیه له دې لحظې وړاندې اگاه نه وم، خا!! ابوالعاص په ادنی مسلمان پناه نیولې ده!! بیا نبي کریم ﷺ لاړ او خپلې لور زینب ته ورغی ورته یې وویل: لورکې! ته گوره هغه ته نه یې حلاله چې کوروالی درسره ونه کړي.

عبدالله بن ابی بکر رضي الله عنه وايي: نبي کریم ﷺ د غازيانو هغه گروپ ته چې د ابوالعاص بن الربيع مال او تجارت يې غنيمت کړی و استازی واستو او ورته يې وویل: د ابوالعاص سره زمونږ خپلوي له تاسو څخه پټه او پناه نه ده، تاسو يې مال او تجارت په غنيمت کې اخستی دی، که تاسو هغه ته خپل مال او تجارت بېرته ورکړئ نو ښه به وي او که نه یې ورکړئ نو ستاسو حق او درله حلال دی الله درله غنيمت درکړی دی.

ټولو وویل: ای د الله پېغمبره! په دې خوبن یو چې ابوالعاص ته د هغه مال او تجارت ورکړو تر دې چې چا سره د هغه لوبني او کالي هم وو هر څه یې ورته وسپارل، ټول مالیت او تجارت چې هېڅ زره بره کمی په کې نه ولاس په لاس یې ورته ورکړ.

ابوالعاص بن الربيع خپله ټوله پانگه له مدينې څخه مکې ته نقل کړه، هر قریشي ته یې ترې خپل حقوق او برخې ورکړې، بیا یې غږ کړ: ای قریشو! ما سره د چا حق پاتې دی؟ ټولو وځوابو چې جزاک الله خیرا.

ټولو ته ستا په ذمه پاتې حقوق په بشپړه توگه ورسېدل، په رښتیا چې ډېر وفادار او ښک خویه نارینه یې، هغه ورته وویل: زه په دې گواهي ورکوم چې له الله پرته د عبادت لائق هېڅ څوک نشته او محمد ﷺ د الله استازی او بنده دی، د ایمان د راوړو مخه مې یواځې دې نیولې وه چې تاسو به بیا ویل چې گنې ستاسو مالي پانگې مې ولټلې خو چې کله هم ستاسو حقوق راڅخه الله پاک ادا کړل دا دی ایمان مې راوړ.

بیا یې د تېرو مهاجرینو په څېر د نبي کریم ﷺ حضور ته هجرت وکړ.

ټول هغه بندیان چې له فدېې څخه پرته رها شوي دي د ابوالعاص بن الربيع رضي الله عنه په شمول راپور زیاتوي چې مطلب بن حنطب، صيفي بن ابی رفاعه، ابوعزة عمرو بن عبدالله بن عثمان بن أهيب بن حذافة بن جهم هم وو.

ابوعزة چې نادار بې وسه او د ډېرو لوبو پلار و، نبي ﷺ ته یې وویل: ای د الله رسوله! زما په بې وسې او ناچارې ته ډېر ښه خبر یې، د لوبو پلار او تنگ دسته یم، د فدېې پرته مې رها کړه، نبي ﷺ په دې شرط رها کړ چې په ضد به یې د هېڅ چا مرستیال نه وي.

ابوعزه په قوم کې د نبي ﷺ لور مکانت او د انسانیت نیکه روبه د شعر په ژبه په دې الفاظو کې یاده کړه:

مَنْ مَبْلَغَ عَيِّ الرَّسُولِ مُحَمَّدًا *** بِأَنَّكَ حَقٌّ وَالْمَلِيكَ حَمِيدٌ
وَأَنْتَ امْرُؤٌ تَدْعُو إِلَى الْحَقِّ وَالْهُدَى *** عَلَيْكَ مِنَ اللَّهِ الْعَظِيمِ شَهِيدٌ
وَأَنْتَ امْرُؤٌ بُوئْتَ فِيْنَا مَبَاءَةً *** لَهَا دَرَجَاتٌ سَهْلَةٌ وَصُعُودٌ
فَأَنَّكَ مَنْ حَارَبْتَهُ لِمُحَارَبٍ *** شَقِيٌّ وَمَنْ سَأَلْتَهُ لَسَعِيدٌ

زما له اړخه به محمد ﷺ ته دا پېغام څوک ورسوي چې ته په حقه توګه پېغمبر یې او الله په رښتیا د ستایلو وړ ذات دی.

ته د حق او هدایت په لور رښتني بلونوال یې، ستا حق ته په بلنې د الله پاک له پلوه گواهان گواهي ورکوي.

ته په مونږ کې د لوړې رتبې څښتن وې، تا ګټلي منزلت ته ډېرې تېټې او پاس کړې نسکورې ستړیاوې مخې ته دي.

هغه به ډېر غټ بد نصیب وي چې ته ورسره مت اټی یې او هغه به ډېر خوش نصیب وي چې ته ورسره روغه او سلا وکړې.

له مشرکانو څخه اخستل شوې فديې د سر په بدل کې له زرو درهمو څخه تر څلور زره درهمو پورې اندازه وه، خو که کوم بندي به یې وسه و نو نبي کریم ﷺ له عوض پرته د احسان په شکل رها کول.

د نبي کریم ﷺ سره وتلي مهاجرین چې په غنیمت کې برخوال وو درې اتیا ته یې شمېره رسېده.

د بدر په معرکه کې د نبي کریم ﷺ سره د انصارو د اوس له قبیلې څخه چې په غنیمت کې یې برخه درلوده یو شپېته گډونوال وو.

او له خزر څخه په جمله توګه یو سل او اويا اتلانو شرکت کړی و.



په گُدر کې د بنو سلیم سره غزا

له بدر څخه په راستنېدو سره نبي ﷺ اوه شپې وروسته په خپله د بنو سلیم سره جنگ ته لاړ^(۱)، د گُدر نوم ځای چېنو ته یې ورسېد، هلته یې درې ورځې تېرې کړې چونکه د جنگ موقعه

(۱) د دې غزا په دوران کې د مدینې امیر عرفطه الغفاري رضي الله عنه و او ځېنې نور روایتونه وايي چې امیر ابن ام کلثوم رضي الله عنه و.

مساعده نه شوه بېرته مدينې ته راستون شو، د شوال پاتې ورځې او د ذوالقعدې ټوله مياشت يې په مدينه کې تېره کړه او په دې دورانیه کې يې د قریشو د گڼ شمېر بنديانو فدېې هم واخستې.



د سويق غزا

د ذوالحجې په مياشت کې ابوسفیان بن حرب رضي الله عنه^(۱) نوم غزا لپاره بډې ووهلې، مکې ته چې کله د بدر شکست زده ورسېدل، ابوسفیان منبته وکړه چې تر هغه به له جنابت څه په سر اوبه وانه اړوي تر څو يې د محمد ﷺ سره جنگ نه وي کړی^(۲)، د خپل سوگند د پوره کولو لپاره يې د دوه سوه جنگياليو په شمېر شاسواران له ځان سره واخستل او د نجدیه مقام له لارې د وادي قنات په مخ د ثيب نوم غر ته ورسېدل چې له مدينې څخه د يو ميل يا لږ څه زيات او کم په اندازه لری پروت دی.

د شپې له مخې يې د حيي بن اخطب حضور ته عرض يور، دروازه يې ورته وټکوله، د ډېر زيات ډار له کبله يې ورته دروازه خلاصه نه کړه نو د سلام بن مشکم په لور رهي شو او دغه مهال سلام بن مشکم د بنونظير د قبيلې مخه وړ او خزانچي هم و^(۳)، هغه ورته دروازه خلاصه کړه، د هغه يې دروند ميلمستوب وکړ او شراب يې پرې هم وڅښل، بيا يې ورته د مدينې د ميشتوالو پټ او پناه رازونه وښودل، ابوسفیان رضي الله عنه بېرته په چټکۍ خپل ځای ته ولاړ او په مدينه يې چيريکي بريد لپاره ځوانان په دندو وگمارل، ځوانانو د ورته کړی شوي امر سره سم د عريض مدينې اړوند نوم ځای باندې يرغل وکړ، هلته يې د کجورو باغيچه په اور لمبه کړه او وريکې يې دوه کسان هم قتل کړل او نور په مخه لاړل وټنبتېدل، چې کله ورباندې مسلمانان پوهېدل نو نبي کریم ﷺ ورسې ووت تر څو راگېر يې کړي او تر (قرقرة الگدر) پورې پسې تېز وځغېدل خو ابوسفیان رضي الله عنه د خپلو ملگرو په شمول په ټنبنته بريالي شوي وو او په دغه وخت کې د مدينې چارې بشير بن عبدالمنذر رضي الله عنه ته سپارتل شوې وې.

صحابه کرامو رضي الله عنهم څه وکتل چې قریشو د ټنبنټې او خلاصون لپاره خپلې توخي چې زياتره برخه يې د سطان وه غورځولي و ترڅو پيټي يې سپک شي.

(۱) سويق د غنمو او وریشو وړه چې د شهدو يا غوړو يا شېدو سره خوړل کيږي، د اوبو سره هم خوړل کيږي او د سويق غزا دې جنگ ته ځکه ويل کيږي چې د قریشو عوامو په دې جنگ کې د خوارو لپاره ستوان سره راټول کړي و.

(۲) د جاهليت په دور کې د حج او نکاح په څېر له جنابت څخه غسل کول هم معمول وو.

(۳) دوی به د تنگو سختو لپاره خپل منځنۍ چانده راماتوله او سلام د دغې راماتې امين و.

د بېرته راستنېدو په مهال صحابه کرامو رضي الله عَنْهُمْ نبي کریم ﷺ ته عرض وکړ چې ای د الله رسوله! ایا دا هم زموږ لپاره غذا شمېرل کېږي؟ هغه ورته وویل: هو دا غذا ده.



د ذي امر غذا

د سويق له غذا څخه وروسته نبي کریم ﷺ د ذوالحجې پاتې میاشت ټوله یا لږ څه ورځې په مدینه کې تېره کړه، بیا یې نجد ته مخه کړه تر څو بنو غطفان سره غذا وکړي^(۱).

نجد ته په رسېدو یې د صفر ټوله یا نزدې زیاته میاشت تېره کړه، د دواړو خواوو جنګي لیکي یو بل سره مخامخ نه شوې او نبي کریم ﷺ بېرته مدینې ته راستون شو، په مدینه کې یې د ربیع الاول زیاته برخه یا ټوله میاشت تېره کړه.



په بحران کې د فُرع غذا

نبي کریم ﷺ یو ځل قریشو سره مبارزې لپاره راووت تر دې چې بحران ته ورسېد، هلته یې د فُرع تر څنګ د حجاز چې معدني برخه ده واړوله^(۲) د ربیع الاخر او جمادی الاولی دواړه میاشتي یې تېرې کړې خو د جنګي محاذ سحنه برابره نه شوه بېرته مدینې ته راستون شو.



د بنو قینقاع پېښه

د بنو قینقاع پېښه داسې وه چې د عربانو یوې ښځې د بنو قینقاع بازار ته د خرڅ لپاره څه شیان وړي وو او د زرګر سره ناسته وه، ټولو د مخ په لوڅولو مجبوره کړه خو هغې ورته مخ ښکاره نه کړ، زرګر یې لمن تر اوږدې پورې (په چل ول) وتړله، ښځه چې کله وپاڅېده شرمګاه یې لوڅه شوه، نو ټولو یهودانو ورپسې په بق بق وخنډل، ښځې نعرې سورې کړې په موقعه کې یو مسلمان په زرګر ورتوپ کړ او مړ یې کړ، یهودانو عکس العمل وښود د زرګر په بدل کې یې مسلمان وواژه،

(۱) د ذي امر د غذا په دوران کې د مدینې واړه چارې عثمان بن عفان رضي الله عَنْهُ ته سپارل شوې وې.

(۲) د دې غذا په دوران کې د مدینې امیر ابن ام مکتوم رضي الله عَنْهُ و.

د مسلمان سړي کورنی له نورو مسلمانانو څخه مرسته وغوښته ترڅو غچ واخلي، مسلمانان د ډېرې غصې له مخې ورغلل او د يهودانو او مسلمانانو تر منځ تاو تريخوالی مخ په ډېرېدو شو.

په يهودانو کې بنوقينقاع لومړني يهودان دي چې د نبي ﷺ سره يې ژمنې ونه پاللې، نبي کریم ﷺ تر هغه محاصره کړل چې بالاخره يې ورله پرېکړې ته غاړه کېښوده او رابنکته شول، يهودان چې کله د نبي کریم ﷺ په لاس کې تړلي لاسونه ولويدل عبدالله بن ابي بن سلول راولاړ شو او وويل: محمده!! زما دوستانو سره ښه او نېکه رويه وکړه.

نبي کریم ﷺ يې غوښتنه لا وباله وگڼله، بيا يې ورته وويل: محمده! زما دوستانو سره نېکه رويه وکړه.

نبي کریم ﷺ ورڅخه خپل مخ تاو کړ تر دې چې د زغرې په جيب کې يې ورته لاس نويست، نبي ﷺ ورته وويل: پرېږده.. ماخوشې کړه..

د نبي کریم ﷺ مخ مبارک له ډېرې غصې نه تور شو، بيا يې ورته وويل: هلاک او تباه شې پرېږده!! هغه ورته وويل: نا تره هغه دې له زغرې لاس نه اوباسم ترڅو زما د دوستانو اړوند پرېکړه کې بدلون رانه ولې، ای محمده! څلور سوه پياوړي مضبوط ځوان جنگيالي او درې سوه زغره دار چې زه يې له تور او سپين څخه ساتلی يم ته يې په يو سهار کې له تېغه تېروي؟ لوړه په رب لايزال چې زه شخصاً د ورځو شپو له ترخو شيبو څخه ډار محسوسوم.

نبي ﷺ ورته وويل: ستا له کبله مې رها کړل.

عبادة بن الصامت رضي الله عنه چې د نبي کریم ﷺ سره د عبدالله بن ابي بن سلول په څېر ملاتړ اعلان کړی و، راغی او ورته يې وويل: زه د الله پاک او دهغه د رسول ﷺ او د مسلمانانو ملاتړي خوبوم، او له کفرانو له ملاتړو څخه يې لاس په سر يم.

د عبادة بن صامت رضي الله عنه او د عبدالله بن ابي بن سلول اړوند الله پاک دا ايتونه راوليرل ﴿يَتَأْتِيهِمُ الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الْيَهُودَ وَالنَّصَارَىٰ اَوْلِيَاءَ بَعْضُهُمْ اَوْلِيَاءُ بَعْضٍ وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ مِنْكُمْ فَاِنَّهُ مِنْهُمْ اِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿٥١﴾ فَتَرَى الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ يُسْرِعُونَ فِيهِمْ يَقُولُونَ نَحْشَىٰ اَنْ تُصِيبَنَا دَائِرَةٌ فَعَسَىٰ اَللّٰهُ اَنْ يَأْتِيَ بِالْفَتْحِ اَوْ اَمْرٍ مِّنْ عِنْدِهِ فَيُضِيبَهُمْ اَوْ يَأْتِيَ اَمْرًا وَاَسْرًا وَاَنْفُسَهُمْ يَكْفُرُونَ ﴿٥٢﴾ وَيَقُولُ الَّذِينَ ءَامَنُوا اَهْوَءَاۤءَ الَّذِينَ اَقْسَمُوا بِاللّٰهِ جَهْدَ اَيْمَانِهِمْ اِنَّهُمْ لَمَعَكُمْ حَبِطَتْ اَعْمَالُهُمْ فَاَصْبَحُوا خٰسِرِينَ ﴿٥٣﴾ يَتَأْتِيهِمُ الَّذِينَ ءَامَنُوا مِنْ بَرَدٍ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِمْ فَسَوْفَ يَأْتِي اللّٰهُ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُمْ اَذَلُّهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ اَعَزَّهُ عَلَى الْكٰفِرِينَ مُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ وَلَا يَخَافُونَ لَوْمَةَ لَآئِمٍ ذٰلِكَ فَضْلُ اللّٰهِ يُؤْتِيهِ مَن يَشَاءُ وَاللّٰهُ وَسِعَ عَلِيمٌ ﴿٥٤﴾ اِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللّٰهُ وَرَسُولُهُ وَالَّذِينَ ءَامَنُوا الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلٰوةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكٰوةَ وَهُمْ رٰكِعُونَ ﴿٥٥﴾ وَمَنْ يَتَوَلَّ اللّٰهُ وَرَسُولَهُ وَالَّذِينَ ءَامَنُوا فَاِنَّ حَرْبَ اللّٰهِ هُمُ الْعٰلِيُونَ ﴿٥٦﴾.

(١) سورت مائده: (٥١-٥٦) ژباړه: ای مومنانو! هېڅ يهودان اونصرانيان په دوستانه ونه نيسئ هغوی څېني د نور څېنو دوستان دي، خو که څوک يې هم دوستان وبولي نو دا يې هم له جملې څخه شو او الله پاک ظالم قوم ته لارښونه نه کوي* د کفر او نفاق په رنځ رنځوران به وگوري چې د هغوی سره تيبت او پاس کيږي او دا

د الله پاک او رسول ﷺ او د مومنانو سره په رښتني محبت کې الله پاک د عبادۀ بن صامت رضي الله عنه تصديق وکړ او د بنوقينقاع د يهودانو له دوستانې څخه يې واقعاً بېزار وگڼه.



د نجد قرده ته د زيد بن حارثة رضي الله عنه جنگي کاروان

د بدر رامنځ ته شوې درنې پېښې د قریشو شام ته د تجارتي کاروانونو مورالونه مخ په ټيټه کړل، له ډاره يې شام ته د عراق له لورې د تگ د نوي تاداو کېښودو هوډ وکړ، د ابوسفیان بن حرب رضي الله عنه په مشرۍ د ډېرو سپينو زرو چې خورا دروند تجارت و، د نورو قریشو په ملتيا خوځښت وکړ، چونکه خپله نابنده و د لارښونې لپاره يې د بنوبکر بن وائل له قبيلې څخه د فرات بن حيان په نوم سړي په مزدورۍ نيولي و.

نبي کریم ﷺ زيد بن حارثة رضي الله عنه واستو، هغه و چې د (قرده) نوم چېنې ترڅنگ ورسره مخامخ شول، ټوله تجارتي قافله يې تر ولکې لاندې راواسته خو ولې ځېنې کاروان ترې خپې سپکې کړې او په تېښته بريالي شول، زيد رضي الله عنه څه زيار وويست خو د هغوی ځغلنده چټکه وه رالاندې يې نه کړی شول، زيد رضي الله عنه ټول غنيمت په نبي کریم ﷺ باندې وسپارت.



دا حد غزا

د بدر په ورځ چې کفارو ته کوم درد او غم رسېدلی و، شکست زده يې مکې ته نامراده ستانه شوي وو، د ابوسفیان رضي الله عنه تجارتي کاروان هم مکې ته دننه ولاړ، عبدالله بن ابي ربيعه، عکرمۀ بن ابي جهل، صفوان بن اميه د قریشو د څه کسانو په شمېر چې د بدر په ورځ

وايي هسې نه چرته ستونزو سره مخامخ نه شو، ډېره نږدې ده چې الله پاک مسلمانانو ته غلبه ورکړې او يا خپله بله پرېکړه وکړې بيا به دغه منافقين ډېر ټيټ او خړ سترگي خفه او پښېمانه وي * او مومنان وايي چې ايا دغه پاخه قسم خواره چې په الله سوگندونه پورته کوي ايا دوی هم مومنان دي؟ نا بلکې د دوی عملونه برباد شوي دي اودوی به ډېر زر بې طبعه او پښېمانه شي * اي مسلمانانو که هر څوک ستاسو نه خپل دين ته شا کړي مرتد شي نو الله به داسې خلک راولي چې د الله پاک به هم خوښ وي او د دوی به الله پاک خوښ وي، په مسلمانانو به زړه سوانده او په کافرانو به سخت زړي وي، د الله پاک په لاره کې به جهادونه کوي او له هېڅ چا نه به نه ډارېږي او نه به د چا د ملامتيا نه وېرېږي، دغه ثبات او ايمان د الله پاک ورکړه او احسان دی، د خپلې پېرزو له مخې يې ورکوي او الله پاک پراخي راوستونکی او پوهه ذات دی * ستاسو دوست الله پاک او د هغه رسول ﷺ او مومنان دي او هغه خلک ستاسو دوستان دي چې لمونځونه کوي، زکاتونه ورکوي او د رکوع په حالتونو کې وي * او څوک چې هم د الله پاک او د هغه د رسول ﷺ او مسلمانانو سره دوستانه کوي نو د الله پاک ډله کاميابه او سربالا ده.

يا له پلار او يا له ورور يا د ځوی په غم او فراق درديدلي وو ابوسفیان رضي الله عنه ته ولاړل او ورسره يې خيالات تبادلې کړل چې د محمد له لاسه نيست نابود شوي يو، ستاسو مشرتابه او مخه وربې يې ټول ووژل، تاسو بايد دغه پاتې مالي پانگه د محمد ﷺ په ضد مرستندويه جوړه کړئ تر څو ورڅخه غچ واخلو، په دې خبره سره رضا او خوښ شول.

د ابوسفیان رضي الله عنه په مشرۍ د ټولو قريشو او نورو انډېوالو قبيلو د نبی ﷺ په ضد د کلک نظامي پاڅون اظهار وکړ.

د بنوکنانه او د تهامه ميشتوالو په شمول ټولو د ځان سره خپلې بنځې هم وويستې تر څو له خپلو ابروگانو څخه کلکه دفاع وکړي او له مېدانه ونه تښتي.

ابوسفیان رضي الله عنه چې د کاروان د مشرۍ واکې هم ورسره وې له ځان سره هند بنت عتبه رضي الله عنها وويسته، عكرمه رضي الله عنه له ځان سره ام حكيم بنت هشام بن المغيرة رضي الله عنها وويسته، صفوان بن اميه خپله بي بي ريطه بنت منبه بن الحجاج رضي الله عنهما وويسته. د سبخه مقام د غره په دننه برخه کې د عينين نوم ځای د درې په غاړه تونل وهله تم شول.

نبی کریم ﷺ چې له مشرکانو څخه کله وڅېړېد چې مدينې ته نژدې يې اړولې ده، مسلمانانو ته يې وويل: لوړه په رب لايزال چې ډېر قابل غور خوب مې وليد، ومې ليدل چې غويا حلاليري او د خپلې تورې په تېرو کې مې پرکنډ وليد او ومې ليدل چې لاس مې په خورا خوندي زغره کې ننويستی دی^(۱) خو تعبير مې ترې په مدينې وکړ.

تاسو څه فکر لرئ چې چرته هم قريش په خپل تم ځای کې پرېږدي؟ که تم کېدل يې لا پسې زيات کړ نو تم کېدنه د هغوی په زيان ده، که مدينې ته د راننوتو زيار يې وېست نو ورسره به مخامخ جنگ وکړو.

عبدالله بن ابي بن سلول چې د نبی کریم ﷺ په درېځ کلک ولاړ او بارها به يې ورله رايه تايدوله خو نبی کریم ﷺ خپله هم د جنګي تکتيک له مخې قريشو ته په وتلو خوښ نه و، خو ولې نور هغه مسلمانان چې د احد په غزا کې يې د شهادت لوړه رتبه وگټله او له بدر څخه نور بې ونډه شول، په دې ټينګ وو چې په بدر کې ونډوال هم نه وو چې هرومرو د گز او مقابلې مېدان ته ووځي.

هغوی ورته وويل: ای د الله پېغمبره! هرومرو مو د اغيارو مقابلې ته بوځه، هسې نه هغوی وانگيروي چې مونږ يا بې وسه شوي يو او يا بوزديله يو.

(۱) نبی کریم ﷺ فرمائي: د غويانو ذبحه زما ملګري دي چې په شهادت به رسيږي، او د تورې په تېرو کې پرکنډ زمان د کورنۍ د يو غړي شهادت دی.

عبدالله بن ابي بن سلول وويل: نا، اى د الله رسوله! هېڅ كله ونه وځې بلکې په مدينه کې تم شه، زما له ياده چې كله هم مونږ له مدينې څخه د بنمن پسې وتلي يو مونږ شکست خوړلى دى او چې كله هم د بنمن راغلى دى مونږ ورته مرگ ژوبله اړولې ده، اى د الله پيغمبره! هغوى خپلې طبعې ته پرېږده، که تم وو تم کېدنه زمونږ نه بلکې د هغوى لپاره زيانمنه ده، او که دلته راغلل مخ په مخ به ورسره خلک وجنگيږي او له بره خوا به يې ماشومان او ښځې هم په کليو وولي او که هغوى بې جنگه لاړ شي نو د هغوى لپاره عيب او داغ دى.

خو بهر حال له بدر څخه بې برخه صحابه له د بنمن سره د مقابلې په درېځ ټينگ ولاړ وو، نبي کریم ﷺ کور ته ننوت او خپله زغره يې واچوله، په جنگي الاتو يې ځان سمبال کړ او د همدغې جمعې په ورځ د لمونځ نه وروسته يې په جنگي تدابيرو پيل وکړ.

هېره دې نه وي چې په دغه ورځ د عوف بن مالک رضي الله عنه په نوم صحابي هم وفات شوى و، په هغه يې د جنازې لمونځ وکړ او خلکو ته راووت، خو ولې په ټينگ درېځ ولاړو صحابه کرامو ټنډه هم ترخه تروه شوه چې مونږ ولې نبي کریم ﷺ د بنمن سره د مقابلې لپاره په وتلو مجبور کړ او ډېر پښېمانه شول، ټولو ورته وويل: ستا څنگه خوښه ده؟ که دې خوښه وي مدينه کې به پاتې شو، مونږ سره دا مناسب نه وو چې دومره ټينگار مو کړى وي، نبي کریم ﷺ ورته وويل: له هېڅ نبي سره نه ښايي چې د جنگ لپاره زغره واچوي تر هغه به يې نه لرې کوي تر څو يې جنگ نه وي کړى.

نبي کریم ﷺ د زرو کسانو په شمېر د د بنمن مقابلې ته ولاړ، د احد او مدينې ترمنځ د شوط نوم ځاى ته په رسېدگۍ کې ترې عبدالله بن ابي بن سلول خپل ملگري چې د ټولې شمېرنې دريمه حصه يې تشکيلوله بېرته مدينې ته ستانه کړل او وويل: زه يې خبره منم او دا مې خبره نه مني، اى خلکو! ولې هېڅ په هېڅه خپل ځانونه مرگ ته ورکوي؟

عبدالله بن عمرو بن حرام رضي الله عنه ورسې ورغى او ورته يې کړه: د د بنمن سره د مقابلې په مېدان کې د الله رسول او خپل قوم ولې شرم او شکست ته ورکوي؟ هغوى ورته وويل: که مونږ پوهېداى چې تاسو ځانونه مرگ ته ورکوي مونږ بيخي نه راتلو، مونږ خو ويل چې جگړې شخړې به نه وي!

منافقانو چې د کلکې سرغړونې لاره اختيار کړه او د بېرته ستنېدو هرمره هوډ يې کړى و ورته يې وويل: اى د الله د بنمنانو! الله پاک مو سپک او ذليله کړه، ډېر زړه به الله پاک خپل پيغمبر له تاسو څخه بې احتياجه کړي.

د احد په ورځ ځينې انصارو نبي کریم ﷺ ته وويل: اى د الله پيغمبره! له يهودانو څخه جنگ ته خپل ملاتړي نه راغواړو؟ هغه ورته وويل: نا، هغوى ته هېڅ اړتيا نه لرو.

نبي کریم ﷺ خپل جنګي کاروان د احد د غره په ناو کې مخ په وړاندې بوت، احد غره ته یې شا او دښمن ته یې مخه کړه، مجاهدینو ته یې وویل: زمونږ له اجازې پرته به هېڅ څوک د جنګ پېل نه کوي، قریشو د څړیولو لپاره خپل اسونه او اوبښان احد ته نزدې د صمغه نوم ځای کې څرول چې لا د مسلمانانو د واک لاندې و.

نبي کریم ﷺ چې کله جنګ تر خپلې اجازې منحصر کړی و، یو انصاري وویل: بنوقیله^(۱) لا ژوندي دي او په ځمکه یې خلک رمې څروي!!

نبي کریم ﷺ خپل اووه سوه کسيزه جنګي کاروان لیکه لیکه کړ، د غشو وارولو قوماندنه یې عبدالله بن جبیر رضي الله عنه ته ورکړه، دغه مهال یې نښه سپین پوښاک و، د غشو وراونکو شمېره تر پنځه سوه ته رسیده، نبي کریم ﷺ ورته وویل: له شا پلوه راڅخه په غشو ورولو د اسونو محه ونیسئ، شکست که د هغوی او یا زمونږ و خو ته په خپل ځای ثابت ولاړ اوسه، باید بیدار اووسئ چې ستاسو له پلوه راباندې برید ونه شي.

نبي کریم ﷺ خپله هم د جنګ لپاره دوه زغرې واچولې او بیرغ یې د بنو عبدالدار قبیلې اړوند مصعب بن عمیر رضي الله عنه ته ورکړ.

د احد په جنګ کې نبي کریم ﷺ سمره بن جندب او رافع بن خدیج رضي الله عنهما ته هم اجازت ورکړې و، چونکه دواړه پنځلس کلن وو نو په لومړي ځل یې اجازه ورنه کړه، چا ورته وویل: چې رافع بن خدیج پیاوړی نښه باز دی نو هغه ته یې اجازه ورکړه، بیا ورته وویل شول چې سمره بن جندب رضي الله عنه په رافع بن خدیج رضي الله عنه باندې راپرځولو کې باندې دی، نو هغه ته یې هم اجازه ورکړه.

قریشو هم خپلې جنګي لیکې ليواله کړې وې چې د ټولو جنګیالو سرشمېرنه یې زرو ته رسېدګي کوله، د شاهسوارانو د ښې اړخ دنده خالد بن ولید رضي الله عنه او په کین لور یې عکرمه رضي الله عنه مشر ګمارلې و.

نبي کریم ﷺ توره پورته کړه او وویل: دې تورې ته به څوک خپل حق ورکړی شي؟ ډېرو خلکو لاسونه اوږده کړل خو اخره بیا هم ابودجانه رضي الله عنه ورپورته شو او وویل: د الله رسوله! ولې د تورې حق څه شی دی؟ هغه ورته وویل: د تورې حق دا دی چې د دښمن مخونه پرې تر هغه ووهل شي چې کږه او نسکوره شي.

ابودجانه رضي الله عنه وویل: ما ته یې راکړه زه به یې حقوق په رښتیا چې پوره کړم، هغه و چېبض توره یې ورته ورکړه.

ابودجانه رضي الله عنه چې خپله هم خورا زیات اتل، بهادر او دلاور و، د جنګ جګړې په

(۱) بنوقیله به خلکو اوس او خزرج ته ویل او قیله یې د مور نوم و.

مهال به يې په متکبرانہ ناز او انداز قدمونه پورته کول، چې کله به يې سر په توتہ وتره خلک به پوهه شول چې د ابودجانه رضي الله عنه د سختې جگړې کولو اراده لري.

له نبي کریم ﷺ څخه چې يې کله توره تسليم کړه خپله توتگي يې راواخسته او له سره يې تاو کړه، د مسلمانانو او کافرانو ترمنځ خاليگاه ته ووت او د خپل متکبرانہ ناز او مکيز اظهار يې وکړ، نبي کریم ﷺ د ليدو سره سم وويل: له جهاد پرته دغسې ناز مکيز الله پاک نه خوښوي.

په بنوعبدالدار کې د بيرغ والاو ته ابوسفیان رضي الله عنه چې په سخته جگړه يې راتېزول وويل: ای بني عبدالدار! د بدر په ورځ هم بيرغ ستاسو په لاسو کې و او د بدر ځپل درته ښه ياد دي، يا خو بيرغ لوړ رياند وساتئ او يا يې مونږ ته را کړئ مونږ او بيرغ پوهه شه، ځکه که بيرغ مات شي خلک مات او مورال يې په ټيټه شي، هغوی ورته د کلکې ژمنې په ورکولو وويل: مونږ درته بيرغ نه شو درکولای، سبا به په ميدان ووينې چې مونږ څومره بهادر يوو.

چې کله هم لښکرې سره مخامخ شوې، هند بن عتبه - رضي الله عنها - د نور هغې ښځو په شمول چې په ملتيا يې ولاړې وې ډول ډيلي راواخستل او له خلکو څخه يې وروسته په جنگ کې د تيزولو لپاره وغږول، هند رضي الله عنها به په لوړ اواز ويل:

وَيْهَابَ بَنِي عَبْدِ الدَّارِ *** وَيَهَاءَ حُمَاةِ الأَدْبَارِ
صَرَبًا بِكُلِّ بَتَّارٍ

ای بنو عبدالدار! چوست چالا که او بهدار شی * وينن شی له خپلو ابرو څخه دفاع وکړئ * او په غوځاندو تورو کلک گوزارونه وکړئ.
او دا شعرونه به يې هم زمزمه کول:

إِنْ تُقْبِلُوا نُعَانِقُ *** وَنَفْرِشُ التَّمَارِقِ
أَوْ تُدْبِرُوا نَفَارِقُ *** فِرَاقَ غَيْرِ وَامِقِ

ژباړه: که په جنگ کې مخکې ولاړئ درسره غاړه غړۍ به شو او پالنگونه به درته جوړ او خواره کړو، او که په شکست شوی نو داسې به درڅخه راجلا شو چې هېڅ مينه او محبت مو درسره نه وي.

د احد په ورځ د نبي کریم ﷺ د صحابه کرامو شعار (أَمِثُ، أَمِثُ) مړ يې کړه مړ يې کړه و. د دواړو خواو له پلوه جگړه توده شوه، ابودجانه رضي الله عنه په زياته توندۍ د خلکو په منځ کې ننوت چې هر څوک به مخې ته ورتو د تورې په خوند به يې پوهو، زبير بن العوام رضي الله عنه وايي: په مشرکانو کې يو سپری و چې زمونږ هر زخمي به يې واژه، ابو دجانه رضي الله عنه دا او هغه سره دواړه يو بل ته نژدې شول ما له الله څخه وغوښتل چې دواړه سره مټ اټی

کړي، هغه و چې دواړه سره مخامخ شول په یو بل یې گوزارونه تبادله کړل، مشرک په ابو دجانه رضي الله عنه گوزار وکړ خو ابو دجانه رضي الله عنه پر ځان ډال سپر کړ، څه و چې ابو دجانه رضي الله عنه پرې لاس پورته کړ او مشرک یې وواژه، لږ شیبې وروسته مې ولید چې د هند بن عتبه رضي الله عنها په سر یې توره پورته کړه خو ولې بېرته یې ترې واړوله^(۱).

حمزه رضي الله عنه هم خپله اتلولي ښکاره کړه او ارطاة بن عبد شرحبیل بن هاشم بن عبد مناف بن عبدالدار یې له تېغه تېر کړ، ارطاة هغه څوک و چې جنګي بېرغ یې لوړ ریانند نیولی و، دا چې ترڅنګ یې سباع بن عبدالعزی غبشاني تېر شو نو حمزه رضي الله عنه پرې غږ کړ چې: د گلابی زویه!! دې خوا ته راشه.. د (گلابی زویه) باندي یې غږ ورته ځکه وکړ چې مور به یې په مکه کې ماشومان ستول.

د جبیر بن مطعم غلام وحشي رضي الله عنه وايي: لوړه په رب لایزال چې حمزه بن عبدالمطلب رضي الله عنه مې ولید چې مقابل خواوې به یې غوښه غوښه کړې، لکه د خر اوبن په څېر یې خونړیز بریدونه کول، سباع بن عبدالعزی ورته له ما څخه مخکې ورغی ورته یې غږ کړ چې د سنت گړې ښځې زویه ما ته راشه، په سر یې ورله داسې تندریز گوزار ورکړ چې بیخي ترې غلط نه شو، خپله نیزه مې ځان ته راجوخته کړه خو چې ښه په ډاډ شوم د نیزې گوزار مې پرې وکړ د خیتې نه لږ لاندې ولگېد او شا ته ترې د خپو په منځ کې نیزه ووت، زما په لور یې قدمونه راپورته کړ خو ونه شو توانېدای او راپړوت، لږ ځنډ وروسته ورغلم ساه ورڅخه وتلې وه، نیزه مې ترې راوویسته بېرته خپل نظامي ځای ته راغلم، د حمزه رضي الله عنه له وژلو پرته مې بله موخه په دې نه وه چې په مرګ یې ما سره د ازادۍ وعده شوې وه، چې مکې ته ستون شوم نو ازاد شوم.

تر هغه مهاله په کې پاتې شوم چې نبي کریم ﷺ فتحه کړه له ډېره ډاره طائف ته وتښتېدم، د طائف خلکو چې کله د رسول الله ﷺ حضور ته د اسلام راوړلو لپاره لارل، لارې گودرې او لوړې ژورې راڅخه ورکې شوې، زه لا د وهم خیال څپو لاهو کړی وم چې یمن ته او که شام ته وتښتم؟ او که د عربانو نورو قبیلو او قامونو ته پناه یوسم، لوړه په رب لایزال چې یو سړی چټک راغی او راته یې وویل: لوړه په رب لایزال چې څوک هم د نبي کریم ﷺ په راوړي دین کې ننوځي او کلمه ووايي هېڅ څوک هم نه وژني.

ما هوډ وکړ تر دې چې نبي کریم ﷺ سره مې په مدینه کې لیدل کتل وشول، په سر یې ولاړوم او د شهادت کلمه (لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُحَمَّدٌ الرَّسُولُ اللَّهُ) مې وویل.

(۱) ابودجانه رضي الله عنه وايي: یو څوک مې ولید چې په جنګ یې خلک توندول، ما یې د مرګ پښه اراده وکړه خو چې توره مې پرې پورته کړه ښځه وه، د نبي کریم ﷺ د تورې عزت او شرف خیال مې وساته چې د هغه په توره دې ښځه ووژنم.

خو چې پورته يې راوکتل راته يې وويل: ته وحشي نه يې؟ ما ورته وويل: هو ولي نه د الله رسوله وحشي يم.

هغه راته وويل: د حمزه د وژنې ټوله لړې راته واوروه چې څنگه دې شهيد کړي شو؟ کله چې مې ورته تېره شوې ټوله لړې واوروله نو راته يې وويل: خوار شې! له مخې مې پناه شه چې ودې نه وينم، زه تر هغه نبي کریم ﷺ ته مخامخ نه ورتلم چې روح يې الله قبض کړه.

مصعب بن عمير رضي الله عنه هم د نبي کریم ﷺ په دفاع کې تر هغه وجنگېد چې شهيد شو، ابن قمنه چې کله مصعب بن عمير رضي الله عنه وواژه هغه پرې د رسول الله ﷺ گومان وکړ او بيا يې شهيد کړ، د مصعب بن عمير رضي الله عنه له شهادت وروسته نبي کریم ﷺ بېرغ علي بن ابي طالب رضي الله عنه ته ورکړ، د احد په غزا کې علي رضي الله عنه او نور گډونوالو صحابه وو د ډېرې بڼې مېړانې اظهار وکړ، خو ولي ابن قمنه چغې نارې پورته کړې چې محمد مې مړ کړ ﷺ.

کله چې جنگ ښه گرم شونې کریم ﷺ د انصارو له بېرغ لاندې کښېناست او علي رضي الله عنه پسې يې استازی واستو چې بېرغ نور هم مخکې يوسه، علي رضي الله عنه نور هم مخکې شو او ويل به يې: زه د وژلو پلار يم^(۱).

ابو سعد بن ابي طلحه چې د مشرکانو د جنډې دنده ورسره وه ورته غبر کړ چې ابوالقُصم! راځه که لاس په لاس مقابله کولای شې! هغه ورته وويل: ولي نه بالکل تيار يم.

د صفونو ترمنځ دواړه سره مت اتې شول علي رضي الله عنه ووايه او چپه يې کړ خو ولي مړ يې نه کړ او ترې لار، خپلو ملگرو ورته وويل: ولي دې مړ نه کړ؟!!

هغه وويل: شرمگاه يې راته راواړوله زړه مې پرې وسوځېد خو ولي زه داسې پوهه شوم چې گنې الله مردار کړ.

د جنگ په دوران کې عاصم بن ابي الافلح رضي الله عنه د څرگندې باتورۍ اظهار وکړ، مسافع بن طلحه او جلاس بن طلحه دواړه ورونه يې له تېغه تېر کړل او د غشو گوزارونو نښې يې پکې جوړې کړې وې، مور يې ورڅخه وپوښتل: په غشو باندې چا وويشتی؟ ځوی يې ورته وويل: چا راباندې گوزار وکړ او غبر يې کړ چې زه ابن ابي الافلح يم او گوزار مې درواخله.

مور يې منښته وکړه چې که په عاصم يې توان بر شي په سر کې به ورله شراب وڅښي.

حنظله رضي الله عنه هم د ابوسفیان رضي الله عنه سره مت اتې و هغه و چې ابوسفیان رضي الله عنه يې رالاندې کړ خو شداد بن اوس ابوسفیان رضي الله عنه د حنظله بن عامر رضي الله عنه لاندې وليد له بره يې پرې گوزارونه وکړ او حنظله رضي الله عنه يې شهيد کړ.

(۱) د جنگ پلار يې ځکه ځان ته وويل چې ابوسعد غبر کړ چې زه مرگ او تباهي يم، ايا د مقابلې څوک شته؟

نبي کریم ﷺ وفرمايل: د حنظله رضي الله عنه د غسلو مراسم به ملائک انجاموي تاسو يې له کور ودانې څخه وپوښتئ چې ولې؟ له کور ودانې څخه چې خلکو کله وپوښتل هغې يې ورته راز ووايه چې څنگه يې جنگ خبر واورېد نو له غسل پرته د جنابت په حالت کې درووت.

بيا الله پاک د مسلمانانو په تاييد کې خپله مرسته راواستوله چې مشرکان يې بيخې له تبغه تېر کړل، وعده يې ورسره رښتيا کړه او په دې کې هېڅ شک نشته چې کفارو شکست وخوړ.

زيير رضي الله عنه وايي: لوړه په رب لايزال چې هند بنت عتبه رضي الله عنها او ټولې ملگرې يې ما په تېښته وليدې، دا چې منډه تونده کړي د ځان پسې يې پايڅې پورته نيولې وې، ما ته يې په وژلو او بندي کولو کې هېڅ سترې نه وه خو چې خلک مو په درد او غم ښه وځپل، زمونږ غشي وارونکي له مېدان څخه رابښکته شول، قریش په مونږ له وروسته راغلل او لوړ غږ پورته شو چې محمد مړ شو ﷺ.

له دې څخه مخکې مو د هغوی بېرغ ټينگونکی شل اوفشل کړ خو د غږ اورېدو سره مونږ هم نا امېده راستانه شول.

د هغوی بېرغ نيونکي زمونږ وارونو دومره بې ساه او بې دمه کړل چې د بېرغ د بېرته راپورته کولو لپاره چا ټنډه نه شوه برابروله، هغه و چې عمره بنت علقمه الحارثيه بېرغ راپورته کړ او ټول قریش ترې سم د لاسه راتاو شول.

دغه مهال د مسلمانانو ريښې لږ زړه وښويدې، د احد ورځ په رښتيا هم د سخت ازمينت ورځ وه، ځېنې مسلمانان وړيکې الله پاک د شهادت په لوړو درجو ونازول، مشرکان هم نبي کریم ﷺ ته ور خلاص شول او په کلني کمر يې د مخ مبارک ځېنې برخه ولگېده چې مخامخ غاښونه مبارک او شونډې يې زخمي شوې، دغه گوزار پرې عتبه بن ابي وقاص وکړ، خپله به يې له مخ مبارک نه وينې لرې کولې او ويل به يې (هغه قوم به څه برېمن شي چې د خپل پېغمبر مخ په وينو سور کړي حالانکه چې هغه ورته د الله په لور بلنه ورکوي)، نو الله پاک دا قول ناز کړ ﴿لَيْسَ لَكَ مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ أَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ أَوْ يُعَذِّبَهُمْ فَإِنَّهُمْ ظَالِمُونَ﴾^(۱).

ابوسعيد الخدري رضي الله عنه وايي: د احد په ورځ د نبي کریم ﷺ غاښونه مبارک عتبه بن ابي وقاص شهيدان کړي وو او لاندې شونډې يې ورله هم زخمي کړې وه او عبدالله بن شهاب الزهري په تندي مبارک ژوبل کړی و او ابن قمنه يې اننگي ټپي کړي وو، د نبي کریم ﷺ د زغرې دوه کړې د گوزار له کبله په اننگو کې ورننوتې.

په دغه ورځ نبي کریم ﷺ په هغه شاه کې پرېوت چې ابو عامر د مسلمانانو د شکست

(سورت ال عمران: ۱۶۸). ژباړه: په دې کې ستا هېڅ واک او اختيار نشته چې يا خو الله پاک به د توبې توفيق ورپه برخه کړي او يا به يې دظلم له کبله سزاوار کړي.

لپاره کښلې وه، په داسې انداز کې څه کنستې وه چې مسلمانان پرې نه پوهېدل، علي بن ابي طالب رضي الله عنه نبي کریم ﷺ له لاسه ونيو او طلحه بن عبیدالله رضي الله عنه راپورته کړ تر دې چې لوړه غړې هسک ودرېد.

د ابو سعید الخدری رضي الله عنه پلار مالک بن سنان رضي الله عنه د نبي کریم ﷺ وینه مبارکه وروډله، نبي کریم ﷺ ورته وفرمايل: د چا وينې سره چې زما وینه خلط شي هيڅ کله به ورته د جهنم اور ونه رسېږي.

قریش چې کله له نبي کریم ﷺ څخه کېږه واچوله نبي کریم ﷺ وويل: کوم باتور او اتل به جنت وگتي؟ زياد بن سکن رضي الله عنه د پنځه نورو انصارو په گډون دومره بې سارې مېړانه وښوده چې پنځه واړه يو د بل پسې شهيدا شول چې اخرنې شهيد يې زياد يا عماره بن يزيد بن السکن رضي الله عنهما و، د ژوند تر اخره دمه يې دومره سخته مقابله وکړه چې د ډېرو زخمونو له کبله نور راپرېوت، له دې وروسته د مسلمانانو بله ډله راغله او اغيار يې و تمبول، نبي کریم ﷺ وويل: ژوبل شوی ما ته رانزدې کړئ، ژوبل شوی صحابي ورته نزدې کړی شو خپل قدم مبارک يې د هغه د مخ بالښت کړ په داسې حالت کې شهيد شو چې مخ يې د نبي کریم ﷺ په قدم مبارک ايښی و.

د نبي کریم ﷺ د بچاو لپاره ابودجانه رضي الله عنه هم خپل ځان سپر کړی و، ځان يې په نبي کریم ﷺ ورغونډ کړی و او غشي پرې وړېدل، د نبي کریم ﷺ په دفاع کې سعد بن ابي وقاص رضي الله عنه هم ډېر غشي وورول، سعد رضي الله عنه فرمايي: نبي کریم ﷺ به راته غشي راكول او راته به يې ويل: زما پلار او مور درنه قربان شه سم يې ووله، تر دې چې هغه غشي به يې هم راكو چې تيره به يې نه درلودل (غوڅه به يې نه شوه کولای).

د نبي کریم ﷺ د مړينې خبر له خپرېدو او شکست وروسته تر ټولو لومړی صحابي چې نبي کریم ﷺ يې وپېژند کعب بن مالک رضي الله عنه و، هغه وايي: ما يې سترگې وليدې چې د زغرې لاندې ځلېدې، زه هم ټينگ نه شوم او په لوړ او از مې غږ کړ چې ای مسلمانانو! نبي کریم ﷺ دا دی ژوندی دی، هغه راته اشاره وکړه چې غلې شه.

مسلمانانو چې کله نبي کریم ﷺ وليد ټول ورياڅېدل او د ابوبکر، عمر، علي بن ابي طالب، طلحه بن عبیدالله، زبير بن العوام، حارث بن الصمة رضي الله عنهم د غږ په لور رهي شول چې نور مسلمانان هم ورسره وو.

ابي بن خلف ورته د غږ له سره راپورته شو او وويل: محمد چرته دی؟ يا به هغه ژوندی وي او يا به زه ژوندی يم!! خلکو نبي کریم ﷺ ته وويل: خوښه دې نه ده چې زمونږ باتور يې تس او نس کړي؟ نبي کریم ﷺ ورته وويل: پرېږدئ چې رانږدې شي، دغه مهال نبي کریم ﷺ د حارث بن الصمة رضي الله عنه نه نېزه واخسته، ما ته د رارسيدلي راپور له مخې نبي کریم ﷺ

په هوا کې وخوزوله، مونږ يې له شاوخوا داسې اخوا دپخوا شول لکه اوبنان چې ورغړي او له ځان نه مچان والوځوي، په خټ کې يې دومره زور درا گوزار ورکړ چې له خپلې سورلی څخه به څو څو وار راپرېوت.

په مکه کې به ابي بن خلف هر وخت نبي کریم ﷺ ته د ليدو په وخت ويل: محمد! ﷺ له ما سره عَوْدٌ^(۱) دی، هره ورځ پرې دولس رطله بتاوه خورم هر ورو به پرې تا مړ کوم، نبي کریم ﷺ به ورته ويل: زه به دې مړ کوم ان شاء الله.

ابي بن خلف چې څومره هم ځان په رابنکلو تر ملگرو ورسو که څه هم گوزار سم نه و لگېدلی خو دواړه يې په زخم وينه غوټه شوه، ملگرو ته به يې ويل: لوږه په رب لايزال چې محمد مړ کړم.

هغوی به ورته ويل: ته هسې وپېرېدلی يې، نور نور وروغ رمت يې، هغه به ورته ويل: نا نا په مکه کې يې راته ويلي وو چې زه به دې وژنم، لوږه په رب لايزال چې که هسې توکانه يې هم راگوزار کړی وی زه به يې وژلی وم.

قریشولا د ځان سره مکې ته بار کړی و چې د سرف^(۲) نوم ځای کې مردار شو.

کله چې نبي کریم ﷺ بېرته د غر خولې ته ورسېد علي بن ابي طالب رضي الله عنه ولاړ او په خپل ډال کې يې له مرداس^(۳) څخه اوبه راوړې تر څو نبي کریم ﷺ ورڅخه ځان خړوب کړي، چونکه اوبه بدبويه وې نو وېې نه څښلې خو مخ او سر يې پرې و مينځل او دا به يې ويل: چا چې د الله د پېغمبر مخ وينې کړی وي الله دې په خپل غضب او غصه اخته کړي.

نبي ﷺ وغوښتل چې د غر لوړې کمر سرته وځيږي چونکه جنگي مراحلونې کریم ﷺ سترې او بې دمه کړی و که هر څومره يې زيار ووېست خو په پورته کېدو ونه توانېد او دواړه زغرې يې هم اچولې وې، طلحه بن عبیدالله رضي الله عنه ترې لاندې کښېناست او هغه په تيگه وريورته شو، طلحه بن عبیدالله رضي الله عنه د بې سارې مېراني له کبله ورته نبي کریم ﷺ وويل: طلحه جنتي دی.

د احد د شهيدانو له جملې څخه يو هم مُحَيَّرِيق رضي الله عنه و چې له بني ثعلبه بن فِطْوَن سره يې قبيلوي اړيکي لرلې، د احد په ورځ يې وويل: ای يهودانو! قسم په الله چې محمد ﷺ به هر ورو په تاسو برېمن وي، هغو ورته وويل: نن خو د شنبې ورځ ده! مُحَيَّرِيق رضي الله عنه

(۱) عود يې د اس نوم و.

(۲) سرف له مکې څخه د شپږ ميلو په اندازه لرې پرته سيمه ده دی.

(۳) مرداس يا په احد کې د چينې نوم دی او يا هغه کمره کېره ده چې د کوهي تر غاړې اېښي وي منځ يې ژور وي اوبه پکې ساتل کېږي.

ورته وويل: شنبه شنبه نشته، خپله توره او جنگي اړتياوې يې واخستې او ويويل: که زه وفات شوم زما ټوله شتمني د محمد ﷺ ده، لکنبت به يې د هغه په خونبه کيږي او بيا نبي کریم ﷺ ته راغي او د هغه په ملتيا يې د ژوند تر اخري مرحلې پورې جنگ وکړ او شهيد شو، نبي کریم ﷺ وويل: په يهودانو کې خورا غوره او ډېره گټوره هستي مخپريق رضي الله عنه دی.

ابوهريرة رضي الله عنه به خلکو ته ويل: دا به څوک وي چې جنت ته تللی دی او هېڅ لمنځ يې نه دی کړی؟ چې خلکو به نه پېژنده پوښتنه به يې ورڅخه وکړه چې څوک دی؟ هغه به ورته وويل: د بني عبدالاشهل د قبيلې اصيرم يعنې عمرو بن ثابت بن وقش رضي الله عنه دی.

حصين بن عبدالرحمن وياڅېد او له محمد بن اسد څخه يې وپوښتل چې د اصيرم څه کھاني ده؟

هغه ورته وويل: اصيرم د خپل قوم په اسلام راوړنې تر يو تريخ و، خو چې د احد په ورځ نبي کریم ﷺ غزا ته ووت، اسلام يې ډډ ته ننوت او مسلمان شو، خپله توره او نېزه يې راواخسته او د خلکو په منځ کې يې خپل اتلوال بريدونه وکړل هغه و چې د ټپونو په خوگلن کې پروت و، چونکه د بنو عبدالاشهل د قبيلې يو غړي په ټپيانو کې خپل زخميان پلټل څه گوري چې اصيرم هم ټپي پروت دی، په ډېرې حيرانتيا يې ترې وپوښتل چې ته څنگه راغلی يې؟ د قوم سره د ملتيا په منظور او که اسلام ته دې غاړه ايښې ده؟

هغه وځوابو چې نا بلکې اسلام ته د غاړې کيښودنې له کبله راغلی وم، په الله پاک او د هغه په رسول مې د رښتني ايمان اظهار وکړ، بيا مې تورې ته لاس کړ او په پاچه مينه مې په دومره مېړانه جنگ وکړ او هغه څه راوړسېدل چې تاسو مې وينې!! ډېر لږ ځنډ وروسته يې سترگې پټې شوې.

د اصيرم ټول غمزه نبي کریم ﷺ ته راغلل او د اصيرم ټوله تېره شوې لړې يې ورته واوروله، هغه ورته وويل: اصيرم جنتي دی.

عمرو بن الجموح رضي الله عنه چې خپله گوډشل هم و او په سربښندنه کې يې د زمري په څېر څلور زامن هم درلودل، د نبي کریم ﷺ سره به يې ټولو جنگي مراسمو ته د نر په څېر حاضري ورکوله، ټولو بچو ته يې د احد په ورځ جنگ ته له تللو څخه په دې عذر چې د الله له لورې په جنگ مکلف نه يې منعه کړ، عمرو بن الجموح رضي الله عنه په خپلې گوډې خپې نبي کریم ﷺ ته عرض شو او ورته يې وويل: ستا سره د جنگ ډگر ته له تللو څخه مې د گوډوالي له کبله بچيان پاتې کوي او زما دې په الله قسم وي چې په جنت کې په خپلې گوډې خپې گوډشل تلل راته ډېر خوښ دي، نبي کریم ﷺ ورته وويل: ته معذوريې د الله پاک له لورې تا ته جهادي حکم نه دی متوجه.

او بچو ته يې ورله وويل: ولې يې له جهاد څخه رابندوي؟ پرېږدئ کېدای شي الله پاک ورله د شهادت لوړه مرتبه ورکړي، هغه و چې په معرکه کې شهيد شو.

هند بنت عتبه رضي الله عنها او ورسره نورو مشركانو بنځو به د نبي كريم ﷺ په شهيد شوو ملگرو مثله (غور بوجي) كوله، غورونه او پوزې به يې له شهيدانو نه پرېكولې، تر دې حده چې هند بنت عتبه رضي الله عنها د شهيدانو له غورونو او پوزو نه پانزيبونه او اميل هم جوړ كړي و، دغه اميلونه يې بيا د جبير بن مطعم غلام وحشي رضي الله عنه ته وركړ، هېره دې نه وي چې هند بنت عتبه رضي الله عنها د حمزه رضي الله عنه خيټه هم څېرلې وه، په دې خاطر يې ترې زړه راوويست چې وينه ترې وڅكي خو پرې ونه توانېده او په ځمكه يې خطا كړ.

حليس بن زيان چې د حبشيانو سردار و ابوسفیان رضي الله عنه يې وليد چې د حمزه رضي الله عنه خوله يې د نيزې په تيرو نښكته پورته كوله، هغه ورته وويل: ازارې!! د ازار خوند دې وڅكو؟ حليس غږ پورته كړ چې اې بني كنانه! د قریشو لوی سردار وگورې چې په مړ وروړو څه كوي؟ ابوسفیان رضي الله عنه ورته وويل: خوار شې چپ شه، پام كوه چا ته يې ونه وايي زما دا كار لوی حماقت دی.

بيا ابوسفیان رضي الله عنه لوړې غونډې ته پورته شو او په جگ اواز يې وويل: زما د خوښې كار درباندي وشو، جنگ جگړه موقعه ده، برياوي به كله زمونږ او كله ستاسو وي، اې هبله!! دين دې نور هم سر لوړی كړه.

نبي كريم ﷺ عمر رضي الله عنه ته وويل: پورته شه او ځواب وركړه.

عمر رضي الله عنه پورته شو او ورته يې وويل: الله پاك ډېر لوی ذات دی، مونږ او تاسو سره هېڅ كله برابر نه يو، زمونږ وژل شوي شهيدان او په جنت كې دي خو ولې ستاسو وژل شوي مرداران او په جهنم كې دي.

د عمر رضي الله عنه په خوله چې كله ابوسفیان رضي الله عنه وځوابول شو ورته يې غږ كړ: عمره! خوا ته مې راشه، عمر رضي الله عنه چې كله ورنزدې شوه ورته يې كړه: ستا دې په الله قسم وي چې رښتيا راته ووايه: ايا په رښتيا مو محمد ﷺ وژلی دی؟

عمر رضي الله عنه ورته وويل: ناهېڅكله هم تاسو نه دی وژلی، اوس مهال هغه زما او ستا خبرې اوري، ابوسفیان رضي الله عنه ورته وويل: د ابن قثمه څخه راته ته ډېر رښتونی ښكاري، ابن قثمه خو د جنگ په دوران كې رمبارې وهلې چې محمد مې وواژه.

ابوسفیان د بيا ځل لپاره په لوړ غږ وويل: ستاسو په وژل شوو باندي غوربوجي شوې ده خو ولې زه پخپله پرې نه خوشحاله يم او نه مې پرې چا ته امر كړی دی خو څوك مې ترې رابند كړي هم نه دي.

له دې پراو وروسته نبي كريم ﷺ علي رضي الله عنه په دې وگماره چې د قریشو حال او احوال راوړه، په څېر وگوره چې هغوی نور څه كوي؟ هدايات يې ورته وكړ چې كه قریش په اوسانو سپاره او اسونه يې خالي روان كړي وو پوهه شه چې مكې ته د تلو هوډ يې كړی دی او كه په اسونو ناست او اوسان يې راڅكې كړي وو پوهه چې په مدينې د بريد اراده لري، خو لوړه په رب

لايزال که په مدينه د يرغل اراده ولري زه به ورته د ډېرې اتلولي او بهادري سخت ځواب ورکړم. علي رضي الله عنه وايي: زه هم د امر سره سم د قريشو د حالاتو کشف لپاره رهې شوم، څه گورم چې په اوبنانو سپاره او اسونه يې خوشې د مکې په لور روان کړي دي.

د جنگ جگړې څخه چې کله خلک وزگار شول نبي کریم ﷺ وفرمايل: د سعد بن الربيع رضي الله عنه اړوند به غوڅ راپور څوک راوړي؟ چې ژوندی به وي او که مړ به وي؟ يو انصاري^(۱) وويل: دغه راپور به زه راوړم، د څه لټون وروسته يې وليد چې ټيبي ټيبي پروت دی، انصاري ورته وويل: نبي کریم ﷺ ستا اړوند چې ژوندی به يې او که مړ؟ د غوڅو معلوماتو لپاره راستولی يم، هغه ورته وويل: زه خو لا په مړو کې شمېر يم، زما له پلوه به نبي کریم ﷺ ته ټولې نېکې هيلې او پيرزوينې وړاندې کړې، او ورته به ووايي چې ستا اړوند راته سعد بن الربيع وويل: زموږ له پلوه دې الله په گرد خير او سعادت ونازوه، او زما له پلوه به دې قوم او قبيلې ته هم نېکې هيلې تقديم کړې، ټولو ته به ووايي: ترڅو چې مو سترگې ريبړي تر هغه به د نبي کریم ﷺ په غوڅې ساتنې کلک او مضبوط ولاړ اوسئ ورته الله پاک ته مو هېڅ عذر زاري قبوله نه ده، بيا لږ ځنډ ورسته يې ساه ورکړه او شهيد شو.

ما د سعد بن الربيع رضي الله عنه ټوله لړي نبي کریم ﷺ ته واوروله.

ما ته د رارسيدلي راپور له مخې نبي کریم ﷺ د خپل تره حمزه رضي الله عنه د لټون لپاره ووت، د خوږ په منځ کې يې وليد چې خيته يې دوه څېرل شوې وه، زړه هم ورڅخه راوستل شوی و او مثله (غوربوجی) هم پرې شوی و.

د حالاتو په ليدو سره يې وويل: که زما ترور صفيه رضي الله عنها د خفگان باعث نه جوړېدای نو حمزه رضي الله عنه به مې همداسې پرېښی و چې دريندگانو په خيتو او د مرغانو په ججوړو کې وای، يا له ما څخه وروسته د شهيدانو د ښخولو وېره نه وای ما به پرېښی وای، خو که په کوم جنگ جگړه کې راته الله په قريشو برياً را کړي په بدل کې به يې په دري ديرشت کسانو مثله وکړم.

صحابه کرامو رضي الله عنهم اجمعين چې کله په حمزه رضي الله عنه باندې د نبي کریم ﷺ خفگان او د هغه غوصه او قهرجنه سحنه وليده وويل: قسم په رب لايزال که چرته هم يوه روځ مونږ په قريشو غازيان شوو داسې غوربوجی به پرې وکړو چې په ټولو عربانو کې به چانه وي کړی.

عبدالله بن عباس رضي الله عنهما وايي: د نبي کریم ﷺ او د صحابه کرامو له دغې خبرو وروسته الله پاک دا قول نازل کړ ﴿وَإِنْ عَاقَبْتُمْ فَعَاقِبُوا بِمِثْلِ مَا عُوقِبْتُمْ بِهِ ۗ وَلَئِنْ صَبَرْتُمْ لَهُمْ خَيْرٌ لِّلصَّابِرِينَ ﴿١٦٦﴾ وَأَصْبِرْ وَمَا صَبْرُكَ إِلَّا بِاللَّهِ ۗ وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ وَلَا تَكُ فِي ضَلَالٍ مِّمَّا يَمْكُرُونَ ﴿١٦٧﴾﴾.

(۱) دا سړی محمد بن مسلمه رضي الله عنه و.

(۲) سورت نحل: (۱۶۶-۱۶۷). ژباړه: که چا ته سزا ورکوي نو دومره ورکړی چې په تاسو يې ظلم کړی دی خو که له زغم څخه مو کار واخست نو د صبرناک انسان لپاره زغم ډېر ښه دی * او له الله پاک پرته نور په هېڅ چا

هغه و چې نبي کریم ﷺ عامه بخشش اعلان کړ او له غوږ بوچي نه يې پرېکنده ممانعت وکړ. د نبي کریم ﷺ د امر سره سم حمزه رضي الله عنه په خادر کې راوغښتل شو او د اوو تکبیرونو د جنازې لمونځ يې پرې وکړ، بيا يې نور شهيدان راوړل او د حمزه رضي الله عنه ترڅنگ به يې کېښودل او د جنازې لمونځ به يې پرې کو، تر دې چې دوه اویا لمونځونه يې پرې وکړل.

ابن اسحاق وايي: ما ته د رارسيدلي راپور له مخې صفیه رضي الله عنها وغوښتل چې د حمزه رضي الله عنه اخري ديدار وکړي او ورته وگوري ځکه چې له مور او پلار څخه يې خپل سکه ورور دی، نبي کریم ﷺ زبير بن العوام رضي الله عنه ته چې د صفیه رضي الله عنها ځوی و وويل: ورشه او مور دې ستنه کړه که په دې حالت کې يې وليد شايد ډېره زياته خفه شي.

زبير رضي الله عنه ورته وويل: د نبي کریم ﷺ په امر که بېرته ستنه شې!

هغې ورته وويل: ولې؟ زه پخوا خبره شوې يم چې په ورور مې غوږ بوچي شوی دی، دومره ده چې هغه هر څه د الله رضا لپاره په ځان منلي و، لوږه په رب لايزال چې زه به هر ورو صبر او حوصله کوم ان شاء الله.

زبير بن العوام رضي الله عنه نبي کریم ﷺ ته راغی او د صفیې رضي الله عنها فرمان يې ورته راوړ، هغه ورته وويل: بيا يې پرېږدئ چې د ورور ديدار وکړي.

صفیه رضي الله عنها چې کله حمزه رضي الله عنه ته وکتل اَنَا لِلَّهِ وَاَنَا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ يې وويل او د بخشش لپاره يې ورله دعا وغوښته، له دې مرحلې وروسته نبي کریم ﷺ د حمزه رضي الله عنه په تدفين امر وکړ.

ځينو خلکو خپل شهيدان مدينې ته د ښخولو لپاره د ځان سره راپورته کړل خو ولې نبي کریم ﷺ ورڅخه منعه کړل او ورته يې وويل چې دوی به هلته خاورو ته سپارتلی شي چرته چې شهيدان شوي دي.

عبدالله بن ثعلبه رضي الله عنه وايي: نبي کریم ﷺ چې کله د احد شهيدان وليدل ووييل: د دې خلکو لپاره زه گواهي ورکوم چې د الله رضا په خاطر څوک ويني ويښي شي د قيامت په ورځ به يې الله پاک داسې راپورته کړي چې ټپونه به يې تازه وينه تويوي، د وينې رنگ به سور خو ولې بوي به يې د مشک په څېر وي، کومو شهيدانو ته چې د قران ډېره برخه يادې وي هغوی په تدفين کې له نورو مخکې کړي، صحابه کرامو به په قبر کې دوه دوه او درې درې سره يو ځای کول.

له دې پړاو وروسته نبي کریم ﷺ د مدينې په لور وکوچېد، د حمنة بنت جحش - رضي الله عنها - سره مخامخ شول د ورور له مرگ څخه يې خبره کړه هغې اَنَا لِلَّهِ وَاَنَا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ صبر حوصله مه غواړه، او مه د کفارو له کرداره خفگان محسوسه او د هغوی په چل پړاډ ټنډه هم مه خرابوه.

کلمات وویل او د بخشش دعاگانې یې ورله وکړې، لږ ځنډ وروسته د خپل ماما حمزه رضي الله عنه له مرگ و خبرېده بیا یې اِنَّا لِلّٰهِ وَ اِنَّا اِلَيْهِ رَاَجِعُونَ وویل او د بخشش دعا یې ورله وکړه، خو چې د خپل خاوند مصعب بن عمیر رضي الله عنه له مرگ و خبرېده یې ټنډه او بې چروته شوه، یې اختیاره یې چغې سورې پورته کړې، سمدستي نبی کریم ﷺ وویل: خاوند د بنځې په زړه کې ځانگړی مقام لري، دا خبره یې هله وکړه چې حمزه - رضي الله عنها - د خپل ورور او ماما په غم څومره صبر وکړ او د خاوند په مرگ څومره بې چرته او بې خاطره شوه.

په مدینه کې چې د بنو عبدالاشهل په قبیلې نبی کریم ﷺ تېرېده څه گوري چې له هر ټاټوبي څخه د غم ویر او ژړا اوري، نبی کریم ﷺ هم په ژړا شو او له سترگو مبارکوي او بڼکې روانې شوې، او بالاخره یې وویل: په حمزه د وېر ژړا هېڅ څوک هم نشته.

بنو عبدالاشهل ته چې سعد بن معاذ او اسید بن حضیر - رضي الله عنهما - بېرته راستانه شول بنځو ته یې امر وکړ چې ولاړې شی او د نبی کریم ﷺ د تره حمزه رضي الله عنه په شهادت د غم اظهار وکړئ، د بنو عبدالاشهل د قبیلې بنځو د مسجد په دروازه د غم وېر ژړا پېل کړه نبی کریم ﷺ ورته راغی او وویل: الله دې په تاسو ټولو رحم وکړي ډېره بڼه غم پالنه موراسره وکړه بېرته لاړې شی.

د بنودینار څخه یوه بنځه چې پلار، ورور او خاوند درېواړه یې په شهادت رسیدلي وو ورته د شهادت مبارکي وویل شوه، هغې وویل: د نبی کریم ﷺ روغتیايي حالت څنگه دی؟ هغوی ورته وویل: ستا چې څنگه ارزو وي هاغسې دی! بنځې ورته وویل: تاسو یې ما ته وښایئ چې زه یې ووینم، چا ورته اشاره وکړه چې هغه دی، بنځې چې نبی کریم ﷺ ولید وویل: د غم ټولې لحظې اسانې دي خو چې ته روغ یې.

کورته په رسېدو نبی کریم ﷺ خپله توره فاطمې - رضي الله عنها - ته ورکړه او ورته یې وویل: لورجانې! دا واخله او له وینې څخه یې ووینځه نن مې پرې ايله بيله خپله میران وښوده. علي رضي الله عنه ورته هم خپله توره ورکړه او ورته یې وویل: زما توره هم واخله ما پرې هم نن خپله اتلولي ښکاره کړېده.

نبی کریم ﷺ ورته وویل: که تا هم بڼه مېرانه وښوده خو سهل بن حنیف او ابودجانه هم د زیاتې اتلولۍ اظهارات وکړل.

د احد خونړیزه معرکه د شوال د میاشتې د شنبې په ورځ رامنځ ته شوې وه.

د شوال د میاشتې په اولسمه د یکشنبې په ورځ د نبی کریم ﷺ مؤذن خلکو ته ددښمن د بېرته راپرځولو اعلان وکړ او ورته یې وویل: نن ورځ به جنگ ته مونږ سره هغه څوک ځي چې پرون د احد د جنگ گډونوال وو.

جابر بن عبدالله بن عمرو بن حرام - رضي الله عنهما - ورته وويل: ای د الله رسوله! زه خو مې پلار اوو خویندو ته پرېښی وم او راته یې ويلي وو چې څوېه! دا ښه خبره نه ده چې زه او ته دواړه جهاد ته لاړ شو او زاناه په کور کې بې سرپرسته پرېږدو، او دا مې هم نه دي خوښ چې د نبي کریم ﷺ په ملتیا جهاد کولو کې تا په ځان غوره وبولم، دا به ډېره ښه وي چې ته دې د خویندو په خدمت کې پاتې شې نو په دغې بنیاد زه په کور کې پاتې شوم.

د مقبول عذر په بنسټ ورته نبي کریم ﷺ اجازه ورکړه.

نبي کریم ﷺ په دې خاطر جنگ لپاره بیا ووت تر څو د بنمن وډاروي او تر غوږونو یې ورسوي چې د جنگي هلو ځلو څخه تر اوسه هم مسلمانان ستړي ستومانه نه دي، اوس هم د اغیارو په لټون او تالاش کې دي.

نبي کریم ﷺ له مدینې څخه ووت او تر حمراء الاسد چې له مدینې څخه نژدې اته میله لرې پرته ده ورسېد، په مدینه یې عبدالله بن ام مکتوم رضي الله عنه امير وگماره او په حمراء الاسد کې یې درې ورځې (دوشنبه، سه شنبه او چهارشنبه) تېرې کړې او بېرته مدینې ته راستون شو.

ښو خزاعه چې کافر او مسلمان دواړه یې د نبي کریم ﷺ کلک تابع وو ورته راغونډ شول، چونکه دغه مهال معبد بن ابی معبد خزاعي د نبي کریم ﷺ سره مخ شو ورته یې وويل: لوړه په رب لايزال چې ستاسو حالت ډېر درمند کړو خو بېرته په دې ډېر خوشحاله یو چې ته روغ رمت یې، نبي کریم ﷺ د معبد بن ابی معبد له ستنېدو هم هغسې په حمراء الاسد کې پاتې شو، د روحاء^(۱) په مقام کې معبد او ابوسفیان رضي الله عنه سره محامخ شو، هغوی د بیا ځل لپاره په نبي کریم ﷺ او ملگرو یې د یرغل هوډ کړی و، خپل منځ کې یې سره وويل: که څه هم مونږ د نبي کریم ﷺ خورا زړور او باتوره ملگري ووژل د هغوی زور ځواک مو اوبه کړ خو ولې بېخ کني مو ورله ونه کړه، تر څو ترې په بشپړه توگه وزگار شو باید د بیا ځل لپاره د یرغل پوره امادگي ونيول شي.

ابوسفیان رضي الله عنه چې کله معبد وليد ورته یې وويل: وایه کله معبد خلک څه وایي؟

معبد ورته وويل: ستا د رالاندې کولو په خاطر بېرته د داسې ملگرو سره راغلی دی چې دومره گټه جنګې لیکه ما په زندګۍ کې نه ده لیدلې او له غصې نه درته ډک خوټکيږي، اوس ورسره نور هغه هم مل او ټل شوي دي چې پرون یې ستاسو پر ضد جنګ کې گډون نه و کړی او په خپلې ناستې ډېر بې ټنډه و، د هغوی غصه به تا ته زه څنګه تعبیر کړم دومره په قهر دي.

ابوسفیان رضي الله عنه ورته وويل: های غرق شې! دا څه وایې؟ هغه ورته وويل: که تاسو لږ نور هم ځنډ شئ پخپله به یې د اسونو تندی ووينئ.

(۱) روحاء مقام له مدینې څخه د دوو شپو په فاصله کې لرې پروت دی.

ابوسفیان رضي الله عنه ورته وويل: مونږ خو د هغه د بيخ کنی لپاره د بيا يرغل کلک هوډ کړی دی دا به څنگه شي؟

معبد ورته وويل: پام کوه چې بيا برید ته زړه نه ښه نه کړی، ما چې کله وليدل نو ځينې شعري بيتونه مې هم وويل، ابوسفیان رضي الله عنه وپوښتل: کوم شعرونه دي ويلي دي؟ معبد ورته کړه:

كَادَتْ تُهَدُّ مِنَ الْأَصْوَاتِ رَاحِلَتِي	***	إِذْ سَأَلْتُ الْأَرْضَ بِالْجُرْدِ الْأَبَائِيلِ
تَرْدِي بِأَسْدٍ كَرَامٍ لَا تَنَابِلَةَ	***	عِنْدَ اللَّقَاءِ وَلَا مِيلٍ مَعَاذِيلِ
فَظَلْتُ عَدْوًا أَظُنُّ الْأَرْضَ مَائِلَةً	***	لَمَّا سَمَوُا بِرَيْسٍ غَيْرِ مُحَمَّدُولِ
فَقُلْتُ: وَيْلَ ابْنِ حَرْبٍ مِنْ لِقَائِكُمْ	***	إِذَا تَغَطَّمَتِ الْبَطْحَاءُ بِالْجِيلِ
إِنِّي نَذِيرٌ لِأَهْلِ الْبَسَلِ صَاحِيَةً	***	لِكُلِّ ذِي إِرْبَةٍ مِنْهُمْ وَمَعْقُولِ
مَنْ جَيْشِ أَحْمَدَ لَا وَخَشٍ تَنَابِلَةَ	***	وَلَيْسَ يُوصَفُ مَا أَنْدَرْتُ بِالْقِيلِ

ﷻ نزدې وه چې سورلی مې په ځمکه هغه وخت د گڼ شمېر وړو وينستانو والا اسونو اوازونو له کبله راپرېوتی وی کوم مهال چې پرې دغه لا تعداد اسونه راغلل.

ﷻ په ډېره توندی ورسره معزز او باقدره اتلان راروان دي، چې نه بې زړه دي، نه له زين څخه راوليږي او نه بې سلاحه دي.

ﷻ له هيبته په دومره توندی راروان شوم چې ځمکه راته کړه نسکوره ښکارېده، او هغه مشرتابه يې هم ورسره و چې بې قدره او بې احترامه نه دی.

ﷻ له ځان سره مې وويل چې ابن حرب به که خلکو سره په جنگ کې مخامخ شوې نو غرق او تبا به شي.

ﷻ زه په ښکاره ډول د حرم هستوگنوال او د هغوی هر عاقل او دانا له جنگ کولو ډاروم.

ﷻ د احمد له جنگي لښکر څخه يې ډاروم چې هېڅ گډونوال يې بې زړه نه دی، او زه چې مو له څه شي ډاروم نو له برداشت نه بهر دی.

ابوسفیان رضي الله عنه چې د عبدالقيس روانه ډله يې وليده ترې وپوښتل: چرته ځی؟ کاروان: مدينې ته ځو.

ابوسفیان رضي الله عنه: په څه خاطر.

کاروان: د خوراکي توکو د پېرودلو په خاطر.

ابوسفیان رضي الله عنه: که محمد ﷺ ته زما يو سوال ځواب ورلی شی نو زه به درته په عکاظ کې دومره ممیز چې ستاسو کاروان يې ورلی شي درکړم.

کاروان: سمه دمه ده.

ابوسفیان رضي الله عنه: چې د محمد ﷺ سره کله مخامخ شوی ورته به ووايي مونږ قريشو يې د بيخ کنی کلک هوډ کړی دی.

نبي کریم ﷺ لا په حمراء الاسد کې و چې کاروان ورته د ابوسفیان رضي الله عنه د تبليغاتي جنگ خبره وکړه، نبي کریم ﷺ سمدستي وويل (حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ) الله پاک زمونږ لپاره بس او هغه ډېر ښه ذمه وار دی.

وراندې له دې چې نبي کریم ﷺ مدینې ته ستون شي معاوية بن المغيرة بن ابي العاص او ابو عزة جمحي يې ونيول، ابو عزة چې نبي کریم ﷺ د بدر په غزا کې هم ژوندی نیولی و خود زیاتو لونیو له کبله چې ترڅو پالنه يې وکړي او د بې وسی او ناچارۍ له کبله يې احساناً له کوم عوض پرته رها کړ، یو ځل بیا يې نبي کریم ﷺ ته وويل: احسان راسره وکړه او خوشې مې کړه! نبي کریم ﷺ ورته وويل: دومره هوښیار شوی يې؟ بیا په مکه کې په بریتو لاسونه راکاږې او خلکو ته به وايې چې محمد مې دوه ځله دوکه کړ، زبیره! پاڅېره او ورمیر ترې ووهه، هغه و چې سر يې ترې قلم کړ.

نبي کریم ﷺ چې کله مدینې ته راوړسېد عبدالله بن ابي بن سلول چې په خپل قوم قبیل کې يې مکانت درلود مخه وراو د هغوی دروند سپری و، کله چې به نبي کریم ﷺ په ممبر وروپورته شو او په ځانگړي توگه د جمعې په ورځ نو عبدالله بن ابي بن سلول به پورته شو او ويل به يې: تاسو ته مخامخ هستي د الله رښتني استازی دی، د دې په برکت درته الله قدر او احترام درکړی دی، کلکه مرسته يې وکړې او ملاتړی ته يې مضبوط ودرېږي، خبرې يې واورئ او خبرې يې ومنئ او بیا به کښېناست.

خو د احد د جنگ په ورځ چې ده کوم ناوړه کردار ادا کړ او خلک يې د جنگي ليکې څخه بېرته مدینې ته راستانه کړل، یو ځل بیا په مسجد کې وپاڅېد او د خپل تېر عادت سره سم يې د جمعې په ورځ خپلې خبرې تکرار کړې، مسلمانانو له لمن څخه ونيو او ښکته يې پرې زور کړ چې د الله دښمنه! ته د دې خبرو کولو جوگه نه يې تا خود احد په ورځ ډېره بده رویه وکړه.

د خلکو په څټونو يې خپې واپړولې او بهر ووت لگيا و او ويل يې: ولي؟ ما خو څه بدې خبرې ونه کړې؟ زه خو د هغه مرستې اړوند وغږېدم، د مسجد په دروازه ورته یو انصاري وويل: تباہ شې! بیا څه شوي دي! هغه ورته وويل: ما يې د مرستې اړوند ويناوې وکړې او ملگرو يې په کيناستلو مجبور کړم، لکه زه چې ورته د شر او فساد خبرې کوم!!

انصاري ورته وويل: ورشه چې د الله رسول درله د الله نه بخشش وغواړي، هغه ورته وويل: زما يې بخشش او بښنې نه دي په کار.

ابن اسحاق وايي: په رښتيا چې احد ورځ د مسلمانانو په حق کې کړاوجنه او له ازمينت نه ډکه ورځ وه، د احد ورځ مسلمانان او منافقان سره جلا کړل.

الله پاک په کې مسلمانان او منافقان دواړه وازمول، په دغې ورځ الله پاک هغه منافقان ډېر بڼه خلکو ته راڅرگند کړل چې کفر يې په زړه کې پټ کړی و او په ژبه يې د ايمان کلمې ويلې، د احد ورځ هغه ورځ وه چې الله پاک په کې خپلو دوستانو ته مډالونه ورکړل.



د هجرت په دريم کال د ربيع پېښه

د عضل^(۱) او قاره نومې قبيلو نه د نبي کریم ﷺ په حضور کې څه شمېر خلک عارض شول او ورته يې وويل: ته ښه پوهيږې چې مونږ مسلمانان يو، که ستا له ملگرو څخه راسره څوک واستوې چې هلته راته قران کریم، ديني احکام او مسئلې رازده کوي نو ډېره به ښه وي.

نبي کریم ﷺ د مرثد بن ابی مرثد غنوي، خالد بن بکیر، عاصم بن ثابت، خبيب بن عدي، زيد بن الدثنة او د عبدالله بن طارق رضي الله عنهُم په ملتيا څه شمېر نفر واستول، د قوم سره د استول شو کسانو مشري نبي کریم ﷺ مرثد بن ابی مرثد غنوي رضي الله عنه ته ورکړه، قوم د منزل په لور رهي شووندي د ربيع نومې ځای ته ورسېدل.

ربيع په حجاز کې د هذيل د قبيلې اوبه وې چې تقريبا د (هداة) څخه چې د عسفان او مکې ترمنځ موقعيت لري سرچينه اخسته، هلته قوم د سختې دوکې او پړاډ له مخې د هذيل له قبيلې څخه د مسلمانانو په ضد د نظامي عملياتو غوښتنه وکړه، د گوتو په شمېر خلکو پرته نوره ټوله قبيله تورې په لاس راوړه شوه، صحابه رضي الله عنهُم چې کله وپوهېدل چې زمونږ سره خو دوکه وشوه، تورې يې له تیکو څخه راوويستې، د هذيل قبيلې ورته وويل: مونږ ستاسو د وژلو هېڅ اراده نه لرو خو ولې مونږ غواړو چې ستاسو په بدل کې له مکې والاو څخه خپل بنديان ازاد کړو، دا مو درسره کلک عهد دی چې نه به مو وژنو.

مرثد بن ابی مرثد غنوي، خالد بن بکیر، عاصم بن ثابت رضي الله عنهُم درېواړه انکار وکړ او ورته يې وويل: مونږ هېڅکله د مشرکانو ژمنو ته غاړه نه ږدو او نه پرې باور لرو، په دې اړه عاصم رضي الله عنه وويل:

مَا عَلَيَّ وَأَنَا جَلْدٌ نَابِلٌ	***	وَالْقَوْسُ فِيهَا وَتَرٌّ عُنَابِلٌ
تَزُلُّ عَنْ صَفْحَتَيْهَا الْمَعَابِلُ	***	الْمَوْتُ حَقٌّ وَالْحَيَاةُ بَاطِلٌ
وَكُلُّ مَا حَمَّ إِلَيْهِ نَازِلٌ	***	بِالْمَرْءِ وَالْمَرْءُ إِلَيْهِ آئِلٌ

(۱) عضل او قاره دواړه د هون بن خزيمه بن مدرکه قبيلې دي.

ولې؟ په ما څه شوي دي چې په ځوانه ځوانې کې چې غشي هم راسره دي، د ليندې تار مې هم پياوړې دی او زه دې تسليم شم!!

داسې لينده چې لوی او پلن غشي ترې په اسانه ورپرېدی شي، مرگ حق او ژوند د زوال سره مخ کېدونکې دی.

د الله پرېکړې انسان ته هر ورو راتلونکي دي او انسان هم دغې پېښو ته ورتلونکې دی. بيا يې تر هغه د قوم په ضد د خپلې ايماندارۍ او بهادری اظهار وکړ چې د دواړو ملگرو په ملتيا شهيدان شول.

د عاصم رضي الله عنه په شهادت هذيل وغوښتل چې د عاصم رضي الله عنه سر مکې کې په سلافه بنت سعد بن شهيد باندې ويلوري، ځکه چې هغې نذر منلی و چې که د ژوند په هره لمحې کې ورته موقعه په لاس ورشي د احد په جگړه کې د عاصم رضي الله عنه په لاس د خپلو دواړو زامنو د مړينې په بدل کې به د عاصم رضي الله عنه په سر کې شراب وڅښي، خو د عاصم رضي الله عنه د شهادت په حالت کې يې په سر مچۍ او ډمبرې کښيناستي، د هذيل قوم وويل: تر شپې يې پرېږدئ تر څو مچۍ ورڅخه والوځي بيا به يې سر له تن څخه جلا کړو، د شپې له مخې الله پاک د اوبو لوی سيلاب راوست او عاصم رضي الله عنه يې له هغوی څخه پټ او پناه کړ.

عاصم رضي الله عنه په ژوند د الله پاک سره ژمنه کړې وه چې د مشرک د پليتي له کبله ورته د ژوند په هېڅ مرحله کې لاس نږدې نه کړي.

عمر رضي الله عنه ته چې کله په عاصم رضي الله عنه د ډمبرو د څوکيداری راپور ورسېد ويويل: په دغه څېر الله پاک مسلمانان هستي هر مهال ساتي، عاصم بن ثابت رضي الله عنه چې په ژوندينه د مشرک سره له لاس لگونې نه زړه توری و، په مړينه هم الله پاک د مشرکانو له لاسونو خوندي وساته.

زيد بن الدثنه، خبيب بن عدي او عبدالله بن طارق رضي الله عنهم درېوواړو زړه نرم کړ، د دنيا ژوند پرې لږ څه خوږ ولگېد ځانونه يې دښمن ته ورکړ، هغوی درېواړه د ځان سره په بند محکوم کړل او مکې ته يې د پلورلو لپاره واستول، ظهران نوم ځای ته په رسيدو عبدالله بن طارق رضي الله عنه خپل لاسونه له اتکرو وويستل او تورې ته يې لاس کړ، دا چې هذيل قبيله ترې وروسته شوه نو تر اخرو سلگو پورې يې په کڼو کېرو وويشت، د عبدالله بن طارق رضي الله عنه قبر په ظهران کې دی.

خبيب بن عدي او زيد بن الدثنه رضي الله عنهما يې دواړه لاس تړلي مکې ته ورسول او په مکه کې يې د دوو هذيلينو په بدل کې ورکړل او خپل يې پرې ازاد کړل.

خبیب رضي الله عنه خو حجیر بن ابی اهاب د خپل پلار عقبه بن الحارث بن عامر په بدل کې چې خبیب رضي الله عنه د بدر په ورځ مردار کړی وی واخست.

او صفوان بن امیه د خپل پلار د غچ اخستلو لپاره زید بن الدثنة رضي الله عنه وپېرود او د خپل غلام نسطاس په لاس یې له حرم څخه د باندې په تعیم نوم ځای کې په شهادت ورسو رضي الله عنه.

مرگ ته یې خورا زیات قریش راغونډ شوي وو چې یو هم په کې ابوسفیان بن حرب رضي الله عنه و، د وژل کېدو وړاندې لږ شیبې مخکې ورته ابوسفیان رضي الله عنه وویل: زیده! ستا دې په رب لایزال قسم وي چې رښتیا ووايه چې ایا ته غواړې چې ستا په ځای اوس مونږ سره محمد ﷺ په دار څړول شوی وی؟ او یا یې سر قلم کېدی؟ او د هغه پر ځای ته په کور کې ناست وي؟ هغه ورته وویل: لوړه په رب لایزال چې دا مې له برداشت نه بهر دي چې د غنې قدرې درد هم ورته ورسېږي او زه دې په کور کې بې درده د خپلې کورودانې سره ناست يم!!

ابوسفیان رضي الله عنه وویل: د محمد ﷺ د ملګرو په څېر محبت ما په هېڅ چا کې نه دی لیدلی، له دې وروسته نسطاس راوپاڅېد او په شهادت یې ورسو.

د حُجیر بن ابی اهاب وینځه ماویه رضي الله عنها چې وروسته یې ایمان هم راوړ وایي: خبیب رضي الله عنه زما سره په کور کې بندیوان و، یوه ورځ مې ورته د بند پر ځای سر وپورته کړ چې د انگور لوی زنگورکې چې یوه دانه یې د انسان د سر په اندازه لوی وه ولید چې خوراک یې ورڅخه کو، سره له دې چې دغه مهال په مکه کې بیخي انگور نه وو.

چې کله یې په دار څړو راته یې وویل: د وینبندانو د خړیلو لپاره څه راواستوه تر څو زه هم د مرگ لپاره تیاری ونیسم، ما ماشوم ته د وینبانو لرې کولو پتری ورکړ او ورته مې وویل: دا پتری دغې کور ته دننه یوسه او بندیوان ته یې ورکړه، هلک پتری واخست او لاړ، د ځان سره مې وویل: ډېره تېروتي! هسې نه چې هلک راڅخه ووژني گنې سر به په سر کې لاړ شي!

ماشوم ورته د پترې ورکول لپاره لاس نږدې کړ، لومړی یې ترې پتری واخست او بیا یې وویل: تا ته چې دې مور پتری درکو نو پر ما له غدر او دوکې څخه وډار شوه؟ او بیا یې راپرېښود.

د تنعیم نوم ځای ته خلکو خبیب رضي الله عنه د مرگ لپاره روان کړ، وړاندې له دې چې په دار یې پورته کړي خبیب رضي الله عنه ورته وویل: که له مرگ وړاندې راته د دوو رکعتونو لمونځ وخت را کړې نو ښه به وي!

هغوی ورته وویل: دوه رکعت دې هم وکړه، خبیب بن عدي رضي الله عنه په ډېر بې نظیره کیفیت دوه رکعت لمونځ بشپړ کړ او بیا یې خلکو ته مخ راوگرځو او ورته یې وویل: که دا وېره

مې نه محسوسوله چې تاسو به وايي د مرگ له پاره يې لمونځ لا پسې اوږد کړ نو ما به ډېر اوږد لمونځ کړی وی، له مرگ وړاندې د مسلمان دوه رکعتي کول د خبيب رضي الله عنه سنت دي. بيا يې د دار په لرگي وریورته کړ او کلک يې وتره، خبيب رضي الله عنه وويل: ای الله! مونږ خوستا د استازي مشن مخ په وړاندې روان کړی و ته يې زمونږ په روان لري ډېر زر وڅېروه. بيا يې وويل: ای الله! دا خلک يو يو شمار کړي، او بېلابېل يې تباہ کړي، ای الله! يې له هلاکته يو هم پرې نه ږدي! او بيا يې په شهادت ورسو رضي الله عنه.

معاوية بن ابي سفيان رضي الله عنهما وايي: زه هم د پلار سره د خبيب بن عدي رضي الله عنه د مرگ سېل ته تللی وم، د خبيب رضي الله عنه د ښېراه په مهال مې پلار ځمکه باندې په ډډه واچولم، هغه وخت داسې مشهوره وه چې د ښېراه کولو په وخت کې څوک په ډډه ځملي ښېراه پرې نه لگيږي.

عمر بن الخطاب رضي الله عنه د خپل واک په دور کې سعيد بن عامر جمحي رضي الله عنه د شام په ځېنو برخو گورنر گمارلی و، د قوم او خلکو ترمنځ به ناڅاپه بېهوشه او بې حاله شو، عمر رضي الله عنه ته شکایت راوړسېد چې راستولی گورنر دې روغ نه دی داسې بريښي چې دماغي توازن يې له لاسه ورکړی دی، يو ځل عمر رضي الله عنه شام ته لاړ او ورته يې وويل: د خپل بې حاله کېدو اړوند څه اټکلوي؟

هغه وويل: په دماغي توازن کې هېڅ ستونزه نه لرم خو زه د خبيب رضي الله عنه د دارڅړونې سيالگري وم، د هغه د ښېراه اواز مې اوس هم تر غوږ غوږ کيږي، چې د ښېراه لري يې راياده کړم بې هوشي راباندې راشي، د عمر رضي الله عنه په کتاب کې د سعيد رضي الله عنه دغې تقوا لا پسې حيثيت اضافه کړ.

عبدالله بن عباس رضي الله عنهما وايي: د رجيع په درمنه پېښه کې چې کله مرثد غنوي او عاصم رضي الله عنهما په شمول نور صحابه کرام رضي الله عنهم په شهادت ورسېدل منافقانو به ويل: دا خلک څومره بې عقله دي؟ په څومره بې رحمانه توگه ووژل شول بيا هم نه کور کې قلاږد خپلو بچو سره کيني او نه يې د خپل ملگري دعوتي مشن تر پايه ورسو!!

هغه و چې الله د منافقانو اړوند دا ايتونه نازل کړل: ﴿وَمِنَ النَّاسِ مَن يُعْجِبُكَ قَوْلُهُ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَيُشْهَدُ اللَّهُ عَلَىٰ مَا فِي قَلْبِهِ ۖ وَهُوَ أَلَدُّ الْخِصَامِ ۗ﴾ (٢٠٤) **وَإِذَا تَوَلَّىٰ سَعَىٰ فِي الْأَرْضِ لِيُفْسِدَ فِيهَا وَيُهْلِكَ الْحَرْثَ وَالنَّسْلَ ۗ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الْفُسَادَ ۗ﴾ (٢٠٥) **وَإِذَا قِيلَ لَهُ اتَّقِ اللَّهَ أَخَذَتْهُ الْعِزَّةُ بِالْإِثْمِ فَحَسْبُهُ جَهَنَّمُ وَلَيْسَ أَلْمِهَادُ ۗ﴾ (٢٠٦) **وَمِنَ النَّاسِ مَن يَشْرِي نَفْسَهُ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ ۗ وَاللَّهُ رَءُوفٌ بِالْعِبَادِ ۗ﴾ (٢٠٧)******

(١) سورت بقره: (٢٠٤-٢٠٧). ژباړه: ځېني داسې خلک به وگورې چې د ژوند په رابطه به درسره غوڅې خبرې کوي چې ته پرې خوشحاليږي او تا ته په خپل زړه الله گواه کوي حالانکه خپله به لوی جگړو او زبان دراز وي *

خبيب رضي الله عنه چې كله ويوهېد چې قريشو يې د وژلو غوڅه پرېكړه كړې ده دا شعري بيتونه يې وويل:

لَقَدْ جَمَعَ الْأَحْزَابُ حَوْلِي وَالْبُؤَا *** قَبَائِلَهُمْ وَاسْتَجَمَعُوا كُلَّ مَجْمَعٍ
 وَكُلُّهُمْ مُبْدِي الْعَدَاوَةِ جَاهِدٌ *** عَلَيَّ لِأَنِّي فِي وَثَاقٍ بِمَضْيَعٍ
 وَقَدْ جَمَعُوا أَبْنَاءَهُمْ وَنِسَاءَهُمْ *** وَقُرْبَتٌ مِنْ جِذْعٍ طَوِيلٍ مُمْتَعٍ
 إِلَى اللَّهِ أَشْكُو عُزْبَتِي ثُمَّ كُرْبَتِي *** وَمَا أَرْصَدَ الْأَحْزَابُ لِي عِنْدَ مَصْرَعٍ
 فَذَا الْعَرْشِ، صَبَّرَنِي عَلَى مَا يُرَادُ بِي *** فَقَدْ بَصَّعُوا لِحْيِي وَقَدْ يَاسَ مَطْمَعِي
 وَذَلِكَ فِي ذَاتِ الْإِلَهِ وَإِنْ يَشَاءُ *** يُبَارِكُ عَلَى أَوْصَالِ شَلْوٍ مُمْرَعٍ
 وَقَدْ خَيْرُونِي الْكُفْرَ وَالْمَوْتَ دُونَهُ *** وَقَدْ هَمَلْتَ عَيْنَايَ مِنْ غَيْرِ مَجْرَعٍ
 وَمَا بِي حِذَارُ الْمَوْتِ، إِنِّي لَمَيِّتٌ *** وَلَكِنْ حِذَارِي جَحْمُ نَارٍ مَلْفَعٍ
 فَوَاللَّهِ مَا أَرْجُو إِذَا مِتُّ مُسْلِمًا *** عَلَى أَيِّ جَنْبٍ كَانَ فِي اللَّهِ مَصْرَعِي
 فَلَسْتُ بِمُبْدٍ لِلْعُدُوِّ تَحْشَعَا *** وَلَا جَزَعًا إِنِّي إِلَى اللَّهِ مَرْجِعِي

❁ زما ارد گرد د سيال لپاره ډېرو خلکو خپل خیلونه کورنۍ په خورا گڼ شمېر راټولې کړي دي.

❁ هر سيالگر راسره د تربگنې اظهار کوي په دې چې زه په اتکرو کې په زياته بې رحمانه توگه تړل شوی يم.

❁ ټولو خپل بچيان او ښځې راوستلي دي او زه يې د کجورې د لوی او غټې تنې ته نژدې کړی يم.

❁ د خپلې بې وسۍ او بې کسۍ فرياد الله پاک ته کوم چې د دارخېرونې په وخت کې خلکو زما لپاره څه څه نه دي کړي؟

❁ ای د عرش لوی څښتنه! د ستونزې په روانه لړي سرښندنه راپه برخه کړه، غوښه يې راله ټوټه ټوټه کړه او خوراک مې هم ناوړه دی.

❁ په الله پاک باندې د باور لرو په خاطر په دار خېژولی شم، خو که د الله رضا وي زما په توکړه توکړه شوې اندامونو کې به خیر او برکت واچوي.

او کله چې ستاله خوا ولاړ شي په ځمکه کې يې د خورا ډېر فساد او تخريبکارۍ هلې ځلې کوي په دې خاطر چې زرغونه او راټوکېدلی فصل او نوی نسل بې جرړې کړي او الله پاک ته هېڅ نوعه تخريب کاري پسند نه ده* او چې کله ورته وويل شي چې له الله پاک څخه وډار شه نو د عصبيت غيرت يې ونيسي جهنم ورلره بس دی او جهنم د دوی لپاره ډېر بدترين ځای دی* او په خلکو کې داسې هم شته چې د الله پاک د خوشحالولو لپاره يې ځان په الله خرڅ کړي وي او الله پاک په خپلو بندگانو باندې ډېر د رحم او مهربانۍ والا دی.

❁ که څه هم د ژوند په بدل کې يې راته د کفر اختيار هم راکړ خو ولې مرگ ترې راته ډېر پسند دی او له ډار پرته مې سترگې بقې راوتې دي.

❁ لوړه په رب لايزال چې که مسلمان ومړم نو د الله پاک په لاره کې په مرگ او د مرگ په هېڅ کيفيت مې پروا نشته.

❁ اغيار او غليم ته به هيڅکله سر تيب نه کړم ځکه چې د ژوند پای مې الله ته په ورتگ ده.

حسان بن ثابت رضي الله عنه په خبيب رضي الله عنه وژړل او دا بيتونه يې وويل:

مَا بَالُ عَيْنِكَ لَا تَرَقَا مَدَامِعُهَا	***	سَحًّا عَلَى الصَّدْرِ مِثْلَ اللُّؤْلُؤِ الْقَلِقِ
عَلَى خُبَيْبٍ فَتَى الْفَتَيَانِ قَدْ عَلِمُوا	***	لَا فَشَلٍ حِينَ تَلْقَاهُ وَلَا نَزِقِ
فَأَذْهَبُ خُبَيْبُ جَزَاكَ اللَّهُ طَيِّبَةً	***	وَجَنَّةَ الْخُلْدِ عِنْدَ الْخُورِ فِي الرَّفِيقِ
مَاذَا تَقُولُونَ إِنْ قَالَ النَّبِيُّ لَكُمْ	***	حِينَ الْمَلَائِكَةِ الْأَبْرَارِ فِي الْأُفُقِ
فِيمَ قَتَلْتُمْ شَهِيدَ اللَّهِ فِي رَجُلٍ	***	طَاغٍ قَدْ أَوْعَتْ فِي الْبُلْدَانِ وَالرَّفِيقِ

❁ د سپينو ملغرو په څېر دې سترگې په سينه باندې غټې غټې اوښکې سيلابونه ولې نه تويوي؟

❁ ولې د اتلانو په خورا لوی اتل خبيب رضي الله عنه باندې نه ژاړې؟ داسې څوک چې د جنگ په وخت کې نه بوزديله او نه بد اخلاقه و.

❁ خبيبه! رضي الله عنه په جنت الفردوس کې دې الله پاک په حورو او ډېرو ښو ښکرو ملگرو ونازوه.

❁ چې ملائک د اسمان په څنډو کې وي او پېغمبر درته ووايي چې خبيب رضي الله عنه مو ولې د داسې سړي په بدل کې وژل و چې بدیل يې په کلو ښارونو او حتی په ملگرو هم سرغړونکي او وړانکارې و؟ نو ستاسو د مشرکانو به بيا څه ځواب وي.



د هجرت په څلورم کال د بئرمعوني در دناکه پېښه

نبي کریم ﷺ په مدينه کې د شوال د پاتې ورځو په شمول د ذی القعدة او ذی الحجې او محرم مياشتې تېرې کړې، دغه کال د حج اړوند مراسم د مشرکانو تر ولکې لاندې وو.

د احد له پېښې څلور مياشتې وروسته نبي کریم ﷺ د بئرمعوني ښکار شوې ملگري واستول.

د پښې لړې داسې وه چې مشهورترين نېزه باز ابوبراء مالك بن جعفر مدينې ته راغی او د نبی کریم ﷺ سره يې ليدل کتل وشول.

د ملاقات په دوران کې ورته رسول الله ﷺ د اسلام بلنه ورکړه، ابوبراء نه خو اسلام ته غاړه کېښوده او نه يې کوم عکس العمل وښود، خو نبی کریم ﷺ ته يې دومره وويل: محمده! ﷺ که څېنې ملگري دې راسره نجديانو ته واستوي او دوی هلته ستا دين ته بلنه ورکړي، زيات اميد مې دی چې شايد ستا دين ته غاړه کېږدي.

نبی کریم ﷺ وځوابو چې له نجديانو څخه مې په ملگرو ډار محسوسوم.

ابوبراء ورته وويل: ستا د ملگرو د امن او امان ذمه داري زما په غاړه ده خو چې ستا دين ته خلک راوبلي.

د بنوساعده د «مرگ لتونوال» په لقب غازي منذر بن عمرو رضي الله عنه په شمول يې د خپلو ملگرو څخه څلويښت خورا درانه او مخه ور ملگري واستول لکه حارث بن الصمة، حرام بن ملحان، عروة بن اسماء، نافع بن بديل بن ورقاء، د ابوبکر غلام عامر بن فهيره او داسې نور.. رضي الله عنهم تر دې چې د معونې نوم ځای تر څاه ورسېدل.

معونه د بنو عامر او بنوسليم د قبيلو ترمنځ پرته ځمکه وه، اگر که نورې قبيلې هم وره نژدې وې خو ولې نښه بنو سليم ورته ډېر نژدې وو.

د مسلمانانو ضد جگړې ته عامر بنو سليم په توندی راوبلل، ټول قوم راغی او مسلمانان يې په خپل تم ځای کې راگېر کړل، کله چې مسلمانان پوهه شول چې خلکو ارادې خو بدلې دي، خپلې تورې يې له تېکو څخه راوويستې، له کعب بن زيد چې شم کور هم وپرته نور ټول شهيدان شول رضي الله عنهم کعب بن زيد رضي الله عنه يې د شهيدانو له منځ نه تېبې تېبې راوويست او بيا د خندق په غزا کې شهيد شو.

عمرو بن اميه الضمري او د انصارو د بنوعمر بن عوف له قبيلې څخه يو بل نفر چې منذر بن محمد بن عقبه نومېده رضي الله عنهما دواړه د مرغانو له کبله چې په هوا کې په شهيدانو چورليدل خبر شول، دواړو وويل: دغه مرغان بې مقصده نه چورليږي، دواړه راغلل څه گوري چې صحابه په وينو کې لت پت پراته دي او اسونه يې د د بنمن په لاسونو کې ولاړ دي، انصاري عمرو بن اميه رضي الله عنه ته وويل: وايه اوس بايد څه وکړو؟ هغه ورته وويل: زه وایم چې بايد رسول کریم ﷺ ته حضور يوسو تر څو په پېښه يې وڅېړوو.

انصاري ورته وويل: منذر بن عمرو رضي الله عنه چې په کومه خاوره وژل شوی دی تر مرگه به له هغه ځايه هېڅ چرته لاړ نه شم، بيا د غليم سره تر هغه لاس او گړېوان شو چې شهيد شو.

عمرو بن اميه الضمري رضي الله عنه د مقابل سره ژوندی غلام پاتې شو، عامر بن الطفيل چې كله وپوهېد چې بنديوان خو د مضر د قبيلې دى په دې نيت چې مور يې د مضري غلام د ازادولو منبته كړې وه د سر وينستان يې ورله وكول او ازاد يې كړ.

عمرو بن اميه رضي الله عنه بېرته مدينې ته د راستنېدو په مهال د قنات پورتنې برخې قرقره^(۱) نوم ځاى ته راوړسېد د بنوعامر قبيلې د دوو غړو سره يې د ونې لاندې دمه واخسته، كه څه هم د بنوعامر دواړو غړو له نبي كريم ﷺ نه امان هم اخستى خو عمرو بن اميه رضي الله عنه پرې ناخبره و، وړاندې له دې چې ارام وكړي عمرو بن اميه رضي الله عنه ترې وپوښتل چې څوك ياست؟ دواړو وويل: د بنوعامر غړي يو.

تر هغه ورته عمرو بن اميه رضي الله عنه تم شو چې په شيرين خوب دواړه ویده شول، هغه راوپاڅېد او دواړه يې په دې اند ووژل چې د نبي كريم ﷺ د ملگرو غچ واخلي.

مدينې ته په رارسېدو چې كله عمرو بن اميه رضي الله عنه ټوله لړې نبي كريم ﷺ ته واروله نو ورته يې وويل: تا خو دوه داسې نفر وژلي دي چې هرورومو به يې زه ديت وركوم.

بيا نبي كريم ﷺ وويل: دا د ابوبراء كارونه دي، له پېله يې استولو باندې خوشحاله نه وم، او د هغه څه ډار مې محسوسو چې وشول.

د عامر بن الطفيل په بې وفايي او د نبي كريم ﷺ د ملگرو په بې رحمانه انداز وژولو باندې هغه ډېر بې ټنډه و.

د معونې د څاه په پېښه كې عامر بن فهيره رضي الله عنه هم شهيد شوى و.

هشام بن عروه له خپل پلار څخه نقلوي چې عامر بن الطفيل وويل: يو سړى مې له مړينې وروسته د ځمكې او اسمان ترمنځ وليد او تر هغه پورته روان و چې اسمان يې د خپو لاندې كړ، چې دا به څوك وي؟ خلكو ورته وويل: هغه عامر بن فهيره رضي الله عنه و.



په څلورم هجري كال كې د بنو نظير شرل

د بنو عامر هغه دوه وگړي چې عمرو بن اميه رضي الله عنه په تېروتنه كې وژلي وو د ديت وركولو لپاره يې نبي كريم ﷺ له بنونظيرو سره د دوستانې لاسليك په بنسټ په ديت كې د مرستې غوښتنې لپاره ورغى، هېره دې نه وي چې بنونظير او بنو عامر سره هم خپل منځ كې (۱) قرقره له مدينې څخه اته ميله فاصله كې لري پرته ده، او قنات د قرقره الكدر نه په رانښته بهيري.

دوستانه ليک درلود.

د نبي کریم ﷺ د راتگ سره ورته ټولو وويل: ابوالقاسم! ﷺ مونږ به تا ته دومره برخه درکړو چې تا ته به پسند وي.

لږ وروسته بنو نظير سره خپل منځ کې بېل شول او مشوره يې وکړه چې سپری په ډېر بڼه موقعه دی، د مرگ به يې بله داسې موقعه هېڅ چرته په لاس رانشي.

دا چې نبي کریم ﷺ د هغوی د کورونو دېوالونو لاندې دمه اخستې وه، سره يوه خوله شول چې د کور له بړه پرې څوک لويه ډبره راگوزار کړي تر څو مو ترې غوږونه په ارام شي!

د عمرو بن جحاش په نوم يهودي راوړ شو چې د ډبرې راخپل کول زما دنده شوه، عمرو بن جحاش يهودي د خپلې موخې د عملی کولو لپاره د کور په سر وروپورته شو، نبي کریم ﷺ ابوبکر، عمر او علي رضي الله عنهم ټول د دېوال لاندې ناست وو.

د يهودانو د وژنې پړاډ او منصوبه الله بې نقابه کړه، نبي کریم ﷺ ته پېغام راغی، په توندی سره وپاڅېد او د مدينې په لور ره شو.

صحابه کرام رضي الله عنهم يې مدينې ته په بېرته ستنېدو هېڅ ونه پوهېدل، له مدينې څخه چې له يو راروان نه يې پوښتنه وکړه هغه ورته وويل چې ومې ليد مدينې ته لاړ.

په بنو نظيرو کې د نبي کریم ﷺ پاتې ملګري هم د مدينې په لور وټپېدل تر دې چې د هغه حضور ته يې تشریف راوړ، د ليدو سره سم ورته نبي کریم ﷺ د يهودانو د جوړه کړې منصوبه او غدر واوړو، نبي کریم ﷺ د بنو نظيرو سره د خونړيزې معرکې لپاره د چمتوالي اعلان وکړ ټول صحابه کرام رضي الله عنهم په جنګي لباس پوښل شوي د بنو نظير ودانيو ته ورغلل، هغوی ترې په خپلو ماڼيو، بنگلو او لويو لويو قلاونو وردننه شول، نبي کریم ﷺ قرار صادر کړ چې د يهودانو ولاړې کجورې په اور لمبه کړي، له ماڼيو څخه دننه بنو نظيرو غږونه پورته کړل چې محمد! ﷺ دغه خوته وړانګاري ده او په نورو يې تور بولي، د کجورو ونې په اور مه سوځوه.

د بنو عوف بن الحزرج څخه عبدالله بن ابي بن سلول، وديعه، مالک بن ابي قوقل، سويد، داعس او څه شمېر نور خلک بنو نظيرو ته ولاړل او په خپل درېځ يې لا پسې کلک کړل چې خاطر مو راغونډ کړي، مونږ مو ملاتړ کوو، هېڅکله به ورته تاسو يواځې نه پرېږدو، که چا درسره جنګ کو مونږ مو به جنګ کې ملتيا کوو او که له مدينې څخه يې د باندې ويستی مونږ به هم درسره ووځوو.

که بنو نظير هر څومره د مالي او ځاني مرستې وړي وو ډېر انتظار يې وويست خو له هېڅ کوم پلوه ورته کومک رانغی، بلکې الله پاک د بنو نظيرو په گوگل او ډډ کې ډار لاپسې اضافه

کړې، له نبی کریم ﷺ څخه یې غوښتنه وکړه چې وینه یې توي نه کړي په دې شرط چې له اسلحې پرته به نور دومره کورنی ساز و سامان پورته کړي چې اوبنان یې ورلی شي.

نبی کریم ﷺ یې عرض و منو، د ځانونو سره یې دومره څه یورل چې اوبنانو یې بار ورلی شو، ځېنو یهودانو د ځان سره د کورونو دروازې او درشلې هم یورې او د خیبر په لور وتپېدل او ځېنې خو یې بیخي شام ته لاړل، د بنونظیرو د مخه ورو له جملې څخه چې لنډ خیبر ته ستانه شول سلام بن ابی الحقیق او کنانه بن الربیع بن ابی الحقیق او حی بن اخطب وو.

د دې مشرانو په خیبر کې د پاتې کېدو سره کوز پاتې خلکو کلکه ملتیا پېل کړه.

عبدالله بن ابی بکر راته وویل: د یهودانو دغو مشرانو خپلې ښځې، بچیان او شتمني خورا مستقله کړه، دوی مخکې او وریسې خلکو به باجې او ډولکي سورني وهل، سندرغاړو یې هم په خورا زړه راښکونکو اوزونو غزلی او سندرې ویلې، د عمرو بن عبدود یې سارې حسینه وینځه هم ورسره وه چې دوی ورڅخه پلورلې وه^(۱).

په دومره ناز او مکېز یې سورني باجې وهلې چې ساری یې نه درلود.

بنونظیرو خپل مالونه نبی کریم ﷺ ته پرېښودل، هیڅ چا هم ورپکې حق نه درلود، نبی کریم ﷺ پخپل شامل اختیار اړتیا مناسب لگښتونه پېل کړل، په لومړي پړاو کې یې له انصارو ورونو وړاندې هغو خلکو ته چې لومړی هجرت یې کړی و، برخې ورکړې، خو دا چې سهل بن حنیف او ابودجانه سماک بن حرب رضي الله عنهما د خپل فقر او فاقت ځانگړې یادونه وکړه د هغوی لپاره یې هم پکې برخې وکړې.

د بنونظیرو اړوند الله پوره سورت حشر نازل کړل، په سورت کې په بنونظیرو باندې الله پاک خپل عذاب، په هغوی د نبی کریم ﷺ مسلط کېدل او دغوڅې پرېکړې یادونه کړې ده.

الله پاک فرمایي ﴿سَبَّحَ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ۝۱ هُوَ الَّذِي أَخْرَجَ الَّذِينَ كَفَرُوا

(۱) د عمرو بن عبدود د دغې وینځې نوم سلمی و، سلمی پخپله د لومړي ځل لپاره په مزینه قبيله کې واده وه، عمرو بن عبدود په مزینه قبيلې برید وکړ او سلمی یې په کې وینځه وکړه، عمرو بن عبدود د بنونظیرو سره د پلور پېر او د پور تینگې اړیکې لرلې، بنونظیرو چې کله سلمی ولیده د پېر اړوند یې د عمرو بن عبدود سره خبرې وکړې خو هغه کلک انکار وکړ، په دې جریان کې پرې شراب وڅښل بیا یې ترې وغوښته چې سلمی خرخوې؟ نو هغه پرې سلمی خرڅه کړه او گواهان یې پرې هم ونيول، عمرو بن عبدود د دې پېښې اړوند دا شعرونه وویل:

سَقَوْنِي الْحَمْرَ ثُمَّ تَكْتَفُونِي ** عُدَاةُ اللَّهِ مِنْ كَذِبٍ وَرُورِ
فِيَا لِلتَّاسِ كَيْفَ غَلَبْتَ نَفْسِي ** عَلَيَّ شَيْءٌ وَيَكْرَهُهُ صَمِيرِي

☞ شراب یې راباندې وڅښول او دغه د الله دښمنان راباندې په دروغو او بهتان په داسې څه راټول او گواه شول چې زما ضمیر یې نه مني خو ولې حیران دې ته یم چې په نفس څنگه غالبه شوی یم؟

مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ مِنْ دِيَارِهِمْ لِأَوَّلِ الْحَشْرِ مَا ظَنَّتُمْ أَنْ يَمُوتَ غُرَابًا يَبْحَثُونَ فِئْتَابُ مَا ظَنَّتُمْ أَنْ يَمُوتَ غُرَابًا يَبْحَثُونَ فِئْتَابُ مَا ظَنَّتُمْ أَنْ يَمُوتَ غُرَابًا يَبْحَثُونَ فِئْتَابُ مَا ظَنَّتُمْ أَنْ يَمُوتَ غُرَابًا يَبْحَثُونَ
 مِنْ حَيْثُ لَمْ يَحْتَسِبُوا وَقَدَفَ فِي قُلُوبِهِمُ الرَّعْبَ يُجْرُونَ يُجْرُونَ بِيُوتِهِمْ بِأَيْدِيهِمْ وَأَيْدِي الْمُؤْمِنِينَ فَاعْتَبِرُوا يَا أُولِيَ الْأَبْصَارِ ﴿٢﴾
 وَلَوْلَا أَنْ كَتَبَ اللَّهُ عَلَيْهِمُ الْجَلَآءَ لَعَذَّبَهُمْ فِي الدُّنْيَا وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابُ النَّارِ ﴿٣﴾ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ شَاقُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ
 وَمَنْ يُشَاقِ اللَّهَ فَإِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٤﴾ مَا قَطَعْتُمْ مِنْ لَيْسَةٍ أَوْ نَرَكْتُمْ هَا فَاقِمْهَا عَلَىٰ أَصُولِهَا فَبِإِذْنِ اللَّهِ وَيُجْرَى
 الْفَسَقِينَ ﴿٥﴾ وَمَا آفَاءَ اللَّهُ عَلَىٰ رَسُولِهِ مِنْهُمْ فَمَا أَوْجَفْتُمْ عَلَيْهِ مِنْ خَيْلٍ وَلَا رِكَابٍ وَلَكِنَّ اللَّهَ يُسَلِّطُ رُسُلَهُ عَلَىٰ مَنْ
 يَشَاءُ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٦﴾ مَا آفَاءَ اللَّهُ عَلَىٰ رَسُولِهِ مِنْ أَهْلِ الْقُرَىٰ فَلِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسْكِينِ
 وَابْنِ السَّبِيلِ كُنْ لَا يَكُونَ دُولَةً بَيْنَ الْأَغْنِيَاءِ مِنْكُمْ وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ
 شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿١﴾

په دې معنا چې فیه د غنیمت ځانګړې مستقله نوعه ده او کوم مال چې غنیمت وي د
 الله پاک د نبودلي تقسیم سره سم به په معلومو اصولو تقسیمېږي.

بیا لږ وروسته الله پاک فرمائي: ﴿الَّذِينَ نَافَقُوا يَقُولُونَ لِإِخْوَانِهِمُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ
 أَهْلِ الْكِتَابِ لَئِنْ أُخْرِجْتُمْ لَنَخْرُجَنَّ بِكُمْ مَعَكُمْ وَلَا نَطِيعُ فِيكُمْ أَحَدًا أَبَدًا وَإِنْ قُوتِلْتُمْ لَنَنْصُرَنَّكُمْ وَاللَّهُ يَشْهَدُ
 عَلَيْهِمْ لَكُذِبُونَ ﴿١١﴾ لَئِنْ أُخْرِجُوا لَا يَخْرُجُونَ مَعَهُمْ وَلَئِنْ قُوتِلُوا لَا يَنْصُرُوهُمْ وَلَئِنْ نَصَرُوهُمْ لَيُؤْتِيَنَّ الْأَدْبَرَ ثُمَّ لَا
 يُصْرُونَ ﴿١٢﴾ لَأَنسَرَّ أَشَدُّ رَهْبَةً فِي صُدُورِهِمْ مِنَ اللَّهِ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَفْقَهُونَ ﴿١٣﴾ لَا يَقْدِرُونَ عَلَيْكُمْ
 جَمِيعًا إِلَّا فِي قُرَىٰ مُحْصَنَةٍ أَوْ مِنْ وَرَاءِ جُدُرٍ بَأْسُهُمْ بَيْنَهُمْ شَدِيدٌ تَحْسَبُهُمْ جَمِيعًا وَقُلُوبُهُمْ شَتَّىٰ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ
 لَا يَعْقِلُونَ ﴿١٤﴾ كَمَثَلِ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ قَرِيبًا ذَاقُوا وَبَالَ أَمْرِهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٥﴾ كَمَثَلِ الشَّيْطَانِ إِذْ قَالَ لِلْإِنْسَانِ
 اكْفُرْ فَلَمَّا كَفَرَ قَالَ إِنْ بَرِئْتُ مِنْكَ إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ رَبَّ الْعَالَمِينَ ﴿١٦﴾ فَكَانَ عَاقِبَتُهُمَا أَنَّهُمَا فِي النَّارِ خَالِدِينَ
 فِيهَا وَذَلِكَ جَزَاءُ الظَّالِمِينَ ﴿١٧﴾

(١) سورت حشر: (٧-١). ژباړه: الله هغه ذات دی چې د لومړي حشر لپاره یې د اهل کتابو کفران له خپلو کورونو
 نه وويستل، ستاسو هم غالب گومان دا و چې دوی به هېڅکله ونه وځي او د هغوی هم کلکه عقیده وه
 چې زمونږه لوړې ماڼي به مو بچ او پټ پناه کړي، له هغه ځای څخه ورته الله پاک راغی چې د دوی پرې
 گومان هم نه و، الله پاک ورته په زړونو کې ډار واچو چې خپل کورونه به یې په خپلو او د مومنانو په لاسونو
 نړول، ای د پوهې او عقل څښتنانو! لږ عبرت ورڅخه واخلي* که دغه شړل ورته الله جزا نه وه ورکړې نو
 بل دنیاوي عذاب به یې ورته ورکړی و، چې د هغوی وژل او سرونه ترې قلم کول دي، او د دې سره به ورته
 اخروي اورني عذاب هم ورکول کيږي* کومي کجورې چې تاسو یا پرې کړي او یا مو ولاړې پرېښودې نو دا
 تاسو ته د الله امر و، په دې خاطر چې فاسقان او سرغړونکي سپک او تالترغی کړي* د بنونظيرو کومه
 شتمني چې الله خپل پېغمبر ته بې جنگه او بې تورې ورکړې ده چې هېڅ اوبن او اس پرې نه دی ځغلول
 شوی، خو الله پاک د خپل مشیثت سره سم خپل استازي مسلط کوي چې په چا یې خوښه شي او الله
 پاک په هر شي توان لري* او نوره هغه دنیا مال او دولت چې الله پاک پرې مسلمانان د اسونو او اوبنانو په
 ځغلولو مسلمانان غاږيان کړي دي نو دغه مال او غنیمت د الله پاک لپاره او د هغه د رسول ﷺ لپاره او د
 رسول الله ﷺ د خپلو خپلوانو لپاره، د بې پلاره (یتیم) لپاره، او د ناداره او د مسافرو لپاره دی، په دې خاطر
 چې د شتمنو ترمنځ تقسیم او توزیع نه شي، د الله پاک استازي چې درته څه درکوي هغه واخلي او چې له
 څه شي مو رابندوي ورڅخه کلک رابند شی او له الله څخه وډار شی هغه د سخت عذاب والا دی.
 (٢) سورت حشر (١١-١٧). ژباړه: د عبدالله بن ابي بن سلول منافق او د هغه په څېر نورو منافقانو ته ستا فکر

په څلورم هجري کال کې ذات الرقاع غزا

د جمادى الاولى د مياشتې د ځينو ورځو په شمول او د ربيع الاول په ټوله مياشت کې نبي ﷺ د بنو نظير له غزا وروسته په مدينه کې پاتې شو.

له دې وروسته يې د غطفان د قبيلې بنو محارب او بنو ثعلبه سره د غزا کولو تصميم ونيو او پر مدينه يې ابو ذرغفاري رضي الله عنه امير وگماره.

د صحابه و جنگي ليکې تر هغه حرکت وکړ چې د نخل مقام ته ورسېدل^(۱)، د نجد دې غزا ته ذات الرقاع غزا هم ويل کيږي^(۲).

هلته د بنو غطفان د خورا ډېرو جنگيالو سره مخامخ شول، وېره او ډار دومره عام شول چې نبي کریم ﷺ د خپلو ملگرو لپاره صلاة الخوف وکړ خو نصيب دا و چې د دواړو خواو ترمنځ هېڅ اخ او ډب رامنځ ته نه شول.

جابر بن عبدالله رضي الله عنه وايي: د نخل په مقام کې د ذات الرقاع رامنځ ته شوې جنگي غزا ته زه هم د نبي ﷺ په ملتيا په خپل کمزورې اوښې ولاړم.

د بېرته راستنېدو په مهال به راڅخه مليان تېز ولاړل او زه به تپ شوم تر دې چې نبي کریم ﷺ راوښولم، راته يې کړه: جابره! ولې تپ شوي؟ ما ورته وويل: د الله رسوله! اوښ مې منزل نه شي کولى، هغه راته وويل: اوښ دې چو کړه، ما خپل اوښ چو کړ، نبي ﷺ راته وويل: يا خو

نه دى چې د اهل کتابو له جملې څخه هم پلوه کافرانو ته وايي چې که تاسو له دې ځايه وويستل کيږئ مونږ به هم درسره ووځو، او که چا درسره جنگ جدل کونو مونږ مو مرستندويان يو، الله پاک په دې گواهي ورکوي چې دوى په خپلو خبرو کې دروغجن دي * که هغوى وويستل شي نو دوى به ورسره هېڅکله هم ونه وځي او نه به ورسره په جنگ جگړو کې هېڅ مرسته وکړي، خوکه بيا هم مرسته يې وکړي نو هر وروڼو به شکست زده وي او بيا به يې هېڅ چرته مرستې ته ټنډه بڼه نه کړي * دا ځکه چې تاسو د هغوى په زړونو کې ډېر رعب داب لرئ ولې چې هغوى بې وقوفه خلک دي * د دېوال تر شاه او يا له خوندي ځاى پرته مخامخ تاسو سره هېڅ کله هم جگړه نه شي کولای ځکه چې هغوى ډېر بې شعوره دي * دوى هم د لږ څه وړاندې تېر شوو په څېر بې عقله دي او ډېر زړ به خپل انجام او پاى وگوري او د دوى لپاره درد ناک عذاب دى * لکه د شيطان په څېر چې انسان ته د کفر دعوت ورکړي او بيا د کفر کولو وروسته ورته ووايي چې زه درڅخه بېزراه يم زه د مخلوقاتو له پالونکي نه ډارېرم * له اور پرته ددغې دواړو بل ځاى نشته، دواړه به په اور کې وي او اور د ظالمانو ځاى دى.

(۱) نخل په نجد کې د غطفان د قبيلې د ځاى نوم دى.

(۲) ويل کيږي چې ذات الرقاع ځکه دې غزا ته ويل کيږي چې مجاهدينو په کې خپل بېرغونه څيرلي وو. ځينې نور وايي: ذات الرقاع ورته ځکه وايي دا هلته د ونې نوم و او ونې ته نږدې پېښه رامنځ ته شوه، ځينې نور وايي: ذات الرقاع ورته ځکه وايي چې د مجاهدينو خېټې وړيکې په کلنو کې پرو سوري وړي شوې وې.

له ونې څخه راله لښته غوڅه کړه او يا دې ته خپله لښته دوه ځای کړه.

ما هغه وکړل چې نبي کریم ﷺ راته ويلي و، نبي کریم ﷺ راڅخه لښته واخسته او څو وار يې پرې اوبڼه وټومبله، بيا يې راته وويل: په اوبڼ دې سپور شه.

زه په اوبڼ سپور شوم، لوړه په رب لايزال چې هغه يې په رښتونې توگه استازی راستولی دی چې د هغه له اوبڼ هم زما اوبڼ تېز رفتار و.

بيا مې نبي کریم ﷺ سره خبرې اترې کولې هغه راته وويل: جابره! اوبڼ دې راباندې نه پلورې؟ ما ورته کړه: د الله رسوله! خوښه دې نه ده چې درته يې ډالی کړم؟ هغه راته کړه چې په ډالی کولو دې خوښ نه يم خو که راباندې يې پلورې نو ورته تيار يم، ما ورته وويل: د الله رسوله! نرخ راته ووايه.

هغه وويل: په يو درهم مې شو، ما ورته وويل: په يو درهم خو يې نه خرڅوم، هغه راته کړه: په دوه درهم يې راکړه، ما ورته وويل: په دغې يې هم نه خرڅوم، هغه يو يو درهم په بره روان تر دې چې يوې اوقیې^(۱) ته ورسېد، ما ورته کړه: د الله رسوله! په يوې اوقیې راسره خوښ يې؟ هغه وويل: هو، ما ورته وويل: د يوې اوقیې په بدل کې مې اوبڼ په تا ويلورو، هغه وويل: زما شو.

بيا يې راته وويل: جابره! ښځه دې کړې ده؟ ما ورته وويل: هو.

هغه وويل: ټيښه ده که باکره؟ ما ورته وويل: ټيښه ده.

هغه وويل: ولې دې باکره نه کوله چې دواړو سره لوبې لوبالې کولې؟ ما ورته وويل: د الله رسوله! د احد په ورځ چې مې پلار شهيد شو اووه لورگانې ترې پاتې وې، په دې خاطر چې د خورگانو مې ښه پالنه وشي ټيښه مې له نظره ښه راغله.

هغه وويل: ان شاء الله چې ډېر ښه کار دې کړی دی، که صرار ته^(۲) په خيرخیریت ورسېدو، هلته به اوبڼان ذبحه او ورځ به هم تېره کړو، ستا بي بي به له مونږه خبره شوي يې نو تکی گانې به يې تيارې کړي وي، ما ورته وويل: د الله پېغمبره! مونږ تکی گانې نه لرو، هغه وويل: پېدا به شي خو ته دې خپل کارونه پياوړي کړه.

صرار ته په رسېدو د نبي ﷺ په امر اوبڼان ذبحه شول، ټوله ورځ مو تېره کړه، د شپې له مخې نبي کریم ﷺ خپل ارام ځای او مونږ خپلو ارام ځايونو ته ننوتو، د شپې له پلوه مې د نبي کریم ﷺ سره ټول تېر جريان خپلې بي بي ته واورو، هغه راته وويل: ډېره ښه ده خبره يې اورو او منويې.

(۱) يوه اوقیه څلويښت درهمه وي. (ژباړن) وگوره: ترتيب مختار الصحاح: (۱۷۶).

(۲) صرار له مدينې څخه درې ميله اندازه کې لري دی.

د سبا د راختو سره سم مې اوبن له مهار ونيو او د نبي کریم ﷺ په دروازه مې چوکړ، او مسجد کې يې ترڅنگ نژدې کښېناستم، نبي کریم ﷺ چې کله اوبن وليد پوښتنه يې وکړه: دا څه دي؟ هغوی ورته وويل: دا اوبن جابر رضي الله عنه راوست او دلته يې چوکړ، هغه وويل: جابر څه شو؟ ما ته اواز وکړی شوزه ورغلم راته يې وويل: وراره! اوبن دې درواخله، مخکې هم اوبن ستا او اوسمهال هم ستا دی او بلال رضي الله عنه ته يې وويل: جابر د ځان سره بوځه او يوه اوقيه ورته ورکړه.

هغه روان کړم او له اوقبې څخه يې راته څه اندازه زياته هم راکړه، لوړه په رب لايزال چې اوبن به ورځ تر بلې بنه غټېده او د خیر او برکت نښې نښانې به يې پي درې څرگندېدې تر دې چې د يوم الحره په واقعه کې موله لاسه ووت.

د تېر په څېر جابر رضي الله عنه وايي: د ذات الرقاع په غزوه کې چې کله مونږ د نبي کریم ﷺ سره له نخل مقام څخه راووتو، يو مسلمان د مشرک سړي بنځه وينځه کړه، د بنځې خاوند چې کله راغی او د خپلې بنځې اړوند راپور ورته ورسېد، نبي کریم ﷺ بېرته د خپل کاروان په شمول د راستنېدو په دوران کې و، مشرک لوړه پورته کړې وه چې تر هغه به ارام نه کيښي تر څو يې د محمد ﷺ په ملگرو کې خړپ تړپ او وينه يې نه وي روانه کړي.

هغه و چې سړي د نبي کریم ﷺ په پل پسې پل پورته کړ، يو ځای ته په رسېدو نبي کریم ﷺ له ملگرو څخه وپوښتل چې د شپې څوکيداري دنده به څوک په غاړه واخلي؟ د دندې د انجامولو لپاره يو مهاجر او انصاري د قربانۍ ورکولو څرگندونې وکړې، نبي ﷺ ورته وويل: د ناو په خوله کې نېغ او بېدار ووسئ.

د ناو چې خولې ته په رسېدو انصاري مهاجر ته وويل: د شپې د کومې برخې څوکيداري درته اسانه ده؟ لومړنۍ برخه او که وروستۍ؟ مهاجر ورته وويل: د شپې لومړنۍ برخه ته وکړه او زه به د شپې وروستۍ برخه وروښوم، مهاجر د ارام لپاره ډډه شو او انصاري په لمونځ ودرېد.

مشرک هغی دی چې راورسېد چې څنگه يې انصاري د ديد لاندې راغی و يې پتيله چې دا خو د محمد ﷺ جانشين دي، غشي يې پرې وار انصاري يې وويشت، بيا يې پرې بل او بيا يې پرې بل غشي وار کړ او انصاري په لمونځ ولاړ و او له ځانه به يې غشي لرې کول، بالاخره مجبوره شو او رکوع او بيا سجده ته ولاړ، اخر يې هم په ارام بوخت ملگري رابېدار کړ او ورته يې وويل: داسې ټپي شوم چې حرکت ترې نه شم کولای..

مهاجر راپورته شو، مشرک چې وپوهېد دواړه راباندې پوهه شول لاړ و تښتېد.

مهاجر چې کله په انصاري باندې راماتې يې درېغه وينې وليدې ورته يې وويل: سبحان الله! د لومړني گوزار سره دې ولې نه رابېدارولم؟ انصاري ورته وويل: ما په لمونځ کې سورت

لوست او دا مې له خاطره روغه نه لیده چې سورت نیمه کې پرېږدم تر څو اخر ته یې ورسوم. خو چې هغه راباندې په مسلسلله توګه ګوزارونه پېل کړل ما رکوع وکړه تر څو ته وپوهیږې، او زما دې په الله قسم وي چې که د نبي کریم ﷺ د امر سره سم راباندې د مورچې ساتنه لازمه نه وه نو یا خو به یې رانه ساه په ولاړه ویتلې وه او یا به مې سورت تر پایه رسولی و. ابن اسحاق وايي: نبي کریم ﷺ چې له ذات الرقاع له غزوي څخه مدینې ته راستون شو نو د جمادی الاولی د پاتې ورځو په شمول یې د جمادی الاخره او رجب دواړه میاشتې په مدینه کې تېرې کړې.



په څلورم هجري کال کې د بدر دوهمه غزا

د ابوسفیان رضي الله عنه سره د اینبې وعدې په بنسټ نبي کریم ﷺ د شعبان په میاشت کې د بدر مقام ته د بیا ځل لپاره ووت.

نبي کریم ﷺ په بدر کې ابوسفیان رضي الله عنه ته اته شپې ورځې ځنډ وويست. ابوسفیان رضي الله عنه هم د مقابلې لپاره د مکې د ځوانانو په شمول تر بدره منزل لنډه و تردې چې د ظهران د مجنې اوبو ته راوړسېد بېرته یې زړه ستنېدو ته ښه شو او ملګرو ته یې وويل: قريشو! ستاسو د بریمنې شخړې لپاره راته څرېه کال چې مالونه مو ښې ګياگانې وڅوري او تاسو پرېمانه ماسته شېدې وڅورای شئ راته نیک بریښي، چونکه سرکال وچکالي ده، د جګړې پایلې به ښې نه وي، زه اټکلوم چې بېرته ولاړ او باید هر ورو ستانه شوو. د مکې میشتوالو به په مکه کې بېرته راستون شوي لښکر ته حلوا خواره ويل، هغوی به ورته ويل: تاسو جنگ ته نه بلکې حلوا خورۍ ته تللي وئ.

نبي کریم ﷺ لا هم هغسې د ابوسفیان رضي الله عنه راتګ ته د انتظار شیبې لنډولې څه ګوري چې محشي بن عمرو الضمري یې په حضور کې عارض شو، هېره دې نه وي چې محشي بن عمرو الضمري هغه هستي ده چې د ودان په غزا کې یې د خپل قوم او نبي ﷺ ترمنځ سولیز تړون لاسلیک کړی و، ورته یې وويل: محمد! ﷺ څه کوي؟ ایا قريشو ته ځنډ وباسې؟

هغه ورته وويل: هو. او که دې خونبه وي چې ستا تړون هم بېرته درکړو!! او په تورو به مو ترهغه ووهو چې الله پاک زموږ او ستاسو ترمنځ فیصله وکړي.

هغه ورته وويل: مونږ جنگ ته اړتیا نه لرو.

نبي كريم ﷺ لا هم هغسې په انتظار كې و چې معبد بن ابي معبد الخزاعي راغی حالانكه هغه د نبي كريم ﷺ اوبڼه د تېز رفتاری په حالت كې وليده نو دا شعرونه يې وويل:

قَدْ نَفَرْتُ مِنْ رُفَقَائِي مُحَمَّدٍ *** وَعَجْوَةٌ مِنْ يَثْرَبَ كَالْعَنْجَبِ
تَهْوَى عَلَى دِينِ أَبِيهَا الْأَثَلِ *** قَدْ جَعَلْتُ مَاءَ قُدَيْدٍ مَوْعِدِي
وَمَاءَ صُجَّانَ لَهَا صُحَى الْعَدِ

د محمد ﷺ او د هغه د ملگرو او د يثرب د تورو انگورو په شان كجورو نه زما اوبڼه ډېره وډارېده.

د خپل مخكني پلار په خبر يې رفتار تېز كړ او د قديد اوبه يې راسره اوس مهال او د صجنان اوبه يې راسره سباني وعده ده.

عبدالله بن رواحه رضي الله يې اړوند دا شعرونه وويل:

وَعَدْنَا أَبَا سُفْيَانَ بَدْرًا فَلَمْ يَحِدْ *** لِمِيعَادِهِ صِدْقًا وَمَا كَانَ وَافِيَا
فَأُقْسِمُ لَوْ وَافَيْتَنَا فَلَقَيْتَنَا *** لِأُبْتُ دَمِيمًا وَافْتَقَدْتَ الْمَوَالِيَا
تَرَكْنَا بِهِ أَوْصَالَ عْتَبَةَ وَابْنَهُ *** وَعَمْرًا أَبَا جَهْلٍ تَرَكْنَاهُ ثَاوِيَا
عَصَيْتُمْ رَسُولَ اللَّهِ أَفْ لِدِينِكُمْ *** وَأَمْرِكُمْ السَّيِّئِ الَّذِي كَانَ غَاوِيَا
فَلِإِي وَإِنْ عَنَّفْتُمُونِي لِقَائِلُ *** فِدَى لِرَسُولِ اللَّهِ أَهْلِي وَمَالِيَا
أَطَعْنَاهُ لَمْ نَعْدِلْهُ فِينَا بَعِيرُهُ *** شَهَابًا لَنَا فِي ظُلْمَةِ اللَّيْلِ هَادِيَا

ابوسفیان رضي الله عنه مونږ سره بدر كې د جنگ لوظ ايښی و، نه خو هغه پخپل لوظ ولاړ دی او نه په لوظونو كې وفادار او رښتونی دی.

لور په رب لايزال كه ته په رښتيا هم جنگ ته راغلی وې ستا شان او شوكت او ټوله ددې به ناسته وی او له خادمانو به يې برخې شوی وې.

په بدر كې د عتبه او د هغه د ځوی په څېر لوی كفر كټی مونږې پريښي دي او ابوجهل هم اوس مهال په بدر كې شته دی.

ستاسو دين او هغه يې وقوفانه بدترين راج به هرومرو ريزمريز شي چې په بدل كې مو د الله د استازي سرغړونه وكړه.

اگر كه تاسو به ما په دې ملامته كوی خو زما شتمني او كورني غړي دې له رسول الله ﷺ نه قربان وي.

مونږ د هغه خبره داسې منو چې د خپلو هېڅ ډول مشرانو سر يې برابر نه بولو، بلکې دا خو په تروگمنې شپه كې ځلانده ستوری دی.

(۱) ابن هشام وايي: دا شعرونه ابو زيد انصاري ما ته د كعب بن مالك رضي الله عنه په نوم اورلي وو.



په پنځم کال کې د دومة الجندل غزا

له دې جريان وروسته نبي کریم ﷺ بېرته مدينې ته ستون شو، هلته يې د ذوالحجې مياشت پوره تېره کړه، په دغې کال کې د حج مراسم د مشرکانو په لاس کې وو، هېره دې نه وي چې دغه مياشت او د حج مراسم مدينې ته د نبي کریم ﷺ له راتگ څخه د څلورم هجري کال احصائيه ده.

بيا نبي کریم ﷺ د دومة الجندل^(۱) غزا وکړه، د دواړو خواوو جنګي ليکې يو تر بله مخامخ نه شوې، وړاندې له دې چې هلته ورسېږي بېرته مدينې ته راستون شو او پاتې ټول کال يې په مدينه کې تېر کړ.



په پنځم هجري کال کې د خندق غزا

د خندق غزا د هجرت په پنځم کال د شوال په مياشت کې واقع شوې وه.

د پېښې د رامنځ ته کېدو لپړې داسې وه چې د بنووائل او بنو نظير ځينې مخه ورې هسټی لکه سلام بن ابي الحقيق النضري، حيي بن اخطب النضري، کنانة بن ابي الحقيق النضري، هودة بن قيس الوائلي، ابوعمارة الوائلي او څه نور چې د نبي کریم ﷺ پر ضد يې جنګي پلان جوړ کړی و، مکې ته ولاړل او د قریشو سره يې د نبي کریم ﷺ په ضد د پرېکنده شخړې غوڅه پرېکړه وکړه او ورته يې وويل: تر هغه به په جنګ کې ورسره ملتيا ته دوام ورکوي تر څو مسلمانان له بيخه يوسو.

قریشو مکې ته راغلو يهودانو ته وويل: ای د يهودانو ښاغلو! تاسو وايئ چې زمونږ او د محمد ترمنځ پرته ديني تربگني او تاو تريخوالي کې څوک په سمه او څوک په ناسمه دي؟ چونکه تاسو اهل کتاب ياست او د علم معرفت څښتنان ياست په دې مو وپوهوئ چې د چا دين ښه او په حق برخمن څوک دي؟

يهودانو وځوابول چې له هغوی څخه ستاسو دين ښه او له هغوی څخه تاسو په حق ډېر برخمن ياست.

(۱) دومة الجندل د مدينې منورې برخه ده، دواړو ترمنځ پرته فاصله نږدې پنځلس شپې اندازه ده، په دې غزا کې نبي کریم ﷺ سباع بن عرفطه رضي الله عنه په مدينې امير گمارلی و.

هاغه و چې الله پکې د قران کریم دا ایتونه نازل کړل ﴿ اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِيْنَ اٰوْتُوْا نَصِيْبًا مِّنَ الْكِتٰبِ يُؤْمِنُوْنَ بِالْحٰجِبٰتِ وَالطَّلْعٰتِ وَيَتَوَلَّوْنَ لِلَّذِيْنَ كَفَرُوْا هَتُوْلًا ؕ اَهْدٰى مِنَ الَّذِيْنَ ءَامَنُوْا سَبِيْلًا ۝۵۱ اُولٰٓئِكَ الَّذِيْنَ لَعَنَهُمُ اللّٰهُ وَمَنْ يَلْعَنِ اللّٰهُ فَلَنْ يَجِدَ لَهُ نَصِيْرًا ۝۵۲ اَمْ هُمْ نَصِيْبٌ مِّنَ الْمَلٰٓئِكِۦٓ فَاِذَا لَا يُؤْتُوْنَ النَّاسَ نَبِيْرًا ۝۵۳ اَمْ يَحْسُدُوْنَ النَّاسَ عَلٰٓى مَا ءَاتٰهُمْ اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهٖۚ فَعَدَّ ءَاثِيْنَآ ءَالَ اٰنْرٰهِيْمَ الْكٰنِثِبَ وَالْحٰكِمَةَ ؕ وَاٰتَيْنٰهُمْ مُلْكًا عَظِيْمًا ۝۵۴ فَمِنْهُمْ مَّنْ ءَامَنَ بِهٖۚ وَمِنْهُمْ مَّنْ صَدَّ عَنْهُ وَاكْفٰى بِجَهَنَّمَ سَعِيْرًا ۝۵۵﴾.

قریش چې کله د یهودانو په کلکې ملاتړۍ وپوهېدل ډېر خوشحاله او جنک ته هم له زړه نه ليواله شول تر څو د رسول الله ﷺ په ضد کلکه جگړه وکړي، بالاخره یې د جنګ لپاره نيټه هم سره معلومه کړه او اتفاق ته پرې ورسېدل.

مذکورې يهودان له مکې وروسته بنو غطفان ته ولاړل او د نبي کریم ﷺ په ضد جگړه یې راتيز او لايې پسې وهڅول، په دې يې قانع کړل چې دوی به یې کلک ملاتړ کوي او قریشو سره هم موافقې ته رسېدلي دي، د دې خبرو په اوریدو ورسره بنو غطفان اتفاق رایه وکړه.

ابوسفیان رضي الله عنه چې د قریشو جنګي قیادت وریه غاړه و عیینة بن حصن چې د بنوفزاره مشري یې کوله او حارث بن عوف بن ابی حارثة المري چې د بنومرة قیادت یې په غاړه درلود، مسعود بن زحیله چې د بنواشجع د قبیلې مشري یې کوله په ټاکلي نيټه د نبي کریم ﷺ ضد د خونړیزې جگړې په نیت راوخوځېدل.

نبي کریم ﷺ چې کله د بېلابېلو قبیلو د راتګ خبر تر غوږ شو، له مدينې څخه یې د لوی غټې کندې د کنستلو امر وکړ، تر څو مسلمانان په کې د زیات اجر د گټلو لپاره یو تریبله زیاته ونډه واخلي خپله یې هم په کې د کار پېل وکړ.

نبي کریم ﷺ خپله هم ستړی ستومانه او صحابه کرام رضي الله عنهم هم ډېر ستړي ستومانه شول.

د نبي کریم ﷺ سره په خندق کنستلو کې گرد منافقان په شا ولاړل او د خدمت نه کولو ته به یې اندکه بهانه جوړوله، د نبي کریم ﷺ له اجازې پرته به پټ پټ کورونو ته ستنېدل، د خندق د کنستلو په دوران کې که به کوم رښتني مسلمان ته کورنی اړتیاوې مخې ته راغلې

(۱) سورت نساء: (۵۱-۵۵). ژباړه: ایا ستا هغه چا ته سوچ او خیال دی چې په بوتانو ساحرانو یقین او ایمان لري او کافرانو ته وايي چې تاسو د مسلمانانو په نسبت په نیغه لاره روان یئ * په دغې خلکو الله لعنت نازل کړې دی او په چا چې الله خپل لعنت نازل کړي نو هیڅ راز مرستندویه به ونه ويني * که دوی لږ هم واک او اختیار درلودای نو د کجورې د داغ په اندازه به یې هم هیڅ چا ته نه و ورکړي * بلکې دوی د الله پاک په احسان او فضل (نبوت) باندې ورکړل شوو سره کینه بغض کوي، د ابراهیم علیه السلام په کورنۍ کې خو مونږ ډېرو ته اسماني کتاب او نبوت ورکړی دی او هغوی ته مو د دې سره ډېره لویه بادشاهي هم ورکړې وه * له دوی څخه ځینو پرې ایمان راوړ خو ولې ځینو نورو یې ورڅخه خلک رابندول او د سوځولو لپاره ورله جهنم بس دی.

له نبي کریم ﷺ نه به يې اجازه وغوښته او بيا به د خپل اړتيا د حل او فصل په نيت وټپيد.

خو د اړتيا د بشپړېدو سره سم به يې بېرته د مسلمانانو کومک او ورسره مرستې ته په ډېر جدیت حاضرې ورکوله، تر څو دلوی خیر او سترې اخروي بدلې نه محروم نه شي، د دغې رښتني مومنانو اړوند الله دا ایتونه نازل کړل: ﴿إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِذَا كَانُوا مَعَهُ عَلَىٰ أَمْرٍ جَامِعٍ لَّمْ يَذْهَبُوا حَتَّىٰ يَسْتَأْذِنُوا مِنْ الَّذِينَ يَسْتَأْذِنُونَكَ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ فَإِذَا أَسْتَأْذِنُوا لِيَعِضَ شَاكِنَهُمْ فَأَذِنَ لِمَنْ شَاءَ مِنْهُمْ وَأَسْتَغْفِرَ لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ﴾^(۱).

دا ایتونه الله پاک د هغه چا متعلق وغږول چې په رښتیا هم د خیر او اجر طلب گار وو او د زړه په خوښه يې د الله پاک او د هغه د رسول اطاعت ته غاړه ايښې وه.

او هغه منافقان چې نه خويې د خندق په کنستلو کې ونډه درلوده او له بل پلوه به د نبي ﷺ له اجازې پرته کورونو ته ستنېدل، الله پاک دا ایتونه نازل کړل: ﴿لَا تَجْعَلُوا دُعَاءَ الرَّسُولِ بَيْنَكُمْ كَدُعَاءِ بَعْضِكُمْ بَعْضًا قَدْ يَعْلَمُ اللَّهُ الَّذِينَ يَسْتَلُونَكُمْ لِيُكَفِّرُوا بَعْضٌ مِّنْكُمْ لِيُحَذِّرَ الَّذِينَ يَخْلِفُونَ عَنْ أَمْرِهِ أَنْ تُصِيبَهُمْ فِتْنَةٌ أَوْ يُصِيبَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾^(۲) أَلَا إِنَّ لِلَّهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ قَدْ يَعْلَمُ مَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ وَيَوْمَ يُرْجَعُونَ إِلَيْهِ فَيُنَبِّئُهُم بِمَا عَمِلُوا وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ﴾^(۳).

نبي کریم ﷺ د خندق له وزگارېدو سره سم د قریشو جنګي لس زره کاروان د قریشو او د هغوی له ملاتړ بنو کنانه او اهل تهامه څخه جوړ و، راورسېدل او د جرف او زعابه ترمنځ د رومي مجتمع الاسيال سيمه کې يې واړوله، غطفان هم د نجديانو په ملاتړ خوځښت پېل کړ او د اُحد ترڅنګ ذنب نقي کې تم شول.

نبي کریم ﷺ د ورسره مسلمانانو په شمول چې درې زره ته يې شمير رسيدګي کوله میدان ته ووت، جبل سلع ته يې شاه کړه او هلته يې جنګي محاذ ونيو، هېره دې نه وي چې خندق د مسلمانانو او راغلو کفارو ترمنځ فاصله وه.

گرد ماشومان او زړانه يې په خورا خوندي لويو قلعه گانو کې ځای پر ځای کړل، د الله ستر

(۱) سورت نوز: (۶۲). ژباړه: رښتني مومنان چې په الله او رسول رښتني ايمان لري هغه څوک دي چې بغير له اجازې نه خپل شخصي کارونو پسې نه شله کيږي، څوک چې هم له تا څخه اجازه غواړي هغوی په رښتيا په الله او د هغه په رسول باوري دي، که هغوی درڅخه کله هم د ځينو اړتياو د پوره کولو لپاره اجازه وغواړي نو ورته اجازه ورکړه او الله پاک څخه ورته بخشش هم وغواړه، الله پاک بخشش کونکی او د رحم والا دی.

(۲) سورت نوز: (۶۳-۶۴). ژباړه: د نبي ﷺ رايښه د خپل منځي بلنې په څېر مه گڼئ، هغه خلک چې پټ او پناه وځي يې ډېر ښه پېژني، د الله او د هغه د رسول ﷺ سرغړونکي دې په دې وپوهيږي چې الله پاک به يې په سخت دنيوي عذاب ونيسي او په اخرت کې به ورته هم دردناک عذاب ورکړي* په دې ښه وپوهيږئ چې ټول اسماني او ځمکني مخلوقات د الله په واک کې دي، ستاسو د درواغو او رښتياو معلومات الله پاک ته شته دی او د دې په انجام به مو الله پاک هغه ورځ وڅېروي چې تاسو ورته ورشئ او الله پاک په هر څه باندې علیم او دانا دی.

دبمن حبي بن اخطب نضري د كعب بن اسد حضور كې عرض شو او كعب د نبي ﷺ سره كلك ژمن ليك ايښی و چې په ضد به يې د هېڅ چا مرسته نه كوي، كعب پرې له دننه دروازه كلكه رابنده كړه او حبي بن اخطب ته يې دنوتلو هېڅ اجازه ورنكړه، حبي په لوړ غبر وويل: تبا ه شې كعب! دروازه خلاصه كړه! هغه ورته وويل: حبي! رب دې خوار كړه ته بدنصيبه انسان يې څه په مخه دې څه، ما د محمد ﷺ سره تړون لاسليك كړی دی او هغه په ژمنه ولاړ او رښتونی وفادار دی او زه ورسره هيڅكله هم خپله كړې ژمنه نه ماتوم.

هغه ورته بيا اواز وكړ چې تبا ه شې دروازه خلاصه كړه په خبره دې مازغه خلاصوم، خو كعب انكار وكړ او دروازه يې خلاصه نه كړه.

حبي ورته بالاخره وويل: تا راباندې د خپلې قلعه دروازه په دې خاطر راپورې كړې ده چې درسره په درستارخوان څه ونه خورم.

هغه و چې كعب بن اسد ورته له غيرت نه دروازه خلاصه كړه، حبي ورته وويل: كعبه خوار شې!! د ټولې زمانې د عزت سورلي مې ستا په دروازه چو كړېده، لوی اژدها يې ساری څپاند سيند مې راخوشې كړی دی، قريش مې د گردو مشرانو او مخه ورو په شمول په مجتمع الاسيال كې كينولي دي او غطفان مې هم د واكداره او لويانو په شمول د احد لمن ذنب نغمی سره تم كړي دي او په دې يې راسره ژمنه كړي ده چې تر هغه به بېرته نه ستنيږي تر څو يې محمد د خپلو ملگرو سره له تېغه نه وی تېر كړی.

كعب ورته وويل: دزمانې دوامداره عزت نه بلکې زما لپاره دې ابدی شرم زما په کور چو كړی دی، ستا راغلې لښكرې هغه وربخ ده چې گره زاری او بريښنا لري خو اوبه نه لري.

ای حبي! غرق او تبا ه شې د محمد سره مې په خپل كړي لوظ ولاړ پرېږده، هغه په لوظ وفادار او عهد كې رښتونی دی، حبي د كعب په شاه تر هغه لاس وهو چې د لوظ ماتونې ته يې په دې شرط تيار شو چې قريشو او غطفان كه محمد ﷺ او ملگري يې ونه وژل زه به تر هغه ستا سره ستا په خوندي كلا كې يم تر څو د دواړو انجام يو څېر وي، هغه و چې كعب خپل لوظ مات كړ او د نبي كريم ﷺ سره له لاسليك كړي تړون څخه په شا شو.

د بنوقريظه عهد شكنی خبر چې كله د نبي كريم ﷺ او دمسلمانانو غوږونه وسكوندل، نبي كريم ﷺ د پېښې د سپيناوی په لړ كې د سعد بن معاذ - چې دغه مهال د اوس قبيلې مشر و، سعد بن عبادة بن دليم - چې دغه مهال يې خزرج د قبيلې مشري لرله، عبدالله بن رواحه او خوات بن جبير - رضي الله عنهم - تحقيقاتي پلاوې وليږدول او ورته يې وويل: ولاړ شئ او پلټنه وكړئ كه هغوی په رښتيا ژمنه له خپو نه لاندې كړې وه ما به په اشاره كې وڅېرئ او كه په ژمنه كلك ولاړ وو نو د خلكو په مخكې به يې وفاداري په لوړ غبر اعلان كړئ.

منتخب شوې پلاوې چې کله هدف ته ورسېده څه گوري چې قيصه د وررسيدي راپور څخه لا پسې بهر وه، د دوی په ليدو يې نبي کریم ﷺ ته سپورې ستغې هم وويل او ويې پوښتل: د الله رسول څوک دی؟ زمونږ او د محمد ترمنځ هېڅ راز تړون نشته!! سعد بن معاذ چې تيزه لهجه يې درلوده د نبي کریم ﷺ ته د سپکو سپورو په بدل کې بېرته سپکې سپورې وويلې خو ولې هغوی بېرته په تورو او نسکورو ځوابونه ورکول.

سعد بن عباده رضي الله عنه ورته وويل: کنځاوې ورته مه کوئ، خبره له کنځاو پورته ده. سعد بن عباده او سعد بن معاذ رضي الله عنهما دواړه نبي کریم ﷺ ته عرض شول او ورته يې وويل: عضل او قاره!!

يعنې د عضل او قاره چې د رجيع والاوسره څه کړي وونو خبره د هغه په خبر ده، نبي کریم ﷺ غبر کړ چې الله اکبر! مسلمانانو مبارک مو شه!!

دغه مهال په مسلمانانو د غم پرته لري نوره هم وده وکړه، ځينې دښمنان پرې له باندې او نور ځينې پرې له لاندې راغلل، خلکو په الله راز راز گومانونه پېل کړل، د ځينو منافقانو نفاق سم صحيح راڅرگند شو تر دې چې معتب بن قشير وويل: محمد خو به مونږ سره د کسرا او قيصر د خزانو وعدې کولې او اوس هېڅ څوک له ډېره ډاره اودس ماتي ته نه شي تللای؟ اوس بن قبيظي نبي کریم ﷺ ته وويل: د الله رسوله! زمونږ کورونه د ښمن ته تش خالي پراته دي او له مدينې څخه هم بهر دي ما ته اجازه راکړه چې کور ته لاړ شم.

څه کم يوه مياشت د خندق جنگ دوام ودرلود، که څه هم دواړه خواوې سره مټ اتې نه شوې خو ولې دواړو خواو په يوبل غشي وورول، په خلکو باندې بدترين حالت نور هم پسې لوی شو، نبي کریم ﷺ په دې جريان کې د غضبان دوه مخه ورو او جنگي مشرانو هر يو عيينه بن حصن او حارث بن عوف ته استازي واستول چې په دې شرط به مونږ تاسو ته د مدينې د ميوو دريمه برخه درکړو که خپلې لښکرې مو له جنگي محاذ څخه ستنې کړې، د نبي کریم ﷺ او د هغو ترمنځ د جوړ جاري خبرې روانې وې، دواړه خواوې سره رضا شوې، تړون هم لاسليک شو خو گواهان او د لوړې پورته کولو مراسم يې نه درلودل.

نبي کریم ﷺ د صلحې روانه لري سعد بن معاذ او سعد بن عباده - رضي الله عنهما - ته واوروله تر څو دواړه د روان جريان اړوند نېکه مشوره ورکړي، دواړو ورته وويل: د الله رسوله! که ته په خپله دا صلحه کوې ستا له وجې ورته مونږ هم تيار يو او که په دې صلحه درته الله امر کړي وي هر ورو به يې عملي کوو، او که نه ته زمونږ له کبله يې کوې؟

نبي کریم ﷺ ورته وويل: نا ستاسو د خيږ له کبله صلحه کول غواړم، لوړه په رب لايزال چې عرب مې له کله راهيسې وليدل چې په تاسو له يوې ليندې څخه غشي وروي او له هر

اړخه يې درباندي اسمان رابنکته کړې دی، په دې خاطر چې د هغوی اتحاد ونړوم تر يو حده مې دغه صلحه له نظره ښه راغله.

سعد بن معاذ رضي الله عنه ورته وويل: د الله رسوله! ستا له راتگ وړاندي مونږ مشرکان او بوت پرست خلک وو، نه مو الله پېژنده او نه مو ورله چرته عبادت کړې و، دا کجورې به دې خلکو له مونږ څخه يا پلورلې او يا به يې په مېلمه پالنه کې قرباني کولې، ستا په راتگ چې الله پاک مونږ په اسلام او هدايت باندې ونازولو او عزت او وقار يې راته راکړ، ايا اوس به د عزت په وخت مونږ هغوی ته کجورې ورکوو؟؟ دغې صلحې ته مونږ هېڅ اړتيا نه لرو، تر هغه ورسره توره په توره خبرې کوو تر څو زموږ او د هغوی ترمنځ الله پاک خپله غوڅه پرېکړه وکړي.

نبي کریم ﷺ ورته وويل: ته او دوی سره پوهه شئ.

سعد بن معاذ رضي الله عنه ليکلي تړون راواخست او ټول يې بېرته مټاو کړ او بيا يې وويل: لاس مونږ بېرته پورته خلاص، ټول هغه څه وکړئ چې توان يې لرئ.

نبي کریم ﷺ او نور ټول مسلمانان لاهم هغسې دښمنانو تر گېرې لاندې راوستلي وو، د دواړو خواو ترمنځ هېڅ راز مخامخ جگړه نه وه خو عمرو بن عبد ود او عكرمه رضي الله عنه او هبيرة بن ابي وهب او ضرار بن الخطاب نور جنگ ته ليوني شول، په خپلو اسونو باندې سپاره د بنو کنانه په تم ځای ورتېر شول او غږ يې کړ: ټول بنو کنانه بايد د جنگ لپاره تصميم ونيسي ترڅو په دې دعوه ښه وپوهيږئ چې شاه سواران څوک دي؟؟

له دې وروسته بيا په ډېرې چټکۍ د مسلمانانو اړخ ته راهي شول څه گوري چې ترمنځ يې لوی خندق کنستل شوی دی، د ليدو سره يې وويل: د جنگ په دې ډول عربانو هېڅ عبور نه درلود^(۱).

بيا يې په ډانگه ډيچ خپل اسونه تر خندق او جبل سلع ترمنځ نژدې ساحې ته راوستل تر څو بل پلو ته واوړي.

علي بن ابي طالب رضي الله عنه د ځينو مسلمانانو په ملتيا په چټکۍ سره هغه خامې مورچې ته ورغلل چې يرغل ترې اسان بربښېده، تر څو يې خوله وتړي.

د قريشو شاه سواران يې هم ترمنځ پلوه ښه راتوند شول، عمرو بن عبد ود چې د بدر په ورځ د خورا تندريزو گوزارونو ښکار شوی هم و چې د ټپونو د ناجور تيا له کبله يې په احد کې هم ونډه نه وه اخستې په بدل کې يې د خندق په ورځ جنگ ته سرتړلې ووت تر څو په ښه جنگي کار کردگۍ باندې ونازول شي، په لوړ اواز يې غږ کړ چې څوک جنگ ته تيار دی؟ علي رضي

(۱) ابن هشام وايي: نبي کریم ﷺ ته د خندق د کنستلو مشوره سلمان فارسي رضي الله عنه ورکړې وه.

الله عَنْهُ د مبارزې لپاره ورووت او ورته يې وويل: ايا له الله سره دې خپله ژمنه نه ده ياده؟ چې که هر قرشي په دوو خويونو کې يو ته رادعوت کړم هرورمرو به ترې يو ته غاړه ږدې.

عمرو وويل: ولې نه، راته ياده ده، علي رضي الله عَنْهُ ورته وويل: زه دې الله او د هغه رسول او اسلام باندې باور لرلو ته رابولم هبله ده چې غاړه ورته کيږدې!

عمرو: دغې کارونو ته هېڅ اړتيا نه لرم.

علي رضي الله عَنْهُ: بيا نو مقابلې ته راووخه.

عمرو: وراړه! ما ته د جنگ خبرې مه کوه، دا راته پسند نه ده چې له تبغه دې تېر کړم.

علي رضي الله عَنْهُ: ما ته خو دې وژل ډېره مزه راكوي!

د دې خبرې اورېدو سره عمرو احساساتي شوله اس خخه راښکته شو، لومړی يې اس تپي او په مخ يې وينې وينې کړ او بيا د علي رضي الله عَنْهُ په لور راروان شو، دواړه سره په يو بل گوزارونه وکړل بالاخره پرې علي رضي الله عَنْهُ غازي شو او هغه يې مردار کړ.

له خندق خخه يې پاتې اسونه او شاه سواران په شاه وتمبېدل، په دغه ورځ عكرمه بن ابي جهل رضي الله عَنْهُ خپله نېزه له ډاره وغورځوله او په شا وتښتېد، د عكرمه رضي الله عَنْهُ دغې كړنې اړوند حسان بن ثابت رضي الله عَنْهُ وويل:

فَرَّ وَ أَلْفَى لَنَا رُحْمَهُ	***	لَعَلَّكَ عِكْرِمَ لَمْ تَفْعَلِ
وَوَلَّيْتَ تَعْدُو كَعْدُو الـ	***	ظَلِيمَ مَا إِنْ تَجُورُ عَنِ الْمَعْدِلِ
وَلَمْ تَلْقَ ظَهْرَكَ مُسْتَأْنِسًا	***	كَأَنَّ فَقَاكَ فَمَا فُرْعَلِ

✿ عكرمه په شا وتښتېد او له ډاره يې نېزه هم مونږ ته راوغورځوله، خو كاشكې عكرمه چې دا كار دې نه وى كړى.

✿ د كوچني سخي په څېر دې دومره سمه سيده منډه ووهله چې له لارې خخه بيخي كور او نسكور نه شوې.

✿ د كوم ښه كار له كبله دې راته شا نه ده راپولې او د شا راپونې په وخت كې هو بهو كوچنې سمساره ښكارېدې.

د خندق او د بنوقريظه په ورځ د مسلمانانو يو تړبله د پېژندلو نښه نښانه (حم. لَا يَنْصُرُونَ) كلمه وه.

نبي كريم ﷺ او ملگري يې د خندق په ورځ د دومره ډار ښكار شول چې الله پاك يې حالت مونږ ته په قران كريم كې ذكر كړى دى، چې دښمن ترې لاندې باندې راغى او دوى يې ترمنځ راگېر شول.

د جنگ په دې دوران کې نعيم بن مسعود رضي الله عنه راغی او نبي کریم ﷺ ته يې وويل: ما اسلام ته غاړه ايښې ده او له قوم څخه مې هېڅ څوک په اسلام خبر نه دي، د خپلې ټنډې مطابق راته امر وکړه چې بايد اوسمهال څه وکړم؟

نبي کریم ﷺ ورته وويل: ته خو يو سړی يې څه به وکړی شې خو راغلي قومونه سره په خپل منځ کې اخته کړه تر څو له مونږ څخه يې فکړه شي او جنگ هم دوکه ده.

نعيم بن مسعود رضي الله عنه لاره ونيوله او بنوقريظه وو ته ورغی، نعيم بن مسعود رضي الله عنه يې د شرک په مهال نزدې او خوږ ملگری و، هغوی ته يې وويل: ای بنوقريظه! زما او ستاسو ترمنځ له حده تيرې مينې باندې تاسو ډېر بڼه واقف ياست! هغوی وويل: هو بالکل مونږ ته ستا شان او شوکت معلوم دی ته دروغجن نه يې.

نعيم رضي الله عنه ورته وويل: دا ځای مو کلي کور دی، دلته ستاسو شتمني، ستاسو بچي او کورنۍ ده، دلته ستاسو ښځې او بي بيانې دي، قریش او غطفان ستاسو په څېر نه دي، تاسو د خپلو کورونو نقل مکاني نه شئ کولی او قریش او غطفان د محمد ﷺ په ضد جگړې ته راوړل شوي دي، دلته د هغوی شتمني، بچيان او ښځې نشته، په دې کې هغوی له تاسو څخه جلا دي، که هغوی ته موقعه په لاس ورغله او څه يې وکړل کړي به يې وي او که د جنگ موقعه په لاس ورته شي په ارام به بېرته خپل کلي ټبر ته ستانه شي، چونکه مدينه ستاسو هستوګنځای دی بيا به تاسو او دوی سره مش او گريوان ياست.

خو که محمد ﷺ او ملګرو ته يې يواځې شوی نو هېڅکله يې مقابله نه شئ کولی، تر هغه خپل لاسونه د محمد ﷺ تر گړبوانه مه غځوی تر څو مو له قریشو او غطفان مشران خلک له ځان سره کانه کړي نه وي چې محمد ﷺ او ملګري يې ټول ووژل شي.

بنوقريظه وويل: ډېره بڼه مشوره دې را کړه.

بيا نعيم بن مسعود رضي الله عنه ابوسفیان بن حرب رضي الله عنه خوا ته چې د ځينو نورو قریشو په ملتيا سره ناست و ورغی او ورته يې وويل: زما او ستاسو ترمنځ د مينې محبت مستې څپو خو تاسو ته ډېر بڼه معلومات دی او د محمد ﷺ څخه هم را په شا شوی يم، خو يو راپور مې غوږونه وسکونډل او ستاسو خبرول مې پرې لازمه دنده وبله، ځکه چې په تاسو مې خیر پېرزو دی خو چې ما چا ته ونه ښايی.

نعيم بن مسعود رضي الله عنه ورته وويل: وخبرېدم چې يهود پخپلې کړنې ډېر زيات پښېمانه شوي دي، هغوی محمد ﷺ ته خپل استازي ليردولي دي چې د قریشو څخه به درته د هغوی مخه ور خلک به پراډ کې راوولو او ستا په وړاندې به د هغوی له تن څخه سرونه قلم کړو او بيا به تر هغه ستا په قوماند د هغوی په ضد وجنگېږو چې ټول له منځه يوسو، په دې

خاطر چې زمونږ او ستا ترمنځ بېرته د خوندور ژوند پخوانی پړاو بیا پېل شي.

خو که يهودانو له تاسو څخه د مشرانو د گانډه کولو طلب او غوښتنه وکړه پام کوئ چې څوک ورته کړئ باید بيدار ووښئ.

بيا له هغوی څخه وپاڅېد او غطفان ته ولاړ او هغوی ته يې وويل: تاسو خو زما قام قبيل او نسب یاست، په ټولو خلکو کې راته گران هم دا تاسو یاست، گومان مې نه شي که دروغجن راته ووايي.

هغوی ورته وويل: ښه خبره دې وکړه ته دروغجن نه يې.

هغه ورته وويل: زما نوم به چا ته هم نه يادوي؟

غطفان: نا، ستا نوم هېڅ چا ته نه يادوو، ستا هېڅ ذکر به نه کوو.

نعيم بن مسعود رضي الله عنه ورته ټول هغه څه وويل چې قريشو ته يې ويلي و او له يهودانو څخه يې وډارول.

د هجرت په پنځم کال د شوال د مياشتې د هفتې په شپه - د الله پاک تقدير و چې ابوسفیان رضي الله عنه او غطفان د عکر مه رضي الله عنه د حينو قريشو په شمول بنو قريظه ته استازي واستول چې د محمد ﷺ د بيخ کني لپاره بايد هر ورو مرو سبا د هفتې په ورځ غوڅ يرغل وکړو تر څو خبره فيصله شي.

نور مونږ دلته تم کيدونکي نه يو، اسونه او اوبنابان مو نژدې نور د مرگ په کومې کې لويدونکي دي.

هغوی ورته پېغام راواستو چې سبا خو د هفتې ورځ ده او سبانی ورځ کې مونږ هېڅ هم نه شو کولای او په تاسو هم پټ او پناه نه ده چې زمونږ هر چا چې د هفتې په ورځ څه کړي دي د عذابونو ښکار شوي دي، د دې برسېره مو پام دې ته هم راپول غواړو چې د محمد ﷺ ضد جگړه ستاسو په ملتيا تر هغه نه شو کولای تر څو مو راته مشران خلک په گانډه کې نه وي را کړي په دې خاطر چې جنگ بيخي يقيني شي، ولې چې مونږ په دې وډارېدو چې که جنگ گرم شي او شکست مو نصيب شي نو تاسو خو به خپلو کورونو ته ستانه شئ او مونږ به دې سړي ته يواځې پرېږدئ او تاسو ډېر ښه پوهېږئ چې مونږ يې د مقاومت هېڅ توان نه لرو.

قريش او غطفان چې کله ورته په مخکې کړی شوې خبرې په بنسټ په نوي خبر وڅېړېدل قريش او غطفان دواړو وويل: د نعيم بن مسعود رضي الله عنه خبره خو کټ مټ رښتيا وه، بېرته يې بنوقريظه ته استازي وليږدول چې که خوښه مو وي د جنگ لپاره چمتوالی ونيسئ چې جنگ ورسره وکړو او په گانډه کې مشران لا څه چې عام خلک هم نه شو درکولای.

بنو قريظه ته چې د هغوی استازو راپور واورول شو ټولو وويل: د نعيم بن مسعود رضي الله عنه خبره زه بره هم كېره نه ده.

خلک خو په رښتيا جنگ کوي که موقعه په لاس ورشي نو خړپ ترپ به وکړي او لا په شي خو که موقعه په لاس ورنه شي نو خپل کور تېر ته به روغ جوړ ستانه شي او د محمد ﷺ او ستاسو ترمنځ به ورسره ستاسو په کور کي کې جنگ جگړه وي.

بيا يې ورته استازي وليږدول چې تر څو مو د سرخلک په گانډه کې نه وي راکړي تر هغه مو په جنگ کې ملتيا نه کوو.

قريشو او غطفان د بيا ځل لپار انکار وکړ، هغه و چې الله پاک لاپسې نور هم رسوا کړل. د ژمي کنگل موسم کې پرې الله پاک طوفاني باد راوالمو ټول ديگونه او په اور باندې گټوي يې ورله نسکورې کړې.

د راغلو جنگي ډلو ټپلو ترمنځ راپيدا شوې کړکېچ او بېلابېل راپورونه چې د نبي کریم ﷺ ترغور ورسېدل حذيفه بن اليمان رضي الله عنه يې وليږدو تر څو د خلکو د تېرې شپې احوال راوړي.

محمد بن كعب القرظي رضي الله عنه وايي: د کوفي يو ميشوال حذيفه اليمان رضي الله عنه ته وويل: ابو عبدالله! تاسو په رښتيا د نبي کریم ﷺ ملگری او ورسره په صحبت کې پاتې شوي ياست؟ هغه وويل: هو وراره، بالکل دغسې ده. سړي وويل: تاسو به ورسره څه کول؟ حذيفه رضي الله عنه ورته وويل: مونږ به يې لا په خدمت کې سترې کېدو هم.

سړي وويل: لوړه په رب لايزال چې که د محمد ﷺ سره الله پاک زمونږ صحبت راوستي وي مونږ به په اوکو گرځولی وي.

حذيفه رضي الله عنه ورته وويل: لوړه په رب لايزال چې د خندق په ورځ نبي کریم ﷺ د شپې له مخې لږه اندازه لمونځ وکړ او بيا يې مونږ ته مخ کړ او وويل: د راغلو جنگيالي ليکو بشپړ معلومات به څوک ښه راغونډ کړي چې د شپې له مخې بېرته ځان هم په چټکۍ راوړسوي؟ که هر څوک وي زه به له الله څخه وغواړم چې جنت کې يې زما همسايه جوړ کړي.

د ډېرې سختې يخنې او ولږې او د بې سارې ويرې او ډار له مخې هېڅ څوک هم ونه پاڅېد، نبي کریم ﷺ ما ته اواز وکړ، نو زما مجبوري وه چې ورغلی وم ځکه چې په نوم يې راته اواز وکړ او راته يې وويل: حذيفه!! ولاړ شه او په راغلو خلکو کې ځان ننباسه، وگوره چې خلک نورې څه ارادې لري؟ له راپور راټولو پرته نور په هېڅ چا غم او غرض ونه لري.

زه لارم او د خلکو په صفونو کې ننوتلم او الله پاک را پورته کړې طوفاني باد پرې های

ناتار جوړ کړی و، په اور باندې اینسې کتوی او د هغوی اورونه او تم ځایونه یې اړې اړې کړل. ابوسفیان رضي الله عنه وپاڅېد او غږ یې کړ: هر څوک خپل ملګري ته وګورئ هسې نه پردي څوک مو جنګي لیکې ته داخل نه شي.

حذیفه رضي الله عنه وايي: ما دستي خپل دواړه اړخ واله وپوښتل چې څوک یاست؟^(۱) هغوی وویل: فلانکې د فلانکې ځوی يم.

بیا ابوسفیان رضي الله عنه غږ کړ چې ای قريشو! نور دلته مونږ نه تم کيږو، اسونه او اوبنجان مو تباہ او برباد شول او بنو قريظه وو هم راسره په کړي ژمنه وفا ونه کړه، د سترې بدمرغۍ او د بې سارې باد او طوفان سره مخامخ شول، نه خو مو ترې اور لمبې پورته کولی شي او نه مو ترې په نغري کتوی ټينګېدای شي، ټول تم ځایونه یې هم ونړول، زه خو مکې ته د ستنېدو اراده لرم باید ستانه شوو.

د ابوسفیان رضي الله عنه اوبن لا ولاړ و چې ورته یې ورتوپ کړ، د اوبن پری یې هله له غوتې خلاص شو چې ابوسفیان رضي الله عنه هغسې ولاړ و، خو که د نبی کریم ﷺ راته (د راپور راټولولو پرته نور د هيڅ مه کوه) ویلي نه وو نو په غشي به مې وژلی وی.

حذیفه رضي الله عنه وايي: بېرته په داسې حالت کې راستون شوم چې نبی کریم ﷺ لا د خپلو ځینو بي بيانو په يمې لباس کې د لمونځ په حالت کې ولاړ و، چې زه یې ولیدم خپلو خپو ته یې نزدې په پوښاک کې ننویستم او هغه یې راباندې خپور کړ، زه لا په کمبل کې پټ وم چې هغه رکوع او سجده هم پوره کړه، خو چې کله یې سلام وګرځو په لیدلي ټول راپور مې خبر کړ. د قريشو بېرته ستنېدو نه چې غطفان و خبرېدل دوی هم خپلو کورونو ته ستانه شول.

د شپې له تېرېدو سره د سهار په مهال د نبی کریم ﷺ په شمول ټول مسلمانان بېرته مدینې ته سالم او غانم راستانه شول او خپل جنګي اوزار یې ځای پر ځای کړل.



په پنځم هجري کال کې د بنو قريظه غزا

ورځ چې تر ماسپښبنه ورسیده جبریل علیه السلام له غټو ورېښمو نه پټکی وهلی په زین پوښل شوي قجر باندې راغی او نبی کریم ﷺ ته یې وویل: ای د الله رسوله! ایا تا خپل جنګي

(۱) په شرح المواهب کې لیکلي دي چې نبی اړخ وال ته مې وویل: څوک یې؟ هغه وویل: معاوية بن ابي سفیان رضي الله عنه يم، بیا مې گځ اړخوال ته وویل: ته څوک یې؟ هغه وویل: عمرو بن العاص رضي الله عنه يم.

لباس ويستلی دی؟ هغه ورته وویل: هو، جبریل عَلَیْهِ السَّلَامُ ورته وویل: راغلو ملائکو لا تر اوسه خپل جنګي اوزار نه دی ایښی، ملائک خو ایله بیله اوس د شکست زده قوم له څارنې څخه راستنې شوې.

الله پاک تا ته د بنو قریظه و سره په جنګ کولو امر کوي زه هم اوس هلته روان یم تر څو زړونه او هوډونه یې ونړوم.

نبی کریم ﷺ علي بن ابی طالب رضي الله عنه ته بهرغ ورکړ تر څو ځان بني قریظه ته زر ورسوي، هغه و چې خلکو یې په پل پسې ګرندی پل پورته کړ او ځانونه یې تر بنو قریظه ورسول، علي رضي الله عنه چې کله د هغوی تر لویو قلاونو ورسېد د نبی کریم ﷺ اړوند یې ورڅخه سپکې سپورې واورېدې بېرته تر هغه راستون شو چې د نبی کریم ﷺ سره مخامخ شو او ورته یې وویل: ای د الله رسوله! بنو قریظه و ته نزدې مه ورځه، هغه ورته وویل: ولې؟ زما اړوند دې ترې سپورې ستغې واورېدې؟ هغه وویل: هو، نبی کریم ﷺ ورته وویل: تر هغه چپ شي چې ما وويني.

کله چې نبی کریم ﷺ د هغوی تر مانو نزدې ورسېد ورته یې غږ کړ: ای د شادوگانو ورونو! ایا الله ونه شرمولی؟ ایا الله درباندي خپل عذاب رابنکته نه کړ؟

هغوی ورته وویل: ته ډېر پوهه او هونبیار یې نبی کریم ﷺ بنو قریظه و ته د رسېدو سره سم د هغوی چارپایانو ته نزدې د (أَنَا) نومې کوهي سره واروله.

ځېنو خلکو د مازدیګر لمونځونه له ماسخوتن په مهال د نبی کریم ﷺ د امر سره سم هلته وکړل چې باید هر سړی دمازیګر لمونځ بنو قریظه و ته ورسوي، او دوی د جنګ په هغې سختو کې وو چې لمونځ یې ادا نه کړی شونه په دغې کرنه الله پاک ملامه کړل او نه هم ورته رسول کریم ﷺ څه وویل.

تر پنځه وښت شپو ورځو پورې یې پرې بندېز ولګو تر څو خپله سترې شول او الله پاک یې زړونه له ډار او وېرې څخه هم ډک کړل.

د قریشو او غطفان له ستندو وروسته حیي بن اخطب هم د کعب بن اسد سره پخپلې ژمنې د وفا په خاطر د بنو قریظه و سره شریک مانهې ته ننوت، بنو قریظه چې کله وپوهېدل چې نبی کریم ﷺ ترې له جنګ پرته بیخي نه ستنیري نو کعب بن اسد ورته وویل:

ای یهودانو! په راغلي حالت خو تاسو ډېر بڼه خبر یاست، زه درته درې مشورې درکوم د عقل په تقاضی ترې یوه هر ورو منئ.

ټولو ورته وویل وایه باید څه وکړو؟ هغه وویل:

١ باید د دې سړي پېروکاري او پوره تصدیق وکړو، لوړه په رب لایزال چې تاسو اوس په

دې ډېر ښه ويوهدئ چې دا رښتوني نبي او د الله پاک له اړخه راستول شوی دی او دا هغه پېغمبر دی چې ستاسو کتاب پرې هم گواه دی، د ايمان سره به ستاسو وينه او ځان او شتمني او ښځې همدا ستاسو په ولکه کې پاتې شي.

هغوی وويل: مونږ هېڅکله هم د تورات د حکمونو مخالفت نه شو کولای او نه يې پرې استبدال ته کومه اړتيا لرو.

❁ بيا يې ورته وويل: که دې مشورې ته غاړه نه ورکوی نوراځئ چې خپلې بي بيانې او بچي په خپلو لاسونو ووزنو بيا به د محمد او ملگرو په ضد ميدان ته د خونړيزې معرکې لپاره ووځو تر څو الله پاک زموږ او د هغه ترمنځ غوڅه پرېکړه وکړي، ځکه چې بچيان خو به زموږ نه مخکې تللي وي نو د بچو اړوند به هېڅ ډول ډار نه احساسوو، که پرې بريمن شوو او مېدان مو وگټو نو له دې څخه غوره بچيان او ښځې به په لاس راشي.

هغوی و ځوابو چې دې مسکينانو څه کړي دي؟ د دوی له مرگ نه وروسته به په ژوند کې هېڅ خوند او مزه پاتې نه وي.

❁ هغه ورته وويل: چې دا مشوره مې هم نه منئ نو وس خو د هفتې شپه ده، هغوي يقيني دي چې دوی د ورځې جنگ نه کوي ناڅاپه به پرې خونړيز يرغل وکړو کېدای شي زړونه مو پرې بيخ شي!!

هغوی وويل: ولې اوس دې ته راوړسېدو چې د هفتې د ورځې تقديس د خپو لاندې کړوو؟ او دهغې سزاگانو وړ وگرځوو چې مشران مو يې ښکار شوي وو!
او تا ته ښه معلومات دي چې هغوی د بې حرمتۍ له کبله مسخه شوي وو!!

کعب ورته وويل: د مور له زړولو وروسته مو يوه شپه هم په عقل کې نه ده تېره کړې. بيا حصار شوي يهودانو نبي کریم ﷺ ته استازی واستو چې ابولبابه رضي الله عنه راته راواستوه تر څو مونږ ترې مشوره واخلو.

نبي کریم ﷺ ورته ابولبابه رضي الله عنه واستو يهودانو چې کله وليد تول ورته راولاړ شول، ماشومانو او ښځو يې ورته په وېر ژړا شروع وکړه، بيا ورته يهودانو وويل: څه فکر لري که نبي کریم ﷺ ته د هغه د فيصلې په تقاضی تسليم شو؟^(۱)

(۱) بنوقريظه چې له کله راهيسې محاصره شول او دخپل ځان په هلاکت يې يقين راغی، شان بن قيس يې د نبي کریم ﷺ سره د خبرو اترو لپاره واستو چې بنوقريظه به هم لکه د بنونظير په څېر د اوين بار په اندازه د خپلو ماشومانو او بچو سره له کورونو څخه کډوال شي، نبي کریم ﷺ ترې غوڅ انکار وکړ، بيا يې ورته وويل: مونږ او زموږ ښځو او بچيانو ته امان راکړه، جنگي او کورني ساز اوسمان دې هم درياتې وي، نبي کریم ﷺ ترې بيا انکار وکړ تر څو يې پرېکړې ته غاړه کېږدي، شان بن قيس د نبي کریم ﷺ غوڅ درېځ

ابولبابه رضي الله عنه ورته په خپلې مړۍ لاس رانېکو او ورته يې وويل: ډېره بڼه ده^(۱).
 ابولبابه رضي الله عنه وايي: وړاندې له دې چې له يهودانو څخه پل پورته کړم وپوهېدم چې
 د الله او د هغه د رسول ﷺ سره مې خيانت وکړ.

ابولبابه - رضي الله عنه - د مسجد په لور رهي شو او هلته يې ځان د ستنې پورې وتړو او
 ويويل: تر هغه به تړل شوی يم چې الله پاک مې توبه قبوله کړي او هېڅکله به نور بنوقريظه
 ته ولاړ نه شم، په هغه ځمکه هېڅکله پل نه ردم چې ما پرې د الله پاک او د هغه د رسول ﷺ
 سره جفا کړي وي.

نبي کریم ﷺ چې کله د هغه راپور واورېد ويويل: ولې زما خوا ته نه راتلو چې د الله پاک
 نه مې ورله بخشش غوښتی وي؟ چې اوس يې ځان تړلی دی تر هغه دې زغم وباسي تر څو يې
 الله توبه قبوله کړي.

ام سلمة - رضي الله عنها - وايي: نبی کریم ﷺ وفرمايل: د ابولبابه توبه قبوله شوه، ما ورته
 وويل: د الله پېغمبره! زېری ورته نه ورکوم؟ هغه وويل: ولې نه که ستا خوښه وي زېری ورکړه.
 د ستر او پردې د اسماني حکم نه وړاندې ام سلمة رضي الله عنها د خپل کور په دېوال
 مسجد ته ورپورته شوه، ورته يې خبر کړ چې زېری مې درباندي توبه دې قبوله شوه.

ام سلمة رضي الله عنها وايي: خلک په چټکۍ راوړل شول تر څو يې بند وسپري هغه ورته
 وويل: نا، تاسو به مې د بند غوټې نه خلاصوئ تر څو نبی کریم ﷺ مې په خپلو لاسونو د بند
 غوټې وسپري.

کله چې نبی کریم ﷺ د سبا ورځې سهار لمونځ ته ووت بند يې ترې لرې کړ.

ابن هشام وايي: ابولبابه رضي الله عنه شپږ شپې ځان په جومات کې د کجورې تنې پورې
 تړلی و، د لمونځ په وخت کې به يې ښځې راخلاصو او د لمونځ نه وروسته به يې بيا ځان بند
 ته ورکو.

بهر کيف بالاخره هم بنوقريظه د نبی کریم ﷺ غوڅې پرېکړې ته تيار شول، د اوس قبيلې
 خلک نبی کریم ﷺ ته راغلل او ورته يې وويل: بنوقريظه زمونږ ملاتړي وو، پرون چې تا
 زمونږ د خزر جيانو ورونو د ملاتړو سره کومه رويه کړې وه تا ته عرض کوو چې دوی سره هم
 هغه رويه وکړې!!

يهودانو ته راپور يو: (شرح المواهب دزرقاني ليکنه).

(۱) په شرح المواهب کې ليکي: ابولبابه رضي الله عنه به د نبی کریم ﷺ غوڅ درېځ د هغوی وژل معلوم کړل چې
 ذبحه کوي به يې، ځکه يې ورته په لاس اشاره وکړه.

بنو قينقاع چې د خزر جيانو ملاتړي وو نبي کریم ﷺ محاصره کړي وو، هغه و چې ځانونه يې د نبي کریم ﷺ پر پکړې ته ورکړل، بيا ترې عبدالله بن ابي بن سلول ټول وغوښتل هغه ته يې ډالۍ کړل.

نبي کریم ﷺ ورته وويل: ايا دا به ښه نه وي چې د بنو قريظه اړوند غوڅه پر پکړه ستاسو د قبيلې يو نفر وکړي؟ ټولو وويل: ولې نه، د الله رسوله ډېره ښه ده.

نبي ﷺ ورته وفرمايل: دا پر پکړه به سعد بن معاذ رضي الله عنه کوي، نبي ﷺ د سعد بن معاذ رضي الله عنه له ټپي کېدو وروسته د اسلم قبيلې متعلق د رُفَيْدَه رضي الله عنها په خېمه کې د سمبالولو امر وکړ، رُفَيْدَه رضي الله عنها به د الله د رضا په خاطر د ټپيانو علاج معالج کوله.

له کوم راهيسې چې سعد بن معاذ رضي الله عنه د خندق په غزا کې ټپي شو، نبي کریم ﷺ صحابه کرامو ته وويل: سعد بن معاذ رضي الله عنه د رُفَيْدَه رضي الله عنها په خېمه کې ډېره کړۍ تر خوزه يې له نژدې پوښتنه وکولى شم.

بيا چې کله د بنو قريظه د پېښې اړوند د پر پکړې دنده سعد بن معاذ رضي الله عنه ته ورکړل شوه، خپل ټول قام قبيل يې پسې راغی، په خريبي د هغه لپاره د خرمن څادر خپور کړ، هېره دې نه وي چې سعد رضي الله عنه پخپله ښايسته مزېدار او چاغ انسان و، چې کله يې قوم د نبي ﷺ تر حضوره راوړسوپه لاره کې به ورته خپل هر قومي بار بار وويل: ابو عمره! د خپلو ملاتړو اړوند بايد هر مومرو ښکته مشوره ورکړې، نبي کریم ﷺ په دې اند غوره کړې تر څو ته يې پلوي وکړې، د بار بار تکرار له کبله ورته سعد رضي الله عنه وويل: اوس به سعد د الله پاک د رضا په خاطر د چاله ملامتيا هېڅ پرواگير نه وي.

د دې خبرې دا ورېدو سره ځېنې قوم يې د بنو عبدالاشهل کورونو ته د بنو قريظه د مرگ اوازه يوره او لا سعد رضي الله عنه بنو قريظه و ته نه ورسېدلی.

کله چې سعد بن معاذ رضي الله عنه د نبي کریم ﷺ مجلس ته ورسېد، خلکو ته يې وويل: خپل مشر ته مو وپاڅېرئ، د خبرې اورېدو سره مهاجرينو وويل چې نبي کریم ﷺ انصارو ته وويل چې ورته وپاڅېرئ، او انصارو وويل: نا، نبي کریم ﷺ ټولو ته وويل چې سعد رضي الله عنه ته وپاڅېرئ، ټول ورته پاڅېدل او ورته يې وويل: اى ابو عمره! نبي کریم ﷺ تا ته د خپلو ملاتړو پر پکړه ځکه دروسپارته چې ښه رويه ورسره وکړې!

سعد بن معاذ رضي الله عنه ورته وويل: ايا د الله په نوم مو راسره لوظ دی چې پر پکړه به مې اخرنۍ پر پکړه وي؟

هغوی وويل: هو، بيا يې ورته وويل: دلته شته خلک به يې ټول مني؟ چرته چې نبي ﷺ ناست و ورته يې اشاره وکړه.

نبي کریم ﷺ ځواب ورکړ چې هو، زه يې هم منم.

سعد بن معاذ رضي الله عنه وويل: د بنوقريظه اړوند زما پرېکړه دا ده چې بايد لويان يې وورژنئ، شتمني يې په مسلمانانو تقسيم کړئ، بنځې او ماشومان يې وينځې او غلامان کړئ.

نبي کریم ﷺ سعد بن معاذ رضي الله عنه ته وويل: داوړو اسمانونو پورته د الله پاک په فيصله دې فيصله وکړه.

بيا بنوقريظه له قلاوونو څخه رابښکته کړی شول او په مدينه کې د کيسه بنت الحارث په کور کې يې بنديوان کړل، بيا نبي کریم ﷺ د مديني بازار ته ووت او هلته يې ډېرې کندې کويان وکنستل، استازی به يې پسې ليرېدول او ډلې ډلې قرظيان به راوستل کېدل او په ويستل شو کندو کې به ترې کپړې قلم کېدې، په دغې مردارانو کې د الله ستر دښمن حبي بن اخطب او د بنوقريظه و مشر کعب بن اسد هم وو.

په دغې ورځ له تبغه تېر شوو شمېره شپږ سوه يا اووه سوه کسان وو، نور ځينې تاريخ پوهان اټکلوي چې د بنوقريظه يهودان د اته سوه او نهه سوه ترمنځ وو.

کعب بن اسد چې لاس تړلی يې نبي کریم ﷺ ته په لويه ډله کې روان کړی و خپلو خلکو ورته وويل: کعبه! چرته يې روان کړي يو؟

هغه ورته وويل: تر اوسه مو عقل ځای ته رانغی، تاسو نه وينئ چې هېڅ څوک د بلونوال مخه نه نيسي، څوک چې راڅخه لا رشي بېرته نه راځي، خو يو پوهېږئ چې مرگ ته روان يو.

د مرگ او قتل دغه لري تر هغه جاري او ساري وه تر څو ترې رسول الله ﷺ بيخي وزگار شو.

د الله لوی دښمن حبي بن اخطب چې لاسونه يې تر خټ کلک تړل شوي وو راوستل شو، په تن پروت کميس يې گوتې په گوتې په دې خاطر خپرلی و چې په غنيمت کې چا ته پاتې نه شي، نبي کریم ﷺ ته په کتلو يې دواړه ورته وويل: تاسره په دښمنۍ ځان نه ملامتوم خو الله پاک د هغه چا مرسته نه کوي چې څوک د الله مرسته نه کوي.

بيا يې خلکو ته مخ راواړو او ويويل: خاطر مو جمع کړئ، دا د الله پرېکړه ده چې بني اسرائيل د داسې غوښې غوښې پېښو سره مخ کېږي، بيا کښېناست او له تن څخه يې ورله سر قلم کړ.

ام المؤمنین عايشه رضي الله عنها وايي: له يوې زنانه پرته د قرظيانو بله هېڅ زنانه نه ده قتل شوې او هغه هم له ماسره ناسته وه خبرې اترې يې کولې او په بق بق به يې خندل خو ولې د نارينه وونه يې په ډېره لږه فاصله کې سرونه قلم کېدل.

ناڅاپه غبر شو چې فلانکۍ زنانه چرته ده؟ هغې وويل: دا يم، ما ورته وويل: غرقه شي تا څه کړي دي؟ چرته ځې؟ هغې راته وويل: دوی مې مړه کوي کنه! ما ورته وويل: ولې؟ هغې

وويل: ما يو خه كړي وو^(۱) بيا بوتلل شوه او ووژل شوه.

عايشه - رضي الله عنها - وايي: دغه بنځه مې بيخي له ياده نه وځي چې په خپل مرگ خبره هم وه او دومره خوشحاله وه چې په بق بق يې خندل.

نبي كريم ﷺ د هر بالغ په وژلو عام امر صادر كړ.

عطية القرظي رضي الله عنه وايي: نبي كريم ﷺ د ټولو هغه قرظيانو په مرگ فيصله وكړه چې له نامه لاندې يې وينستان راټوكيدلي وو، زه د هغه خلكو په چم كې وم چې له نامه لاندې وينستان يې نه وو راټوكيدلي نو هېڅ يې هم راته ونه ويل.

ايوب بن عبدالرحمن وايي: سلمى بنت قيس رضي الله عنها چې د نبي كريم ﷺ د مور له اړخه ترور هم كېده، د نبي كريم ﷺ سره يې دواړو قبلو ته لمونځ هم كړی و، لكه د عامو مسلمانانو ښځو په څېر يې ورسره په اسلام بيعت كړی و، ورڅخه يې د رفاعة لاس ته راوړلو هيله څرگنده كړه حالانكه چې رفاعه سلمى بنت قيس - رضي الله عنها - ته د پناه وروړلو هيله كړې وه، سلمى رضي الله عنها راغله، او نبي كريم ﷺ ته يې وويل: اى د الله پېغمبره! زما پلار او مور دې درڅخه قربان شي رفاعه ما ته ډالۍ كړه، هغه داسې وايي چې لمونځ به هم كوي او د اوښ غوښه به هم خوري.

نبي كريم ﷺ ورته رفاعه په ډالۍ كې وركړ او ژوندى پرېښودل شو.

بيا نبي كريم ﷺ د بنو قريظه ښځې او بچيان په مسلمانانو وويشل، له دې وروسته نبي كريم ﷺ د بنو عبدالاشهل د قبيلې غړي سعد بن زيد انصاري رضي الله عنه ته له بنو قريظه ټول وينځې او غلامان شوي زنانه او نارينه وركړل تر څو نجد ته يې بوځي او هلته پرې اسونه او نور جنگي سازو سامان واخلي.

په وينځو شوو ښځو كې نبي كريم ﷺ د ځان لپاره ريحانه بنت عمرو بن خنانه رضي الله عنها خوښه كړه او تر هغه يې په ولكه كې وه چې ورڅخه وفات شو.

نبي كريم ﷺ اراده لرله چې يې ازاده او بيا يې په نكاح واخلي خور ريحانې رضي الله عنها ورته وويل چې كه په خپل حالت مې پرېږدې نو زما او ستا لپاره به له نكاح څخه بهتره وي، نو نبي كريم ﷺ په وينځې توب كې پرېښوده.

له كله راهيسې چې ريحانه رضي الله عنها وينځه شوه نبي كريم ﷺ ورته د اسلام دعوت وركړ، خو ريحانه پخپل يهوديت كلكه پاتې شوه او اسلام ته غاړې وركولو ته تياره نه شوه نو

(۱) ابن هشام وايي: دغې ښځې په خالد بن سويد رضي الله عنه باندې د ژړندې پل راغورځولې او هغه يې پرې شهيد كړی و.

نبی کریم ﷺ ترې د انکار په سبب خفه او ناراضه و پرېښوده، یوه ورځ د خپلو ملگرو سره ناست و څه گوري چې ثعلبه بن سعیه رضي الله عنه دومره توند راروان و چې د خپو تریار یې نبی کریم ﷺ واورېد، ویویل: لکه چې ثعلبه رضي الله عنه ما ته دريچانې رضي الله عنها په اسلام زېری را کوي؟

رښتیا هم د رارسېدو سره سم یې ورته د هغې د اسلام زېری ورکړ او نبی کریم ﷺ یې په اسلام راوړو یې تحاشا خوشحاله شو.

د خندق او د بنوقریظه اړوند الله پاک د سورت احزاب روښانه ایتونه نازل کړل، په دغې ایتونو کې الله پاک په مسلمانانو د خپرې غمیزې لري بیان کړېده، په دغو ایتونو کې الله پاک د خپل نعمت او احسان یادونه هم کړې ده چې د غم او خفگان پرته لري یې بیخي له منځه یوړه، د کافرانو په ضد الله پاک مسلمانانو لره بس او کافي شو، د سختی په دغه مهال الله پاک د منافقانو ناوړه عقاید هم پسې ښه راڅرگند کړل.

الله پاک فرمائي: ﴿يَأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ جَاءَتْكُمْ جُنُودٌ فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا وَجُنُودًا لَمْ تَرَوْهَا وَكَانَ اللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرًا ﴿٩﴾ إِذْ جَاءُوكُمْ مِنْ فَوْقِكُمْ وَمِنْ أَسْفَلَ مِنْكُمْ وَإِذْ زَاغَتِ الْأَبْصَارُ وَبَلَغَتِ الْقُلُوبُ الْحَنَاجِرَ وَتَظُنُّونَ بِاللَّهِ الظُّنُونًا ﴿١٠﴾ هُنَالِكَ ابْتُلِيَ الْمُؤْمِنُونَ وَزُلْزِلُوا زِلْزَالًا شَدِيدًا ﴿١١﴾ وَإِذْ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ مَا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ إِلَّا غُرُورًا ﴿١٢﴾ وَإِذْ قَالَتْ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ يَا أَهْلَ يَثْرِبَ لَا مَقَامَ لَكُمْ فَارْجِعُوا وَيَسْتَأْذِنُ فَرِيقٌ مِنْهُمُ النَّبِيَّ يَقُولُونَ إِنَّ بُيُوتَنَا عَوْرَةٌ وَمَا هِيَ بِعَوْرَةٍ إِنْ يُرِيدُونَ إِلَّا فِرَارًا ﴿١٣﴾ وَلَوْ دُخِلَتْ عَلَيْهِمْ مِنْ أقطارِهِمْ سِيلٌ مِنْ أَلْيَفْتَةٍ لَأَتَوْهَا وَمَا تَلَبَّوْا بِهَا إِلَّا سِيرًا ﴿١٤﴾ وَلَقَدْ كَانُوا عَاهِدُوا لَكُمْ مِنْ قَبْلِ أَنْ يُؤْتُواكُمُ الْآذِنَةَ وَكَانَ عَهْدُ اللَّهِ مَسْئُولًا ﴿١٥﴾ قُلْ لَنْ نَنْفَعَكُمْ الْفِرَارَ إِنْ فَرَرْتُمْ مِنَ الْمَوْتِ أَوِ الْقَتْلِ وَإِذَا لَا تَسْمَعُونَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿١٦﴾ قُلْ مَنْ ذَا الَّذِي يَعْصِمُكُمْ مِنَ اللَّهِ إِنْ أَرَادَ بِكُمْ سُوءًا أَوْ أَرَادَ بِكُمْ رَحْمَةً وَلَا يَحِذُّونَ لَهُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ﴿١٧﴾ ﴿ قَدْ يَعْلَمُ اللَّهُ الْمَعْرُوقِينَ مِنْكُمْ وَالْقَائِلِينَ لِإِخْوَانِهِمْ هَلُمَّ إِلَيْنَا وَلَا يَأْتُونَ الْبَأْسَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿١٨﴾ أَشِحَّةً عَلَيْكُمْ فَإِذَا جَاءَ الْخَوْفُ رَأَيْتَهُمْ ينظرونَ إِلَيْكَ نُدُورٌ أَعْيُنُهُمْ كَالَّذِي يَغْشَى عَلَيْهِ مِنَ الْمَوْتِ فَإِذَا ذَهَبَ الْخَوْفُ سَلَقُوكُمْ بِالسِّنَةِ حِدَادٍ أَشِحَّةً عَلَى الْخَيْرِ أُولَئِكَ لَمْ يُؤْمِنُوا فَأَحْبَطَ اللَّهُ أَعْمَالَهُمْ وَكَانَ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ سِيرًا ﴿١٩﴾ يَحْسَبُونَ الْأَحْزَابَ لَمْ يَذْهَبُوا وَإِنْ يَأْتِ الْأَحْزَابُ يَوَدُّوا لَوْ أَنَّهُمْ بَادُونَ فِي الْأَعْرَابِ يَسْتَأْذِنُونَ عَنْ أَنْبِيَائِهِمْ وَلَوْ كَانُوا فِيكُمْ مَا قَاتَلُوا إِلَّا قَلِيلًا ﴿٢٠﴾ لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِمَنْ كَانَ يَرْجُوا اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَذِكْرًا ﴿٢١﴾ وَلَمَّا رَأَى الْمُؤْمِنُونَ الْأَحْزَابَ قَالُوا هَذَا مَا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَصَدَقَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ. وَمَا زَادَهُمْ إِلَّا إِيمَانًا وَتَسْلِيمًا ﴿٢٢﴾ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللَّهَ عَلَيْهِ فَمِنْهُمْ مَنْ قَضَى نَجْبَهُ وَمِنْهُمْ مَنْ يَنْظُرُ وَمَا بدلُوا نَبْدِيلًا ﴿٢٣﴾ لِيَجْزِيَ اللَّهُ الصَّادِقِينَ بِصِدْقِهِمْ وَيُعَذِّبَ الْمُنَافِقِينَ إِنْ شَاءَ أَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ إِنْ اللَّهُ كَانَ عَفُورًا رَحِيمًا ﴿٢٤﴾ وَرَدَّ اللَّهُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِغَيْظِهِمْ لَمْ يَنَالُوا خَيْرًا وَكَفَى اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ الْقِتَالَ وَكَانَ اللَّهُ قَوِيًّا عَزِيمًا ﴿٢٥﴾ وَأَنْزَلَ الَّذِينَ ظَاهَرُوهُمْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ مِنْ صَيَّاصِهِمْ وَقَذَفَ فِي قُلُوبِهِمُ الرُّعْبَ فَرِيقًا تَقَاتَلُوا وَتَأْسَرُوا فَرِيقًا ﴿٢٦﴾ وَأُورِثَكُمْ أَرْضَهُمْ وَدِينَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ وَأَرْضًا لَمْ تَطْعُوهَا وَكَانَ اللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرًا ﴿٢٧﴾)

(١) سورت احزاب: (٩-٢٧). ژباړه: ای مومن صفته خلکو! د الله پاک هغه لورښه په ځان راباده کړې چې دښمن او اغیار

د بنوقريظه و څخه چې خلک راوژگار شول د سعد بن معاذ رضي الله عنه تپ لا پسې ناسور شو او له کبله يې په شهادت ورسېد.

حسن بصري رحمه الله وايي: سعد بن معاذ رضي الله عنه درون او جسيم انسان و، خلکو

درېاندې لاندې باندې راغی، مونږ ورباندې خپلې لښکرې (ملائکې) راواستولې چې تاسو لا نه ليدلې او تاسو چې څه کوئ الله مو ويني * په تاسو چې کله دښمن (بنوقريظه) له بزنه او ځينې دښمن (قريش او غطفان) له لږ نه راغلل، ستاسو سترگې گرې نسکورې شوې او له ډاره مو زړونه تر مرۍ ورسېدل او تاسو په الله راز راز گمانونه وکړل * د غزا او خپور ډار په دغه مهال مومنان ښه وازمول شول او سخت ولرژول شول * د خپور ډار په مهال منافقانو او نورو هغو وگړو چې په نفاق رنځوران وو وويل: مونږ سره د الله پاک او د هغه رسول ﷺ کړې ژمنې له ټکۍ برکۍ پرته نور څه نه دي * او ځينو منافقانو (معتب بن قشير) دا هم وويل: ای د يثرب ميشتوالو! تاسو په راغلو جنګي ډلو نن ورځ هېڅ توان نه لرئ، بېرته خپلو هستوګنځايونو ته ستانه شئ او ځينو نورو منافقانو (اوس بن قيطي) به د کورونو د ځانلوالي په بهانه اجازې غوښتې، په رښتيا يې کورونو يواځې نه وو خو له جنګ څخه تښتېدل * خو که د کفارو جنګي ليکي فرضاً د مدينې له شاو خوا راغلې وای او له دوی څخه يې کفر کول غوښتلې وای دوی به بېرته کفر هم کړې وای او د زړې په انداز به يې وروستولې نه و کړې * او ځينې منافقانو (بنو حارثه) د الله پاک سره ژمنه کړې وه چې نور به په جنګ کې شکستونه نه اچوي او الله به ترې هرومرو د خپلې ژمنې پوښتنه کوي * ای پېغمبر! ورته ووايه چې تاسو ته به له مرګ ژوبلې څخه تېښته هېڅکله گټه ونه رسوي، خو که تاسو وتښتئ او په شا ولاړ شئ له ډېرې لېرې او تېرې فائدې پرته به نور هېڅ درنه کړل شي * دا هم ورته ووايه چې که الله پاک تاسو ته زيان رسونه وغواړي څوک به مو ترې وژغورلای شي؟ او که درته کټه رسول وغواړي نو څوک به د الله مخه ونیولای شي؟ او حالانکه چې منافقانو لږه د الله په ضد هېڅ مرستندويه او ملاتړي نشته * الله پاک له جنګ څخه ناست او منعه کونکي خلک ښه پېژني چې همزولو او منافقانو او نورو خلکو ته وایي چې جنګ ته مه ځئ او خپله هم جنګ ته يا د دفاع لپاره او هغه هم کله نا کله ځي * د کينې له کبله په تاسو ډېر زيات تېره ژبي دي، خو چې کله هم د خوف او ترس وخت راشي ته به ورته گوري لکه مرګ نيولې په څېر به سترگې خوارې اړوي راروي، خو چې د ډار وخت ترپايه ورسېږي نو ستاسو په حق کې به نازيبا الفاظ استعمالوي، دوي په الله باور نه لري ځکه خو ورله الله ټول عملونه برباد کړي دي او دمنافقانو نېک عملونه بې ثوابه کول په الله ډېر اسان دي * دوی داسې انگېرول چې راغلي جگړه ماران به تر اوسه نه وي تللي، خو که احزاب د دوهم ځل لپاره بيا هم راشي نو دوی ته به پسندېدا وي چې په لږو پرتو باندو کې پراته وي او ستاسو له روانو حالتو څخه يې له نورو نه پوښتنې کولې، خو که د دوهم ځل لپاره هغوی راشي او منافقان مو ترڅنګ وي نو په جنګ به يې ونډوال ډېر لږ وي * د الله د رسول خبرو په منلو کې ستاسو لپاره د نېکې اقتدا درس دی، د هغه چا لپاره چې په الله او د قيامت په ورځ ايمان لري او الله پاک هم ډېر ډېر يادوي * او مومنانو چې کله د راغلو اغيارو جگړه مارې ډلې وليدلې سمدستي يې وويل: دا مونږ سره د الله او د هغه رسول د کړې ژمنې رښتني ده اولله پاک او د هغه رسول په خپلو ژمنو کې رښتني دي، په دې يې حق ته تسليمي او باور لا پسې زيات شو * او په مومنانو کې ځينې هغه باتوره اوتورپالو وي چې د الله پاک سره يې په خپلې کړې ژمنې وفا وښودله، ځينو يې خپله موخه (شهادت) تر لاسه کړ او ځينې يې د لاس ته راوړنې په انتظار دي او دغو باتورانو د موخې لاس ته راوړلو کې هېڅ راز تردد نه دی کړې * دا په دې خاطر چې الله پاک رښتني مومنانو ته د رښتوني ايمان په بنسټ نېکه بدله ورکړي او دخپل مشيئت او خوښې په بنسټ منافقانو ته عذاب او يا د توپې وديستلو توفيق ورکړي، ځکه چې الله بښونکی او د زياتې پېرزو والا دی * ټول کافران (قريش او غطفان) په غم او غصې ډکې سينې بېرته الله ستانه کړل چې خپل هېڅ هدف ته ونه رسېدل او د جنګ په روان لړۍ کې الله پاک د مومنانو لپاره کافي شو ځکه چې الله پاک ډېر زيات قوی او زوراور دی * او د اهل کتابو ځينې خلک (بنوقريظه) الله پاک له خپلو لوړو بروجونو څخه راښکته کړل چې د کفارو مرستو ته يې دوام ورکړي و، ځينې تاسو ووژل او نور ځينې مو غلامان کړل * د هغوی ځمکې او کورونه اوتوله شتمني الله پاک تاسو ته په غنيمت کې درکړه، او الله به نوره ځمکه هم په غنيمت کې درکړي چې تر اوسه مو لا د خپو لاندې نه ده راغلې او الله پاک په هر شي باندې قدرت لرونکی دی.

يې جنازه اوږو ته سپکه پورته کړه، منافقانو به ويل: دا لا چاغ او بادېدار و، دومره سپکه جنازه مونږ هېڅ چرته نه وه ليدلې!!

کله چې نبي کریم ﷺ ته د منافقانو راپور ورسېد و يو ويل: نور چا هم درسره جنازه پورته کړې وه، د دې په روح ملائک دېر زيات خوشحاله شو او له دېرې مينې ورته عرش هم په خوځښت کې راغی. له مشرکانو څخه د جنگ په روانه لړې کې درې نفرو سرورنه وخورل، منبه بن عثمان بن عبید چې په غشي تپي شوی و او په مکه کې ومړ.

له بنو مخزوم بن يقظه څخه په کې نوفل بن عبدالله بن المغيرة هم وژلی شوی و، هغه غوښتل چې گنې له خندق څخه به په اسانه تېر شي، هغه و چې پکې راپېښت او مردار شو، مسلمانانو يې جثه (لاش، نعش) راپورته کړ، مشرکانو له نبي ﷺ څخه وپوښتل چې نوفل ورباندې په مړينه ويلوري، نبي کریم ﷺ يې ورته مړی ورکړ او وويل: نه مو ورله مړی په کار دی او نه مو ورله پېسې تکې په کار دي.

له بنو عامر بن لؤي نه په کې عمرو بن عبد ود هم سر خورلی و، علي رضي الله عنه په خپل لاس و واژه.

له مسلمانانو څخه په کې يو خلاد بن سويد رضي الله عنه شهيد شوی و چې د بنو قريظه په ورځ پرې يو يهودني له بره د ژرندې پل راخوشې کړ او شهيد شو، داسې ويل کيږي چې نبي کریم ﷺ يې اړوند وويل: (اِنَّهُ لَءَ لَاجِرٌ شَهِيدٌ) خلاد رضي الله عنه ته به د دوو شهيدانو ثواب ورکړل کيږي.

بل ابوسنان بن محصن بن حراثن رضي الله عنه و چې نبي کریم ﷺ لا د بنو قريظه و حصار نه و مات کړی چې وفات شو او هلته د بنو قريظه و په مقبره کې يې دفن کړ.

ماته د رارسيدلي پېښليد له مخې چې نبي کریم ﷺ کله له خندق څخه مدينې ته راستون شو و يو ويل: له دې کال وروسته نور قريش له تاسو سره جنگ نه شي کولی بلکې تاسو به ورسره جنگ کوئ.

رښتيا هم چې له دغې سحنې وروسته قريشو د مسلمانانو سره جنگ ته زړه نه ښه کو خو مسلمانانو به ورسره جنگونه کول تر دې چې الله ورته د مکې فتحه ورکړه.



د بنو لحيان غزا

د بنو قريظه له غزا وروسته نبي کریم ﷺ د ذوالحجې، محرم، صفر، ربيع الاول او ثاني مياشتې په مدينه کې تېرې کړې، د جمادى الاولى د مياشتې په لومړيو کې د بنو لحيان سره غزا ته راپورته شو تر څو د ربيع د پېښې ملزمان گرفتار کړي او د خبيب بن عدي او ملگرو رضي

الله عَنْهُمْ غِجْ وَاخْلِي، خلکو ته يې واوروله چې شام ته تلونکی دی په دې خاطر چې اغيار په خپل غفلت او ناخبرۍ کې د تېر په خېر پاتې شي. له مدينې څخه د غراب په لاره ره شو^(۱) غراب چې له مدينې څخه شام ته شاهراه او لويه غريزه سيمه ده له لارې يې مَخِيض او بيا هم بترآه ته ورسېد، له دې ځايه بېرته راستون او مدينې ته نژدې د (بَيْن) علاقې ته او بيا د يمام کارجنې ساحې ته يې ځان ورسو، له دې ځايه يې د مکې په لور چابک گامونه واخستل تر څو د بنو لحيان هستوگنځايونو (عُرَان) ته ورسيرې او عُرَان د (امج او عسفان) ترمنځ پرته علاقه ده، بنو لحيان د خبرېدو سره سم په ډېرې زياتې تېزۍ د غرونو سرونو ته پناه وړې وه، کله چې د بنمن له نبي کریم ﷺ څخه وتښتېد ويويل: که عَسْفَان ته هم لار شو بڼه به وي!! تر څو د مکې خلک وپوهيرې چې مونږ تر مکې راغلي وو. دوه سوه شاه سوارانو په شمول نبي کریم ﷺ عَسْفَان ته ولاړ او نور دوه سوه سپاره يې کراع الغميم ته واستول، له دې پړاو وروسته نبي کریم ﷺ بېرته مدينې ته راستون شو.

جابر بن عبدالله رضي الله عنه وايي: کله چې نبي کریم کریم ﷺ بېرته مدينې ته راستنېدو ما ترې واورېدل: (أَيُّوْنَ تَأَيُّوْنَ إِنْ شَاءَ اللهُ لِرَبِّنَا حَامِدُونَ، أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ وَعَثَاءِ السَّفَرِ وَكَآبَةِ الْمُنْقَلَبِ وَسُوءِ الْمُنْظَرِ فِي الْأَهْلِ وَالْمَالِ).



د ذي قرد غزا

نبي کریم ﷺ په مدينه کې ډېرې لږې شپې تېرې کړې چې عيينة بن حصن بن حذيفة بن بدر الفزاري د غابه مقام کې د نبي ﷺ د شېدو او نژدې لنگېدونکو او ښانو باندې د چور چپاول لري پېل کړه، په باندېه کې د بنوغفار د قبيلې (ابن ابي ذر) يو تن يې وواژه او د اوشانو سره يې ترې ښځه هم روانه کړه.

سلمة بن عمرو بن الاكوع سلمی رضي الله عنه لومړی هستي وه چې په چور چپاول وپوهېد، خپله لينده او غشي يې راواخستل او د طلحة بن عبید الله رضي الله عنه د غلام په شمول يې چې يو اس ورسره و ورسې شول، د ثنية الوداع له ځای څخه يې چپاولگر وليدل، د سلع نو ځای ته ورپورته شو او په لور غبر يې وويل: واصباحاه، او د چپاولگرو پسې نور گرېندی شو، د پړانگ په خېر تېزې منډې سره يې راگير کړل، غشي يې پرې وورول او د هر گوزار سره به يې ويل: د ابن الاكوع گوزار ته ټينگ شه، نن د بوزديلانو د مړينې ورځ ده.

(۱) ددې غزا په دوران کې پر مدينه باندې امير عبدالله بن ام مكتوم رضي الله عنه گمارل شوی و.

که هغوی پسې راستانه شول دا به ترې تر هغه بېرته راستون شو چې د غشي گوزار ته به جوړ شول، بیا به یې پرې د غشو وړول شروع کړل او پرې غږ به یې کړ چې د ابن الاکوع گوزار ته ټینگ شه نن د بوزدیلانو د مرگ ورځ ده.

چپاولگرو به سره وویل: اویکع خود ورځې لومړۍ برخې ته وایو.

تر ټولو لومړی د سلمة بن الاکوع رضي الله عنه اواز نبي کریم ﷺ واورېد، هغه غږ کړ چې (الفرع الفرع) د اواز سره ورته صحابه او اسونه رامات شول لومړی ورته مقداد بن عمرو او بیا عباد بن بشر بن وقش، بیا سعد بن زید او بیا اسید بن ظهیر او عکاشه بن محصن او محرز بن نضله او ابوقتادة الحارث بن ربیع او ابو عیاش بن عبدید بن زید رضي الله عنهم راورسېدل. سعد بن زید نبي کریم ﷺ په ملگرو امیر وگماره او ورته یې وویل: تاسو څی ولاړ شئ زه به د ځان سره نور درولم.

دوی چې کله چپاولگرو په لار کې رالاندې کړل ابوقتاده رضي الله عنه په کې د عینة بن حصن ځوی حبیب ووژه او په خپل څادر کې راوغښت او د دښمن د مزید شکست لپاره مخ په وړاندې لاړ تر څو ځان د ملگرو سره یو ځای کړي.

نبي کریم ﷺ چې د خپل لښکر سره په ځمکه پروت لاش ته راورسېد خلکو د (إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ) کلمات تکرار کړل چې گڼې ابوقتاده رضي الله عنه وفات شوی دی، نبي کریم ﷺ ورته وویل چې دا د ابوقتاده رضي الله عنه لاش نه دی، بلکې په خپل څادر کې یې ځکه راوغښتی دی ترڅو تاسو وپوهوي چې هغه وژلی دی.

عکاشه بن محصن رضي الله عنه اوبار او ځوی یې تر ولکې لاندې راوستل چونکه دواړه په یو اوبن سپاره وو نو د نېزې په یو گوزار یې دواړه مړه کړل خو د اوبنانو نزدې څه اندازه یې ترې بېرته رالاندې کړه، نبي کریم ﷺ او نور خلک د ذي قرد غرته ورسېدل او هم هلته یوه ورځ او یوه شپه تم شول.

سلمة بن الاکوع رضي الله عنه وویل: که د سلو شاه سوارانو په ملتیا دې د اغیارو پسې واستولم نو پاتې اوبنان به ترې هم راولم او چپاولگرو به هم راولم، نبي کریم ﷺ ورته وویل: اوس مهال به هغوی په غطفان کې د شپې له مخې شوده څښي.

بیا په وتلو ملگرو باندې رسول کریم ﷺ په هرو سلو نفرو یو اوبن ورکړل او بېرته نبي کریم ﷺ مدینې ته راستون شو.

د ابن ابی ذر کور ودانه چې په اوبن سپره په مدینه کې نبي کریم ﷺ ته ټوله لړۍ واوروله، بیا یې ورته وویل: ما نذر منلی و که ما ته الله خلاصون راکړ نو دا اوبنه به حلالوم!

نبي کریم ﷺ ورته په خدا وویل: ولې له اوبن سره دومره بد کوې؟ الله پاک ورباندې روغه رمته تر مدینې راوسولې او اوس یې حلالوې؟ کوم نذر چې د الله معصیت وي او یا

ستا خپله شتمني او ملكيت نه وي پوره كول يې لازم نه دي، اوبنه زما اوبنه ده او ته دې په خپلې مخه كور ته لاره شه.



د مصطلق يا د مريسيع غزا

له تهرې پېښې وروسته نبي كريم ﷺ د جمادى الاخر پاتې ورځې او درجب ټوله مياشت په مدينه كې تېره كړه او د هجرت په شپږم كال د شعبان په مياشت كې يې د خزاعه قبيلې له بنو مصطلق سره د غزا لپاره ولاړ.

نبي كريم ﷺ ته راپور ورسېد چې جويزية بنت الحارث ام المؤمنين رضي الله عنها د نبي كريم ﷺ بي بي د پلار حارث بن ابي ضرار د جنګي قيادت لاندې بنو مصطلق د مسلمانانو په ضد د جګړې هوډ كړى دى.

نبي كريم ﷺ يې د غزا لپاره لومړى ووت، هغه و چې دواړه خواوې د مريسيع نوم اوبو سره چې د قديد سره نژدې پرتې دي مخامخ شوې او دواړو خواو ترمنځ جګړه د تودوالي انتها ته ورسېده، د جګړې پايله د بنو مصطلق په شكست تر پايه ورسېده او د هغوى بچيان او ښځې او ټوله شتمني الله پاك خپل استازي ته په غنيمت كې وركړه.

له مسلمانانو څخه په كې د كعب بن عوف له قبيلې څخه هشام بن صبابه رضي الله عنه شهيد شوى و او هغه هم داسې چې د عبادة بن الصامت رضي الله عنه له جهادي ګروپ څخه يو انصاري داسې وانګېرول چې ګڼې دښمن دى نو په تېروتنه كې يې مړ كړ.

نبي كريم ﷺ لا د غزا په ميدان كې تم و چې د عمر بن الخطاب رضي الله عنه د بنوغفار څخه مزدور يې په اس تر چينې راځي اود جهجاه بن سنان رضي الله عنه سره يې په اوبو اندازه ترخه تروه شوه، دواړو سره سخت الفاظ تبادلې كړل او په شخړه شول، جهجاه رضي الله عنه غږ پورته كړ چې مهاجرينو پرې راځئ او جهني اواز كړ چې انصارو ترې راتاو شئ.

د مهاجر او انصار ترمنځ تلخ كلامي باندې په عبدالله بن ابي بن سلول كې جاهلي بې غيرتي په خوټكېدو شوه او ويويل: اوس يې لا راسره جنګونه هم پېل كړل!! دوى څه اټكليوي چې راباندې زوراور او ډېر شول!! قريشو راشړلو ته نوره زمونږ حوصله ختمه شوه، دا متل رښتيا دى چې (كه سپې څربه كړې لومړى تا داړي) د عبدالله بن ابي بن سلول سره په ناستو كې كشر زيد بن ارقم رضي الله عنه هم و، د دې خبرو كولو وروسته يې تر شاوخوا ناستو ته مخ واړو او ورته يې وويل: چې مدينې ته څنګه ستانه شول نو عزتمند به نور دغه خوار پړق او

ذليله خلک بېرته له مدينې اوباسي، زه خو په جنگ خوشحاله يم، دا ټول کارونه ستاسو له لاسه
منځ ته راغلل، تاسو ورته په يثرب کې ځای ورکړه کنه!!

خپلې شمتنۍ مو ورسره وويشلې، تاسو پرې د خپلو مالي لگښتونه مخه لږه ونيسۍ دوی به
خپله له مدينې څخه په بله لار شي!!

زيد بن ارقم رضي الله عنه د ابن سلول ټولې خبرې نبي کریم ﷺ ته په داسې حالت کې
وکړې چې دښمن شکست زده و، عمر بن الخطاب رضي الله عنه هم ورسره نږدې ناست و ورته
يې وويل: د الله پېغمبره! عباد بن بشر رضي الله عنه ته يې د وژلو اجراءات وسپاره.

نبي کریم ﷺ ورته وويل: عمره!! څنگه يې ووژنم او بيا به خلک سورښي غبروي چې محمد
ﷺ د خپلو ملگرو په وژلو پېل وکړ.

خو په لوړ غبر د ستنبندو او اواز وکړه، خو ولې دا داسې وخت و چې نبي کریم ﷺ به په کې
سفر نه کو، خلکو منزل ته ملا وتړله او روان شول.

ابن سلول وپوهېد چې نبي کریم ﷺ ته زيد بن ارقم رضي الله عنه ټولې خبرې کړي دي
راغی او ورته يې وويل: لوړه په رب لايزال چې تا ته رارسېدلی راپور ناسم دی، له دغې خبرو
څخه مې په يوه کلمه هم تلفظ نه دی کړی او نه ترې خبر يم.

ابن سلول چې په خپل قوم کې خورا شريف او مخه ورو قوم يې هم نبي کریم ﷺ په وړاندې
د هغه براءت تاييد وکړ او ورته يې مزید وويل چې زيد بن ارقم رضي الله عنه کشر هلک دی
شايد په خبره يې سر سم نه وي خلاص شوی او يا به يې تا ته د منځ ته راغلې پېښې څخه تعبير
دغسې کړی وي، دا ټولې هڅې په دې خاطر چې ابن سلول له تور څخه بري اعلان کړي.

نبي کریم ﷺ چې تر يو حده يې تنډه او يواځې هم روان و اسيد بن الحضير رضي الله عنه
ورته راغی او د نبوت په نوم يې پرې سلام وکړ او ورڅخه يې وپوښتل چې د الله رسوله! په
داسې وختونو کې خو به تا ته لومړی سفر کول بيخي پسند نه وو ولې دې په ناپسند حالت کې
سفر ته ادامه ورکړه؟ لامل يې څه دی؟

نبي کریم ﷺ ورته وويل: ولې ته دې انډيوال له خبرو څخه ناخبره يې؟

هغه وويل: کوم انډيوال؟ نبي کریم ﷺ ورته وويل: ابن سلول!!

هغه ورته وويل: ولې څه يې ويلي دي؟ نبي کریم ﷺ ورته وويل: هغه فکر کوي چې مدينې ته
له رسېدو سره سم به د مدينې باوقاره عزتمند خلک ټول راغلي ذليله بېرته له مدينې څخه اوباسي!

هغه ورته وويل: زما دې په الله قسم وي چې ته عزتمند به دغه ذليله له مدينې څخه
وباسي، ته عزت لرې او هغه ذليله دی.

بيا يې وويل: د الله رسوله! لږه ساه واخله! خير دى، هغه ځكه يې وزله اخلاق انجاموي چې ستا له راتگ وړاندې يې قوم د ده په بادشاهۍ پرېكړه كړې وه او د بادشاهۍ تاج يې ورله تيار كړى و، هغه داسې اټكوي چې دغه مشري ترې تالاس ته راوړه.

ټوله شپه او ورځ نبي كريم ﷺ سفر ته ادامه وركړه، د ماسپښين په مهال يې د دمې اراده وكړه خلك لا ځمكې ته نه وورسيدلي چې بيا په مړ خوب ويده وو.

نبي كريم ﷺ د سفر دغې سترې دورانېې ته ځكه ادامه وركړه چې ابن سلول راپورته كړې نعره د خلكو له ذهن څخه اووځي.

له لږ ارام وروسته نبي كريم ﷺ د سفر دورانېه بيا پيل كړه تر دې چې د نقيع په لور سر د بقعاء نوم چينې سره په حجاز كې واړوله، نابېره تېزترين طوفان راوالتول وډارېدل چې عذاب راغى، نبي كريم ﷺ ورته وويل: مه ډارېږئ دا طوفاني باد د لوى كافر د مړيني زېرى دى، كله چې د سفر دورانېه مدينې ته په راتگ تر پايه ورسېده په رښتيا هم چې بنو قينقاع د يهودانو لويه سته رفاعه بن زيد بن التابوت چې د منافقانو لوى مرستندوى و مرگ ته غاړه وركړې وه.

مدينې ته په راتگ سره الله پاک د ابى بن سلول او د هغه په پل روانو منافقانو اړوند د سورت المنافقون ايتونه رانازل كړل، د ايتونو د راتگ سره نبي كريم ﷺ د زيد بن ارقم رضی الله عنه غوږ ونيو او ويويل: دې غوږونو د الله حق ادا كړى دى.

د عبدالله بن ابى بن سلول ځوى عبدالله رضی الله عنه چې خورا غوره مسلمان و نبي كريم ﷺ ته راغى او ورته يې وويل: زه وڅېړېدم چې د منافقت له كبله ته زما پلار وژلو اراده لرې، كه دې خوښه وي په مرگ يې ما وگماره زه به يې درته سر راوړم، قسم په الله چې په ټول خزرچ كې داسې هېڅ څوك نشته چې زما په څېر ورته خپل پلار گران وي، په ځان ډار محسوسوم چې كه بل څوك زما د پلار په مرگ وگماري نو قاتل به يې زما په مخكې گرځي راگرځي هسې نه زه يې ووژنم، تاوان به دا وشي چې بنايسته روغ كامل مسلمان به د لوى كافر او منافق په بدل كې سره وخورې او زه به پرې هم اور ته هرومرو ځم.

نو نبي كريم ﷺ ورته وويل: نا، تر څو چې هغه مونږ سره ژوندى وي تر هغه به ورسره نېكه رويه كوو.

له دې وروسته بيا خپل قام قبيل ابن سلول په هر څه رټو او ملامته كوله يې، چې كله دغه راپور نبي كريم ﷺ ته ورسېد عمر رضی الله عنه ته يې وويل: تا چې راته ويلي وو نو په هغه ورځ مې ځكه قتل نه كړ خو اوسمهال ورته د هر چا ويني دومره خوټيرې كه مې هر چا ته وويل مړ به يې كړي.

په دې جريان كې مقيس بن صبابه راغى او اسلام يې اعلان كړ او نبي كريم ﷺ ته يې وويل: د الله پيغمبره! ما اسلام راوړى دى او ما ته د خپل ورور چې په تېروتنه كې وژل شوى دى ديت راکړه، نبي كريم ﷺ ورته د هشام بن صبابه چې رښتيا په تېروتنه كې وژل شوى و ديت وركړ، ډېر لږ

وخت په مدينه کې پاتې شو چې د خپل ورور په قاتل يې بريد وکړ او بېرته مکې ته مرتد ستون شو. په دغه ورځ د بنومصطلق نه زيات خلک وژل شوي و^(۱) علي رضي الله عنه پکې دوه نفر مالک او ځوی يې وژلي وو، عبدالرحمن بن عوف رضي الله عنه هم په کې د بنومصطلق د احمر يا احيمر په نوم لوی شاه سوار وژلی و.

نبي کریم ﷺ په راغلې پېښه کې د بنومصطلق زياتې ښځې وينځې کړې وې چې يوه هم په کې د نبي کریم ﷺ بي بي جويريه بنت الحارث بن ابي ضرار وه.

ايشه - رضي الله عنها - وايي: نبي کریم ﷺ چې کله وينځې د مسلمانانو ترمنځ ويشلي جويريه - رضي الله عنها - په کې د ثابت بن قيس بن شماس يا د هغه د تره ځوی - رضي الله عنها - په برخه کې ورسېده، جويريه رضي الله عنها ورسره د ازادۍ اړوند خبرې شريکې کړې، چونکه د جويرې رضي الله عنها حسن او جمال دلکش او زړه راښکونکی و، نبي کریم ﷺ ته راغله تر څو په ازادولو کې ورسره مرسته وکړي، خو چې په دروازه ودرېده زه وپرېدم چې هسې نه په نکاح يې واخلي! او ومې ويل: چې زما دومره خوښه شوه نو د نبي کریم ﷺ به څومره خوښه شوې وي!!

په دروازه ورته ودرېده او غږ يې کړ: زه د حارث بن ابي ضرار د بنومصطلق د قوم سردار لور جويريه يم او ته ښه پوهېږې چې په راغلې ازمينت کې مبتلا يم، زه د ثابت بن قيس بن شماس او يا يې د تره د ځوی رضي الله عنها په برخه کې رسېدلې يم، د هغه سره مې د ماليت په معلومې اندازې هوکړه کړې چې په بدل کې به يې ما ازادوي، ما سره مالي مرسته وکړه.

نبي کریم ﷺ ورته وويل: له دغې نه بل ډېر ښه کار ته چمتو نه يې؟

هغې وويل: د الله رسوله! څه شي ته؟ ولې نه!! هغه ورته وويل: ستا معلوم کړی مقدار به زه هغه ته وسپارم او زه به دې په نکاح واخلم.

جويرې رضي الله عنها ورته وويل: ډېره ښه ده، نبي کریم ﷺ ورته وويل: ستا د پور خلاصول په ما شول.

کله چې خلک د نبي کریم ﷺ او د جويرې رضي الله عنها د کورنۍ په نوي اړيکو وڅېړېدل د سخرگنې په نوم يې د لاس لاندې د بنومصطلق گڼ شمېر غلامان او وينځې ازادې کړې.

ايشه رضي الله عنها وايي: د جويرې رضي الله عنها د نبوت د کورنۍ سره د نوي ازدواجي اړيکو په بنسټ سل سرونه ازاد شول، په ټول بني مصطلق کې د جويرې رضي الله عنها په څېر له خبر او برکت نه ډک نور څوک نه وو.

(۱) ابن هشام وايي: د بنومصطلق په غزا کې د مسلمانانو شعار (يا منصور اُمْتُ اُمْتُ) کلمه وه.

يزيد بن رومان وايي: د بنو مصطلق د اسلام له اعلانولو وروسته ما نبي کریم ﷺ وليد چې وليد بن عقبه بن ابي معيط يې رضي الله عنه يې د صدقاتو او زکات د راټولو لپاره واستو، هلته قوم وخبرېد چې د نبي کریم ﷺ استازی راروان دی د پرته پاک استقبال لپاره يې مخې ته راغلل، وليد رضي الله عنه اټکل کړل چې شايد ټول يې د وژلو لپاره راوتلي وي، له ډار څخه بېرته نبي کریم ﷺ ته په ځغلند مزل راغی او ورته يې وويل: ټول قوم مې د مرگ لپاره راوتلي و او ارادې يې بدلې وې، له زکات ورکونې څخه هم انکاري وو.

د راپور اورېدو سره سم زياترو مسلمانانو نبي کریم ﷺ ته د بنو مصطلق سره د غزا بار بار يادونه کوله.

په دې کې د بنو مصطلق پلاوې تر مدينې راورسېده او نبي کریم ﷺ ته يې وويل: ستا د استازي د شاندار او جاندار استقبال لپاره مونږ له کلي څخه بهر راوتلي وو، تر څو د هغه اکرام او قابل احترام وکړو او ورته هغه زکات او صدقات ورکړو چې تاسره مومني دي، د ليدو سره هغه تا ته چابک راستون شو، مونږ وروسته وخبرېدو چې استازي دې داسې اټکل کړي دي چې گنې مونږ يې د وژلو پسې راوتي وو، يقين دې وشه چې له احترام پرته مو ورته په زړه کې هېڅ نه لرل.

الله تعالی دا ايتونه نازل کړل ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن جَاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَأٍ فَتَبَيَّنُوا أَن تُصِيبُوا قَوْمًا بِمَهْلِكِهِمْ فَتُصِيبُوا عَلَى مَا فَعَلْتُمْ تَادِيبًا ﴿٦٧﴾ وَأَعْلَمُوا أَن فِيكُمْ رَسُولٌ اللَّهُ لَوْ طَبِعَكُمْ فِي كَثِيرٍ مِّنَ الْأُمَمِ لَغَنَمٌ وَلَكِنَّ اللَّهَ حَبَبٌ إِلَيْكُمْ إِلَّا يَمُنَّ وَرِزْنُهُ فِي قُلُوبِكُمْ وَكَرِهَ إِلَيْكُمْ الْكُفْرَ وَالْفُسُوقَ وَالْعِصْيَانَ أُولَئِكَ هُمُ الرَّشِدُونَ ﴿٦٨﴾﴾.

نبي کریم ﷺ له سفر څخه بېرته راستون او مدينې ته راروان شو، مدينې ته په نږدې کېدو کې چې عايشه رضي الله عنها هم ورسره وه، منافقانو پرې هغه تور ولگو چې د عقل نه بهر و.



د هجرت په شپږم کال د بنو مصطلق په غزا کې په عايشې رضي الله عنها باندې د تور غمجنه پېښه

عايشه رضي الله عنها وايي: د نبي کریم ﷺ عادت و چې کله به يې هم سفر کو نو د خپلو بې بيانو تر منځ به يې خڅښی (قرعه اندازي) وکړ، چې د هر چا خڅښی به راوښوت د ځان سره

(١) سورت حجرات: (٦-٧). ژباړه: ای د ايمان والاو! که چرته يو تېروتنلی درته کوم خبر راپي نو له پلټنې پرته يې په مقابل لورې اقدام مه کوئ، هسې نه چې قوم ته بې ځايه مرگ ژوبله وروئ!! چې بېرته به په خپلو کړو وړو پېښمانه ياست * په دې هم وپوهېږئ چې که د الله رسول زياتره ستاسو خبرې ومني، نو تاسو به په تکليف او سترې باندې ککړ شئ، خو د الله رحم دی چې ايمان يې درته محبوب کړی دی او نافرمانی يې تاسو ته بده معرفي کړې ده چې تاسوترې کرکه کوئ او د دغه صفت خلک ډېر ښه او هونښاران دي

به يې د سفر ملگرې کوله، د بنو مصطلق په غزا کې چې يې قرعه اندازي وکړه زما نوم راووت او هم زه يې د ځان سره په سفر کې بوتلم.

بنځينه عادت چونکه دا و چې دغه مهال به بنځو په دې خاطر چې چاغې نه شي ډېر لږ خواړه به يې کول.

د سفر په دوران کې به خپلې کيچاوې کې کښېناستم زما اوښ به راته راوستل شو او زما په خدمت گمارل شوو به اوښ ته پورته کړم او د اوښ په شا به يې زما د ناستې پالنگ ټينگ په رسو تړلې و، بيا به يې د اوښ مهار ونيو او سفر به پېل شو.

د بنو مصطلق د غزا نه د نبي کریم ﷺ له راوژگارېدو وروسته د سفر په جريان کې نبي کریم ﷺ مدينې ته نژدې دمه واړوله او د شپې ځېنې برخه يې هم تېره کړه، زه چې د خپل ځينې حاجت د پوره کولو لپاره تر لږه اندازه لرې لارم، نبي کریم ﷺ خلکو ته د سفر په کولو امر صادر کړی و او زه لا په ناخبرۍ کې هم هغسې د خپل ورک شوي يمني (ظفري) اميل په لتون بوخته وم.

چې کله بېرته راستنه شوم گورم چې هېڅوک هم نشته او ټول خلک تللي دي، بېرته هغه ځای ته لارم چې چرته راڅخه هار بې درکه شوی و چې بالاخره يې په لاس ته راوړو هم وتوانېدم.

له عادت سره سم په اوښ باندي زما په سمبالښت گمارل شوي نفرو راغلي دي، کيچاوه يې په اوښ سمباله ايښې ده او اټکل کړي يې دي چې گنې زه پکې يم او د اوښ په شا يې د قانون سره سم کيچاوه په رسو کلکه تړلې ده، له مهاره يې اوښ نيولی او په خپله مخه روان شوي دي. زه چې کله خپل دمه ځای ته راستنه شوم چونکه مسافر ټول تللي وو ما وپتيله چې که هغوی هر چرته له اوښ څخه کيچاوه رانښکته کړي او زه پکې نه يم هرومرو به بېرته ما پسې دلته راځي نو ما خپل ځان په پروني کې روانغاړه او تر کلني تکيه شوم.

ناگهانه صفوان بن معطل رضي الله عنه راغی، د حجاب له فرضيت وړاندي يې زه ليدلې وم، خو چې زه يې وليدم چې په پروني کې مې ځان رانغښتی دی پوهه شو چې زه عايشه يم، هېره دې نه وي چې هغه هم د خپلو اغراضو په خاطر له قافلي څخه تپ شوی و، بهر کيف زما د ليدلو سره يې وويل (أَنَا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ) د نبي ﷺ بي بي!

بيا يې راته وويل: ولې پاتې شوې يې؟ چا پرېښې يې؟ خو ما يې هېڅ پوښتنه ځواب نه کړه.

بيا يې خپل اوښ رانږدې کړ او غږ يې کړ چې اوښ ته ورپورته شه، هغه له ما څخه لږ وروسته شو، زه اوښ ته پورته شوم او د اوښ مهار يې ونيو او دومره چټک سفر يې پېل کړ چې تر څو يې هغوی رالاندي کړل، هغوی هلته ويوهېدل چې مونږ خو اوښ تش تور راروان کړی

دی!! خلکو چې ولیدل چې زه د صفوان په اوبن سپره او هغه یې واگې نیولې وې، زه لا خبره نه وم چې تور ته خلکو دومره وده ورکړې وه چې گرد مخلوق یې یو نه په دوو کې اچولې وو.

مدینې ته په رسیدگۍ زه رنځ ونهولم، هېڅ چا مې غم نه خوړه چې دا ناجوره ده، په ما د لږیدلي تور او اوزه د نبی ﷺ او زما مور او پلار ته هم رسیدلې وه، خو هغوی چا هم راته د تور اړوند هېڅ اه هم نه و کړی.

دومره وپوهېدم چې نبی کریم ﷺ به وړاندې چې زه کله یې طبعه او ناجوره شوم په ما به یې ډېر رحم راتله خو اوس راڅخه بالکل بې پروا او د ناجورتیا پوښتنه به یې هم راله سمه نه کوله، زه ترې په زړه کې هم په دې لږه خفه وم، د نبی ﷺ کره وړه چې ما ولیدل، اجازه مې ترې واخسته چې د پلار کور ته به لاړه شم تر څوم مور مې غم وخوري.

هغه راته وویل: کولای شې چې لاړه شې.

زه مې د مور کور ته لاړم هغه مې خدمت کو، نزدې څه د پاسه شلو ورځو کې روغه جوړه شوم او تر دغه مهال لا زه په تور هېڅ خبره نه وم.

دا چې د عجمو په څېر به مونږ کورونو کې د قضاء حاجت ځایونه د کراهت او بدبوي له کبله نه جوړول، د شپې له پلوه به دمدينې ټولې زنانه قضاء حاجت لپاره مېرته و تلې.

يو شپه زه او د مسطح مور دواړه د قضاء حاجت لپاره ووتو، هغه پر خپل پروني راولویده، د غورځېدو سره یې وویل: مسطحه هلاک شې!

ما ورته کړه: تا خو د هجرت او د بدر غزا پیاوړی وندوال په ډېره بده یاد کړه!!

هغې راته وویل: د ابوبکر ځاوزهاده! ولې ته لا تر اوسه ناخبره یې؟

ما ورته کړه: ولې څه پېښه ده؟ نو هغې راته د تور او تور لگونکو اړوند تفصیلی راپور راکړ.

ما ورته وویل: خا! پېښه دا ده؟ هغې وویل: هو والله چې دا خبره ده بله نه ده!!

عایشه رضي الله عنها وايي: د دې خبرې اورېدو سره مې د قضاء حاجت کولو توان هم له لاسه ورکړ، کور ته راغلم دومره مې وژړل چې نزدې له ژړا څخه ورمم او زړه مې وچوي، مور ته مې وویل: زما اړوند خلک د تور لگونې دومره خبرې کوي او ته راته هېڅ هم نه وايې؟

هغې راته وویل: له برداشته مه ووځه، خاطر دې راټول کړه، ځینې وختونو کې د یو سړي مېرمن په ډول ډال کې ساری نه لري نو خپله ښکلا ورته غم شي، نارینه او زنانه ورپسې خبرې کوي او تورونه پرې لگوي.

عایشه رضي الله عنها وايي: زه لا ناخبره وم چې نبی کریم ﷺ خلکو ته تقریر وکړ، لومړی یې د الله ثنا صفت بیان کړ او بیا یې وویل: ځینې خلک ولې ما په خپلې کورنۍ ځوروي؟

زما په هغې کور ودانې ولې تورونه لگوي چې له خیر او اسلام پرته ترې نور هېڅ طمع توقع نه کیږي؟ او د داسې چا سره یې تورنوي چې زه مې هر کور ته ننوځم هغه راسره وي.

د تور د خپرولو زیار کې عبدالله بن ابي بن سلول په شمول د خزرج د قبیلې ځینو نورو وگړو لکه مسطح، حمنة بنت جحش هم برخوال وو.

حمنة بنت جحش په خپلې خور زینب بنت جحش رضي الله عنهما باندې غېرت ونيوله ځکه چې د نبي کریم ﷺ په بي بيانو کې له دې پرته راسره په حسن او مکانت کې بله نه وه مساوي، نو خبرو ته یې ځکه زور ورکړ.

خور زینب - رضي الله عنها - د بنتوب سره په خپل ایماني توفیق الله پاک وساتله، او زما اړوند یې له خیر پرته نور هېڅ نه وويلي، خو حمنه رضي الله عنها په خپلې خور دومره غیرت ونيوله چې د تور خپرولو کې یې خپل ټول توان په کار واچو، په دغې خاطر مې ترې په زړه باندې خفگان هم لره.

د نبي کریم ﷺ د دغې خبرې کولو سره اسید بن حضیر رضي الله عنه وپاڅېد او غږ یې کړ: ای د الله رسوله! که د اوس د قبیلې اړوند چا په خپل کور او ابرو ځورولې یې زه درله د وژلو لپاره بس یم.

او که ځورونکي زمونږ د خزرج ورونه وي نو ستا خوښه، که هر څوک دي خو د دې لائق دي چې سرونه یې قلم شي.

سعد بن عبادة رضي الله عنه وپاڅېد، له دې خبرو مخکې په هغه ډېر ښه گمان کېده او اسید بن الحضیر رضي الله عنه ته یې وويل: لوږه په رب لایزال چې درغ دې وويل، هېڅکله به یې سر قلم ته پرې نه ږدو، د سر قلم کولو خبرې ته په ډېر یقین کوي چې ځورونکي خلک خزرجیان دي، خو که دوی په رښتیا ستا ملاتړ وای، دا خبرې به دې هېڅکله نه وی کړې!!

اسید رضي الله عنه ورته وويل: زه نه، ته دروغجن یې چې د مافقینو ننگه کوي، دا د دې دلیل دی چې خپله منافق یې.

عایشه رضي الله عنها وايي: دواړه قومونه یوبل ته دومره تریو تریخ شول چې نزدې وه لویه شخړه منځ ته راغلې وه.

په دې جریان کې نبي کریم ﷺ له منبر څخه رانښکته شو او زما کور ته راغی، علي بن ابي طالب او اسامة رضي الله عنهما یې د سلا مشورې لپاره راوغوښتل، اسامه رضي الله عنه خو زما اړوند له خیر او توثیق پرته هېڅ ونه ويل، هغه کړه: ای د الله رسوله! عایشه ستا ابرو او عزت دی، او اړوند خپره فضا غیر حقیقت، باطل او ټول منگهرت دی.

علي رضي الله عنه ورته وويل: د بلې ښځې توان دې شته دی او ستا لپاره ښځې ډېرې، عايشه نه بله ښځه، خو که بريرة رضي الله عنها راوغوارې په رښتيا رښتيا به درته وگرېږي.

نبي کریم ﷺ د سوال او ځواب لپاره بريرة رضي الله عنها راوغوښته، علي رضي الله عنه وریاڅېد او ورانه وړانه یې ووهله، چې نبي کریم ﷺ ته به رښتيا رښتيا وایې، هغې ورته کړه: په عايشې لگېدلی تور باطل دی.

ما ته د عايشې خو (کمي) دومره معلومه ده چې ما به خمبیر تیار کړې، بیا به مې ورته وویل خمبیر (وړو) ته خیال کوه هغه به ویده شوه او وړه به بزې خوړلې وو.

راغوښتل شوې پلاوې سره له جرگې مرکې وروسته نبي کریم ﷺ زما کور ته رانوت، مور او پلار مې هم راسره ناست وو، ترڅنگ مې یوه انصاری مېرمن هم وه، چې دواړو له غمه ژړل، لومړی یې په الله حقه ثنا وویل او بیا یې ما ته کړه: د خلکو ترمنځ خپور شوی داغ که رښتيا هم له تا څخه صادر شوی وي نو له الله پاک نه وډار شه او توبه اوباسه، الله پاک د خپلو بندگانو څخه توبه قبلوي.

لوړه په رب لایزال چې د دې خبرې اورېدو سره مې له سترگو اوښکې ودرېدې، نه مې احساسول چې اوښکې راڅخه روانې دي، په دې انتظار چې مور او پلار به مې نبي کریم ﷺ ته ځواب ورکړي، چپ او خاموش پاتې شوم، خو ولې دواړو ځواب ورنه کړ.

قسم په الله چې دا خو مې بیخي په ذهن کې نه وو چې زما اړوند به الله پاک د قرانکریم سپیڅلي روڼ ایاتونه نازلوي چې خلک به یې په مسجدونو کې لولي اولونځ به پرې کوي، خو دا امېد مې و چې الله پاک خو زما په براءت عالم، پوهه او خبردار ذات دی شاید الله پاک ورته په خوب کې زما براءت وروښايي، خو زما د پېښې اړوند قراني ایاتونه راتلل زما په تصور کې هم نه وو. زما مور او پلار چې کله خاموش شول ما ورته کړه: تاسو دواړه ولې نبي کریم ﷺ ته ځواب نه ورکوې؟

هغوی راته وویل: مونږ نبي کریم ﷺ په څه شي وځوابوو؟ او په دې مې دې هم په الله قسم وي چې د ابوبکر رضي الله عنه په کورنۍ چې د غم او درد کومه لړي راغلې وه، په دغومره سوز او گداز به هېڅ څوک دغه مهال نه وو ازمول شوي.

د بیا ځل لپاره مې خبرې په شونډو ودرېدې او د ژړا لړې مې پېل کړه، خو ولې دومره تعبیر مې وکولای شو چې: زه هېڅ کله هم الله ته توبه نشم وېستلای، زما دې په الله قسم وي که د خلکو له تړلي تور څخه توبه وباسم، سره له دې چې الله مې په براءت ښه عالم دی، نو بیا زما توبه له داسې گناه څخه ده چې ما نه ده کړې، او که ستاسو په وړاندې په ما لگېدلي تور څخه انکار وکړم چې ما دغه فاحشي نه ده کړې، نو تاسو مې انکار سم نه بولی.

عایشه رضي الله عنها وايي: که څه مې د يعقوب عَلَيَّهِ السَّلَامُ د نوم د رايدولو هڅه وکړه خو ونه شوم توانېدای بالاخره مې وويل: زه هم د ابويوسف په څېر دومره ويلای شم چې ﴿فَصَبْرٌ جَمِيلٌ وَاللَّهُ الْمُسْتَعَانُ عَلَى مَا تَصِفُونَ﴾^(۱).

هغه مزید وايي: زما دې په الله قسم وي چې د تېر په څېر نبي کریم ﷺ باندې د وحی نازلېدو سلسله شروع شوه، په خپل پوښاک (خادر) کې راوغښتل شو او د سرلاندي ورته د څرمنې پوس بالښت کېښودل شو، د دغې حالاتو په راتگ زما تېنده بيخي ترخه تروه نه شوه، ځکه چې ما ته مې براءت معلوم و، او په دې مې عقیده وه چې الله پاک په ما هېڅکله ظلم نه کوي، خو له بلې خوا مې مور او پلار دومره وډار شول چې نزدې له دواړو څخه ساه وتلی وی چې هسې نه الله پاک د خلکو گنګوسي او تور اړوند تصديقي وحی راو نه ليري.

عایشه رضي الله عنها وايي: بيا نبي کریم ﷺ کښېناست او د ژمې په يخ کنگل ورځ کې ترې د لالونو په څېر غټ غټ د خولو څاڅکي روان وو، له خپل تندي مبارک څخه يې خولې وچولې او راته يې وويل: عایشې!! مبارک شه، الله ستا د براءت اړوند وحی نازله کړه، ما وويل: الحمد لله.

بيا خلکو ته ووت او ټول هغه ايتونه يې ورته واورول چې تازه پرې نازل شوي وو، حسان بن ثابت، مسطح بن اثاثة او حمنة بنت جحش رضي الله عنهم يې راوغوښتل او د قذف په ټاکلي حد يې محکوم کړل.

ابن اسحاق وايي: د بنونجار ځينو خلکو ويل چې ابو ايوب ته خپلې کورودانې وويل: عایشې رضي الله عنها اړوند خو له خلکو ونه خبرېدې چې خلک څه وايي؟ هغه ورته وويل: نور څه دي خو خلکو پرې بهتان او داغ لگولی دی، خو هغه پرېږده ايا زما په نکاح کې ته دغسې فاحشي د بل چا سره کوي؟ مېرمن يې وويل: نا، نا، زما دې په الله قسم وي چې زه به هېڅ چرته هم فاحشي ونه کړم.

ابو ايوب رضي الله عنه ورته وويل: عایشه له تا څخه په خپل ايمان ډېره غېرتمنده ده. د قران کریم ايتونو د تور او داغ خبرونکو ياد داسې وکړ: ﴿إِنَّ الَّذِينَ جَاءُوا بِالْإِفْكِ عُصْبَةٌ مِّنْكُمْ لَا نَحْسَبُهُمْ شَرًّا لَّكُمْ بَلْ هُوَ خَبْرٌ لِّكُلِّ لَوْمَةٍ مَا اكْتَسَبَ مِنَ الْإِثْمِ وَالَّذِي تَوَلَّى كِبْرَهُ مِنْهُمْ لَهُ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١١﴾ لَوْلَا إِذْ سَمِعْتُمُوهُ ظَنَّ الْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بِأَنفُسِهِمْ خَبْرًا وَقَالُوا هَذَا إِفْكٌ مُّبِينٌ ﴿١٢﴾﴾.

(۱) سورت يوسف: (۱۸). ژباړه: بس زما کار صبر جميل دی، او له الله څخه کومک د هغه څه اړوند غوښتلی شي چې تاسو يې وايئ.

(۲) سورت نوز: (۱۱-۱۲). ژباړه: ستاسو څخه چې کومې ډلې د دروغو له مخې بهتان او تور ته کوم زور او شور ورکړي و نوهېڅکله يې د ځان لپاره درنه او شرم ونه گڼئ، بلکې دا ستاسو لپاره د خیر خبره ثابته شوه، چا چې په کې څومره ونډه اخستې وې هومره يې گناه کړې ده، خو کوم چا چې د تور لگولو ذمه واري اخستي وه د هغه لپاره ډېر لوی عذاب دی * تاسو چې کله د غه تور واورېد نو ولې مو د نورو مومنانو سره او ښځو په څېر به مو پرې د خپل ځان په شان د خیر گومان کړي وی، چې هغوی د اورېدو سره وويل: دا په عایشې

له دې څخه حسان بن ثابت او ملکري يې مراد دي، دوی هغه څه ويلي وو چې څه يې ويلي وو. بيا الله وفرمايل: ﴿إِذْ تَلَقَّوْنَهُ بِالْسِّنَةِ تَقُولُونَ يَا فَوَهاهُمْ مَا لَيْسَ لَكُمْ بِهِ عِلْمٌ وَتَحْسَبُونَهُ هِينًا وَهُوَ عِنْدَ اللَّهِ عَظِيمٌ﴾ (۱).

او فرمايي: ﴿وَلَا يَأْتَلِ أُولُو الْفَضْلِ مِنْكُمْ وَالسَّعَةِ أَنْ يُؤْتُوا أُولِي الْقُرْبَىٰ وَالْمَسْكِينِ وَالْمُهَاجِرِينَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلْيَعْفُوا وَلْيَصْفَحُوا أَلَا تُحِبُّونَ أَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَكُمْ وَاللَّهُ عَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ (۲).

له دې ايتونو له نزول وروسته ابوبکر رضي الله عنه پرېکړه وکړه چې د الله پاک رحم او د هغه درگزي راته ډېره زياته پسند ده، بېرته يې د تېر په خبر په مسطح بن اثاثة باندې خپله خرچه نفقه پېل کړه، او وپويل: په مسطح باندې له نفقې څخه به هېڅکله تېر راتېر نه شم.

ابن اسحاق وايي: دحسان بن ثابت او مومنو ملگرو په حد کې ځينو مسلمانانو دا بېتونه وويل:

لَقَدْ ذَاقَ حَسَّانُ الَّذِي كَانَ أَهْلَهُ	***	وَحَمْنَهُ إِذْ قَالُوا هَاجِرًا وَمَسْطَحٌ
تَعَاظُوا بِرَجْمِ الْعَيْبِ زَوْجِ نَبِيِّهِمْ	***	وَسَخْطَةِ ذِي الْعَرْشِ الْكَرِيمِ فَأَتْرَحُوا
وَأَذَوْا رَسُولَ اللَّهِ فِيهَا فَجَلَّلُوا	***	مَحَازِي تَبَقَى عَمُّوَهَا وَفَضَّحُوا
وَصُبَّتْ عَلَيْهِمْ مُحْصَدَاتٌ كَأَنَّهَا	***	شَايِبُ قَطْرِ مِنْ ذُرِّ الْمُزْنِ تُسْفَحُ

حسان بن ثابت او حمنة بن جحش او مسطح بن اثاثة رضي الله عنهم دخپلې ناوړې وېنا له کبله د وينا وړ سزا وليده.

د پېغمبر پاک سرتوره يې هسې د گومانونو له مخې تورنه کړې وه او د عرش واکدار غصې او غضب ته يې ځان جوړ کړی و.

دوی نبي کریم ﷺ په تور لگوني وځورو او له ځان نه وروسته يې تل پاتې شرمندگي پرېښوده.

د دورو گوزارونه ورباندې لکه د ورپېڅې له بره نه د باران د غټو څاخکو د بار بار څپو په شان پاکونکي راوورېدل.

دروغ او تور تړل شوی دی لکه ابو ايوب او ميرمن يې.

(۱) سورت نوز: (۱۵). ژباړه: کومې د تور خبرې چې تاسو له يو بل څخه اورېدلې او له علم پوهې پرته به مو پرې خوله خوځوله، تاسو ته خو به ډېره وړه گناه ښکاري خو خو ولي د الله په وړاندې دغه تور لگونه ډېره لويه گناه ده.

(۲) سورت نوز: (۲۲). ژباړه: په تاسو کې شتمن دې په دې سوگند نه پورته کوي چې د الله په لار کې به په اړينو خلکو، خپلو خپلوانو او مهاجرينو باندې نفقه خرچه نه کوي، ايا تاسو ته دا پسند نه ده چې الله پاک درته بخشش وکړي، الله پاک بښونکی او درحم والا دی.

د هجرت په شپږم کال د حدیبی سوله

د رمضان او شوال دواړه میاشتې نبي کریم ﷺ په مدینه منوره کې تېرې کړې او بیا د ذي القعدې په میاشت کې د جنگ جگړې لپاره نه بلکې د عمرې د ادا لپاره د زیاتو عربانو او باندې چیانو په شمول د مکې په لور خوځېست وکړ^(۱)، هغه د قریشو له هغې کړو وړه وپره محسوسوله چې هسې نه یا ورسره جنگ وکړي او یا یې له عمرې څخه مخه ونیسي، که څه هم ډېر باندېه چیان ترې وروسته شول خو ولې انصار او مهاجرین او نور هغه عرب چې ورپسې تل شول د مکې په لور روان او د قربانۍ څاروي هم ورسره وو^(۲) په عمره یې احرام په دې خاطر وټړه چې خلک یې له جگړې څخه بچ پاتې شي، او تر څو په دې هم خبر شي چې د جنگ لپاره نه بلکې د عمرې لپاره مکې ته روان دی.

عُسفان^(۳) ته په رسیدگۍ نبي کریم ﷺ سره ښر بن سفیان کعبی مخامخ شو او ورته یې وویل: ای د الله رسوله! ستا مکې ته د راتگ اوازې د قریشو تر غوږه رسیدلي دي، د خپلو بچه دارو او لنکو اوبنو سره راوتي دي او په ذې طوی^(۴) کې درته تم دي، او د الله سره یې په دې کلکه ژمنه کړې ده چې ته به ترې هېڅکله مکې ته ونه ننوځي.

او ځینې قریشیان د خالد بن ولید رضي الله عنه په جنګي قیادت کې درته په کراع الغمیم^(۵) کې مسلح پراته دي.

نبي کریم ﷺ وویل: قریشو!! خوار شئ!! خونړیزو جگړو ریزمیریز کړئ او غلي نه شوی!! ما او نور عربان سره منځ کې پرېږدئ، که هغوی ووژلم تاسو ته به ستاسو موخه له ستومانۍ او زیار پرته په لاس درشي، او که الله پاک پرې برېمن کړم نو په اسلام کې به خلک ډلې ډلې پوره پوره داخل شي، او که هېڅ هم ونه شي کم از کم د دوی جگړیز قوت خو به خوندي پاتې شي!!

ولې؟ قریش څه اټکلوي؟ تر هغه به ددې دین د کامیابۍ لپاره جگړه ایزې هاندې او هڅې کوم تر څو یې الله پاک په نورو دینونو سرلوړی کړي او یا به هم په دې لار کې له سره تېر شم.

بیا یې وویل: له هغوی مورچه کړې لارې به مو د هدف په لور څوک په بله لاره بوځي؟

د اسلم له قبیلې څخه یوسري وویل: زه به موبوځم.

(۱) ابن هشام وايي: د دې سفر په دروان کې یې د مدینې د واک واکې نميله بن عبدالله الليثي رضي الله عنه ته ورکړې وې.

(۲) د قربانۍ څاروي اویا اوبنان وو، او خلک اووه سوه وو، په هره اوبنه کې لس تنه گډونوال وو.

(۳) عُسفان له مکې څخه په لرې فاصله کې د چینې نوم دی.

(۴) ذی طوی مکې ته نږدې پرته سیمه ده.

(۵) کراع الغمیم د عسفان د درې مخې ته د اته ميلو په اندازه لرې پرته سیمه ده.

هغه و چې د لارښوونې زيار مذکور سړي په غاړه واخست، او خلک يې د ناوون له ستونزې څخه ډکه په کارجنه لاره روان کړ، که څه هم د نوې لارې منزل کاروان ډېر سترې کړ خو بيا هم اوارې او اسانې لارې ته ووتل، نبي ﷺ ټولو ته وويل: د (أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَ أَتُوبُ إِلَيْهِ) کلمات بار بار تکرار کړئ، لوړه په رب لايزال چې دا هغه پړاو دی بني اسرائيلو ته پرې امر صادر شوی و او هغوی نه و ويلي، ټول کاروان د استغفار کلمات پېل کړل.

بيا نبي کریم ﷺ خلکو ته امر وکړ چې د حمض په ښی اړخ رهي شي ترڅو د ثنية المرار له لارې د حديبې ميدان چې دمکې ښکته برخه تشکيلوي ورته ورسېږي.

قافلې هم د امر سره سم هغه لاره ونيوله چې کومه ورته په نبوي ارشاداتو کې ښوولی شوې وه، خو د قریشو جنگياليو چې کله د مسلمانانو د قافلې لوړ غبار په بله لار وليد چې لاره يې بدله کړې ده، بېرته قریشو ته په بېرې ستانه شول، خو نبوي قافله چې څنگه ثنية المرار ته ورسېده د نبي کریم ﷺ اوبښه خپله چو شوه، خلکو وويل: لکه چې اوبښه ځاي په ځای کښېناسته! چو شوه اونوره تللو ته چمتو نه ده، نبي کریم ﷺ وفرمايل: اوبښه نه کمزورې شوې ده او نه له تللو څخه بې وسه ده، بلکې الله رابنده کړه، سستوالی يې عادت نه دی.

بيا يې وفرمايل: که قریش مې نن هر خصلت او جوړجاړي ته چې خپلوي او پېژندگلو په کې پالل کيږي راوغواړي زه ورته غاړه ږدم.

بيا يې خلکو ته وويل: همدلته واړوئ، خلکو ورته وويل: د الله رسوله! څنگه ټول دلته تم شو او د اوبو هېڅ درک نه لگيږي؟ نبي کریم ﷺ له خپل تيرکښ څخه غشي راواخست او يو صحابي ته يې ورکړ، هغه غشي په يو کوهي کې نال کړ، دومره اوبه يې ترې راوخوتېدې چې ټول جل نيولي کاروان هم وڅښلې او اوبنان يې هم خړوب کړل.

نبي کریم ﷺ چې لږ دمه او ساه واخسته د قریشو له خوا ورته د خزاعه د قوم په شمول بدیل بن ورقاء خزاعي سفير راغی او د نبي کریم ﷺ سره يې ټول خيالات تبادله کړل چې ستا د راتگ باعث څه شی دی؟

نبي کریم ﷺ وڅېړول چې زه د جنگ لپاره نه يم راغلی، زما د راتگ يواځنې لامل د بيت الله زيارت او د هغه په حرمت او بړايي اعتراف کول دي، هغه خبرې چې وړاندې يې بشر بن سفيان ته کړې وې د بيا ځل لپاره يې پرې د بدیل بن ورقاء غوږونه هم خلاص کړل.

د قریشو راغلې پلاوې بېرته قریشو ته ستنه شوه اورته يې وويل: ای قریشو! هسې مو د محمد ﷺ د جنگ لپاره تياری نيولی دی!! هغه خو دلته د جنگ په خاطر نه بلکې د بيت الله زيارت په خاطر راخوځيدلی دی.

قریشو بدیل بن ورقاء کم عقل اولاشعوره وباله، په سختو ناوړه کلماتو يې د هغه راوړی فرمان يې معنی کړ، او قریشو ژمنه وکړه چې محمد ﷺ به هېڅکله هم مکې ته په جبر زور

داخل نه شي ولو که د جنگ په نيت هم نه وي راغلی، تر څو عربان زمونږ اړوند قيصو باندې خپل بندبارونه تاوده ونه ساتي.

چونکه د خزاعه قبيلې مسلمان او مشرک دواړه د نبي کریم ﷺ راز دار وو د مکې په روانو کړکيچونو به يې خبرو.

د استازيتوب په دوهم پړاو کې قریشو د مزید وضاحت لپاره مکرز بن حفص ابن الاخيف راواستو، نبي کریم ﷺ چې کله وليد وپویل: دا خو تگ برگ او لوی دوکه باز دی.

کله چې مکرز د نبي کریم ﷺ تر حضوره راوړسېد او خیالات دواړو سره یو تریله تبادله کړل، نبي کریم ﷺ ورته خپل هغه درېځ وړاندې کړ چې کوم يې بدیل بن ورقاء ته وړاندې کړی و. مکرز له مذاکراتو وروسته بېرته قوم ته ستون شو او په راز يې وپوهول.

بيا ورته د دريم ځل لپاره حُلَيْس بن علقمه - يا - ابن زبان - راواستو چې دغه مهال يې د حبشو زعامت هم درلود، نبي کریم ﷺ چې کله وليد وپویل: دا د داسې قوم غړی دی چې د الله عبادتونه کوي، تاسو بايد هر ورو د هغوی مخې ته د قربانۍ اوبنان راوپاخوئ، چې لږ رانږدې شول څه گوري چې د قربانۍ اوبنانو ته په غاړو کې نښې پرتې دي او د خوړ له لورې راپورته شوې، د حلالکې لپاره راوستل شوي څاروي مخ په خرابېدو دي، د قربانۍ د څاروو ليدو سره سم ستون شو او د نبي کریم ﷺ سره يې هېڅ راز خبرې ونه کړې او قریشو ته يې وويل: د هغه سره خو د قربانۍ اوبنان او گډان دي!

قریشو ورته وويل: ته نادان او بې شعوره يې، ته باندې چې په دې خبرو نه پوهېږې!!

د دې خبرو په اورېدو حُلَيْس ډېر وځورېد او ورته يې کړه: ای قریشو! واورئ چې د بيت الله د زیارت څخه د خلکو په رابندولو مو درسره ملاتړي نه ده اعلان کړې او نه په دې خوښ يو چې د بيت الله د تعظیم او برائې لپاره دلته څوک راځي ولې يې محه ونيولای شي؟ په هغه ذات مې دې قسم وي چې د حلیس د نفس واک يې په لاس کې دی چې ستاسو په مقابل کې به ټول حبش د یو نفر په څېر راولم او د یو نفر په څېر به درباندي برید وکړي او یا به محمد ﷺ ته لاره خلاصوئ چې د کعبې زیارت وکړي.

قریشو ورته وويل: حلیسه! احتیاط کوه گوره دغسې ونه کړې!! لږ زغم اوباسه تر څو زمونږ ځېنې غوښتنې ومنل شي.

په ورپسې پړاو کې يې ورته عروة بن مسعود ثقفی رسول الله ﷺ ته راواستو، عروة بن مسعود د نبي کریم ﷺ په حضور کې عارض شو او مخې ته يې کېناست، بيا يې وويل: محمد!! ته دومره نه پوهېږې چې د ځان سره دې ټیټ او پاس بېلابېل خلک راغونډ کړي دي او د خپلې قبيلې د ټیټ او پرک لپاره دې په دې خاطر راوستي دي چې د خپل قام قبیل زور او راج مات کړې!! خو ته هم پوهه شه چې قریشو د لنگو اوبنانو او پوره پیاوړي نه ماتېدونکې عزم

سره ستا د مقابلی کولو اراده کړې ده، تا سره د خورا درنې جگړې لپاره یې د پرانگانو خرمنې پوښلي دي، هغوی په دې کلک او مضبوط ولاړ دي چې ته به ترې هېڅکله مکې ته په زور او زبردستی داخل نه شي.

او زه درته په رب لایزال لوړه پورته کوم چې تا سره راغلي خلک به سبا هېڅکله تا سره د جنگ ملاتړي جوړ نه شي!

دغه مهال چې ابوبکر رضي الله عنه د نبي کریم ﷺ تر شا ناست و ورته وویل: غلی شه! د لات شرمگا ولې نه ختې راختې چې دا خبرې کوې!! ته څه اټکلوي چې مونږ به د نبي کریم ﷺ نه د جنگ په میدان کې په شا وتبنتو؟

عروه وویل: دا څوک دی؟ نبي کریم ﷺ ورته وویل: دا د ابو قحافه ځوی دی، عروه وویل: که چرته زه ستا د خیر ښېگړې پورورې نه وم نو اوس به مې ځواب درکړی و، ځواب دې د ښېگړې بدله شوه.

د مذاکراتو په جریان کې به کله ناکله عروه د خبرو په مهال خپل لاس د نبي کریم ﷺ د رېږې نیولو لپاره اورد کړ، د نبي کریم ﷺ رېږې ته د لاس اوردولو په مهال به یې مغیره بن شعبه رضي الله عنه لاس د تورې په موتي جلا کړ او ورته به یې ویل: وړاندې له دې چې توره دې وځوري لاس دې درټول کړه.

عروه وویل: ته خو ډېر کلک زړی او کلک سترگی یې!! نبي کریم ﷺ وځنډل، عروه ترې وپوښتل چې دا څوک دی؟ هغه ورته وویل: دا ستا وراړه مغیره بن شعبه رضي الله عنه دی.

عروه وویل: ای بې وفا دوکه بازه!! ستا شرم خو ما پروڼ وویځو^(۱).

بیا ورته نبي کریم ﷺ ټول هغه څه وویل چې ورڅخه وړاندې راغلو ملگرو ته یې ورله ویلي وو، او په دې یې هم ورله سر خلاص کړ چې د جنگ جگړې هېڅ اراده نه لري.

عروه بن مسعود چې د نبي کریم ﷺ او هغه د ملگرو ترمنځ د مینې او محبت کومه څپانده فضا ولیده تر دې چې د اودس اوبه او د خولې توکلنې به یې ورله ځمکې ته نه پرېښودې او نه به یې ورله د سروښته ځمکې ته پرېښودل چې ولویږي، قريشو ته ستون او ورته یې وویل: ما د قیصر او کسری او نجاشي هر یو سره د هغه د واک او اقتدار په وخت لیدل کتل کړي دي، خو د محمد ﷺ سره د مستې مینې او څپانده محبت په څېر مې یو ټولواک هم خپلو اتباعو ته گران نه دی لیدلی.

(۱) ابن هشام وايي: دا خبره ورته عروه په دې خاطر وکړه چې مغیره رضي الله عنه له اسلام راوړلو وړاندې د ثقیف له قبیلې او مالک له کورنۍ دیارلس وگړي وژلي وو، نو د مغیره رضي الله عنه د ملاتړ او د بنو مالک د کورنۍ ترمنځ د نږدې معرکې چې پایلې یې ډېرې ستونزمنې برېښېدې کېدو والا وه، نو عروه بن مسعود د سلا لپاره د دیارلسو وژلو شو کسانو دیت ورکړ او صلحه یې وکړه.

او په دې ټول ويوهېرئ چې له محمد ﷺ څخه ملګري هېڅکله په شا نه تمبيري، ښه به دا وي چې بله ښکته مشوره وکړئ.

بيا نبي کریم ﷺ خراش بن امية خزاعي رضي الله عنه په مکه کې ميشت د قريشو مخه ورو او مشرانو ته په خپل (ثعلب) نوم اوبن استازی واستو تر څو يې وڅېړي چې زه د جنگ جګړې هېڅ اراده نه لرم خو ولې هغوی يې د وژلو زيار وويست، که څه يې هم د هغه اوبښه ټيپي ټيپي کړې وه خو حبشيانو په خپلو هڅو له وژنې وژغوره.

خراش رضي الله عنه بېرته د حبشيانو په توسط د نبي کریم ﷺ ملګرتيا ته ځان راخلاص کړ. له دې وروسته نبي کریم ﷺ عمر بن الخطاب رضي الله عنه راوغوښت او ورته يې وويل: قريشو ته ولاړ شه او په ټول حقيقت يې وڅېړه.

هغه ورته وويل: زما په زړه کې د قريشو سره پرته دښمنۍ باندې هغوی ډېره ښه پوهيږي، او په مکه کې د بنوعدي بن کعب له کورنۍ څخه تا ته په علم کې زه هېڅ ملاتړ نه لرم، په قام قبيل به درته زه بل هستي دروښايم که هغه واستوي نو ډېره به ښه وي چې عثمان بن عفان رضي الله عنه دی.

نبي کریم ﷺ عثمان بن عفان رضي الله عنه راوغوښت او د ابوسفیان رضي الله عنه په شمول يې د قريشو ټولو مشرانو ته استازی واستو، تر څو يې وپوهوي چې نبي کریم ﷺ د جګړې شخړې لپاره نه بلکې د کعبې زيارت او تعظيم لپاره راغلی دی.

عثمان رضي الله عنه مکې ته په رسېدو لومړی د ابان بن سعيد بن العاص سره ليدل کتل وشول، هغه ورته پناه ورکړه او د ابان په محافظت او ګارډ کې يې د مکې ټولو مشرانو ته نبوي پيغام واورو، عثمان رضي الله عنه چې کله هر مشر ته پيغام ورسو د رارخصتېدو په مهال ورته قريشو له کعبې څخه د طواف عرض وړاندې کړ خو هغه ورته وويل تر هغه به زه لومړی طواف ونه کړم چې تر څو نبي کریم ﷺ طواف نه وي کړی.

چونکه قريشو عثمان رضي الله عنه د خپل ځان سره حصار کړ نو نبي کریم ﷺ ته راپور ورسېد چې قريشو عثمان بن عفان رضي الله عنه مړ کړی دی.



د رضوان بيعت

ابن اسحاق وايي: عبدالله بن ابي بکر راته وويل: نبي کریم ﷺ په غوږ کې چې کله د عثمان بن عفان رضي الله عنه د مړينې خبر پرېوت وويل: تر هغه به ستانه نه شوو تر څو د قوم سره مت اتې شوي نه يو.

هغه و چې د گن خانېې ونې لاندې نبي کریم ﷺ خلک بیعت ته راوبلل، او دغه بیعت او په مرگ تړون د رضوان په بیعت ونومول شو.

خلکو به ویل چې د نبي کریم ﷺ سره ټولو شته کسانو په مرگ بیعت کړی و.

جابر بن عبدالله رضي الله عنه وايي: نبي کریم ﷺ مونږ سره په مرگ بیعت نه و کړی، بلکې تړون په دې شوی و چې له میدان څخه به نه تښتوو.

ټول هغه صحابه کرام چې د نبي کریم ﷺ په ملتیا وتلي وو، له جد بن قیس پرته چې د مسلمة د کورنۍ غړی و، نورو ټولو بیعت کې ونډه اخستې وه^(۱).

جابر بن عبدالله رضي الله عنه وايي: لوړه په رب لایزال چې زه اوس هم جد بن قیس ته گورم چې ځان یې د خپلې اوبنې تر ښپو لاندې پټ کړی تر څو څوک یې ونه ویني.

لږ ځنډ وروسته نبي کریم ﷺ وپوهېد چې د عثمان بن عفان رضي الله عنه د مرگ ژوبلې خپاره راپورونه ناسم دي.



د صلح حدیبیه سوله ایز تړون

سهیل بن عمرو رضي الله عنه چې د بنو عامر بن لؤي خورا مخور غړی و، قریشو نبي کریم ﷺ ته په دې راواستو چې:

نبي کریم ﷺ ته زمونږ د ټولو په نیابت ولاړ شه او په دې ورسره خبرې شریکې کړه چې سرکال باید هر ورومرو بېرته ستون شې او له عمرې څخه تېر شي، هسې نه چې عربان خپل بڼارونه په دې گرم وساتي چې محمد ﷺ مکې ته په زور زبردستی ننوت.

نبي کریم ﷺ چې کله سهیل بن عمرو رضي الله عنه ولید چې مخامخ را روان دی ویویل: داسې بریښي چې د سهیل په رالیږدونې قریش سولې سلا ته غاړه کیږدي.

تر ډېره دمه د سهیل بن عمرو رضي الله عنه او نبي کریم ﷺ دواړه سره اوږدې خبرې وکړې، بالاخره دواړه خواوې په روغه جوړه رضا شوې.

کله چې د سولې پړاو تر پایه ورسېد، عمر بن الخطاب رضي الله عنه په چټکۍ ابوبکر رضي الله عنه ته راغی او ورته یې کړه: ایا دا د الله پاک رښتني استازي نه دی؟ هغه وویل:

(۱) ابن هشام وايي: تر ټولو لومړی بیعت د نبي کریم ﷺ سره ابو سنان اسدي رضي الله عنه وکړ.

ولې نه، د هغه رښتونی استازی دی، بیا یې ترې وپوښتل: ایا مونږ رښتونی مسلمانان نه یو؟ هغه ورته کړه، ولې نه، مونږ رښتونی مسلمانان یو، بیا یې ترې وپوښتل: ایا دوی (قریش) مشرکان نه دي؟ هغه ورته کړه: ولې نه، مشرکان دي، عمر رضي الله عنه وویل: بیا ولې دومره سپکاوی ته ځان ورکړو؟!

ابوبکر رضي الله عنه وویل: کوره سرغړونه یې ونه وکړې، زه خو یې په رسالت کلکه عقیده لرم، عمر رضي الله عنه ورته وویل: زه هم په دې باور لرم چې محمد ﷺ د الله پاک رښتونی استازی دی.

له برداشت یې بهره وه تر دې چې نبي کریم ﷺ ته راغی او ورته یې وویل: ای د الله رسوله! ایا ته په رښتونی د الله پاک استازی نه یې؟

رسول الله ﷺ: ولې نه، زه یې رښتونی استازی یم.

عمر رضي الله عنه: ایا مونږ مسلمانان نه یو؟

رسول الله ﷺ: ولې نه، تاسو رښتونی مسلمانان یاست.

عمر رضي الله عنه: ایا دوی (قریش) مشرکان نه دي؟

رسول الله ﷺ: ولې نه، مشرکان دي.

عمر رضي الله عنه: بیا نو ولې ورته ځان دومره لاندې راولوو!!

نبي کریم ﷺ ورته وویل: زه د الله استازی او سفیر یم، زه به هېڅکله هم د هغه له حکم څخه سرغړونه ونه کړم، او نه هغه ما ضایع کوي.

عمر رضي الله عنه وايي: په دغې ورځ چې مې کومې خبرې کړې وې، د کفارې په خاطر به مې ډېرې روژې نیولې، نفلونه به مې کول، غلامان مې ازاد کړل، خیراتونه او صدقات مې وکړل، تر دې چې باور مې لا پسې وده وکړ.

د لړې په جریان کې نبي کریم ﷺ علي بن ابي طالب رضي الله عنه راوغوښت ورته یې وویل: وليکه: (بسم الله الرحمن الرحيم).

سهیل بن عمرو رضي الله عنه ورته وویل: مونږ د (بسم الله الرحمن الرحيم) اړوند کړه معلومات نه لرو، داسې وليکه: (باسمک اللهم)، نو په تړون کې یې (باسمک اللهم) وليکل.

بیا یې ورته وویل: دا هغه سوله ایز تړون دی چې محمد رسول الله او سهیل بن عمرو رضي الله عنه ترمنځ لاسلیک شو.

سهیل رضي الله عنه وویل: که زه ستا په استازیتوب باوری وای نو ما درسره ولې جنگونه کول!! خپل او د خپل پلار نوم دې وليکه.

نبي کریم ﷺ په تړون کې خپل او د خپل پلار نوم وليکو.

نبي کریم ﷺ علي بن ابي طالب رضي الله عنه ته وويل: داسې وليکه:

دا هغه سوله ايز تړون دی چې محمد بن عبدالله او د سهيل بن عمرو ترمنځ پرې اتفاق وشو چې تر لسو کالو پورې به دواړه خواوې په يو بل هېڅ جنگې بريدونه نه کوي، خلک به په امن امان کې وي، خلک به ځانونه له نورو څخه رانغاړي، د دې په شمول که د قریشو څخه څوک د خپل مشرتابه له اجازې پرته محمد ﷺ ته د ايمان په حالت کې راشي، نو بېرته به قریشو ته ورکول کيږي، خو که له محمد ﷺ څخه څوک د مشرکانو په لور د مشرتابه له اجازې پرته لاړ شي بېرته به نه ورکول کيږي.

دواړه خواوې به يو د بل په ضد هېڅ چل او پراډ په کار نه اچوي، په ټاکلي موده کې به يو بل ته جنگي پلانونه، خیانت او غداري او د چور چپاول هېڅ لارې نه سنجوي، که په خپله خوښه هر څوک د قریشو په عقد او يا هم د نبي کریم ﷺ په ملگرتوب کې داخلېږي هغه ازاد او کولای شي.

د خزاعه قبيلې غږ پورته کړ چې مونږ د محمد ﷺ ملاتړ او ورسره په ملگرتيا خوښ يو.

بنوبکر غږ پورته کړ چې مونږ د قریشو ملاتړ او د هغوی سره په ملگرتيا رضا يو.

د سولې سلا يو بند دا هم و:

سړکال به تاسو بېرته مدينې ته ستنېږئ او مکې ته به نه راځئ، په راروان کې کال به هم مکې ته په داسې حالت کې ننوځئ چې له درې ورځو به زيات وخت نه تېرئ، اسلحه به درسره د مسافر په څېر وي، تورې به مو په تیکو کې بندې ايښې وي، مونږ به له مکې څخه ووځو، له مذکور شیانو پرته به نور هېڅ شيان مکې ته ځانونو سره نه راوړئ.

دواړه خواوې لا په تړون بوختې وې چې د سهيل بن عمرو رضي الله عنه ځوی ابوجندل رضي الله عنه په ځنځيرونو کې تړلی د مسلمانانو غېږې ته ټپي ټپي راوړسېد، مسلمانانو چې د نبي کریم ﷺ د ليدلي خوب له کبله يې د مکې په فتحه کې له يو نه دوه نه کول خو چې د صلحې سر ټکو او بېرته مدينې ته له تگ څخه وځېرېدل چې نبي کریم ﷺ د مشرکانو سره د زيات تحمل او برداشت نه کار واخست، تر لږه حده بې ټنډه شول، نژدې وه چې هلاکت لاس وراوږد کړي، سهيل بن عمرو رضي الله عنه چې کله خپل ځوی ابوجندل رضي الله عنه وليد ورياخلېد او له گربوانه يې کلک ونيو او ديکې يې ورکولې، نبي کریم ﷺ ته يې وويل: محمد! وړاندې له دې چې ابوجندل راشي زما او ستا په دې پرېکړه شوې ده.

نبي کریم ﷺ ورته وويل: ډېره ښه ده.

سهيل بن عمرو رضي الله عنه خپل ځوی له گربوانه نور هم ټينگ کړ تر څو په رانښکلو

رانبکلو يې قريشو ته ورسوي، ابوجندل رضي الله عنه غږ پورته کړ چې له مسلمانېدو وروسته ولې مشرکانو ته ورکړې شم؟ حال دا دی چې دوی د رېږولو له لارې ما بېرته اسلام پرېښودلو ته مجبوري!!

خو بهر کيف د ابوجندل رضي الله عنه لور و غږونو د مسلمانانو ټنډه لا پسې تروه ترخه کړه، خو له بلې خوا به ورته نبي کریم ﷺ تسلي بخش کلمات وړاندې کول چې لږ زغم او باسه او په دراوښتې ستونزې له الله پاک څخه د ښې بدلې غوښتنه وکړه.

ته او ستا په څېر نور بې وسه او بې کسه به الله پاک له دې ازمېښته خلاص کړي، ستا له راتگ څخه لږ وړاندې مو ورسره په دې سلا کړې ده، او سلا مو هم د الله په نوم کړې ده، هېڅکله ورسره چل پراډ ته تيار نه يو.

عمر بن الخطاب رضي الله عنه د ابوجندل رضي الله عنه سره اوږه په اوږه شو او په غوږ کي يې ورته وويل: له زغم څخه کار واخله، دوی هسې هم مشرکان دي، وينه يې د سپي د وينې په څېر هېڅ ارزښت نه لري، او عمر رضي الله عنه به د خپلې تورې موتی ورنږدې کړ په دې خاطر چې ابوجندل رضي الله عنه به ترې توره واخلي او پلار به پرې وورژني.

عمر رضي الله عنه وايي: که ما څه هم امېد درلود چې له ما څخه به توره واخلي او پلار به پرې ووهي خو بيا هم ابوجندل رضي الله عنه پاتې وکړه او ځان يې هغوی ته ورکړ.

نبي کریم ﷺ چې کله د تړون لاسليک څخه وزگار شو، په تړون يې د مسلمانانو او مشرکانو دواړه خواوې گواه کړې، لکه ابوبکر، عمر، عبدالرحمن بن عوف، عبدالله بن سهيل بن عمرو، سعد بن ابی وقاص، محمود بن مسلمة، مکرز بن حفص - چې دغه مهال لا مشرک و - علي بن ابی طالب رضي الله عنهم چې د تړون ليکوال و، گواهان کړل.

نبي کریم ﷺ چې خپله به يې دغه گړۍ د حرم په حدودو کې لمونځ هم کو خود حلالوالي اړوند زړه نازړه و، له صلحې څخه له وزگارېدو وروسته خپلې قربانۍ ته وړياڅېد او حلاله يې کړه، بيا کښېناست او د سر وينستان يې وکلول، صحابه کرامو - رضي الله عنهم - چې کله نبي کریم ﷺ وليد هغوی هم يې درېغه د قربانۍ په ذبحه او د سر په کلولو پېل وکړ.

له دغې مراسمو له انجامولو وروسته نبي کریم ﷺ د خپلو ملگرو په ملتيا مدينې ته د بېرته ستنېدو هوډ وکړ، هېره دې نه وي چې د مکې او مدينې پرته لاره کې سورت الفتح هم نازل شو.

الله پاک وفرمايل ﴿إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُّبِينًا ۝١ لِيَغْفِرَ لَكَ اللَّهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ وَيُسَبِّحَ بِحَمْدِهِ عَلَيْكَ وَيَهْدِيَكَ صِرَاطًا مُسْتَقِيمًا ۝٢﴾ (١).

(١) سورت فتح: (١-٢). ژباړه: مونږ تا ته ډېره ښکاره فتح درکړه، په دې خاطر چې الله درته ټول مخکني او وروستي

بِإِذْنِ اللَّهِ فَرَمَا بِي ﴿لَقَدْ صَدَقَ اللَّهُ رَسُولَهُ الرُّؤْيَا بِالْحَقِّ لَتَدْخُلَنَّ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ ءَامِينَتَ مُخْلِطِينَ رُءُوسَكُمْ وَمُقَصِّرِينَ لَا تَخَافُونَ فَعَلِمَ مَا لَمْ تَعْلَمُوا فَجَعَلَ مِنْ دُونِ ذَلِكَ فَتْحًا قَرِيبًا﴾^(۱).

زهري وايي: د اسلام په گرد تاريخ کې د حديبيې د تړون په خبر بله لويه فتحه نشته، ځکه چې د دواړو خواو ترمنځ د جنگ گرم ډگر د نوې تړون په بنسټ سوړ شو، دواړه خواوې يو د بل سره ديني مناقشې او د خيالاتو تبادله کولو لپاره وزگارې شوې، د اسلام اړوند که به لږ څيرکه او دانا انسان پلټنه پيل کړه نو پای به يې اسلام ته په غاړه کينډو تمامېده.

د صلحې د تړون په دوه کلنه موده کې په اسلام راپورنې دومره خلک مشرف شول چې له شته مسلمانانو څخه يې زيات شمېر تشکيلو.^(۲)



په اووم هجري کال کې د خيبر غزا

د حديبيې د سوله ايز تړون له راستنېدو وروسته نبي کریم ﷺ په مدينه کې د ذي الحجې او محرم د مياشتې ځينې ورځې تېرې کړې، هېره دې نه وي چې په دې کال کې هم د حج مراسم د مشرکانو تر ولقې لاندې وو.

د محرم پاتې ورځو کې نبي کریم ﷺ خيبر ته وټپېد.

ابومعتب بن عمرو رضي الله عنه وايي: خيبر ته د ننوتو په مهال نبي کریم ﷺ خپلو ملگرو ته چې زه هم په کې وم وويل: لږ ځنډ وباسئ! بيا يې وويل: اى د اسمان او د اسمان نه د لاندې مخلوقاتو واکداره! اى د بادونو او طوفانونو مالک او څښتنه! مونږ ستا نه د دې کلي او کليوالو او په دې کلي د پروت خيبر ښېگړې او فائدي غوښتنه کوو.

اى الله مونږ تا پورې ددې کلي او کليوالو او په دې کلي د پروت شر او فساد او ناخوښو نه پناه غواړو.

ګناهونه درېڅښل کړي، او په تا خپله لورينه بشپړه کړي، او په دې منظور چې د سمې سيده لارې توفيق درپه برخه کړي.

(۱) سورت فتح: (۲۷). ژباړه: الله پاک پېغمبر ته خپل ليدلى خوب رښتا کړ چې مسجد حرام ته به په حقيقت سره ننوځي، او په ډاډ او اطمينان به هلته ولاړ شي، هېڅ راز ډار او ترس به نه محسوسوي، چا به د سرو وينه کلوي وي او چا به کم کړي وي، الله پاک په ټولو هغه څه ډېر ښه پوهيږي چې تاسو ورباندې نه پوهېدئ چې ددغې روغې جوړې تړون نه وروسته به درته نژدې لويه فتحه هم درکړي.

(۲) ابن هشام وايي: د زهري د خبرې تاييد او په صحت يې دليل دا دی چې د حديبيې تړون کې نبي کریم ﷺ څوارلس سوه مسلمانانو په ملتيا وتلى و، خو ولې د مکې د فتحې په ورځ دوه کاله وروسته د لس زره کسانو په ملتيا ووت.

ابومعتب بن عمرو رضي الله عنه وايي: نبي كريم ﷺ چې به هر کلي ته ننوتو دا دعا به يې ويله. نبي كريم ﷺ د خپل مبارک عادت سره سم چې تر هغه به يې په يو کلي وسله وال بريد نه کو تر څو به سبا شوی نه و.. د سباوون په مهال که به له کلي څخه د اذان کلمې راپورته شوې نبي كريم ﷺ به له بريد څخه هم رابند شو، خو ولې که د اذان غږ به يې وانه اورېد بيا به يې په کلي جنگي بريد پيل کړ.

چونکه مونږ خيبر ته د شپې له مخې ورسېدو نو نبي كريم ﷺ هم تر گهيځ زغم وويست خو ولې د اذان هېڅ کلمات يې وانه اورېدل، هغه او مونږ په خپلو سورليو سپاره شول، د ډېرې نژديوالي له کبله به مې قدم د هغه قدم سره لگېده، څه گورو چې د لمر خاته په وخت د خيبر يهودان له خپلو بوجونو او کيچاو سره کړوندو او باغونو ته مخامخ راروان دي، چې څنگه يې نظر پر نبي كريم ﷺ او نبوي لښکر ولگېد چې يې پورته کړې چې د محمد ﷺ لښکرې راغلې، او مخ په شا يې د تبنتې لاره ونيوله، دغه مهال نبي كريم ﷺ وويل: الله اکبر، خيبر نور درې وړې شو، مونږ چې کله د کوم قوم په قلمرو ولقه واچو نو ورځ يې له پېله يې دمه او بې کاره وي.

ابن اسحاق وايي: نبي كريم ﷺ چې کله خيبر ته تللو نو د عصر له لارې يې د سفر پړاو پيل کړ او هم هلته ورله مسجد هم جوړ کړی شو^(۱) بيا صهبا^(۲) ته ولاړ، او له همدې ځايه نبوي لښکر بيا د ربيع درې ته ورسېد، هلته بنو غطفان او د خيبر يهودانو په منځ کې کمين شو تر څو غطفان د خيبر يهودانو جنگي مرسته ونه کړي، ځکه غطفان د نبي كريم ﷺ په ضد د يهودانو کلک مرستندوي وو.

زه داسې وڅېړېدم چې غطفان کله هم د نبي كريم ﷺ د خيبر يهودانو سره په غزا وڅېړېدل، ټولو يې په ضد د يهودانو مرستې ته ملا وتړله او راوتل، له لږ شيبه حرکت وروسته يې په خپلو کورونو او زاناه وو د جوړ چپاول اواز واورېده چې گڼې نبي كريم ﷺ خپل جنگي لښکر د غطفان سيمې ته متوجه کړی دی، تر څو له خپلو کورونو او ابرو څخه دفاع وکړي بېرته خپلو ټاټوبو ته ستانه شول، او د نبي كريم ﷺ او د خيبر يهودانو ترمنځ يې جنگي ميدان دواړو خواو ته پرېښود.

نبي كريم ﷺ يو يوشی په غنيمت کې اخست او کلاگانې يې هم پرله پسې توگه فتحه کولې، د خيبر لومړنۍ کلا چې د مسلمانانو په منگولو کې ولوېده د ناعم کلا وه، ددې کلا (قلعه) د فتح په ترڅ کې محمود بن مسلمة رضي الله عنه هم شهيد شو چې له بره پرې چا ميچن راخطا کړې وه.

(۱) عصر د مدينې او د فرع درې ترمنځ د پروت غر نوم دی.

(۲) صهبا خيبر ته نژدې پرته سيمه ده.

په دوهم پړاو کې د ابوالحقيق د کورنۍ کلا (قموص) فتحه شوه، د دې کلا د فتحې په ترڅ کې نبي کریم ﷺ د کنانه بن الربيع بن ابي الحقيق بي بي صفیه رضي الله عنها له نورو دوو تره لورگانو سره وينځې کړې، د نبي کریم ﷺ شيرين انتخاب په درېواړو کې صفیه رضي الله عنها وه.

د حية الكلبي رضي الله عنه نبي کریم ﷺ ته راغی او صفیه رضي الله عنها يې ترې د ځان لپاره وغوښته، چونکه نبي کریم ﷺ يو ځل د ځان لپاره غوره کړې وه نو ددې دواړه تره لورگانې يې ورکړې.

له دې پړاو وروسته بيا مسلمانانو د ښځو وينځول پېل کړل.

نبي کریم ﷺ چې د دوي ځينې کلاگانې فتحه او مالونه يې غنيمت کړل نو ځان يې د دوی دوه نورو سلالم او وطیح نومې کلاگانو ته وزگار کړ، هېره دې نه وي چې دا دواړه کلاگانې تر ټولو وروسته فتحه شوې، او په دې کلاگانو د بندېز لگونې موده هم څه د پاسه لسو ورځو ته وغځېده.

ددې کلاگانو له فتحه کېدو وړاندې يهودي اتل مرحب په خپلې سلاح سمبال راووت او وويل:

قَدْ عَلِمْتَ خَيْبِرَ أَيُّ مَرْحَبُ *** شَاكِي السَّلَاحِ بَطْلٌ مُجَرَّبُ
أَطْعَنَ أَحْيَانًا وَحِينًا أَضْرِبُ *** إِذَا اللَّيْثُ أَقْبَلَتْ تَحَرَّبُ
إِنَّ حِمَايَ لِحِمَى لَا يُقْرَبُ

تول خيبر زما د مرحب اړوند ډېر ښه معلومات لري، چې زه د وسله وال بريد تجربه کار او ماهرانه اتل يم.

لکه زمريان چې د جنگ پښه اراده لري زه هم د هغه په څېر کله ژوبلونکي او کله مرگونې گوزارونه کوم

زما څرخای (سيمه) ته هېڅ نژدې کېدی نه شي.

او ورسره يې دا اواز هم کو چې د لاس په لاس مقابلې درېکې څوک شته؟

کعب بن مالک رضي الله عنه يې شعرونه جواب کړل چې:

قَدْ عَلِمْتَ خَيْبِرَ أَيُّ كَعْبُ *** مُفَرَّجُ الْعَمَى جَرِيءٌ صَلْبُ
إِذْ شَبَّتَ الْحَرْبُ تَلَّتْهَا الْحَرْبُ *** مَعِيَ حَسَامٌ كَالْعَقِيقِ عَضْبُ
نَطْوُكُمُ حَتَّى يَذِلَّ الصَّعْبُ *** نُعْطِي الْجَزَاءَ أَوْ يَفِيءَ النَّهْبُ
بِكَفِّ مَاضٍ لَيْسَ فِيهِ عَثْبُ

تول خيبر زما د كعب په دلاوری خبر دی چې زه په سختو ستونزمنو او كړاوونو كې د بې درېغه زغم خښتن او زيات جراتمند يم.

جنگونه چې كله پرله پسې شي او ما سره مې د تېزې برېښنا په څېر كار خلاصې توره وي.

نو ترهغه به مو وركړه سوو چې ستاسو سختريني لارې ځان ته اسانې كړو، او ترهغه به مو وډبوو چې يا خو مو سزا وار كړو او يا درڅخه راتښتولې خزاني بېرته واخلو.

اوپه داسې لاسونو او متو به مو سزا وار كړو چې په جنگ نه ستړي كيږي.

بيا نبي كريم ﷺ وويل: د مرحب سره لاس په لاس مقابلې ته څوك تيار دی؟ محمد مسلمة رضي الله عنه وويل: زه يې د مقابلې ډېر مينوال يم، زه د غچ اخستنې لائق يم او په رارسيدلي خفگان هم غمزده يم.

پرون مې ورور د دوی له لاسه وژل شوی دی، نبي كريم ﷺ ورته وفرمايل: مقابلې ته وپاخېره، اى الله! په يهودي ورته كامراني وركړه.

دواړه چې سره يو بل ته نژدې شول نو له يو بل څخه په كمزورې ونې تاوېدل، بالاخره دواړه سره يو بل ته د يو سړي په څېر مخامخ شول، مرحب يهودي چې په گوزار لومړيتوب وركړ محمد بن مسلمة رضي الله عنه ترې ځان په خپل ډال سيورى كړل او د هغه توره د ډال په سوراخ كې ونښته، محمد بن مسلمة رضي الله عنه مرحب قابو كړ او بيا يې ووژه.

د مرحب له مړيني وروسته د هغه وروياسر مقابلې ته راووت او غږ يې كړ چې د مقابلې درېكې څوك شته؟

هشام بن عروة رضي الله عنه اټكلي چې زبیر بن العوام رضي الله عنه ورته ووت، صفیه بنت عبدالمطلب رضي الله عنها نبي كريم ﷺ ته وويل: هسې نه ځوی مې مړشي!

نبي كريم ﷺ ورته وويل: نا بلکې ستا ځوی به يې مړ كوي ان شاء الله، زبیر رضي الله عنه د اتلولۍ ميدان ته ووت او ياسر يې د خپلو گوزارونو ښكار كړ.

سلمة بن عمرو بن الاكوع رضي الله عنه وايي: نبي كريم ﷺ د جنگ بېرغ ابوبكر رضي الله عنه ته وركړ تر څو د خيبر ځينې كلاونه فتحه كړي، كه هغه هرڅومره جنگي تجربه په كار واچوله خو ولې بشپړه فتحه په نظر رانغله، په وريسې ورځ كې يې جنگي بېرغ عمر بن الخطاب رضي الله عنه ته وركړ، هغه هم ډېر جنگي تاتكتيكونه وكارول خو بيا يې هم پوره فتحه رانه وړه.

نبي كريم ﷺ وفرمايل: د جنگ په سباني ورځ به زه بېرغ داسې چا ته وركړم چې د الله او رسول دواړو خوښ وي، هېڅكله به له جنگ نه په شا ونه تمبيري، او د هغه په لاس به الله

تول خيبر فتحه کوي، بيا نبي کریم ﷺ علي بن ابي طالب رضي الله عنه راوغونبت اگر که د سترگو په رنځ هم اخته و خو نبي کریم ﷺ يې په سترگو کې توکانې واچولې او بيا يې ورته وويل: لاس په جنده مخ په وړاندې ولاړ شه، تر هغه مخکې څه چې الله پاک ستا په لاس بشپړه ازادي راولي.

سلمة بن الاكوع رضي الله عنه فرمايي: علي رضي الله عنه له ډېرې تېز رفتاري نه ساه تيگا واخست او مونږ ورپسې وروسته روان وو، دومره توند ولاړ چې په لاس کې ورسره جنده يې د يهودانو د لوی کلا په کلنو کمرو ريانده ودروله، له کلا څخه ورته يو يهودي سرا راپورته کړ چې ته څوک يې؟ ده ورته وويل: زه علي بن ابي طالب يم.

يهودي وويل: موسى عليه السلام ته په ورکړل شوي کتاب مې دې قسم وي چې تاسو سرلوري او سر بالاياست.

علي رضي الله عنه بېرته په داسې حالت کې نبي کریم ﷺ ته راغی چې خيبر يې په بشپړه توگه فتحه کړی و.

نبي کریم ﷺ چې کله په خيبر کې د وطيح او سلا لم دواړه کلاگانو باندې اوږد بندېز ته دوام ورکړ، يهودانو په خپل هلاکت ويوهېدل، نبي کریم ﷺ ته يې استازی واستو چې له خيبره به ووځو خو ژوند مو مرگ ته مه ورکوه، نبي کریم ﷺ د هغوی غوښتنه ومنله، اگر که له دې دواړو کلاگانو پرته نور د خيبر سرسبز او شاداب باغونه او خزاني د نبوت په جولی کې لوېدلې وې، له دې پرېکړې څخه چې د فدک ميشت يهودان وځيرېدل هغوی هم د خپل ژوند د خونديتوب لپاره ټولو شتمنيو څخه تېر او هېر شول.

د يهودانو او نبي کریم ﷺ ترمنځ د سولې سلا استازی د بنو حارثه د کورنۍ غړی حيصه بن مسعود و.

بېرته د خيبر يهودانو د نبي کریم ﷺ سره د خيبر په گردو باغونو د سم په نيمو صادراتو تړون وکړ چې د باغونو او ځمکو په خدمت کې به يې يهودانو ته ورکوي، او ورته يې وويل: شايد مونږ به باغونه له تاسو څخه ډېر ښه وپالو، ځکه چې دا زمونږ ځمکه وه اوزمونږ باغونه وو، مونږ يې په اندازه ښه پوهيږو.

نبي کریم ﷺ ورسره دغه تړون په دې شرط ومنو چې که مونږ هر کله تاسو وپستلئ نو هرومرو به وځئ.

د فدک يهودانو ته چې کله د خيبر د يهودانو لپري واورول شوه د نبي کریم ﷺ د خيبر والاو په څېر پرېکړه باندې يې جدي غوښتنه وکړه، له هغوی سره يې هم روغې جوړې ته غاړه کېښوده.

هغه و چې خيبر د مسلمانانو ترمنځ شريک و خو ولې فدک په دې خاطر چې اوبن او اس پرې نه و ځغلبدلی، يواځې د نبي کریم ﷺ و.

په خيبر کې چې کله نبي کریم ﷺ ښه آرام او ساه يې واخسته، د سلام بن مشکم يې زینب بنت الحارث ورته په غوږو کې وریته شوی پسه ډالی کړ، وړاندې له دې چې د نبي کریم ﷺ تر مخې يې کيږدي له چا څخه يې ځان ښه پوهه کړې و چې هغه ته د پسه کوم اندام ډېر پسند دی؟ چا ورته ویلي و چې د پتون غوښه يې ډېره خوښه ده.

زینب د دې خبرې سره د پتون غوښه په زهرو سمه پوښلې وه او پاتې غوښه يې په خپلې اندازه زهرجنه کړه.

د نبي کریم ﷺ په څنگ کې چې بشر بن براء بن معرور رضي الله عنه هم ناست وو د دواړو پتونونو غوښه وخوړه، نبي کریم ﷺ غوښه تېره نه کړه او بېرته يې له خولې څخه وغورځوله، خو ولې بشر رضي الله عنه غوښه تېره کړې وه.

نبي کریم ﷺ وفرمايل: هډوکي مې خبروي چې زهرجن دي.

نبي کریم ﷺ يهودنه راوغوښته او ورڅخه يې تحقيقاتي پوښتنې پيل کړې، هغې اعتراف وکړ او زياته يې کړه چې ته ښه پوهېږې چې ستا له لاسه مې په قوم څه څه ونه شول؟ ما دا کار ځکه وکړ چې که ته رښتونی پېغمبر يې زما له کړنې به دې الله خبر کړي او که د ټولو اکې او اقتدار مټين يې نو مونږ به درڅخه ايله وزگار او بې غمه شو.

اگر که بشر بن براء رضي الله عنه وفات شو خو بيا هم ترې نبي کریم ﷺ درگزري او بخشش اعلان کړ.

بيا نبي کریم ﷺ له خيبر څخه د قری درې ته ولاړ او د هغه ځای ميشتوال يې څه شپې ورځې محاصره کړل او له دې ځايه يې مدينې ته د راستنېدو لړې پيل کړه.

نبي کریم ﷺ په خيبر يا په لاره کې په صفیه رضي الله عنها باندې نکاح وتړله، د صفیه رضي الله عنها د نويوتوب ټول مراسم لکه هغه ښايسته کول، وينستان يې گمنځول د انس رضي الله عنه مور ام سليم بنت ملحان رضي الله عنها سمبال کړل.

نبي کریم ﷺ په صفیه رضي الله عنها باندې په خپلې خيمه کې د لومړي ځل لپاره ميلاو شو، او ابويوب خالد بن زيد رضي الله عنه د وهلي خيمې يا چوپال بهر هر اړخيزه څوکيدارۍ باندې شپه رڼه کړه، د سهار په مهال چې نبي کریم ﷺ وليد ورڅخه يې وپوښتل چې ابو ايوبه دلته څه کوي؟

هغه ورته وويل: له دې ښځې څخه مې درياندې ډار احساس کړ، تا يې پلار او ټول خاندان او قوم وواژه، که څه هم خپله نوې مسلمانان ده خو په زړه کې مې ترې خوف او ترس پيدا شو.

داسې ويل کيږي نبي کریم ﷺ ورته وويل: ای الله! لکه څنگه چې ابو ايوب رضي الله عنه زما په څوکۍ شپه روڼه کړه ته يې په خپل حفاظت کې وساته.

له خيبر څخه په لاره کې د شپې نبي کریم ﷺ وفرمايل: د ننې شپې څوکداري به څوک ښه وکولى شي؟ چې د سهار لمونځ رانه دخوب او ستړيا له کبله يې وخته نه شي!

بلال رضي الله عنه وويل: ستا څوکداري به زه وکړم.

نبي کریم ﷺ د نورو خلکو په شمول په خپلو خپلو ارام ځايونو کې ويده شول، بلال رضي الله عنه هم د الله د ارادې سره سم دومره لمونځ وکړ چې څومره الله ته منظور و، له ستړيا له کبله خپل اوښ ته ډډه شو، که څه هم سهار نژدې و چې راوخيژى خو په سترگو يې خوب غالبه شو او ټول د لمر گرموالي راوېښ کړل.

نبي کریم ﷺ لومړى نفر و چې له خوبه راښار شو، بلال رضي الله عنه ته يې وويل: بلاله! دا دې څه وکړل؟

هغه ورته وويل: هغه ذات راته خوب راويست چې تاته يې خوب درويستی و.

نبي کریم ﷺ ورته وويل: رښتيا دې وويل.

بيا نبي کریم ﷺ خپل اوښ له مهاره ونيو او روان شو، لږ گړۍ يې مزل وکړ وروسته يې اوښ چو کړ خپله يې هم اودس وکړ او نورو خلکو هم اودسونه وکړل، بلال رضي الله عنه ته يې امر وکړ چې اقامت وکړي، نبي کریم ﷺ خلکو ته لمونځ ورکړ، د لمونځ بشپړېدو وروسته يې خلکو ته مخ کړ او وويل: چې کله هم د رخخه لمونځ پاتې يا هېر شي نو هله يې وکړې چې کله درته ياد شي، ځکه الله پاک فرمايې ﴿وَأَقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي﴾^(۱).

ما ته د رارسيدلي راپور له مخې نبي کریم ﷺ ابن لقيم العبسي ته د خيبر د فتحې په ورځ چرگان، ووزې او کوترې او نور کورني حيوانات ورکړل، د خيبر د فتحې په ورځ ابن لقيم عبسي دا شعرونه وويل:

رُمَيْتَ نِظَاهًا مِنَ الرَّسُولِ بِفَيْلِقٍ	***	شَهْبَاءَ ذَاتِ مَنَاكِبٍ وَفَقَارٍ
وَاسْتَيْقَنْتَ بِالذَّلِّ لَمَّا شُيِّعَتْ	***	وَرَجَالَ أَسْلَمَ وَسَطَهَا وَغَفَارٍ
صَبَحَتْ بَنِي عَمْرِو بْنِ زُرْعَةَ غُدُوَّةً	***	وَالشَّقُّ أَظْلَمَ أَهْلُهُ بِنَهَارٍ
جَرَّتْ بِأَبْطَحِهَا الدُّيُولُ فَلَمْ تَدْعُ	***	إِلَّا الدَّجَاجَ تَصِيحُ فِي الْأَسْحَارِ
وَلِكُلِّ حِصْنٍ شَاغِلٌ مِنْ خَيْلِهِمْ	***	مِنْ عَبْدٍ أَشْهَلَ أَوْ بَنِي التَّجَارِ

(۱) سورت طه: (۱۴). ژباړه: زما د ياد لپاره لمونځ وکړه.

وَمُهَاجِرِينَ قَدْ اَعْلَمُوا سِيْمَاهُمْ *** فَوْقَ الْمَغَافِرِ لَمْ يَنْوِ الْفِرَارَ
 وَلَقَدْ عَلِمْتَ لِيْغَلِبَنَّ مُحَمَّدٌ *** وَلَيُثْوِيَنَّ بِهَا اِلَى اَصْفَارِ
 فَرَّتْ يَهُودٌ يَوْمَ ذٰلِكَ فِي الْوَعَى *** تَحْتَ الْعَجَاجِ عَمَائِمَ الْاَبْصَارِ

د نطق لويه مانې د نبي لښکر ځينو اتلانو د بريد لاندې راغله، چې دغه اتلان په سپينو پرقينه تورو او ډېرو جنگي اوزارو باندې سمبال وو.

کله چې تيت او پرک شول نو په خپلو ځانونو يې د سپکاوی او ذلت يقين راغی، حالانکه د اسلم او غفار قبيلي غازيان خلک يې په منځ کې روان وو.

بنوعمر بن زرع باندې سهار په خپلې مانې (شق) کې راوخوت، خو پاتې ورځ پرې توره تياره تېره شوه.

د خيبر په سمه او اوارو روان وو، له چرگانو پرته يې نور څه نه وو پرېښی چې په سهار کې به يې اوازونه (اذانونه) کول.

د عبدالاشهل او بنونجار د قبيلې هر وگړي په خپلو اسونو باندې سپور د هرې مانې او کلا (قلعه) په نيولو بوخت وو.

د خيبر په جنگ کې د مهاجرينو د پېژندگلو نښه په سر باندې وارضد خولې وې چې د شکست او تېښتې هېڅ تصور په کې نه شو کېدای.

زه په يقين کې دې حد ته رسيدلی وم چې نبي کریم ﷺ به هر ورو برلاسی کيږي او په خيبر کې به يې د صفر په مياشت کې واک او ځواک وځلېږي.

د جنگ په دغه ورځ يهودان فرار شول او له يهودانو څخه خولې او سترگې له غبار ډکې وازې (بېرته، خلاصې) پاتې شوې.



له حبشي څخه د جعفر بن ابي طالب رضي الله عنه راتگ

ابن هشام وايي:

شعبي به ويل: جعفر رضي الله عنه چې کله د خيبر په ورځ د نبي کریم ﷺ په حضور کې عرض شو، نبي ﷺ ځان ته راجوخت کړ، تندی يې ورله ښکل کړ او ويويل: نه پوهېږم چې د جعفر رضي الله عنه په راتگ ډېر خوشحاله يم او که د خيبر په فتحې.

ابن اسحاق وايي: د نبي کریم ﷺ کوم ملگري چې په حبشه کې پاتې وو نبي ﷺ يې مدينې

ته د راستولو لپاره نجاشي ته عمرو بن اميه الضمري استازی واستو، د حديبي د سوله ايز تړون وروسته چې نبی کریم ﷺ لا په خيبر کې و، نجاشي ورته حبشه کې ټول مهاجرين په دوو کشتيو کې سپاره راواستول.

له بنو هاشم بن عبدمناف له قبيلې څخه: جعفر بن ابي طالب او دهغه بي بي اسماء بنت عميس خثعميه رضي الله عنها او حوى يې عبدالله چې په حبشه کې پېدا شوى وو درې نفر وو.

له بنو عبدشمس بن عبدمناف له قبيلې څخه په کې خالد بن سعيد بن العاص بن اميه بن عبدشمس او دده کور ودانه امية بنت خلف بن اسعد او دواړه بچي يې سعيد بن خالد او امة بنت خالد رضي الله عنهما چې دواړه په حبشه کې پېدا شوي وو.

ورسره يې ورور عمرو بن سعيد بن العاص، معقيب بن ابي فاطمة چې د عمر بن الخطاب رضي الله عنه د واک په دور کې د بيت المال خزانچي هم و او ابوموسى الاشعري رضي الله عنهما وو.

له بنو اسد بن عبدالعزيز څخه په کې اسود بن نوفل بن خويلد رضي الله عنه و.

له بنو عبدالدار بن قصي نه په کې جهم بن قيس رضي الله عنه و.

له بنو زهرة بن كلاب نه په کې عامر بن ابي وقاص او عتبه بن مسعود - رضي الله عنهما - وو.

له بنو تميم بن مرة نه په کې حارث بن خالد بن صخر رضي الله عنه و.

له بنو جمح بن عمرو نه په کې عثمان بن رييعه بن اهبان رضي الله عنه و.

له بنو سهم بن عمرو نه په کې محمية بن الجزء رضي الله عنه و.

له بنو عدي بن كعب نه په کې معمر بن عبدالله بن نضله رضي الله عنه و.

له بنو عامر بن لؤي نه په کې ابو حاطب بن عمرو او مالك بن ربيعة رضي الله عنهما وو.

له بنو الحارث بن فهر بن مالك نه په کې حارث بن عبد قيسم بن لقيط رضي الله عنه و.

هېره دې نه وي چې په حبشه کې د وفات شوو نارينه و زنانه (کونډې) هم په کشتو کې سپرې راستول شوې وې.

نبی ﷺ ته په دواړو کشتيو کې د سپرو سرشمېرنه شپاړس نفره وو، او هغه خلک چې نه خويي په بدر کې د نبی کریم ﷺ سره ونډه درلوده او نه ورسره په مکه کې ميلاو شول او نه هم د نجاشي په راستولو کې و نژدې يې شمېرنه تر څلور دېرش ته رسېږي.

د هجرت په اووم کال د قضايي عمري داستان

نبي ﷺ چې له خيبر څخه بېرته مدينې ته راستون شو، په مدينه کې يې د ربيع الاول او ثاني او جمادى الاولى او ثاني او رجب او شعبان، رمضان او د شوال مياشتې تېرې کړې، په مناسبو وختونو کې به يې د غزاگانو او جنگونو لپاره کاروانونه استول.

چونکه قریشو نبي کریم ﷺ د ورسره مسلمانانو په شمول له مکې څخه رابند کړی و، د ليکلي تړون په بنسټ په دې کال کې د عمرې د اداء لپاره بيا د مسلمانانو په شمول د مکې په لور وټپېد، د مکې خلک چې کله په دې وڅېړېدل چې نبي کریم ﷺ د خپلو ملگرو په ملتيا مکې ته د عمرې لپاره راروان دی، نو خپل منځ کې يې مشهوره کړه چې هغوی د يثرب رنځونو او فقرو فاقه څپلي دي.

عبدالله بن عباس رضي الله عنهما وايي: د دارالندوة سره نژدې ټول قریش د نبي کریم ﷺ او د ملگرو د سيل او تماشي لپاره بوڅ ريني کېدل، نبي کریم ﷺ چې کله مسجد ته ننوت، احرام يې واچو او په څادر کې يې نبي اړخ برېنډ کړ او بيا يې وفرمايل: الله پاک په هغه چا ورځمېره چې نن ورځ خپل بدني قوت ښکاره کړي، بيا يې يماني رکن ښکل کړ او منډې يې پېل کړې، ملگرو يې هم ورسره د اقتداء لپاره د منډو پېل وکړ، تر څو کعبه شريفه يې پټ او پناه کړه، بيا يې يماني رکن ښکل کړ او د حجر اسود لپاره ورنژدې شو، بيا يې درې طوافونه په منډه وکړل او باقي پاتې طواف يې په عادي مزل تړيايه ورسو.

د عبدالله بن عباس رضي الله عنهما په روايت چې نبي کریم ﷺ د دغې سفر په دوران کې په ميمونه رضي الله عنها باندې په داسې حالت کې نکاح وټرله چې محرم و.

او د ميمونه رضي الله عنها له پلوه د نکاح وکيل عباس بن عبدالمطلب رضي الله عنه و.

نبي کریم ﷺ په مکه کې درې ورځې پاتې شو، په دريمه ورځ پسې حويطب بن عبدالعزيز د قریشو د څه خلکو په ملتيا ورغی او ورته يې وويل چې د حديبي د سوله ايز تړون په بنسټ په مکه کې ستا درې ورځې پوره شوې بايد نور دلته تم نه شې او ولاړ شې، د نبي کریم ﷺ د راويستو دنده قریشو حويطب ته سپارتي وه.

نبي کریم ﷺ ورته وويل: تاسو ته څه ستونزه ده؟ لږه موده به نور هم پاتې شو!! زه به پکې د خپل واده مراسم هم بشپړ کړم او تاسو ته به وليمه هم درکړم.

حويطب ورته وويل: ستا د واده ډوډۍ ته مونږ هېڅ اړتيا نه لرو، خو د کړې ژمنې په بنسټ بايد ته ووځې، هغه و چې نبي کریم ﷺ له مکې څخه راووت او ميموني رضي الله عنها ته يې

خپل غلام ابو رافع رضي الله عنه پرېښود، تر څو د سرف^(۱) مقام نوم ځای ته يې له ځان سره راوړي، هم هلته ورسره نبي کریم ﷺ واده وکړ او بيا مدينې ته راستون شو.

ابن هشام وايي: ما ته د ابو عبیده د را کرې راپور له مخې چې همدغله د الله پاک دا قول هم نازل شو ﴿لَقَدْ صَدَقَ اللَّهُ رَسُولَهُ الرُّؤْيَا بِالْحَقِّ لَتَدْخُلَنَّ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ ءَامِنِينَ مُحَلِّقِينَ رُءُوسَكُمْ وَمُقَصِّرِينَ لَا تَخَافُونَ فَعَلِمَ مَا لَمْ تَعْلَمُوا فَجَعَلَ مِنْ دُونِ ذَلِكَ فَتْحًا قَرِيبًا﴾^(۱).



د اتم هجري کال جمادی الاولى په میاشت کې د موته غزا

د حج مراسم په دې کال کې هم د مشرکانو تر ولکې لاندې وو، خو نبي کریم ﷺ خپله له عمرې اداء کولو وروسته په مدينه کې د ذي الحجې او محرم او صفر، ربيع الاول او ثاني په میاشتو کې پاتې شو.

د جمادی الاولى په میاشت کې نبي کریم ﷺ شام ته د زيد بن حارثه رضي الله عنه په زعامت جنګي کاروان واستو، او ورته يې کړه: که زيد رضي الله عنه شهيد نو ټولګی مشر به جعفر بن ابي طالب رضي الله عنه وي، که دا هم شهيد شو نو مشر به عبدالله بن رواحه رضي الله عنه وي.

خلک چې کله وتلو ته تيار شول د تګ په مهال نبي کریم ﷺ د گمارلي مشرانو سره خدای په امانی وکړه حالانکه درې زره شمېرنه يې تشکيلوله او سلامونه به يې پرې کول.

خو چې کله خلکو د عبدالله بن رواحه رضي الله عنه سره خدای په امانی کوله په وېر ژړا يې شروع وکړه، خلکو ورته وويل: ولې ژاړې؟ هغه کړه: لور په رب لايزال چې د دنيا مينه او محبت او ستاسو سره مينې څخه هجران مې نه ژړوي، خو د نبي کریم ﷺ څخه مې اوريدلي دي چې هغه د الله د کتاب دا ايت ولوست ﴿وَإِنْ مَنَکُمْ إِلَّا وَآرِدْهَا كَانَ عَلَی رَیْکَ حَتْمًا مَّقْضِيًّا﴾^(۲) خو ولې ما ته معلومات نشته چې په جهنم د تېرېدو په مهال به راسره څه کېږي؟

(۱) سرف له تنعيم سره نژدې د سيمي نوم دی.

(۲) سورت فتح: (۴۷). ژباړه: الله پاک د خپل پېغمبر ليدلی خوب رښتيا کړ چې مسجد حرام ته به هرومرو ننوځي، که د الله پاک خوښه شي، ښه به ډاډ او امن کې به ننوځي، چا به سرونه خړولي وي او چا به ويښتان کم کړي وي، هېڅ راز خوف او خطر به نه محسوسوي، الله پاک چې په څه شي پوهېده تاسو پرې نه پوهېدئ او له دې څخه لږ وروسته الله پاک ستاسو لپاره بله فتحه هم گرځولې ده چې تاسو ته به يې درکړي.

(۳) سورت مريم: (۷۸). ژباړه: په تاسو کې هېڅ څوک داسې نشته چې په پل صراط (جهنم) به نه تېرېږي، دغه ستا د رب محکمه پرېکړه ده.

مسلمانانو ورته وويل: الله پاک دې ستاسو مل شي او له مرگ ژوبلې پرته مو الله نیک صالحه راستانه کړه.

بیا عبدالله بن رواحه وويل:

لَكِنِّي أَسْأَلُ الرَّحْمَنَ مَغْفِرَةً *** وضربة ذات فرغ تَفْذِفُ الرَّبْدَا
أَوْ طَعْنَةً بِيَدَيَّ حَرَّانَ مُجْهَرَةً *** بِحَرْبَةٍ تُنْفِذُ الْأَحْشَاءَ وَالْكَبِدَا
حَتَّى يُقَالَ إِذَا مَرُّوا عَلَى جَدِّي *** أَرَشَدَهُ اللَّهُ مِنْ غَازٍ وَقَدْ رَشَدَا

زه د الله پاک نه د بخشش ډېره زاري کوم او ورڅخه غواړم چې د غټ تپ (زخم) او په دښمن کې د وینو ناوچې جوړونکي گوزار توان راکړي.

او یا هم د نېزې د تېز ترین چټک گوزار توان راکړي چې زر مرگ ژوبله دښمن ته اړوي، داسې گوزار چې له زړه او گوگل نه تېرېږي.

چې بیا کله خلک ما باندې تیرېږي او زه مريم او داسې ووايي: دا د الله پاک ډېر نیک او صالحه غازي انسان و.

بیا نبی کریم ﷺ او نورو خلکو د مجاهدینو کاروان رخصت کړ، کله چې خلک له کاروان څخه راستانه شول عبدالله بن رواحه رضي الله عنه وويل:

خَلَفَ السَّلَامُ عَلَى امْرِيٍّ وَدَعَتْهُ *** فِي التَّخْلِ خَيْرٌ مُشَيِّعٍ وَخَلِيلٍ

په هغه چا مې سلام پاتې شو چې د کجورې ونو سره مې ترې خدای په امانې واخسته، او هغه زما لپاره ډېر ښه رخصت کونکی او نېک دوست دی.

د صحابه و د جهاد کاروان تر هغه مخ په وړاندې لاړ چې په شام کې یې د (معان) د ځمکې په نوم ځای کې واړوله، او په دې وڅېړېدل چې هرقل هم د سل زره جنګیالیو په ملتیا د بلقاء په مقام کې تم دي، او نور سل زره سرتیرو هم ورته له لحم، جذام، قین، بهراء، بلی له قبیلو څخه خپل ډاډ او اطمینان ورکړی دی، او ورسره یو ځای شوي دي، د ټولو جنګیالیو قومانده یې د بلی د قبیلې غړي سره ده، او لومړی مرستیال یې د مالک بن رافله په نوم غړی دی.

مسلمانانو ته د راپور رسېدو سم په معان کې د دوو شپو په اندازه نوره هم تم شول، او جنګي تکتیک لپاره یې خپلمنځی سلا مشورې پېل کړې، څېنو ویل: نبی کریم ﷺ ته به لیک واستو او د دښمن په شمېر به یې خبر کړو، یا خو به د مرستې لپاره مزید نوره جهادي قوه راولېږي او یا به راته په جنګ امر وکړي نو جنګ به وکړو.

عبدالله بن رواحه رضي الله عنه وپاڅېد او د خلکو جذبې یې په خپلو حماسي کلماتو راولېږلې چې:

ای خلکو! لوړه په رب لايزال چې تاسو د شهادت هغه مډال اوس بد گڼئ چې تالاش پسې يې راوتي ياست!! مونږ هېڅکله د چا سره د سرشمېرنې په بنسټ په زياتوالي او کموالي، يا د بياوړتوب او طاقت په اساس نه جنگيږو، مونږ د هغه دين په بنسټ د خلکو سره جنگ کوو چې له کبله يې راته الله پاک عزت او احترام رابښلی دی.

پرمخ تگ وکړئ او ورشئ، دوه نېک خويونه مو ملتيا کوي، يا غلبه او يا شهادت.

ټولو خلکو په يو اواز وويل: عبدالله بن رواحه رضي الله عنه رښتيا خبرې وکړې.

د صحابه کرامو جهادي قوه ترهغه خوځښت وکړ چې د بلقاء له سرحداتو او پولو څخه يې د هرقل او ورسره نصراني عربانو قبيلې يې شمېره لوی لښکر وليد، د دغې سيمې نوم مشارف و، مسلمانانو د بلقاء اړوند مؤته نومې سيمه کې خپل جنګي تدابير ونيول، د بني اړخ د قوماندې واګې يې بنوعذره د قبيلې غړي قطبه بن قتاده رضي الله عنه ته ورکړې او د لښکر د کين پلو اختيارات يې عباية بن مالک انصاري رضي الله عنه ته ورکړي ول.

زيد بن حارثه رضي الله عنه د رسول ﷺ ورته د کړي خبرې سره ترهغه اوږد مهاله وجنگېد چې د دښمن په نېزو کې نوت او شهيد شو.

بېرغ جعفر بن ابي طالب رضي الله عنه پورته کړ او ترهغه يې په مېرانه کلک مقاومت وکړ چې نور يې خلاصون نه و، له اس څخه رابښکته شو، اس يې ګوډ شل کړ او د دښمن سره يې د نوي جنګ بل پړاو پېل کړ، او دا يې ويل چې:

يَا حَبَدًا الْجُنَّةُ وَاقْتِرَابُهَا *** طَيِّبَةً وَبَارِدًا شَرَابُهَا
وَالرُّومُ رُومٌ قَدْ دَنَا عَدَابُهَا *** كَافِرَةٌ بَعِيدَةٌ أَنْسَابُهَا
عَلَيَّ إِذْ لَا قَيْتُهَا ضِرَابُهَا

❁ جنت څومره ډېر خوندور او څومر نژدې دی، د جنت اوبه څومره مزېدرایې او یخې ټنډه دي.

❁ د روميانو خو د عذاب او مرګ ژوبلې ايله موقعه راغله دوی خو کافر او نسبونه يې هم بېلابېل (بي نښه) دي.

❁ خو که ورسره مخامخ شوم نو سم به يې وډېوم.

ابن هشام وايي: ځينې رښتني علماء چې زه پرې باوري يم راته وويل:

جعفر رضي الله عنه جنګي بېرغ لوړ رياند په بني لاس کې نيولی و چې لاس يې شهيد شوزر يې بېرغ کين لاس ته کړ، چې هغه هم شهيد شو بيا يې په اړخونو باندې د خپلې سينې

په منځ کې ونيو چې بالاخره ټول شهيد شهيد شو او له دنيا څخه د درې ديرشت کالو په عمر کې اخرت ته شهيد لار، د دواړو لاسونو د شهادت په بدل کې به ورته الله پاک په جنت کې دوه وزرې ورکړي او چې چرته وغواړي هلته به پرې الوځي، داسې هم ويل کيږي چې جعفر رضي الله عنه يوروي سرتېری په دومره مرکوبي گوزار ووهو چې جعفر رضي الله عنه يې په منځ دوه کړ. ابن اسحاق وايي: جعفر بن ابي طالب رضي الله عنه چې کله شهيد شو بېرغ عبدالله بن رواحه رضي الله عنه راپورته کړ، د دښمن په لور په اس باندې سپور ورغی، له اس څخه په رابښکته کېدو او نه رابښکته کېدو کې زړه نازړه و، بيا يې وويل:

أَفَسُمْتُ يَا نَفْسُ لَتَنْزِلَتْهُ *** لَتَنْزِلَنَّ أَوْ لَشَكَرْهِنَّ
 إِنَّ أَجْلَبَ النَّاسِ وَشَدُّوا الرَّثَّةَ *** مَا لِي أَرَاكَ تَكْرَهَيْنِ الْجُنَّةَ
 قَدْ طَالَ مَا قَدْ كُنْتَ مُظْمِنْتَهُ *** هَلْ أَنْتِ إِلَّا نُظْفَةٌ فِي شَنَّةَ

❁ ای نفسه (زما ځانه)! په دې مې لوړه پورته کړې ده چې خامخا به جنگ ته ښکته کيږي، ورنه په زوره به دې کوز او ښکته کړم.

❁ که خلک راتول شي او چغې نارې او وېرونه ژړاگانې بېل کړي نو ستا ولي جنت بدې شي؟

❁ بلا وخت دې په امن او امان کې تېر کړ ستا مثال لکه په غر کې د اوبو پاک صفا څاڅکي دی.

او دا يې هم وويل:

يَا نَفْسُ إِلَّا تُقْتَلِي تَمُوتِي *** هَذَا جِمَامُ الْمَوْتِ قَدْ صَلَّيْتِ
 وَمَا تَمَنَيْتِ فَقَدْ أُعْطِيْتِ *** إِنَّ تَفْعَلِي فِعْلَهُمَا هُدَيْتِ

❁ ای نفسه! که ونه وژل شي هر ورو به خپله ومري، اوس هسې هم د مرگ او مړينې سحنې ته ننوني.

❁ تا چې د شهادت کومې ارزوگانې درلودې اوس به درته درکړل شي، او که د خپلو ملگرو په پل ولاړې نو هر ورو به په هدايت روان شي.

بيا له اس څخه رابښکته شو، د تره ځوی يې ورله د غوښې ډک هډوکي ورکړ او ورته يې وويل: ته خود ډېرې سختې ولېرې او ستونزې سره مخ شوی يې دا هډوکي واخله او غوښه ترې وخوره چې ملا دې لږه قوي شي.

له هډوکې څخه يې لږ څه وخور، د خلکو شور زوږ يې واورېد، هډوکي يې وغورځو او ويويل: ملگري دې شهيدان شول او ته لا تر اوسه په دنيا کې ژوندی يې؟ خپله توره يې واخسته او تر هغه وجنگېد چې شهيد شو.

بيا جنډه د بنو عجلان د قبيلې غړي ثابت بن اقرم رضي الله عنه راپورته کړه او غږ يې کړ چې بايد نوی امير ضرور وگماری، ټولو ورته وويل: ته مو امير يې، هغه ورته وويل: زه هېڅکله مشرۍ ته غاړه نه شم کېښودلای، بالاخره هم د خلکو سلا په خالد بن وليد رضي الله عنه باندې راغله، هغه هم لږ څه وړاندې شو بيا پسې مزید نور ولاړ او دبنمن نور په شا شو، نو دوی بېرته مدينې ته راستانه شول.

ما ته د رارسيدلي راپور له مخې چې کله خلکو ته مرگ ژوبله واوښته نبي کریم ﷺ وويل: زيد بن حارثه رضي الله عنه تر هغه مقابل لورې سره وجنگېد چې شهيد شو، او بېرغ ترې پرېوت، بيا جعفر بن ابي طالب رضي الله عنه جنډه راپورته کړه او ترهغه وجنگېد چې هغه هم شهيد شو، نبي کریم ﷺ لږ ځنې خاموش شونو د انصارو مخونه بدل شو چې هسې نه د عبدالله بن رواحه رضي الله عنه اړوند راپور د دوی د خفگان سبب جوړ نه شي.

بيا نبي کریم ﷺ وويل: بيا جنگي بېرغ عبدالله بن رواحه رضي الله عنه راپورته کړ او ترهغه يې مېرانه وښوده چې شهيد شو.

بيا يې وفرمايل: هغوی درېواړه ما ته په جنت کې رابنکاره شول لکه سړی چې خوب وينی، دسرو زرو په تختونو او پالنگونو ناست وو، خو د عبدالله بن رواحه رضي الله عنه په تخت او سملاست ځای کې لږ اندک ناسموالی و، ما وپوښتل چې دا ولې؟ وځوابول شوم چې مخکني دواړه له ټيټ او پاس پرته شهيدان شول او عبدالله بن رواحه رضي الله عنه لږ څه زړه نازړه و او بيا شهيد شو.

خالد بن وليد رضي الله عنه چې کله هم د مجاهدينو کاروان له اغيارو څخه په ډه ډه کړه مدينې ته راستون شو.

د مجاهدينو کاروان چې مدينې ته نژدې شو، د نبي کریم ﷺ په ملتيا ټول صحابه کرام او ماشومانو ورته منډې وهل او پرته پاک استقبال يې ورله وکړ، نبي کریم ﷺ وفرمايل: ټول بايد ماشومان په غېږو کې پورته کړي او د جعفر رضي الله عنه ماشومان ما ته په غېږه کې راکړئ، خلکو ورته عبدالله بن جعفر رضي الله عنهما ورکړ، نبي کریم ﷺ په خپلې سورلی سپور هغه په غېږه کې کېنه و.

ځينو خلکو يې لا په مخونو کې خاورې شيندلې چې تاسو ولې د الله پاک په لاره کې له جهاد او مرگ نه بېرته راوتښتدلئ.

خوولې نبي کریم ﷺ کاروان ته ډاډ ورکړ چې دوی د تهنېتي والا نه دي، دوی د چريکي بريدونو ماهرين دي ان شاء الله.

په مؤته کې شهيدان شوي صحابه کرام حسان بن ثابت رضي الله عنه په شعري مرثيه کې داسې ياد کړل:

وَهَمَّ إِذَا مَا نَوَّمَ النَّاسُ مُسْهَرُ	***	تَأَوَّبَنِي لَيْلٌ يَبِثْرَبَ أَعْسَرُ
سَفُوحًا وَأَسْبَابُ الْبُكَاءِ التَّدَاكُرُ	***	لِذِكْرِي حَبِيبٍ هَيَّجَتْ لِي عَيْرَةَ
وَكَمْ مِنْ كَرِيمٍ يُبْتَلَى ثُمَّ يَصْبِرُ	***	بَلَى، إِنَّ فِقْدَانَ الْحَبِيبِ بَلِيَّةٌ
شُعُوبَ وَخَلْفًا بَعْدَهُمْ يَتَأَخَّرُ	***	رَأَيْتُ خِيَارَ الْمُؤْمِنِينَ تَوَارَدُوا
بِمُؤْتَةَ مِنْهُمْ ذُو الْجَنَاحِينَ جَعْفَرُ	***	فَلَا يُبْعَدَنَّ اللَّهُ قَتْلَى تَتَابَعُوا
جَمِيعًا وَأَسْبَابُ الْمَنِيَّةِ تَخْطُرُ	***	وَرَزِيدٌ وَعَبْدُ اللَّهِ حِينَ تَتَابَعُوا
إِلَى الْمَوْتِ مَيْمُونُ التَّقِيْبَةِ أَزْهَرُ	***	عَدَاةً مَضُوءًا بِالْمُؤْمِنِينَ يَقُودُهُمْ
أَبِي إِذَا سِيمَ الظُّلَامَةَ مَجْسَرُ	***	أَعْرُ كَضُوءِ الْبَدْرِ مِنْ آلِ هَاشِمٍ
لِمُعْتَرِكٍ فِيهِ قَنَا مُتَكَسِّرُ	***	فَطَاعَنَ حَتَّى مَالَ غَيْرَ مُوسِدٍ
جِنَانٌ وَمُلْتَفُّ الْحَدَائِقِ أَخْضَرُ	***	فَصَارَ مَعَ الْمُسْتَشْهِدِينَ نَوَابَهُ
وَقَاءً وَأَمْرًا حَازِمًا حِينَ يَأْمُرُ	***	وَكُنَّا نَرَى فِي جَعْفَرٍ مِنْ مُحَمَّدٍ
دَعَائِمُ عِرٌّ لَا يَزْلَنَ وَمَفْخَرُ	***	فَمَا زَالَ فِي الْإِسْلَامِ مِنْ آلِ هَاشِمٍ
رِضَامٌ إِلَى طُودٍ يَرُوقُ وَيَقْهَرُ	***	هُمُ جَبَلُ الْإِسْلَامِ وَالنَّاسُ حَوْلُهُمْ
عَلِيٌّ وَمِنْهُمْ أَحْمَدُ الْمُتَخَيَّرُ	***	بِهَالِيْلٍ مِنْهُمْ جَعْفَرٌ وَابْنُ أُمِّهِ
عَقِيلٌ وَمَاءُ الْعُودِ مِنْ حَيْثُ يُعْصَرُ	***	وَحَمْزَةُ وَالْعَبَّاسُ مِنْهُمْ وَمِنْهُمْ
عَمَاسٍ إِذَا مَا ضَاقَ بِالنَّاسِ مَصْدَرُ	***	بِهِمْ تُفْرَجُ اللَّأْوَاءُ فِي كُلِّ مَازِقٍ
عَلَيْهِمْ، وَفِيهِمْ ذَا الْكِتَابِ الْمُطَهَّرُ	***	هُمُ أَوْلِيَاءُ اللَّهِ أَنْزَلَ حُكْمَهُ

په يثرب کې راباندې دغم او خفگان نوي ستونزمنه لري پېل شوه، چې خلک په مړ خوب پراته دي او په ما شوگېرې کوي.

د خپلو گرانو ملگرو يادا شتونو مې له سترگو څخه داسې اوښکې روانې کړي دي چې دارې وهي او د ژړا وېر لامل هم د يارانو هجران رايادول وي.

سمه خبره ده چې له ملگرو څخه هجران لويه ستونزه ده که څه هم ښه خلک په هجران ازمول کيږي خو ولې له زغم څخه کار اخلي.

❁ ومې ليدل چې مرگ غوره ترينه خلک واخستل، او ځينې خلک لا پاتې دي چې مړه شوي نه دي.

❁ هغه شهيدان دې الله پاک له مونږ هېڅکله هېر نه کړي چې په مټه کې شهيدان شوي دي چې يو هم وړيکې ددوو وزرونو څښتن جعفر بن ابي طالب رضي الله عنه دی.

❁ او زيد بن حارثه او عبدالله بن رواحه رضي الله عنهما دواړه چې په پرله پسې توگه شهيدان شول، حالانکه مرگوني اسباب ورته په ډېر تکبر راروان وو.

❁ د سهار په مهال سپين سور بنايسته سړي (زيد بن حارثه رضي الله عنه) خپله جنگي قوه د مرگ په لورې روانه کړه.

❁ په بنو هاشمو کې د څوارلسمې سپوږمۍ په څېر روڼ روښانه و چې د خپلې بهادری او بې مثلې مېړانې له کبله په هر ډول تيارو کې ننوتو.

❁ دښمن ته يې د هېڅ گوزار موقعه ورنه کړه او داسې خړپ ترپ يې پرې راواخستل چې د هر گوزار سره به يې پکې نېزې ماتولې.

❁ د نورو شهيدانو په ملتيا د جنت او د شنو باغيچو په ثواب د خپلې مېړانې په بدل کې ونازول شو.

❁ مونږ به جعفر رضي الله عنه ليدو چې د نبي کریم ﷺ د هر امر متعلق کلک منونکی او په خپلې وينا کلک وفادار و.

❁ په بنو هاشمو کې د اسلام د پياوړې کولو لپاره تل تر تله باور وړ ستنې شتون لري، دغه وياړ او پياوړتوب به په کې د هميشه لپاره وي.

❁ بنو هاشم د اسلام لپاره په استقامت کې د غر په څېر دي، او پاتې خلک يې کاني کپړې دي چې د يو بل لاندې باندې پرتې وي.

❁ په دوی کې ډېر روڼ مخي او مخور مشران شته دی لکه جعفر، د هغه ورور علي رضي الله عنهما او د الله محبوب انسان محمد ﷺ.

❁ ځينې نور يې لکه حمزه، عباس او عقييل رضي الله عنهم دي، د اوبو ارزښت هم له هغه ځايه وي چې له کومه سرچينه اخلي.

❁ کله چې له خلکو څخه د وتلو لاره ورکه شي نو په دوي الله پاک د سترو ستونزو او د جنگ په گرد او غبار منځ ته راغلې تورتمې له منځه وړي.

❁ بنو هاشم د الله پاک هغه دوستان او محبوب خلک دي چې خپل دين او اسلام او پاک سپېڅلی قران يې په کې نازل کړی دی.

د هجرت په اتم کال رمضان په میاشت کې د مکې فتحه

د مؤتې له جنګي کاروان له ليردونې وروسته نبي کریم ﷺ په مدينه کې د جمادى الاخره او رجب دواړه میاشتې پاتې شو.

پېښه دا وشوه چې بنو بکر بن عبد منات بن کنانه د مسلمانانو په انډيواله قبيله خزاعه باندې نظامي برید وکړ، د دواړو قبيلو ترمنځ د تربکنی ستر لامل دا و چې د اسلام نه وړاندې د مالک بن عباد په نوم يو حضرمي اسود بن رزن ته سوگند پورته کړی و، يوه ورځ مالک بن عباد د تجارت لپاره راووت خو چې د خزاعه قبيلې قلمرو ته ننوت مړ يې کړ او چور کړي شمتني يې ورله خپل منځ کې تقسیم کړه، بنوبکر د غچ لپاره راولاړ شول او په خزاعه قبيلې يې يرغل وکړ او په بدل کې يې سړی ووژه.

له اسلام څخه وړاندې د بيا ځل لپاره خزاعه قبيلې په بنو الاسود برید وکړ او کلثوم، سلمی او ذؤيب يې ژوندي نيول او د حرم په حدودو کې يې له تبغه تهر کړل.

د بنوبکر او خزاعه ترمنځ حالت کړکېچن و چې اسلام وځلېد، کله چې د مسلمانانو او قریشو ترمنځ د حدیبې سوله ایز تړون لاسلیک شو، قریشو په نبي کریم ﷺ او نبي کریم ﷺ په قریشو شروط کېښودل.

يو په کې دا شرط و چې هر څوک له خپلې مرضی له مخې کولای شي چې د قریشو او که د نبي کریم ﷺ ملاتړ جوړېږي، مجال هر چا ته مفتوح پاتې دی.

بنوبکر ځانونه د قریشو ملاتړ اعلان کړل او خزاعه قبيلې د نبي کریم ﷺ سره اړيکي ټينګې کړې.

د دواړو قبيلو ترمنځ د دښمنۍ سره شوې فضا د بنوبکر د قبيلې د اسود بن رزن الديلي کورنی غنیمت وگڼله، نوفل بن معاويه د خپلې کورنۍ په ملتیا د ځېنو نورو بنوبکر سره چې د برید واکې د همدې په لاس کې وي د خزاعه په قبيلې باندې يې د (وتیر) نوم چينې سره يرغل وکړ، ترڅو د ديلي کورنۍ د هغه وگړو غچ واخلي چې په حرم کې يې وژلي وو.

لومړی يې خزاعي ووژه او بيا هر څوک خپلې کورنۍ او قبيلې ته شول د جنگ ډکړ لا پسې زور واخست او گرم شو.

په دې جريان کې قریشو د بنوبکر مرسته وکړه او ورته يې ځينې جگړيزالات او جنگيالي هم واستول او له بلې خوا يې ورسره د شپې له مخې افراډي مرسته هم وکړه.

خزاعه قبيله چې د جنگ لپاره يې هيڅ تياری نه و نيولی حرم ته پناه يوره، بنوبکر خپل

قائد نوفل ته غبر کړ چې نوفله!! د الله خاطر وکړه نور خو مونږ حرم ته ننوتو!!

نوفل ډېره خوشې خوله و خوځوله چې ای بنوبکر! نن الله الله نشته، توندي وکړئ او خپل غچ واخلي!! عجیبه خبره ده چې په انتقام کې درته حرم درياد شو!! ولې درته د غلا په وخت کې نه دريادیده؟

که څه هم د شپې له مخې ترې په نظامي برید کې بنوبکر د منبه په نوم سپری هم وژلی و، خو منبه خپله کمزوری و، د خپلې قبیلې د تمیم بن اسود نوم غړي سره ووت، په لاره کې ورته منبه وویل: تمیمه! څه خپې سپکې کړه، لوړه په رب لایزال چې زه هسې هم د مرگ په کومې کې یم، که هغوی مې ووژني او کنه خپله به مړ کېږم.

په رښتیا هم چې تمیم خپې وویستی و تنبهد او منبه یې مړ کړ.

خو د خزاعه قبیلې وگړي حرم ته د ننوتو سره سم د بدیل بن ورقاء او د خپل بل انډیوال رافع کور ته ننوتل.

بنوبکر او قریشو دواړه چې کله په خزاعه باندې د مرگ او مړینې نوې لړې پیل کړه هغوی ته یې زیات ځاني نقصان هم واړو، چونکه خزاعه د نبي کریم ﷺ په امان او عهد کې وو قریشو پرې د چور چپاول لاس پورته کړ او د حدیبي د تړون عهد یې پایمال کړ.

لومړی عمرو بن سالم او بیا د بنو کعب بل غړی د نبي کریم ﷺ حضور ته راغلل، د مکې د فتحې ستر لامل هم چونکه دا و، نبي کریم ﷺ د خلکو په منځ کې ناست و او دا مسجد ته رانوت، او وویل:

يَا رَبِّ إِنِّي نَاشِدُ مُحَمَّدًا	***	جَلَفَ أَيْنَا وَأَيْهِ الْأَثَلَدَا
قَدْ كُنْتُمْ وُلْدًا وَكُنَّا وَالِدَا	***	ثُمَّتَ أَسْلَمْنَا فَلَمْ نَنْزِعْ يَدَا
فَأَنْصُرْ هَذَاكَ اللَّهُ نَصْرًا أَعْتَدَا	***	وَأَدْعُ عِبَادَ اللَّهِ يَأْتُوا مَدَدَا
فِيهِمْ رَسُولُ اللَّهِ قَدْ تَجَرَّدَا	***	إِنْ سِيَمَ حَسَفًا وَجْهَهُ تَرَبَّدَا
فِي قَيْلِقِ كَالْبَحْرِ يَجْرِي مُزْبِدَا	***	إِنَّ قُرَيْشًا أَخْلَفُواكَ الْمَوْعِدَا
وَنَقَضُوا مِيثَاقَكَ الْمُؤَكَّدَا	***	وَجَعَلُوا لِي فِي كَدَاءٍ رُصْدَا
وَزَعَمُوا أَنْ لَسْتُ أَدْعُو أَحَدَا	***	وَهُمْ أَذَلُّ وَأَقْلُّ عَدَدَا
هُمْ يَبْتُونَا بِالْوَتِيرِ هُجْدَا	***	وَقَتَلُونَا رُكْعًا وَسُجْدَا

❁ ای الله! زه محمد ﷺ ته اواز لوروم، د خپل او د هغه د پلار ترمنځ تړون او عهد نامه رايادوم.

❁ تاسو لکه د کشرانو او مونږ مو پلارگنی ول، په کړې صلحه کې مونږ هېڅ سرغړونه نه ده کړې.

الله پاک دې درته هدايت وکړي اوسمهال موجودي مرسته وکړه او د مرستې لپاره نور الله پلوه بندگان هم راوغواړه.

د الله پاک استازی په کې لوړ هسکه غړی ناست دی، که ذلت او د چا له پلوه ورته سپک نظر متوجه شي له غېرته یې ورته مخ مبارک بدل شي.

لکه د خپاند لوی سمندر په څېر خپل مرستندویه جنگي کاروان راواستوه، ځکه چې قريشو د تاسره کړې ژمنه او تړون مات کړی دی.

که څه یې هم له تاسره کړې کلک لوظ مات کړ خو ولې زما د مرگ لپاره یې هم راته د کدا نوم ځای کې مرگونی کمین نیولی و.

هغوی داسې اټکلوي چې گنې زه به هېڅ څوک د مرستې لپاره راونه غواړم، حالانکه چې هغوی خپله هم ډېر بې وسه او بې کسه دي.

چونکه هغوي په مونږ باندې په (وتیر) چینه کې ناڅاپي مرگونی برید وکړ او مونږ یې د رکوع او سجدي په حالت کې ووژلو.

نبی کریم ﷺ ورته وویل: په ډېره توندۍ به دې مرسته وشي.

له دې وروسته نبی کریم ﷺ په اسمان کې ورپېغ ولیده نو ویویل: دا ورپېغ د بنوکعب د بشپړې کامیابۍ زیرگرې ده.

له دې پړاو وروسته بدیل بن ورقاء د خزاعه قبیلې د څه وگړو په ملتیا نبی کریم ﷺ ته راغی او د لړې په تېر شوي جریان یې وڅېړو، په دې یې هم خبر کړ چې قريشو یې افراډي مرسته هم کړې وه او بېرته مکې ته لاړل.

مکې ته د ستنېدو په حالت کې یې د عسفان^(۱) په مقام کې ابوسفیان رضي الله عنه سره وکتل چې قريشو نبی کریم ﷺ ته په دې استولی و چې تړون له سره تجدید کړي، او دواړه خواوې به د ژمن لیک حرمت د بیا ځل لپاره نوی کړي، ځکه چې قريشو د بنوبکر سره په مرستې ډېر وډار شول.

ابوسفیان رضي الله عنه د کتو سره سم له بدیل څخه ویوښتل چې بدیله! له کومه راغلي؟ ځکه هغه ویتيله چې دا به هرومرو رسول الله ﷺ ته ورغلی وي.

بدیل ورته وویل: نا هله نه وم تللی، د ساحل په لور مې خزاعه ملگرو ته چکر ورکړی و.

ابوسفیان رضي الله عنه ویوښتل: ولې محمد ﷺ ته نه وې وربنکاره شوی؟

(۱) عسفان له مکې څه په لږه فاصله کې پرته سیمه ده.

هغه وويل: نا، بديل چې كله حرکت وكړ ابوسفیان رضي الله عنه وويل: كه بديل مدينې ته تللی وي ضرور به يې د اوبن په بچو کې زړې وي، ورغی او پچه يې په منځ دوه کره نو زړې په کې وو، ابوسفیان رضي الله عنه سوگند پورته کړ چې بديل ضرور مدينې ته تللی او د محمد ﷺ سره يې کتلي دي.

ابوسفیان رضي الله عنه چې كله مدينې ته ورسېد تر ټولو لومړی د خپلې لور ام المؤمنین ام حبيبة رضي الله عنها کور ته ولاړ، لور يې له ناست ځای څخه د نبي کریم ﷺ خپور فرش راغونډ کړ، ابوسفیان رضي الله عنه له لور څخه وپوښتل: ايا فرش زما د ناستې وړ نه و او که زه يې وړ نه وم؟

هغې ورته وويل: دا د نبي کریم ﷺ فرش دی هغه پرې کيني، او ته چونکه مشرک او نجس يې، د نبي کریم ﷺ په فرش راته ستا ناسته هېڅکله خوښه نه ده.

ابوسفیان رضي الله عنه ورته وويل: له ما څخه وروسته په ډېر شر او بښتې يې.

بيا له کوره ووت او د نبي کریم ﷺ سره يې خيالات تبادله کړل خو ولې هغه ورته هېڅ ځواب نه ورکوه، وپاڅېد او د ابوبکر رضي الله عنه په لور ولاړ تر څو د قریشو اړوند د نبي کریم ﷺ سره خبرې اترې وکړې خو ولې هغه ترې غوڅ انکار وکړ.

له دې څخه هم وپاڅېد او عمر رضي الله عنه په لور ولاړ که څه هم هغه ورسره خبرې اترې شريکي کړې خو ولې هغه ورته وويل: خا!! زه به لا نبي کریم ﷺ ته ستاسو سفارش کوم؟ لوړه په رب لايزال چې که يواځې د سرو مېړانو لښکر هم ولرم نو له تاسو سره به پرې جهاد وکړم.

بيا ولاړ او علي رضي الله عنه ته يې تشریف يوړ، چونکه علي رضي الله عنه د نبي کریم ﷺ زوم او د فاطمې رضي الله عنها خاوند و او حسن رضي الله عنه هم تازه تازه لوبغاړی شوی و، ايله يې خپرې کولې، علي رضي الله عنه ته يې وويل: له نور هر چا راته ته دکورنۍ په اړيکو کې نزدي يې، له نورو څخه بې ټنډه او بې مراده راستون شوم، هېله ده چې له حضوره دې بې مراده ستون نه شم.

د نبي کریم ﷺ حضور ته راسره لاړ شه او ورته ووايه چې په روانه لړۍ راسره خبرې پېل کړي.

هغه ورته وويل: ابوسفیانه! ښه به دا وي چې له کومه راغلی يې بېرته ولاړ شې، نبي کریم ﷺ دومره کلک او پرېکنده هوډ کړی دی چې مونږ ورسره د خبرو کولو هېڅ توان نه لرو.

بيا ابوسفیان رضي الله عنه فاطمې رضي الله عنها ته وکتل او ورته يې کړه: ای د محمد ﷺ لورې! خوښه دې نه ده چې دغه لوبغاړی ځوي دې د خلکو د سالمې غوښتنې لپاره واستوي؟ چې د وخت تر اخره به پرې د گرد عربو سردار جوړ شي؟

هغې وويل: زما ځوی لا د منځگړنې توان نه لري، او که يې ولري نو هم به د نبي کریم ﷺ په ضد هېڅ چا ته د سرپناه ځایونه ورنه کړي.

بيا يې علي رضي الله عنه ته وويل: ابوالحسن! حالات او ظروف خو دغسې تروه ترخه دي، ووايه چې بايد څه وکړم؟ هغه ورته وويل: ستا د ستونزې د بڼه حل اړوند زه هم څه نه شم ويلي، خو دا چې ته خپله د کنانه قبيلې لوی جرگه مار او سردار يې د خلکو ترمنځ وپاخېره او د سرغوبنتې امان په خپله وغواړه، او له نور کش کړپ پرته مکې ته ستون شه.

ابوسفیان رضي الله عنه په مسجد کې ودرېد او اعلان يې وکړ چې زه له ټولو خلکو څخه د سرپناه غواړم.

بېرته په خپل اوبڼ سپور او د مکې په لور وکوچېد، چې کله قریشو ته ورسېد ټولو ورته وويل: نوی تازه معلومات دې څه راوړي دي؟

هغه ورته وويل: محمد ﷺ ته ورغلم، ما به ورسره خبرې کولې خو ولې هغه به هېڅ ځواب نه راکو، بيا ابن ابي قحافه رضي الله عنه ته ورغلم په هغه کې هم د خیر هېڅ نښې نښانې نه وې، بيا عمر بن الخطاب رضي الله عنه ته ورغلم هغه خو بيخي دښمنی ته ناست و، بيا علي بن ابي طالب رضي الله عنه ته ورغلم په ټولو کې نرم مزاج او ښه سړی لا هغه و، نېکه سلامشوره يې هم راکړه خو معلومات نشته چې څه گټه او فايده به ولري او که نه؟

هغوی وپوښتل: څه فکر يې درکړ؟ ابوسفیان رضي الله عنه وويل: راته يې وويل چې د خلکو ترمنځ پورته شه او د سرساتنې غوښتنه وکړه، نو ما ورڅخه امان وغوښت.

ټولو ورته وويل: ايا محمد ﷺ درته اجازه کړې وه؟ هغه وويل: نا، ټولو ورته وويل: خوار شې په تا يې لوبې ملنډې وهلې دي، بيا نو ستا د امان غوښتنې څه گټه؟
هغه ورته وويل: له دې پرته نور هېڅ بله چاره نه وه.

نبي کریم ﷺ هم خپله کور کې ويلي و چې د جنگ سازوسامان او اړوند ټول اوزار بيخي تيار کړئ، ابوبکر رضي الله عنه د خپلې لور عايشې رضي الله عنها کور ته ورغی او هغه د نبي کریم ﷺ لپاره د جنگي اوزارو په تيارولو بوخته وه، ورته يې وويل: ايا نبي کریم ﷺ درته د تياری اړوند څه ويلي دي؟ هغې وځوابو چې هو، نو ابوبکر رضي الله عنه هم د دغې نظامي بريد لپاره ښه تياری وکړ.

او دا يې هم ورڅخه وپوښتل چې د جنگ لپاره به په کوم لور ځي؟ عايشې رضي الله عنها وويل: د دغې راته هېڅ معلومات نشته.

لږ شيبه وروسته نبي کریم ﷺ خلکو ته واورول چې مکې ته روان دی بايد ټول خلک تياری ونيسي، او دعا يې وکړه چې ای الله! د قریشو خبر رسان له مونږ څخه رانده کلنه کړه

ترڅو د هغوی په کلی کور کې پرې د قریشو د ملاتړو په څېر ناڅاپي برید وکړو، هغه و چې خلکو تیاری ونیو.

نبي کریم ﷺ چې کله د تگ پښه اراده وکړه، حاطب بن ابی بلتعنه رضي الله عنه مکې ته لیک واستو ترڅو قریش د نبي کریم ﷺ د ستر جگړیز ځواک څخه خبر کړي، او دغه لیک یې یوې ښځې ته د مزدورۍ په بدل کې چې که په هر صورت وي باید ورسوي ورکړ، ښځې لیک د خپل سر وپښتانو په کوڅیو کې ونغښت او بیا ولاړه.

د حاطب بن ابی بلتعنه رضي الله عنه په پټې کړنې باندې له اسمانه وحی راغله، نبي کریم ﷺ له ځنډ پرته علي بن ابی طالب او زبیر بن العوام رضي الله عنهما واستول او ورته یې وویل: حاطب بن ابی بلتعنه زمونږ د ځواکمنې قوې اړوند قریشو ته د ښځې په منځکړیتوب لیک استولی دی، ترڅو یې له مونږ څخه خبر او ویروي، تونډې وکړئ او ښځه راوښی.

دواړه تر هغه دمه څغلند مزل وکړ چې بالاخره یې ښځه د ابواحمد د بچو په ځمکه کې راوښوله، له کجاوې څخه یې رانښکته کړه خو لیک یې ورسره ترلاسه نه کړ، بیا ورته علي رضي الله عنه وویل: لوړه په رب لایزال چې نه خو نبي کریم ﷺ درواغ ویلي دي او نه درته مونږ درواغ وایو، هر ورو به راته لیک راکوې ورنه د کلکې پلټنې لپاره به درنه پوښاک وباسو.

ښځې وپتيله چې لیک رانه که په هر شکل وي ضرور اخلي ورته یې وویل: لږ پناه شی، علي رضي الله عنه ترې پناه شو، ښځې زر زر خپلې کمځۍ وسپړتي او لیک یې ترې راوویست او ور یې کړ، هغه و چې علي رضي الله عنه لیک نبي کریم ﷺ ته راوړ.

نبي کریم ﷺ حاطب رضي الله عنه راوغوښت او ورته یې وویل: لیک استولو ته څه اړ کړی وې؟ هغه وویل: په رب لایزال مې دې قسم وي چې تر اوس گړۍ هم په الله او د هغه په رسول کریم ﷺ کلک باوری او ایمان لرونکی یم، د کفر او یا ارتداد په رنځ نه یم اخته، خو چونکه په مکه کې قام قبیل نه لرم، ترڅو هلته پراته بچي او کور ودانه مې د هغوی له تیري څخه سالم پاتې شي په بدل کې مې ورته دغه لیک واستو.

عمر بن الخطاب رضي الله عنه وویل: ای د الله رسوله، که ستا خوښه وي نو د منافقت له کبله به د حاطب سر قلم کړم!

نبي کریم ﷺ ورته وویل: عمره! تا ته دا معلومات نشته چې د بدر د جنگ په ورځ الله پاک د بدر وندوالو ته هر ډول گناه او تېروتنې بخشش کړي دي.

د حاطب رضي الله عنه اړوند الله دایت نازل کړ ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَتَّخِذُوا عَدُوِّي وَعَدُوَّكُمْ أَوْلِيَاءَ تَلْفُوتَ إِلَيْهِمْ بِالْمُودَّةِ وَقَدْ كَفَرُوا بِمَا جَاءَكُمْ مِنَ الْحَقِّ يُخْرِجُونَ الرَّسُولَ وَإِيَّاكُمْ أَنْ تُؤْمِنُوا بِاللَّهِ رَبِّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ حَرَجْتُمْ جِهَدًا فِي سَبِيلِي وَإِيْنَاءَهُ مَرْضَاتِي تُسْرُونَ إِلَيْهِمْ بِالْمُودَّةِ وَأَنَا أَعْلَمُ بِمَا أَخْفَيْتُمْ وَمَا أَعْلَنْتُمْ وَمَنْ يَفْعَلْهُ مِنْكُمْ فَقَدْ ضَلَّ سَوَاءَ

السَّبِيلِ ۱) إِنْ يَشْفَوْكُمْ يَكُونُوا لَكُمْ أَعْدَاءَ وَيَسْطُوا إِلَيْكُمْ أَيْدِيَهُمْ وَأَلْسِنَتَهُمْ بِأَسْوَىٰ وَوَدُّوا لَوْ تَكْفُرُونَ ۲) لَنْ تَفْعَلَهُمْ
 أَرْحَامُهُمْ وَلَا أَوْلَادُهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَفْصَلُ بَيْنَكُمْ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ۳) قَدْ كَانَتْ لَكُمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ فِي إِبْرَاهِيمَ وَالَّذِينَ
 مَعَهُ إِذْ قَالُوا لِقَوْمِهِمْ إِنَّا بُرَءُؤُا مِنْكُمْ وَمِمَّا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ كَفَرْنَا بِكُمْ وَبَدَا بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ الْعَدَاوَةُ وَالْبَغْضَاءُ أَبَدًا حَتَّىٰ
 تُؤْمِنُوا بِاللَّهِ وَحَدُّهُ إِلَّا قَوْلَ إِبْرَاهِيمَ لِأَبِيهِ لَأَسْتَعِينَنَّ لَكَ وَمَا أَمْلِكُ لَكَ مِنَ اللَّهِ مِنْ شَيْءٍ رَبَّنَا عَلَيْكَ تَوَكَّلْنَا وَإِلَيْكَ أَنبَأْنَا وَإِلَيْكَ
 الْمَصِيرُ ۴) رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا فِتْنَةً لِلَّذِينَ كَفَرُوا وَاعْفِرْ لَنَا رَبَّنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ۱)

نبي کریم ﷺ د خپلو ملگرو په ملتیا روژه خوله د رمضان د میاشتې په لسمه ورځ ووت،
 او د مدینې په گردو چارويي ابو رهم غفاري رضي الله عنه وگماره، خو چې د عسفان او امج
 ترمنځ د کديد نوم ځای ته ورسېد روژه يې ماته کړه.

د لس زره مسلمانانو په ملتیا چې کله نبي کریم ﷺ ظهران ته ورسېد، نو له بنو سليم څخه
 ورسره اووه سوه يا د نورو تاريخي روايتونو له مخې زر له بنو سليم او نور زر له بنو مزينه څخه
 ورسره هم تل شول، خو بهر کيف په هره قبيله کې اسلام او د مسلمانانو څه شمېره وه، په دغې
 ورځ د نبي کریم ﷺ سره ټول مهاجرين او انصار وتلي وو، هېڅ څوک ورڅخه نه وو پاتې شوي،
 نبي کریم ﷺ لا تر ظهران نه ورسېدلی چې د قریشو خبر رسان او جاسوسي شبکې رنډې کښې
 وې، په دې هم نه وو خبر چې ورسره به رسول کریم ﷺ څه کړنه کوي؟

په دغه شپه له کومه ابوسفیان بن حرب، حکيم بن حزام او بدیل بن ورقاء د ځينو راپورونو
 د لاس ته راوړولو لپاره راووتل، تر څو د نوې لړې اړوند معلومات کشف کړي، خو ولې له
 بلې خوا عباس بن عبدالمطلب د نبي کریم ﷺ سره په لاره کې ليدل کتل کړي و.

ابوسفیان بن الحارث بن عبدالمطلب رضي الله عنه او عبدالله بن ابي اميه هم دواړه د نبي

۱) (سورت ممتحنة: (۱-۵). ژباړه: ای د ایمان څښتنانو! هېڅکله هم زما او ستاسې دښمنان په دوستانه مه نیسئ
 چې ورسره پټ محبت ساتئ، سره له دې چې هغوی تاسو ته په راغلي حق دین غوڅ کفر کوي، ستاسو او د
 پېغمبر له خپلو ټاټوبو څخه د باندې شړلو هوډونه لري، په دې خاطر چې تاسو ولې په الله پاک چې ستاسو
 رب دی پرې ایمان لرئ، خو که تاسو په رښتیا هم زما د خوشحالی گټلو او زما په لار کې د جهاد کولو په
 خاطر راوتلي یاست، هېڅ راز پټ او پناه محبت ورسره مه کوئ، حالانکه زه ستاسو په هر پټ پناه راز او ټولو
 ښکاره عملونو باندې پوهېږم، خو که بیا هم څوک دغسې کړنې ترسره کړي په يقيني توگه به له نیغې نه په
 ډډه شوي یئ* خو که دغه کافران تاسو هر ځای کې راگېر کړئ نو درسره غوڅه دښمني کوي، خپلې ژبې او
 لاسونه به درته په راز راز ناخوښو دراورېدې کړي* د قیامت په ورځ به بیا تاسو ته ستاسو خپلوي او پچیان هېڅ
 گټه ونه رسوي، دغه پرېکړې به ستاسو ترمنځ د قیامت په ورځ وشي او الله پاک ستاسو د هر عمل لیدونکی
 دی* په ابراهیم علیه السلام او په ور سره مؤمنانو خلکو کې ستاسو لپاره نېکه اقتداء ده چې هغوی خپل
 قوم ته وویل: مونږ له تاسو او ستاسو له باطلو معبودانو څخه بې زاره یو، تاسو کافران یاست، تل ترته زمونږ او
 ستاسو ترمنځ د کښې او د دښمنۍ لړې پېل شوه، او یا خو دا چې ایکې یواځې الله پاک باندې ایمان ولرئ،
 خو ابراهیم علیه السلام خپل پلاره ته وویل چې د الله پاک له لورې عذاب نه دي ذمه وار نه یم، خو ستا لپاره
 به بیا هم د الله پاک نه د بخشش سوال کوم ای الله! په تا مو بروسه ده تا ته درگړڅو او تا ته مو درگړڅېدنه ده
 * ای الله! په کافرانو مو مه ازموه، ای الله! بخشش راته وکړه ته یواځې د غلبي او حکمتونو والا ذات یې.

کريم ﷺ سره د مکې او مدينې ترمنځ پرته سيمه (نيق العقاب) کې ليدلو کتلو هڅې وکړې. د دواړو خواو د ليدنې کتنې منځکړيتوب ام المؤمنين ام سلمة رضي الله عنها وکړ.

نبي کريم ﷺ ته يې وويل: يو دې دکا کاځوی دی او بل دې د ترور ځوی دی، نبي کريم ﷺ ورته وويل: په کار مې نه دي، د کا کاځوی خو مې د عزت د لوتولو هر راز هڅې کړي دي، او د ترور ځوی مې هغه خبرې بس دی چې په مکه کې به يې راته کولې.

ابوسفیان رضي الله عنه چې کله د نبي کريم ﷺ په خبرو و خبرېد خو دا چې په غېږه کې يې ماشوم ځوی هم و وويل: قسم په الله يا خو به راته اجازه وکړي ورنه د خپل ماشوم ځوی سره به مخ په شاړو سر شم تر دې چې دواړه له ولکې تندې ومرو.

نبي کريم ﷺ ته چې خبرې راوړسېدې، زړه يې پرې وسوځيد او دواړو ته يې د خبرو اترو اجازه ورکړه.

ابوسفیان بن الحارث رضي الله عنه ورته د تېرو ټولو بدو کړنو څخه د شعر په ژبه معافي او بخشش وغوښت، او په کې يې د خپل اسلام اظهار هم وکړ:

لَعْمَرُكَ إِنِّي يَوْمَ أَحْمَلُ رَايَةً ***	لَتَغْلِبَ خَيْلَ اللَّاتِ خَيْلَ مُحَمَّدٍ
لَكَأَمْدِلِجَ الْحَيْرَانَ أَظْلَمَ لَيْلُهُ ***	فَهَذَا أَوَانِي حِينَ أُهْدَى وَأَهْتَدِي
هَدَانِي هَادٍ غَيْرُ نَفْسِي وَنَالِي ***	مَعَ اللَّهِ مَنْ ظَرَدْتُ كُلَّ مُطَرِّدٍ
أَصْدُ وَأَنَايَ جَاهِدًا عَن مُحَمَّدٍ ***	وَأُدْعَى (وَإِنْ لَمْ أَنْتَسِبْ) مِنْ مُحَمَّدٍ
هُمُ مَا هُمْ مَنْ لَمْ يَقُلْ بِهِوَاهُمْ ***	وَإِنْ كَانَ ذَا رَأْيٍ يَلْمُ وَيَفْتَنِدُ
أُرِيدُ لِأَرْضِيهِمْ وَلَسْتُ بِلَايِطٍ ***	مَعَ الْقَوْمِ مَا لَمْ أَهْدَ فِي كُلِّ مَقْعَدٍ
فَقُلْ لِتَقْيِفِ لَا أُرِيدُ قِتَالَهَا ***	وَقُلْ لِتَقْيِفِ تِلْكَ: غَيْرِي أَوْ عِدِي
فَمَا كُنْتُ فِي الْحَيْشِ الَّذِي نَالَ عَامِرًا ***	وَمَا كَانَ عَن جَرِّ لِسَانِي وَلَا يَدِي
قَبَائِلَ جَاءَتْ مِنْ بِلَادٍ بَعِيدَةٍ ***	نَزَائِعَ جَاءَتْ مِنْ سِهَامٍ وَسُرْدَدٍ

زه په دې لوړه پور ته کوم چې د محمد ﷺ پر ضد چې مې کله د لات د لښکر جنګي بېرغ واخست تر څو د محمد ﷺ په لښکر بریا ومومي.

نو د شپې تورو ترورېدو کې لکه د بې کوره په څېر حيران دريان وم چې څه وکړم؟ خو چې اوس گړی راته د خیر لارې ونبول شوې زه ورته غاړه ږدم.

د خیر ښېگړې لارې او ارشادات راته هغه چا وکړل چې ما به ورسره کلک مقاومت او هم شپړلو ته مې اړکړی و، خپله مې دغه خیر نه دی تر لاسه کړی.

د محمد ﷺ څخه په دفاع کې به زه اوس تر ډېره لري په پياوړي عزم لار شم.
 هغه څوک بېخي نشت شمېرل کيږي چې ددوی په مرضي روان نه وي، که څه هم
 مخالف خوا ډېر هوښيار او څېرک وي خو په دې به ملامته ولی شي.
 که څه هم د مسلمانانو سره زه نه يم يو ځای شوی او نه راته په هر مجلس کې د خیر
 خبرې شوي دي خو غواړم چې راضي يې کړم.
 ثقیف ته ووايئ چې زه درسره شخړې نه غواړم او په دې يې هم وڅېړئ چې له ما پرته
 نورو ته درکې ورکړئ.

تاريخ پوهان زیاتوي چې ابوسفیان رضي الله عنه چې ورته کله (وَنَالِي مَعَ اللَّهِ مَنْ طَرَدْتُ
 كَلَّ مُطَرَّدًا) وویل نبي کریم ﷺ په سينه کې ووهو او ورته يې کړه: له مکې څخه مې د شړلو
 ټول زیار تا په غاړه درلود.

نبي کریم ﷺ لا د ظهران په دره کې و چې عباس بن عبدالمطلب رضي الله عنه وویل: ای
 د قریشو سهاره! که نبي کریم ﷺ مکې ته په زور ننوځي او دوی يې مخې ته تسليم رانه شي،
 نو دا به د قریشو لویه بيخ کني وي.

عباس رضي الله عنه وویل: زه د نبي کریم ﷺ په سپينه قچر سپور او د مکې په لور په دې
 خاطر وتپېدم چې کېدای شي چرته په لاره کې کوم د خس او خاشاک ټولونکی یا د شیدو
 یا د نور کوم حاجت لټونوال په مخه راشي ترڅو يې له نبي کریم ﷺ څخه وڅېړم او قريش د
 امان غوښتنې لپاره را ووځي مخکې له دې چې هغه مکې ته د ورسره ځواک په زور ننوځي.

عباس رضي الله عنه وايي: لوړه په رب لايزال چې زه لا ددغې کمشکش اړوند ووتم ناڅاپه
 مې د ابوسفیان او بدیل بن ورقاء منځنۍ خبرې واورېدې، ابوسفیان رضي الله عنه ورته وویل:
 د ننې شپې په شېر داسې اورونه او جنگي کاروان مې هېڅ چرته نه دی لیدلی!
 بدیل ورته وویل: په لوی الله قسم چې دا به ضرور د خزاعه قبيله وي، شاید جنگ او غیرت
 راپارولي وي.

ابوسفیان رضي الله عنه وویل: نا خزاعه ډېر ټيټ موراله او ملاتړ يې هم کم دی، زما له
 اند خو ډېره لرې ده چې دا دې د هغوی جنگي کاروان او یا اورونه وي.

خو چې ما يې خبرې واورېدې ورته مې غږ کړ چې ابوحنظله!! هغه راته کړه: ابوالفضل يې؟
 ما ورته کړه: هو.

هغه وویل: زما مور او پلار درڅخه زار قربان شه ته دلته څه کوي؟

ما ورته كره: ابوسفیان! غرق شي! نبی کریم ﷺ د پیاوړي جنګي کاروان سره دغه دی تم دی، سبا به د قردشو خومره بده ورځ وي؟

هغه وویل: ستا نه دې زما مور او پلار قربان شي اوس باید څه وکړي شي؟

ما وویل: لوړه په رب لایزال چې که درباندي برلاسی شي سر به دې له تنې څخه جلا کړي، ما پسې وروسته په قجر راسپور شه تر څو نبی کریم ﷺ ته دې بوځم او د سر پناه درته درکړي.

ابوسفیان رضي الله عنه مې له ځان سره سپور کړ او نور دواړه د لارې ملګري یې په شاه ولاړل، د هر چا په کورنۍ او اور چې به تیرېدو خلکو به له یو بل څخه پوښتل چې په قجره باندي سپاره خلک څوک دي؟ چونکه قجره د نبی کریم ﷺ وه له لیدو سره سم به یې وویل: د نبی کریم ﷺ تره دی.

کله چې د عمر رضي الله عنه تر اوره ورسېدو راته پاڅېد او وپویل: څوک یې؟ خو چې سترګې یې په ابوسفیان رضي الله عنه ولګېدې وپویل: خا! خا! دا خو د الله دښمن ابوسفیان دی!! الحمدلله چې له سابقه کومې ژمني او سولې او سرساتنې پرته مې په گېر راغی.

د نبی کریم ﷺ پلو ته چټک ولاړ ترڅو له ما څخه وړاندي نبی کریم ﷺ وڅېړي، ما هم پسې سورلی تونده کړه تر دې زه ورڅخه مخکې ورسېدم.

له قجرې څخه مې زرتوب کړ، زه او هغه دواړه نبی کریم ﷺ په حضور کې عارض شول، هغه ورته وویل: د الله دښمن ابوسفیان له سرساتنې اړوند د کومې ژمني پرته الله په گېر راوست، که دې خوبنه وي چې سړيې قلم کړم!

ما ورته وویل: ای د الله رسوله! ما ابوسفیان رضي الله عنه ته سوله او امان ورکړی دی.

نبی کریم ﷺ ته کېناستم او له سر څخه مې ونيو او ومې ویل: زما پرته به ورسره نن شپه هېڅ څوک جرګه مرکه نه کوي.

خو دا چې عمر رضي الله عنه یې د مرګ خبره بارها یادوله ما ورته کړه: عمره!! لږه ساه واخله، چونکه ابوسفیان رضي الله عنه عبدالمطلب زی دی نو ځکه په کلکه او یوه ولاړ یې! که دا د بنو عدی کوم غړی و نو بیا به دې درېځ دومره ټینګ نه و!!

هغه راته وویل: عباسه! لږ په ارام شه، د خپل پلار خطاب له اسلام څخه هم راته ستا اسلام ډېر محبوب و چې کله دې اسلام ته غاړه کېښوده.

بیا نبی کریم ﷺ وویل: عباسه! رضي الله عنه څه ولاړه شه، اوس یې کور کاله ته بوځه او سهار یې راوړه.

له ځان سره مې بوت، خو چې شپه یې راسره تېره کړه د سهار په مهال مې بېرته د هغه په حضور کې وړاندي کړ، نبی کریم ﷺ ورته وویل: ابوسفیانه!! خوار شي! تر اوسه دې مازغه

خلاص نه شول چې له الله پرته بل خوک برحق معبود نشته؟ هغه وويل: خومره د زغم او شريف او په ننه توگه خپلوي پالونکي يې!! له تا دې زما مور او پلار قربان شي که د الله پاک پرته نور معبودان سم وای نو زما مرستندويه به وو که نه!!

بيا ورته نبي کریم ﷺ وويل: ايا اوس گړۍ په دې پوهبرې چې زه د الله رسول يم؟

ابوسفیان رضي الله عنه وويل: خومره حوصله او شرافت لرې! خومره ډېر ننه خپلوي پالونکي يې، له تا څخه دې زما مور او پلار قربان شي، لوړه په رب کائنات چې ستا د رسالت اړوند اوس هم په زړه کې لږ څه شک او شبهه لرم!!

عباس رضي الله عنه ورته وويل: خوار شي!! وړاندې له دې چې سر دې قلم شي د شهادت او اسلام کلمه ووايه.

هغه و چې د شهادت کلمه يې وويله او مسلمان شو.

عباس رضي الله عنه وايي: ما نبي کریم ﷺ ته وويل: ابوسفیان رضي الله عنه د وياړ مينوال دی، هبله ده په څه يې ونازوي.

نبي کریم ﷺ وويل: ولې نه، که د ابوسفیان کور ته خوک ننوت، سر يې بې خطرې دی، که چا د ځان پسې دروازه بنده کړه هم سر يې بې خطرې دی، او که مسجد ته خوک ننوتل هغه ته هم امن حاصل دی.

کله چې دواړه وپاڅېدل چې لا رشي، نبي کریم ﷺ خپل تره عباس رضي الله عنه ته وويل: د ناو په لوړه څوکه يې له ځان سره کېنوه، تر څو د الله لاتعداده لښکرې وويني.

عباس رضي الله عنه وايي: نبي کریم ﷺ د راته کړي امر سره سم مې د درې په تنگه خوله کې د غونډۍ په سر کېنو، هره قبيله به د خپلې جنډې سره تېرېده، د تېرېدو په مهال به ابوسفیان رضي الله عنه ضرور پوښتل چې دا څوک دي؟

څه خلک تېر شول هغه وپوښتل دا څوک دي؟

ما وويل: دا بنوسليم دي، هغه وويل: په بنو سليم مې ټنډه بيخي تروه ترڅه نه ده.

بيا بله قبيله راغله له تېرېدو سره يې وپوښتل: دا څوک دي؟ ما ورته کړه: دا مزينه قبيله ده، هغه وويل په مزينه قبيله مې ټنډه نه ده خرابه.

لنډه دا چې د هرې قبيلې اړوند به يې راڅخه پوښتل او زما د ځواب سره به يې راته ويل چې په دوی مې وچورلی نه تړيوېري، ناگهانه شين لوي اژدها لښکر رانېکاره شو چې په جنگي وسپنيز پوښاک سمبال وو چې له مهاجرينو او انصارو څخه تشکيل شوی و، په ډېره حيرانونکي اسلوب يې وپوښتل: سبحان الله!! دا څوک دي؟

ما ورته كره: دا نبي كريم ﷺ د مهاجرينو او انصارو په ملتيا راروان دى.

هغه وويل: په دوى د چا جكړيزه قوه نه بره كيږي، عباسه! داسې بريښي چې د وراره قوت او ټولواكي دې پياوړې ده.

ما ورته كره: قوت او ټولواكي نه بلكې نبوت...

هغه وويل: اوس به خامخا دغسې وايو.

بيا ورته ما وويل: بايد په چټگه توگه اوس گړۍ خپل قوم ته ولاړ شو، د رسېدو سره سم يې په لوړ غبر وويل: محمد درته په بې شمېره جنگي كاروان كې نزدې راروان دى چې تاسو يې د مقابلې هېڅ توان نه لرئ او نه درسره د مقابلې څه چاره شته، زرشى كه د ابوسفیان كور ته څوك ننوت نو په امن كې به وي.

هندبنت عتبه رضي الله عنهما وروياڅېده او له بریتانو څخه يې ونيو او ورته يې كره: راشى او دا پېر پرسېدلى چاغ پونډور ووژنى چې د قوم لپاره بد زيري راوړي.

هغه ورته وويل: په ځان غره نه شى داسې جنگي كاروان راروان دى چې مقابله ورسره ستاسو له توان څخه پورته ده، خو كه د ابوسفیان رضي الله عنه كور ته هر څوك ننوځي له لښكر څخه به په امن كې وي.

ټولو ورته وويل: تباه شې! ستا په كور كې څه خير او برکت دى چې مونږ پكې بچ او سالم پاتې شو؟

بيا يې غبر كړ: كه هر څوك د ځان پسې د خپل كور دروازه رابنده كړي هغه هم له خطرې ووت او كه مسجد حرام ته څوك ولاړ شي هم به په امان كې وي.

عبدالله بن ابي بكر رضي الله عنهما وايي: نبي كريم ﷺ چې كله هم ذو طوى ته ورسېد، له يميني سرې ټوټې له نيمايي څخه يې پكړۍ وتړله او په خپلې سورلۍ به يې الله ته د شكر لپاره سر دومره ټيټ كړ چې كيره مباركه به يې له زين څخه لكېدله.

اسماء بنت ابي بكر رضي الله عنهما وايي: ابوقحافه چې د سترگو ديد يې هم له لاسه وركړى و، خپلې كشرې لور ته وويل: لورگى! لږ د ابوقبيس په غرمې پورته كره او دغه مهال نبي كريم ﷺ په ذو طوى كې و، بيا يې وويل: لور جانې! په سترگو خودرته څه نه ښكاري؟ هغې ورته وويل: ولې نه ډېر لوى لښكر مې وليد.

ابوقحافه رضي الله عنه ورته وويل: زما له اند چې جنگي كاروان تقسيموي!

بيا يې ورته لور وويل: لښكرې خورې وړې لاړې!!

ابوقحافه رضي الله عنه وويل: په ډېره توندۍ مې كور ته بوځه.

لور يې له لاسه ونيو او د کور په مخ يې روان کړ خو چې څنگه تر کوره رسېده اسلامي لښکرې ورته راوړسېدې، دا چې د لور په غاړه کې يې د سپينو زرو اميل و، د مخامخ کېدو سره سم ترې يو سړي وشکو.

لور يې وايي: نبي کریم ﷺ چې په عمومي توگه مکې ته او په ځانگړي توگه مسجد حرام ته ننوت، ابوبکر رضي الله عنه ورته خپل پلار لاس نيولی راوست، نبي کریم ﷺ ورته وويل: دا بوډا دې ولې په کور کې نه پرېښود، هلته بايد زه ورغلی وی.

ابوبکر رضي الله عنه ورته وويل: ته نه، بايد دی دې خواته راشي، د نبي کریم ﷺ مخې ته يې کېنو، هغه ورله په سينه لاس رابنکو او ورته يې وويل: اسلام راوړه، نو هغه د شهادت کلمه وويله او اسلام يې راوړ.

خو ابوبکر رضي الله عنه چې کله هم راوست نو سر يې تک سپين و، نبي کریم ﷺ ورته وويل: د وېښتو رنگ يې بدل کړئ.

بيا ابوبکر رضي الله عنه ودرېد او غږ يې کړ چې زما د خور لاکت (هار) چا اخستی دی؟ خو ولې هېڅ چا ځواب ورنه کړ.

خور ته يې وويل: د غاړې هار دې الله سره ذخيره کړه، په داسې ورځ ډېر زيات خيانتونه کيږي.

د مکې او حنين او طائف په غزاگانو کې د نبي کریم ﷺ د مهاجرينو ملگرو شعار (عبدالرحمن زي) او د خزرج شعار (عبدالله ز) او داوس شعار (عبيدالله زي) و.

نبي کریم ﷺ له خپلو نېکو ارشاداتو له مخې خپلو جنگي قومندانانو ته توصيه وکړه چې بايد مکې ته د ننوتو سره هېڅ څوک مړه يا ژوبل نه کړي، مگر د ځينو خلکو نومونه يې ورته واخستل که د کعبې د پردو پورې ولې نه وي نښتي بايد ووژل شي.

د عامر بن لؤي څخه يې ورته عبدالله بن سعد په گوته کړی و، د دې د وژلو قرار يې ځکه صادر کړ چې دی کله هم اسلام راوړ نو نبي کریم ﷺ د وحی په ليکلو وگماره، بېرته مرتد او مکې ته مشرک ستون شو، چونکه د عثمان بن عفان رضي الله عنه رضاعي ورور و نو همدې ته يې پناه يوره، تر هغه يې پت او پناه کړ چې د خلکو جوش او خروش ښه غلی شو، بيا يې نبي کریم ﷺ ته راوست او امان يې ورله وغوښت، ويل کيږي چې نبي کریم ﷺ تر ډېره ارام او خاموش و، وروسته يې وويل: امان ورته ورکړل شو، چې عثمان رضي الله عنه کله له مجلس څخه پورته شو نبي کریم ﷺ ناستو خلکو ته وويل: تر ډېر مهاله په دې خاموش شوم چې تاسو کې به ترې څوک سر ووهي؟ يو انصاري وويل: ما ته به دې لږه اشاره کړې وه، هغه ورته وويل:

پېغمبر هېڅ کله په اشارو باندې قتلونه او وژنې نه کوي^(۱).

له بنو تمیم بن غالب نه یې د عبدالله بن خطل په وژلو توصیه کړې وه، دا ځکه چې دی هم اسلام راوړی و، نو نبي کریم ﷺ د صدقاتو او زکاتونو راټولولو پسې واستو، د خدمت لپاره یې ورسره خادم واستو تر څو خدمت یې وکړي، یو ځای کې یې دمه کېښوده، خادم ته یې وویل: سیرلی راته ذبحه او خوندوره ورپته ترې وکړه.

عبدالله بن خطل ویده شو خو چې له ارامه وپاڅېد نو خادم یې د خوراک څښاک هېڅ بندوست نه و کړی، خادم یې ووژه او مکې ته مشرک ستون شو.

د عبدالله بن خطل دوه سندرغاړې هم په وژلو محکومې شوې وې چې د نبي کریم ﷺ په ضد به یې بد رد او له سپورو ستغو ډکه هجوه کوله.

د مقتولینو په لست کې حویرث بن نُقید هم و چې په مکه کې به یې نبي کریم ﷺ ته د زیان او تکلیف لاس وراوړد و.

نبي کریم ﷺ د مَقِيس بن صبابه په قتلولو هم امر کړی و، ځکه چې یو انصاري یې ورور په ناخبرې او تېروتنې کې وژلی و، نو دې پرې قصاصا په ناحقه توگه قتل او مکې ته مشرک ستون شو.

د عبدالمطلب زو د ساره په نوم وینځه هم د مقتولینو په لست کې وه، ځکه چې دې به هم نبي کریم ﷺ په مکه کې ډېر زیات تکلیفو.

د مطلوبو خلکو په لست کې عکرمة رضي الله عنه هم و.

د عکرمة رضي الله عنه کورودانې ام حکیم بنت الحارث بن هشام خو اسلام راوړ خو ولې عکرمة رضي الله عنه یمن ته فراري شو، بنځې یې له نبي کریم ﷺ څخه د سر امان واخست، او بیا یمن ته د هغه پلټنې پسې لاړه تر څو یې مکې ته راوست او اسلام یې راوړ.

د عبدالله بن خطل مرداره وینه د سعید بن حریش او ابو برزة اسلمي رضي الله عنهما په توره وبهېده.

مقیس بن صبابه د خپل قوم او قبیلې اړوند غړي نميله بن عبدالله رضي الله عنه ووژه، بیا به د مقیس خور ویل:

لَعْمَرِي لَقَدْ أَخْرَى نُمَيْلَةَ رَهْطُهُ *** وَفَجَعَ أَضْيَافَ الشَّتَاءِ بِمُقَيْسٍ
فَلِلَّهِ عَيْنًا مَنْ رَأَى مِثْلَ مُقَيْسٍ *** إِذَا التُّفْسَاءُ أَصْبَحَتْ لَمْ تُحْرَسِ

(۱) ابن هشام وايي: بیا عبدالله بن سعد اسلام راوړ او عمر رضي الله عنه هم د خپل واک په دور کې په ځېنو دندو گمارلی و، له هغه وروسته ورته عثمان رضي الله عنه دندې ورکړې وې.

ﷻ په الله قسم چې نميله خپل قام قبيله سپکه کړه او د مقيس په مرگ يې د ژمې ميلمنو لري ودروله.

ﷻ هغه سترگې دې الله بابرکته لري چې د مقيس په خبر هستي يې ليدلي وي، د مقيس له مړيني وورسته به څوک د لنګون اخته مېندو ته د زېږونې خوراک هم نه شي ورکولی. د ابن خطل يوه سندرغاړې په تېښته بريالی شوه خو ولې له بلې لپاره امان وغوښتل شونو نبي کریم ﷺ ورته امان ورکړ.

ساره ته يې هم د سر حفاظت امان ورکړی و، د عمر بن الخطاب رضي الله عنه په خلافت کې د يو سړي د اس دخپو لاندې شوه او مړه شوه. حويرث بن نقيذ د علي بن ابي طالب رضي الله عنه په لاس ووژل شو.

ام هانئ بنت ابي طالب رضي الله عنها وايي: نبي کریم ﷺ چې کله مکې ته له برنۍ برخې څخه راننوت، ما ته مې دوه ليورونو پناه راوړه، ځکه چې ام هانئ په بنو مخزومو کې د هبیره بن ابي وهب کور ودانه وه، علي رضي الله عنه زما ليورونو ته په سختو الفاظو د وژلو درکې ورکړې وې چې سوګند په الله هر ورو به يې وژنم، ما ورپسې دروازه بنده کړه او نبي کریم ﷺ ته راغلم، چونکه د مکې په بره برخه کې هغه په غسل بوخت و، او غسل يې هم له داسې خانک څخه کول چې په اوبو کې د وړو اثرات ليدل کېدل، او فاطمې رضي الله عنها ورته د پناهۍ انتظام نيولی و، له غسل وروسته يې د سهار څښت اته رکعته وکړل او بيا يې ما ته خپل مخ راوگرځو، راته يې بڼه راغلاست هم ووايه او يې وپوښتل چې څنگه راغلې يې؟ ما ورته د مخزوميانو د پناه گزينو او علي رضي الله عنه روانه لري واوروله.

هغه وويل: هغه څوک به په امن کې وي چې تا ورته امن ورکړی وي، او ته چې چا ته امن ورکړې مونږ هم ورته امن ورکو، خير دی علي رضي الله عنه به يې نه وژني.

صفيه بنت شيبه وايي: نبي کریم ﷺ چې کله د مکې فتحه بشپړه کړه، بيت الله ته راغی او ورڅخه يې اووه گردشته (طوافونه) وکړل، په لاس کې ورسره امساباندې به يې رکن ښکلو. د طواف له بشپړېدو وروسته يې عثمان بن طلحه راوغوښت او ورڅخه يې د کعبې کونجيانې واخستې، د کعبې دروازې ورته خلاصې کړې شوې، دننه ننوت او په داخل کې يې له لرگو جوړه شوې کوتره درې وړې او بې هوډه وغورځوله.

ټول خلک ورته راغونډ شول او هغه لوړهسک د کعبې په دروازه ودرېد.

ابن اسحاق وايي: ځينې تاريخ پوهانو راته وويل: نبي کریم ﷺ د کعبې په دروازه وردېد او غږ يې کړ:

له الله پرته هېڅ د عبادت بل برحق معبود نشته، هغه خپله وعده رښتیا کړه او د خپل بنده یې بشپړه مرسته وکړه، هغه ټولې کفرې لښکرې یک او یواځې تری تم کړې.

د کعبې د خدمت او د حاجیانو خړوبولو پرته ټول جاهلي جاه او جلال او وینه او ټولې ځانگړنې زما له خپو لاندې دي.

په دې ښه پوهېږئ چې قصد ته ورته خطايي قتل او د تېروتنې جاني نقصان په لرگي او کوټک او یا هم د ډورې وهلو له مخې که منع ته راشي، دروند دیت لري، دیت له هغو سلو اوسنانو څخه عبارت دی چې څلوېښت اوسنان به په کې دلنگون په حالت کې وي.

ای قریشو! له تاسو څخه الله پاک ټول د جاهلیت خویونه او عادتونه او د خپلو پلرونو او نیکونو ویاړونه پورته او رېز مریز کړل.

ټول خلک د ادم ځاوازد دی، او ادم علیه السلام له خاورې پیدا دی، بیا یې دا ایت ولوست

﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتَقْوَمُ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ﴾^(۱)

بیا یې وویل: ای قریشو! تاسو څه اټکلوی چې زه به درسره اوسمهال څه څه وکړم؟

ټولو ورته وویل: د ډېر خیر او ښېگړې امید درڅخه ساتو، ځکه چې ته خپله هم په خورا ښه انسانیت سمبال او د خورا ښه سړي ځوی یې.

نبي کریم ﷺ وویل: په ازادانه طور ولاړ شی تاسو ټول ازاد یئ.

بیا نبي کریم ﷺ په مسجد حرام کې ناست و چې علي رضي الله عنه ورته د کعبې کونجیانې راوړې او ورته یې وویل: ای د الله رسوله! الله درباندي ښه ورحمېږه د کعبې د زائرينو او میلمه پالنې په څېر د کعبې د کونجیانو ساتنې دنده هم مونږ ته راکړه.

نبي کریم ﷺ د عثمان بن طلحه اړوند پوښتنه وکړه چې چرته دی؟ عثمان بن طلحه ورته راوستل شو او ورته یې وویل: نن د وفاء ورځ ده، نن د نېکې روپې ورځ ده، د کعبې کونجیانې له ځان سره سمبال کړه.

هشام وايي: ځينې اهل علمو راته وویل چې نبي کریم ﷺ کله د مکې په ورځ کعبې ته ننوت نو د ملائکو او ابراهيم علیه السلام په نوم جوړ شوي بوتان یې ولید، د ابراهيم علیه السلام په نوم جوړ شوی تصویر ته یې په لاس کې غشی ورکړی و، نبي کریم ﷺ وویل: الله دې مشرکان نیست او نابود کړي، د ابراهيم علیه السلام د غشو سره څه تعلق و؟ ﴿مَا كَانَ

(۱) سورت حجرات: (۱۳). ژباړه: ای ټولو خلکو! مونږ تاسو له یو نارینه او زڼانه څخه پیدا کړي یاست او ستاسو ترمنځ پېژندگلو لپاره مو تاسو قبیلې او بېلابېل قومونه جوړ کړي یئ، په تاسو کې الله ته غوره ترین هغه دی چې ورڅخه ډېر ډاږېږي، الله تعالی پوهه او خبردار ذات دی.

إِزْهَيْمُ يَهُودِيًّا وَلَا نَصْرَانِيًّا وَلَكِنْ كَانَتْ حَنِيفًا مُسْلِمًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿١﴾

ابوسفیان بن حرب، عتاب بن اسید او حارث بن سهیل رضي الله عنہم چې درېواړه د کعبې په دالان کې ناست وو او نبي کریم ﷺ مسجد حرام ته راننوت، بلال ته یې امر وکړ چې اذان وکړي. عتاب رضي الله عنہ وویل: دا په اسید د الله ځانګړی احسان دی چې له دې اواز له اورېدو وړاندې مړ دی، کله په دې اذان به ډېر زورېدلی و!!

حارث بن هشام وویل رضي الله عنہ: که دا دین په رښتیا هم سم وی ما به ارومرو ورته غاړه ورکړې وه.

ابوسفیان رضي الله عنہ وویل: که هر څه مې وویل نو دا ګټکې به نبي کریم ﷺ ته ټول حالات واوروي.

نبي ﷺ راځي او درېواړو ترمنځ روانه لړۍ یې ورته واوروله، حارث او عتاب دواړو په یو اواز (أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّكَ رَسُولُ اللَّهِ) کلمه وویل او ورته یې دا هم وویل: زمونږ به درېواړو پرته دغلته نور هېڅ څوک نه وو چې تا ته یې زمونږ جريان دراورولی وی.

ابن هشام وايي: عبدالله بن عباس رضي الله عنهما وايي: د مکې د فتحې په ورځ نبي کریم ﷺ په خپله سورلي مکې ته ننوت، له کعبې څخه یې طواف وکړ، د کعبې چارچاپېر بوتان ايښي وو، د هغه سره په لاس کې په امسا به یې په مخ وټومبل په شا به پرېوتل او له شا څخه به یې وټومبل په مخ به را پرېوتل او درې ورې به شول او دا ایت به یې ويل چې ﴿ وَقُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ إِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ زَهُوقًا ﴾ (١).

ځينې اهل علم چې روايت کې مې ورباندې باور دی راته وویل: نبي کریم ﷺ د مکې د فتح په کال له بيت الله څخه طواف کو چې فضالة بن عمير يې د وژلو غوڅه اراده وکړه، خو چې کله ورنږدې شوني کریم ﷺ ورڅخه وپوښتل چې ايا فضاله ته يې؟ هغه وویل: هو د الله رسوله! زه فضاله يم.

نبي کریم ﷺ ورته وویل: له ځان سره څه خبرې اترې کوي؟ هغه وویل: خبرې نه کوم ذکر اذکار وایم.

نبي کریم ﷺ ورته وویل: له الله څخه بښنه وغواړه او بيا يې ورته وخنډل، تر هغه يې ورته په زړه لاس ايښی و چې د زړه ټکان يې ختم شول.

(١) سورت ال عمران: (٦٧). ژباړه: ابراهيم عليه السلام خو نه يهودي اونه هم نصراني و، هغه خو په توحيد کلک ولاړ مسلمان و چې بيخي مشرک نه و.
(٢) سورت اسراء: (٨١). ژباړه: حق راځي او باطل له منځ ولاړ او په يقين سره چې باطل به هر ورو له منځه ځي.

فضاله رضي الله عنه وايي: زما له سيني نه هغه لا لاس نه و پورته كړي چې د الله پاك په ټولو مخلوقاتو كې راته محبوب ترين همدا و.

فضاله رضي الله عنه ولاړ او دا يې وويل:

قَالَتْ هَلُمَّ إِلَى الْحَدِيثِ فَقُلْتُ *** لَا يَا أَبَى عَلِيكَ اللَّهُ وَالْإِسْلَامُ
لَوْ مَا رَأَيْتِ مُحَمَّدًا وَقَبِيلَهُ *** بِالْفَتْحِ يَوْمَ تَكْسَرُ الْأَصْنَامُ
لَرَأَيْتِ دِينَ اللَّهِ أَصْحَى بَيْنَنَا *** وَالشِّرْكَ يُعْشَى وَجْهَهُ الْأِظْلَامُ

يوې ښخې راته وويل چې د بنډار لپاره راشه، ما ورته وويل چې نا، دغه بنډارونه له تاسره الله او اسلام دواړو غنډلي دي.

که د مکې د فتحې په ورځ دې محمد ﷺ او د هغه لښکرې ليدلی وی چې بوتان هم په کې ريز مريز شول.

نو د الله پاك رالېږلی دين به دې څرگند او خورا روښانه ليدلی وی چې د شرک په مخ د تورتمونو تيارو لري هم راخوره پرته وه.

ابن اسحاق وايي: د مکې فتحې لپاره نبوي جنگي کاروان نږدې لس زره ته غځېده، اووه سوه له بنو سليم څخه او څه بې تاريخ پوهان وايي چې بلکې دوی زر نفره وو.

له بنو غفار څخه څلور سوه، له مزينه څخه يو زر او درې گډونوال وو.

نوره پاتې شمېره له قريشو مهاجرينو او انصارو او له بنو تميم او قيس او اسد او نورو ملاتړو قامونو قبيلو څخه تشکيل وه.

د مکې د فتح اړوند حسان بن ثابت رضي الله عنه دا شعرونه وويل:

عَفَّتْ ذَاتُ الْأَصَابِعِ فَالْحِوَاءُ *** إِلَى عَذْرَاءَ مَنَزَلَهَا خَلَاءُ
دِيَارٍ مِنْ بَنِي الْحُسْحَاسِ قَفْرٌ *** تُعَقِّبُهَا الرِّوَامِسُ وَالسَّمَاءُ
وَكَانَتْ لَا يَزَالُ بِهَا أَنْيَسُ *** خِلَالَ مُرُوجِهَا نَعْمٌ وَسَاءُ
فَدَعُ هَذَا، وَلَكِنْ مَنْ لَطِيفٍ *** يُورِّقُنِي إِذَا ذَهَبَ الْعِشَاءُ
لِشَعْنَاءِ الَّتِي قَدْ تَيَمَّمْتَهُ *** فَلَيْسَ لِقَلْبِهِ مِنْهَا شِفَاءُ
كَأَنَّ حَبِيئَةً مِنْ بَيْتِ رَأْسٍ *** يَكُونُ مِرَاجَهَا عَسَلٌ وَمَاءُ
إِذَا مَا الْأَشْرِبَاتُ ذُكِرْنَ يَوْمًا *** فَهِنَّ لِطَيْبِ الرَّاحِ الْفِدَاءُ
نَوَلِيهَا الْمَلَامَةَ إِنْ أَلَمَّا *** إِذَا مَا كَانَ مَعْتُ أَوْ لِحَاءُ

وَدَشَّرُهَا فَتَثْرُكُنَا مُلُوكًا *** وَأُسْدًا مَا يُنْهِنُنَا اللَّقَاءَ
 عَدِمْنَا خَيْلَنَا إِنْ لَمْ تَرَوْهَا *** تُثِيرُ النَّفْعَ مَوْعِدَهَا كَدَاءَ
 يُنَارِغُنَ الْأَعِنَّةَ مُصْغِيَاتٍ *** عَلَى أَكْتَانِهَا الْأَسْلُ الظَّمَاءَ
 ظَلُّ جِيَادُنَا مُتَمَطَّرَاتٍ *** يُلْظِمُهُنَّ بِالْحُمْرِ النَّسَاءَ
 فَإِمَّا تُعْرِضُوا عَنَّا اعْتَمَرْنَا *** وَكَانَ الْفَتْحُ وَأَنْكَشَفَ الْعِظَاءَ
 وَإِلَّا فَاصْبِرُوا لِحِلَادِ يَوْمٍ *** يُعِينُ اللَّهُ فِيهِ مَنْ يَشَاءُ
 وَجِبْرِيلُ رَسُولُ اللَّهِ فِيْنَا *** وَرُوحُ الْقُدْسِ لَيْسَ لَهُ كِفَاءُ
 وَقَالَ اللَّهُ قَدْ أَرْسَلْتُ عَبْدًا *** يَقُولُ الْحَقَّ إِنْ نَفَعَ الْبَلَاءُ
 شَهِدْتُ بِهِ فَقَوْمُوا صَدَّقُوهُ *** فَقُلْتُمْ لَا نَقُومُ وَلَا نَشَاءُ
 وَقَالَ اللَّهُ قَدْ سَيَّرْتُ جُنْدًا *** هُمْ الْأَنْصَارُ عُرَضَتْهَا اللَّقَاءُ
 لَنَا فِي كُلِّ يَوْمٍ مِنْ مَعَدٍّ *** سَبَابٌ أَوْ قِتَالٌ أَوْ هِجَاءُ
 فَنُحِكُمْ بِالْقَوَائِي مِنْ هَجَانَا *** وَنَضْرِبُ حِينَ تَحْتَلِطُ الدَّمَاءُ
 أَلَا أْبْلِغُ أَبَا سُفْيَانَ عَنِّي *** مُعْلَعَلَةً فَقَدْ بَرِحَ الْخَفَاءُ
 بَانَ سَيْوفَنَا تَرَكَتْكَ عَبْدًا *** وَعَبْدُ الدَّارِ سَادَتْهَا الْإِمَاءُ
 هَجَوْتُ مُحَمَّدًا وَأَجَبْتُ عَنْهُ *** وَعِنْدَ اللَّهِ فِي ذَاكَ الْجَزَاءُ
 أَنَّهُجُوهُ وَلَسْتُ لَهُ بِكُفٍّ *** فَثَرُّكُمَْا لِحَيْرِكُمَْا الْفِدَاءُ
 هَجَوْتُ مُبَارَكًا بَرًّا حَنِيفًا *** أَمِينَ اللَّهُ شِيَمْتُهُ الْوَفَاءُ
 أَمِنْ يَهْجُو رَسُولَ اللَّهِ مِنْكُمْ *** وَيَمْدَحُهُ وَيَنْصُرُهُ سَوَاءُ
 فَإِنَّ أَبِي وَوَالِدَهُ وَعَرْضِي *** لِعَرْضِ مُحَمَّدٍ مِنْكُمْ وَقَاءُ
 لِسَانِي صَارِمٌ لَا عَيْبَ فِيهِ *** وَبَحْرِي لَا تُكَدِّرُهُ الدَّلَاءُ

❁ له ذات الاصابع او جواء نه تر عذراء پورې ځايونه تش تور پراته دي چې نومونه يې بيخي ختم شوي دي.

❁ هلته د بنو الحسحاس كورونه هم كنډر او كنډواله شول چې طوفاني بادو باران يې د ابادۍ نښې نښانې ټولې له منځه وړي دي.

❁ كه څه به هم له ساعت تېرې نه دغه ځايونه نه وزگارېدل او د اوښانو او گډو رمې به په كې خرځايونو ته تللې راتللې.

❁ دا خولا په ځاى پرېږده، هغه خيالات او تصوراتو ته به مې څوك دارو درمل شي چې د شپې خوب مې په شبگېرو تبديلوي.

❁ د شعشاء بنت مشكم بن سلام (يا شعشاء د خزاعه قبيلي بله بنځه وه) چې د ميني زور يې پرې مسلط و چې تر دې دمه يې ترې زړه روغ نه دی.

❁ لکه په غابونو چې يې د اردن د بيت راس خورا خوندور شراب چې له شهدو او اوبو سره خلط او گډ شوي وي پراته وي.

❁ د شرابو يادگېرنه چې کله وشي نو ټول شراب د (راح) نوم شرابو څخه زار او لوگي شه.

❁ د (راح) نوم شراب چې وڅښو او بيا راڅخه هغه څه صادر شي چې د ملامتيا وړ پرې گرځو او يا راڅخه جنگ بدل وشي، نو زمونږ نه، بلکې ټوله ملامتيا به د (راح) شرابو وي.

❁ چې کله هم مونږ شراب وڅښو نو باچاهان او زمري راڅخه جوړ کړي، داسې زمري راڅخه جوړ کړي چې جنگ هم ورڅخه مونږ نه شي رابندولی.

❁ له کداء څخه به ستاسو په ضد داسې خونړيزه معرکه پېلوه چې گرد او غبار په کې لوړ پورته شي، خو که ومونه کړ نو دا به بيخي زمونږ اسونه نه وي.

❁ اسونه مو هم جنگ ته په زياته تلوسه کې دي چې نور نه رابندېږي، او د شاهسوارانو په اورو هم د وينو تېري غشي بار دي.

❁ زمونږ اسونه په دومره تېزۍ ورغلل چې د مکې ښځو يې په خپلو لويټو (پرونو) د اسونو مخونه وهل چې له مزله يې رابند کړي.

❁ که لاره راته خلاصه کړئ تر څوم عمره وکړو او فتح بشپړه شي او د پېغمبر سره به د الله وعده رښتني شي او حقيقت به رابنکاره شي، نو ډېره به ښه وي خو..

❁ که مقابلې ته راوؤئ نو د داسې جنگ جگړې انتظار وکړئ چې زمونږ مرسته په کې په حقيقي توگه نغښتل شوې ده.

❁ زمونږ ملتيا د الله رسول ﷺ او روح القدس جبريل عَلَيْهِ السَّلَامُ کوي چې جبريل عَلَيْهِ السَّلَامُ هېڅ ساری هم نه لري.

❁ الله وويل چې په تاسو کې به زه خپل استازی محمد ﷺ استوم، هغه به حق او حقيقت وايي او هغه به په ښو او ترښو از موم.

❁ دا چې زه پرې گواهي ورکوم نو تاسو يې هم په تصديقي توگه ملاتړ وکړئ نو تاسو وويل چې نه ورته پورته کېږو اونه ورته اړتيا لرو.

❁ الله درته وويل چې له انصارو (مديني هستوگنوالو) څخه به درته داسې لښکر راوړم چې له جنگ جگړې پرته يې نور کار نه وي (يعنې جنگونو کې مهارت لري).

- ❁ مونږ (انصار) هره ورځ معد (قريش) يا کنځو، يا ورسره جنگ کوو او يا يې هجوه او بدي بيانوو.
- ❁ څوک چې په شعرونو باندې زمونږ بدي بيانوي مونږ يې منعه کوو، او که څوک راسره جنگ کوي نو هله يې خټونه وهوو چې جنگ گرم شي.
- ❁ ابوسفیان بن الحارث (د نبي ﷺ دتره ځوی) زما له پلوه په دې پيغام وڅيروئ چې خبره نوره بڼکاره شوه او حقيقت راڅرگند شو.
- ❁ زمونږ (انصارو) تورې به دې د مکې د فتح په ورځ لا پسې ذليله کړي، او بنو عبدالدار مشرتابه خو لکه په ذلت او هوان کې د وينځو په څېر دي.
- ❁ تا د محمد ﷺ بدي بيان کړه او ما يې دفاع وکړه، زه په خپلې دفاع له الله څخه نېکه بدله غواړم.
- ❁ ته يې د بدي بيانولو توان څنگه لرلی شي او لا يې سيال نه يې! په تاسو کې بدترين دې په تاسو کې له غوره سړي نه لوگي شي.
- ❁ تا خود دومره مبارک، نېک خصلته او مسلمانې هستي پسې بدي ردې ويل دي چې د الله امين دی او خوي خصلت يې هم په ژمنه وفاء کول دي.
- ❁ ايا له تاسو څخه چې څوک د رسول الله ﷺ هجوه بيانوي له هغه چا سره مساوي دی چې يې مدحه او کومک او مرسته کوي؟
- ❁ زما پلار، زما نيکه او زما ځان دې له رسول الله ﷺ د ابرو ساتنې لپاره له تاسو څخه ساتونکي شي.
- ❁ ژبه مې د تورې په څېر ده چې هېڅ ډول عيب او خو نه لري، او شعرونه مې ژور بحر دی چې په بوکو يې اوبه نه خپرېږي.



د مکې له فتحې وروسته په اتم هجري کال کې د حنين غزا

د نبي کریم ﷺ د مکې له فتحې چې کله هوازن وڅېرېدل، مالک بن عوف نصري رضي الله عنه ټول هوازن او ثقيف يو لاس موتي کړل، بنو جشم هم ورسره يو ځای شول، له بنوسعد بن بکر او بنوهلال څخه ورسره لږ شمېر جنگيالي مل او ټل شول، هېره دې نه وي چې له قيس عيلان څخه ورسره له مذکوره خيلونو پرته نور چا شراکت نه و کړی او په هوازنو کې ورسره بنوکعب او بنوکلاب هم له ملاتړ کولو غوڅ انکار کړی و هېڅ نامتو ورسره نه و مل شوی.

په بنوجشم کې دريد بن الصمة چې خورا زيات بوډا او سپين ږيري و، له سلا مشورې ورکونې پرته يې د جنگي چارو له سمبالنبت هېڅ توان نه درلود، ځکه چې هغه پياوړی جنگي تجربه کار او په خپله جنگي سلاکار و.

له ثقيف څخه دوه مشران او له ملاترو قبيلو څخه مشران او نامتو غړي يې قارب بن الاسود بن مسعود بن معتب، او له بنو مالک څخه ذوالخماري سبيع بن الحارث بن مالک او ورسره يې ورور احمر بن الحارث وو.

خو واک او اختيار او جنگي چاري د مالک بن عوف رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په ولکه کې وې، چې کله د نبي کریم ﷺ په ضد د غبرگون ټولو گډونوالو خوځښت وکړ او د اوطاس^(۱) نوم ځای ته ورسېدل، دريد بن صمة هم په کېجاوه کې ناست و، لږ گړی د دمې او ساه اخستو لپاره تم شول، دريد ويوښتل: تر کوم ځای راوړسېدو؟

خلکو ورته وويل: اوطاس ته راوړسېدو خو لا تم يو.

هغه وويل: اوطاس د اسونو ځغلولو وړ ځای دی، نه کنډې کېرې لري او نه گرد غبار لري، خو له دې مې و خبروئ چې د اوبنانو او خرو قچرو اوازونه، د ماشومانو ژړا شور او د گډو بزو ر مبارې له کومه راځي؟

هغوی ورته وويل: مالک بن عوف رضي الله عنه خلک مجبوره کړل چې خپلې ښځې او ماشومان او ټول ماليت او شتمني په شمول بايد جنگي ډگر ته راشي.

دريد وويل: مالک اوس چرته دی؟ چې مالک څنگه راغی ورته يې وويل: ته خو له نن څخه د خپل قوم او قبيلې خورا مخور او مشرتابه يې، ننې ورځ د راروانو لپاره پل ده، په دې مې و خبروه چې د اوبنانو او خرو قچرو اوازونه، د ماشومانو ژړا شور او د گډو بزور مبارې له کومه راځي؟ هغه ورته وويل: خلک مې د جنگ ډگر ته د خپلو شتمنيو او بچو سره راوستي دي، دريد ويوښتل: ولې؟ هغه وويل: غوښتل مې چې هر څوک له خپلې ابرو څخه کلکه دفاع وکړي.

دريد ورته څق څق وکړل او ورته يې کړه: ته جنگي رهبر نه بلکې چوپان او شپونکی يې! ايا شکست زده او تيت موراله ته به ستا دا کړنه څه گټه ولري؟ که برلاسي شول د هر جنگيالي بانور لپاره دې توره او نېزه بسنه کوي، او که دې شکست وخور نو د خپلو بچو او ښځو سره به په شرم و شرمېږي!!

بيا يې ورڅخه ويوښتل: کعب او کلاب چرته دي؟ هغوی ورته وويل: له هغوی څخه څوک جنگ ته نه دي راغلي.

(۱) اوطاس د حنين په پولو د کلي نوم دی.

درید وویل: بیا خو مو اتلولي او مېرانه له لاسه ورکړې ده نو، که دا د خه خیر او فایدې ورځ وه نو له هغوی څخه به هېڅ څوک هم نه وو وروسته شوي، کاشکې تاسو هم د کعب او کلاب په څېر درېځ اختیار کړی وی!!

بیا یې ویونېتل: څوک څوک ورڅخه راغلي دي؟

خلکو ورته وویل: عمرو بن عامر او عوف بن عامر.

درید وویل: د بنوعامر دواړه بې وسه او بې توانه درسره مل دي، نه درته خیر رسولی شي او نه درڅخه د زیان مخه نیولی شي.

بیا یې وویل: مالکه! د هوازن د قوم سره ځینې کارونه دې راته ښه نه بریښي، باید ښځې او ماشومان پټ پناه او لوړې ته یوسي، بیا په بې دینو باندې اسپیز برید وکړه، که د جنگ جگړې ستونزمنه او سترې لړې په دښمن وه بال بچ او ټول کورني غړي به خپل سرپرست ته بېرته راغونډ شي، خو که ولې د جگړې سترې په مونږ وه نو کم از کم ماشومان او زنانه خو به دې روغ جوړ او سالم پاتې شي!!

مالک ورته وویل: قسم په الله چې ستا خبرو او سلا مشورو ته هېڅ اړتیا نه لرم، ته بوډا شوی یې وخت دې تېر شوی دی، د عقل مزې دې هم خام دی!!

بیا مالک غږ کړ: ای هوازنو!! یاخو به مې جنگي قیادت ته غاړه کېږدئ او یابه هم خپله توره له ځانه تېرو بېر وباسم تر څو ومرم، ځکه مالک نه غوښتل چې ځان سره په جنگ د درید بن صمه سلا مشورې شریکي کړي، ټولو هوازنو ورته وویل: مونږ دې په مشرۍ منوو. درید وویل: نه خو مې داسې ورځ لیدلې وه او نه مې ځواک دومره چرته مات شوی و، او بیا یې دا شعرونه وویل:

يَا لَيْتَنِي فِيهَا جَدَعٌ *** اَخْبُ فِيهَا وَأَصَعُ
أَفُودُ وَظَفَاءَ الزَّمَعِ *** كَأَنَّهَا شَاءٌ صَدَعُ

کاشکې په دې جگړه کې ځوان زلمی وم، د تکبر او مستۍ گامونه به مې پورته او ایښي وو.

کاشکې گن وینېته لرونکی اس راسره وی او د چاپک ورغومي په څېر مې ځغلولی وی.

بیا مالک په سرتېرو غږ کړ چې که دښمن کله هم مخې ته درشي د تورو تېرې پرې ماتې کړئ او نظامي برید به هم پرې د یو سړي په څېر وکړئ.

دهوازن او نورو قبيلو په غبرگون چې كله نبي كريم ﷺ و خبرېد، د راپور راتولولو لپاره يې عبدالله بن ابي صرد اسلمي رضي الله عنه واستو او ورته يې وويل: ددښمن په ليكو كې نوڅه او تر هغه تم شه چې ځان د دښمن په جنگي تكتيكونو بڼه وپوهوي او بيا راشه.

عبدالله بن ابي صرد رضي الله عنه لار او د دښمن په صفونو كې ننوت د مالک او د هوازن اړوند ټول جنگي حالات او دفاعي قوت يې كشف كړ، بيا نبي كريم ﷺ ته راغی او د دښمن په حالاتو يې و خبرو.

كله چې نبي كريم ﷺ د هوازن د كلکې ځوابي حملې هوډ وكړ، له روانېدو وړاندې يې ورته چا وويل: د صفوان بن اميه سره زياتې زغري او نور جنگي اوزار دي چې غوڅه او پرېكونه كولى شي.

اگر كه صفوان بن اميه دغه مهال مشرك هم و خو نبي كريم ﷺ ورته استازى واستو چې ستاسره زغري او نور جنگي الات راته د امانت په څېر راکړه، ترڅو سباني دښمن سره كلکه مقابله وكړو.

هغه ورته وويل: محمده! ولې په جبر زور يې راڅخه اخلي؟

هغه ورته كړه: نا، بلکې امانت يې راکړه.

صفوان رضي الله عنه ويل: امانت اخستل خو يې څه بده خبره نه ده، واخله.

د نورو جنگي الاتو په شمول يې ورله سل زغري هم وركړې، داسې ويل كېږي چې نبي كريم ﷺ ورته دا هم وويل چې تر جنگي ډگره يې راسره د وړلو زيار هم وگاله، او هغه هم ورسره دغسې وكړل.

بيا نبي كريم ﷺ له مكې څخه ووت د خپلو لسو زرو كسانو په ملتيا ورسره دوه زره د مكې نوي مسلمانان هم ملگري شول او په مكه كې د پاتې خلكو ټولې چارې يې عتاب اسيد بن ابي العيص رضي الله عنه ته ورسپارې او خپله د هوازن مقابلې ته لاړ.

حارث بن مالک رضي الله عنه وايي: د حنين جگړې په لور مونږ هم له مكې څخه د نبي كريم ﷺ په ملتيا ووتو و، د قريشو د كافرانو او د عربانو د نورو مشرکانو لپاره لويه تکه شنه ونه وه چې د خير او برکت لپاره به يې ورته اسلحې ځورندولې، ترڅنگ به يې ورسره اعتكافونه هم كول او خپلې نذرانې او منښتې به يې ورته نږدې ذبحه كولې، چونكه مونږ خپله نوى اسلام ته غاړه اېښې وه ورڅخه مو وغوښتل او ورته مو خپل اوازونه لوړ كړل چې د دوى په څېر زمونږ لپاره هم ونه وگرځوه، نبي كريم ﷺ ورته وويل: الله اكبر، زما دې په رب لايزال قسم وي چې تاسو خو ما ته داسې خبره وكړه لكه بنو اسرائيلو چې موسى عليه السلام

ته کړې وه ﴿اجْعَلْ لَنَا إِلَهًا كَمَا لَهُمْ آلِهَةٌ قَالَ إِنَّكُمْ قَوْمٌ تَجْهَلُونَ﴾^(۱) دغه خو بی دیني او کفر دی، او تاسو به هر مورو د مخکنو کفارو په لارو گودرو روانه یی.

جابر بن عبدالله رضي الله عنه وايي: کله چې مونږ حنین ته د ورتلو په حالت کې وو، د تهامه د لوی پراخه ناوچې څخه ورنښکته شو، هلته راته هوازنو او ورسره نورو تېل قبیلو کلک کمین نیولی و چې مونږ پرې ناخبره وو، حالانکه مونږ اېله بېله د سهار په مهال چې تیارې یې لا هم نوې پورته شوې ورسېدو، خو خوږ ته زمونږ له ورنښکته کېدو سره سم له کلک کمین وروسته یې د یو سړي په څېر راباندې له هر اړخه غشي وورول، زمونږ ځواک او جنگي قوه په بېلابېلو لارو پټ او پناه شول چې یو په کې د بل هېڅ خیال نه ساتو.

نبی کریم ﷺ نښی اړخ ته ډډه شو او غږ یې کړ چې: ای خلکو! چرته څی؟ زه محمد بن عبدالله د الله رسول دلته یم، که څه هم خلک ورسره نه وو خو ولې د مهاجرینو او انصارو او د خپل کور ځینې غږي ورسره کلک ولاړو.

ابن اسحاق وايي: د خلکو د شکست سره ځینو د مکې نوی مومنانو چې لا یې په زړه کې مسلمانانو ته لږ حسد پاتې و د کبرو نسکورو خبرو لږې پېل کړه.

ابوسفیان رضي الله عنه چې د تقسیم غشي (ازلام) یې به تېرکښ کې وو، وویل: د شکست منډې به یې اوس تر بحر ورسیري!

جبله بن الحنبل هم وویل: لکه چې نن یې دم دره یې هېڅ اغېز ونه کړي.

شيبه بن عثمان وايي: ما له ځان سره وویل چې نن مې د پلار د غچ اخستو زرينه موقعه ده، زه به نن هر مورو محمد ﷺ وژنم ځکه چې پلار یې د احد په جنگ کې وژل شوی و، زه راغلم تر څو خپل هدف ته رسیدګي وکړم، کله چې مې هغه په نظر کې راوست په زړه مې څه وشول او له وژلو څخه یې بې توانه شوم، وپوهېدم چې نبی کریم ﷺ راڅخه په پیاوړې دفاع کې دی. او ځینو مکې والاو به دا هم ویل چې نبی کریم ﷺ چې له مکې څخه حنین ته روان شونو د ډېرو مجاهدینو او جنگي قوې له کبله یې وویل: په دې شمېر به هېڅکله شکست ونه خورو.

عباس بن عبدالمطلب رضي الله عنه وايي: ما د نبی کریم ﷺ د سپینې قچرې واګې نیولې وې، چونکه زه په تن ابادوم او لوړ غږی وم، که نبی کریم ﷺ څه هم د (ای خلکو چرته څی، چرته څی) اوازونه پورته کړل خو ولې هر څوک په خلاصون بوخت و، هېڅ چا هم مخ راونه گرځو، راته یې وویل: عباسه! په خورا لوړ اواز چېغه کړه چې ای انصارو!

(۱) سورت اعراف: (۱۳۸). ژباړه: زمونږ لپاره هم د دغې قوم په څېر معبود جوړ کړه، موسی - عَلَیْهِ السَّلَام - ورته وویل: چې تاسو خو لا تر اوسه بې وقوفه یاست!!

عباس رضي الله عنه وايي: د غبر سره ځواب شوم: دا دی درغلو، درغلو.

اگر که مجاهدینو خپل اوبیان د جنگ ډکر ته راڅماخ کړل خو ولې د زیاتو غشو ورېدو له کبله ونه شو توانېدای، نو خپلې زغرې یې د اوبناو په غاړو او مرو کې واچولې او ځانونه یې په توره ډال سمبال کړل، که څه هم سخته وه خو په ډېر زیار او سختی د اواز په لورې تېز راوغلېدل، تر دې چې نبي کریم ﷺ ته راورسېدل، خو د سلو سرتېرو په راغونډولو یې ددینمن لور ته مخه کړه او ورسره یې د جنگ د نوي لړۍ بل پړاو پیل کړ.

که څه هم د مسلمانانو په لومړیو تیت او پرک باندې د (ای انصارو...) غبر وشو خو بیا هم خزر جیانو ته په ځانگړي توگه غبر پورته شو، په دې خاطر چې خزر جیانو په جنگ کې د سرخندنې میدان وړی و، نبي کریم ﷺ چې کله د قوم او دینمن ترمنځ تود جریان ولید، وپویل: د جنگ او مقابلې نغری اوس گرم شو.

جابر بن عبدالله رضي الله عنه وايي: د هوازن قوم جنګي بېرغ لوړونکی چې په خپل اوبن سپور و، ورپسې علي رضي الله عنه د یو انصاري په ملتیا ورغی، علي رضي الله عنه د اوبن غاړه په توره ووهله سړی ترې پرمخ راولوېد، انصاري پرې له ځنډ پرته ورتوب کړ بښې یې ترې ووهلې نور سر پر ځمکه پرېوت، مسلمانان مجاهدین لا د خپلې اتلولې او مېراني څخه نه وو وزگار شوې چې په هوازنو کې د شکست درز او فرار په زیاتېدو شو، وخت لا نه و تېر چې د نبي کریم ﷺ په وړاندې ددینمن ځینې جنګي قوه لاس تړلي بندیان ولاړ وو.

ابوسفیان بن الحارث رضي الله عنه چې په دغه ورځ یې له زیات زغم نه کار واخست او اسلام یې هم لا پسې پیاوړی شو، د نبي کریم ﷺ د قجرې واګې یې نیولې وې، نبي کریم ﷺ وپوښتل چې څوک یې؟ هغه ورته کړه: ای د الله رسوله! ستا د مور ځوی یم.

عبدالله بن ابي بکر رضي الله عنهما وايي: نبي کریم ﷺ د ابوطلحه رضي الله عنه سره د هغه بي بي ام سليم رضي الله عنها ولیده چې په اوبن یې د ځان سره سپره کړې وه او تازه په (عبدالله بن طلحه) رضي الله عنه هم امېدواره وه، ام سليم رضي الله عنها وپېرېده چې اوبن یې له بریده تېره نه کړي، سړي ورله ځان ته رانزدې اوله پېزوان څخه یې ونيو، نبي کریم ﷺ پرې غبر کړ چې ایا ته ام سليم یې؟

هغې ورته کړه: هو، ام سليم یم د الله رسوله! په دې خاطر راغلم چې له تا څخه په شا تختیدلي داسې ووژنم لکه ته چې خپل دینمنان وژنې.

نبي کریم ﷺ ورته وویل: ولې ام سليم! الله بس او کافي نه دی؟ ام سليم رضي الله عنها چې لاس په خنجر راروانه، خاوند یې ورڅخه وپوښتل چې په لاس کې دې څه دي؟ هغې وویل: له ځان سره مې خنجر راواخست که کوم مشرک په مخه راشي په خپته به یې سوری وری کړم.

ابو طلحه رضي الله عنه لار او نبي كريم ﷺ ته يې وويل: د سترگې خځني ته دې خيال دى! كومې خبرې كوي!!

ابوقتاده رضي الله عنه وايي: د حنين په ورځ مې يو مسلمان او مشرك دواړه مټ اټي وليدل، ومې ليدل چې بل مشرك د مسلمان سره اړم مشرك سره مرسته كوله، زه ورنږدې شوم او لاس مې ترې غوڅ كړ خو ولې په بل لاس يې دومره كلك ونېولم چې نزدې وه مې كړي، دا چې له لاس نه يې وينه ډېره لاره خپله راولويد او مې مې كړ، له دې تېر شوم او دوه نورو سره په جنگ بوخت شوم، خو دومره مې وليدل چې د مكې يو نفر راغى او ټول جنگي اوزار يې ترې واخستل.

د جنگ لري چې كله ترپايه ورسېده، حالات قابو شول، نبي كريم ﷺ وويل: چا چې څوك مې كړى وي مال يې د هغه دى.

ما وويل: اى د الله رسوله! ما يو نفر ووژه بيا نورو سره په جنگ بوخت شوم خو ونه پوهېدم چې جنگي اوزار ترې چا اخستي دي؟

د مكې نفر غږ كړ چې اوزار ترې ما اخستي وو، د الله رسوله! دومره ورته ووايه چې زما برخه هم پكې وكړي.

ابوبكر رضي الله عنه وويل: نا قسم په الله چې ټول به قتاده اخلي او دده په كې هېڅ برخه نشته، ته د الله پاك د زمري سره په گتلي اوزارو كې چې د هغه په لاره كې يې جنگ جگړه كړې ده ورسره په كې شراكت كوي؟ زر كوه او د مې سړي ټول اوزار ده ته وركړه.

نبي كريم ﷺ ورته وويل: ابوبكر رضي الله عنه روغه خبره وكړه، زر كوه او قتاده ته ټول اوزار وركړه.

قتاده رضي الله عنه وايي: دغه اوزار مې خرڅ كړل او ځان لپاره مې پرې د كجورو ونې واخستې، دغه مې لومړى ملكيت و چې لاس ته مې راغى.

ابن اسحاق وايي: د هوازنو د شكست سره د بنو مالك په ثقيف قبيله كې درنه مرگ ژوبله دوه چنده شوه، د دوى بهرغ لاندې عثمان بن عبدالله بن ربيعه بن الحارث بن حبيب چې د ذوالخمار له مړيني وروسته يې بهرغ راپورته كړ، په شمول اويانو جنگيالي هم وژل شوي وو.

د مشركانو له ماتې شكست وروسته ځينې د مالك بن عوف رضي الله عنه په مشرۍ طائف ته په تېښته بريالي شول خو ولې ځينې نور يې په اوطاس كې په دفاعي عملياتو بوخت شول، او بنو غيبره ثقفيان د نخلې په لور وكوچېدل، د نبي كريم ﷺ جنگي قوه نخلې ته تېښتېدلو پسې شوه خو ولې هغه څوك يې پرېښودل چې لوړو پورتو ساحوته تېښتېدلي وو.

د او طاس په لور تنبېدلو پسې نبي کریم ﷺ ابو عامر اشعري رضي الله عنه واستو، هلته يې پاتې شکست زده له گېرې لاندې راوستل، هغوی پرې غشي راوړول نو ابو عامر رضي الله عنه پرې ولگېد او شهيد شو، بېرغ يې د تره ځوی ابو موسی اشعري رضي الله عنه راپورته او د ده په لاس الله پاک هغوی ته شکست ورکړ او فتحه يې راوړه.

د شکست په مهال مالک بن عوف رضي الله عنه د غونډۍ په لوره څوکه پورته شو او ورسره د خپل قوم شاه سوارانو ته يې وويل: تر هغه تم شئ چې کمزوري مو لاړ شي او وروسته پاتې خلک درسره تل او مل شي.

نبي کریم ﷺ په لاره کې خلک راغونډ ولیدل، ويې پوښتل چې هغه خلک څنگه راغونډ دی؟ خلکو ورته وويل: خالد بن وليد رضي الله عنه ښځه وژلې ده، نبي کریم ﷺ ځينو حاضرینو ته وويل: خالد چې هر چرته وي ويې خبروئ چې نبي کریم ﷺ دې د ښځو، ماشومانو او مريانو او نوکر پېشه خلکو له وژلو منع کوي.

نبي کریم ﷺ په دغه وځ وويل: که د بنو سعد بن بکر اړوند بچاد نوم سړی د هر چا په ولکه کې راشي نو چې خلاص نه شي، ځکه هغه د مسلمانانو پر ضد ډېر ستونزمن گامونه پورته کړي وو.

مسلمانانو بچاد د کورنۍ غړو او د شيماء - چې د نبي کریم ﷺ رضاعي خور وه - په شمول ټول نبوي حضور کې لاس تړلي عرض کړل.

د بچاد په څېر به صحابه کرامو د بنديانو په راوستلو کې د شيماء سره هم لږه سختي کوله، هغې ورته وويل: پوهه شئ گورې زه د رسول الله ﷺ رضاعي خور يم، خو ولې هېڅ مسلمان يې تر هغه خبره نه تصديقوله چې د نبي کریم ﷺ حضور ته يې ټول راوستل.

د رارسېدوسره سم يې په نبي کریم ﷺ غږ کړ چې زه ستا رضاعي خور يم، نبي کریم ﷺ ورته وويل: ايا له ما سره په خورولۍ څه نښه لرې؟

هغې وويل: ته ما په خپل تشي کېنولی وې او په ملا (شا) دې راباندې خوله ولگوله چې اثر يې تر اوسه شته دی.

نبي کریم ﷺ نښه وپېژنده او د هغې د قدر او ناز لپاره يې ورته خپل څادر په ځمکه خپور کړ، او ورته يې کړه: که غواړې ما سره په قدر او احترام پاتې شي هم ستا خوښه ده او که غواړې خپل ټاټوبي او ټبر ته ستنه شي هم تا ته اختيار دی، هغې ورته وويل: خوښه مې ده چې خپل ټبر ته ستنه شم، نبي کریم ﷺ په قيمتي تحفو سره په خپل قام قبيل وسپارته، بنو سعد داسې هم انگيروي چې نبي کریم ﷺ خپلې رضاعي خور ته د مکحول په نوم غلام او يوه وينځه هم ډالۍ کړل، وينځې

او غلام دواړو سره نکاح و ترله چې نسل يې تر اوس مهال شتون لري.

ابن هشام وايي: د حنين په ورځ الله پاک دا ایتونه نازل کړل ﴿لَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ فِي مَوَاطِنَ كَثِيرَةٍ وَيَوْمَ حُنَيْنٍ إِذْ أَعْجَبَتْكُمْ كُرُوتُكُمْ فَلَمْ تُغْنِ عَنكُمْ شَيْئًا وَضَاقَتْ عَلَيْكُمُ الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ ثُمَّ وَلَّيْتُم مُّدْبِرِينَ ﴿٢٥﴾ ثُمَّ أَنْزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ عَلَى رَسُولِهِ وَعَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَأَنْزَلَ جُنُودًا لَمْ تَرَوْهَا وَعَذَّبَ الَّذِينَ كَفَرُوا وَذَلِكَ جَزَاءُ الْكَافِرِينَ ﴿١﴾.

ابن اسحاق وايي: نبی کریم ﷺ ته د حنين په غزا کې لاس ته راوړل شوی غنیمتونه او وينځې غلامان راټول کړل شول، د غنیمتونو د حفاظت په دنده يې مسعود بن عمرو غفاري رضي الله عنه وگماره.

او د نبی کریم ﷺ د امر سره سم ټول غنیمتونه او وينځې د جعرانه په مقام کې وځنډول شول.



په اتم هجري کال کې د طائف غزا

د ثقیف شکست زده چې کله طائف ته په تېښته بريالي شول، هلته يې د جنگ د نوى لړې پېل کولو لپاره نور نوى پلانونه ترتيب کړل او د ځانونو پسې يې د خپل ښارگوټې دروازې وټرلې.

د حنين جنگ او د طائف محاصرې ته عروه بن مسعود او غيلان بن مسلمه رضي الله عنهما ونه شو کړای چې حاضري ورکړي، هغه داسې چې دواړه په جُرُش کې د تينکونو او منجنیقونو او د غشو په دفاعي الاتو جوړولو زده کړه بوخت وو.

نبی کریم ﷺ چې کله له حنين څخه راوزگار او د طائف په لور يې مخه کړه، کعب بن مالک رضي الله عنه وويل:

قَضَيْنَا مِنْ تِهَامَةَ كُلِّ رَبِّ
وَحَيْبَرٍ ثُمَّ أَجْمَمْنَا السُّيُوفَا ***
نُحَيْرُهَا وَلَوْ نَطَقَتْ لَقَالَتْ ***
قَوَاطِعُهُنَّ دَوْسًا أَوْ تَقِيْفًا

(١) سورت توبه: (٢٥-٢٦). ژباړه: الله پاک په گڼ شمېر ځايونو کې ستاسو مرسته کړې ده، او د حنين په ورځ يې هم له خپلې مرستې برخمن کړئ چې خپلې زياتې شمېرنې او ځاني زياتوالي په کبر او غرور کې راوستئ، خپل وگړيز ډېروالی ستاسو په هېڅ درونه خوړ، پراخه ځمکه هم درياندي راتنگه شوه، او بېرته په شا وځغليدئ* بيا الله پاک په خپل رسول او گردو مومنانو باندې خپله ډاډگېرته او تسلي بخش پېرزېنه راواستوله، او داسې لښکر يې راواستو چې تاسو بيخي ليدل نه و، او له دين څخه منکر يې پرې سزاوار کړل، او همدغه د منکرينو او کافرانو لپاره مناسبه سزا ده.

فَلَسْتُ لِحَاضِنٍ إِنْ لَمْ تَرَوْهَا *** بِسَاحَةِ دَارِكُمْ مَنَّا أُوْفَا
وَنَنْتَرِعُ الْعُرُوشَ بَبْطِنٍ وَجَّ *** وَتُصْبِحُ دُورُكُمْ مِنْكُمْ خُلُوفَا

د تهامه او خيبر د ميشتو خلکو شهبې او شکونه مو ايله لرې کړل او لږ وړاندې مو تورو د ارام ساه واخسته.

که خپلو تورو ته د خبرو واک ورکړو نو نارې سورې به وهي چې له دوس او ثقيف سره جنگونه کوو.

زه به د هغې بڼې خوی نه يم چې رالوی کړی يې يم، هله چې زمونږ د زرهاوو تورو سره د خپلو کورنو دننه نابره مخامخ نه شوی.

په (وج) مقام کې به مو کورونه راڅخه داسې پاتې شي چې ستاسو له زنانه وو پرته به پکې نور څوک نه وي.

نبي کریم ﷺ طائف ته د جنگي کاروان روانولو په جريان کې د سفر لړې له نخلې يمانې څخه پېل او بيا قرن المنازل او بيا د مليح له لارې (ليه) کې بجره الرعاء ته ورسېد، دلته يې مسجد جوړ کړ او لمونځونه يې هم په کې وکړ.

بيا له دې ځای څخه د ضيفه په نوم لارې باندې تر هغه رهي شو چې د نخب په نوم ځای باندې ترې ووت، او ځان يې د (صادره) په نوم ځای ته ورسو، اگر چې په لاره کې يې له بېرې ونې لاندې دمه هم واخسته.

هلته د ثقيف د يو سړي هستوگنځی ته يې استازی واستو چې تسليم او بهر راووځه، ورنه کور به دې ونړو، چونکه ثقفي کلک او غوڅ انکار وکړ نو نبي کریم ﷺ دکور په نړولو قرار صادر کړ.

له دې وروسته نبي کریم ﷺ راولاړ شو او طائف ته يې نژدې د لوی دېوال سره په دومره اندازه کې واړوله چې د دښمن غشي ورته رسيدگي کولی شوه، هلته يې خيمي ودرولې چې ځينې صحابه کرام په کې د غشو ورېدو له کبله هم شهيدان شول.

چونکه له يوې خوا د طائف ديوالونه خورا پياوړي او دنگ وو او له بلې خوا په مسلمانانو غشي هم ورېدل او مرگ ژوبله په کې په ډېرېدو وه، تر هغه ځای په شا شول چې نن مهال په کې د طائف لوی مسجد دی.

د مسجد له ځايه د طائف د محاصرې موده څه د پاسه شل ورځو ته وغځېده.

په دې غزا کې د نبي کریم ﷺ سره خپلې دوه بي بيانې هم وې چې يوه په کې ام سلمه رضي الله عنها وه.

نبي کریم ﷺ د دواړو لپاره خيمي ودرولې وې او لمونځ يې هم د دواړو خيمو ترمنځ وکړ. خو چې کله ثقيف اسلام ته غاړه کېښوده د نبي کریم ﷺ د لمونځ په ځای عمرو بن اميه

بن وهب لوی مسجد جوړ کړ.

داسې ویل کیږي چې دغې جومات کې یوه ستنه ده چې کله هم د ورځې لمر راوخیږي او وړانګې یې په ستن ولګیږي په اوازونو شي.

له همدغه ځایه نبي کریم ﷺ طائف کلک محاصره کړ او دواړو خواوو یو بل په غشو ویشتل^(۱).

بیا د نبي کریم ﷺ ځینی ملګري د بکتر بند موټر په څېر جوړ کړي تینک پسې ونښتل تر څو طائف دېوال ونړوي او یرغل ته ځان جوړ کړي، خو ولې دښمنانو پرې د سکروتو په څېر گرمې اوسپنې راوړولې، د صحابه کرامو رضي الله عنهُ بله چاره نوه نو له ګاري څخه راووتل او ثقیف پرې غشي وړول چې ځینې صحابه کرام په کې په شهادت هم ورسېدل.

په دې جریان کې نبي کریم ﷺ امر وکړ چې د انګورو باغونو نیلې جرړې غوڅې کړي، هغه و چې خلکو د انګورو جرړو په راویستلو پېل وکړ.

داسې وڅېړېد چې د ثقیف په دغه ورځو کې نبي کریم ﷺ ابوبکر رضي الله عنهُ ته وویل: خوب مې ولید چې له کوچو څخه ډک لوبنۍ راته ډالۍ شي چرګ (بانګي) پرې ټونګي ووهي او هر څه ترې توي کړي، ابوبکر رضي الله عنهُ ورته وویل: گومان نه کوم که له ثقیف څخه نن ورځ خپله موخه ترلاسه کړې، نبي کریم ﷺ ورته وویل: زه خو وایم چې دغه تعبیر به یې نه وي.

د عثمان بن عفان رضي الله عنهُ بي بي خويله بنت حکيم سلميه رضي الله عنهما نبي کریم ﷺ ته وویل: که د طائف په فتح الله پاک ونازولې، نو د بادیه بنت غیلان او یا د فارغة بنت عقيل ګانه به ما ته راکوې، ځکه چې په ټولو ثقیف کې د دوی دواړو په څېر هېڅ زبانه سره او سپین نه لري.

ما ته د رارسیدلي راپور له مخې ورته نبي کریم ﷺ وویل: ای خويله! په ثقیف باندې د جنگ جګړې اجازه راته نه ده شوې.

خويله رضي الله عنهما لارې او عمر بن الخطاب رضي الله عنهُ یې د ثقیف سره په نه جګړه وڅېړو، هغه سمدستي راغی او نبي کریم ﷺ ته یې وویل: خولې راته یوه خبره وکړه او وايي چې ګنې تا ورته ويلي دي؟ هغه ورته وویل: هو ما ورته ويلي و.

عمر رضي الله عنهُ ورته وویل: بیا نو خلکو ته د بېرته تګ اعلان نه کوم؟

نبي کریم ﷺ ورته وویل: ولې نه، پورته شه، هغه و چې عمر رضي الله عنهُ غږ کړ چې مونږ بېرته د ستنېدو په حالت کې یو.

(۱) ابن هشام وايي: د لومړي ځل لپاره نبي کریم ﷺ د منجنیق ګوزرا د طائف په خلکو کړې دی، او دا خبره چې راته چا کړېده په روايت کې دروغجن نه بلکې ثقه دی.

چې خللك سره راټول شول سعيد بن عبید غبر كړ چې ای خلكو! ثقیف پر ځای پرېږدئ
څه ورته مه وایئ.

عینة بن حصن وویل: ثقیفیان خو ډېر قسمت خواره دي! یو مسلمان ورته وویل: تباہ شې! د نبي
کریم ﷺ د مرستې په خاطر دې گامونه راپورته کړي دي او بیا هم د مشرکانو بره او پرې ثنا وایي؟
هغه ورته وویل: زه د ثقیف سره ضد جنگ جگړې کې ستاسو کوم مرستندویه نه وم، ما
غوښتل چې که الله پاک محمد ﷺ ته طائف ورکړي نو زه به په کې د وینځې څښتن شم، شاید
د څېرک او هوښیار انسان پلار به ترې جوړ شم، ځکه چې ثقیفیان ډېر هوښیاران وي.
هغه مهال چې نبي کریم ﷺ طایف محاصره کړی و، ځيني غلامان راغلل او اسلام ته یې
غاړه کېښوده، د اسلام په منلو نبي کریم ﷺ ازاد کړل.

د طایف خلکو چې کله اسلام ته غاړه کېښوده د نبي کریم ﷺ سره یې د هغو غلامانو
اړوند خبرې شریکې کړې چې له دوی څخه یې وړاندې اسلام راوړی او ازاد شوي وو، چې
حارث بن کله په کې هم یو نمائنده و.

نبي کریم ﷺ ورته وویل: نا، هغوی بېرته نه شي غلامان کېدای هغوی د الله ازاد مخلوق دی.
په طائف کې د نبي کریم ﷺ له جنګي کاروان څخه ټول دولس نفره شهیدان شوي وو چې
اووه پکې له قريشو، څلور یې له انصارو او یو شهید په کې له (لیث) قبیلې څخه و.

له طائف څخه د نبي کریم ﷺ د راستندې په مهال بحیر بن زهیر بن ابی سلمی دا شعرونه وویل:

وَعَدَاةٌ أَوْطَاسٍ وَيَوْمَ الْأَبْرِقِ	***	كَانَتْ عُلَالَةً يَوْمَ بَطْنِ حُنَيْنٍ
فَتَبَدَّدُوا كَالطَّائِرِ الْمُتَمَرِّقِ	***	جَمَعَتْ بِأَعْوَاءٍ هَوَازِنُ جَمَعَهَا
إِلَّا جِدَارَهُمْ وَبَطْنَ الْحُنْدَقِ	***	لَمْ يَمْنَعُوا مِنَّا مَقَامًا وَاحِدًا
فَتَحَصَّنُوا مِنَّا بِبَابِ مُغَلَقِ	***	وَلَقَدْ تَعَرَّضْنَا لِكَيْمَا يَخْرُجُوا
شُهَبَاءَ تَلْمُعُ بِالْمَنَائِبِ فَيَلْقِ	***	تَرْتُدُّ حَسْرَانًا إِلَى رَجْرَاجَةٍ
حَصْنًا لَظَلَّ كَأَنَّهُ لَمْ يُخْلَقِ	***	مَلْمُومَةٍ خَصْرَاءَ لَوْ قَدَفُوا بِهَا
قُدْرَ تَفَرَّقُ فِي الْقِيَادِ وَتَلْتَقِي	***	مَنْشِي الصَّرَاءِ عَلَى الْهَرَّاسِ كَأَنَّنَا
كَالَّذِي هَبَّتْ رِيحُهُ الْمُرْفَرِقِ	***	فِي كُلِّ سَابِغَةٍ إِذَا مَا اسْتَحْصَنْتِ
مِنْ نَسْجِ دَاوُدَ وَآلِ مُحَرِّقِ	***	جُدُلٌ تَمَسُّ فُضُولَهُنَّ نِعَالَنَا

د حنين او اوطاس او د ابرق د جنگونو پرله پسې لړي کې خړپ ترپ مې راياد شول.

په بې وقوفانه توګه پکې هوازنو خپلې لښکرې راغونډې کړې وې، لکه د چرګ د

خانگ په خېر تري تم شوې.

- ❁ له خندق او د طائف له دېوال پرته يې نور راڅخه د هېڅ ځايونو دفاع نه ده كړې.
- ❁ مونږ ورته په دې خاطر مخامخ شول چې دوى به جنگ ته راووخې، خو ولې له ترلې دروازې شاته راڅخه پټ شول.
- ❁ ميدان ته ورغلي توريالي خپل جنگي كاروان ته بېرته سترې ستومانه هغه لوي او خورا غټ لښكر ته راستانه شول چې پرق او ځلا يې وهله.
- ❁ كه دغې راتول شوي لښكر ته په نجد كې د حرض د غر په لرلې كولو امر شوى وى، نو غر به يې داسې كړى و لكه بينخي چې يې په دغه ځاى شتون نه درلود.
- ❁ زمرو مو په ازغنو بوتو گامونه داسې پورته كړل لكه اسونه يې چې په منډه كې خپلې خپې د لاسونو په ځاى كې ږدي.
- ❁ ځان پټى به په هر زغره كې داسې ښكارېده لكه د اوبو په ډنډوكي كې چې نرم باد (شمال) راشي او په خورا مزه ناك انداز يې خوځوي.
- ❁ زغرې هم هغه به تريني زغرې وې لكه داود عَلَيْهِ السَّلَامُ او يا په حيره كې چې ال محرق جوړې كړې وې.



له هوازن څخه د غنيمت شوي مال تقسيم

بيا نبي كريم ﷺ د خپلو ملگرو په ملتيا د دحنا له لارې طائف څخه جعرانې ته ستون شو، په لار كې ورته چا د ثقيف سره له ډېرې كينې وويل: د الله رسوله! ثقيفو ته ښېرې وكره، نبي كريم ﷺ ورته وويل: اى الله! ثقيف ته هدايت وكړه او ما ته يې مسلمانان راوله.

له هوازن څخه چې نبي كريم ﷺ په جنگ كې د گن شمېر او لاتعداد گډو بزو او اوبنانو په شمول شپږ زره وينځې او غلامان هم نيولي وو، ورته د هوازن پلاوې جعرانې مقام ته راغله، ټولو ورته وويل: اى د الله رسوله! ته ښه پوهېږې چې مونږ ستا قام قبيل يو، په كومې سترې او ستونزې چې مبتلا يو ته پرې ښه خبر يې، الله دې په تا خپلې پېرزو لا پسې ډېرې كړي ته په مونږ پېرزو او احسان وكړه.

د ابوصرد زهير په نوم سړى له هوازنو څخه وپاڅېد وويل: اى د الله رسوله! د شپول^(۱) دننه

(۱) مخكې داسې عادت و چې په جنگ جگړه كې نيول شوې وينځې او غلامان به يې په شپولو نو كې ځاى

ټولې زنانه يا ستا تدارگانې او يا تروريانې دي، او يا هم هغه بنځې دي چې په کوچنيتوب کې يې پاللي يې، که حارث بن ابي شمر او يا هم د نعمان بن منذر پالنه مو په کوچنيتوب کې کړې وه او د اوسمهال په څېر ورسره بندېوان شوي وو، نو د هغوی ظلم او ستم باوجود به ترې مونږ د خیر طمع توقع لرلی وی، خو ولې ته له هر چا ښه او له خیره ډک يې.

نبي کریم ﷺ ورته وويل: تاسو ته خپله شتمني زياته محبوبه ده او که د کور غړي درته ډېر گران دي؟

هغوی وويل: د الله رسوله! ايا د شتمنيو او کورني غړو څخه اختيار زمونږ دی؟ مونږ ته خپل کورني غړي له نور هر څه نه زيات محبوب او گران دي، که هغوی راته راکړې ډېره به ښه وي، نبي کریم ﷺ ورته وويل: زما او د عبدالمطلب زو رسيدلې برخه ما تاسو ته درکړه، او د پاتې خلکو اړوند به تاسو د ماسپښين لمونځ نه وروسته وپاخېرئ، خلک به ما ته او ما به خلکو ته د خپلو کورني غړو اړوند واسطه کړئ، زه به مو خلکو ته واسطه شم او ستاسو لپاره به ورته سوال زاري وکړم.

کله چې نبي کریم ﷺ د ماسپښين لمونځ په جماعت سره ادا کړ، د هوازن راغلي پلاوي پورته شوه او په نبوي ارشاداتو يې عمل وکړ، د خلکو په وړاندې ورته رسول کریم ﷺ وويل: زما او د عبدالمطلب زو رسيدلې برخه بېرته ستاسو شوه، ټولو مهاجرينو وويل: زمونږ د هر چا رسيدلې برخې واک د نبي کریم ﷺ سره دی، انصارو وويل: زمونږ د هر چا رسيدلې برخې واک هم د نبي کریم ﷺ سره دی.

اقرع بن حابس رضي الله عنه پورته شو او وپويل: زه او بنو تميم خپله برخه چا ته نه ورکوو، عيينة بن حصن رضي الله عنه وويل: زه او بنو فزارة هم خپله برخه چا ته نه ورکوو، عباس بن مرداس رضي الله عنه پورته شو او وپويل: زه او بنو سليم هم خپله برخه چا ته نه ورکوو، بنو سليم پورته شول چې زمونږ د برخې واک د نبي کریم ﷺ سره دی، چې څنگه يې خوښه وي مونږ پرې خوشحاله يو، عباس بن مرداس بنو سليم ته وويل: تاسو خوزه وشرمولم!!

نبي کریم ﷺ غږ وکړ چې که هر چا هوازن ته له هغوی څخه نيول شوی غنيمت بېرته ورکړ، په راروانو غنيمتونو کې به ورته د يوې برخې په سر شپږ برخې ورکړم، مهرباني وکړئ او هوازنو ته خپل بچيان او بنځې ورکړئ.

د هوازن له راغلي پلاوي څخه نبي کریم ﷺ وپوښتل چې کعب بن مالک بن عوف رضي الله عنه چرته دی؟

هغوی ورته وويل: د ثقيف سره په طائف کې تم دی.

نبي کریم ﷺ ورته وويل: مالک په دې و خبروئ که راته د اسلام په حالت کې راشي نو ټوله

پرځای کېدل.

شتمني او د کورني غړو په شمول به مزید نور سل اوبنان هم ورته ورکړم.

مالک ته د نبي کریم ﷺ پېغام په طایف کې ورسېد، هغه وپرېد چې هسې نه د طائف خلک پرې وخبرېږي او له ځان سره یې بند نه کړي! په پټه توګه یې خادمانو ته امر وکړ چې سورلی یې تیاره او چمتو کړي، او په طائف کې ورته د ځغلند منزل لپاره اس هم تیار ودروي، د شپې له پلوه یې د نوی سفر اګاز پېل کړ، هغه و چې د نبي کریم ﷺ سره یې په جعرانه یا په مکه کې لیدل ګټل وکړل، نبي کریم ﷺ ورته د کړې ژمنې په بنسټ ټوله شتمني او کورنی غړو په شمول نور سل اوبنان هم ورکړل، له اسلام راوړو وروسته یې دا شعرونه وویل:

***	فِي النَّاسِ كُلِّهِمْ بِمِثْلِ مُحَمَّدٍ	مَا إِنْ رَأَيْتُ وَلَا سَمِعْتُ بِمِثْلِهِ
***	وَمَتَى نَشَأَ يُخِيرَكَ عَمَّا فِي عَدَدٍ	أَوْفَى وَأَعْطَى لِلْجَزِيلِ إِذَا أُجْتَدِيَ
***	بِالسَّمْهَرِيِّ وَصَرَبِ كُلِّ مُهَنَّدٍ	وَإِذَا الْكُتَيْبَةُ عَرَدَتْ أَنْيَابَهَا
***	وَسَطَ الْأَهْبَاءَةَ خَادِرٌ فِي مَرَّصِدٍ	فَكَأَنَّهُ لَيْثٌ عَلَى أَشْبَالِهِ

✿ په ټولو خلکو کې ما د محمد ﷺ په څېر تر دې ګړۍ څوک نه دی لیدلی.

✿ چې کله ورسره څه شی وی نو ډېره ورکړه کوي او که وغواړي د سبا د ورځې له احوالو دې هم خبروي.

✿ جنګي قوه چې کله په جنګ جګړې کې سره ښه قوي شي او په نېزو او هندې تورې باندې وهل شریول شروع کړي نو...

✿ نو مشرتابه (محمد ﷺ) یې د جګړې په ګرد غبار کې داسې وي لکه زمري چې په مورچه کې ناست وي او پچي یې په جګړه بوخت وي.

هغه و چې د خپل قوم په شمول یې پر شماله، سلمه، او فهم قبیلو باندې مشر وګماره، له اسلام وروسته به یې د نورو قبیلو په شمول د خپل قام سره د ثقیف په ضد خونړیزې معرکې کولې، د هغوی په چارپایانو به یې حملې کولې، تر دې چې ابو محجن ثقیفي ورسې دا شعرونه وویل:

***	ثُمَّ تَغْزُونَا بَنُو سَلِيمَةَ	هَابَتِ الْأَعْدَاءُ جَانِبَنَا
***	نَاقِضًا لِلْعَهْدِ وَالْحُرْمَةَ	وَأَتَانَا مَالِكٌ بِهِمْ
***	وَلَقَدْ كُنَّا أُولِي نَقْمَةٍ	وَأَتُونَا فِي مَنَازِلِنَا

✿ له یو اړخه غیر اغیارو وځپلو او له بل پلوه راسره بنو سلمه هم جنګ جګړې کوي.

✿ مالک بن عوف دغه ټول قومونه دلته راوستل او له مونږ سره یې خپلې کړې ژمنې وړنګولې.

✿ زمونږ پر کورونو یې بریدونه وکړل خو ولې مونږ د غچ او انتقام خلک یو.

خلک د نبي کریم ﷺ پسې لیکه شول او چغې نارې یې وهلې چې ای د الله رسوله! په مونږ د غنیمت اوبنان او ګډې بزې تقسیم کړه، تر دې چې هغه یې له لاسه ونې ته تکیه ووهله او

دوی به یې خادر رانښکو چې زرکوه... زرکوه...

نبی کریم ﷺ ورته وویل: ای خلکو! که د تهامه د ونو بوتو په خبر چارپیان مې هم لاس ته راشي په همدا تاسو یې تقسیموم، زما له اړخ به هېڅ کنجوسي، بخل او درواغ ونه وینئ.

بیا وپاڅېد او له یو اوبن څخه یې وژغږې راوویستې، د لاس په دواړو گوتو کې یې پورته کړې او وپویل: ای خلکو! له خمس پرته زما په دې مال کې ددې وېبنتانو په اندازه نور هېڅ حق نشته، او خمس بېرته په تاسو تقسیم او توزیع کوم، له غنیمت څخه باید ټول غلا شوی مال که ستن ولې نه وي، تارولې نه خو بېرته یې راوړئ، ورنه د قیامت په ورځ به ستاسو لپاره شرم او رسوايي وي.

د غبر او رېدو سره سم یو انصاري له وېبنتانو جوړ شوی پړی چې له غنیمت څخه یې پورته کړی و راوړ او ورته یې وویل: ای د الله رسوله! دا پړی مې په دې خاطر له اجازې پرته پورته کړی و چې د خپل اوبن د دانو علاج معالجه مې پرې کوله، نبی کریم ﷺ ورته وویل: زما برخه په کې ستا شوه، سړي وویل: چې خبره دې ته ورسېده نو زه ورته هېڅ اړتیا نه لرم.

نبی کریم ﷺ د غنیمت په توزیع کې د قومونو او قبیلو مشران او لوړ پوړو ته ډېره او لویه برخه په دې خاطر ورکړه تر څو یې زړونه خپل کړي.

ابوسفیان بن حرب رضي الله عنه او د هغه ځوی معاويه رضي الله عنه ته یې سل سل اوبنان ورکړ، سل اوبنان یې حکیم بن حزام رضي الله عنه ته ورکړ، سل اوبنان یې حارث بن حارث بن کلدۀ رضي الله عنه ته ورکړ، نور سل اوبنان یې سهیل بن عمرو رضي الله عنه ته ورکړ، سل اوبنان یې عیینة بن حصن رضي الله عنه ته ورکړ او سل یې اقرع بن حابس رضي الله عنه ته ورکړ، سل یې مالک بن عوف او نور سل یې صفوان بن امیه رضي الله عنه ته ورکړ.

دا هغه هستیاني وې چې نبی کریم ﷺ د سلو اوبنانو په ورکولو نازولي وو.

د قريشو ځېنو نورو خلکو ته یې له سلو څخه رانښکته برخه هم ورکړې وه، محرمه بن نوفل، عمیر بن وهب جمحي، هشام بن عمرو او د بنو عامر بن لؤی یو بل غړی - رضي الله عنهم - وو، ورته له سلو څخه کم ورکړي وو، خو زه نه پوهېږم چې څومره وو؟

سعید بن یربوع بن عنکثة او سهمي رضي الله عنهما ته یې پنځوس پنځوس اوبنان ورکړي وو.

عباس بن مرداس رضي الله عنه ته یې داوونانو بچي ورکړل، خو ولې هغه پرې خوښ نه و،

د نبی کریم ﷺ اړوند یې ځینې بې ادبه شعرونه وویل چې:

كَانَتْ نَهَابًا تَلَا فَيْتْهَا *** بِكَرِّي عَلَى الْمُهْرِ فِي الْأَجْرَجِ

وَإِقْطَاظِي الْقَوْمَ أَنْ يَرْقُدُوا *** إِذَا هَجَعَ النَّاسُ لَمْ أَهْجَعْ
فَأَصْبَحَ نَهْيِي وَنَهَبُ الْعَبِيدِ *** بَيْنَ عَيْنَيْتَهُ وَالْأَفْرَعِ
وَقَدْ كُنْتُ فِي الْحَرْبِ ذَا تُدْرٍا *** فَلَمْ أُعْطِ شَيْئًا وَلَمْ أُمْنَعْ
إِلَّا أَفَائِلَ أُعْطِيَتْهَا *** عَدِيدَ قَوَائِمِهَا الْأَرْبَعِ
وَمَا كَانَ حِصْنٌ وَلَا حَابِسٌ *** يَفُوقَانِ شَيْخِي فِي الْمَجْمَعِ
وَمَا كُنْتُ دُونَ أَمْرِي مِنْهُمَا *** وَمَنْ تَضَعُ الْيَوْمَ لَا يُرْفَعُ

✿ په خپل خړپ ترپ مې په ډېره اسانه په اسانو ځايونو کې غنيمتونه ترلاسه کړل.
✿ خلک چې به کله ويده شول نو ما به خپل قوم راوېښ کړ او ز به نه وېده کېدم.
✿ زما او زما د اس (عبید) د غنيمت برخه د عيينه او اقرع ترمنځ ووېشل شوه.
✿ په جنگ کې مې له خپل قوم څخه کلکه دفاع وکړه، نه خو پرې راته سمه ډالۍ راکړل شوه او نه ترې پوره بې برخې شوم.
✿ د اوسنانو هغه واړه بچي راته راکړل شول چې تش په نوم څلور پښې لري او بس.
✿ په کور کې (تولنه) کې د عيينه او اقرع پلاران زما په پلار هېڅ برتري نه لري.
✿ او نه زه له دواړو څخه کم او لږ يم، خو چې نن ورځ څوک بې عزته شو هېڅکله به سرلورې او پورته نه شي.

د دې شعرونو په اورېدو سره نبي کریم ﷺ وويل: ولا ر شئ او له ما څخه بې ژبه پرېکړئ، صحابه کرامو رضي الله عنهم دومه څه ورکړل چې عباس بن مرداس رضي الله عنه پرې خوشحاله شو، د نبي کریم ﷺ يې له ژبې پرېکولو څخه موخه دا وه چې نور څه هم ورکړئ^(۱).

ابوسعيد الخدري رضي الله عنه وايي: نبي کریم ﷺ چې کله مؤلفه القلوب او د عربانو راز راز قبيلو ته په غنيمت کې برخې ورکړې، انصارو ته يې هېڅ هم ورنه کړل، انصار له نبي کریم ﷺ په دغې تقسيم لږ زړه خفه او ناخوښ وو، د ځينو له خولې نه يې بدې ردې هم وتلې وې، په دې کې سعد بن عباده رضي الله عنه راغی او نبي کریم ﷺ ته يې وويل: الله پاک تا ته درکړي غنيمت چې تا د عربانو په قومونو قبيلو او په خپل قام تېر تقسيم او توزيع کړ نو انصار درڅخه پرې خفه او بې ټنډه دي چې تا ورته هېڅ برخه ورنه کړه.

نبي کریم ﷺ ورته وويل: سعده! ته په کومه ډله کې يې؟ هغه ورته وويل: زه هم د انصارو

(۱) ابن هشام وايي: ځينو تاريخ پوهانو راته وويل چې عباس بن مرداس رضي الله عنه نبي کریم ﷺ ته راغی نو ورته يې وويل: دغه شعرونه تا ويلي دي چې (فَأَصْبَحَ نَهْيِي وَنَهَبُ الْعَبِيدِ بَيْنَ الْأَفْرَعِ وَعَيْنَيْتَهُ)؟ نو ابوبکر رضي الله عنه ورته وويل: (بين عيينه والاقرع) دی، نبي کریم ﷺ ورته کړه: خير دی دواړه يو شی دی، ابوبکر رضي الله عنه ورته وويل: زه د الله پاک د دې قول کلک تصديق کوم چې ستا اړوند يې ويلي دي (وَمَا عَلِمْنَاهُ الشَّعْرَ وَمَا يَنْبَغِي لَهُ...)

يو غړی يم.

نبي کریم ﷺ ورته وويل: د شپول دننه ټول انصار راغونډ کړه.

سعد رضي الله عنه ولاړ او ټول خلک يې راغونډ کړل، ځينې مهاجرين هم له اجازې له مخې د خبرو اترو اورېدو لپاره ننوتل، خو ولې ځينې نور يې بېرته ستانه کړل، سعد رضي الله عنه نبي کریم ﷺ ته راغی چې تا رابلي انصار ټول راغونډ شوي دي.

نبي کریم ﷺ راغی او لومړی يې په الله پاک د هغه شان سره مناسب ثناء او صفت وويل او بيا يې په انصارو غږ وکړ چې:

ستاسو زرونو او ځانونو ته له رسيدلي درد او غم نه وخبرېدم، او ستاسو د خفگان ځينې خبرې هم راته ورسېدې، خو پوښتنه دا ده چې ايا تاسو ورک لاري نه وئ چې الله درته زما په واسطه هدايت وکړي؟

ايا ناداره او محتاج نه وئ چې زما په واسطه الله په خپته ماړه او شتمن کړي؟

ايا خپل منځ کې سره دښمنان نه وئ چې زما په برکت مو منځ کې الله اتحاد او مينه محبت واچوي؟

د هرې فقرې سره به ورته ټولو ويل: ولې نه د الله رسوله! همدغسې وه، دغه ټول د الله پاک او د هغه د رسول ځانگړې پېرزو ده.

نبي کریم ﷺ غږ وکړ: اي انصارو! ولې ځواب نه راکوي؟

انصارو وويل: د الله رسوله! نور به څنگه ځواب درکړي شو؟ حالانکه مونږ د الله پاک او د هغه د رسول د لورينې ډېر پور وړي يوو.

نبي کریم ﷺ ورته کړه: که ستاسو خوښه وه هر ورو به مو راته ځواب راکړی وی، او هر چا به په خپلو خبرو کې رښتيا گڼلی وي، سره له دې چې ستاسو خبرې رښتيا هم دي، هغه داسې چې بايد تاسو ويلی وی:

خلکو په نبوت کې دروغجن گڼلی وې او مونږ دې تصديق وکړ، مونږ دې هله مرستيالان او مرستندويه شول چې خلکو دې دښمنی ته بډې رانغښتې وې، خلکو له کوره وشړلې او مونږ درته ځای درکړ، د دين او ژوند په هره چاره کې دې اړتياوې لرلې مونږ درته د قام قبيل د يو غړي په څېر گرد شيان حاضر کړل.

اي انصارو! تاسو له ما څخه په دې ناخوښ یئ چې فاني او بې ارزښته دنيا مې هغه چا ته ورکړه چې د هغوی زړونه خپلول مې پرې موخه وه ترڅو اسلام ته سمه غاړه کيږدي،

حالانکه چې تاسو مې ستاسو ايمانونو ته سپارلي ياست!!

ای انصارو! په دې خونین نه ياست چې خلک کورونو ته د ځانونو سره گډې بزې بوځي او تاسو د الله پاک رسول او استازی خپلو کورونو ته بوځئ؟ زما دې په رب لايزال قسم وي چې د محمد واک يې په لاس کې دی که د هجرت پېښې او مسائل نه وی نوزه به د انصارو غړی وم، که ټول خلک په يوه ناوچه روان شي او انصار په بله روان شي نوزه به د انصارو د سفر ملگری يم.

ای الله! په انصارو ورحمېره، د انصارو په پجو ورحمېره، او د انصارو په لمسيو باندې رحم وکړه. ابوسعید الخدري رضي الله عنه وايي: انصارو د دې خبرو سره دومره وژړل چې گېرې او گړېوانونه يې لاندې شول او ټولو اواز وکړ چې مونږ په دې خوشحاله يو چې نبي کریم ﷺ مو برخه ده. په همدې ځای نبي کریم ﷺ او ټول راغلي بېرته خپلو خپلو ځايونو ته ستانه شول.



په اتم هجري کال کې له جعراني څخه د نبي کریم ﷺ عمره، او عتاب بن اسيد رضي الله عنه ته د مکې د چارو سپار تل

له دې پړاو وروسته نبي کریم ﷺ له جعراني څخه د مکې په لور د عمرې د اداء کولو لپاره هوډ وکړ، او په مزالظهران کې يې پاتې غنيمتونه پرېښودل، خو چې کله يې د عمرې مراسم ادا کړل، له مکې څخه يې د مدينې په لور حرکت وکړ، او مکه کې يې په ديني او دنيوي چارو باندې عتاب بن اسيد رضي الله عنه امير وگماره، خلکو ته د قران کریم د ښونې په خاطر يې معاذ بن جبل رضي الله عنه هم پرېښود، او باقي ټول غنيمتونه نبي کریم ﷺ له ځان سره مدينې ته يوړل.

نبي کریم ﷺ دغه عمره په ذي القعدة کې وکړه، او مدينې ته د ذي القعدة په اخريو ورځو يا د ذوالحجې په لومړيو ورځو کې ولاړ.

ابن اسحاق وايي: په دغه کال کې د حج مراسم د مشرکانو تر ولکې لاندې وو، د هجرت په اتم کال مسلمانانو د عتاب بن اسيد رضي الله عنه په مشرۍ د حج مراسم ادا کړل.

او د هجرت تر نهم کاله پورې د طائف مشرکان هم په خپل شرک قائم داتم وو.



د نبي کریم ﷺ له طائف څخه له راستنېدو وروسته د کعب بن زهير تشویشناک حالت

کله چې نبي کریم ﷺ له طائف څخه راستون شو، بجير بن زهير بن ابي سلمی خپل ورور کعب بن زهير ته ليک واستو چې په مکه کې هغه وگړي چې د نبي کریم ﷺ هجوه او سپکې ستغې يې خپله دنده بولې وه، ټول ووژل، د قریشو په شاعرانو کې له ابن الزبيري او هبیره بن ابي وهب پرته نور څوک ژوندي نه دي پاتې، بلکې ټول تېنېدلي دي، خو دا چې نبي کریم ﷺ په دربار کې هر سرغړونکی ته دروازه خلاصه ده، ته هم که کولای شې په چټکه توگه ورته توبه تائب راشه، او يا هم د خپل خلاصون لپاره د ځمکې نورو برخو ته پناه يوسه، دا چې کعب دا شعرونه ويلي وو:

فَهَلْ لَكَ فِيمَا قُلْتُ وَيَحْكَ هَلْ لَكَ؟	***	أَلَا أَبْلَعَا عَنِّي بُجَيْرًا رِسَالَةً
عَلَى أَيِّ شَيْءٍ غَيْرِ ذَلِكَ دَلَّكَ	***	فَبَيِّنْ لَنَا إِنْ كُنْتَ لَسْتَ بِفَاعِلٍ
عَلَيْهِ وَ لَمْ تُدْرِكْ عَلَيْهِ أَحَا لَكَ	***	عَلَى خُلُقِي لَمْ تُلْفِ أُمَا وَلَا أَبَا
وَلَا قَائِلٌ إِمَّا عَثَرْتَ: لَعَا لَكَ	***	فَإِنْ أَنْتَ لَمْ تَفْعَلْ فَلَسْتُ بِأَسِيفٍ
فَأَنْهَكَ الْمَأْمُونُ مِنْهَا وَعَلَّكَ	***	سَقَاكَ بِهَا الْمَأْمُونُ كَأَسَا رَوِيَّةً

✿ بجير ته زما له اړخه پېغام ورسوه چې خوار شې!! اليربلي خبرې دې راته په کوم بنسټ کړي دي؟

✿ که په رښتيا هم دغې عقيدې ته ژمن نه يې نو اسلام ته غاړې اېښودل دې د څه په معنی دي؟ او اسلام منلو ته څه اړ کړي؟ يعني په خپل دين د سرښندنې اړوند تفصيلات راکړه.

✿ د داسې دين پيروکار جوړ شوې چې مور او پلار دې پرې هم نه دي ليدلي، او نه دې پرې خپل ورور ليدلی دی چې غاړه يې ورته ايښې ده

✿ که دغه دين دې نه وي منلی نو د خفگان خوڅه پاتې نه شول او نه د دې اړتيا شته چې ووايم: له از مېنبت څخه وتل درته اسان شه.

✿ په تاباندې لکه چې مامون (ځکه نبي کریم ﷺ په امين مشهور و) په لومړي ځل او بيا په دوهم ځل شراب وڅښل؟

کله چې يې دغه شعرونه خپل ورور بجير رضي الله عنه ته واستول نو له نبي کریم ﷺ څخه يې پتول بڼه ونه گڼل نو ورته يې واورول، بجير رضي الله عنه چې کله د شعر دې کړی ته ورسېد

(سَقَاكَ بِهَا الْمَأْمُونُ كَأَسَا رَوِيَّةً) نبي کریم ﷺ ورته وویل: که خه هم کعب دروغجن دی خو ولې دا یې رنستیا ویلی دي او زه مامون یم.

او کله چې بیا دې ځای ته ورسېد (عَلَى خُلُقٍ لَمْ تُلْفَ أُمَّاً وَ لَا أَبَا عَلَيِّهِ) نبي کریم ﷺ وفرمایل: په رنستیا چې مور او پلار یې ورڅخه یې برخې وو.

ابن اسحاق وایي: چونکه د کعب رضي الله عنه کینه گرو د هغه د مرگ او مړینې اوازې خپرې کړې چې نبي کریم ﷺ به یې هر وروژني، او له بلې خوا ورته د ورور لیک هم ورسېد، پراخه ځمکه پرې راتنگه شوه او په ځان ورحمېد، خپله هغه مشهوره قصیده یې وویل چې د نبي کریم ﷺ مدح او صفتونه یې په کې کړي دي، نبي کریم ﷺ یې هم وڅېړو چې کینه گرو یې اړوند د هر ورو وژلو اوازې خپرې کړيدي، خپله مدینې ته راغی، له جهینې سره چې یې سابقه دوستانه درلوده ورته پناه یوړه، د سهار په مهال یې د لمونځ لپاره مسجد ته راوست، د لمونځ څخه له وزگارېدو وروسته یې ورته اشاره وکړه چې نبي کریم ﷺ هغه دی ورشه او د سر امان ترې وغواړه.

ما ته د رارسیدلي راپور له مخې چې کعب بن زهير رضي الله عنه ورغی د نبي کریم ﷺ مخې ته کښېناست، خپل لاس یې د هغه په لاس کې کېښود او ورته یې کړه: ای د الله رسوله! کعب بن زهير توبه تائب او مسلمان راغلی دی، که یې درته راوړم نو توبه ترې قبلوې؟ هغه ورته وویل: هو. کعب رضي الله عنه له ځنډ پرته وویل: زه کعب یم.

ابن اسحاق وایي: عاصم بن عمرو بن ثابت راته وویل چې د دې خبرې سره پرې یو انصاري راغوته شو چې ای د الله رسوله! د الله دښمن دی، راته یې پرېږده چې سر یې قلم کړم. نبي کریم ﷺ ورته وویل: کعب پرېږدئ، له تېرو سرغړونو څخه توبه گار راغلی دی، د انصاري ددغې روپې له کبله کعب د انصاري قبیلې ته کم او تیت وکتل، دا ځکه چې ټولو مهاجرینو پرې ثنا وویل، دغه مهال کعب رضي الله عنه خپله مشهوره قصیده وویل چې:

بَانَتْ سُعَادٌ فَقَلْبِي الْيَوْمَ مَتَّبُولٌ	***	مُتَيِّمٌ إِتْرَهَا لَمْ يُفَدَ مَكْبُولٌ
نُبِّئْتُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ أَوْعَدَنِي	***	وَالْعَفْوُ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ مَأْمُولٌ
مَهْلًا هَذَاكَ الَّذِي أَعْطَاكَ نَافِلَةَ	***	الْقُرْآنِ فِيهَا مَوَاعِيظٌ وَتَفْصِيلُ
لَا تَأْخُذَنِي بِأَقْوَالِ الْوُشَاةِ وَلَمْ	***	أُذِنَبْ وَلَوْ كَثُرَتْ فِي الْأَقَاوِيلِ
لَقَدْ أَقَوْمٌ مَقَامًا لَوْ يَقُومُ بِهِ	***	أَرَى وَأَسْمَعُ مَا لَوْ يَسْمَعُ الْفَيْلُ
لَظَلَّ يَرْعُدُ إِلَّا أَنْ يَكُونَ لَهُ	***	مِنَ الرَّسُولِ بِإِذْنِ اللَّهِ تَنْوِيلُ
مَازِلَتْ أَقْطَعُ الْبَيْدَاءِ مَدْرِعًا	***	جُنَحَ الظَّلَامِ وَتَوْبُ اللَّيْلِ مَسْوُولُ

حَتَّى وَصَعْتُ يَمِينِي لَا أَنَا زِعُهُ ***
 لَهَوَ أَخَوْفٍ عِنْدِي إِذْ أَكَلْتُهُ ***
 مِنْ صَيِّعِمٍ مِنْ ضِرَاءِ الْأَسَدِ مُحْدِرَةً ***
 يَعُدُّو فَيَلْحَمُ ضِرْغَامِينَ عَيْشُهُمْ ***
 إِذَا يُسَاوِرُ قِرْنًا لَا يَجِلُّ لَهُ ***
 مِنْهُ تَطَلُّ حَمِيرُ الْوَحْشِ ضَامِرَةً ***
 وَلَا يَزَالُ بِوَادِيهِ أَخْوَثِقَةً ***
 إِنَّ الرَّسُولَ لَنُورٍ يُسْتَضَاءُ بِهِ ***
 فِي عُصْبَةٍ مِنْ قُرَيْشٍ قَالَ قَائِلُهُمْ ***
 زَالُوا فَمَا زَالَ أَنْكَاسٌ وَلَا كُشْفٌ ***
 شُمَّ الْعَرَانِينَ أَبْطَالَ لَبُوسُهُمْ ***
 بِيضٌ سَوَابِغٌ قَدْ شُكَّتْ لَهَا حَلَقٌ ***
 لَيْسُوا مُفَارِيحَ إِنْ نَالَتْ رِمَاحُهُمْ ***
 يَمْشُونَ مَثْنِي الْجَمَالِ الزُّهْرُ يَعِصْمُهُمْ ***
 لَا يَقَعُ الطَّعْنُ إِلَّا فِي حُورِهِمْ ***

❁ د سعاد اوږد مهاله هجران مې نن زړه وځورو، ډېر يې اړا کړا کړ خو له بند څخه يې رها نه شو.

❁ وڅېرېدم چې رسول الله ﷺ راته د مرگ درکې راکړې دي، خوله رسول الله ﷺ څخه د عفوې او درگزرې امېد ډېر کېدلی شي.

❁ لږ زغم وکړه هغه الله دې درته د درگزرې مزید هدايت نور هم وکړې چې له نبوت پرته يې درته قران کریم اضافه لورينه درکړې ده چې خورا پندونه او تفصيلات په کې دي. ❁ د غمازانو په خبرو مې چې ونه نيسي، ځکه چې کومه سرغړونه مې نه ده کړې که څه هم خبرې راپسې ډېرې شوي دي.

❁ اوسمهال زه په داسې ځای ولاړ يم او هغه څه وينم او اورم که فيل يې واورې نو... ❁ نو که رسول الله ﷺ ورته امان ورکړې سمه ده خو که ور يې نه کړې نو لږزه به يې ونيسي.

❁ د تل لپاره دښتې ميرې په مزلونو وهم، په داسې حال کې چې تاريخې مې ځان ته راغوستي وي او د شپې تورتمونو خپلې پردې راخپړې کړې وي.

- ❁ خپل نبی لاس مې د هغه په لاس کې کېښود چې له دښمن څخه غچ اخلي او هېڅ راز سرغړونه یې نه کوم، او خبره یې هم حق او حقانیت ده.
- ❁ زما په نېز د ډېر ډار خبره راته دا بریښي چې راته وویل شي چې تا ته ځینې خبرې دروست نسبت لري او له تا څخه به پوښتلی شي.
- ❁ له (عثر) مقام له زمري څخه هم په انتقام او غچ کې پیاوړی دی چې په گڼو بوتو ونو او ځنگلاتو کې اوسېږي.
- ❁ داسې زمري چې بچو ته په خپلو منډو تر پرو له خلکو څخه داسې غوښه ورکوي چې په خاورو کې یې توکړې پرتې وي.
- ❁ کله چې د همسیال سره مت اتی شي نو تر هغه خپل سیال نه پریرې چې مات او گوډ کړی یې نه وي او شکست یې نه وي ورکړی.
- ❁ د (جو) مقام ښکارگر حیوانات ترې هم ډارېږي او نه یې په لارو گودرو ډلې ډلې خلک تللی شي.
- ❁ ددغې زمري له پیاوړي شجاعت له کبله هېڅ دلاور او زورور انسان نه شي تېرېدی مگر شلېدلې جامې به داسې پروت وي چې زمري به خوړلی وي.
- ❁ پیغمبر پاک ﷺ رڼا ده چې خلک ترې رڼا اخلي، او د الله پاک هغه راوېستل شوې توره ده چې په هند کې جوړه شوې ده.
- ❁ کله چې د مکې هستوگنوال مسلمانان شول نو مکې کې د قريشو په ډله کې یو چا وویل: نور مه تم کېږئ او لاړ شئ (مدینې ته).
- ❁ له مکې څخه په داسې حالت کې ستانه شول چې نه کمزوري او بې وزله وو او نه جنګي ډگر کې بې تورې او بې ډاله وو، او نه داسې وو چې په اسونو یې ځانونه نه شول ټینګولی او یا ورته پورته کېدلی نه شول.
- ❁ ټول ښایسته لوړ پوزي یې تحاشا بهادر او دلاور وو، گویا چې داود عَلَيْهِ السَّلَامُ په لاس جوړې شوې زغرې یې جنګ کې اچولې وې.
- ❁ سپینې او په بدن پوره زغرې چې کړې یې هم درلودې په ځان داسې راچولې وې لکه (قفعاء) ازغي دار بوتې چې په ځمکه خور وور پروت وي.
- ❁ که غلیم اغیار کله هم په خپلو غشو دل دول کړي نو ډېرې خوشحالی پرې نه کوي او که خپله شکست وخورې نو ډېرې جزعې فرعې هم نه کوي.
- ❁ د سپینو اوسنانو په څېر مزل کوي، او غلیم ترې لکه د تیتو او کوچنیو اوسنانو په څېر تنبتي او دوی.

❁ د تل لپاره په مری باندې تپونه خوري، هېڅکله د مرگونوله ډگره فراري او تنبېدونکي نه دي.

عاصم بن عمرو بن قتاده رضي الله عنه وايي: کله چې کعب بن مالک رضي الله عنه د قريشو مهاجرين ځانگړي ستاننه وکړه او د خپلې قصيدې په دې کور (إِذَا عَرَدَ السُّودُ التَّنَابِيلُ) کې انصارو ته اشاره وکړه، نو انصار پرې خفه او بې تېنده شول، نو له اسلام راوړ وروسته به يې انصار په نېکو او بنو صفتونو ستايل، او هغه سترې او تکليفونه يې ورله ياد کړل چې د نبي کریم ﷺ په ملتيا کې يې گاللي وو، هغه وويل:

مَنْ سَرَّهُ كَرْمُ الْحَيَاةِ فَلَا يَزَلْ	***	فِي مَقْنَبٍ مِنْ صَالِحِي الْأَنْصَارِ
وَرِثُوا الْمَكَارِمَ كَابِرًا عَنْ كَابِرٍ	***	إِنَّ الْخِيَارَ هُمْ بَنُو الْأَخْيَارِ
الْمُكْرَهَيْنِ السَّمْهَرِيِّ بِأَذْرَعِ	***	كَسَوَالِفِ الْهِنْدِيِّ عَيْرٍ قِصَارِ
وَالنَّاطِرِينَ بِأَعْيُنِ مُحْمَرَةٍ	***	كَالْجُمْرِ غَيْرِ كَلِيلَةِ الْأَبْصَارِ
وَالْبَائِعِينَ نَفُوسَهُمْ لِنَبِيِّهِمْ	***	لِلْمَوْتِ يَوْمَ تَعَانَقِي وَكَرَارِ
وَالنَّائِدِينَ النَّاسَ عَنْ أَدْيَانِهِمْ	***	بِالْمَشْرِفِيِّ وَبِالْقَنَا الْخَطَّارِ
يَتَطَهَّرُونَ يَرَوْنَهُ نُسْكًَا لَهُمْ	***	بِدِمَاءِ مَنْ عَلِفُوا مِنَ الْكُفَّارِ
دَرَبُوا كَمَا دَرَبْتَ بَبْظِنِ خَفِيَّةٍ	***	غُلْبِ الرَّقَابِ مِنَ الْأَسُودِ ضَوَارِي
وَإِذَا حَلَلْتَ لِيَمْنَعُوكَ إِلَيْهِمْ	***	أَصْبَحْتَ عِنْدَ مَعَاقِلِ الْأَعْفَارِ
ضَرَبُوا عَلَيَا يَوْمَ بَدْرٍ ضَرْبَةً	***	دَانَتْ لَوْفَعَتِهَا جَمِيعُ نِزَارِ
لَوْ يَعْلَمُ الْأَقْوَامُ عَلَيَّ كُلَّهُ	***	فِيهِمْ لَصَدَّقَنِي الَّذِينَ أَمَارِي
قَوْمٌ إِذَا حَوَتِ النُّجُومُ فَإِنَّهُمْ	***	لِللَّطَارِقِينَ النَّازِلِينَ مَقَارِي
فِي الْعَرِّ مِنْ عَسَانَ مِنْ جُرْثُومَةٍ	***	أَعْيَتْ مَحَاوِرُهَا عَلَى الْمِنْقَارِ

❁ که له ژوند څخه څوک خوند او مزې اخلي نو د انصارو شاهسوارانو په ډله کې دې وننوځي.

❁ د ستاينې وړ خويونه يې کشر له مشر څخه په ميراث کې اخستي دي، په رښتيا چې خپله هم شريف او باعزته او هم د شريفانو مچي دي.

❁ غشي او نېزې يې په خپل ټول طاقت داسې پورته کړي وي لکه د هند هغه پوره اوږدې ساختماني تورې چې لنډې نه وي..

❁ له رنځ پرته د سکروټو په څېر تکو سرو سترگو باندې غلیم ته کڅي.

❁ د سخت جنگ او خرپ ترپ په ورځ د پېغمبر پاک ﷺ سره په مرگ باندې بيعتونه

کوي.

❁ خلک له خپلو فاسدو دینونو څخه په تګو سپینو تورو او نېزو چې په هوا کې خوځول کېږي راخوځول کېږي پرې رابندوي.

❁ له کفارو او ورسره تل ملګرو ضد جنګ جګړه هغه ستر عبادت بولي چې انصار پرې ځانونه له ګناهونو څخه پاکوي.

❁ د خفيه درې د قوي څټونو زمريانو په څېر چې په ښکار روزل شوي وي دوی هم په جنګ جګړه روزل شوي دي.

❁ که دې ورته امان راوړ نو داسې به دې محفوظ له غليمه وساتي لکه د غرونو په سرونو کې چې صحراوي غوښ مال خپل بچي له بريدۀ ساتي.

❁ د بدر په ورځ يې علي بن مسعود په دومره مرګوني ګوزار وهلی و چې ټول بنو نزار يې تندرېز ګوزار ته غاړه کېښوده.

❁ که په انصارو باندې نور خلک زما په څېر تجربوي عبور ولري نو هغه خلک به مې رښتوني وګرځي چې راسره ددوی اړوند جنګ کوي.

❁ کله چې بارانونه ونه شي، نو په قحطونو او سوکړو کې دوي د شپې راغلي ميلمانه هم په ښه توګه پالي.

ابن هشام وايي: ويل کېږي چې کعب رضي الله عنه نبي کریم ﷺ ته خپله هغه قصيده واوروله چې د سعاد ستاينه يې په کې کړې وه (بانث سعاد فقلبي اليوم متبول...) نو نبي کریم ﷺ ورته وويل: که دسعاد پر ځای دې انصار ستايي وو ډېر ښه به دې کړي و، نو بيا يې دغه مذکوره قصيده وويله.

د علي بن زيد بن جدعان رضي الله عنه په روايت راته چا وويل چې کعب رضي الله عنه د (بَانَتْ سَعَادُ فِقَلْبِي الْيَوْمَ مُتَبُولٌ) قصيده نبي کریم ﷺ ته په مسجد کې واوروله.



په نهم هجري کال کې د تبوک غزا

له ذې الحجې څخه تر رجب پورې نبي کریم ﷺ په مدينه کې پاتې شو او بيا يې خلک وڅېړول چې د روم ضد جګړې ته تياری ونيسي.

مونږ ته خپلو مشايخو او استاذانو لکه زهري، يزيد بن رومان، عبدالله بن ابي بکر، عاصم بن عمر بن قتاده رَحْمَهُمُ اللهُ او نورو د غزوه تبوک اړوند بېلابېل هغه معلومات راکړل چې

څنگه ورته رسيدلي وو، هغوی راته ويلي دي چې:

نبي کریم ﷺ خپل ملگري د روم ضد جگړې ته چمتوالي باندې داسې حالت کې وخبرول چې گرمی او تودوخه اوج ته رسيدلې وه، وچکالی هم سيال نه درلود، د فقر و فاقه او ناداری شپې ورځې وې، هر څوک بې وسه او هر څوک تنگدسته وو، مېوه جات په باغونو کې تازه پخ شوي وو، په دغسې حالت کې هر چا غوښتل چې په کور کاله کې دننه پاتې شي او د هېڅ ډول غیر اغيارو سره مشته او گريوان نه شي.

د نبي کریم ﷺ مبارک عادت و چې کله به يې د غذا لپاره نيت وکړ نو د بل ځای په نوم به له مدينې څخه ووت، خو ولې د تبوک په غذا کې يې د بل ځای نوم بيخي ياد نه کړ او خلک يې په لومړي پړاو کې وخبرول ترڅو د تبوک غذا لپاره هراړخيز چمتوالی ونيسي، دا ځکه چې يو خو يې د دښمن ترمنځ پرته فاصله ډېره زياته وه او شمېر يې هم پرې لوړ و، او تنگي سختي هم ډېره وه، يوه ورځ چې نبي کریم ﷺ د روميانو په ضد جگړې ته خلک هڅول جد بن قيس منافق ته يې وويل: څه پام لرې چې سرکال به د روميانو ضد جگړه کې ونډه ولرې او که نه؟

جد بن قيس چې د بنو سلمه د قبيلې غړی و، نبي کریم ﷺ ته يې وويل چې هسې نه په فتنه کې مې وانه اچوې!! که په مدينه کې راته د پاتې کېدو اجازه وکړې ډېره به ښه وي!! لوړه په رب لايزال چې قوم مې هم خبر دی چې د ښځو سره مينې محبت له کبله مې لوړې ژورې خطا کيږي، او په ځانگړي توگه د روميانو ښځې که مې وليدې هلته به يې په غم اخته شوی يم.

هغه چې نبي کریم ﷺ ترې مخ واړو او اجازه يې ورکړه چې ته ناست ووسه.

وخت څه تېر و چې د جد بن قيس اړوند الله وحی نازله کړه ﴿وَمَنْهُمْ مَّنْ يَكْفُلُ أَكْذَنَ لِي وَلَا نَفْتِيَّ إِلَّا فِي الْفِتْنَةِ سَقَطُوا وَإِنَّ جَهَنَّمَ لَمُحِيطَةٌ بِالْكَافِرِينَ﴾^(۱)

معنی دا شوه چې که جد بن قيس په دې بهانه چې د روميانو ښځو ښايست يې فتنه کې وانه اچوي نو د کفر او نفاق په کومه فتنه کې چې جد بن قيس اخته دی هغه ډېر لوی ازمېښت دی، خپل ځان ورته دومره گران دی چې د نبي کریم ﷺ په ملتيا د دښمن سره جگړيزه مقابله نه خوښوي.

منافقانو په حق کې له شک او شهبې له کبله، له جهاد نه کولو په خاطر او د رسول الله ﷺ اړوند غلطو او ازو د خپرولو په موخه به يې يو بل ته ويل چې په دومره گرمی کې مه ووځئ، نو الله دا ایت نازل کړ ﴿وَقَالُوا لَا تَنْفِرُوا فِي الْحَرِّ قُلْ نَارُ جَهَنَّمَ أَشَدُّ حَرًّا لَوْ كَانُوا يَفْقَهُونَ﴾^(۱) فَلْيَضْحَكُوا قَلِيلًا

(۱) سورت توبه: (۴۹). ژباړه: او ځينې منافقان يې لا دا وايي چې د ناستي اجازه راته راکړه او په فتنه کې مې مه اچوه، خبردار چې دوی په فتنه کې لويدي دي او ډېر زړ به د جهنم اور کافران په ځان کې راحصار کړي.

وَلَيْبَكُوا كَثِيرًا جَزَاءً يَمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿١٠﴾

ابن اسحاق وايي: نبي کریم ﷺ د چټکې چمتوالي بنوونې وکړې، بديان يې د بې وزله او تنگدسته مجاهدينو ته دلارې د توبنې او سورلۍ په تيارولو وهڅول، زياتو شتمنو پکې ونډه ولرله او په خپل دغې نېک کار يې له الله څخه د بدلې طمع توقع لرله. عثمان بن عفان رضي الله عنه د تبوک په غزا کې بې سارې او کم سارې مالي مرسته وکړه^(۱).

له دې وروسته له انصارو او نورو قومونو او قبيلو څخه نبي کریم ﷺ ته اووه نفر راغلل او ورته يې د خپلې تنگدستۍ فرياد وکړ او له خپلې تنگدستۍ يې ورته وژړل، بنوعمر بن عوف نه ورته سالم بن عمير، له بنوحارثه نه ورته علبه بن زيد، له بنو مازن څه ورته ابوليل عبدالرحمن بن كعب، له بنو سلمه څخه ورته عمرو بن جموح او بل چې د عبدالله بن مغفل مزني يا عبدالله بن عمرو مزني رضي الله عنهم وورغلل، په دې خلکو کې له بنو واقف څخه هر يې بن عبدالله او عرباض به ساريه فزاري رضي الله عنهم هم راغلي وو، دوی ټولو له نبي کریم ﷺ څخه وغوښتل چې دلارې د سورلۍ غم يې وخوري، خو نبي کریم ﷺ ورته وويل: تاسو ته د لارې توبنې او سورلۍ څخه بې توانه يم، هغوی ترې په داسې حالت کې ستانه شول چې له سترگو يې اوبنکې فوارې روانې وې.

زه داسې خبرشوم چې ابن يامين بن عمير بن كعب نصري رضي الله عنه د ابوليل عبدالرحمن بن كعب او عبدالله بن مغفل رضي الله عنهم سره وکتل چې دواړو ژړلې، هغه ورڅخه وپوښتل چې ولې ژاړې؟ دواړو ورته وويل: مونږ نبي کریم ﷺ ته ولاړو چې د لارې د سورلۍ لپاره به راته څه راکړي، نه له هغه سره سورلۍ وه او مونږ هم بې توانه يو، هغه ورته د اوبو راوړلو لپاره خپله ځانگړې اوبنه ورکړه، دواړو پرې زين کېښود، د خوراک لپاره يې هم ورته څه اندازه کجورې ورکړې او د نبي کریم ﷺ په ملتيا غزا ته ووتل.

ځينې تاريخ پوهان ذکر کوي چې ابن يامين رضي الله عنه چمتو کړي مجاهدين د بنو غفار د قبيلې غړي وو.

د لړې په دې جريان کې نبي کریم ﷺ ته له بانډو نه هغه خلک راغلل چې په غزا کې د نه برخې لرلو اړوند يې عذرونه او بهاني وړاندې کولې خو ولې الله پاک په کې د هېڅ چا عذر

(۱) سورت توبه: (۸۱-۸۲). ژباړه: منافقانو به يو بل ته ويل چې په سخته گرمۍ کې جهاد ته مه وځئ، ورته ووايه چې د گرمۍ په پرتله د جهنم اوږدېر گرم دی، خو کاشکې چې په خبره سم پوهېداي!! * دوی دې لږه خندا برقا وکړې او ډېر به وژاړي، دا به ستاسو د کړي عملونو سزا وي.

(۲) ابن هشام وايي: يو ښه او نېک سړي راته وويل: د تبوک په غزا او دغې سترې معرکه کې عثمان بن عفان رضي الله عنه زر ديناره نفقه کړل، نبي کریم ﷺ وويل: ای الله! زه له عثمان څخه راضي يم ته ورڅخه راضي شه.

قابل قبول ونه گړځو.

له دې پړاو وروسته نبي کریم ﷺ د خپل کلک هوډ له مخې سفر ته اغاز ورکړ او مکې ته په لاره کې يې په ثنية الوداع مقام کې دمه واخسته، په دې غزا کې د نبي کریم ﷺ سره د ملتيا نه کولو نه ځينې داسې ايماندارې او رښتونې هستې پاتې شوې وې چې عذر احتياج يې نه درلود خو ولې په اسلام پالنې کې يې هم هېڅ شک او شبهه نه وه چې له جملې څخه يې کعب بن مالک، مرارة بن الربيع او هلال بن اميه او ابوخيثمه رضي الله عنهم وو.

باقاعده عبدالله بن ابي بن سلول د نبي کریم ﷺ نه ښکته مدينې پلو غر ذباب کې د خپلو پلويانو دمه ځای ونيو، هېره دې نه وي چې د دوی شمېر هم څه پاتې کم نه و.

نبي کریم ﷺ چې کله سفر ته مزیده ادامه ورکړه، عبدالله بن ابي بن سلول ورڅخه د خپلو منافقانو پلويانو په ملتيا پاتې شو، چونکه نبي کریم ﷺ علي رضي الله عنه په ټولو کورني خدماتو گمارلی و، منافقانو چې وليد ورباندې يې تورونه پورې کړل چې علي رضي الله عنه يې ځکه پرېښې دی چې پرې بوج و، تر څو ورڅخه خپې سپکې کړي دا يې ځکه پرېښود.

علي رضي الله عنه د خپرو شويو تورو نو اروپدو له کبله خپل جنګي اوزار او اخستل او د نبي کریم ﷺ پسې دومره ځغند ولاړ چې د جرف^(۱) نوم ځای کې يې رالاندې کړ او ورته يې وويل: ای د الله پيغمبره! منافقان په مدينه کې انگيروي چې زه دې گنې په دې خاطر پرېښی وم چې په لاره کې درياندې بوج وم.

نبي کریم ﷺ ورته وويل: دروغ وايي او په تاپسې پرويا گند کوي، ما خو ته په خپلې کورنۍ باندې نگران گمارلی وې، څه بېرته ستون شه، زما او د خپلې کورنۍ اړوند دندې انجام کړه، تا ته دا نه پسندنه ده چې له ما څخه وروسته په مرتبه کې داسې شې لکه هارون عليه السلام چې له موسی عليه السلام څخه و، خو دومره ده چې له ما وروسته د انبياؤ سلسله وجود نه لري.

دا چې نبي کریم ﷺ د څو ورځو په اندازه مسافه وهلې وه ابوخيثمه رضي الله عنه چې د دوو ښځو څښتن و، خپل باغ ته ننوت، هرې يوې ورته خپل خپل باغ کې وهلي چوپالونه پاک صفا او په اوبو يخ کړي وو، يخې او خوندورې اوبه يې ورته اېښې وې، کله چې ابوخيثمه رضي الله عنه دغه نعمتونه وليدل د ځان سره يې وويل: دا بيخي عدل او انصاف نه دی چې زه دې له گرمۍ پټ او پناه په يخ سيورې کې د خوندورو خوارو او خپلو ښايسته ښځو سره په شخصي جايداد کې په مزو چرچر و بوخت يم، او نبي کریم ﷺ به په سخته گرمۍ تودو بادونو کې د لمر په سوزينده لمبوکې وي!

بيا يې وويل: په الله پاک مې دې سوگند وي چې تر څو هم نبي کریم ﷺ سره مل شوی نه يم نو ستاسو د يوې چوپالګي ته به هم ونه ننوځم، دواړه بايد راته په چټګه توګه د لارې توبڼه راکړئ،

(۱) جرف د شام په لور له مدينې څخه د درېو ميلو په اندازه کې پرته سيمه ده.

دواړو ورته توبنه برابره کړه او اوبڼه ورته راوستل شوه، زين يې پرې واچو، له دې څخه وړاندې عمير بن وهب جمحي رضي الله عنه چې په لاره کې يې د نبي کریم ﷺ تلاش پلټنه کوله، دواړه سره ملگري شول او هله يې په منزل کې رالاندې کړل چې هغوی تبوک ته رسيدلي وو.

ابوخيثمه او عمير بن وهب رضي الله عنهما دواړه چې کله تبوک ته نژدې شول ابوخيثمه رضي الله عنه عمير بن وهب رضي الله عنه ته وويل: له ماڅخه سرغړونه شوې ده، ترهغه راڅخه مه وروسته کيږه تر څو نبي کریم ﷺ ته يو ځای ولاړ شو، هغه ورسره هم داسې وکړه.

نبي کریم ﷺ چې په تبوک کې دمه اړولې وه، خلکو په لاره کې شاه سوار وليد چې په لور يې راروان دی، نبي کریم ﷺ وويل: دا به ابوخيثمه وي، چې راورسېد خلکو وويل: د الله رسوله ﷺ دا خو په رښتيا ابوخيثمه دی.

ابوخيثمه رضي الله عنه چې کله خپله اوبڼه چو کړه، نبي کریم ﷺ ته راغی او سلام يې پرې وکړ، نبي کریم ﷺ ورته وويل: ډېره نژدې وه چې غرق شوی وې!! بيا ورته ابوخيثمه رضي الله عنه خپله ټوله لړې واوروله.

نبي کریم ﷺ د حجر مقام ته ورسېد، هلته خلکو دمه او لږه ساه واخسته او له ځاگانو څخه يې اوبه هم وڅښلې، بيا ورته نبي کریم ﷺ وويل: چې نه اوبه وڅښئ او نه پرې اودسونه وکړئ، کوم وړه چې مو په دې اوبو اغښکي وي اوښانو ته يې بوتاوه کړئ او د خوراک لپاره يې مه تياروئ، له ملگري پرته دې نن شپه هېڅ څوک هم يک او يواځې له معسکر څخه بهر نه وځي.

له بنوساعده قبيلې دوو غړو پرته نورو ټولو خلکو د نبي کریم ﷺ ارشاداتو ته غاړه کېښوده، يو غړي په کې د قضاء حاجت لپاره بهر شوی و چې د اودس ماتې په ځای (مقعد) کې په رنځ اخته شوی و.

او بل د خپل ورک شوي اوبڼ په تلاش کې وتلی و، طوفاني باد پورته کړی و او د (طي) په غرونو کې يې غورځولی و.

د دواړو اړوند راپور چا تر نبي کریم ﷺ ورسو، هغه وويل: ما تاسو ته نه وويل چې له مل پرته دې هېڅ څوک يواځې نه وځي؟

له دې وروسته نبي کریم ﷺ په رنځ اخته شوی راوغوښت او د زر صحت يابې لپاره يې ورله دعا وغوښته، هغه و چې الله پاک ورته صحت ورکړ.

او د بنوطي په غرونو کې رالويدلی غړی بنوطي نبي کریم ﷺ ته په تحفه کې ورکړ.

کله چې په خلکو سهار راوخوت د اودس لپاره د هېڅ چا سره اوبه نه وې، نبي کریم ﷺ ته ټولو شکايت وکړ، نبي کریم ﷺ الله پاک ته خپل لاسونه لپه کړل، ورپځه راغله او باران وشو،

خلک هم خړوب شول او له ځانونو سره يې اوبه هم ذخيره کړې.

پېښه دا وشوه چې په لاره کې له نبي کریم ﷺ څخه اوبه يې درکه شوه ټول خلک يې په لټون بوخت شول، د نبي کریم ﷺ په ملگرو کې د بنوعمر بن حزم کا کا عماره بن حزم چې د عقيي د بيعت گډونوال او بدري صحابي و په خپل گروپ کې يې له زيد بن اللصيت چې لوی منافق و، ورڅخه واورېدل: محمد خو په په ډېر باور وايي چې پېغمبر دی، له اسمان څخه په راستول شوي ټول خبرو مو خبروي، او حالانکې د خپلې ورکې شوې اوبې اړوند ورته هېڅ راپور نشته؟؟

نبي کریم ﷺ وويل: په تاسو کې يو سړی دی، په خلکو کې تبليغات کوي چې محمد ځان خلکو ته پېغمبر ورپېژني، دا گمان کوي چې له اسمان څخه راغلي خبر باندې مو خبروي، خو ولې د خپل ورک شوي اوبن معلومات ورته بيخي نشته، زما دې په الله قسم وي چې زه يواځې په هغه پوهېرم چې الله پاک پرې پوهولی يم، ما ته مې الله پاک ورک شوی اوبن راوښود، زما اوبه په دغې ناوچه کې چې په ونه کې يې مهار نښتی دی حصاره ده، ولاړ شئ او اوبن مې راولئ.

خلک ولاړل او اوبن يې راوستو، نو عماره رضي الله عنه هم خپل معسکر ته يې وويل: نبي کریم ﷺ چې کومې ويناوې اوسمهال وکړې د ډېرې حيرانتيا وړ او له تعجب نه ډکې وې، د فلانکي سړي په خبرو هم الله پاک خبرولی و، زيد بن اللصيت ته يې ټولې خبرې وکړې، د جنګي قافلې په دغه معسکر کې يو سړي وويل: دا خبرې که څه هم زيد بن اللصيت کړي دي خو مونږ هېڅ چا پرې نبي کریم ﷺ نه دی خبرولی.

عمارة رضي الله عنه په داسې حالت کې په لوړ اواز غږ کړ چې زيد بن اللصيت يې په خټ خټ کې ووهو: ای د الله بندگانو! ما ته راشئ، زما په ډله کې لوی رنځ رامنځ ته شوی دی خو زه پرې پوهه شوی نه وم.

بيا يې ورته وويل: ای د الله دښمنه! زما سره له ملگرتوب څخه جلا شه چې نور دې ونه وينم. ځينې تاريخ پوهان وايي: له دې تريخ پړاو ورسته زيد بن اللصيت رښتني توبه وويسته، خو ولې نور ځينې وايي چې د ژوند تر اخره سلگې پورې منافق و او منافق ومړ.

بيا نبي کریم ﷺ سفر ته دوام ورکړ په لاره کې به ترې څوک تپ او پاتې شو، خلکو به غږ کړ چې د الله رسوله! پلانکي سړی پاتې شو!!

هغه به ورته کړه: پرېږدئ چې پاتې شي، که خیر او فايده په کې وه الله پاک به يې درسره مل کړي، او که خیر پکې نه وي نو ايله ترې الله خلاص کړئ.

تر دې چې چا ورته وويل: د الله رسوله! ابودر رضي الله عنه پاتې شو؟

هغه ورته وويل: پرېږدئ چې پاتې شي، که خیر او فايده په کې وه الله به يې ستاسو ملگري

کړي او که فايده په کې نه وه نو ايله ترې الله خلاص کړئ.

ابوذر رضي الله عنه چې خپلې اوښې ته يې ډېر انتظار وويست چې گړندی به شي خو ونه شوه، بالاخره يې ترې خپل سازوسامان راواخست او خپله يې بار کړ او پېدل پېدل د نبي کریم ﷺ په نقش قدم پسې روان و، چونکه نبي کریم ﷺ او ملگرو يې دمه اخستې وه نو له ورايه چا وليد غږ يې کړ چې ای د الله رسوله! لرې څوک پيادل راروان دی!!

نبي کریم ﷺ وويل: شايد ابوذر رضي الله عنه وي، چې رانږدې شو نو خلکو ورته وويل: د الله رسوله! په رښتيا ابوذر رضي الله عنه دی.

نبي کریم ﷺ وويل: الله دې د ابوذر رضي الله عنه مل شي، د هغه تلل راتلل، د هغه مرگ او مړينه او د هغه بعث او نشر به يواځې يواځې کيږي.

عبدالله بن مسعود رضي الله عنه وايي: عثمان بن عفان رضي الله عنه چې کله د خپل واک په دور کې ابوذر رضي الله عنه د رېښې مقام ته په داسې حالت کې واستو چې له خپلې ښځې او غلام پرته ورسره نور څوک نه وو، هلته اجل واخست، دواړو ته يې وويل: چې کله ومړم غسل به راته راکړئ او په کفن کې به مې ونغاړئ، د لارې په منځ کې به مې کيږدئ، چې کله هم لومړۍ قافله راشي ورته به ووايي: د نبي کریم ﷺ د خور ملگري ابوذر رضي الله عنه په تدفين کې راسره مرسته وکړئ.

چې کله وفات شو د وصيت سره سم دواړو همدغسې وکړل، او د لارې په منځ کې يې کېښود، څه گوري چې د عبدالله بن مسعود رضي الله عنه په مشرۍ څه شمېر خلک د عمرې ادا کولو په خاطر راروان وو، هغوی وکتل چې د لارې په منځ کې جنازه ايښې ده، وډارېدل نږدې وه چې اوشان پرې ښې کيږدي، غلام زر وروپاڅېد او پر خلکو کې يې غږ کړ چې دا د نبي کریم ﷺ د نږدې ملگري ابوذر رضي الله عنه جنازه ده، مونږ سره يې په تدفين کې مرسته وکړئ.

عبدالله بن مسعود رضي الله عنه د (لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ) کلمات په لوړ غږ وويل او په وېر ژړا يې پېل وکړ چې يواځې مړ شوې او يواځې به بېرته راپورته کيږي، بيا عبدالله بن مسعود رضي الله عنه ورسره شته خلکو ته په تېوک کې د نبي کریم ﷺ کړې خبره واوروله.

بيا يې وويل، نبي کریم ﷺ رښتيا ويلي و چې: تگ راتگ دې هم يواځې دی، او يواځې مړ شوې او يواځې به راپورته کېږي.

بيا عبدالله بن مسعود د خپلو ملگرو په شمول له اوبنانو څخه رانښکته شول او هغه يې دفن کړ. تېوک ته په رسېدو نبي کریم ﷺ ته د ايلې واکمن يَحْتَنَ بن رُوَيْه تسليم راغی د نبي کریم ﷺ سره له خيالانو تبادلې وروسته يې تېکس ته غاړه کېښوده، د جرباء او ذرح مقام هستوگنوالو هم تېکس ته غاړه کېښوده، نبي کریم ﷺ يې د سرساتنې لپاره ورته ليکلې ژمنه ورکړه چې له

ځانونو سره يې سمبال ساتلې وه.

د يَحْنَةَ بن رُؤبه سره يې دا تړون ليکلی و:

[بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ، دا لاسلیک د یحنة بن رؤبه لپاره د الله پاک او د هغه د رسول ﷺ له اړخ د امن او ډاډ پېغام دی، دا امن لیک د ایلي مقام ټولو هستوګنوالو او کښتیبو او تجارتي کاروانونو ته په وچه او لونده کې عام او تام دی. دوی ټول د الله پاک او د محمد ﷺ په ذمه کې دي، دا امن لیک د شام او یمن او بحر ټولو خلکو ته هم شامل دی. که د امن لیک له بندونو څخه هر چا سرغړونه وکړه، امن او شتمنې به یې د امن له دائرې څخه وځي، که د سرغړونې په مهال یې هر څوک په شتمنۍ غاښي شونو خورل یې روا دي، د دې لاسلیک په بنسټ د مذکوره خلکو له هېڅ اوبو څخه مخه نه شي نیول کېدای، او نه یې د بحر یا د وچې له لارې تجارتي کاروانونو مخه نیول کېدای شي].



نبي کریم ﷺ اکیدر دومه ته د خالد بن ولید رَضِيَ اللهُ عَنْهُ استول

بیا نبي کریم ﷺ خالد بن ولید رضي الله عنه د بنو کنده نصراني واکمن اکیدر بن عبدالمکک ته واستو، او ورته یې وویل: [شاید هغه په داسې حالت کې وگورې چې صحرايي غوا به ښکار کوي].

خالد بن ولید رضي الله عنه ووت تردې چې د هغه ماڼۍ یې په نظر راغله، چونکه د شپې د سپوږمۍ رڼا زیاته وه، نصراني واکمن د خپلې ښځې په ملتیا له ماڼۍ څخه سر پورته کړ، څه گوري چې غویا له بهر څخه ماڼۍ په ښکرونو وهي، ښځې ورته کړه: داسې غوا دې چرته په ژوند کې لیدلې ده؟

هغه ورته وویل: نا، ښځې ورته وویل: ایا داسې خبره غوا به څوک له لاسه ورکړي؟

هغه وویل: نا هېڅ څوک به یې ورنه کړي.

د ماڼۍ له بامه رابښکته شوه، د ښکار لپاره یې د امر سره سم اس په زین سمبال شو، د حسان نوم ورور په ملتیا ورسره نور کورني غړي هم ووتل، ناڅاپه ورسره د نبي کریم ﷺ استول شوی جنګي کاروان محامخ شو، که څه یې هم هغه خپله بندي کړ خو ولې ورور یې ورله وواژه، او په غاړه چېن چې د سرو زرو تارونو او رېښمو باندې گل شوې وه خالد بن ولید رضي الله عنه ترې په غنیمت کې واخسته او مخکې له دې چې مدینې ته راشي چېن یې نبي کریم ﷺ ته راواستوله. انس بن مالک رضي الله عنه وايي: اکیدر بن عبدالمکک چې کله مدینې ته راوستل شو د

غارې چېن ته يې خلکو تعجب او حيرانتيا په نظر وکتل، گوتې به يې وروړلې او حيرت اخستي وو، نبي کریم ﷺ ورته وويل: تاسو دې ته حيرانتيا وړي ياست؟ په جنت کې د سعد بن معاذ رضي الله عنه د ستمالونه له دې څخه نهايت زيات پاسته او بنايسته دي.

ابن اسحاق وايي: خالد رضي الله عنه چې کله هم اکيدر بن عبدالمک مدینې راوست، نبي کریم ﷺ ورته د تیکس د ادائیکي په بدل کې وینه حرامه کړه او مخه يې ورله خلاصه کړه تر څو کلي ته ستون شو.

نبي کریم ﷺ په تبوک کې څه دپاسه لس شپې تېرې کړې او بېرته مدینې ته راستون شو، د تبوک او مدینې ترمنځ يوه چينه وه چې له يو څخه تر درې خلکو پورې ترې اوبه څښلې شوې، نبي کریم ﷺ وفرمايل: زمونږ له ورسېدو پرته چې څوک له مذکوره چينې څخه اوبه ونه څښي، هغه و چې ځينې منافقان ورته په قصدي توگه گړندي راغلل او اوبه يې ورڅخه وڅښلې، نبي کریم ﷺ چې چينې ته کله هم راوړسېد څه گوري چې د اوبو څاڅکي هم نشته، ويې پوښتل چې له مونږ څخه مخکې چينې ته څوک څوک راغلي دي، چا ورته وويل چې فلانکي فلانکي، نبي کریم ﷺ وويل: ايا مانه وو منعه کړي چې له ما څخه مخکې له چينې نه څوک اوبه ونه څښي؟

بيا ورته نبي کریم ﷺ ښېراه وکړې او لعنت يې پرې ووايه.

له دې وروسته نبي کریم ﷺ له سورلي څخه رانښکته شو او له کوم کلني څخه چې اوبه راوتې لاس يې پرې کېښود، په لاس کې اوبه راوبهېدې، بېرته يې پرې کلني لوند او وروباندي يې اوبه وشيندلې، بيا يې الله پاک ته د سوال زاری منگولې پورته کړې، هغه و چې ډېرې اوبه راوختېدې حتی چې اوبو د ورپڅو د غړمبا په څېر اوازونه هم لرل، خلکو ترې ځانونه او خپل څاروي خړوب کړل او مشکونه يې ترې هم ډک کړل.

بيا نبي کریم ﷺ وفرمايل: تاسو يا ستاسو له جملې نه که هر څوک ژوندی پاتې شي وبه گوري چې د دې ځای شاوخوا گرده علاقه به تکه شنه وي.

ابن اسحاق وايي: ابن شهاب زهري د ابن اکيمه الليثي په روايت د ابورهم غفاري له وراره څخه نقلوي چې هغه د ابورهم کلثوم بن الحصين رضي الله عنه نه چې د نبي کریم ﷺ سره يې د ونې لاندې بيعت الرضوان تړون ته حضور هم ورکړې و، واورېدل: زه د نبي کریم ﷺ سره د تبوک په غزا کې مل وم، مونږ ټول تبوک ته نژدې د اخضر نوم ځای کې روان وو چې الله پاک راته خوب راوست، ما به زيار ويسته چې خپله سورلي قابو کړم ترڅو خپه مې د نبي کریم ﷺ له خپې څخه ونه لگيرې او زخمي نه شي، زه په دې خبره راوپاڅېدم چې (خوږ دې کړم)، زر مې ورته کړه: د الله رسوله! بخشش راله وغواړه، هغه راته وويل: روان اوسه.

بيا يې راڅخه پوښتنې پېل کړې چې له بنو غفار څخه څوک څوک پاتې شوي دي، ما اگاه

کړ چې پلانکی او پلانکی... بیا یې راڅخه ویوینتل هغه تک سره لور کوسه گان ولې پاتې شوي دی؟ ما ورته د هغوی د پاتې کېدو ټوله کهاني واوروله.

بیا یې راته وویل: او هغه تور لنډي یوچي ولې پاتې شوي دي؟
ما ورته کړه: د الله پیغمبره! دغه خلک زه نه پېژنم.

هغه راته وویل: هغه خلک چې (شبكة شدخ) دگډو بزور رمې لري، ما چې سوچ وکړ نو رایا د مې شول، ورته مې وویل چې هغوی خو بنوغفار نه دي، هغوی له بنو اسلم څخه دي او زموږ ملاتړ دی.

نبي کریم ﷺ راته وویل: که دغه خلک خپله پاتې کېدل نو له دې څخه څه شي رابند کړي وو چې د الله پاک په لاره کې یې تکره سړي ته اوښ ورکړي و چې غزا ته پرې ولاړ شي!!
دا راته ډېره د خفگان خبره ښکاري چې په غزا کې رانه د قريشو مهاجرین یا انصار او یا هم د بنوغفار او اسلم غړي پاتې شي.



دهجرت په نهم کال کې د رمضان په میاشت کې د ثقیف د قبیلې پلاوي او اسلام اعلانول

ابن اسحاق وايي: نبي کریم ﷺ له تبوک څخه د رمضان په میاشت کې راستون شو، او په همدې میاشت کې ورته د ثقیف پلاوي هم راغله، پېښه دا وه چې نبي کریم ﷺ کله هم له دوی څخه راستون شو نو ورپسې عروه بن مسعود رَضِيَ اللهُ عَنْهُ گړندي گامونه راپورته کړل وړاندې له دې چې نبي کریم ﷺ مدینې ته ننوځي، عروه راگېر کړل او خپل اسلام یې اعلان کړ، بیا عروه رضي الله عنه له نبي کریم ﷺ څخه ویوینتل چې خپل کلي کور ته به ولاړ شي تر څو دعوت وکړي، هغه ورته وویل: هسې نه خپل قوم دې مړ کړي!! هغه ورته وویل: نا بلکې زه خپل قوم ته د هغوی له بي بيانو څخه هم محبوب یم.

عروه بن مسعود رضي الله عنه چې د خپل قوم مشرتابه او ورته ډېر زیات محبوب هم و قوم ته ستون شو، هلته یې په دې خاطر د اسلامي دعوت لپري پېل کړه چې شاید دوی به هم ورته غاړه کېږدي، نو د دعوت لپاره د کور لورې خونې ته پورته شو او دعوت یې پېل کړ، له هرې خوا پرې د قوم له اړخ د غشو وارول شروع شول په غشي ولگېد او ومړ.

بنو مالک اټکل کړه چې له دوی څخه د بنو سالم بن مالک د قبیلې غړي اوس بن عوف وژلي

دی، خو ولې ملاتړو دعوه لرله چې له دوی څخه د عتّاب بن مالک له کورنۍ څخه د وهب بن جابر په نوم غړي وژلی دی.

عروه بن مسعود رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته وویل شول: څه وايې چې باید قاتل سره څه وشي؟ هغه وویل: د الله پاک لويه لورینه ده چې په دې مرگ مې اخلي او د شهادت ستره رتبه راته راکوي، کوم ډول چارې چې د نبي کریم ﷺ د شهيدانو ملگرو قاتلینو سره کېدای شي هم هغسې وکړي او ما د شهيدانو سره يو ځای خاورو ته وسپاري.

قوم يې اټکلوي چې نبي کریم ﷺ يې اړوند وویل: [عروه بن مسعود رضي الله عنه په خپل قوم کې د صاحب یس رتبه لري].

د عروه رضي الله عنه له شهادت وروسته ثقیف څو میاشتې په کفر او عناد پاتې شول، بیا سره خپل منځ کې راټول شول او په دې پرېکړې سره اتفاق ته ورسېدل چې د شاوخوا پرتو عربانو قبیلو سره د جنگ جگړې څخه بې توانه دي، باید هر ورو اسلام ته غاړه کېږدي.

ټول سره په پای کې په اسلام راضي شول، د قوم په نیابت عبداللیل بن عمرو بن عمیر چې د عروه رضي الله عنه همزولی و انتخاب کړی شو چې نبي کریم ﷺ ته يې استازی واستوي، خو ولې هغه ورڅخه په تپه انکار وکړ تر څو د عروه بن مسعود رضي الله عنه په څېر پېښه ورسره ونه شي، هغه له قوم څخه وغوښتل چې ستاسو نیابت ته هله غاړه ږدم چې د قوم نور سپین زيرې او مشران راسره واستوي، هغوی ورسره د ملاتړو څخه دوه نفر او درې نور نفرې ورسره د بنو مالک نه واستول، د عبداللیل په مشرۍ شپږ کسيزه پلاوې چې له حکم بن عروه بن وهب بن معتب، شرحبیل بن غیلان بن سلمه بن معتب، او له بنو مالک څخه عثمان بن ابی العاص بن بشر بن عبد دهمان، او له بنو سالم څخه اوس بن عوف، او له بنو حارثه څخه نمیر بن خرشه بن ربیع جوره پلاوې د مدینې په لور روان شول.

عبداللیل چې د قوم مشرتابه او کلک مدافع و له ځان سره دغه خلک ځکه واخستل چې کله هم بېرته طائف ته راستانه شي نو هر څوک به خپلې خپلې کورنۍ او قوم ته قناعت ورکړی شي، تر څو دا هم لکه د عروه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په څېر قتل نه شي.

مغیره بن شعبه رضي الله عنه چې په خپل نوبت کې د نبي کریم ﷺ د ملگرو اسونه خړول، مدینې نه نږدې ورسره د ثقیف پلاوې محامخ شوه، له ډېرې خوشحالي نه يې اسونه پرېښودل او نبي کریم ﷺ ته يې د زيرې وړلو په خاطر چټک گامونه پورته کړ، په لاره کې يې د ابوبکر رضي الله عنه سره لیدل وشول، هغه يې هم د ثقیف په راتگ وڅېړو چې په اسلام کې ننوتل غواړي، ابوبکر - رَضِيَ اللهُ عَنْهُ - ورته وویل: دا زيری به لومړی نبي کریم ﷺ ته زه ورکوم، هغه ورسره ومنله چې هغوی اسلام کې ننوتل غواړي، او په دې خاطر راغلي دي چې نبي

کريم ﷺ ورته د سرساتنې امان، د هغوی د قوم او قبیل، د کلي کور او گردو شتمنيو اړوند د امن ليکلي شروط هم ورکړي.

بيا مغیره رضي الله عنه او د ثقيف راغلي هيئت ته د نبي کريم ﷺ سره د ناستې پاستې او مخامخ کېدو ادبونه او د سلام کولو طريقه کار وښود، خو ولې هغوی انکار وکړ چې هر ورومرو به ورسره د جاهليت د رسم رواج سره لومړني ليدنه کوي.

د معلوماتو له مخې ددوی د راتگ سره سم ورته نبي کريم ﷺ په مسجد کې ځای سمبال کړ، د ثقيف د وفد او نبي کريم ﷺ ترمنځ منځگړتوب خالد بن سعيد بن العاص رضي الله عنه کو چې بالاخره يې ورله د خالد بن سعيد رضي الله عنه په لاس امن ليک هم وليکو.

د نبي کريم ﷺ له پلوه راستول شوي خواره به ثقفيانو تر هغه نه خوړل چې خالد بن سعيد - رضي الله عنه - به ترې لومړی خوراک نه وکړی، تر اسلام راوړو پورې يې دې لږي جريان درلود.

د روانو مذاکراتو په لړۍ کې ثقفيانو له نبي کريم ﷺ څخه وغوښتل چې تر درې کالو پورې به دلالت د رانسکورولو هېڅ اراده نه کوي، خو نبي کريم ﷺ يې دا غوښتنه په کلکه رد کړه، بيا يې تر دوه کاله غوښتنه وکړه، بيا يې ترې د يو کال غوښتنه وکړه ان تر يوې مياشتې پورې يې ترې غوښتنه وکړه چې لات او خونه به يې نه ږنگوي، خو نبي کريم ﷺ ورته تيار نه و چې لات ولاړ پرېږدي، تر دې چې ابوسفیان بن حرب او مغیره بن شعبه رضي الله عنهما دواړه يې د هغه د ريز مريز کولو لپاره واستول.

هغوی دا غوښتنه په دې خاطر کوله چې له خپلو بې وقوفه ليونیانو او د ښځو له پېغرنډو څخه ځانونه وژغوري.

بل يې ترې دا وغوښتل چې له لمونځ کولو څخه يې معاف کړي، او که بوتان هر ورومرو ږنگوي بايد د ثقفيانو په لاس يې درې وړې نه کړي.

نبي کريم ﷺ ورته وويل: دا به درسره ومنم چې بوتان به ستاسو په لاس نه ماتوم خو ولې هغه ديانت له خير او سعادت څخه لوڅ لغړوي چې لمونځ په کې نه وي.

هغوی ورته وويل: که څه هم مونږ ته بې غيرتي ښکاري خو بيا هم ستاسو ارشاداتو ته ضرور غاړه ږدو.

د ثقفيانو له اسلام وروسته د ليکلې ژمنې په شمول پرې نبي کريم ﷺ عثمان بن ابي العاص رضي الله عنه امير وگماره، که عثمان رضي الله عنه څه هم ځوان جان او کم عمره و، خو له دين سره د زياتې مينې او ديني زده کړو او تفقه له کبله يې په مشرۍ هم ونازو، ابوبکر

رضي الله عنه نبي كريم ﷺ ته وويل: ای د الله رسوله! ما ته په ټول راغلي پلاوي کې دا هلک په ديني زده کړو کې څيرکه او د چټکې زده کړې څښتن ښکاري، دا به وکولای شي چې قران کریم په توندۍ سره ياد کړي.

کله چې ثقفیانو له مدينې څخه طائف ته د بېرته ستنېدو هوډ وکړ، نبي کریم ﷺ ورسره د (لات) د ماتولو لپاره ابوسفیان بن حرب او مغیره بن شعبه رضي الله عنهما دواړه واستول، مغیره رضي الله عنه غوښتل چې ابوسفیان رضي الله عنه ته له ځان څخه د (لات) په ماتولو لومړيتوب ورکړي خو ولې هغه ورته له تن کېښودو نه انکار وکړ، او ورته يې وويل چې ته بايد ضرور لومړی خپل قوم ته ورشي او خپله ترې په ذوالهدم مقام کې پاتې شو.

مغیره بن شعبه رضي الله عنه طائف کې د لات په درگاه ورننوت او پر لات باندې ولاړې ودانۍ په نړولو يې پېل وچو، ټول قوم او قبيله يې ورته په دې خاطر حاضر ولاړه وه چې اوس به ورته ليونتوب او يا بله کومه ستونزه پېښېږي، د ثقفیانو ښځې لوڅ سر راووتې او دا کلمات يې سره زمزمه کول:

لُبَّكَيْنَ دَفَاعٌ *** أَسْلَمَهَا الرِّضَاعُ
لَمْ يُحْسِنُوا المِصَاعُ

🌸 په لات (دفاع) باندې به هر وروڼو ژړاگانې کيدای شي * چې بوزديلو ورته له جنگ جگړې پرته وسپارت* او په دفاع کې يې هېڅ چا هم د تورې وهلو مقابله ونه کړه.

مغیره رضي الله عنه چې په لاس کې ورسره تېرگي باندې يې په (لات) گوزارونه کول، ابوسفیان رضي الله عنه به ويل: اه.. اه.. خوار شې!!

مغیره رضي الله عنه چې د لات په سر ولاړ منار له رانړولو څخه وزگار شو، په داسې حالت کې يې ابوسفیان رضي الله عنه وخبروه چې (لات) ته وړاندې شوې منښتې نذرانې يې ټولې راغونډې کړې وې، هېره دې نه وي چې گانې يې د سرو زرو او د برگو کونجکو څخه عبارت وه.

د عروه رضي الله عنه له شهادت وروسته ابومليح بن عروه رضي الله عنه او قارب بن الاسود د ثقيف له پلاوي وړاندې د نبي کریم ﷺ حضور ته داسې مسلمانان راغلي وو چې له ثقيف سره به نور هېڅ راز اړيکي نه لري، دواړو ته نبي کریم ﷺ وويل: چې څوک درته پسند وي نور ورسره دوستانه وکړئ، دواړو ورته وويل: زمونږ د دواړو دوستان الله پاک او د هغه رسول کریم ﷺ دي.

نبي کریم ﷺ ورته وويل: ايا له خپل ماما ابوسفیان بن حرب رضي الله عنه سره اړيکي ښې نه بولي؟

هغوی وويل: ولې نه، له هغه سره به ښکې اړيکو لرلو خوښ يو.

کله چې نبي کریم ﷺ د (لات) له رانسکورولو لپاره مغیره او ابوسفیان رضي الله عنهما

ولېږدول او د طائف خلکو اسلام اعلان کړ، ابومليح بن عروه رضي الله عنه له نبي کریم ﷺ څخه وپوښتل چې ایا د پلار په ذمه کې پاتې پورونه د (لات) له درگاه څخه راوړل شوي مالي پانگې څخه ادا کولی شي؟ هغه و چې نبي کریم ﷺ ورسره ومنله.

بيا ورته قارب بن اسود وويل چې زما د پلار په ذمه کې پاتې پورونه هم ادا کړه!

هغه ورته وويل: اسود چونکه مشرک مړ شوی دی د مسلمانانو لاس ته ورغلي غنیمت څخه یې د پور ادا سمه نه ده.

قارب نبي کریم ﷺ ته وويل: ای د الله رسوله! اوس خو ته مشرک نه بلکې مسلمان پالې، د هغه په ذمه کې پاتې قرضونه خو له ما څخه غوښتل کېږي گویا که پور همدا زما په ذمه دی، بیا نبي کریم ﷺ ابوسفیان رضي الله عنه ته امر وکړ چې د (لات) له خزاني څخه د دواړو پورونه ادا کړي.

مغیره رضي الله عنه چې کله ټول مالیت راغوند کړ ابوسفیان رضي الله عنه ته یې وويل: تا ته نبي کریم ﷺ لیک راستولی دی چې له دې مالیت څخه د عروه او اسود پورونه ادا کړه.

د نبي کریم ﷺ هغوی ته داستولی لیک نص په دې توگه و:

[بسم الله الرحمن الرحيم، د الله د استازي محمد ﷺ څخه ټولو مومنانو ته اعلان دی چې د (وج) مقام ازغې دارې ونې به څوک نه قطع کوي، که څوک د دې جرم په ارتکاب ونیول شو نو ناغه یې وهل او لوڅول دي، که یې مزیده نوره سرغړونه اختیار کړه نو د الله پېغمبر محمد ﷺ حضور ته به وړاندې کولی شي، هېره دې نه وي چې دا د نبي کریم ﷺ پوخ حکم دی، د نبي کریم ﷺ په امر خالد بن سعید دا نوشته کړ، هېڅ څوک باید سرغړونې ونه کړي ورنه د نبي کریم ﷺ له امر څخه په سرغړونه به د ځان سره زیاتی او ظلم وکړي].



د هجرت په نهم کال د پلاو راتگ او د سورت فتح نازلېدل

ابن اسحاق وايي: نبي کریم ﷺ چې د مکې او تبوک له فتحې څخه وزگار شو او ثقیف هم اسلام ته غاړه کېښوده، له هر اړخه ورته د عربانو خېل خېل قبيلوي پلاوې راماتې شوې^(۱).

د عربانو بېلابېل خېلونه د اسلام له منځه وړلو لپاره قريشو ته تکيه وې، چونکه هغوی اهل حرم او په څرگند ډول د اسمعيل عَلَيْهِ السَّلَام اولاد وو، ټولو عربانو د قريشو قيادت ته دوه لاسي سلام کو، خو چې کله دوی د نبي کریم ﷺ ضد تاوتریخوالی او جگړو شخړو مېدان

(۱) ابن هشام وايي: نهم هجري کال ته د پلاو راتگ کال ويل شوی دی.

گرم وساتو چې الله پاک په کې فتحه او نصرت نبي کریم ﷺ ته ورکړه، عربان وپوهېدل او سر يې خلاص شو چې د نبي کریم ﷺ په ضد جگړه کې به هېڅکله برلاسي نه شي او نه به يې دښمن وگتي، هغه و چې په اسلامي دين کې ډلې ډلې او خپلونه خپلونه خلک ننوتل، الله خپل پيغمبر ﷺ ته وايي ﴿إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ ۖ وَرَأَيْتَ النَّاسَ يَدْخُلُونَ فِي دِينِ اللَّهِ أَفْوَاجًا ۗ﴾ (٢) فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَأَسْتَغْفِرْهُ إِنَّهُ كَانَ تَوَّابًا ﴿١﴾.



د بنو تميم پلاوي راتگ او د سورت حجات نزول

د عربانو د بېلابېلو قومونو او خپلونو د پلاو له مخې يوه پلاوي د بنو تميم هم وه چې د عطارد بن حاجب بن زرارة بن عدس تميمي په ملتيا نور مخه وړ او لوړ پوري لکه اقرع بن حابس، زبرقان بن بدر، عمرو بن الاهتم، حباب بن يزيد په شمول نبي کریم ﷺ ته راغلل.

د بنو تميم لويه پلاوي چې د هر خپل مشرتابه پکې شتون درلود يو هم په کې نعيم بن يزيد، قيس بن الحارث، قيس بن عاصم، عيينة بن حصن بن حذيفه بن بدر هم وو.

خواقرع بن حابس او عيينة بن حصن رضي الله عنهما چې د نبي کریم ﷺ سره د مکې او طايف او د حنين په جگړو کې هم ونډه لرلې وه، د بنو تميم د وفد سره يو ځل بيا د نبي کریم ﷺ حضور ته راغلل.

د بنو تميم راغلی وفد چې کله هم مسجد ته ننوتل، نبي کریم ﷺ ته يې د کور له دېوالونو پناه چغې نارې کړې چې محمد!! په چټکه سره مونږ ته راوځه.

په نبي کریم ﷺ يې لوړ غبرونه بڼه ونه لگېدل.

چي کله نبي کریم ﷺ راوت، دوی ورته وويل: ستا په حضور کې تاسو ته د خپلو وياړونو لمانځنه پسندېد بولو، امېد دی چې زمونږ شاعر او خطيب ته اجازه ورکړي.

نبي کریم ﷺ ورته وويل: زما درته اجازه ده، ستاسو خطيب چې څه وايي ودې وايي، عطارد بن حاجب وپاڅېد او خبرې يې په دې کلماتو پېل کړې چې:

هغه الله دگړو ستاينو وړ دی چې په گڼ شمېر لورينو يې نازولي يو، د ثنا او صفت جوگه

(١) سورت نصر: (١-٣). ژباړه: د الله پاک مرسته او بری چې کله هم راشي * او خلک دې داسې تر سترگو شول چې په دين کې ډلې ډلې وننوځي * نو د خپل رب حمد او ثنا بيان کړه او له هغه څخه د گناهونو بخشش وغواړه، په يقين سره چې هغه توبه قبلونکی دی.

هغه الله دی چې زمونږ په غاړه کې یې د خلکو زعامت اچولی دی، د دې برسېره یې په بې ساره مالي نعمتونو او د خیر ښېگړې سترو کارونو په انجامولو توانولي یو، په ټول ختیځ کې د عزت او وقار مالي لگښتونه ته موڅوک رسیدگي نه شي کولی، هېڅ چرته مونږ سیال نه لرو، ایا په رښتیا مونږ په خلکو کې د فضیلت او خیریت د بشپړې غوروالي څښتنان نه یو؟ که څوک زمونږ په څېر ویاړونه لري نو په گوته دې کړي! که څوک راسره ویاړونه پرتله کوي خپل ویاړونه دې زمونږ په څېر یاد کړي، که وغواړو له دې به هم خبرې اوږدې شي، د الله د زیاتې راکړې یاداشت نه مونږ ته حیا راځي خو په ورکړه او پاللو کې ستر شهرت لرو، که څوک سیالی ته زړه خوښی وي زمونږ په څېر دې د خپلو ویاړونو یاد وکړي او یا دې له مونږ څخه خپل لوړ خوښونه او عادتونه ذکر کړي.

ددې خبرو په پای ته رسولو نور نو عطار د کښېناست د بنو الحارث بن الخزرج قبیلې اړوند غړي ثابت بن قیس بن شماس رضي الله عنه ته نبي کریم ﷺ امر وکړ چې وپاڅه او د خطبې ځواب یې ورکړه.

ثابت بن قیس رضي الله عنه وپاڅېد او وپویل:

ستاينې او ټوله ثنا هغه الله لره ده چې لوی لوی اسمانونه او ځمکې یې مخلوق دي، په اسمانونو او ځمکو یې واک دی او علم یې په هر څه گېره اچولې ده، گرد شيان د الله له لورینې بل څه نه دي، د الله د قدرت بېلگه دا ده چې مونږ ته یې د خلکو واکمني راکړې ده، زمونږ لپاره یې په گرد مخلوق کې خپل استازیتوب هغه چا ته ورکړ چې شریف او کریم نسب لري، گفتگو او خبرې یې ټولې رښتیا دي، هغه ته یې خپل اسماني کتاب په داسې حالت کې ورکړ چې په تبلیغ او خلکو ته په رسولو یې امانت دار دی، په گرد مخلوق کې هغه د الله انتخاب دی، خلک یې پر ځان ایمان لرلو ته راوبلل، هغه و چې خپلې کورنۍ او خپلو خپلوانو یې پرې ایمان راوړ، په خوی عادت او نسبي سپیڅلتوب باندې تمام دی، د ښکلا او ډول ډال نه ډک مخ لري، په ټولو خلکو کې غوره ترین خلک چې رسول الله ﷺ د الله لورې ته راوبلل مونږ (انصار) یو، مونږ د الله پاک د دین مرستندوي او د هغه د رښتني استازي مرستیالان یو، خپل جگړیز مهارتونه د خلکو پر ضد تر هغه په کار اچو تر څو د الله پاک او د هغه په رسول بشپړ ایمان ولري، که الله پاک او د هغه رسول ﷺ ته هر چا تسليمي ورکړه زمونږ له تېغه به خپله وینه، مال او شتمني بچه وساتي، خو که څوک کړلیچونو ته دوام ورکړي الله پاک په خاطر به ورسره د تل لپاره وسله وال جنگ وکړو، او د کافرانو مرگ ژوبله مونږ ته ډېره اسانه ده، خبرې همدا دي چې ما وکړې نور د الله پاک څخه د خپل ځان او د ټولو مومنانو لپاره له لغزشتو د بخشش سوال کوم، والسلام علیکم.

بیا زیرقان بن بدر وپاڅېد او وپویل:

نَحْنُ الْكِرَامُ فَلَا حَيَّ يُعَادِلُنَا *** مِنَّا الْمُلُوكُ وَفِينَا تُنْصَبُ الْبَيْعُ
 وَكَمْ قَسَرْنَا مِنَ الْأَحْيَاءِ كُلَّهُم *** عِنْدَ التَّهَابِ وَفَضَّلَ الْعِزَّ يُتَّبِعُ
 وَنَحْنُ يُطْعِمُ عِنْدَ الْقَحْطِ مُطْعِمُنَا *** مِنْ الشَّوَاءِ إِذَا لَمْ يُؤْنَسِ الْقَنْعُ
 بِمَا تَرَى النَّاسَ تَأْتِينَا سُرَاتُهُمْ *** مِنْ كُلِّ أَرْضٍ هُوِيًّا ثُمَّ تَصْطَبِعُ
 فَتَنْحَرُ الْكُومَ عُبْطًا فِي أُرُومَتِنَا *** لِلنَّازِلِينَ إِذَا مَا أُنْزِلُوا شَبِعُوا
 فَلَا تَرَانَا إِلَى حَيِّ نُفَاخِرُهُمْ *** إِلَّا اسْتَفَادُوا فَكَانُوا الرَّأْسَ يُقْتَطَعُ
 فَمَنْ يُفَاخِرْنَا فِي ذَلِكَ نَعْرِفُهُ *** فَيَرْجِعُ الْقَوْمُ وَالْأَخْبَارُ تُسْتَمَعُ
 إِنَّا أَبِينَا وَلَا يَأْتِي لَنَا أَحَدٌ *** إِنَّا كَذَلِكَ عِنْدَ الْفَخْرِ نَرْتَفِعُ

 په شرافت کې زمونږ په ضد هېڅ قبيلوي همسيال نشته، واک پرې هم زمونږ دی او د يهودانو عبادتخانې مو تر اوسه په چاپيريال کې ودانې دي.

 خومره ډېر کلي او قبيلې مو په جنگونو کې وهلې ډبولې دي، په جنگي ډگر کې وږ هغه څوک وي چې شرف او عزت کې پېروکار ولري.

 د قحط او لوږې (ولگې) په مهال زمونږ خلک د جود او سخاوت له مخې وريته شوې غوښې وږو تېرو ته ورکوي په داسې حال کې چې د اوږې ورپخې هم تشې تورې وي.

 ته به هم خبر يې چې د ځمکې له هره اړخه مو په لور خلک پيادل راروان وي او مونږ يې په پالنه بوخت يو.

 مونږ د خپل اصلي شرافت او عزت له کبله د راغلو ميلمنو په استقبال کې هغه اوښان حلالو چې هېڅ رنځ او علت نه وي ژوبل کړي.

 که د وياړ او فخر په ميدان کې راسره کوم کور او ټبر گز او گام کوي نو زمونږ تابع به شي او يا به هغه سر جوړ شي چې له تن څخه پرېکېږي.

 که د فخر او يار سيالي راسره هر څوک کوي ودې کړي چې ويې پېژنو، په داسې حالت کې به ستانه شي چې خلک به يې له يو بل څخه قيصي اوري.

 مونږ له خلکو څخه سرغړونې کوو خو ولې زمونږ پرضد هېڅ څوک سرغړونه نه شي کولی، د وياړ په داسې ځايونو کې زمونږ نوم سر لوړی وي.

چونکه د غونډې په دغې مهال حسان بن ثابت رضي الله عنه شتون نه درلود، وريسې يې استازی واستو چې راشي، حسان رضي الله عنه وايي: ما ته يې استازی راځي او راته يې وويل: راشه او د بنوتميم شاعر ته ځواب ورکړه، زه راروان شوم او دا شعرونه مې وويل:

مَنْعَنَا رَسُولَ اللَّهِ إِذْ حَلَّ وَسَطَنَا *** عَلَى أَنْفِ رَاضٍ مِنْ مَعَدِّ وَرَاغِمِ
 مَنْعَاهُ لَمَّا حَلَّ بَيْنَ بِيوتِنَا *** بِأَسْيَافِنَا مِنْ كُلِّ بَاغٍ وَظَالِمِ
 بَيْتِ حَرِيدِ عِزُّهُ وَتَرَاوُهُ *** بِجَابِيَةِ الْجَوْلَانِ وَسَطِ الْأَعَاجِمِ
 هَلْ الْمَجْدُ إِلَّا السَّوْدُودُ الْعُودُ وَالْتَدَى *** وَجَاهُ الْمُلُوكِ وَاحْتِمَالُ الْعِظَائِمِ

بنوعدنان (قريش) خفه وي او که خوشحاله وي خو مونرد الله د رسول ﷺ کک ملاتر هله وکر چې زمونږ ترمنځ دېره شو.

کله چې زمونږ کلي کور ته راغی نو په خپلو تورو موله باغي او ظالم څخه محفوظ ساتلی دی. په شام کې د عجمو ترمنځ د جابیه الجولان په کلي هغه کورنۍ لرو چې په عزت او سخا کې ورسره هېڅ څوک شراکت نه لري.

بار بار مشري يواځې عزت او ورکړه ده، او د شاهانو سره ليدل کتل او په سترو ستونزو زغم وېستل دي.

حسان رضي الله عنه وايي: کله چې زه د نبي کریم ﷺ تر څنګ ورسېدم د راغلي پلاوي شاعر وپاڅېد او هغه يې وويل چې څه يې په زړه وو، بېرته مې هغه ته په خپلې قافيه کې ځواب ورکړ، زېرقان چې له خپلو شعرونو څخه وزگار شونې کریم ﷺ حسان بن ثابت رضي الله عنه ته وويل: پاڅېره او شاعر ته ځواب ورکړه.

حسان بن ثابت رضي الله عنه وپاڅېد او وپويل:

إِنَّ الدَّوَائِبَ مِنْ فِهْرِ وَإِخْوَتَهُمُ *** قَدْ بَيَّنُّوا سُنتَهُ لِلنَّاسِ تَتَّبِعُ
 يَرْضَى بِهِمْ كُلُّ مَنْ كَانَتْ سَرِيرَتُهُ *** تَقْوَى الْإِلَهِ وَكُلَّ الْخَيْرِ يَصْطَنِعُ
 قَوْمٌ إِذَا حَارَبُوا صَرُّوا عَدُوَّهُمْ *** أَوْ حَاوَلُوا النَّفْعَ فِي أَشْيَاعِهِمْ نَفَعُوا
 سَجِيَّةً تِلْكَ مِنْهُمْ غَيْرُ مُحَدَّثَةٍ *** إِنَّ الْخَلَائِقَ فَاغْلَمَ شَرُّهَا الْبِدْعُ
 إِنْ كَانَ فِي النَّاسِ سَبَاقُونَ بَعْدَهُمْ *** فَكُلُّ سَبْقٍ لِأَذَى سَبْقِهِمْ تَبِعُ
 لَا يَرْقُعُ النَّاسَ مَا أَوْهَتْ أَكْفُهُمْ *** عِنْدَ الدَّفَاعِ وَلَا يُوْهُونَ مَا رَقَعُوا
 إِنْ سَابَقُوا النَّاسَ يَوْمًا فَازَ سَبْقُهُمْ *** أَوْ وَازَنُوا أَهْلَ مَجْدٍ بِالتَّدَى مَتَعُوا
 لَا يَنْظَبِعُونَ وَلَا يُرْدِيهِمْ طَمَعُ *** لَا يَنْظَبِعُونَ وَلَا يُرْدِيهِمْ طَمَعُ
 لَا يَبْخُلُونَ عَلَى جَارٍ بِفَضْلِهِمْ *** وَلَا يَمَسُّهُمْ مِنْ مَطْمَعِ طَبْعُ
 إِذَا نَصَبْنَا لِحْيَ لَمْ نَدِبْ لَهُمْ *** كَمَا يَدْبُ إِلَى الْوَحْشِيَّةِ الدَّرْعُ
 نَسْمُو إِذَا الْحَرْبُ نَالَتْهَا مَخَالِبَهَا *** إِذَا الرِّعَانُفُ مِنْ أَظْفَارِهَا خَشَعُوا

لَا يَفْخَرُونَ إِذَا نَالُوا عَدْوَهُمْ *** وَإِنْ أُصِيبُوا فَلَا حُورٌ وَلَا هُلُوعٌ
 كَانَتْهُمْ فِي الْوَعَى وَالْمَوْتِ مُكْتَنِعٌ *** أَسَدٌ جَلِيلَةٌ فِي أَرْسَائِهَا فَدَعُ
 خُذْ مِنْهُمْ مَا آتَى عَفْوًا إِذَا غَضِبُوا *** وَلَا يَكُنْ هَمُّكَ الْأَمْرَ الَّذِي مَنَعُوا
 فَإِنَّ فِي حَرْبِهِمْ فَاتْرُكْ عَدَاوَتَهُمْ *** شَرًّا يُحَاضُ عَلَيْهِ السَّمُّ وَالسَّلْعُ
 أَكْرَمُ يَقُومُ رَسُولُ اللَّهِ شَيْعَتُهُمْ *** إِذَا تَفَاوَتَتْ الْأَهْوَاءُ وَالشَّيْعُ
 أَهْدِي لَهُمْ مِدْحَتِي قَلْبٌ يُؤَازِرُهُ *** فِيمَا أُجِبُّ لِسَانَ حَائِكٍ صَنَعُ
 فَإِنَّهُمْ أَفْضَلُ الْأَحْيَاءِ كُلِّهِمْ *** إِنَّ جَدَّ بِالنَّاسِ جِدُّ الْقَوْلِ أَوْ شَمَعُوا

❁ د بنوفهر خورا درنو مخه ورو نورو خلکو ته د انساني روښې داسې کيفيتونه ښودلي دي چې ورته عملي بڼه اچول شوې ده.

❁ په دغې روښو ټول هغه څوک خوشحاله او رضا دي چې له الله پاک څخه ډار او ترس او د خیر ښېکړې هر کار سره يې مينه او محبت وي.

❁ دوی داسې قوم دی چې کله هم له دښمن سره مټ اټي شي نو ورته ستړي او زيان اړوي، خو که پېر وکارو ته گټه رسول وغواړي توان هم يې لري.

❁ د دوی دغه خوښه نوي او نااشنا نه بلکې کورني او پخواني خوښه دي، په دې هم وپوهېږئ چې د نوي خوښو رواجول له شر پرته نور څه نه وي.

❁ که له دوی پرته په خلکو کې د خیر ښېکړې نور مينوال هم وي نو هغوی هم د خیر په کارونو کې ددوی د کم وندوال تابع دي.

❁ په دفاعي حالتونو کې چې د دوی لاسونو څه خیرلي دي هغه مرهم نه اخلي، او نه هغه ستړيا دوی ته ستره ده چې دښمن ورته اړولې ده.

❁ که د خیر ښېکړې په کارونو کې خلکو سره سيالي وکړي نو ورڅخه به مخکې شي، خو که په ورکړه کې له سخيانو سره پرته شي نو پرې درانه به شي.

❁ دومره پاک دامنه دي چې وحې يې عفت او طهارت ذکر کړی دی، نه خو پليټيري او نه ورته پليټي رسيري.

❁ له گاونډي څخه په خپل فضل او احسان هېڅ بخل نه کوي، خو له بل چا څخه د طمع توقع (گنده خصلت) هم ورته نه رسيري.

❁ چې کله مونږ د کوم قوم او قبيلې سره د جنگ اعلان وکړو نو دښمني ورسره په زړونو کې داسې پټه نه ساتو لکه صحرايي غوا ته چې خپل بچي پټ راروان وي، بلکې دښمني ورسره ښکاره په ښکاره کوو.

❁ د جنگ په غځول شوو پنجو چې عام خلک تسليمي ورکوي، که دغه پنځې جنگ تر مونږ وغځوي مونږ پرې لا پورته عزم او لوړ موراله شو.

❁ که په جنگ او نظامي بريدونو کې دوی برلاسي شي نو هېڅ راز فخر او د وياړونو غونډې نه کوي، او نه له بوزديلي او بې وسۍ څخه شکستونه خوري.

❁ په هغه جگړيز حالتونو کې چې مرگ په کې تر هر څه نژدې وي دوی لکه د يمن د حليې د زمرو په څېر داسې رادروي لکه د خپو په بندونو کې چې يې کاره زنځيرونه پراته وي.

❁ کولای شې چې د قهر او غضب په حالت کې يې له درگزرۍ څخه بشپړ برخمن شې، خو که له څه شي منعه وفرمايي هېڅ کله يې بايد گولو ته اراده ونه لرې.

❁ دوی سره جنگ جگړې او تربگني مه کوه، ستا لپاره پکې له زهرو او گندېرو او چيچلو پرته نور هېڅ نشته.

❁ کله چې ډلې تپلې سره تېرو بېر شي نو د هغه قوم مل او ملگري شه چې رسول الله ﷺ يې ملگري وي.

❁ د پياوړې هنرمندې ژبې په ملتيا د خپل زړه په مرسته او کومک د ثنا او صفت خپل دغه شعرونه نبي کریم ﷺ ته ډالۍ کوم.

❁ که په خلکو د هوساينې ژوند وي او که بې وسه وي خو دوی په کې تر هر چا غوره ترين قوم او قبيله ده.

❁ د شعر او شاعرۍ مراسم چې کله ترپايه ورسېدل د راغلې پلاوې هر گډونوال ته نبي کریم ﷺ جائزې هم ورکړې او ټولو اسلام اعلان کړ.

عمرو بن الأَهمتم چې بنوتسيم د خپلو اوبنانو د چارو سمبالنت په بنسټ کلي کور کې پرېښی او تر ټولو کشر او کم عمره و، د قيس بن عاصم سره يې اړيکي هم کړېچنې وې، نو قيس بن عاصم نبي کریم ﷺ ته وويل: مونږ د خپلو کورني خدمتونو په خاطر زلموتی قبيلوي غړی په کلي کې پرېښی دی، که راغلو خلکو ته د ورکړي جائزو په څېر هغه ته هم برخه راکړې ښه به وي، ځکه زه ترې بده خاطره لرم، نبي کریم ﷺ ورته د هغه لپاره هم برخه ورکړه.

عمرو بن الأَهمتم چې د قيس له خبرې وڅېرېد نو په دې شعرونو يې د هغه هجوه بيان کړه:

ظَلَّلْتَ مَفْتَرِشَ الْهَلْبَاءِ تَشْتُمِي *** عِنْدَ الرَّسُولِ قَلَمٌ تَصْدُقُ وَلَمْ تُصِبْ

سُدْنَاكُمْ سُودًّا رَهْوًا وَسُودُّكُمْ *** بَادٍ نَوَاجِذُهُ مُقْعٌ عَلَى الدَّنْبِ

❁ د پېغمبر ﷺ په حضور کې بېرته لکۍ ناست وې او ما پسې دې بدې ردې ويلې!! حالانکه زما اړوند خبرو کې هېڅ دروستوالی نه لرې.

که څه هم مونږ درته مشري درکړې ده خو ستاسو د مشري ژامې واړې دي او داسې بنکاري چې نوره په کوناتو ناسته ده.

ابن اسحاق وايي: د بنو تميم راغلي پلاوي اړوند الله د سورت حجرات دا ايتونه هم نازل کړل ﴿إِنَّ الَّذِينَ يُنَادُونَكَ مِنَ وَرَاءِ الْحُجُرَاتِ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ﴾^(۱).



د بنو عامر د پلاوي او د عامر بن الطفيل او اربد بن قيس پېښه

نبي کریم ﷺ ته د عامرزو پلاوي چې عامر بن الطفيل، اربد بن قيس بن جزء بن خالد بن جعفر، جبار بن سلمی بن مالک بن جعفر درپورې پکې وو راغلل، هېره دې نه وي چې درپورې د قوم مشران وو، د نبي کریم ﷺ سره د دوکې په بنسټ د الله ستر دښمن عامر بن الطفيل نبوي حضور کې عرض شو، که څه هم خپل قوم يې عامر بن الطفيل ته چې د قوم مشرتابه ويې هم وو: ټولو خلکو اسلام راوړ عامره ته هم اسلام راوړه.

هغه چونکه د الله دښمن و ورته يې وويل: زه زيار اوباسم گرد عربان د ځان تابع کړم نو څنگه د قریشو زلموتی ته ځان تسليم او راوړی دين يې ومنم!!

بيا يې اربد ته مخ واړو او ورته يې کړه: چې کله د سړي خوا ته ولاړ شو زه به يې په خبرو بوخت کړم او ته به پرې د تورې مرگونې گوزارونه وکړې.

د رارسېدو سره سم عامر نبي کریم ﷺ ته وويل: محمده! ما سره د سوچه او خالصې دوستانې پړاو پېل کړه، هغه ورته وويل: تر هغه درسره دوستی ته چمتو نه يم تر څو په الله يواځې ايمان ونه لرې، که څه هم عامر بار بار ټينگار کو او په انتظار و چې اربد به کله خپل گوزارونه پيلوي خو ولې اربد هېڅ ځواب نه شو ورکولای، عامر وپوهېد چې اربد له مرگونې بريد څخه بې توانه دی، بيا يې ورته وويل: محمده! ما سره د خالصې دوستانې او رښتني ملگرتوب پړاو پېل کړه! هغه ورته بيا وويل: نا ترهغه درسره خالصې دوستانې ته چمتو نه يم تر څو دې په واحد او لاشريک ذات الله پاک باندې ايمان نه وي راوړی.

د نبي کریم ﷺ د غوڅ انکار په اورېدو هغه وويل: لوړه په رب لايزال چې مدينه به دې په ضد د جنگيالو او جنگي اسونو او اوبنانو څخه ډکه کړم.

چې کله ولاړ نبي کریم ﷺ وويل: ای الله! د عامر بن الطفيل له شر او شرارت څخه راته خلاصون راکړه.

(۱) سورت حجرات: (۴). ژباړه: هغه خلک چې له کوره بهر درته چغې سورې وهي زياتره يې کم عقله دي.

راغلې پلاوې چې د نبي کریم ﷺ له حضوره رخصت شوه، عامر اربد ته وویل: غرق شې اربده! ولې دې راسره په کړې ژمنه وفا ونه کړه؟ د ځمکې پر مخ له تا پرته زه له هېڅ چا نه دارېدم او ته هم بوزدیده ونبتي! له دې وروسته درڅخه زه هم نور هېڅ ډار نه محسوسوم.

هغه ورته وویل: خوار شې لږ صبر شه! تا سره د کړې ژمنې تړون له مخې چې به مې کله هم ځان گوزار ته چمتو کړ نو ته به راته مخې ته شوې نو ایا ستا په سر مې گوزار کړی وی؟

بیا خپل ټاټوبي ته د ستنېدو په مهال لاره کې پرې الله پاک په خټ د طاعون دانه راپورته کړه او د بنو سلول د قبیلې یوې ښځې په کور کې یې واړوله، نارې به یې وهلې چې [ای بني عامرو! د بنو سلول قبیلې د ښځې په کور کې د ځوان اوښ په مرگوني رنځ اخته شوم نور نو مړ کېږم]^(۱).

پاتې ملگري یې خپل ټاټوبي ته ستانه شول، د رسېدو په مهال یې قوم غږ کړ چې اربده! نوی تازه خبر مو له ځان سره څه راوړی دی؟

هغه ورته وویل: تازه خو څه نه وو خو محمد ﷺ مونږ د داسې څه عبادت کولو ته رابللو که مخې ته مې راشي نو له ځنډ پرته به پرې تر هغه غشي ووروم چې ومري.

له دې خبرې یوه یا دوه ورځې وروسته په خپل اوس بهر ووت، په اوښ او اربد دواړو باندې الله پاک د اور لمبه راوسته او دواړه یې وسوځول.

اربد بن قیس چې دلید بن ربیع موریزه ورور و، له خفگانه یې وریسې وویل:

مَا إِنْ تُعَدِّي الْمُنُونُ مِنْ أَحَدٍ	***	لَا وَالِدٍ مُشْفِقٍ وَلَا وَلَدٍ
أَخْشَى عَلَى أَرْبَدٍ الْخُتُوفَ وَلَا	***	أَرْهَبُ نَوْءَ السَّمَاءِ وَالْأَسَدِ
فَعَيْنٍ هَلَّا بَكَيْتُ أَرْبَدَ إِذْ	***	قُمْنَا وَقَامَ النَّسَاءُ فِي كَبِدِ
إِنْ يَشْعَبُوا لَا يُبَالِ شَعْبُهُمْ	***	أَوْ يَقْصِدُوا فِي الْحُكُومِ يَقْتَصِدِ
حُلُوَ أَرَيْبٌ وَفِي حَلَاوَتِهِ	***	مُرُّ لَطِيفِ الْأَحْشَاءِ وَالْكَبِدِ
وَعَيْنٍ هَلَّا بَكَيْتُ أَرْبَدَ إِذْ	***	أَلَوْتُ رِيَّاحَ الشَّتَاءِ بِالْعَضِدِ
وَأَصْبَحَتْ لَاقِحًا مُصْرَمَةً	***	حَتَّى تَجَلَّتْ غَوَابِرُ الْمُدِدِ
أَشْجَعُ مِنْ لَيْثِ عَابَةِ لَحِمٍ	***	دُو نَهْمَةِ فِي الْعَلَا وَمُنْتَقِدِ
لَا تَبْلُغُ الْعَيْنُ كُلَّ نَهْمَتِهِ	***	لَيْلَةَ تُمَسَى الْجِيَادُ كَالْقَدَدِ

(۱) بنو سلول په عربانو کې هغه قبيله وه چې په بې وفایۍ او بوزدیلۍ کې یې شهرت درلود، سموؤل شاعر وايي:
وَأَنَا أَنَا لَا تَرَى الْقَتْلَ سَبَّةً * * * إِذَا مَا رَأَتْهُ غَايِرٌ وَسُلُؤُلُ
ژباړه: تر څو عامر او سلولزي نه یو جوړ شوي نو مونږ هغه خلک یو چې مرگ ژوبله بیخي بوزدیلې نه بولو.

*** مَثَلُ الظَّبَاءِ الْأَبْكَارِ بِالْحُرْدِ البَاعِثُ النَّوْحَ فِي مَاتِمِهِ
 *** بِالْفَارِسِ يَوْمَ الْكُرَيْهَةِ التَّجْدِ فَجَعَلَنِي الْبُرْقُ وَالصَّوَاعِقُ
 *** جَاءَ نَكِيًّا وَإِنْ يَعُدُّ يَعُدُّ وَالْحَارِبِ الْجَابِرِ الْحَرِيبِ إِذَا
 *** يُنْبِتُ عَيْثُ الرَّبِيعِ ذُو الرِّصْدِ يَعْمُو عَلَى الْجُهْدِ وَالسُّؤَالِ كَمَا
 *** يَوْمًا فَهُمْ لِلْهَلَاكِ وَالتَّفْدِ إِنَّ يُعْبِطُوا يَهْطُوا وَإِنْ أَمُرُوا

✿ مرگ او مړینې هېڅ چرته مهربان پلار او یا ورور نه دی پرېښی.

✿ له اسماني افت څخه په اربد ډارېدم خو ولې د اسد (د میاشتي نوم دی) له ستورو څخه هېڅ خوف او ترس مې پرې نه درلود.

✿ ای سترگې! مونږ او ښځې چې کله په سترې او تکلیف وپاڅېدو نو تا په اربد ولې نه ژرل؟

✿ د خلکو غال مغال به دهغه ټنډه نه ترخه کوله خو که چا به ورته پرېکړه راوړه نو د عدل او انصاف پرېکړې به یې کولې.

✿ که اربد څه هم خور او دانا څېرکه و، خو د دې سره بیا هم تریخ او کنجکاو و.

✿ ای زما سترگو! هغه مهال مو په اربد ولې ماتمي ژړا شور ونه کړ چې د ژمې بادونو په کې د ونو بوتو پانې ورژولې.

✿ د اربد مړینې سره سم د شیدو او ښان تر هغه وچ کړس شول چې پاتې اوښان په کې رالوی هم شول (خو دې کې شیدې رانغلې).

✿ اربد د ځنګلي ښکار مینه ناک زمري څخه هم ډېر بهادر او اتل و، تر موخې ځان رسونه کې یې مینه لرله او کارپوهه هستي وه.

✿ د اربد ستراند او لوړ فکر ته کره قوي اسونه چې د شپې له پلوه خلاص منزل وکړي ورته هم نه شي رسېدای په منزل کې به ترې د خرمن په څېر کمزوري شي، بلکې د سترگو نظر هم ورته نه شي رسېدای.

✿ د اربد په مړینې دومره ډېرو ښځو ماتمي غونډې وکړې لکه په تش تور مېدان کې چې غرخنۍ راغونډې شوي وي.

✿ په دغه شجاع او بهادر او شاهسوار انسان باندې د اسماني اور لمبو ډېر وځورولم.

✿ دومره لوی جګړن و چې خپل جګړن سیال ته به یې شکست ورکو او جنګي اوزار به یې ترې اخستل، خو که د بیا مقابلي لپاره به یې سیال راپورته شو نو ده به ورسره بیا مقابله کوله.

لکه څنگه چې د سپرلي باران لږه گياه راشنه کړي او بيا ډېره شي، داسې به يې ډېره ورکړه کوله که څه به هم خپله په تکليف کې و.

د ډېرو لږو ازادو بنځو پچيان په داسې مرگ مړه کيږي که څه هم ځنې بنځې يې ډېر بچي وزږوي.

که خلک راسره زمونږ په بڼه ژوند غبطه کوي نو نور به هم ذليله شي، او که راباندې زيات شي نو لا به پسې هلاک او د زوال سره مخ شي.



د عبدالقيس په پلاوې کې د جارود راتگ

د عبدالقيس د قبيلې غړی جارود بن عمرو بن خنس هم دخپلې قبيلوي پلاوې په ملتيا نبي کریم ﷺ ته راغی^(۱).

حسن وايي: چې کله هم پلاوې او جارود د نبي کریم ﷺ حضور کې عرض شول نو د اسلامي دين اصول يې ورته وړاندې کړل، اسلام ته يې راوبلل تر څو تن ورته کيږدي، نو جارود رضي الله عنه ورته وويل: زه ستا د دين منلو په خاطر خپل دين پرېښودو ته چمتو يم، خو ايا ته زما د دين ضمانت کولای شې؟

نبي کریم ﷺ ورته وويل: هو! د دې ذمه وار دې زه يم چې ستا سابقه دين په بدل کې درته الله پاک غوره دين درکړ.

له دې پړاو وروسته جارود او راغلو ملگرو يې اسلام اعلان کړ، د بېرته ستنېدو په مهال يې له نبي کریم ﷺ څخه وپوښتل چې سورلی ورکړي تر څو په سهولت او اسانتيا بېرته ستانه شي، نبي کریم ﷺ ورته وويل: ستاسو د سورليو لپاره راسره هېڅ نشته چې در يې کړم، هغه ورته وويل: ای د الله رسوله! زمونږ او د کلي ترمنځ مو د خلکو ورک شوي اوبان په مېرو کې خوشې گرځي، ايا کولای شوو چې ځانونه پرې خپلو کليو کورنو ته سپاره ورسوو؟

نبي کریم ﷺ ورته وويل: په ډېر احتياط ورڅخه ځان وساته ورنه ستا لپاره به د اور لمبې او سکروتې شي.

جارود رضي الله عنه د خپلو ملگرو په ملتيا له مدينې څخه رخصت شو او په اسلام او ايمان تر هغه کلک ولاړ و چې وفات شو، د ابوبکر رضي الله عنه په خلافت کې د مرتدينو سره د جهاد تر لړې ژوندی و.

(۱) ابن هشام وايي: د عبدالقيس د قبيلې غړی جارود بن بشر بن المعل لومړی نصراني و.

کومو خلکو چې يې په ملتيا اسلام ته غاړه اېښې وه ځينې ورڅخه د غرور بن منذر بن نعمان بن منذر سره بېرته نصرانيت چې خپل لومړی دين يې و، واوښتل، دغه مهال جارود رضي الله عنه وياڅېد او د حق حقانيت او د شهادت کلمه يې وويله، او خلک يې بېرته په دې کلماتو اسلام ته راوبلل:

[ای خلکو! زه د الله په يووالي چې د عبادت يواځنی حقدار دی گواهي ورکوم، او غوڅه عقیده لرم چې محمد ﷺ د الله پاک رښتني استازی او بنده دی، که څوک راسره دا گواهي نه مني زه ورته کافر وایم].^(۱)



د مسيلمه کذاب په ملتيا د بنو حنيفه پلاوي

د بنو حنيفو په وفد کې د نبي کریم ﷺ حضورته ستر دروغجن مسيلمه بن حبيب حنفي هم راغلی و.^(۲)

د دوی پالنه د بنونجار د قبيلې د يوې انصاری ښځې په کور کې کېده.^(۳)

ما ته د مدينې متعلق زمونږ ځينو علماؤ وويل چې بنو حنيفه و مسيلمه الكذاب له ځان سره نبي کریم ﷺ ته راوست او په جامو او پوښاک به يې پتو، نبي کریم ﷺ د خپلو ملگرو سره ناست و چې په لاس کې يې د کجورې لښته وه او په سر پورې يې پانې نښتې وې.

نبي کریم ﷺ ته په داسې حالت کې رانږدې شو چې هغوی لا په جامو پتو او ورسره يې خبرې اترې پېل کړې او ځېنې غوښتنې يې هم ورڅخه وکړې، نبي کریم ﷺ ورته وويل: که دا لښته هم راڅخه وغواړې درته يې نه درکوم.

ابن اسحاق وايي: د يمامې ميشتوال د بنو حنيفه يو غړي راته د مسيلمه کذاب واقعه داسې بيان کړه چې له تېرې پېښې څخه توپير لري.

هغه راته وويل: بنو حنيفه چې کله نبي کریم ﷺ ته راغلل نو مسيلمه الكذاب ورسره نه و هغه يې په پلرني ټاټوبي کې پرېښی و، دوی چې کله اسلام راوړ نو نبي کریم ﷺ ته يې د مسيلمه قومي او قبيلوي مکانته هم يا د کړ، ورته يې وويل: مونږ د خپلو کورونو او پچو د حفاظت په خاطر هغه پرېښود خو زمونږ ملگری دی.

(۱) ابن هشام وايي: داسې ورڅخه نقل دي چې [که څوک راسره دا گواهي نه مني زه به ورسره جنگ کوم].

(۲) ابن هشام وايي: د مسيلمه کذاب اسم کنیه ابو ثمامه وه.

(۳) ابوذري رضي الله عنه وايي: ددغې ښځې نوم کيسه بنت الحارث وه.

نبي کریم ﷺ ورته دومره برخه ورکړه چې د پلاوې راغلو گډونوالو ته یې ورکړې وه، او ورته یې وویل [هغه هم بد سړی نه دی] دا په دې خاطر چې د ملگرو دکور او اور په ساتنه بوخت و، او د نبي کریم ﷺ دخبرو موخه هم دا وه، هغه و چې راغلی وفد بېرته یمامې ته ستون شو او مسيلمه ته یې هغه برخه ورکړه چې نبي کریم ﷺ ورته ورکړې وه، یمامې ته په رسېدو هغه ظالم بېرته مرتد شو او د نبوت دعوه یې هم وکړه، او خلکو ته به یې د دروغو سجعي په دې بهانه جوړلې چې زه د نبي کریم ﷺ د نبوت شریکوال یم او مدینې ته تللی پلاوې ته به یې ویل چې ولې هغه تاسو ته نه و ویلي چې زه ښه سړی یم بد نه یم؟ هغه درته ځکه ویلي و چې زه ورسره په نبوت کې برخه دار یم.

د قران د ایتونو په ضد به یې سجعي جوړولې لکه [لَقَدْ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَى الْحَبْلِئِ * أَخْرَجَ مِنْهَا نَسْمَةً تَسْعَى * مِنْ بَيْنِ صَفَاقٍ وَ حَشَا] (۱).

که څه هم مسيلمه د نبي کریم ﷺ په حق کې د نبوت گواهي ورکوله خو د یمامې څخه خپلو پېروکارو ته یې شراب اوزنا روا کړي وو او ترڅنګ یې ورڅخه د لمونځونو فرضیت هم ساقط کړی و. خو بیا هم بنو حنیفه ورباندې کلک ولاړ وو.



د عدي بن حاتم رضي الله عنه قيصه

ما ته درارسيدلې معلوماتو له مخې چې عدي بن حاتم رضي الله عنه به ویل: په ټولو عربانو کې به نبي کریم ﷺ له ما څخه د بل چا ډېر بدي نه شو، که څه هم زه شريف انسان وم خو د نصرانیت له کبله چې ما ته به مې قوم د غنیمت څلورمه برخه یې مشقته راکوله پرې گانې وم. د قومي احترام له کبله ما ته ځان لوی باچا ښکارېد او دین مې راته محبوب دین و، خو چې د نبي کریم ﷺ اوازې مې تر غوږ شوي ډېرې بدي راباندې ولږېدې.

چونکه زما د اوبنانو شپونکی او چوپان عربي هلک و ورته مې وویل: زما د تېښتې لپاره تیار چاغ او خربه تېز رفتار او ښان چمتو کړه چې د محمد ﷺ د لښکرو اواز دې کله هم واورېد چې دلته راتلل نو ما په چټکه وڅېړه، هغه مې ارشادات ومنل او لاړ.

يوه ورځ راته چوپان راغی او غږ یې کړ چې: که د محمد ﷺ له لښکرو سره هر څه کوې نو خبر اوسه چې بېرغونه مې ولیدل، بیا مې وپوښتل چې دا لا څوک دي؟ چا راته وویل دا د محمد ﷺ جنگي لښکر دی.

(۱) ژباړه: په امېدوارې ښځې د الله لویه لورینه دا ده چې له خیتې څخه یې ترې داسې انسان راویستی دی چې مندې ترې وي.

ما ورته وويل: په توندې لار شه او چمتو شوي اوبان مې زانزدې كړه، اوبان يې راته نزدې راوستل او د تېر په شمول مې شام ته د تگ هوډ وكړ تر څو هلته د خپلو ديني نصرائي ملگرو سره يو ځای شم.

د ابن هشام د روايت له مخې عدي رضي الله عنه د نجد د جوشي يا حوشي نوم غر باندې رهې شو. هغه وايي: خپله خور مې هم په كلي كې پرېښوده، كه څه هم ما په شام كې واړوله خو د نبي كريم ﷺ لښكرو زمونږ په كلي يرغل كړی و او د (طي) قبيلې په وينځو او غلامانو كې زما خور هم وينځه شوې وه.

خوله بل پلوه نبي كريم ﷺ شام ته زما په تېښته هم خبرېدلی و.

د نبوي مسجد تر څنگ شپول چې په جنگ كې نيول شوې ښځې به پكې ووسولی شوې (سفانه بنت حاتم) هم په كې بنديوانه وه.

يوه ورځ نبي كريم ﷺ تېرېده چې سفانه ورته وريپورته شوه، چونكه هغه ډېره زړه وړه وه ورته يې كړه چې: پلار مې مړ دی او چې راپسې راځي هغه هم تر اوسه ورك دی، الله دې مل شه له ماسره ښېگړه وكړه.

نبي كريم ﷺ ورڅخه وپوښتل: څوك دريسې راځي؟

هغې ورته وويل: عدي بن حاتم رضي الله عنه نبي كريم ﷺ وويل: ځا... ځا... هغه عدي چې له الله او رسول څخه فراري دی؟

سفانه بنت حاتم وايي: بيا نبي كريم ﷺ ولاړ او زه يې پرېښودم، د سبا ورځې په مهال مې ورته بيا پرونۍ خبره تکرار كړه، او هغه هم راته په ځواب كې پرونې ځواب راكړ، په دريمه ورځ بيا ورياخېدم كه څه هم زه نا اميده وم خو د هغه له شا اړخه راته چا اشاره وكړه چې خبرې ورسره وكړه، ما ورته وويل: پلار مې مړ او د پوښتنې والا مې تر اوسه رانغی، الله دې كومې شه له ماسره احسان وكړه.

هغه راته وويل: سمه ده، ستا غوښتنه مې ومنله خو كه د باور وړ څوك پېدا شي چې تا خپل ټاټوبي ته ورسوي ما خبر كړه.

ما ته چې چا د خبرو كولو اشاره وكړه ما يې پوښتنه وكړه راته وويل شول چې علي بن ابي طالب رضي الله عنه و.

وخت لا تېر نه و چې د (بلي) يا (قضاعه) قبيلې يوه پلاوې مدينې ته راغله، چونكه ما غوښتل شام ته د ورور څنگ ته لاړه شم نو نبي كريم ﷺ ته راغلم او ورته مې وويل: زما د قوم ځينې باور وړ خلك راغلي دي، هغوی كولاى شي چې ما تر كوره ورسوي.

نبي كريم ﷺ ما ته سورلی او یونباک په شمول نوره نفقه هم راکړه تر څو شام ته ورسېدم. عدي بن حاتم رضي الله عنه وايي: زه لا په خپل کور کې کورني غړو سره ناست وم چې يوه ښځه زمونږ په لور راروانه وه، ما وويل: دا خو زما خور ده!! چې ښه رانږدې شوه په رښتيا مې خور وه، په سر راته ودرېده او له حده يې زيات ملامته کړم، راته يې وويل: ای ظالمه! ای خپلوي شکونکيه! خپل پچي او ښځه دې له ځان سره راوستل او د خپل پلار لور دې بې کسه پرېښوده؟! ما ورته وويل: ای زما خورکي! لږ صبر شه، له تاسره مې چې کوم ظلم زياتي کړی دی هېڅ عذر او بهانه يې نه لرم، ته چې راته څه وايي همدغسې مې کړي دي!!

د تېر په څېر په کور کې راسره پاتې شوه، چونکه هغه ډېره هوښياره او څېرکه وه، ما ورڅخه وپوښتل: د محمد ﷺ اړوند څه فکر لرې؟

هغې راته کړه: زما په اند بايد هر مرويې ملتيا وکړې، که سړی رښتيا اسماني استازی وي نولومړيتوب ورته خیر او فضيلت دی، او که اسماني استازی نه وي نو په ملتيا کې يې هېڅکله هم نه شي ذليل کېدای.

ما ورته کړه: لوړه په رب لايزال چې روغه خبره دې وکړه.

ما له شام څخه سفر پېل کړ تر څو نبي كريم ﷺ ته ورشم، هغه و چې مدينې ته ورسېدم او هغه مې په مسجد کې وليد، مسجد ته ننوتم او سلام مې پرې وکړ، هغه وپوښتل: څوک يې؟ ما ورته کړه: زه عدي بن حاتم يم، هغه وپاڅېد او د کور په لور يې له ځان سره روان کړم، مونږ لا کور ته روان وو چې بودی ښځې په لاره کې راڅخه ودر و او تر ډېره حده يې ورسره خبرې وکړې او خپل حاجتونه يې ورڅخه وغوښتل، زه وپوهېدم چې قسم په الله دا هېڅکله د ملکيت دعودار نه دی او نه باچا دی.

بيا يې زه کورته بوتلم چې کله ننوتو د کجورو له پلانو څخه ډک شوی بالنبت يې ما ته راگوزار کړ او وپويل: په دې باندې کېنه، ما ورته وويل: د الله رسوله! ته ورته تکيه ووهه! هغه راته وويل: نا.. نا.. بلکې ته پرې کېنه زه په بالنبت

او هغه په ځمکه کېناست، ما له ځان سره وويل: قسم په الله چې دا هېڅکله باچا نه دی. بيا يې راته وويل: عدي! ته د نصرانيت او محوسيت ترمنځ د رکوسيت مذهب پېروکار نه وې؟ ما ورته وويل: ولې نه.

هغه راته وويل: تا ته به دې قوم د غنيمت څلورمه برخه نه درکوله؟ ما ورته وويل: ولې نه، هغه راته کړه: ستا د نصرانيت په دين کې ستا لپاره دا حلال نه و؟ ما ورته وويل: هو همدغسې ده. بيا زه پوره پوره وپوهېدم چې د اېه رښتيا باچا نه بلکې رښتني پېغمبر دی.

د ټولو هر پټ او پناه و چې ورته کېدای شي، بیا یې راته وویل: عدي! ایا ستا له اسلام راوړو څخه مانع د مسلمانانو فقر او فاقه و؟ قسم په الله ډېره نزدې ده چې د مسلمانانو شتمني به دومره ډېره شي چې د اخستو والا به یې څوک نه پیدا کېږي، یا شاید له اسلام اعلانولو څخه دې مانع دا و چې غیرو او غلیم یې ډېر او د مسلمانانو نفوس کم دی، خو قسم په الله ډېره نزدې ده چې د بیت الله د زیارت لپاره به له قادیسیې څخه زنانه په خپل اوبن راروانه وي او هېڅ راز ډار او ترس به نه محسوسوي.

یا کېدای شي د اسلام اعلانولو مانع دې دا و چې د نړۍ واک او اختیار به همیشه د غیر مسلمو په لاسونو کې وي، خو قسم په الله ډېره نزدې ده چې وابه اورې چې په لاسونو به یې د بابل سپینې ماڼۍ فتحه شي.

عدي رضي الله عنه وايي: بیا مې اسلام راوړ.

عدي رضي الله عنه وايي: دوه مې ولیدلې او دریمه به یې ضرور راښکاره شي، دا مې ولیدل چې د بابل سپینې ماڼۍ د مسلمانانو په لاسونو کې ولوېدې، او دا مې هم ولیدل چې له قادیسیې څخه ښځه په خپل اوبن د بیت الله زیارت لپاره په ډېر ډاډ او اطمینان راروانه وه، او قسم په الله چې دریمه هم ځانځا شته کېږي، ثروت او مالداري به دومره زیاته شي چې هېڅ اخستونکی به یې شتون نه لري.



د فروة بن مسک المرادي رضي الله عنه راتگ

ابن اسحاق وايي: فروة بن مسک رضي الله عنه نبي کریم ﷺ ته په داسې حالت کې راغی چې د کنده قبیلې ټولو مشرانو څخه یې بیزاري او اعتزال اعلان کړی و.

چونکه له اسلام د راتگ نه لږ څه وړاندې د مراد او همدان د قبیلو ترمنځ د (ردم خونړیزه) معرکه رامنځ ته شوې وه چې همدانیانو پکې د مراد قبیله کې د مرگ او ژوبلې لویه غوڅه کړې وه، دوی ته یې ستر ځاني زیانونه اړولي وو.

د مراد د قبیلې په ضد د همدان د جنګي قیادت مهار د اجدع بن مالک په لاس کې و^(۱).

له کله راهیسې چې فروه رضي الله عنه د کنده قبیلې له مشرانو څخه د نبي کریم ﷺ حضور ته تشریف راوړ دا بیتونه یې وویل:

(۱) ابن هشام وايي: د جنګ ددغه سحنه کې د همدان قیادت د مالک بن حریم په ولکه کې و.

لَمَّا رَأَيْتُ مُلُوكَ كِنْدَةَ أَعْرَضَتْ *** كَالرَّجُلِ خَانَ الرَّجُلَ عَرَاقَ نَسَائِهَا
قَرَّبَتْ رَا حَلَّتِي أَوْمَ مُحَمَّدًا *** أَرْجُو فَوَاضِلَهَا وَحَسَنَ نَّارَائِهَا

د كنده د مشرانو خوش ماشي او سرغړونې چې مې وليدې چې کورني او قبيلوي خيانتونه په کې را پورته شول نو...

خپله سورلي مې ځان ته زانزدې کړه او محمد ﷺ سره دملتوب اراده مې وکړه، هلته د هغه سره ډېر خیر او ډېر ثروت امېد او طمعه لرم.

ما ته د رارسيدلې راپور له مخې چې فروه رضي الله عنه کله هم نبي کریم ﷺ حضور ته ولاړ، هغه ورته وويل: ای فروه! د (ردم معرکه) کې چې ستا قوم ته څومره ځاني زيان رسيدلی دی ایا ته پرې خفه يې او که نه؟

هغه ورته وويل: ای د الله رسوله! د (ردم معرکې) په څېر ما ته ځاني تاوان که بل چا ته ورسېږي نو ایا خفه به نه شي؟ نو نبي کریم ﷺ ورته وويل: ستاسو لپاره دغه ځاني تاوان په اسلام کې له خیر او فايدي پرته نور څه نه دي.

د اسلام راوړو وروسته نبي کریم ﷺ ورته د (مراد، زُبَيْد او د مُذَجح ټولو قبيلو واک او اختيار ورکړ، او ترڅنگ يې ورسره خالد بن سعيد بن العاص رضي الله عنه هم د صدقاتو په راغونډولو او توزيع مشر واستو، د نبي کریم ﷺ تر مړينې پورې ورسره خالد رضي الله عنه يو ځای و.



د ځينو زبیديانو په ملتيا د عمرو بن معديکرب پلاوي

د بنوزبید د ځينو خلکو په ملتيا د نبي کریم ﷺ په حضور کې عمرو بن معديکرب هم په داسې حالت کې راغی چې اسلام يې قبول کړی و، د نبي کریم ﷺ د نبوت په اورېدو سره سم عمرو ولاړ او قيس بن مکشوح المرادي ته يې وويل: ته د خپل قوم سرکرده اولوی مشرتابه يې، په حجاز کې د قریشو د قبيلې اړوند محمد ﷺ نوم سړي چې د اسماني استازيتوب دعوه لري بايد دواړه لاړ شو او حقيقي راپور په خپله ترلاسه کړو، که د نبوت دعوبدار په رښتيني توگه د الله استازی وي نو بيا خو خبره بيني پټه نه ده، او که رښتني پېغمبر نه وي نو سم معلومات خو به راته وشي!

قيس خبره ونه منله او مشوره يې ورله هم بده استقبال کړه، عمرو بن معديکرب د مدينې په لور سفر پيل کړ، مدينې ته په رارسېدو يې سمدستي په نبي کریم ﷺ باندې ايمان راوړ او

د هغه رسالت يې تصديق کړ، قيس بن مکشوح چې د عمرو په مسلمانېدو وڅېرېد نو د مرگ درکې يې ورکړې او گوستاخي يې هم ورله وکړه چې ولې دې زما ونه منله.

أَمْرُكَ يَوْمَ ذِي صِنْعَاءِ	***	أَمْرًا بَادِيًا رُشْدَهُ
أَمْرُكَ بِاتِّقَاءِ اللَّهِ	***	وَالْمَعْرُوفِ تَتَعَدَّهُ
خَرَجْتُ مِنَ الْمُنَى مِثْلَ	***	الْحَمِيرِ غَرَّهٌ وَتَدُهُ
تَمَنَانِي عَلَى فَرَسٍ	***	عَلَيْهِ جَالِسًا أُسْدُهُ
عَلَيَّ مُقَاصَّةٌ كَالنَّهْيِ	***	أَخْلَصَ مَاءَهُ جَدُّهُ
تَرُدُّ الرُّمَحَ مُنْتَنَى	***	السَّانِ عَوَائِرًا قِصْدَهُ
فَلَوْ لَأَقَيْتَنِي لَلْقَيْتَ	***	لَيْثًا فَوْقَهُ لِبَدُهُ
ثُلَاثِي شَنْبُثًا شَتْنُ	***	الْبَرَاثِ نَاشِرًا كَتْدُهُ
يُسَامِي الْقِرْنَ إِنْ قِرْنٌ	***	تَيَمَّمَهُ فَيَقْتَصِدُهُ
فَيَأْخُذُهُ فَيَرْفَعُهُ	***	فَيَخْضِمُهُ فَيَقْتَصِدُهُ
فَيَدْمَعُهُ فَيَحْطِمُهُ	***	فَيَخْضِمُهُ فَيَزْدَرِدُهُ
ظَلُومَ الشَّرْكَ فِيمَا	***	أَحْرَزْتَ أَنْيَابُهُ وَيَدُهُ

❁ په صنعا کې د ملاقات په ورځ مې درته له پېرزوڅخه ډکه خبره کړې وه.

❁ له الله څخه په ډار او په خیر نښه کړې کولو مې درته مشوره درکړې وه.

❁ د هغه څرگوتې په څېر مې مقصد پسې وټپېدم چې خپل مورې (چې ورته ترل کيږي) مرسته اخلي.

❁ ته مې په مرگ ډاروې او حال دا چې زه لکه د زمري په څېر په اس سپوريم.

❁ د اوبو ډنډو کې په څېر راباندې له حفاظت نه ډکه زغره پرته ده داسې ډنډو کې چې وچې کړسې ځمکې يې اوبه پرېښي دي.

❁ داسې زغره چې غشي او د نيزې گوزارونه تمبوي، او تېره غاښونه خواره واره پاشي.

❁ که د جنگ لپاره مې مخې ته راشي نو خبر شه چې داسې زمري له مخې ته ورغلې چې په اوږو يې ببر ويښته ولاړ دي.

❁ ويوهېره چې هغه چا ته په غېږه ورغلې چې تر هغه دې نه پرېږدي تر څو يې ځملولی نه يې، او د هغه چا په گوتو ورغلې چې خورا قوي لوړې اوږې لري.

❁ که راشې نو هغه چا ته به ورشې چې په خپل هم سيال باندې مقابله کې وروپورته کيږي او متو کې يې قوي نيسي.

لومړی یې مضبوط ونیسي او بیا یې پورته کړي او بیا یې ځمکې ته په دومره قوت راگوزار کړي چې ساه ترې اوباسي.

په وهلو ټکولو ترې دماغ راوباسي او اندام اندام یې کړي، توکړه توکړه ورله وخوري او هضم یې کړي.

داسې زمري سره به مخ شې چې لاسونه او داړې یې د شریکوال سره په ښکاره کې زیاتی کوي.

بیا تر ډېره موده د فروه بن مُسیک رضي الله عنه په مشرۍ کې عمرو بن معدیکرب په بنورزیده کې پاتې شو، خو ولې د نبي کریم ﷺ له مړینې سره سمدستي مرتد شو، او دا شعرونه یې وویل:

وَجَدْنَا مُلْكَ فَرَوَةَ شَرِّ مُلْكِ *** حَمَارًا سَافَ مُنْخَرَهُ بِثَفْرِ
وَكُنْتَ إِذَا رَأَيْتَ أَبَا عَمِيرٍ *** تَرَى الْخَوْلَاءَ مِنْ حَبَثٍ وَعَدْرِ

د فروه مشري دومره بې کاره وه لکه خر چې په خپله پوزه د خرتوب مینه بویوي.

ته چې کله ابوعمیر ووينې نو داسې ښکاري لکه د اوښې بچې چې دې په خپل بد شکل کې لیدلی وي.



د بنو کنده په وفد کې د اشعث بن قیس راتگ

ابن اسحاق وايي: اشعث بن قیس هم نبي کریم ﷺ ته د بنو کنده په راغلې پلاوې کې راغلی و.

ابن شهاب زهري راته وویل: د اشعث بن قیس په ملتیا نبي کریم ﷺ ته د بنوکنده اتیا غړي راغلل او مسجد ته په داسې حالت کې ننوتل چې د سر وینبتان یې گمنځ کړي وو او له یمني تارونو څخه ودل شوې برگې یا کتاني چپنې یې اچولې وې چې ورېښم ورسره شریک وو، خو چې څنگه د نبي کریم ﷺ په حضور کې ودرېدل هغه ورته وویل: ولې تاسو اسلام نه دی راوړی؟ هغوی ځواب ورکړ چې ولې نه، مونږ خو مسلمانان یو، نبي کریم ﷺ ورته وویل: بیا مو ولې له ورېښمو جوړ پوښاک په تن کړی دی؟

هغه (راوي) وايي: د بنو کنده وگړو خپلې چپنې وودشولې او گوزار یې کړې.

په دې دورانیه کې اشعث بن قیس رضي الله عنه نبي کریم ﷺ ته وویل: مونږ او ته دواړه د مُرّار (د بوتې نوم دی) خوړونکو بچیان یو.

نبي کریم ﷺ ورته وخنډل او ورته يې کره چې دا نسبي نوم د عباس بن عبدالمطلب او ربيعة بن الحارث دواړو سره ډېر مناسب دی، چونکه د دواړو پېشه پلورل او پېرودل وو نو چې کله به دور دراز علاقوته ولاړل او چا به ورڅخه وپوښتل چې نسبي اړیکې مو د کومې قبيلې اړوند دي؟ نو دواړو به ورته وويل مونږ (بنو آکل المُرار) د قبيلې غړي يو. او هغه داسې چې بنو کنده خپله ټولواکان او مشران خلک وو.

بيا ورته نبي کریم ﷺ وويل چې مونږ د نصر بن کنانه بچيان يو، په نسب کې پلار پسې څو مورگانو پسې نه څوو، اشعث بن قيس وويل: ای بنو کنده! ايا له خبرو څخه اوزگار شوي؟ که له دې وروسته مې له هر چا څخه د (بنو آکل المُرار) نوم واورېد نو اتيا دورې به يې ووهم.



نبي کریم ﷺ ته د سرد بن عبدالله ازدي راتگ

د (ازد) قبيلې په راغلي پلاوي کې د نبي کریم ﷺ په حضور کې سرد بن عبدالله ازدي هم تشریف راوړی و، د نېک ښه او باعمله مسلمان په صفت يې د ژوند نوی پړاو پېل کړ، نبي کریم ﷺ د راغلي وفد او د قوم نور هغه غړي چې اسلام ته يې تن اېښی و همده ته يې د ټولو مشري ورکړه، او ورته يې امر وکړ چې د مسلمانانو په ملتيا د يمن او يمن ته نزدې پرتو مشرکانو سره جنگ او جهاد وکړي.

سرد بن عبدالله رضي الله عنه د نبي کریم ﷺ د امر سره سم د مسلمانانو په ملتيا ولاړ، تر دې چې د (جُرُش) نوم ځای ته ورسېد، د سرد بن عبدالله رضي الله عنه نه چې کله د خثعم قبيله وڅېړېده ټول لاړل او د کليوالو سره يې په جُرُش کې واړول، که څه يې هم نزدې يوه مياشت محاصره کړل خو چونکه د جرش مقام له هر اړخه بنده ساحه لرله او ځينې يمني قبيلې پکې مېشتې وې نو هلته ترې ټول کافران پټ او پناه شول، سرد بن عبدالله رضي الله عنه محاصره ماته کړه او د (شکر) نوم غر ته ولاړ، د جرش هستوگنوالو داسې وپتيله چې گنې شکست يې وخور نو ټول پسې راووتل، سرد بن عبدالله رضي الله عنه پرې راوگرځېد او بې سارې غوڅه مرگ او ژوبله يې ورته واړوله، خو دا چې جرشيانو د نبي کریم ﷺ اړوند راپور راغونډولو په خاطر دوه جاسوسان ليردولي وو، د مازيگر لمونځ وروسته نبي کریم ﷺ له دواړو وپوښتل: د الله په ځمکه کې د شکر نوم ځای چرته دی؟ دواړو ورته په خپلې کليوالی لهجه وويل: کشر زمونږ د قلمرو غريزه سيمه ده، هغه ورته وويل کشر نه دی شکر دی، بيا ورڅخه دواړو وپوښتل: ولې هلته څه دي؟ نبي کریم ﷺ ورته وويل: هلته اوسمهال اوسنان ذبحه کيږي، دواړه سړي ابوبکر يا عثمان رضي الله عنهما ته راغلل او ورسره

کېناستل، هغه ورته وويل: خوار شئ! نبي کریم ﷺ ته ورشئ او ورڅخه وغواړئ چې الله مو له قوم څخه عذاب پورته کړي، ايا تاسو ونه پوهېدئ چې هغه درته د خپل قوم د مرگ ژوبلې پېغام درکړ؟ دواړه پاڅېدل او له نبي کریم ﷺ څخه يې ياده شوې غوښتنه وکړه، هغه وويل: ای الله! په کوم عذاب چې ددې دواړو قوم اېسته دی، ته ورته نجات ورکړه.

دواړو له مدينې څخه وکوچېدل، کلي کور ته په رسېدو رښتيا هم چې د نبي کریم ﷺ په ذکر کړي وخت او ورځ ورته د سرد بن عبدالله رضي الله عنه په لاس درنه ځاني ضايع اوښتې وه. له دې پروا وروسته د جُرش پلاوې نبي کریم ﷺ ته راغله او خپل اسلام يې اعلان کړ، د هغوی د اسونو، اوبانو او د ځمکې يوې کولو په خاطر په نښه کړي غويانو لپاره يې ورته څرځای په نښو نښانو معلوم کړل، د نورو خلکو مالونه څرول يې په کې حرام وبلل.



د حمير د نوابانو استازي ليک راوړل

د نبي کریم ﷺ له تبوک نه راستنېدو په مهال ورته د حمير د نوابانو هريو حارث بن عبدکلال، نعيم بن عبدکلال، او د ذي رعين نواب نعمان او د همدان او معافر نورو نوابانو په کې د اسلام ته غاړه کېښودلو خوشخبري راواستوله، او زرعه ذو يزن ورته د مالک بن مرة الرهاوي په لاس ليک راواستو چې نور هغوی د شرک او مشرکانو لمنه پرېښوده.

نبي کریم ﷺ ورته وليکل: [بسم الله الرحمن الرحيم، دا د الله رسول له پلوه حارث بن عبدکلال، او نعيم بن عبدکلال او ذي رعين نواب، نعمان او د همدان او معافر نورو نوابانو ته پېغام دی.

هغه لوی ذات او برحق معبود چې ورڅخه پرته بل معبود نشته، زه يې حمدونه او

ثناگانې وایم، د روميانو له قلمرو څخه مدينې ته په رارسېدو راسره ستاسو د استازي ليدل کتل وشول، هغه مونږ ستاسو له اسلام څخه وڅېړولو، او خبر يې کړو چې تاسو د شرک او مشرکانو په ضد وسلوال بریدونه کړي دي، تاسو ته الله پاک د خپل توفيق له مخې د دين په لورې هدايت وکړ، خو که لمونځ مو ادا کړ او زکاتونه مو ورکړل، له غنيمت څخه مو د الله پاک او د هغه د رسول برخه ادا کړه، په مسلمانانو د واجبو او فرضو صدقاتو خيال مو وساتو، په چينه او باران خړوبه شوې ځمکې پېداوار کې مو واجبي لسمه برخه ورکړه او د بوکو او جاني زيار خړوبه شوې ځمکې پېداوار څخه مو پنځمه برخه ورکړه، په څلوېښتو اوبانو کې زکات درې

كلنه اوښه او په دېرشو اوښانو کې یو نر درې كلن اوښ او په پنځه اوښانو کې یو بزه (وزه) فرض صدقه ده، او په هرو لسو کې دوه وزې فرض دي، او په څلوېښتو غواگانو کې دوه كلنه غوا (سخی) فرض صدقه ده، او په دېرشو غواگانو کې یو كلن یا دوه كلن سخی یا سخی ده، او په هر څلوېښتو بزو کې یو بزه الله پاک فرض كړي صدقه ده، دا د الله پاک په مسلمانانو باندې فرض كړي صدقات دي، كه څوك په صدقاتو کې ډېره دلچسپي لري دا یې غوره ترینه خصلت دی، خو كه څوك یواځې فرض صدقه ادا كوي او د كفرانو په ضد د مسلمانانو مرستندویه وي او اسلامي شعائر ښكاره كوي نو مومن دی، دغه انسان د مسلمان په څېر په نورو او نوريې په ده حقوق لري، د دې سربېره د الله او د هغه د رسول په امان کې هم دی.

كه كوم يهودي یا نصراني اسلام ته په رښتني توگه غاړه كېږدي هغه هم مومن دی او د مومن په څېر بشپړ حقوق لري، خو كه څوك په خپل يهوديت یا نصرانيت ولاړ وي، وي دې خو په دې شرط چې ټيكنس به وركوي او د مذهبي شعایرو او عبادتونه مخه به یې نه شي نېول کېدای. هر بالغ يهودي نارینه او زنانه، غلام او ازاد له كوم توپير پرته به يوه يميني جوړه (پوښاك) یا یې مساوي درهم د مسلمانانو بيت المال ته وركوي.

كه هر څوك ياده شوې جزیه (ټيكنس) د الله پاک او د هغه رسول ته وركړي نو د الله او د هغه د رسول په امان کې دی، خو كه چا یې مخه ونيوله او انكار یې وكړ نو د الله پاک او د هغه د رسول دښمن دی.

زرعه ذي يزن ته د رسول الله ﷺ پېغام دی چې كله هم تا ته زما استازي راشي نو د شان وړ قدر او احترام یې وكړه، زه درته د معاذ بن جبل، عبدالله بن زيد، مالك بن عباد، عقبه بن نمر، مالك بن مرة رضي الله عنهم او د نورو ورسره ملگرو په قدر وصيت كوم.

معاذ بن جبل رضي الله عنه چې زما د درليرلې پلاوې مشرتابه دی، ورته خپل ټول فرض زكاتونه او له غير مسلمانانو څخه اخستل شوي ټيكنسونه (جزیه) وركړه، د درليرلې پلاوې هېڅ غړی درڅخه خفه او بې ټنډه راستون نه شي.

محمد ﷺ د دې كلكه گواهي وركوي چې د الله پاک پرته نور هېڅ څوك حق معبودان نشته او خپله د الله بنده او استازی دی.

مالك الرهاوي زه وخبړولم چې په حمير کې اسلام د لومړي ځل لپاره تا راوړی دی او د مشركانو سره دې جگړيزه مبارزه هم كړې ده، دا ستا لپاره د خير زيری دی، د حمير د ټولو غړو ځانگړی خيال وساته، له خيانت او د خلكو بې ستره كولو څخه ځان وژغوره، نبی كريم ﷺ ستاسو د مالدار او نادار رښتني دوست دی، بايد خبر ياست چې زكاتونه او صدقات د نبی كريم ﷺ او د هغه د كورنۍ غړو لپاره روا نه دي، زكات باندې الله پاک انسان له بخل او نورو رنځونو څخه پاكوي، او زكات د شتمنو خلكو په شتمنيو کې د غريب او ناداره خلكو حق دی.

مالک الرهاوي د راپور راوړولو سره سم ټول رازونه په سمه توګه ساتلي دي، د مالک په احترام هم درته ځانګړی امر کوم، د ښه باعلمه او دینداره انسان په صفت مې تاسو ته درواستو، والسلام علیکم ورحمة الله وبرکاته]

ابن اسحاق وايي: عبدالله بن ابي بکر راته وویل: هغه ته چا ویلې و چې نبی کریم ﷺ کله هم معاذ بن جبل رضي الله عنه یمن استو، نو ورته یې نصیحت وکړ چې خلک په زیار او ستړي کې مه اچوه بلکې نرمي ورسره کوه، کرکه او نفرتونه نه بلکې زیري او خوشحالي ورته ورکوه، ته به هلته داهل کتابو دقومونو سره مخامخ کېږي هغوی به درڅخه پوښتي چې د جنت کونجیانې څه شی ده؟ ته به ورته وایې چې (لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُحَمَّدٌ الرَّسُولُ اللَّهُ) د جنت کونجی ده.



د خالد بن ولید په لاس د بنو الحارث بن کعب د کورنۍ اسلام قبول

ابن اسحاق وايي: د لسم هجري کال د ربیع الاخر یا جمادی الاولی په میاشت کې نبی ﷺ نجران کې بنو الحارث بن کعب ته خالد بن ولید رضي الله عنه واستو چې ولاړشه او اسلام ته یې درې ورځې راوبله، که یې اسلام ته غاړه کېښوده ډېره ښه ده او که دعوتي مشن ته یې شاه کړه نو ورسره وجنګېږه.

خالد بن ولید رضي الله عنه د رسېدو سره سم دعوتي پلاوې په کلیو کوڅو کې خپرې کړې او اسلام ته یې د دعوت اواز خپور کړ چې [ای خلکو! اسلام ته غاړه کېږدئ بچ به شی] هغه و چې ټولو خلکو اسلام ته غاړه کېښوده.

خالد بن ولید رضي الله عنه د نبی کریم ﷺ د امر سره سم هغوی د اسلامي دین احکام او د الله پاک رالیرلي کتاب او د نبی ﷺ د سنتو په زده کړه بوخت وساتل.

بیا خالد بن ولید رضي الله عنه نبی کریم ﷺ ته لیک واستو چې [بسم الله الرحمن الرحيم، دا د خالد له پلوه د الله پېغمبر محمد ﷺ ته پېغام دی، د الله رسوله! د الله پاک پېرزوينې او رحمتونه دې مل شه تا ته دهغه حق معبود او پروردګار ډېره ثنا وایم چې ورڅخه پرته بل برحق معبود نشته، د الله رسوله! صلی الله علیک، زه دې بنو الحارث بن کعب ته په دې راستولی وم چې تر درې ورځو پورې ورسره جنګ جګړه ونه کړم او اسلام ته یې راویل، که یې اسلام ته غاړه کېښوده اسلام یې قبول دی او تر هغه به په کې یم چې ستا د امر سره سم ورته د الله پاک کتاب او دهغه د پېغمبر راوړی دین او اسلامي احکام ورزده کړم، او که یې اسلام رانه وړ بیا به ورسره ستا د امر سره سم جهاد کوم، زما د رارسېدو سر سم ما په هغوی کې استازي واستول او

د امر سره سم يې ورته وويل [ای بنو الحارث بن كعب! په دې خاطر چې سالم او غانم پاتې شئ نو اسلام راوړئ] هغوی ټولو اسلام راوړ، اوسمهال زه دهغوی په منځ کې يم او د الله په اوامرو ورته امر کوم او د هغه له نواهیو څخه یې رابندوم، ددې ترڅنګ ورته د الله د دین روڼ احکام او نبوي لارښوونې هم ورزده کوم، والسلام عليك يا رسول الله ورحمة الله وبركاته.

نبي کریم ﷺ ورته بېرته لیک واستو چې:

[د الله د پېغمبر او نبي محمد ﷺ له پلوه خالد بن وليد رضي الله عنه ته، روغ او سلامت اوسې، تا ته د هغه حق معبود او پروردگار ثنا وایم چې ورڅخه پرته بل حق معبود شتون نه لري، د استازي په ملتیا ستا لیک راوړسېد چې له جنگ جګړې پرته په کې د بنو الحارث بن كعب د اسلام راوړلو پېغام و چې هغوی ستا دعوتې مشن ته ورغاري وقي دي، او هغوی په دې گواهي وركوي چې له الله پرته بل حق معبود نشته او محمد ﷺ د الله پاک حق پېغمبر او بنده دی، تا و خبرولو چې الله پاک هغوی ته هدایت کړی دی، د جنت اړوند زېری ورته وركړه او له دوزخ له عذابونو څخه یې وډاره، د بنو الحارث بن كعب د قبيلوي پلاوې په شمول ته هم ورسره زما خواته راشئ، والسلام عليك ورحمة الله وبركاته].

د امر سره سم خالد بن وليد رضي الله عنه د بنو الحارث د پلاوې سره د مدینې په لور راروان شو، هېره دې نه وې چې په تشکیل شوې پلاوې کې قيس بن الحصين ذي الغصه، يزيد بن عبدالمدان، يزيد بن المحجل، عبدالله بن قُرَاد الزیادي، شداد بن عبدالله القناتي، عمرو بن عبدالله الضبائي مخه ور خلك هم وو، د رارسېدو سره نبي کریم ﷺ وپوښتل چې دا څوک دي؟ دا خو داسې بریښي لکه د هند هستوګنوال چې وي.

چا ورته وويل: ای د الله رسوله! دا د بنو الحارث بن كعب مخه ور خلك او راغلې پلاوې ده، نبي کریم ﷺ ته راغلل او سلام یې ورسره وکړ، او ورته یې وويل: مونږ ټول د دې گواهي وركو چې د الله پاک پرته بل حق معبود نشته، او ته د الله رسول او استازی یې.

نبي کریم ﷺ ورته وويل: هو زه هم د دې گواهي وركوم چې له الله پاک پرته بل حق معبود نشته او زه د الله رسول يم.

بیا ورته نبي کریم ﷺ درې ځل وويل: ایا تاسو هغه خلك یاست چې څوک مو له څه رابند کړي هم هغه کوئ؟ يزيد بن عبدالمدان چې درې ځله پوښتنه ونه ځوابول شوه، په څلورم ځل یې وويل: هو د الله رسوله! مونږ هغه څوک یو چې له څه نه مو څوک رابند کړي هغه کار کوو.

نبي کریم ﷺ ورته وفرمایل: که خالد راته نه وئ راستولئ چې له جنگ جګړې مو پرته اسلام منلی دی نو د خپو لاندې به مې درله سرونه غورځولي وو.

يزيد بن عبدالمدان ورته وويل: اسلام ته په تن کېښودو کې نه ستا او نه هم د خالد بن وليد رضي الله عنه ستاينه کوو، نبي کریم ﷺ ورته وويل: نو د چا په ثنا قایل یاست؟ هغه ورته

وويل: ای د الله رسوله! مونږ د هغه پروردگار او حق معبود ثنا خوان یو چې ستا په توسط یې راته هدایت وکړ، نبی کریم ﷺ ورته وویل: روغه خبره دې وکړه.

بیا ترې نبی کریم ﷺ وپوښتل چې د جاهلیت په دور کې به مو له خلکو نه جنګي میدانونه په څه ګټل؟ هغوی ورته وویل: مونږ له هېڅ چا هم مېدان نه دی وړی، هغه ورته وویل: ولې نه چې د چا سره به په شخړه شوې نو مرد مېدان به تاسو وئ!

هغوی ورته وویل: ای د الله رسوله! زمونږ د میدان ګټلو راز دا و چې مونږ به بېلابېل نه بلکې یو لاس او اتحاد وو، او په هېڅ چا مو ظلم زیاتی او چور چپاول نه دی پېل کړی، دا مو د اتلولۍ لوی راز و.

بیا نبی کریم ﷺ بنو الحارث بن کعب باندې قیس بن الحصین مشر وګماره، د بنو الحارث راغلې پلاوې د شوال یا ذي القعدې د میاشتې په پاتو ورځو کې بېرته خپل ټبر ته ستنه شوه. د پلاوې خپل ټبر ته څلور میاشتې ستنېدو وروسته نبی کریم ﷺ هم وفات شو.

د بنو الحارث بن کعب د پلاوې ستنېدو وروسته پسې نبی کریم ﷺ د دیني احکامو د پوهاوې په خاطر چې دین ورته لا پسې روښانه شي او نبوي لارښوونې ورته لا مزیدې ورزده کړي عمرو بن حزم رضي الله عنه واستو، نبی کریم ﷺ ورته خپل ځانګړي او امر په لیکلي بڼه ورکړل چې:

[بسم الله الرحمن الرحيم، دا د الله پاک او د هغه رسول له پلوه خورا ډاګیز حکمونه دي، ای مومنانو! په خپلو ژمنو وفاء وکړئ، دا لیکنه د الله پاک د استازي محمد ﷺ عمرو بن حزم رضي الله عنه ته هغه مهال ورکړه چې یمن ته یې استو، هغه ته د ژوند اړوند ټول چارو کې له الله څخه په ډار او ترس امر دی، الله پاک د هغه چا مرستندویه دی چې ورڅخه ډاریري او نېکې روپې څښتنان دي، عمرو بن حزم رضي الله عنه ته دا حکم متوجه دی چې د الله پاک د امر سره سم د حق غوښتنې مطابق دنده انجام کړي، خلکو ته به د خیر ښېګړې امر کوي او منونکو ته به زیري ورکوي، خلکو ته به قراني ایتونه او دیني حکمونه ورزده کوي، قران کریم به له طهارت پرته هېڅ څوک نه راخلي، خلک به خپل منځني حقوقو باندې پوهوي، په خلکو به زیاته نرمي او اسانتیاوې کوي، چونکه ظلم د الله پاک بدې شي نو خلک به له ظلم زیاتي څخه په سخته رابندوي، الله پاک فرمایي ﴿أَلَا لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الظَّالِمِينَ﴾^(۱).

عمرو بن حزم رضي الله عنه به خلکو ته په جنت او د جنت په عملونو زيری ورکوي او د دې برسېره به خلک د اور له عذاب څخه ډاروي.

(۱) سورت هود: (۱۸) ژباړه: خبردار! په ظالمانو دې د الله لعنت وي.

د ديني احكامو د ښه فقاهاهت لپاره به د خلكو سره مينه كوي، خلكو ته به د حج مراسم، د حج سنتونه او فرضي اعمال به ورزده كوي، حج په خپله لوی حج دی او عمره کوچنی حج دی، له دې نه به خلك رابندوي چې هغوی به په داسې جامه کې لمونځ نه كوي چې بس او كافي نه وي مگر دا چې لاندې باندې تر غاړې ووځي، خلك به ځان په يوه جامه کې داسې نه سمبالوي چې اسمان ته يې فرج پورته نيولی وي (احتباء به نه كوي) او نه به خلك وپښتان په خټ کې غوټه كوي، خلك به د خپلمنځي رامنځ ته شوې پېښو له مخې قبيلوي رگونه او تعصب ته وده نه وركوي، خلك به ټول د الله پاک په لورې بلونوال وي، كه د الهي دعوت پرځای څوك قبيلوي دعوتونو لري پهل كړي تر هغه به ورسره په توره او ډانگ خبرې كولی شي تر څو يې بلنه د يك او يواځې الله پاک چې هېڅ راز شريك نه لري په لور بشپړه سوچه شي، زما استازي به خلكو ته د پوره اودس په كولو امر كوي چې مخونه او لاسونه به تر څنگلو پورې او ښپې به تر گټكو پورې وينځي، او د الله پاک د امر سره سم به په سرونو مسحه كوي.

د الله رسول تاسو ته په خپلو وختونو باندې داسې د لمونځ كولو امر كوي چې ركوع او سجده يې په خشوع سمبال وي.

دسهار لمونځ به دسهار له راختمو په لومړي وخت کې ادا كولی شي، او د ماسپښين لمونځ به د زوال سره سم په لومړني وخت کې كېږي، د مازديگر لمونځ هله د ادا وړ دی چې لمر ځمكې ته شاه كړي، د ماښام لمونځ وخت د شپې د لومړي تاريخو خپرېدل دي، په اسمان کې د ستورو راختمو وروسته به د ماښام لمونځ نه شي تاخير كېدای، او د ماسخوتن لمونځ وخت د شپې لومړۍ برخه ده.

د الله رسول تاسو ته د جمعې ورځې د اذان سره سم لمونځ ته د چټكې حاضری امر كوي، په داسې حال کې چې د ادا لپاره به يې تاسو غسل او اغتسال كړي وي، د الله رسول خپل استازي ته امر كړی دی چې له غنيمت څخه پنځمه برخه به الله ته وركوي.

چينو او اسمان خړوب كړې ځمكې پېداوار كې به مومنان لسمه برخه صدقه او زكات وركوي، په زيار او تكليف خړوب شوي پېداوار كې به له ځمكې څخه پنځمه برخه فرضي زكات وي، په هرو لسو اوښانو کې دوه بزې (وزې) دي، په شلو اوښانو کې څلور بزې فرضي زكات دی.

په څلوېښتو غويانو کې يوه غوا، او په دېرشو غواگانو کې يو كلن يا دوه كلن سخي فرضي صدقه ده، په هرو څلوېښتو بزو (وزو) کې يو بزه فرضي صدقه ده، د مومنانو په شتمنيو کې پورتنۍ المذكوره برخې د الله پاک حقونه دي، خو كه د مزید احسان په بنسټ څوك اضافه برخه وركوي دا به ورله ډېره ښه وي.

كه هر يهودي او نصراني دزړه له كومې له زور جبر پرته اسلام ته غاړه كېښوده نوسم دم مسلمان بلل كېږي، دا په مسلمانانو او مسلمان په ده حقوق لري.

خو که په يهوديت يا نصرانيت څوک کلک ولاړ وي مخه يې نه شي نېول کېدای خو هر بالغ يهودی او نصراني نارينه وي که زنانه، ازاد وي که غلام خو پوره دينار يا په عوض کې به د تن جامې په ټيکس کې ورکوي، د مذکوره ټيکس بدل کې ټولو ته د الله پاک او د هغه د رسول د سر ساتنې امان حاصل دی، خو که هر يهودي يا نصراني يې له ادا څخه سرغړونه وکړه نو سرغړونکی به د الله او د هغه د رسول او د ټولو مومنانو ستر دښمن وي [په محمد ﷺ دې د الله درودونه وي، والسلام عليكم ورحمة الله وبركاته.



د دوه سترو دروغجانو مسيلمه او اسود عنسي پېښه

ابن اسحاق وايي: د نبي کریم ﷺ په دور حيات کې دوو لویو دروغجانو د نبوت دعوي وکړې، مسيلمه د يمامې په سيمه بنو حنيفه کې او اسود عنسي په صنعاء کې د خپل نبوت اوازې خپرې کړې.

ابوسعيد خدری رضي الله عنه وايي: نبي کریم ﷺ په ممبر خطبه ورکوله چې ما ترې واورېدل: [ما ليلة القدر په خوب کې وليد خو وخت يې راڅخه بېرته هېر کړی شو، او خوب مې وليد چې د سرو زرو دوه بنگرې مې په مت کې پراته دي، له پامه مې بدې راغلل نو پوکې مې ورته وکړ دواړه والوتل، تعبير مې ورڅخه د يمن او د يمامې دروغجان واخستل.

د ابوهريره رضي الله عنه په روايت چې پياوړي دين پوهه راته بيان وکړ چې زه پرې د دروغو گمان بيخي نه کوم، چې ابوهريره رضي الله عنه ويل: (ما له رسول الله ﷺ نه اوريدلي دي چې هغه ويل: تر هغه به د قيامت ورځ رانه شي چې ورڅخه وړاندې دېرشتو دروغجانو د نبوت دعوي نه وي کړې [



د زکاتونو په راټولولو د گمارل شوي غړو وتل

د اسلامي دين تر ولقې لاندې گردې لويديلې دوردراز سيمو ته نبي کریم ﷺ خپل گورنران او دزکاتونو په چارو گمارل شوي وگړې د زکاتونو راټولولو لپاره واستول، اسود

عنسي د نبوت دعو دار لاپه صنعا کې و چې نبي کریم ﷺ یې د زکاتونو راتولو لپاره مهاجر بن امیه بن المغیره رضي الله عنه واستو، حضرموت ته یې د بنو بياضه د کورنۍ غړی زیاد بن لبید رضي الله عنه واستو، عدي بن حاتم الطائي رضي الله عنه یې بنو طيئ او بنو اسد ته واستو، او بنو حنظله ته یې مالک بن نویره رضي الله عنه واستو، د بنو سعد په یو اړخ یې زبرقان بن بدر رضي الله عنه او په بل اړخ یې قيس بن عاصم رضي الله عنه واستول، بحرین ته یې علاء ابن الحضرمي رضي الله عنه او د نجران د صدقاتو او ټیکسونو راتولو لپاره یې علي بن ابي طالب رضي الله عنه واستو.



نبي کریم ﷺ ته د مسیلمة الکذاب لیک او د هغه ځواب

مسیلمه بن حبيب نبي کریم ﷺ ته لیک راواستو چې:

دا د الله د استازي له اړخه د الله استازي محمد ته پیغام دی.

تا ته دې سلام وي، زه د نبوت په چارو کې له تاسره مل جوړ شوم، د ځمکې نیمه برخه زمونږ او نوره نیمه یې د قریشو ده، خو قریش د لوت مار او چورچپاول خلک دي.

د مسیلمه دا لیک د هغه دوو استازو راوړ.

ابن اسحاق وايي: د سلمة بن مسعود الاشجعي څخه په روایت یو اشجعي وویل چې سلمه به ویل چې زما پلار له رسول الله ﷺ څخه اوریدلي دي چې هغه کله هم لیک ولوست، له استازو یې وپوښتل چې تاسو دواړه یې اړوند څه عقیده لرئ؟ هغوی ورته وویل: د مسیلمه خبره زمونږ خبره ده.

نبي کریم ﷺ ورته وویل: [لورپه په رب لایزال چې که استازي وژل کېدای شوی نو ما به هر ورو تاسو وژلای وی].

بیا یې مسیلمه ته ولیکل:

[بسم الله الرحمن الرحيم، دا د الله پاک د استازي محمد ﷺ له اړخه لوی او ستر دروغجن مسیلمه ته پیغام دی، سوکالي او سلامتیا دې د خیر او هدایت په پېروکارو وي، ځمکه د الله ځمکه ده او د خپلې خوښې له مخې یې خپلو بندگانو ته ورکوي، خو ولې نېکه پایله د متقینو په انجام تمامېږي].

هېره دې نه وي چې مسیلمه ته یې لیکنه د لسم کال په اخر کې واستوله.



حجة الوداع

د ذوالقعدې مياشتې په راتگ د حج مراسمو لپاره نبي كريم ﷺ ځان چمتو كړ او خلك يې وپوهول چې د حج لپاره بشپړ تياري ونيسي، د ذي القعدې پنځه شپې ورځې لا پاتې وې چې نبي كريم ﷺ د حج لپاره د سفر دورانیه پېل كړه^(۱).

نبي كريم ﷺ ولاړ او هلته يې خلكو ته د حج مراسم او سنتونه او طريقه كار وښود، او خلكو ته يې خپله خطبه واوروله، په الله پاك يې له وړثنا صفت وروسته وويل:

[ای خلکو! زما خبرې ښه په څېر واورئ، شايد له دې وروسته درسره دلته ليدل كتل ونه كړئ شم.

ای خلکو! د الله پاك سره تر ملاقات پورې په تاسو باندې ستاسو وينې او شتمني داسې حرام او ناروا دي لكه نن ورځ او روانه مياشت چې څنگه حرامه ده.

په دې مې پوهولي ياست چې ستاسو په عملونو به درسره ستاسو رب حساب او كتاب كوي، كه له چا سره د امانت په توگه د بل چا ملكيتونه وي نو بېرته دې حقدارو ته خپل حقونه وسپاري، د جاهليت ټول سودي او ربوي عقود لغوه دي، دا چې نه په چا ظلم زياتي وكړئ او نه درباندي ظلم زياتي وشي د خپل راس المال پرته نور حق نه لرئ، دا د الله پرېكړه ده چې سود دې هرومرو زوال وخوري، د عباس بن عبدالمطلب د جاهليت د دور ټول سودي كاروبار د لومړي ځل لپاره زه له خپو څخه لاندې كوم، د جاهليت د دور وينې لغوه او بدله به يې نه شي اخستې، لومړی وينه چې زه يې له غچ اخستو غورځوم د ابن ربيعه بن الحارث بن عبدالمطلب وينه ده، دا چې هغه په بنو ليث كې شيدې خورلې وې (د ماشومتوب په مهال) او هذيل وژلی دی، د جاهليت د دور مړو كې زه لومړی د هغه وينه بخشش كوم.

ای خلکو! له دې وروسته شيطان دلته نور له خپل عبادت څخه نا امېده شوی دی چې ستاسو په ځمکه يې عبادت وشي، خو ولې هغه له تاسو څخه په دې هم خوښ دی چې په هغه څه كې يې پېروكاري وشي چې ستاسو له نظره حقير او بې باكه چارې وې، بايد هوښيار او څېرکه اووسئ.

ای خلکو! د مياشتو تاخيرول په كفر كې مزیده تنزلي ده، كافران پرې لا پسې گمراه كيږي، چې يو كال د مياشتې په حليت او بل كال يې بيا په حرمت قايل وي، دا په دې خاطر چې د الله پاك د حرامو كړو مياشتو شمېر سره ټكراو لري، نو د الله حلالې مياشتې په ځان حراموي او حرامې مياشتې يې په ځان حلالوي، زمانه هم لكه د اسمان او ځمكې د لومړي ځل پېداښت

(۱) ابن هشام وايي: دا مهال يې د روايتونو له اختلاف له مخې ابودجانه يا سباع بن عرفطه رضي الله عنهما كې يو نفر په مدينه امير گمارلی و.

په خبر راوخرخېده، د الله په نېز مياشتې دولسو پورې شمېر لري، څلور پکې حرامې دي، درې پرله پسې او بل د مضریانو رجب دی چې د جمادى الثانيه او شعبان ترمنځ ده^(۱).

ای خلکو! تاسو په خپلو بنځو او بنځې مو په تاسو ځانگړي حقوق لري، ستاسو حق پرې دا دی چې ستاسو په ناستځي کې به هغه څوک نه کېنوي چې ستاسو بدي راځي، او ستاسو حقوق پرې دا دي چې هېڅ ډول فاحشي او بدفعلي به نه کوي، که يې ستاسو څخه سرغړونې پېل کړې نو د الله پاک د امر سره سم ورسره اړیکې يې مينې کړې، خبرې ورسره مه کوئ، په بسترو او ځملاست ځای کې ترې ځانونه راجلا کړې، د وېرولو په خاطر ورسره اخ اوډب وکړې خو چې وهل سخت نه وي، که يې درسره خوښ حالت وښودل په تاسو د رزق او پوښاک ثابت حقوق لري.

د بنځو سره له خیر نه ډکه رويه وپالئ، دوی له تاسو سره د بنديوان حيثيت لري چې د ځانونو لپاره د هېڅ توان نه لري، ځکه چې تاسو د الله پاک په نوم له ځان سره رابندې کړې دي، او د هغوی فرجونه مو ځانونو ته د الله په نوم روا او حلال کړي دي.

ای خلکو! زما په خبرو ځانونه ښه پوهه کړې، تاسو ته مې دين په ښه ډول بيان کړ، په تاسو کې مې داسې څه پرېښې دي که منگولې پرې ولگوئ هېڅکله به يې لارې نه شئ، ډېر روښان او خورا څرگند شيان دي، يو د الله کتاب او بل د هغه د پېغمبر سنت.

ای خلکو! زما خبرې واورئ او ځانونه پرې ښه پوهه کړې، او ښه وپوهېږئ چې يو مسلمان د بل مسلمان ورور دی، ټول مسلمانان سره وروڼه وروڼه دي، د يو مسلمان لپاره د بل مسلمان د زړه له کومې بخشش پرته هېڅ هم روا نه دي، بايد په ځانونو هېڅ ډول زياتي ونه کړې، ای الله! ما ستا دين دوی ته ورسو.

زه داسې هم خبر شوی يم چې خلکو به ورته ويل: ای الله! ستا پېغمبر راته ستا دين په ښه ډول راوړسو، بيا نبي کریم ﷺ وويل: ای الله! ته پرې گواه شه.



فلسطين ته د اسامه رضي الله عنه ليردول

د ذوالحجې او محرم په مياشتو کې نبي کریم ﷺ په مدينه کې پاتې شو، د خپل غلام اسامه بن زيد رضي الله عنهما په قيادت يې د شام په لور لوی جهادي کاروان چمتو کړ او ورته يې (۱) د رجب مياشتې نسبت يې مضریانو ته ځکه وکړ چې په عربانو کې له دوی پرته نور يې چا احترام نه کو.

امر وکړ چې جهادي کاروان دې د فلسطين بلقاء او داروم په نوم سرحدي سيمو ته رسيدگي وکړي، د دغې جنگ لپاره خلکو مناسب تياري ونيو او د اسامة بن زيد رضي الله عنهما په قيادت کې ټول مهاجرين او انصار ووتل.



ټولواکانو، ملکانو، او باچايانو ته د نبي کریم ﷺ داستازو ليردول

ابن هشام وايي: نبي کریم ﷺ خپل خپل باچايانو ته خپل استازي د الله پاک دين ته په خورا غښتلو بنديکونو واستول ترڅو اسلام ته غاړه ورکړي.

ابن هشام وايي: يو ډېر ښه سړي راته وويل چې ابوبکر الهذلي راته وويل چې ماته د رارسيدلي معلوماتو له مخې چې نبي کریم ﷺ د حديبي په ورځ له عمرې څخه له رابندولو وروسته يوه ورځ خپلو ملگرو ته راغی او ورته يې وويل: [ای خلکو، الله پاک زه د گرد بشریت لپاره رحمت راستولی يم، تاسو له ما سره د حورايينو په څېر پېښې مه کوې لکه هغوی چې د عیسی علیه السلام سره کړې وې، ملگرو يې وويل: ای د الله رسوله! ولې هغوی ورسره څه کړي وو.

نبي کریم ﷺ ورته وويل: زما په څېر يې خلکو ته دعوت ورکړ، څوک چې يې د نژدې ځايونو کې د دعوت لپاره انتخاب کړ نو پرې راضي او خوشحاله وو، او د خلکو دعوت لپاره ولاړل خو ولې څوک چې يې د لرو پرتو سيمو لپاره انتخاب کړي وو، نو مخونه يې گونځې کړل او دعوتي دندې يې هم بې کاره وگڼلې، نو عیسی علیه السلام الله پاک ته ددغې ستونزې گيله وکړه، پېښه دا وشوه چې د سهار په مهال په دعوتي مشن گمارل شوي ناراضه خلک په داسې حالت کې راپورته شول چې د دعوت لپاره د منتخب شوې علاقې په ژبه غږېدل].

نبي کریم ﷺ له خپلو ملگرو څخه د خپل ليک په شمول ټولواکانو ته استازي واستول چې اسلام ته يې رابللي وو.

❁ د حية الكلبي رضي الله عنه يې د روم امپراطور قيصر ته واستو.

❁ عبدالله بن حذافة السهمي رضي الله عنه يې د فارس کسری ته واستو.

❁ حاطب بن ابي بلتعه رضي الله عنه يې د اسکندريې باچا مقوقس ته واستو.

❁ عمرو بن اميه الضمري رضي الله عنه يې د حبشې ټولواک نجاشي ته واستو.

❁ عمرو بن العاص السهمي رضي الله عنه يې د عمان دواړو ورونو باچايانو د جُلُنْدَي

زامنو جيغرف او عياد ته واستو.

له بنو عامر بن لؤي له كورنى خخه يې سليط بن عمرو رضي الله عنه د يمامې ملكانو هر يو ثمامة بن اثال او هوذة بن علي ته واستو.

علاء بن الحضرمي رضي الله عنه يې د بحرین ټولواک منذر بن ساوی العبدی ته واستو.

شجاع بن وهب الاسدي رضي الله عنه يې د شام باچا حارث بن ابي شمر الغساني ته واستو.

ابن هشام وايي: د سليط بن عمرو رضي الله عنه د هوذا او منذر نسبتونه ما کړي دي.

ابن اسحاق وايي: ما ته يزيد بن حبيب المصري وويل چې ما يو کتاب او ليکنه وليده چې د عربو او عجمو باچايانو او دور دراز علاقه جاتو ته په کې د نبي کریم ﷺ د دعوتي ارشاداتو په شمول د هغه استازو نومونه هم و، ما دغه ليکنه محمد بن شهاب زهري ته واستوله نو هغه هم دروسته وبلله، په دغې ليکنې کې مې وليدل چې نبي کریم ﷺ يوه ورځ خپلو ملگرو ته راووت او ورته يې کړه: زه الله پاک د گرد انسانيت لپاره رحمت راستولی يم، الله پاک دې په تاسو ورحمبېري له ما څخه دغه پېغام په بڼه توگه ورسوئ او لکه د عيسى عليه السلام سره د حواريينو په څېر پېښې راسره مه کوئ، صحابه کرامو وپوښتل چې ولې حواريينو د عيسى عليه السلام سره څه چلند کړی و؟

نبي کریم ﷺ ورته وويل: عيسى عليه السلام هغوی دور دراز علاقه جاتو ته د دعوتي مشن د پرمختگ لپاره واستول، د چا تشکيل چې نزدي ځايونو ته شوی و هغوی په دعوتي مشن خوشحاله وو، او د چا لپاره چې د لرو پرتو سيمو انتخاب شوی و هغوی دعوتي دندې بيگارونه وگڼل، عيسى عليه السلام د رامنځ ته شوې پېښې گيله الله پاک ته وکړه، خو چې سهار شونو د دعوت لپاره ورته د انتخاب شوي سيمې په ژبه هر داعي خبرې اترې کولای شوې.

ابن اسحاق وايي: هغه حواريين او نور دعوتي هستي چې عيسى عليه السلام د دعوت لپاره استولي وو يو هم بطرس حواري و، بولس که څه هم حواري نه و خو روميه کې په دعوتي دنده ډېر زيات بوخت و.

اندرائس او منتا دواړه يې هغه ځای ته استولي وو چې هستوگنوال يې سړي خواره وو.

توماس يې د ختيځ برخې د بابل ښار ته استولی و، فيلس يې د افريقي قرطاجنه سيمې ته استولی و، او د اصحاب کهف د ځوانانو چم گاوند (افسوس) ته يې يوحنا استولی و، د بيت المقدس اورشليم ښار ته يې يعقوبس ليردولی و، د حجاز (اعرابيه) په لور يې ابن ثلماء استولی و، او د بربريانو ښارونو ته يې سيمون استولی و، که يهوذا څه هم حواري نه و خو د يوديس پرځای يې دعوتي دنده ترسره کوله.



د اخري جنگي کاروان ليردول

ابن اسحاق وايي: نبي کریم ﷺ شام ته اسامه بن زيد بن حارثة رضي الله عنهما واستو، او ورته يې امر وکړ چې جهادي کاروان دې د فلسطين د بلقاء او داروم په نوم سرحدي سيمو ته رسيدکي وکړي، د دغې جنگ لپاره خلکو مناسب تياري ونيو او د اسامة بن زيد رضي الله عنهما په قيادت کې ټول مهاجرين او انصار ووتل.



د رسول الله ﷺ درنځ لومړی پړاو

ابن اسحاق وايي: خلک لا د فلسطين په لور جنگي کاروان لپاره په چمتوالي بوخت وو چې په نبي کریم ﷺ باندې هغه رنځ پړاو واخست چې ورڅخه وفات شو.

د صفر د مياشتې څه ورځې شپې پاتې وې او يا هم د ربيع الاول مياشت تازه پېل شوې وه چې دغه پېښه منځ ته راغله، هغه داسې چې د شپې له پلوه نبي کریم ﷺ بقیع الغرقد ته ووت، هلته يې د مرو لپاره له الله پاک څخه بخشش وغوښت او بېرته کور ته راستون شو، خو د ورځې له پېل کېدو سره سم پرې ناجورتيا راغله.

د نبي کریم ﷺ غلام ابومويهه رضي الله عنه وايي: د شپې له مخې راپسې نبي کریم ﷺ استازی راوليردو او راته يې کړه چې ای ابومويهه! د بقیع الغرقد د مړود بخشش غوښتنې لپاره راته امر شوی دی، له ما سره هلته ولاړ شه، زه ورسره ولاړم، چې کله په هديره کې وردېد وپویل: ای د قبرونو څښتنانو! تاسو ته دې سلامونه وي، کومه شپه چې تاسو تېره کړه له هغې شپې څخه بهتره ده چې ژوندو تېره کړه، د تورې تورتمې شپې په څېر فتنې راپورته شوي دي، په پرله پسې توگه يوه فتنه له بلې پسې راروانه ده چې وروستنې يې له لومړنۍ څخه بده او بې کاره وي.

بيا يې ما ته مخ کړ او راته يې وويل: ای ابومويهه! د دنياوي خزانو او تل پاتې ژوند او بيا جنت ته د تگ واک راکړل شو خو ما له الله پاک سره دېدار او جنت ته ورتگ غوره کړ.

ما ورته وويل: زما پلار او مور درڅخه قربان شه، د دنيا خزانې او تل پاتې ژوند او بيا جنت ته تگ غوره کړه، هغه راته وويل: ای ابومويهه! د الله پاک ديدار او جنت مې خوښ دی.

بيا يې د بقیع مرو لپاره له الله څخه بخشش وغوښت او کور ته راستون شو، له راستنېدو سره سم په نبي کریم ﷺ هغه درد او ناجورتيا پېل واخست چې له کبله يې وفات شو.

عائشه رضي الله عنها وايي: نبي كريم ﷺ چې له بقیع څخه راغی ما مې له سردردی څخه زگیروي کول چې په سر مې درد دی، هغه راته وویل: قسم په الله چې له تا څخه مې په سر ډېر درد دی، بیا یې وویل: تا ته څه تکلیف دی، که له ما څخه مخکې مړه شې زه به درته غسل او کفن درکړم، د جنازې لمونځ به درباندي وکړم او د تدفین مراسم به دې ادا کړم، ما ورته وویل: هو کنه، که رښتیا مړه شوی وی بېرته به مې کور ته راستون شوی وی او زما په خونه کې به د خپلو نورو بنځو سره مېلاو شوی وي.

عائشه رضي الله عنها وايي: نبي كريم ﷺ راته وخنډل او په نورو بي بيانويي چکر ووهه او سخت درد نيولی و، دغه مهال د ميموني رضي الله عنها په خونه کې ملاست و، خپلې ټولې بي بيانې يې راغونډې کړې او ورڅخه يې اجازه وغوښته چې د وررسيدلې رنځ موده زما په خونه کې تېره کړي، نو ټولو بي بيانويي ورته اجازه ورکړه.



د نبي کریم ﷺ د بي بيانو (امهات المؤمنین) پېژندګلو

ابن هشام وايي: نبي کریم ﷺ نهه بي بيانې درلودې چې نومونه يې په دې توګه دي:

[عائشه بنت ابي بکر، حفصة بنت عمر بن الخطاب، ام حبيبة بنت ابي سفيان بن حرب، ام سلمة بنت ابي امية بن المغيرة، سودة بنت زمعة بن قيس، زينب بنت جحش بن رثاب، ميمونه بنت الحارث بن حزن، جويرة بنت الحارث بن ابي ضرار، صفية بنت حيي بن اخطب رضي الله عنهن].

او ټولې هغه بي بيانې چې نبي کریم ﷺ ورسره نکاحونه کړي وو ديارلس دي:

✿ [خديجة بنت خويلد رضي الله عنها] خديجه رضي الله عنها د نبي کریم ﷺ لومړی بي بي وه، د خديجې رضي الله عنها پلار خويلد بن اسد ورته په خپله په نکاح ورکړې وه، خو ولې تاريخ پوهان وايي چې په نکاح يې ورته ورور عمرو بن خويلد ورکړې وه، په مهر کې ورته رسول الله ﷺ شل ځوانې اوښې ورکړې وې، د نبي کریم ﷺ له ابراهيم پرته نور ټول نارينه او زاناه اولاد له خديجې رضي الله عنها څخه وو.

د نبي کریم ﷺ سره د نکاح نه مخکې خديجه رضي الله عنها د ابوهاله بن مالک چې کورني او نسبي اړيکې يې د بنو اُسَيِد بن عمرو بن تميم چې د بنو عبدالدار حليف او ملاتړ وي بي وه، له هغه ورڅخه هندبنت ابي هاله او زينب بنت ابي هاله پيدا شوې وو.

اوله ابوهاله وړاندې خديجة رضي الله عنها د عتيق بن عبدالله بن عمر بن مخزوم بي بي وه، له هغه ورڅخه د عبدالله په نوم ځوی او بله جينې زريدي و.

نبي کریم ﷺ په مکه کې په [عايشه بنت ابي بکر رضي الله عنها] باندې د اوو کلنې په موده کې نکاح ترلې وه او په مدينه کې يې د نهه يا لس کلنې په موده کې واده کړه، له عايشې رضي الله عنها پرته نبي کریم ﷺ په بلې ځوانې او باکرې ښځې نکاح نه ده ترلې، عايشه رضي الله عنها يې خپل پلار ابوبکر رضي الله عنه نبي کریم ﷺ ته په نکاح ورکړې وه، په مهر کې ورته نبي کریم ﷺ څلور سوه درهم ادا کړي وو.

سليط بن عمرو يا ابوحاطب بن عمرو بن عبدشمس بن عبدود بن نصر بن مولک بن حسل نبي کریم ﷺ ته [زينب بنت زمعه بن قيس بن عبد شمس بن عبدود بن نصر بن مالک بن حسل بن عامر بن لؤي رضي الله عنها] په نکاح ورکړې وه، په مهر کې ورته رسول الله ﷺ څلور سوه درهم ورکړي وو^(۱).

زينب بنت زمعه رضي الله عنها د نبي کریم ﷺ سره د نکاح نه وړاندې د سکران بن عمرو بن عبد شمس بن عبدود بن نصر بن مالک بن حسل بي بي وه.

نبي کریم ﷺ په [زينب بنت جحش بن رثاب الاسديه رضي الله عنها] باندې هم نکاح ترلې وه، د زينب رضي الله عنها ورور ابواحمد بن جحش نبي کریم ﷺ ته د څلور سوه درهمو په بدل کې په نکاح ورکړې وه.

له نبي کریم ﷺ څخه وړاندې يې خاوند د هغه غلام زيد بن حارثه رضي الله عنها و، د زينب بنت جحش رضي الله عنها اړوند الله پاک دا ايتونه نازل کړي دي ﴿فَلَمَّا قَضَىٰ زَيْدٌ مِّنْهَا وَطَرًا زَوَّجْنَاكَهَا﴾^(۲)

[ام سلمة بنت ابي اميه بن المغيرة المخزومية رضي الله عنها] هم نبي کریم ﷺ په نکاح اخستې وه، خپل زوي سلمه بن ابي سلمه نبي کریم ﷺ ته په نکاح ورکړې وه، خپل نوم يې (هند) و، په مهر کې ورته رسول الله ﷺ (ميجن، کاسه، پيالې او توشک) ورکړي وو، له دې وړاندې ام سلمة رضي الله عنها د ابو سلمه بن عبدالاسد رضي الله عنه په نکاح کې وه، له هغه څخه يې (سلمه، عمر، زينب او د رقيه) په نوم بچيان پيدا شوي وو، هېره دې نه وي چې د ابوسلمه رضي الله عنه خپل نوم عبدالله و.

نبي کریم ﷺ [حفصه بنت عمر بن الخطاب رضي الله عنها] هم په نکاح اخستې وه، حفصه رضي الله عنها ورته په نکاح باندې خپل پلار عمر بن الخطاب رضي الله عنه

(۱) ابن هشام وايي: ابن اسحاق ددې روايت کلک مخالف دی، هغه په دې اند دی چې د زينب بن زمعه رضي الله عنها د نکاح په مهال سليط او ابوحاطب دواړه په حبشه کې مسافر وو او په مکه کې يې شتون نه درلود.
(۲) سورت احزاب: (۳۷). ژباړه: د زيد رضي الله عنه د اړتياو بشپړېدو وروسته مواته په نکاح درکړه.

د څلور سوه درهمو په مهر کې ورکړې وه، د نبي کریم ﷺ سره له نکاح نه وړاندې حفصه رضي الله عنها د حُنيس بن حذافة السهمي بي بي وه.

❁ [ام حبيبه بنت ابي سفيان بن حرب رضي الله عنها چې خپل نوم يې رمله وه] هم په نکاح اخستې وه، نبي کریم ﷺ ته ام حبيبه رضي الله عنها په نکاح باندې خالد بن سعيد بن العاص په داسې حال کې ورکړه چې دواړه د حبشو په ځمکه مهاجر پراته وو، نجاشي يې د نبي کریم ﷺ په نيابت څلور سوه درهم مهر ادا کړ، له دې څخه وړاندې ام حبيبه رضي الله عنها د عبیدالله بن جحش بي بي وه.

❁ [جویریة بنت الحارث بن ابي ضرار الخزاعية رضي الله عنها] باندې هم نبي کریم ﷺ نکاح ترلې وه، په اصل کې د بنومصطلق په غزا کې وينځه شوې وه او د ثابت بن قيس بن شماس رضي الله عنه په برخه کې رسيدلې وه خو د هغه سره يې د ماليت په بدل کې په ازادۍ خبره کړې وه، د نبي کریم ﷺ حضور کې عرض شوه او ترې وغوښتل چې په ازادۍ کې ورسره په اتفاق شده مبلغ کې مالي مرسته وکړي، نبي کریم ﷺ ورته وويل: له دې پرته ورته د خير بله لاره نه ښاييم؟ دې ورته وويل: ولې نه! بله کومه لاره ده؟

نبي کریم ﷺ ورته وويل: زه به ورته ستا له پلوه متفق مبلغ ادا کړم او بېرته به دې زه په نکاح واخلم، دې ورته وويل: سمه خبره ده نو نبي کریم ﷺ په نکاح واخسته.

ابن هشام وايي: ويل کيږي چې نبي کریم ﷺ د بنومصطلق له جگړې کله هم راوړگار شو نو جویریة رضي الله عنها يې په لاره کې انصاري ته امانت ورکړه چې بايد تر مدينې يې روغه جوړه ورسوي، پلار يې دلور د ازادولو په خاطر اوبنان راروان کړي وو، خو چې د عقيق مقام ته راوړسېد په دوو اوبنانو يې نظر ډېر خوږ ولگېد نو عقيق کې يې پرېښودل، کله چې مدينې ته راوړسېد نبي کریم ﷺ ته يې عرض وکړ چې ما مې د لور ازادولو په خاطر دغه اوبنان فديه راوړې ده، هغه ورته وويل: د عقيق په پلانکي ناوچه کې دې ولې دوه نور اوبنان له مونږ څخه پټ او پناه کړل؟

حارث له يو څخه دوه ونه کړل او سمدستي يې (أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّكَ رَسُولُ اللَّهِ) کلمه وويله، زما دې په الله قسم وي چې له دغو اوبنانو له الله پرته نور هېڅ څوک نه وو خبر، بيا حارث او ورسره دوو زامنو او نورو ډېرو خلکو ايمان راوړ.

په عقيق کې د پاتو دوو اوبنانو پسې استازي وليږدول او مدينې ته يې راوستل او نبي کریم ﷺ ته يې ورکړل، نبي کریم ﷺ ورته جویریة رضي الله عنها ورکړه او اسلام يې هم راوړ، نبي کریم ﷺ يې له پلار څخه بېرته په نکاح وغوښته نو د څلورسوه درهمو مهر په بدل کې يې ورته پلار په نکاح ورکړه.

له نبي كريم ﷺ نه مخکې جویریة رضي الله عنها د خپل کاکا ځوی عبدالله بي وي.

داسې هم ويل کيږي چې جویریة رضي الله عنها نبي كريم ﷺ له ثابت بن قيس بن شماس رضي الله عنه څخه واخسته، بيا يې ازاده کړه او د څلور سوه درهمو مهر په بدل کې يې پرې نکاح وکړله.

❁ [صفیه بنت حبي بن اخطب رضي الله عنها] هم نبي كريم ﷺ په نکاح اخستې وه، د خيبر په غزا کې وينځه او بيا يې د ځان لپاره غوره کړه، په وليمه کې يې نبي كريم ﷺ له غوښې او وازدې پرته کجورې او سويق (حلوا) خلکو ته خوراک ورکړ، له دې پراو مخکې صفیه رضي الله عنها د کنانة بن الربيع بن ابي الحقيق په نکاح کې وه.

❁ نبي كريم ﷺ [ميمونة بنت الحارث بن حزن بن بحير بن هزم بن رويبه بن عبدالله بن هلال بن عامر بن صعصعة رضي الله عنها] هم په نکاح اخستې وه، خپل تره عباس بن عبدالمطلب رضي الله عنه ورته په نکاح ورکړې وه او پخپله يې ورله د څلوره سوه درهم مهر هم خلاص کړ، له دې څخه وړاندې ميمونة رضي الله عنها د ابورهم بن عبدالعزيز بن ابي قيس بن عبدود بن نصر بن مالک بن حسل بن عامر بن لؤي بي بي وه، ويل کيږي چې ميمونة رضي الله عنها هغه بي بي ده چې ځان يې د الله پاک رسول ته ډالۍ کړې و، هغه داسې چې دا په خپل اوبن سپره وه او ورسره يې د نکاح اوازه واورېده، نو وويل: اوبن او په اوبن چې څه بار دي د الله د رسول په واک او اختيار کې دي، نو الله پاک يې اړوند دا قول نازل کړ ﴿وَأَمْرًا مُّؤْمِنَةً إِنْ وَهَبَتْ نَفْسَهَا لِلنَّبِيِّ إِنْ أَرَادَ النَّبِيُّ أَنْ يَسْتَنْكِحَهَا خَالِصَةً لَّكَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ﴾^(۱).

داسې هم ويل کيږي چې پېغمبر ﷺ ته چې يې ځان ډالۍ کړې و هغه زينب بنت جحش رضي الله عنها وه، او ځينې نور وايي چې دغه بي بي د بنومنقذ بن عمرو بن معيص بن عامر بن لؤي له خاندان څخه چې دام شريک غزیه بنت جابر بن وهب نوم يې درلود وه. او نور ځينې تاريخ پوهه وايي چې دغه ښځه د بنوسامة بن لؤي له کورنۍ څخه وه خو نبي كريم ﷺ يې غوښتنه وځنډوله.

❁ [زينب بنت خزيمة بن الحارث بن عبدالله بن عمرو بن عبدمناف بن هلال بن عامر بن صعصعة رضي الله عنها] نبي كريم ﷺ په نکاح اخستې وه، له زياتې دلسوزۍ او په بې وزله او غريب غريبه خلکو باندې له شفقت او ترحم له کبله به ورته ام المساکين ويل کېده، قبيصة بن عمرو هلالي نبي كريم ﷺ ته په نکاح باندې ورکړې وه او

(۱) سورت احزاب: (۵۰). ښاره: او هغه ايمانداره ښځه چې ځان يې پېغمبر ته ډالۍ کړې دی، که د پېغمبر خوښه وي وادې اخلي خو له نورو مومنانو پرته ستا لپاره دا حکم خاص دی.

نبي کریم ﷺ يې په مهر کې څلور سوه درهم ادا کړي وو، له دې وړاندې زينب بنت خزيمه رضي الله عنها د عبدة بن الحارث بن عبدالمطلب بن عبدمناف کور ودانه وه، خو ولې د لومړي ځل لپاره يې کور د جهم بن عمرو بن الحارث چې د زينب بنت خزيمه رضي الله عنها د تره ځوی و، ورسره ودان شوی و.

دا هغه يوولس يې بيانې دي چې د نبي کریم ﷺ ورسره کور ودان شوی و، له دوی څخه دوه يې بيانې خديجة بنت خويلد او زينب بنت خزيمه رضي الله عنهما د نبي کریم ﷺ په دور حیات کې وفات شوې وې او له نهو څخه يې بيا نبي کریم ﷺ وفات شوی دی.

او دوه نورې يې داسې دي چې نبي ﷺ پرې دخول نه دی کړی يوه يې:

❁ [اسماء بنت نعمان الکنديه] چې نبي ﷺ په نکاح اخستې وه، خو دا چې هغه په برکي رنځ اېسته وه نور ورسره يو ځای نه شو، په دنيوي زيور يې بڼه سمبال کړه او خپل پلرني تېر ته يې واستوله.

❁ [عمرة بنت يزيد الکلابية] چونکه کفر ته نژدې وه، چې ورته نبي کریم ﷺ ورنزدې شو نو پناه يې ترې وغوښته، نبي کریم ﷺ ورته وويل: (له هغه چا څخه زه رابند يم چې د الله په نوم يې پناه غوښتې وې) نو بېرته يې خپل کور ته واستوله.

داسې هم ويل کيږي چې د الله پاک له نبي ﷺ څخه چې يې پناه غوښتې وه د [اسماء بنت النعمان د تره لور وه].

تاريخ پوهان زياتوی چې کله نبي کریم ﷺ راوغوښته نو هغې ورته وويل: مونږ د داسې قوم مېرمنې يو چې د چا پسې نه ځو، مونږ پسې به خلک راځي، نو نبي کریم ﷺ بېرته خپل تېر ته ستنه کړه.



د نبي کریم ﷺ شپږ کورودانې له قريشو څخه وې:

❁ خديجة بنت خويلد بن اسد بن عبدالعزيز بن قصي بن کلاب بن مرة بن کعب بن لؤي رضي الله عنها.

❁ عائشة بنت ابي ابکر بن ابي قحافة بن عامر بن عمرو بن کعب بن سعد بن تيم بن مرة بن کعب بن لؤي رضي الله عنها.

٣ حفصة بنت عمر بن الخطاب بن نفيل بن عبد العزى بن عبد الله بن قرط بن رباح بن زراح بن عدي بن كعب بن لؤي رضي الله عنها.

٤ ام حبيبة بنت ابي سفيان بن حرب بن امية بن عبد شمس بن عبد مناف بن قصي بن كعب بن لؤي رضي الله عنها.

٥ ام سلمه بنت ابي اميه بن المغيرة بن عبد الله بن عمر بن مخزوم بن يقظة بن مرة بن كعب بن لؤي رضي الله عنها.

٦ سودة بنت زمعة بن قيس بن عبد شمس بن عبد ود بن نصر بن مالك بن حسل بن عامر بن لؤي رضي الله عنها.

له دوى شخه پرته بي نورې اووه عربي نژداه بي بيانې وې:

١ زينب بنت جحش بن رثاب بن يعمر بن صبرة بن مرة بن كبير بن غنم بن دودان بن اسد بن خزيمه رضي الله عنها.

٢ ميمونة بنت الحارث بن حزن بن بجير بن هرم بن رُوَيْبِة بن عبد الله بن هلال بن عامر بن صعصعة بن معاوية بن بكر بن هوازن بن منصور بن عكرمة بن حصفة بن قيس بن عيلان رضي الله عنها.

٣ زينب بنت خزيمه بن الحارث بن عبد الله بن عمرو بن عبد مناف بن هلال بن عامر بن صعصعة بن معاوية رضي الله عنها.

٤ جويرية بنت الحارث بن ابي ضرار خزاعية مصطلقية رضي الله عنها.

٥ عمرة بنت يزيد الكلابية.

او د نبی ﷺ غير عربي بي بي له بنو نظير شخه صفيه رضي الله عنها وه.



د نبی کریم ﷺ ناجورتیا ته دوباره کتنه

ابن اسحاق وايي: يعقوب بن عتبه راته د محمد بن مسلم زهري په روايت له عبید الله بن عبد الله بن عتبه شخه نقل وکړ چې عايشه رضي الله عنها وايي: نبی کریم ﷺ د فضل بن عباس رضي الله عنه او د يو بل سړي سره لاس په اوږو زما په کور په داسې حالت کې را ننوت چې سړي ترلی او بنسې يې د ځان پسې رانکلې.

عبيدالله وايي: ما دا خبره فضل بن عباس رضي الله عنه ته وکړه هغه راته وويل: ته پوهېږي چې ماسره بل څوک و؟ ما ورته کړه: نا، ما ته هيڅ معلومات نشته، هغه راته وويل: علي بن ابي طالب رضي الله عنه راسره و.

بيا په نبي کریم ﷺ راغلی درد دومره اوج ته ورسېد چې بې هوشه شو، نو وپويل: له بېلابېلو څاگانو څخه راباندې د اوبو اووه مشکونه راواړوئ تر څو خلکو ته وروځم او لارښوونې ورته وکړم. عايشه رضي الله عنها وايي: حفصه رضي الله عنها لويه کاسه (لگن) کې کېنو او دومره اوبه مو پرې واړولې چې خپله بې وويل: بس دی، بس دی...

زهري وايي: ايوب بن بشير راته وويل چې نبي کریم ﷺ سرتړلی راووت او په منبر کېښناست، تر هر څه لومړی يې د احد شهيدان وستايل او د هغوی لپاره يې د بخشش دعاگانې وکړې، بيا يې وويل: [الله پاک په خپلو بندگانو کې يو چا ته واک ورکړ چې ايا په دنيا کې ژوندی پاتې کېږي او که د الله سره نعمتونه ته ورځي نو هغه د الله نعمتونه خوښ کړل]

د دې خبرې په مغز له ابوبکر رضي الله عنه پرته نور څوک ونه پوهېدل چې نبي ﷺ خپل ځان يادوي، هغه په ژړا شو او وپويل: د الله رسوله! له تا څخه مو ځانونه او بچيان زار او قربان شه. نبي کریم ﷺ ورته وويل: ابوبکره! لږه ساه واخله...

بيا يې وويل: د ابوبکر رضي الله عنه له کړکۍ پرته دې نور مسجد ته د ټولو خلکو دروازې بندې شي، د ځان لپاره مې له ده پرته بل غوره ترينه ملگری په علم کې نشته.

عبدالرحمن بن معلى راته د سعيد بن معلى د کورنۍ ځينو غړو په روايت وويل: نبي کریم ﷺ د خپلو خبرو په ترڅ کې دغه ورځ دا هم وويل: که په خلکو کې مې په خالصه دوستانه څوک نيولی نو ابوبکر رضي الله عنه به مې په سوچه دوستانۍ ښوولی وى، خو ولې دواړه طرفه ملگرتوب او ايماني ورورولي ده، تر څو په جنت کې مو الله سره يو ځای کړي.

محمد بن جعفر بن الزبير راته د عروة بن الزبير او نور علماوو په روايت نقل کړل چې د اسامة بن زيد رضي الله عنهمآ په مشرۍ کې نبي کریم ﷺ لښکر تم کړ، هغه په خپل رنځ اښته شو، سرتړلی راووت او په ممبر کېښناست، چونکه خلکو د اسامة رضي الله عنه په مشرۍ داغ ولگو چې دا خو ماشوم او کشر هلک دی، په مهاجرينو او انصارو کې يې د جنگ په ماهرينو او بارسوخه خلکو مشرانو ولې وگماره؟

په الله يې وړتيا صفت وويل او بيا خلکو ته مخاطب شو:

ای خلکو! اسامه رضي الله عنه په جنگي کاروان مشرتابه ومنئ، که تاسو يې قيادت تورنوئ نو د پلار قيادت مو ورله هم تورن کړی و، لوړه په رب لايزال چې اسامه رضي الله

عَنْهُ د دې جنګې کاروان د مشرۍ دومره جوګه دی لکه پلار یې چې د خپل وخت د جنګي کاروان د قیادت وړ او قابل و.

نبي کریم ﷺ نور له ممبر څخه رابنکته شو او درد پرې لا پسې زیات شو او خلک هم په جنګي کاروان کې د ونډې لرلو په خاطر توند شول.

اسامه رضي الله عَنْهُ او جنګي لښکر دواړه له مدينې څخه باندې د یو فرسخ په اندازه لرې د جرف په مقام کې په دې خاطر تم شول چې د نبي کریم ﷺ اړوند به الله پاک څه پرېکړه کوي! زهري وايي: عبدالله بن کعب بن مالک راته وویل چې په کومه ورځ نبي کریم ﷺ د احد شهیدانو لپاره بخشش وغوښت نو د نورو ارشاداتو ترڅنګ یې دا هم وویل: ای مهاجرینو! د انصارو اړوند له نېکې روپې څخه کار واخلي، خلک مخ په وړاندې روان دي سرشمېرنه یې زیاتېږي خو انصار په لومړي صورت همغسې کم دي، انصار زما ځانګړي رازداران دي چې ما ورته پناه راوړې ده، له نېکو کار سره یې ښه رویه وکړئ او له بد کار څخه یې بخشش اعلان کړئ.

نبي کریم ﷺ بیا له ممبر څخه رابنکته او په داسې حالت کې کور ته ننوت چې مرض یې پرې نور هم حمله اور شو.

په خپلو کورونو کې ورته ام سلمه او میمونه رضي الله عَنْهُمَا او د نورو مسلمانانو په کور ودانو کې ورته اسماء بنت عميس رضي الله عَنْهَا او خپل تره عباس بن عبدالمطلب رضي الله عَنْهُ راټول شول او په دې بې سلا مشوره وکړه چې د خولې په اوبښکي کې ورته دارو درمل ورکړي، عباس رضي الله عَنْهُ وویل چې زه به ورته په اوبښکي کې دارو واچوم.

ټولو ورته د خولې په اوبښکو کې دارو درمل واچول خو چې په هوش کې راغی ویویل: دا مو راسره څه وکړل؟ ټولو ورته وویل: هر څه دې تره کړيدي.

نبي کریم ﷺ د حبشې په لور اشاره وکړه چې دا درو درمل ښځو له حبشو څخه راوړي دي، دا ډول دارو مو ولې راکول؟

عباس رضي الله عَنْهُ وویل: د الله پېغمبره! مونږ وډارېدو چې هسې نه په ډډ کې دې دانې نه وي راپورته شوې! نبي کریم ﷺ ورته وویل: الله پاک مې له دغسې کړاوجن رنځونو څخه ساتي، هغه مې په دې ډول ناجوړتیا نه اښته کوي، خو زما له کاکا پرته ټولو حاضریتو ته به دا دارو ورکړل شي، او رښتیا هم میمونه رضي الله عَنْهَا چې روژه هم وه ورته د خولې په اوبښکو کې دغه دارو واچول شول ځکه چې نبي کریم ﷺ ورته پرې سوګند پورته کړی و تر څو ټولو ته د خپل کار سزا ورکړل شي.

اسامة بن زيد رضي الله عنه وايي: د نبي كريم ﷺ د سختې ناجورتيا له كبله زه او خلك بېرته مدينې ته راستانه شول، زه نبي كريم ﷺ ته ننوتم، هغه له خبرو څخه ودرېدلى و، لاس به يې پورته كړ او په ما به يې كېښود، زه دومره پوهه شوم چې نبي كريم ﷺ راته دعا كوي.

عايشه رضي الله عنها وايي: ما به له نبي كريم ﷺ څخه دا كلمات ډېر اورېدل چې (إِنَّ اللَّهَ لَمْ يَقْبِضْ نَبِيًّا حَتَّى يُخَيِّرَهُ) الله پاک تر هغه د پېغمبر ساه نه اخلي تر څو د ځان لپاره ښه انتخاب ونه كړي.

بيا وايي: نبي كريم ﷺ ته چې كله مرگ راغى نو اخيري خبره چې مې ترې واورېده دا وه (بَلِ الرَّفِيقِ الْأَعْلَى مِنَ الْجَنَّةِ) بلکې په جنت کې مې رفيق اعلى ته بوځه.

ما له ځان سره وويل چې نور مونږ نه غواړي او يادمې شول چې هغه خو ويل: (إِنَّ نَبِيًّا لَمْ يُقْبَضْ حَتَّى يُخَيِّرَهُ).



په لمونځ کې د ابوبکر رضي الله عنه امامت

زهري وايي: حمزه بن عبدالله بن عمر راته وويل چې عايشې رضي الله عنها به ويل: په نبي كريم ﷺ چې ناروغتيا نوره هم پسې لا درنه شوه ويې ويل: [ابوبکر رضي الله عنه ته ووايئ چې خلکو له لمونځ وکړي]

ما ورته وويل: د الله پېغمبره! ابوبکر رضي الله عنه خو ډېر نرم زړى او د کمزوري اواز څښتن دى، د قران لوستو په مهال هم ډېره ژړا ورځي، که بل څوک د امامت لپاره غوره کړي ايا ښه به نه وي؟

نبي كريم ﷺ بيا وويل چې ابوبکر رضي الله عنه ته ووايئ چې خلکو له لمونځ وکړي. ما بيا خپله خبره تکرار کړه، هغه راته وويل: تاسو خو هسې د يوسف عليه السلام د تاوېلو ما وپلو ښځو په څېر ياست، ورشئ او ورته ووايئ چې د خلکو امامتي وکړي.

زما دې په الله قسم وي چې ما د خپل پلار ابوبکر - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - څخه د امامتې دنده اړول ځکه غوښتل چې زه ښه پوهېدم چې د نبي كريم ﷺ په ځاى د بل چا ودرېدل خلک نه خوښوي، او له بل پلوه به پرې بيا خلک په هر څه کې بد پالي هم نيسي، نو ځکه مې زيار وويست چې د امامت لپاره يې انتخاب بل چا ته واړوم.

عبدالله بن زمعه بن الاسود بن المطلب بن اسد وايي: زه چې د نبي كريم ﷺ په مجلس کې د ځينې نورو مسلمانانو په ملتيا ناست وم او په نبي كريم ﷺ د ناجورتيا دورانيه لا پسې سخته

شوه، بلال رضي الله عنه راغي او خبر يې کړ چې خلک د لمونځ انتظار کوي، نونبي کریم ﷺ وويل: چاته ووايئ چې لمونځ وکړي.

زه بهر شوم څه گورم چې ابوبکر رضي الله عنه نشته او عمر بن الخطاب رضي الله عنه د خلکو په منځ کې شتون درلود، زه راغلم او ورته مې وويل: عمره! مخکې شه او د خلکو امامتي وکړه، چونکه عمر رضي الله عنه لوړ غړی و په لوړ اواز يې لمونځ ادا کړ، کله چې يې نبي کریم ﷺ اواز واورېد وويل: الله پاک او مسلمانان پرې ناراضه دي، الله پاک او مسلمانان پرې ناراضه دي، الله پاک او مسلمانان پرې ناراضا دي، ولې ابوبکر رضي الله عنه چرته دی؟ استازی يې پسې واستو، هغه راغي او د عمر رضي الله عنه په امامتي کې ادا شوي لمونځ يې بېرته اعاده کړ.

عبدالله بن زمعه رضي الله عنه وايي: ما ته عمر رضي الله عنه وويل: خوار شې! دا دې راباندې څه وکړل؟ تا خو چې ما ته وويل مخکې لمونځ وکړه ما داسې اټکل کړل چې گنې رسول الله ﷺ درته وييل دي، ورنه ما هېڅکله هم د خلکو امامت نه کو.

ما ورته وويل: که څه هم ما ته نبي کریم ﷺ امر نه و کړی خو د ابوبکر رضي الله عنه د نه شتون له کبله مې ته د امامت جوگه وليدې او درته مې وويل.

ابن اسحاق وايي: زهري ويل چې انس بن مالک رضي الله عنه راته وويل: د کومې دوشنبې په ورځ چې رسول کریم ﷺ وفات شو د سهار په مهال يې راخړول شوې پرده پورته او دروازه يې خلاصه کړه، خلک يې وليد چې په لمونځ ولاړ دي، نبي کریم ﷺ د عايشې رضي الله عنها د کور دروازه بېرته کړه او راووت، نزدې وه چې د خلکو ليدو سره د نبي کریم ﷺ په جوړتيا د بې سارې خوشخالي له کبله د خلکو لمونځ گډ وډ شي، د هغه په ليدو سره د خلکو په زړونو پروت غم وکوچېد، نبي کریم ﷺ يې هم د لمونځ په خورا بڼه کيفيت او ادا ډېر خوشحاله شو، او ورته يې اشاره وکړه چې ولاړ اوسئ.

د خوشحالي په دغسې موډ کې ما نبي کریم ﷺ هېڅکله هم نه وليدلی او بېرته لاړ ننوت، خلکو اټکل کړه چې نبي کریم ﷺ نور صحتمند او جوړ شو، ابوبکر رضي الله عنه هم د ډېر ډاډ له کبله په (سُنح) کې خپل کور ته ستون شو.

محمد بن ابراهيم بن الحارث راته د قاسم بن محمد په روايت وويل چې نبي کریم ﷺ د عمر تکبير واورېد وويل: [ولې ابوبکر چرته دی؟ په دې تقسيم الله پاک او مسلمانان دواړه ناراضا دي] که عمر رضي الله عنه له دې څخه استنباط کړی خپل قول د مړينې په مهال نه وی کړی چې [که زه څوک وگمارم نو د خليفه لومړی تعين هغه چا کړی دی چې له ما څخه ډېر بڼه دی^(۱) او که خليفه ونه گمارم نو نه تعين يې هم هغه چا کړی دی چې له ما څخه ډېر

(۱) له دې څخه يې موخه ابوبکر رضي الله عنه دی.

بهره او غوره دی^(۱)] نو مسلمانانو په کې هېڅ شک او شبهه نه لرله چې د ابوبکر رضي الله عنه انتخاب د نبي کریم ﷺ له اړخه شوی دی.

له دې څخه وروسته خلک وپوهېدل چې نبي کریم ﷺ له ځان نه وروسته هېڅ څوک هم خليفه نه وگمارلی.

ابوبکر بن عبدالله بن ابي مُليکه رضي الله عنه وايي: ابوبکر رضي الله عنه چې د خلکو په امامت بوخت و، نبي کریم ﷺ د همدغې سهار لمونځ د دوشنبې په روځ سر تړلی راووت، د نبي کریم ﷺ د راوتو سره خلک ډېر خوشحاله شول، ابوبکر رضي الله عنه وپوهېد چې خلک د خوشحالی دغه ډول څرگندونې له نبي کریم ﷺ پرته نور هېڅ چا ته هم نه کوي، نو له خپل ځايه په شا راروان شو، نبي کریم ﷺ له وروسته په شا کې زور ورکړ او بېرته يې مخکې کړ او خپله د ابوبکر رضي الله عنه بنی اړخ ته کېناست او ورته يې وکړه چې د خلکو لپاره لمونځ ترپايه ورسوه، د لمونځ له بشپړېدو وروسته يې خلکو ته مخ کړ او وويل: [ای خلکو! د اور لمبې د غومبرو په انتها کې دي، ستاسو تر مخې د تورو تيارو شپو په څېر فتنې راروانې دي او زه درته په رب لايزال لوړه پورته کوم چې زه تاسو ته هېڅ ملامت نه يم، د قرانکريم د حلالو پرته مې درته نور څه نه دي حلال کړي، او نه مې درته د قرانکريم له حرامو پرته څه حرام کړي دی]

ابوبکر بن عبدالله رضي الله عنه وايي: نبي کریم ﷺ چې له خپلو ارشاداتو او زگار شو، ابوبکر رضي الله عنه ورته وويل [زمونږ د خوښې او غوښتنې سره سم ان شاء الله چې اوس مهال د الله پاک په ځانگړې لورينې سره روغ جوړ او سلامت يې، نن د بنت خارجه نوبت هم دی، ايا زه ولاړ شم؟ هغه ورته وويل: هو ولاړ شه، نبي کریم ﷺ خپل کور او ابوبکر رضي الله عنه په سُنح کې خپل کور ته ولاړ.

عبدالله بن عباس رضي الله عنهما وايي: د نبي کریم ﷺ له اړخه د رنځ په پنځمه ورځ علي رضي الله عنه راووت، خلکو ورڅخه وپوښتل چې په نبي کریم ﷺ باندې شېبه څنگه تېره شوه؟ هغه وويل: نبي کریم ﷺ جگ جوړ او په صحت سمبال دی، عباس رضي الله عنه له لاسه ونيو او درې ځل يې ورته وويل ته له لښتې پرته په نور څه نه سمېږي، لوړه په رب لايزال چې د نبي کریم ﷺ په مخ کې مې د نورو عبدالمطلب زو په څېر د مرگ نښې وليدې، له نبي کریم ﷺ څخه بايد په توندې وپوښتو چې که د خلکو لارښوونې او مشري زمونږ ميراث وي چې حق يې ادا کړو، او که د بل چا حق وي نو چې نبي کریم ﷺ پوهه کړو چې زمونږ اړوند ورته نېک ارشادات وکړي.

(۱) له دې څخه يې موخه نبي کریم صلی الله علیه وسلم دی، د مزید وضاحت لپاره د محب الطبري ليکنه [الرياض النضره: ۷۴ / ۲] وگوره.

علي رضي الله عنه ورته وويل: لوړه په رب لايزال چې دغې ته چمتو نه يم ځکه که له مشري څخه يې وژغورلو نو هېڅ څوک به يې راته رانه کړي.

خو چې د دغې ورځ د ماسپښين په مهال تودوخه لاپسې سخته شوه نبي کریم ﷺ وفات شو.

عائشه رضي الله عنها وايي: په دغه ورځ چې نبي کریم ﷺ وفات شو له مسجد څخه زما خونې ته راننوت او په غېږه کې راته تکیه شو، د ابوبکر رضي الله عنه له کورنۍ څخه دغه مهال څوک راننوتل او په لاس کې ورسره مسواک و، هغه مسواک ته داسې کتل لکه چې يې غواړي، ما ورڅخه وپوښتل چې د الله رسوله! ايا خوبنه دې ده چې مسواک درته درکړم؟ هغه راته کړه: هو.

ماورڅخه مسواک واخست، ښه مې پوس کړ او بيا مې ورته ورکړ، مسواک يې دومره ښه استعمال کړه چې ما کله هم داسې نه و ليدلی، بيا يې مسواک کېښود او زما په غېږه کې لا پسې درون شو، ما چې يې مخ ته وکتل سترگې يې ولاړې وې او ويل يې [په جنت کې راته رفيق الاعلى خوښ دی].

ما ورته وويل: په هغه ذات مې دې قسم وي چې ته يې په رښتوني راستولي يې چې اختيار درکړل شو او تا د ځان لپاره غورچاڼ وکړ، او بيا نبي کریم ﷺ وفات شو.

ابن اسحاق وايي: يحيي راته د خپل پلار عباد بن عبدالله بن الزبير په روايت وويل چې هغه د عائشې رضي الله عنها نه اوريدلي و: [نبي کریم ﷺ زما په نوبت کې، زما په غېږه او زما د سينې او گوگل ترمنځ وفات شو، په دې جريان کې مې له چا سره هېڅ ظلم او زياتي نه دی کړې، لويه تېروتنه مې دا وه چې نبي کریم ﷺ کله هم وفات شو نو ما يې سر له زنګون څخه پورته کړ او په بالښت مې کېښود، له غم او درد څخه مې د نور ښځو سره خپله سينه او مخ وهل].

ابوهريره رضي الله عنه وايي: د نبي کریم ﷺ له مړينې وروسته عمر بن الخطاب رضي الله عنه خلکو ته مخاطب او وويل: [ځينې منافقان اټکلوي چې نبي کریم ﷺ وفات شوی دی، خو ولې زه درته په الله لوړه پورته کوم چې هغه نه دی مړ شوی، بلکې د موسى عليه السلام په څېر هغه هم د څلوېښتو ورځو په موده د خلکو له سترگو پناه او خپل رب ته تللی دی، او قسم په الله چې د هغه په څېر به بېرته مونږ ته راستون شي، که د هغه د مرګ له اوازو څخه دغه خلک راستانه نه شي، نو هر ورو به يې خپې او لاسونه قطع کړي شي].

ابوهريره رضي الله عنه زياتوي چې دغه مهال ابوبکر رضي الله عنه د ورسېدلي راپورونو له مخې د مسجد دروازې ته راوړسېد، په هېڅ چا يې غم غرض ونه کړ او په چټکه د عائشې رضي الله عنها کور ته ننوت او نبي کریم ﷺ د خونې په اړخ کې څادر کې نغښتل شوی و، او له يمنې پوښاک څخه پرې له پاسه بل څادر پروت و، د نبي کریم ﷺ په لور وټپېد او له مخ مبارک څخه يې پرده پورته کړه، ښکل يې کړ او ورته يې وويل:

[زما پلار او مور درڅخه قربان شه، خپله برخه مرگ دې وگوت او دوباره به بل مرگ هېڅکله ونه گوتې] پرته توتې يې پرې بېرته راخپره کړه، عمر رضي الله عنه چې لا په خبرو خلکو ته بوخت ورته وويل: عمره! لږه ساه واخله او غلی شه، خو ولې عمر رضي الله عنه يې خبره وانه اورېده او خپلو خبرو ته يې دوام ورکړ، ابوبکر رضي الله عنه وپوهېد چې عمر رضي الله عنه نور نه خاموشه کيږي، خپلې خبرې يې پېل کړې، خلکو يې د خبرو اورېدو سره عمر رضي الله عنه پرېښود او ده ته متوجه شول.

ابوبکر رضي الله عنه په لوی او ستر الله پاک باندې د هغه شان سره لائق حمد او ثنا وروسته وويل: ای خلکو! څوک چې د محمد ﷺ په عبادت بوخت وو نو خبر شئ چې هغه وفات شو، او د چا شغل چې د الله پاک عبادت کول و نو خبر شئ چې هغه ژوندی ذات دی چې هېڅ مړینه پرې نه راځي او بيا يې دا ایت ولوست ﴿وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ أَفَإِنْ مَاتَ أَوْ قُتِلَ انْقَلَبْتُمْ عَلَىٰ أَعْقَابِكُمْ وَمَنْ يَنْقَلِبْ عَلَىٰ عَقْبَيْهِ فَلَنْ يَصُرَ اللَّهُ شَيْئًا وَسَيَجْزِي اللَّهُ الشَّاكِرِينَ﴾^(۱).

ابوهريرة رضي الله عنه وايي: د ابوبکر رضي الله عنه دايت لوستو سره خلک داسې شول لکه دغه ایت چې همدا اوس نازل شوی وي، له اورېدو سره گردو راغلو خلکو به دغه ایت زمزمه کو. ابوهريره رضي الله عنه مزید وايي: عمر رضي الله عنه وويل: لوږه په رب لايزال چې د ابوبکر رضي الله عنه څخه د ایت په اورېدو سره لوی دهشت او حېرانتيا واخستم، خپو مې هم ونه شو کولای چې راتينگ مې کړي نو په ځمکه پرېوتم، او په دې مې باور راغی چې نبي کریم ﷺ په رښتيا وفات شوی دی.



د بنو ساعده د سقيفي پيښه

ابن اسحاق وايي: د نبي کریم ﷺ له مړينې سره گرد انصار د بنو ساعده په سقيفه کې سعد بن عبادة رضي الله عنه ته راغونډ شول، علي بن ابي طالب، زبير بن العوام او طلحة بن عبيدالله رضي الله عنهم د فاطمې رضي الله عنها په کور کې سره جلا شول، د بنو عبدالاشهل د کورنۍ غړی اسيد بن الحضير رضي الله عنه په شمول گرد مهاجرين ابوبکر رضي الله عنه ته راغونډ شول.

(۱) سورت ال عمران: (۱۴۴). ژباړه: محمد ﷺ د الله پاک د تېر شوو استازو په څېر استازی و، ولې که محمد ﷺ وفات او يا يې څوک ووژني نو ايا تاسو به بېرته په وروسته (کفر ته) گرځئ؟ څوک چې هم کفر ته بېرته ستون شي نو الله پاک ته هېڅ زيان نه شي اړولی، او شکر گوزار مخلوق ته به الله پاک نېکه او ښايسته بدله ورکړي.

نا څاپه ابوبکر او عمر رضي الله عنهما باندې چا غبر کړ چې د بنو ساعده په سقيفه کې انصار د سعد بن عباده رضي الله عنه د مشر په گمارلو بوخت دي، د نبوت کورنۍ چې لا اوس مهال د نبي کریم ﷺ د تدفين د چارو د سمبالنبت په خاطر د مړينې په بېلابېلو اړوند کارونو بوخت دي د خپل کور دروازه بنده کړې ده، نو که اړتيا وينئ نو خلک له جلا کېدو مخکې سره راغونډ کړئ.

عمر رضي الله عنه وايي چې ما ابوبکر رضي الله عنه ته وويل: راءه چې ورشو او وگورو چې انصار سره څه کوي؟

عبدالله بن عباس رضي الله عنهما وايي: د عمر رضي الله عنه په اخري حج کې زه د عبدالرحمن بن عوف رضي الله عنه د مني په کور کې وم او قران به مې ورته وايو، دغه مهال هغه د عمر رضي الله عنه سره و، هغه خپل کور ته په داسې حالت کې راستون شو چې ما يې انتظار کو، راغی او راته يې وويل: داسې څوک به نه وي چې عمر رضي الله عنه و خبروي چې د داسې سړي اړوند څه نظر لرې چې وايي: که عمر رضي الله عنه ومړ نو زه به د فلانکي سره په خلافت بيعت کوم، ځکه چې د ابوبکر رضي الله عنه سره بيعت له پياوړې مشورې له مخې نه بلکې ناگهاني کار و.

هغه وايي: عمر رضي الله عنه په غصه شو او وپويل: نن ماسخوتن به زه خلکو ته له لمونځ نه وروسته ودرېرم او له هغه چا څخه به ورته د ډار احساس ورکړم چې له مهاجرينو څه د واک واگې په بله وړي، عبدالرحمن بن عوف رضي الله عنه وايي ما ورته وويل له احتياط نه کار واخله او داسې چرته ونه کړې!! د حج په موسم کې زياتره هغه خلک راغلي دي چې کم عقل او بې وقوفه دي، خو که خلکو کې خطيب ودرېرې نو همدوی به درته تر هر چا نزدې وي، او ما سره له خبرو دې دا ډار محسوسوم چې دوی به دې په خبرو په سمه توگه پوهه نه شي، او هر يو به د اسلامي قلمرو په خپل خپل ځايونو کې درواغ خپاره کړي او ستا د خبرې صحيح مفهوم به ادا نه کړي شي، تر هغه زغم او باسه تر څو د سنت خونې مدينې ته ولاړ شي، هلته به د علماوو او باعزته مشرانو سره خبره شريکه کړې، هغوی به دې په خبره هم پوهه شي او ارزښت به يې هم وپيژني، عمر رضي الله عنه وويل: مدينې ته په رسېدو به هر وروزه دا خبره په ډاگه کوم.

عبدالله بن عباس رضي الله عنهما وايي: د ذي الحجې په اخرو ورځو کې مونږ مدينې ته ورسېدو، د جمعې د ورځې د زوال سره مسجد ته په چټکۍ ولاړم، د ممبر تر څنگ سعيد بن زيد رضي الله عنه هم ناست و، زه يې تر څنگ دومره جوخت کېناستم چې ورنونه مې د هغه له ورنونو سره جوخت ولگېدل، څه گورم چې عمر رضي الله عنه د ممبر په لور راروان دی، ما سعيد بن زيد رضي الله عنه ته وويل: نن به عمر رضي الله عنه د ممبر پر سر داسې څه ووايي

چې له خليفه کېدو څخه تر دې مهال يې دغسې څه نه دي ويلي، هغه راته کړه: دا به لا څنگه خبرې وي؟ چې تراوسه يې نه دي کړي! خو بهر کيف زما خبره پرې ښه ونه لگېده، عمر رضي الله عنه په ممبر کېناست، مؤذن چې کله له اذان څخه فارغ شو وپاڅېد او په الله يې د هغه شان وړ حمد او ثناء وويله او بيا خلکو ته وويل: [نن ورځ ستاسو پام قابل غور خبرې ته راپول غواړم چې ډېره اړينه خبره ده، خو نه پوهېږم شايد له مړينې مخکې مې دغه پېښه منځ ته راشي، څوک چې په خبرو وپوهېږي نو تر هغه ځای دې ورسوي چې سورلی يې تللاي شي، خو که د پېغام په فهم کې څوک وېره محسوسوي نو پر ما ددروغو تړلو ورته هېڅ جواز نشته.

الله مونږ ته محمد ﷺ د خپل استازي په صفت راستولی و او ورته يې اسماني کتاب هم ورکړی و، له جملې څخه يې پرې د رجم ايت هم نازل کړی و، دغه ايت مونږ هم لولو او هم يې په معنی او مغز پوهېږو، د رجم حد نبي کریم ﷺ په خپله هم او مونږ ورڅخه وروسته قائم کړی دی، دا احساس راته کيږي چې هسې نه په خلکو کې زمانه اوږده شي او ووايي چې د الله په کتاب کې خو د رجم ايت نشته، نو د الله پاک رالېږلي حد په پرېښودو به گمراه شي، او حالانکه د شادي شده سړي او ښځې لپاره د رجم حد هله ثابتيږي چې گواهان پرې شتون ولري، يا ښځه امېدواره شي او يا په دواړو کې يو اعتراف وکړي.

مونږ د الله پاک په کتاب کې دا هم لوستلي دي چې له خپلو پلرونو څخه انکار مه کوئ، که څوک له پلار څخه انکار وکړي نو کفر ته به پرې ورسېږي.

په دې ښه وپوهېږئ چې نبي کریم ﷺ فرمايي: (لَا تَنْظُرُونِي كَمَا أَظْرِي عَيْسَى بَنُ مَرْيَمَ، وَقُولُوا عَبْدُ اللَّهِ وَرَسُولُهُ).

ژباړه: د عيسى عليه السلام په څېر راپه کې ظلم او زياتي مه کوئ، بس دومره وايئ چې هغه د الله بنده او رسول دی.

له يو چا څخه راته رسيدلي دي چې د ابوبکر رضي الله عنه خلافت ناڅاپي او غير محکمه پېښه شمېږي، او وايي چې که عمر رضي الله عنه ومړ نو زه به د پلانکي سره بيعت کوم، که څه هم د هغه خلافت نابېره منځ ته راغی خو الله يې له شر څخه هم وساته، په تاسو کې د ابوبکر رضي الله عنه په څېر هېڅ څوک نشته خپل اوښان او اسونه به د هغه بديل او نظير کې سترې کړي خو تر لاسه به يې نه کړي.

که د مسلمانانو له سلا مشورې پرته څوک د چا سره بيعت وکړي نو بيعت يې هم دروست نه دی او دواړه به وژلی شي.

د نبي کریم ﷺ د مړينې په مهال د انصارو ورونو سره مو منځنۍ پېښه داسې راغله چې زمونږ ضد کاروايي يې وکړه، د بنو ساعده په سقيفه کې يې ټول مخه ور او سپين ږيري سره راټول شول، له مونږ څخه علي بن ابي طالب، زبير بن العوام او نور هغه څوک چې د دواړو سره

ووپاتې شول، مهاجرین ابوبکر رضي الله عنه ته راغونډ شوي وو، ما ورته وويل: راځه چې خپلو انصارو ورونو ترڅنگ ولاړ شو چې څه روان دي، په لاره کې راسره دوه نېک او صالحه خلک مخامخ شول او د انصارو راپنډېدو اړوند يې راسره خبرې شريکې کړې، او راڅخه يې وپوښتل چې ای مهاجرينو! چرته روان یاست؟ مونږ ورته وويل چې د راپنډ شوي انصارو تر حضوره د ورتگ اراده لرو، دواړو وويل: پام کوئ هلته نزدې ولاړ نه شئ او خپلې چارې مو خپله سمبال کړئ، ما ورته وويل: مونږ به هر ورو ورو وروځو، ورغلو ترڅو د بنوساعده سقيفې ته ننوتو څه گورو چې ترمنځ يې په څادر کې رانغښتل شوی سړی ناست دی، ما وپوښتل چې دا څوک دی؟ هغوی وويل: سعد بن عباده رضي الله عنه دی، ما وپوښتل چې ولې کورنسکور ناست دی؟ هغوی راته وويل: تبې اخستی دی، زمونږ له کېناستو سره يې خطیب وپاڅېد او په الله پاک يې وړتيا وويله او بيا يې وويل: مونږ د الله د دين مرستندويه او د اسلامي دين ځانگړي جنگيالي يو، او تاسو مهاجرین زمونږ څخه يو برخه تشکيلوي او له باندو څخه راغلي یاست (يا په ارام اوسکون راغلي یاست).

عمر رضي الله عنه زیاته کړه چې هلته مو وليدل چې زمونږ بيخ کني يې کوله او خلافت يې هم راڅخه په جبر زور اخست، خطیب چې يې کله خاموش شو نو ما له ځان سره ډېرې بڼې خبرې په ذهن کې راغونډې کړې وې او غوښتل مې چې خلکو ته يې د ابوبکر رضي الله عنه په شتون کې وکړم، خو ولې ابوبکر رضي الله عنه راته وويل چې تلوار مه کوه، چونکه ابوبکر رضي الله عنه له ما څخه ډېر پوهه او قابل احترام و نو ما نه غوښتل چې هغه غصه کړم نو خاموش کېناستم، خو لوړه په رب لايزال چې د کومو خبرو پایلې ما ته نېکې برېښېدې زما ټولې خبرې يې د خپل خطاب په لومړيو کې وکړې چې زما له خبرو سره مساوي او يا هم ترې ډېرې بڼې وې.

بيا يې وويل: تاسو چې د کوم فضيلت دعوه لرئ په رښتيا هم چې وړ يې یاست، خوله قریشو پرته عربان د هېڅ چا قيادت او مشري نه مني، ځکه چې په گردو عربانو باندې قریش له نسب او حسب او د کورنۍ له مخې ډېر ښه دي، ستاسو د قيادت لپاره زه په دې دوو کې يو غوره کوم خو چې ستاسو څوک خوښ وي ورسره بيعت وکړئ، زه او ابو عبیده رضي الله عنهما يې له لاسه ونيولو او هغه مو ترمنځ ناست و، له دې پرته يې نورې هېڅ خبرې په ما بدې نه وې لگېدلې.

خو لوړه په رب لايزال که له تن څخه مې څوک سر په توره ووهي دا به راته له دې څخه بهتروي چې زه دې د داسې خلکو قيادت وکړم چې ابوبکر رضي الله عنه په کې شتون لري.

دغه مهال يو انصاري وپاڅېد او وپويل: زه د انصارو خورا شريف او باوقاره او د هغوی د نېکې مشورې ځای يم، بايد يو امير له تاسو څخه او يو امير زمونږ غړی هم وي.

عمر رضي الله عنه وايي: د دې خبرې سره سم دستي اله گوله او شور مچار راپورته شو او له گډوډې څخه مې وپره احساس کړه، ما غږ کړ چې ابوبکره! رضي الله عنه لاس دې راوړد کړه، هغه لاس اوږد او ما ورسره بيعت وکړ، بيا ورسره ټولو مهاجرينو بيعت وکړ او بيا ورسره

انصارو ورونو، وروسته مو په سعد بن عباده رضي الله عنه باندې ورتوپ کړ، چا وويل چې سعد بن عباده رضي الله عنه گوره مړ کوي! ما ورته وويل: الله دې مړ کړي.

زهري وايي: عروه بن زبير رضي الله عنه راته وويل چې د عمر رضي الله عنه په خبرو له دوو نېکو خلکو څخه مراد عويم بن ساعده او بل د عجلان له کورنۍ غړی معن بن عدي رضي الله عنهما دي.

د عويم بن ساعده رضي الله عنه اړوند خبريدلي يوو چې د نبي کریم ﷺ څخه چا وپوښتل چې ﴿فِيهِ رِجَالٌ يُحِبُّونَ أَنْ يَتَّخِذُوا اللَّهَ يَحِبُّ الْمُطَهَّرِينَ﴾^(۱) کې الله پاک چا ته اشاره کړې ده؟ نبي کریم ﷺ ورته وويل: په دوی کې غوره ترين انسان عويم بن ساعده رضي الله عنه دی.

او د معن بن عدي رضي الله عنه اړوند راته داسې راپورونه رسيدلي دي چې نبي کریم ﷺ کله هم وفات شو، خلکو يې تحاشا وژړل او هر چا افسوس کو چې کاشکې له نبي کریم ﷺ مخکې مړ شوی وای، هسې نه په فتنو او ازمېښت کې ولويږو!!

خو ولې معن بن عدي رضي الله عنه وويل: د نبي کریم ﷺ له مړينې وړاندې هېڅکله د خپل مرگ ارمان نه کوم، تر څو زه له مړينې وروسته يې په صداقت داسې عقیده ولرم لکه د هغه په دور حیات کې مې چې ورباندې څنگه عقیده درلوده.

هغه و چې معن بن عدي رضي الله عنه د مسيلمۍ الکذاب ضد جهادي مبارزه کې د ابوبکر رضي الله عنه په خلافت کې له دينا څخه شهيد ولاړ.

زهري وايي: انس بن مالک رضي الله عنه راته وويل: د ابوبکر رضي الله عنه سره په سقيفه کې د بيعت په سباني ورځ ابوبکر رضي الله عنه په ممبر کېناست، د ابوبکر رضي الله عنه نه مخکې عمر رضي الله عنه وياڅېد او په الله پاک يې د هغه د شان وړ ثنا صفت بيان کړ، بيا يې وويل: ما تاسو ته پرون خبره کړې وه چې نه د الله پاک په کتاب کې شتون لري او نه مې له رسول الله ﷺ څخه اورېدلې ده، خو چونکه نبي کریم ﷺ به زمونږ د ژوند چارې خپله سمبالولې، له ځان څخه يې وروسته تاسو ته د الله پاک هغه کتاب تل پرېښود چې الله پرې هغه ته هم هدايت کړی و، که تاسو پر دغه کتاب منگولې تينگې کړئ، الله پاک به پرې تاسو ته هغه هدايت وکړي چې خپل پيغمبر ته يې پرې کړی و، ستاسو د ژوند اړوند چارو د ښه سمبالښت لپاره الله پاک د نبي کریم ﷺ د غار ملگری چې په تاسو ټولو غوره والی لري ددغې دندې لپاره وگماره، تاسو ټول راوړل شئ او ورسره بيعت وکړئ.

په سقيفه کې له شوي بيعت وروسته خلکو د ابوبکر - رضي الله عنه - سره په دغه عام تام بيعت کې شرکت وکړ.

(۱) سورت توبه: (۱۰۸). ژباړه: په قباء کې داسې خلک دي چې له طهارت سره مينه لري، او پاک د صفا خلکو سره مينه لري.

بيا ابوبکر رضي الله عنه وياخېد او په الله پاک يې د هغه لايق ثنا صفت بيان کړ، بيا يې وويل: [ای خلکو! زه درباندي مشر وگمارل شوم خو له تاسو بهتر نه يم، که په نېکې لار ره يې وم نوملاتر مې وکړئ او که په کړو نسکورو روان وم نو اصلاح مې وکړئ، رښتيا امانت دی او دروغ خيانت دی، په تاسو کې کمزورترين يې توانه خلک مې په نېز دومره قوي دي چې تر خو غصب شوي حقوق يې له نورو څخه واخلم، او په تاسو کې د ملاتړ او قوت خلک ما ته دومره کمزوري دي چې ورڅخه بېرته غصب کړي د نورو خلکو حقوق واخلم -ان شاء الله-، تر کومه او چرته چې څوک د الله پاک په لاره کې جهاد ته شاه کړي، نو الله به يې ذليله او رسوا کړي، او چرته او کوم ځای کې چې فاحشي او بدفعلي عامه او خپره شي مگر الله پاک ټولو هستوگنوالو ته په يو څېر عذاب ورکوي، تر څو چې ما د الله پاک او د هغه د رسول پيروي کوله نو زما د خبرې اوريدونکي او منونکي جوړشي، خو که دالله پاک او د هغه د رسول ﷺ نافرمانی مې پېل کړه په تاسو د پېروکاری هېڅ حق نه لرم، الله دې درباندي رحم وکړي لمونځ ته ودرېږئ].

عبدالله بن عباس رضي الله عنهما وايي: لوړه په رب لا يزال چې د عمر رضي الله عنه سره د هغه د خلافت په دور کې د څه کار پسې روان وم چې له ما پرته ورسره نور هېڅ څوک نه وو، راته يې وکتل او خپله خپه يې په دوره ووهله او بيا راته کړه: ابن عباسه! تا پتيلي ده چې د نبي کریم ﷺ د مړينې په ورځ مې هغه خبرې ولې کولې؟

ما ورته کړه چې اميرالمومنين! دا به تا ته ښه علم وي، زه نه پوهېږم چې ولې؟

هغه وويل: په هغې خبرو د قران دې ايت هڅولی وم چې ﴿وَكَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا﴾^(۱).

ما داسې انگېرول چې گنې رسول الله ﷺ به تر هغه ژوندی وي چې د امت په وروستي عمل باندي هم گواهي ورکړي.



د نبي کریم ﷺ د تدفين مراسم

ابن اسحاق وايي: د ابوبکر رضي الله عنه سره له عام بيعت څخه وروسته د سه شنبې په ورځ د نبي کریم ﷺ د تدفين د مراسمو په سرته رسولو خلکو خپل پامونه راواړول.

عبدالله بن ابي بکر، حسين بن عبدالله او نور ملگرو راته وويل: علي بن ابي طالب، عباس

(۱) سورت بقره: (۱۴۳). ژباړه: له دې کبله مو منځنی امت گرځولي یی چې په تېرو خلکو باندي گواهي ورکړئ او ستاسو رسول به په تاسو باندي گواهي ورکوي.

بن عبدالمطلب، فضل بن عباس، قثم بن العباس، اسامة بن زيد او د نبي کریم ﷺ غلام شقران رضي الله عَنْهُمْ د نبي کریم ﷺ د غسل او تغسیل مراسم انجام کړل.

له بنو عوف څخه اوس بن خولي رضي الله عَنْهُ علي بن ابي طالب رضي الله عَنْهُ ته وويل: اي علي! ستا دې په الله قسم وي چې مونږ ته په نبي کریم ﷺ کې زمونږ برخه را کړه، هېره دې نه وي چې اوس بن خولي رضي الله عَنْهُ د نبي کریم ﷺ بدري ملگری هم و، نو هغه ته يې د نوتو اجازه ورکړه او د نبي کریم ﷺ ته په غسل ورکولو کې يې ونډه واخسته.

علي رضي الله عَنْهُ خپلې سينې ته تکیه کړې و او لاسونه به يې پرې مېرل، لاسونه يې پرې په داسې حالت مېرل چې په نبي کریم ﷺ باندې خپل کميس پروت و او لاسونه به يې پرې له بره وهل، او دا به يې ويل چې: د الله پيغمبره! زما پلار او مور درڅخه قربان شه په ژوند او مړينه يو څېر خوش بودار او معطر يې، عباس، فضل او قثم رضي الله عَنْهُمْ به اړو رارو، اسامه او شقران رضي الله عَنْهُمْ پرې اوبه رارولې.

د نورو مرو په څېر له نبي کریم ﷺ څخه بيخي فضولات نه دي حس شوي.

عايشه رضي الله عَنْهَا وايي: نبي کریم ﷺ ته د غسل ورکولو په مهال خلکو خبرې او مشورې گډې وډې شوې چې ايا نبي کریم ﷺ ته د نورو مرو په څېر غسل ورکړی شي چې پوښاک ترې وويستل شي او که نه د خپل پوښاک په شتون کې ورته غسل ورکړل شي.

دغه مهال الله پاک په ټولو خلکو پرکالي راوسته، هېڅ څوک داسې پاتې نه شو چې خوبوری نه و، د کور له يو پلوه اواز وشو خو هېڅ پته ونه لگېده چې اواز چا وکړ! او ويويل: پيغمبر ته په داسې حالت کې غسل ورکړئ چې خپل لباس پرې پروت وي، د کميس له پاسه به يې پرې اوبه اړولې او د کميس له پاسه به يې پرې لاسونه رابنکل.

ابن اسحاق وايي: بيا چې کله خلک د نبي کریم ﷺ له غسل څخه اوزگار شول نو په دريو جامو کې يې ورته کفن ورکړ، دوه جامې د يمن صحار نومې ښار جوړې وې او بله يې کتاني خادر و چې پکې راوغښتل شو.

عبدالله بن عباس رضي الله عَنْهُما وايي: د نبي کریم ﷺ ته د قبر تيارولو لپاره چې خلکو کله اراده وکړه، نو ابو عبیده بن الجراح رضي الله عَنْهُ به شق (کنده) د مکې والا په څېر وېسته او ابو طلحه زيد بن سهل رضي الله عَنْهُ به د مديني والا په څېر لحد وېسته، عباس رضي الله عَنْهُ دوه کسان راوغوښتل او دواړو پسې يې استازي واستول او وويل: اي الله! چې کوم قبر د رسول الله ﷺ سره لايق وي هغه سرې مخکې راوله، د ابو طلحه پسې تللي استازي ابوطلحه خبر کړ، هغه راغی او لحد يې جوړ کړ.

د سه شنبې په ورځ د نبي کریم ﷺ د غسل او تکفين له مراسمو څخه له اوزگارېدو

وروسته د خلکو خبرې یو له بله بدلې شوې، چا ویل چې باید په مسجد کې تدفین شي خو ولې نورو ویل چې باید د ملگرو سره یو ځای خاورو ته وسپارل شي.

ابوبکر رضي الله عنه وویل: ما له نبي کریم ﷺ څخه اوریدلي دي چې [پينغمبران هغه ځای دفن کيږي چې چرته وفات شي].

په کوم ځای چې نبي کریم ﷺ وفات شوی و له هغه ځايه يې توشک پورته کړ او ورله قبر تيار کړی شو.

له دې پړاو وروسته پرې خلک له امام پرته ډلې ډلې راغلل او د جنازې لمونځ يې پرې ادا کړ، د خلکو له اوزگارېدو وروسته بنځې بيا په دريم پړاو کې ماشومان راغلل.

د چهارشنبې شپې په نيمه کې نبي کریم ﷺ خاورو ته وسپارل شو.

عايشه رضي الله عنها وايي: د نبي کریم ﷺ د دفن اړوند راته هله پته ولگېده چې د چهارشنبې په شپه مو د بېلچو اوازونه واورېدل.

ابن اسحاق وايي: د نبي کریم ﷺ قبر ته ورښکته شوي هستي هريو علي بن ابي طالب، فضل بن عباس، قثم بن العباس او د نبي کریم ﷺ غلام شقران رضي الله عنهم وو.

اوس بن خولي رضي الله عنه علي رضي الله عنه ته وويل: ستا دې قسم وي چې په نبي کریم ﷺ کې مونږ ته خپله برخه راکړه.

هغه ورته وويل: راځه قبر ته رانښکته شه نو د نورو خلکو سره يو ځای رانښکته شو.

کله چې نبي کریم ﷺ په لحد کې کېښودل شو، شقران د نبي کریم ﷺ زونډيدار څادر چې پر ځان به يې هم اچو او پرې کېښناسته به هم راواخست او ورسره يې په قبر کې دفن کړ، او بويل: لوږه په رب لايزال چې له تا څخه وروسته به هېڅ څوک دا څادر وانه اچوي.

ابن اسحاق وايي: څادر يې هم نبي کریم ﷺ سره ښخ کړ.

مغيرة بن شعبه رضي الله عنه هغه څوک دی چې وروسته ورڅخه بيا چا نبي کریم ﷺ نه دی ليدلی، هغه وايي: ماخپله گوتمه قصداً قبر ته گوزار کړه او غږ مې کړ چې قبر ته راڅخه گوتمه ولويده، په دې خاطر چې زه به هغه څوک جوړ شم چې له ما وروسته به نبي کریم ﷺ ته چا لاس نه وي ورورې.

ابوالقاسم مِقْسَم له خپل بادار عبدالله بن الحارث بن نوفل څخه روايت کوي چې هغه ويل: د عمر يا عثمان - رضي الله عنهم - په دور خلافت کې ما د علي بن ابي طالب رضي الله عنه په ملتيا عمره کوله، هلته د خپلې خورام هانئ رضي الله عنها سره ميلمه شو، له عمرې ادا وروسته

ورته د غسل لپاره اوبه تيارې كړې شوې، چې له غسلو څخه كله راوزگار شو ځينې عراقيان يې حضور كې عرض شول او ورته يې كړه چې مونږ درڅخه پوښتنه لرو، او خوښه گڼو چې ته مو پوښتنه ځواب كړې، هغه ورته وويل: زما په اند لكه چې مغيره بن شعبه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ به درته ويلي وي چې له هغه وروسته چا نبي كريم ﷺ نه دی ليدلی، هغوی وويل: هو، علي رضي الله عنه وويل: له قثم بن العباس رضي الله عنه پرته چا نبي كريم ﷺ وروسته نه دی ليدلی.

عبید الله بن عبدالله بن عتبة له عايشې رضي الله عنها څخه روايت كوي چې په نبي كريم ﷺ چې كله تبه سخته شوه نو سور رنگې لويه دوه خطيزه چپن ورسره وه، په مخ به يې اچوله او بېرته به يې لرې كوله، او دا به يې ويل: [هغه قومونه دې الله تباه كړي چې د خپلو پېغمبرانو له قبرونو څخه مسجدونه جوړوي] په دې كلماتو سره يې خپل امت ډارو چې داسې ونه كړي. عايشه - رضي الله عنها - وايي: د نبي كريم ﷺ اخرنی خبره دا وه چې [د عربانو په جزيره به دوه دينونه نه پرېښودل كېږي].

ابن اسحاق وايي: د نبي كريم ﷺ په مړينه د خلكو غم او درد لويه بلا شوه، ما ته د را رسيدلي خبر له مخې به عايشې رضي الله عنها ويل: د نبي كريم ﷺ له وفات سره سم عربان مرتد شول، د بيا ځل لپاره يهوديت او نصرانيت ريني بوخي شول، نفاق په ښكاره توگه راڅرگند شو، مسلمانان د ژمې په شپه د بادو باران وهلو بزو (وزو) رمې په څېر تيت او پرک شول، په دې چې الله پاک ترې پېغمبر واخست، هغه و چې بېرته الله پاک په ابوبکر رضي الله عنه راغونډ کړل.

ابن هشام وايي: ابوعبيده او د هغه په څېر نورو علماوو راته وويل: د نبي كريم ﷺ د مړينې په مهال د مكې زيات خلك هم له اسلام څخه بېرته كفر ته په ورتگ زړه خوښي شول عتاب بن اسيد^(۱) رضي الله عنه وډارول او ورڅخه پټ او پناه شو.

سهيل بن عمرو رضي الله عنه وياڅېد او په الله يې د هغه د ذات لايق ثنا صفت بيان كړل، بيا يې د نبي كريم ﷺ وفات رايا د كړ او وپويل: د نبي كريم ﷺ مړينې اسلام كمزوری نه بلکې لا پسې يې بياوړی كړ، كه د اسلام اړوند شك شهبې راته چا واچولې سر به يې قلم كړو. بېرته خلك په اسلام كلك ودرېدل او له خپل كړي هوډ څخه راستانه شول او عتاب بن اسيد رضي الله عنه هم راښكاره شو.

د سهيل بن عمرو رضي الله عنه دا دفاعي درېځ هغه څه و چې نبي كريم ﷺ يې عمر رضي الله عنه ته په خپلو ارشاداتو كې اشاره كړې وه چې شايد سهيل بن عمرو - رَضِيَ اللهُ عَنْهُ - به په دغې خوله او ژبه داسې خبرې وكړې چې تا ته به پسندې وې.

(۱) دا مهال عتاب بن اسيد رضي الله عنه د مكې گورنر هم و.

ابن هشام راته د زید انصاري په روایت وویل چې حسان بن ثابت -رَضِيَ اللهُ عَنْهُ- د نبي کریم ﷺ په مړینه د ورسیدلي غم او درد څرگندونې داسې وکړې:

بَطِيْبَةٌ رَسَمٌ لِلرَّسُولِ وَمَعَهَدُ *** مُنِيرٌ وَقَدْ تَعْفُو الرِّسُومَ وَتَهْمُدُ
 وَلَا تَمْتَجِي الْآيَاتُ مِنْ دَارِ حُرْمَةٍ *** بِهَا مِنْبَرُ الْهَادِي الَّذِي كَانَ يَصْعَدُ
 وَوَاضِحٌ آثَارِ وَبَاقِي مَعَالِمَ *** وَرَبْعٌ لَهُ فِيهِ مُصَلًى وَمَسْجِدُ
 بِهَا حُجْرَاتٌ كَانَ يَنْزِلُ وَسَطَهَا *** مِنْ اللَّهِ نُورٌ يُسْتَضَاءُ وَيُوقَدُ
 مَعَارِفُ لَمْ تَطْمَسْ عَلَى الْعَهْدِ آيَهَا *** أَتَاهَا الْبَلَى فَالْآيُ مِنْهَا تَجَدَّدُ
 عَرَفْتُ بِهَا رَسَمَ الرَّسُولِ وَعَهْدَهُ *** وَقَبْرًا بِهَا وَارَاهُ فِي التُّرْبِ مُلْحَدُ
 ظَلِلْتُ بِهَا أَبْكِي الرَّسُولَ فَأَسْعَدْتُ *** عِيُونَ وَمِثْلَاهَا مِنْ الْجَفْنِ تُسْعَدُ
 يُدْكَرْنَ آلاءَ الرَّسُولِ وَمَا أَرَى *** لَهَا مُحْصِيًا نَفْسِي فَنَفْسِي تَبَلَّ
 مُفَجَّعَةٌ قَدْ شَقَّهَا فَقَدْ أَحْمَدُ *** فَظَلَّتْ لِآلَاءِ الرَّسُولِ تُعَدُّ
 وَمَا بَلَغَتْ مِنْ كُلِّ أَمْرٍ عَشِيرَهُ *** وَلَكِنْ لِنَفْسِي بَعْدَ مَا قَدْ تَوَجَّدُ
 أَطَالَتُ وَفُوقًا تَذْرِفُ الْعَيْنُ جُهْدَ *** سَهَا عَلَى ظَلِي الْقَبْرِ الَّذِي فِيهِ أَحْمَدُ
 قَبُورِكْتَ يَا قَبْرَ الرَّسُولِ وَبُورِكْتَ *** لَأَدَّ تَوَى فِيهَا الرَّشِيدُ الْمَسَدُّ
 وَبُورِكَ لِحْدٌ مِنْكَ ضَمَّنَ طَيْبًا *** عَلَيْهِ بِنَاءٌ مِنْ صَفِيحِ مُنْصَدُّ
 تَهِيلُ عَلَيْهِ التُّرْبُ أَيْدٍ وَأَعْيُنِ *** عَلَيْهِ وَقَدْ غَارَتْ بِذَلِكَ أَسْعَدُ
 لَقَدْ غَيَّبُوا حُلْمًا وَعِلْمًا وَرَحْمَةً *** عَشِيَّةَ عَلَّوهُ الثَّرَى لَا يُوسَدُ
 وَرَاحُوا بِحُزْنٍ لَيْسَ فِيهِمْ نَبِيُّهُمْ *** وَقَدْ وَهَنْتُ مِنْهُمْ ظُهُورٌ وَأَعْضُدُ
 يُبْكُونَ مِنْ تَبْكِي السَّمَاوَاتِ يَوْمَهُ *** وَمَنْ قَدْ بَكَتَهُ الْأَرْضُ فَالْنَّاسُ أَكْمَدُ
 وَهَلْ عَدَلْتُ يَوْمًا رَزِيئُهُ هَالِكِ *** رَزِيئَةَ يَوْمٍ مَاتَ فِيهِ مُحَمَّدُ؟
 تَقَطَّعُ فِيهِ مَنَزِلُ الْوَحْيِ عَنْهُمْ *** وَقَدْ كَانَ ذَا نُورٍ يَغُورُ وَيُنْجَدُ
 يَدُلُّ عَلَى الرَّحْمَنِ مَنْ يَفْتَدِي بِهِ *** وَيُنْقَدُ مِنْ هَوْلِ الْحَزَايَا وَيُرْشَدُ
 إِمَامٌ لَهُمْ يَهْدِيهِمُ الْحَقُّ جَاهِدًا *** مُعَلِّمٌ صَدَقَ إِنْ يُطِيعُوهُ يُسْعَدُوا
 عَفُو عَنْ الزَّلَّاتِ يَقْبَلُ عَذْرَهُمْ *** وَإِنَّ يُحْسِنُوا فَاللَّهُ بِالْخَيْرِ أَجْوَدُ
 وَإِنْ نَابَ أَمْرٌ لَمْ يَقُومُوا بِحَمَلِهِ *** فَمَنْ عِنْدِهِ تَيْسِيرٌ مَا يُتَشَدَّدُ
 فَبَيْنَا هُمْ فِي نِعْمَةِ اللَّهِ بَيْنَهُمْ *** دَلِيلٌ بِهِ نَهْجُ الطَّرِيقَةِ يُقْصَدُ

عَزِيزٌ عَلَيْهِ أَنْ يَجُورُوا عَنِ الْهُدَى *** حَرِيصٌ عَلَى أَنْ يَسْتَقِيمُوا وَيَهْتَدُوا
عَطُوفٌ عَلَيْهِمْ لَا يُتَنَّى جُنَاحُهُ *** إِلَى كَنْفٍ يَخْنُو عَلَيْهِمْ وَيَمْهَدُ
فَبَيْنَا هُمْ فِي ذَلِكَ التُّورِ إِذْ غَدَا *** إِلَى نُورِهِمْ سَهْمٌ مِنَ الْمَوْتِ مُقْصِدُ
فَأَصْبَحَ مُحَمَّدًا إِلَى اللَّهِ رَاجِعًا *** يُبَكِّيه حَقُّ الْمُرْسَلَاتِ وَيُحْمَدُ
وَأَمْسَتْ بِلَادُ الْحَزْمِ وَحُشًا بَقَا *** عُمَّا لِعَيْبَةِ مَا كَانَتْ مِنَ الْوَحْيِ تُعْهَدُ
فِقَارًا سِوَى مَعْمُورَةِ اللَّحْدِ ضَافَ *** لَهَا فَعَيْدٌ يُبَكِّينُهُ بِلَاطٍ وَعَرَفَدُ
وَمَسْجِدُهُ فَالْمُوحِشَاتُ لِفَقْدِهِ *** خَلَاءٌ لَهُ فِيهِ مَقَامٌ وَمَفْعَدُ
وَبِالْجُمْرَةِ الْكُبْرَى لَهُ تَمَّ أَوْحَشَ *** تِثْ دِيَارٌ وَعَرَصَاتٌ وَرَبْعٌ وَمَوْلُدُ
فَبِكِّي رَسُولَ اللَّهِ يَا عَيْنُ عَبْرَةَ *** وَلَا أَعْرِفَنَّكَ الدَّهْرَ دَمْعُكَ يَجْمَدُ
وَمَالِكَ لَا تَبْكِينَ ذَا التَّعَمَّةِ الَّتِي *** عَلَى النَّاسِ مِنْهَا سَابِغٌ يُتَعَمَّدُ
فَجُودِي عَلَيْهِ بِالدُّمُوعِ وَأَعْوَلِي *** لِفَقْدِ الَّذِي لَا مِثْلَهُ الدَّهْرُ يُوجَدُ
وَمَا فَقَدَ الْمَاضُونَ مِثْلَ مُحَمَّدٍ *** وَلَا مِثْلَهُ حَتَّى الْقِيَامَةِ يُفْقَدُ
أَعَفَّ وَأَوْفَى ذِمَّةً بَعْدَ ذِمَّةٍ *** وَأَقْرَبَ مِنْهُ نَائِلًا لَا يُنْكَدُ
وَأَبْدَلَ مِنْهُ لِلظَّرِيفِ وَتَالِدٍ *** إِذَا صَنَّ مِعْطَاءً بِمَا كَانَ يُتْلَدُ
وَأَكْرَمَ صَيْتًا فِي الْبُيُوتِ إِذَا انْتَمَى *** وَأَكْرَمَ جَدًّا أَبْطِحِيًّا يُسَوَّدُ
وَأَمْنَعَ ذُرُورَاتٍ وَأَثْبَتَ فِي الْعُلَا *** دَعَائِمَ عِزِّ شَاهِقَاتٍ تُشَيِّدُ
وَأَثْبَتَ فَرْعًا فِي الْفُرُوعِ وَمَنْبِتًا *** وَعُودًا غَدَاهُ الْمُنْزُ فَالْعُودُ أَعْيَدُ
رَبَّاهُ وَوَلِيدًا فَاسْتَتَمَّ تَمَامُهُ *** عَلَى أَكْرَمِ الْخَيْرَاتِ رَبِّ مُمَجِّدُ
تَنَاهَتْ وَصَاةُ الْمُسْلِمِينَ بِكَفِّهِ *** فَلَا الْعِلْمُ مُحْبَسٌ وَلَا الرَّأْيُ يُفْنَدُ
أَقُولُ وَلَا يُلْقَى لِقَوْلِي عَائِبُ *** مِنَ النَّاسِ إِلَّا عَارِبُ الْعَقْلِ مُبْعَدُ
وَلَيْسَ هَوَايَ نَازِعًا عَنْ ثَنَائِهِ *** لَعَلِّي بِهِ فِي جَنَّةِ الْخُلْدِ أَخْلَدُ
مَعَ الْمُصْطَفَى أَرْجُو بِذَلِكَ جَوَارَهُ *** وَفِي نَيْلِ ذَلِكَ الْيَوْمِ أَسْعَى وَأَجْهَدُ

❁ که خه هم د ژوند نښې نښانې له ياده وځي او زړېري خو په طيبه (مدينه) کې له نبي کریم ﷺ څخه پاتې نښانې به د تل لپاره ځلېږي.

❁ له مدينې څخه به دغه ځلانده نښانې هېڅکله هم زوال ونه خوري او په

مدينه کې هغه ممبر هم شته چې نبي کریم ﷺ به پرې پورته کېده.

❁ څرگندې نښې او وړانگينې نښانې ورڅخه پاتې شوې چې يو يې کور او بل يې مسجد دی.

✿ د مدینې په منځ کې به په خپلو هستوګنځایونو کې میشت و، نبي کریم ﷺ د الله لورې نه وړانګینه ځلاه وه چې خلکو به ترې روښنايي اخسته.

✿ داسې نښانې یې پرېښودې چې که د ژوند هر څومره سترې غمیزې راولاړې شي نو زوال ته یې نه شي ورکولی بلکې لا به پسې تروتازه شي.

✿ له نبي کریم ﷺ څخه پاتې نښانو باوجود مې له ذهن څخه د هغه یادونه نه وځي چې لحد کې پرې ملحد (چې مړی په قبر کې ردي) خاورې اړولې.

✿ د نبي کریم ﷺ په فراق مې ډېر وژړل او سترگو مې هم راسره په غم کې مرسته وکړه او ډېرې اوبښکې یې وتویولې.

✿ نفس مې د نبي کریم ﷺ د لورینو د شمېر زیار وویست نه خو یې د شمېرلو څوک شته او نفس مې ترې هم حیران دريان پاتې شو.

✿ د هغه مړینه دومره لویه فاجعه وه چې زما نفس یې کمزوری کړ، نو دهغه د احسانونو په شمېر بوخت شوم.

✿ هېڅ غمیزه او سترې یې لسمې برخې ته هم نه شي رسیدی، او زما په نفس غم او درد یې هغسې پرېښود.

✿ د هغه د قبر په خاورینه ډېرکې مې سترګې تر ډېره حده ولاړې وې او خپلې مسلسلې اوبښکې یې پرې تویولې.

✿ ای د نبي کریم ﷺ قبر او کلي! تاسو له ډېرو برکتونو څخه ډک یاست چې خورا عاقل او دانا انسان دریکې ښخ دی.

✿ هغه لحد هم ډېر بابرکته دی چې له پاک سپیڅلي بنده څخه راتاو دی او له بره پرې قطار او پلن کلني اېښودل شوي دي.

✿ که څه هم لاسونو پرې خاورې اړولې خو ولې سترګو یې په فراق اوبښکې اړولې، او د هغه په دفن سره اسعد (د ستوري نوم دی) هم پرېوت (یعنې خیر او برکت دفن شو).

✿ اه! دی خلکو خو برده باري او علم او رحمت راڅخه د شپې له مخې خاورو کې په داسې حالت دفن کړ چې د پروڼ په څېر یې تکیه او بالنبت نه درلودل.

✿ له قبر څخه یې خلک په داسې حالت کې راستانه شول چې پیغمبر ﷺ ورسره نه و، او له خفګان او غم نه یې ملاګانې او لاسونه کمزوري شوي وو.

✿ اسمانونه او ځمکې یې هم په مړینه باندي ژاړي، او ټول خلک هم د غم او درد سختې مرحلې اخستي دي.

✿ د هېڅ چا د مړینې ورځ به د نبي کریم ﷺ د مړینې د ورځ سره په غم او درد کې یو څېر نه وي.

- ❁ د هغه په وفات سره د ځمکې له لوړو ژورو څخه د وحی سلسله قطع شوه، که څه هم هغه خپله هم نوراني هستي وه.
- ❁ نبي کریم ﷺ به د رب متعال په لور هغه چا ته بنوونې کولې چې اقتداء یې وړیسې کوله، هغه به ورته له کفر او ضلالت او له دنیوي شرمندگۍ څخه نجات ورکوه.
- ❁ د حق او حقانیت په لور هغه د خلکو غمخور امام او د رښتیا په لور یې بنونکی و، هغه سړی به نېکمرغه وي چې پېروکار یې وي.
- ❁ په لغزشاتو او تېروتنو کې به یې د خلکو عذرونه هم منل او بخشش به یې هم ورته کوه، او د خلکو په ښه رویه (احسان) باندې الله ښې بدلې ورکوي.
- ❁ که په خلکو به داسې مصیبت او سترې راغله چې له برداشت څخه به یې پورته وه نو نبي کریم ﷺ به ورته دغسې سختی اسانولې.
- ❁ دوی (صحابه کرام) لا د الله په نعمتونو کې وو چې ترمنځ به یې نبي کریم ﷺ هغوی ته لارښوونې کولې.
- ❁ نبي کریم ﷺ ته به کړلېچ او له هدایت څخه تعدا ډېره گرانه تمامېده، او د خلکو په دیني سرښندنې او هدایت باندې ډېر حریص و.
- ❁ په خپلو ملگرو ډېر مهربان و چې خپل اړخ به یې له هېڅ چا څخه کور او نسکور نه ورو، بلکې شفقتونه او اسانتیاوې به یې پرې کولې.
- ❁ صحابه کرام لا په دغه ځلاند نور کې وو چې ناگهانه یې نور د مرگ غشي په خپل رساگوزار وويشت.
- ❁ نبي کریم ﷺ الله پاک ته په داسې حالت کې ستون شو چې د ملائکو سترگې پرې ژارې او په نېکو صفتونو یې ستايي.
- ❁ د نبي کریم ﷺ په وفات د مکې حرم ځمکه د وحی په نه راتگ له ترس او ډار څخه ډکه مېره جوړه شوه.
- ❁ په مدینه کې یې له قبر مبارک پرته مدني حرم هم شاپرې دشتې شوې او د قبر په څښتن بلاط (د ځای نوم دی) او غرقد (ازغي داره ونه ده) هم ژارې.
- ❁ مسجد یې هم ورباندې ژارې، او هغه ځایونه له ډار او وحشت څخه ډک دي چې چرته به نبي کریم ﷺ ناسته پاسته کوله.
- ❁ د تېر په څېر د مړینې له کبله ودان کورونه او د جمراتو میدانونه او خپل کور او زیږيز ځای یې هم له ترس او ډار څخه ډک شو.
- ❁ ای سترگو! په نبي کریم ﷺ پسې په پرله پسې توگه وژارې، هېڅکله مو ونه وینم چې اوبنکې درياندې بندې شي.

د هغو احساسونو په څښتن باید ولې ونه ژاړئ چې خلک یې په خپلې پراخه ورکړه او لورینو کې رانغښتي وو.

ای زما سترگو! په هغه چا پرېمانه اوبښکې توي کړئ او په زوره زوره پرې وژاړئ چې د هغه په څېر شخصیت به ټوله زندگی کې شته نه شي.

د نبي کریم ﷺ په څېر هستي نه له مخکې خلکو څخه وفات شوې او نه به تر قیامتې پورې خلکو کې وفات شي.

هغه ډېر حلال خور او په ژمنه کلک ولاړ انسان و، خپله ورکړه به یې په اخستونکي باندې نه زباتله.

خپلې مخکنۍ او ورسټنۍ دواړه ډول شتمني به یې هغه مهال ډېر نفقه کول چې کله به سخي انسان بخل شروع کړ (یعنې په سختو حالتونو کې به یې نفقه کوله چې خلک به پکې له فقر څخه ډارېدل).

هغه ډېرې بڼې خاطرې لري او په نسبي لحاظ هم له معززې کورنۍ څخه و او په قریشو کې د ابطحي نیکه لمسی و چې د خلکو مشري به یې کوله.

په غوندۍ هم له هر چا پورته و او په بره یې له هر چا څه د عزت او ثبات ستنې هم قوي او پیاوړې دي.

په راتوکېدو او څانگو کې هم له گردو ثابت و، ځکه چې اوبلنو ورپځو یې بېخونه او څانگې خړوب کړې وې.

الله رب کریم یې پخپله پرورش کړی و او په سمه توګه یې په خورا غوره ترینو ورکړو پاللی و. د هغه په لاس د وصیتونو لري ختمه شوه، نه یې پوهه او علم له چا څخه بند دی او نه یې څوک مشوره داغ داره کولی شي.

زما په دې خبرو کې د داغ او نقص زیار هغه څوک اوباسي چې ډېر زیات کم عقل وي. د هغه له بڼه توصیفولو څخه به مې نفسي غوښتنې کله هم په بله وانه اړوي، شاید په دې مدح او صفت ورسره زه د همیش ګرۍ جنت کې تل اووسم.

په دې مدحي شعرونو مې د نبي کریم ﷺ سره ګاونډ غواړم، او ددغې بختورې ورځې لاس ته راوړلو کې به خپل ټول توان مصرفوم.

حسان بن ثابت رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په نبي کریم ﷺ د درد او غم نه ډک دا شعرونه هم وویل:

مَا بَالُ عَيْنِكَ لَا تَنَامُ كَأَنَّمَا	***	كُجِلَتْ مَا قِيَهَا بِكُحْلِ الْأَرْمَدِ
جَزَعًا عَلَى الْمَهْدِيِّ أَصْبَحَ ثَاوِيًّا	***	يَا حَيْرَ مَنْ وَطِئَ الْحَصَى لَا تَبْعِدِ
وَجْهِي يَقِيكَ التُّرْبَ لَهْفِي لَيْتَنِي	***	عُيِّتُ قَبْلَكَ فِي بَقِيْعِ الْعَرْدِ

بِأَبِي وَأُمِّي مَنْ شَهِدْتُ وَفَاتَهُ *** فِي يَوْمِ الْإِثْنَيْنِ النَّبِيُّ الْمُهْتَدِي
 فَظَلَلْتُ بَعْدَ وَفَاتِهِ مُتَبَلِّدًا *** مُتَلَدِّدًا يَا لَيْتَنِي لَمْ أُولَدْ
 أَقِيمُ بَعْدَكَ بِالْمَدِينَةِ بَيْنَهُمْ *** يَا لَيْتَنِي صُبَّحْتُ سَمَّ الْأَسْوَدِ
 أَوْ حَلَّ أَمْرُ اللَّهِ فِينَا عَاجِلًا *** فِي رَوْحَةٍ مِنْ يَوْمِنَا أَوْ مِنْ غَدِ
 فَتَقُومُ سَاعَتَنَا فَنَلْقَى طَيِّبًا *** مَحْضًا صَرَائِبُهُ كَرِيمَ الْمُحْتَدِ
 يَا بَكْرَ أَمِيَّةَ الْمَبَارِكِ بِكْرُهَا *** وَلَدَتْهُ مُحْصَنَةٌ بِسَعْدِ الْأَسْعَدِ
 نُورًا أَضَاءَ عَلَى الْبَرِيَّةِ كُلِّهَا *** مَنْ يُهْدَى لِلنُّورِ الْمُبَارَكِ يَهْتَدِي
 يَا رَبِّ فَاجْمَعْنَا مَعًا وَنَبِيَّنَا *** فِي جَنَّةٍ تَثْنَى عَيْوُنُ الْحَسِّدِ
 فِي جَنَّةِ الْفِرْدَوْسِ فَاكْتُبْنَا لَنَا *** يَا ذَا الْجَلَالِ وَذَا الْعَلَا وَالسَّوْدِ
 وَاللَّهِ أَسْمَعُ مَا بَقِيَتْ بِهِالِكِ *** إِلَّا بَكَيْتُ عَلَى النَّبِيِّ مُحَمَّدِ
 يَا وَيْحَ أَنْصَارِ النَّبِيِّ وَرَهْطِهِ *** بَعْدَ الْمُعَيَّبِ فِي سَوَاءِ الْمَلْحَدِ
 صَاقَتْ بِالْأَنْصَارِ الْبِلَادَ فَأَصْبَحُوا *** سُودًا وَجُوهُهُمْ كَلَوْنِ الْإِنْيَدِ
 وَلَقَدْ وَلَدْنَاهُ وَفِينَا قَبْرُهُ *** وَفُضُولَ نِعْمَتِهِ بِنَا لَمْ نَجْحَدِ
 وَاللَّهِ أَكْرَمْنَا بِهِ وَهَدَى بِهِ *** أَنْصَارَهُ فِي كُلِّ سَاعَةٍ مَشْهَدِ
 صَلَّى الْإِلَهِ وَمَنْ يُحْفُ بِعَرْشِهِ *** وَالطَّيِّبُونَ عَلَى الْمُبَارَكِ أَحْمَدِ

❁ سترگې دې ولي نه بېدې (ويدې) کيږي، گویا که سترگاتې يې د غم او درد په رنجو رانجه شوي دي!

❁ په هدايت بخش (نبي کریم ﷺ) باندې د مړينې له کبله درد او غم لرم چې د تل لپاره په قبر کې تم شو، د هغه يادونه او يادگارونه دې هميشه وي.

❁ له خاورو څخه دې زما مخ وساته، کاش چې له تا څخه مخکې وفات او په بقیع الغرقد (هدیره) کې ښخ کړی شوی وی.

❁ د هغه لارښود پېغمبر څخه مې دې پلار او مور قربان شي چې د دوشنبې په ورځ يې زه مړينې ته حاضر شوی وم.

❁ له مړينې وروسته يې دومره کمزوری شوم چې په ځمکه راپرېوځم او دومره هک پک حيران يم چې کاشکې پيدا شوی نه وی.

❁ څه اټکلوي چې ستا له مړينې وروسته به زه په مدينه کې پاتې شم؟ ارمان چې په سهار وختي راباندې د اسود (يو ډول مار دی) زهر وڅښل شي.

❁ او يا راباندې د الله له پلوه افت په چټکه راشي او د همدې ورځې بيگانۍ او يا سبانی کې مو واخلي.

❁ نوقیامت به راباندې قائم شي او بېرته به پاک سپیڅلي طبیعت او له بنسټه کریم انسان سره یوځای شو.

❁ ای د امینې له برکت څه ډک لومړی بچی، چې مور یې په خپل عفت کې د سعود (ستوري نوم دی) د ځلېدو په وخت زړولی و.

❁ ته داسې وړانګینه رڼا وې چې گرد مخلوق دې ځلانده کړ، که د دغه مبارک نور طرف ته چاته توفیق ورکړی شي نو هدایت به بیاموي.

❁ ای الله! په جنت کې مونږ او نبی ﷺ سره یوځای کړه او کینه گرو سترګې راڅخه چېې کړه (واړوه).

❁ ای الله د لویې او سیادت څښتنه! دغه ملاقات راته په جنت الفردوس کې نصیب کړه.

❁ په الله مې دې قسم وي چې تر څو هم ژوندی يم او د چا له مرګ مړینې څخه وخبرېږم نو په محمد ﷺ باندې به وېر او ژړا کوم.

❁ نبی کریم ﷺ د لحد په منځ کې له ښخېدو وروسته دې په تاسو د نبی ﷺ ملګرو او انصارو باندې ورهمېږي.

❁ نو په انصارو هم خپل کلي کورونه راتنگ شول او مخونه یې هم لکه د اثم (یو ډول رانجه دي) په څېر تور وټنېدل.

❁ هغه له مونږ څخه پیدا و (ځکه چې انصار د نبی کریم ﷺ د پلار له پلوه ماماګان وو) او قبر یې هم دلته دی او له دې پرته یې له نورو نعمتونو څخه هم انکار نه شو کولای.

❁ هر دم او وخت الله پاک د هغه په وسیله مونږ ته عزت او هدایت دواړه کړي دي.

❁ د الله او د هغه له عرش څخه گرد چاپېره ملائکو او د پاکو سپیڅلو خلکو ثناګانې دې په بابرکته محمد ﷺ باندې وي.

حسان بن ثابت رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په نبی کریم ﷺ د درد او غم نه ډک دا شعرونه هم وویل:

نَبَّ الْمَسَاكِينَ أَنَّ الْخَيْرَ فَارَقَهُمْ	***	مَعَ النَّبِيِّ تَوَلَّى عَنْهُمْ سَحْرًا
مَنْ ذَا الَّذِي عِنْدَهُ رَحِيٌّ وَرَاحِلَتِي	***	وَرِزْقُ أَهْلِي إِذَا لَمْ يُؤْنِسُوا الْمَطْرَا
أَمْ مَنْ نُعَاتِبَ لَا نَحْشَى جَنَادِعَهُ	***	إِذَا اللِّسَانَ عَتَا فِي الْقَوْلِ أَوْ عَتْرَا
فَلَيْتَنَا يَوْمَ وَارَوْهُ بِمُلْحِدِهِ	***	وَعَيَّبُوهُ وَأَلْقَوْا فَوْقَهُ الْمَدْرَا
لَمْ يَتْرُكِ اللهُ مِنَّا بَعْدَهُ أَحَدًا	***	وَلَمْ يَعِشْ بَعْدَهُ أَنْثَى وَلَا ذَكَرَا
ذَلَّتْ رِقَابُ بَنِي التَّجَارِ كُلِّهِمْ	***	وَكَانَ أَمْرًا مِنْ أَمْرِ اللهِ قَدْ قُدِرَا

❁ خوار او مسکین خلک وڅېړئ چې د سهار په مهال ترې له نبی کریم ﷺ سره خیر او سعادت دواړه وکوچېدل.

چې د رحمت بارانونه نه وي نو د وچکالی په مهال به زما او زما د کورني غړو خوراک، زما داوښانو او اسونو خوراکه به له نبي کریم ﷺ پرته نور څوک را کړي شي!!

او که نه هغه څوک به ملامته کو چې له شر څخه يې د هېڅ ډار احساس نه لرو کله چې ژبه په خبرو کې طغيان او له حده تجاوز وکړي.

په کومه ورځ چې يې پرې په لحد کې خاورې واړولې کاشکې چې له مونږ څخه... ﷺ

الله پاک هېڅ څوک نه وي پرېښی، او له هغه وروسته هېڅ نارينه او زنانه نه وي پاتې شوی. ﷺ

که څه هم د نبي کریم ﷺ وفات د الله تقدير و او منځ ته راغی خو د مړينې په ورځ يې ټولو بنو نجار له غم څخه سرونه ښکته نيولي وو.

حسان بن ثابت رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په نبي کریم ﷺ ژړل او دا شعرونه يې وويل:

آلَيْتُ مَا فِي جَمِيعِ النَّاسِ مُجْتَهِدًا ***	مِنِّي أَلِيَّةٌ بَرٌّ غَيْرِ إِفْنَادٍ
تَا اللهُ مَا حَمَلْتُ أَنْفِي وَلَا وَصَعْتُ ***	مِثْلَ الرَّسُولِ نَبِيِّ الْأُمَّةِ الْهَادِي
وَلَا بَرًّا لَللّهِ خَلَقًا مِنْ بَرِيَّتِهِ ***	أَوْفَى بِذِمَّةِ جَارٍ أَوْ بِبَيْعَادِ
مَنْ الَّذِي كَانَ فِينَا يُسْتَضَاءُ بِهِ ***	مُبَارَكِ الْأَمْرِ ذَا عَدْلٍ وَإِرْشَادِ
أَمْسَى نِسَاؤُكَ عَطَلْنَ الْبُيُوتَ فَمَا ***	يَضْرِبْنَ فَوْقَ فَقَا سِثْرِ بَأْوِتَادِ
يَا أَفْضَلَ النَّاسِ إِلَيَّ كُنْتُ فِي نَهْرٍ ***	أَصْبَحْتُ مِنْهُ كَمِثْلِ الْمُفْرَدِ الصَّادِي

له افراط او تفريط پرته زه په رښتني توگه په الله تاكيدي قسم خورم چې... ﷺ

د دې امت د لارښود نبي کریم ﷺ په څېر مولود به هېڅ زنانه د بيا ځل لپاره ونه زړوي. ﷺ

او په دې هم قسم خورم چې د گاونډي سره په ژمنې کلک ولاړ او په عهد پيمان وفادار له نبي کریم ﷺ په څېر به الله پاک بل څوک پيدا نه کړي. ﷺ

هغه زمونږ ترمنځ داسې و چې خلکو به ترې نورانيت اخست، د دې سربيره يې کارونه هم بابرکته ول، او ډېر عدل او ښکې لارښونو څښتن و. ﷺ

د بي بيانو کورونو دې هم تش تور پراته دي، اوس پکې هېڅ پردې نه وهل کيږي (يعنې ستا پوښتنې ته چې به څوک راتلل اوس پکې د ستر لپاره پرده نه وهل کيږي چې څوک راشي). ﷺ

هغوی (بي بيانې) دې په کورونو کې د ښځينه راهبانو په څېر ناستې دې او د راهبانو پوښاک يې اچولی دی، او له نعمتونو وروسته يې په يقيني مايوسۍ کې دي. ﷺ

ای بهترين انسانه! ﷺ زه دې له نهر (علم او معرفت) څخه خړوب وم خو ولې اوسمهال نهايت تندې او جل نيولی يم. ﷺ



ابن هشام وايي: د لومړي بيت اخر د ابن اسحاق له سيرت څخه نه دی

د نسخې په پای کې ليکل شوي وو:

[کتاب په دې ځای پای ته ورسېد، الله لره ډېر حمدونو او ثناگانې دي، او زموږ په پېغمبر محمد ﷺ او د هغه په پاکې کورنۍ او غوره ملګرو دې درودونه او سلامونه وي].

د محمد بن عبدالرحمن البرقي څخه په روايت راته ابو محمد بن عبدالواحد وويل: ابن هشام چې کله له سيرت ليکلو څخه فارغ شو نو تر څنګ يې ځينې فصيح ډول عرب ناست وو، نو وپويل:

تَمَّ الْكِتَابُ وَصَارَ فِي الْعَرَضِ	***	عَشْرِينَ جُزْءًا كُلُّهَا تَرْضَى
كُمَلْتُ بِلاَ لَحْنٍ وَلَا خَطْلٍ	***	فِي الشُّكْلِ وَالْإِعْجَامِ وَالْقَرِضِ
وَالْحَمْلُ حَتَّى صَحَّ نَاقِلُهُ	***	بَعْضُ مِنَ الْعُلَمَاءِ عَنِ بَعْضِ

❁ د سيرت کتاب شل ټوکه له بشپړېدو وروسته د فايدې اخستو په پړاو کې شو، په داسې حالت کې چې هر ټوک به يې د لوستوال پسند وي.

❁ له لحن او فاسد منطق، له گډوډې او ابهام او له کرکېچ څخه پرته پای ته ورسېد.

❁ داسې کتاب چې علماء يې سره ځينې له نورو څخه په اسانه نقل او روايت کولی شي.

د ابن هشام د سيرت تهذيب د پنجشنبې په ورځ چې د ۱۳۸۴هـ کال د رمضان لومړی شپه ده ترپايه ورسېد

الحمد لله بنعمته تتم الصالحات

عبدالسلام محمد هارون



د تهذيب سيرة ابن هشام پښتو ته د ژباړې گردې چارې د پنجشنبې په ورځ د ربيع الثاني په (۲۶) تاريخ کال (۱۴۳۸ هـ) چې د (۲۰۱۶ م) کال د جنوري د مياشتې (۲۵) سره سمون خوري پای ته ورسېدې .

الحمد لله أولاً وأخراً.

لقمان حكيم حكمت

IslamHouse.com

 islamhouseps

 IslamHousePs

 IslamHousePs

 islamhouse.com/ps/

For more details visit
www.GuideToIslam.com



contact us :Books@guidetoislam.com

 Guidetoislam.org

 Guidetoislam1

 Guidetoislam

 www.Guidetoislam.com



المكتب التعاوني للدعوة وتوعية الجاليات بالربوة

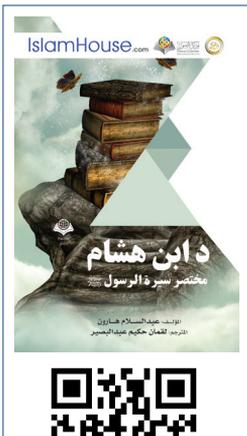
هاتف: +966114454900 فاكس: +9661144970126 ص ب: 29465 الرياض: 11457

ISLAMIC PROPAGATION OFFICE IN RABWAH

P.O.BOX 29465 RIYADH 11457 TEL: +966 11 4454900 FAX: +966 11 4970126

د ابن هشام مختصر سيرة الرسول ﷺ

د کتاب په اړه: تهذيب سيرة ابن هشام: د گردو بنوونکو او زده کونکو ترمنځ ارزښتناک کتاب دی، اسلوب يې روښانه او وړانگين دی، ښه ډول او ښکلا لري، څوک چې يې وويني خوښ يې راځي، چې خوښ يې راشي لولي يې، چې يې ولولي د نبي کریم صلی الله عليه وسلم اخلاق او سلوک، رويه او دعوت او له خلکوسره په ژوندۍ بڼه خبرو اترو کې انداز خپلوي، د کتاب اسلوب نهايت زيات ښايسته دی او تعبيرات يې هم دومره بلاغي دي چې هم ځان ته سترگې راروي او هم عقل، مضمونونه يې وړانگينې ملغلرې او کلمات يې ځليږي. زړه ورسره مينه پسند بولي او فکر ته وده ورکوي او د هغو تورنو ډېر شه دارو درمل دی چې کفارو اسلام پسې تړلي دي، تهذيب سيرة ابن هشام هغه کتاب دی چې د خپل پېغمبر په محبت خلک روزي، او د مکې او مدينې ليدو ته زړه په تلوسه کې اچوي، تهذيب سيرة ابن هشام هغه کتاب دی د پېغمبر اسلام له خپلو صحابه کرامو او خپلو خپلوانو، له کمزورو او غلامانو، له مشرانو او اميرانو، د قبائلي مشرانو او شاعرانو او حتی له سخترينو دښمنانو سره دمنطق او خبرو انداز روايت کوي، صلی الله عليه وعلى اله واصحابه الغر الميامين، وعلى کل من سار بنهجه وتمسک بسنته الی يوم الدين.



IslamHouse.com



مركز اصول
Osoul Center
www.osoul-center.com

